

श्रेष्ठि देवचन्दलालभाई जैनपुस्तकोच्चारं ग्रन्थाङ्कः ७४.

श्रीमहोपाध्यायकीर्तिविजयशिव्य-महोपाध्याय-श्रीविनयविजयगणपुद्गः

श्रीलोकप्रकाशः ।

(द्वितीयविभागे-सप्तविंशतिसर्गान्तः क्षेत्रलोकप्रकाशः)

मुद्रणकारिका-श्रेष्ठि-देवचन्द-लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्था ।

प्रसिद्धिकारकः-जीवनचन्द-साकरचन्दः जहेरी, अस्याः कार्यवाहकः ।

इदं पुस्तकं मोहमय्यां जीवनचन्द-साकरचन्द जहेरी इत्यनेन

निर्णयसागरयन्त्रालये कोलभाटवीध्यां २६-२८ तमे रामचन्द्र येसू श्रेष्ठिद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

वीरसम्बत् २४५४.

अति १०००]

विम्वसंवत् १९८४.

पण्यम् रु. २-८-०

सन् १९२८.

[Rs. 2-8-0

[अस्याः पुस्तुद्रायाः सर्वेऽधिकारा एतन्नाष्टागारस्कार्यवाङ्मनामायत्ताः स्थासिताः]

(All Rights reserved by the Trustees of the Fund.)

PRINTED BY-Ramchandrase Shedge, at the "Nirnaya Sagar" Press, 26-28, Kolbhat Lane, Bombay.
PUBLISHED BY-Jivanehand Sakerchand Javeri, for Sheth Devedhand Lalbhai Jain Postakoddhara Fund.
No. 114-116, Javeri Bazar, Bombay.

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जह्मेरी.

जन्म १९०९ चैक्रमाब्दे

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे

कार्तिकशुक्लदश्यां (देवदीपावली सोमवासरे)

पौषकृष्णतृतीयायाम् (भकरसंग्रान्तमंदवासरे)

सूर्यपुरे.

मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 22nd Nov. 1852 A. D. Surat,

Died 13th January 1906 A. D. Bombay.

7-27 :- Copies 5000.

N. S. P.

॥ अथ श्रीक्षेत्रलोको लोकप्रकाशे प्रारभ्यते ॥

तत्र द्वादशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

जयत्यभिनवः कोऽपि, शंखेश्वरदिनेश्वरः । त्रिविष्टपोयोतहेतुर्नक्षेत्रस्थितोऽपि यः ॥ १ ॥ स्वरूपं क्षेत्रलो-
कस्य, यथाश्रुतमथोच्यते । गुरुश्रीकीर्त्तिचिजप्रसादासधिया मया ॥ २ ॥ नरं वैशाखसंस्थानस्थितपादं कटी-
तटे । न्यस्तहस्तदयं सर्वदिक्षु लोकोऽनुगच्छति ॥ ३ ॥ चिरमूर्ध्वदमतया, चिरंतनतयापि च । असौ लोकनरः
आन्त, इव कठ्यां न्यधात्करो ॥ ४ ॥ अथवाऽधोमुखस्यायिमहाशरावपुष्टगम् । एष लोकोऽनुकुरुते, शराव-
संपुटं लघु ॥ ५ ॥ धृतः कृतो न केनापि, स्वयंसिद्धो निराश्रयः । निरालम्बः शाश्वतश्च, विहायसि परं
स्थितः ॥ ६ ॥ उत्पत्तिविलयघ्नौव्यगुणपद्मद्रव्यपूरितः । मौलिस्यसिद्धमुदितो, नृत्यायेवाततक्रमः ॥ ७ ॥ अस्य
सर्वस्य लोकस्य, कल्प्या भागाश्चतुर्दश । एकैकश्च विभागोऽयमेकैकरज्जुसंमितः ॥ ८ ॥ सर्वाधिस्तनलोकान्ता-
दारभ्योपरिगं तलम् । यावत्सप्तममेदिन्या, एका रज्जुरियं भवेत् ॥ ९ ॥ प्रत्येकमेवं सप्तानां, सुवासुपरिवर्त्तिषु ।
तलेषु रज्जुरैकैका, स्युरेवं सप्त रज्जवः ॥ १० ॥ रत्नप्रभोपरितलादारभ्यादिमताविषे । पर्यासेषु विमानेषु, स्यादेवा
रज्जुरष्टमी ॥ ११ ॥ तत आरभ्य नवमी, महेन्द्रान्ते प्रकीर्त्तिता । अतः परं तु दशमी, लान्तकान्ते समाप्यते
॥ १२ ॥ भवेदेकादशी पूर्णा, सहस्रारान्तसीमनि । स्याद् द्वादश्यच्युतस्यान्ते, क्रमादेवं त्रयोदशी ॥ १३ ॥

भवेद् ग्रैवेयकस्यान्ते, लोकान्ते च चतुर्दशी । धर्मोर्ध्वभागादूर्ध्वार्धः, सप्त सप्तेति रज्जवः ॥ १४ ॥ अयं चावश्यकनिर्युक्तिचूर्णिसंग्रहण्यायभिप्रायः, भगवत्यादौ च धर्माया अबोऽसंख्ययोजनैर्लोकमध्यमुक्तं, तदनुसारेण तत्र सप्त रज्जवः समाप्यन्ते, परं तदिह स्वल्पत्वाच्च विवक्षितमिति संभाव्यते, योगशास्त्रवृत्तौ तु तत्र धरणीतलात्समभागात् सौधमेशानौ यावत्सार्द्धैरज्जुः, सनत्कुमारमाहेन्द्रौ यावत्सार्द्धं रज्जुद्वयं, ब्रह्मलोकेऽर्द्धचतुर्थो रज्जवः, अन्युतं यावत्पञ्च रज्जवः, ग्रैवेयकं यावत् षट्, लोकान्तं यावत्सप्त रज्जव इत्युक्तमिति ज्ञेयं, जीवाभिगमवृत्तावपि 'बहुसंभरमणिज्वाओ षट् चंदिमसूरियगहगणकूखत्ततारारूपाणं बहुइओ ज्योषणकोडीओ यावत् दूरं षट् षट्पइत्ता एत्थणं सोहम्मीसाणे'त्यादिब्रह्मव्याख्याने "अत्र बह्वीयौजनकोटी-सर्व्वं दूरमुत्तुल्य-गत्वा, एतच्च सार्द्धैरज्जुपलक्षणमित्युक्तं"मिति ॥ लोकनालिस्तवेऽपि—"सोहम्मंमि दिवइहा अट्ठाइज्जा य रज्जु माहिदे । चत्तारि सहस्सारे णणञ्चुए सत्ता लोगंते ॥ १ ॥" इत्युक्तमिति ॥

रज्जवाश्चतुर्थो भागो घस्तत्सण्डुकमिति स्मृतम् । विष्कम्भायामपिण्डस्तत्समानं घनहस्तवत् ॥ १५ ॥ षट्-पञ्चाशत्सण्डुकोचा, सचतुःसण्डुकायता । असनाडी भवेदत्र, त्रसजीवाश्चाश्रयावधिः ॥ १६ ॥ रेखाः पञ्चोर्ध्वगाः सप्तपञ्चाशस्तिर्यगायताः । आलिख्य कापि षट्पादौ, भावनीया तदाकृतिः ॥ १७ ॥ सा चतुर्हशरज्जूचा, तथैकरज्जु-

१ प्रथमस्तृतीयकल्पयोर्मध्यभागस्योभयथा विभगे नासंगतिः, एवमग्रेऽपि । जीवाभिगमवृत्तिपाठोऽपि सौधमोदिसीमादर्शकतया नासंगतः ।

२ असंख्यकोटिकोटीयोजनमाना हि रज्जुः, सण्डुकमपि तथा, परं रज्जुचतुर्थीकारूपं.

विस्तृता । सर्वलोकस्याथ मानं, वक्ष्ये खण्डुकसङ्ख्या ॥ १८ ॥ रज्ज्वाः सर्वाधःस्थितायाः, खण्डुकेषु चतुर्ष्वपि ।
 स्युरष्टाविंशतिस्तिर्यक्, खण्डुकानीति तद्विदः ॥ १९ ॥ तत्रोहं त्रसनाडीस्थं, खण्डुकानां चतुष्टयम् । द्वादश
 द्वादशततः, परितः पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ २० ॥ एवं सर्वत्रापि । पट्विंशतिर्द्वितीयस्या, रज्ज्वाः खण्डचतुष्टये ।
 तृतीयस्याः खण्डुकेषु, चतुर्षु जिनसङ्ख्या ॥ २१ ॥ नखसङ्ख्यानि तुर्याया, रज्ज्वास्तेषु चतुर्ष्वपि । पञ्चम्याः
 षोडश दश, पष्ठ्याः खण्डचतुष्टये ॥ २२ ॥ सप्तम्या अपि खण्डेषु, चतुर्षु तच्चतुष्टयम् । अष्टम्याः प्राक्
 खण्डुके द्वे, चतुःखण्डुकविस्तृते ॥ २३ ॥ अपरे द्वे खण्डुके च, पट्खण्डुकसमातते । अष्टखण्डुकविस्तारं, नवम्या
 आयखण्डुकम् ॥ २४ ॥ दशखण्डुकविस्तारं, द्वितीयं द्वे ततः परे । द्वादशखण्डुकव्यासे, स्युरित्यं नव
 रज्ज्वः ॥ २५ ॥ दशम्याः प्राच्यमर्द्धं च, षोडशखण्डुकाततम् । परमर्द्धं तथैतस्या, नखखण्डुकविस्तृतम् ॥ २६ ॥
 एकादश्याः पूर्वमर्द्धमपि तावत्समाततम् । द्वितीयमर्द्धमस्याश्च, षोडशखण्डुकाततम् ॥ २७ ॥ द्वादश्याः
 प्राक्तनं त्वर्द्धं, प्रोक्तं द्वादशखण्डुकम् । दशखण्डुकविस्तारमर्द्धमुदीरितम् ॥ २८ ॥ आद्यं खण्डं त्रयोदश्या,
 निर्दिष्टं तावदाततम् । अष्टखण्डुकविस्तीर्णमग्रिमं खण्डुकत्रयम् ॥ २९ ॥ चतुर्दश्याः प्राक्तनेऽर्द्धे, खण्डुकानि
 पडायतिः । चत्वारि खण्डुकान्यस्या, विस्तृतिः पश्चिमेऽर्द्धके ॥ ३० ॥ प्रत्येकमेयामङ्कानां, खखवर्गविधानतः ।
 भवेद्वर्गितलोकस्य, मितिः खण्डुकसङ्ख्या ॥ ३१ ॥ भवेत्स तद्गुणो वर्गो, इति वर्गस्य लक्षणम् । यथाऽष्टाविंशतेः
 सप्तशती चतुरशीतियुक् ॥ ३२ ॥ एवं सर्वत्र स्थापना विलोक्या । खण्डुकानां शतान्यष्टावधिकानि च षोडश ।

दृष्टलोके दृष्टलोकैरुक्तानि सर्वसङ्ख्या ॥३३॥ प्रोक्तं वर्गितलोके च, सर्वाग्रं खण्डकोद्भवम् । सहस्राणि पञ्चदश,
दे शते नयतिथ पद ॥ ३४ ॥ लोकस्य वर्गकरणे , ज्ञेयमेतत्प्रयोजनम् । प्रमाणं सर्वतोऽनेन, लोकस्य भवति
धुयम् ॥ ३५ ॥ दशहस्तपृथोर्पद्वत्तावदीर्घस्य वेदमनः । दशानां वर्गकरणे, सर्वं क्षेत्रफलं भवेत् ॥ ३६ ॥ पद-
पञ्चाशत्खण्डकोचयथोक्तपृथुलस्य च । लोकस्यास्य त्रयो भेदा, मध्याधर्चर्चभेदतः ॥ ३७ ॥ ऊर्ध्वमध्याधः-
स्थितत्वाद्वा द्वयपदिश्यन्त इत्यमी । यद्वोत्कृष्टमध्यहीनपरिणामात्तथोदिताः ॥ ३९ ॥ यदुक्तं भगवतीष्टौ स्थाना-
ङ्गदृत्तौ च—“आह चऽहोपरिणामो खेत्तनुभावेण जेण उत्सर्णं । असुभो अहोत्ति भणिओ, दद्याणं तेणऽहो-
लोओ ॥३९॥ उहुं लवरिं जं ठिअ सुभखित्तं खित्तओ अ दयगुणा । उप्पज्जंति सुभा वा जेण तओ उहुलोउत्ति ॥४०॥”
मज्झणुभावं खित्तं जं तं तिरियन्ति वयणपज्जवओ । भन्नइ तिरिअ विसालं अओ अ तं तिरियलोगोत्ति ॥४१॥”
रत्नप्रभाया उपरि, क्षुल्लकप्रतरद्वये । मेर्वन्तः कन्दोर्ध्वभागे, रुचकोऽष्टप्रदेशकः ॥ ४२ ॥ तत्रोपरिस्थे प्रतरे,
खप्रदेशचतुष्टयम् । विद्यते गोस्तनाकारं, तथैवाधस्तनेऽपि तत् ॥ ४३ ॥ खप्रदेशाष्टकं तथोपर्यधोभावतः
स्थितम् । चतुरैश्चतुरस्त्रात्मन् । प्रोच्यते रुचकाख्यया ॥४४॥ स्थापना । तस्मान्नव शतान्यूर्ध्वमधो नव शतानि च ।
एतावान्मध्यलोकः स्यादाकृत्या झल्लरीनिभः ॥ ४५ ॥ योजनानां नव शतान्यतीत्य रुचकादितः । आलोकान्त-
मधोलोकस्तप्राकृतिरुदाहृतः ॥ ४६ ॥ गत्वा नव शतान्येव, रुचकाद्योजनान्यथ । ऊर्ध्वीकृतमृदङ्गाभ, ऊर्ध्व-
लोकः प्रकीर्त्तितः ॥ ४७ ॥ स्थापना । सातिरेकसतरज्जुमानोऽधोलोक इष्यते । ऊर्ध्वलोकः किञ्चिदूनससरज्जुमितः

स्मृतः ॥४८॥ स्यापना । घर्माघनोवधिघनतनुवातान् विहायसः । असंख्यभागं चातीत्य, मध्यं लोकस्य कीर्तितम् ॥ ४९ ॥ अस्मादूर्ध्वमधश्चैव, संपूर्णाः सप्त रज्जवः । अथ त्रयाणां लोकानां, प्रत्येकं मध्यमुच्यते ॥५०॥ घर्मोयां सर्वतः क्षुल्लमत्रास्ति प्रतरद्वयम् । मण्डकाकारमैकखप्रदेशात्मकं च तत् ॥ ५१ ॥ रुचकेऽत्र प्रदेशानां, यच्चतुष्कद्वयं स्थितम् । तत्समश्रेणिकं तच्च, विज्ञेयं प्रतरद्वयम् ॥ ५२ ॥ स्यापना । लोकवृद्धिरूर्ध्वमुखी, तयोरुपरि-
संस्थितात् । अधःस्थितात्पुनस्तस्माद्लोकवृद्धिरधोमुखी ॥ ५३ ॥ तस्मिंश्च लोकपुरुषकटीतटपटीयसि । मध्य-
भागे समभूमिज्ञापको रुचकोऽस्ति यः ॥ ५४ ॥ स एव मध्यलोकस्य, मध्यमुक्तं महात्मभिः । दिग्विदिगनिर्ग-
मश्चास्मान्नाभेरिव शिरोद्गमः ॥५५॥ युग्मम् । तथाहुः—“अट्टपणसो रुअगो तिरिअं लोगस्स मज्झयारंमि । एस पभवो
दिसाणं एसेव भवे अनुदिसाणं ॥ ५६ ॥” पूर्वा पूर्वदक्षिणा च, दक्षिणा दक्षिणाऽपरा । पश्चिमा पश्चिमोद्रीची,
चोत्तरोत्तरपूर्विका ॥५७॥ ऊर्ध्वा तथाऽधस्तनी च, दशैवं गदिता दिशः । दिशः पट् तत्र शुद्धारुयाश्चतस्रो
विदिशोऽपराः ॥ ५८ ॥ विजयद्वारदिक् प्राची, प्रादक्षिण्यात्ततः पराः । एतासां देवतायोगान्नामान्यूचुः परा-
प्यपि ॥ ५९ ॥ ऐन्द्राग्नेयी तथा याम्या, नैऋती किंच वारुणी । वायव्येतः परा सौम्येशानी च, विमला
तमा ॥ ६० ॥ रुचकानन्तरं दिक्षु, द्वौ द्वौ व्योन्नः प्रदेशकौ । विदिक्षु पुनरैकैक, एपाऽद्या पङ्क्तिराहिता ॥ ६३ ॥
द्वितीयस्यां पुनः पङ्क्तौ, चत्वारो दिक्प्रदेशकाः । एवं द्वौ द्वौ विवर्द्धते, प्रतिपङ्क्तिं प्रदेशकौ ॥ ६२ ॥ एवं च—
असंख्येयतमा पङ्क्तिरसंख्येयप्रदेशिका । लोकान्तं स्पृशति द्वाभ्यामन्ताभ्यां भृशमायता ॥ ६३ ॥ ततो

लोकस्य दृत्तत्वात्प्रतिपङ्क्तिं प्रदेशकौ । हीयेते तेन लोकान्ते, पङ्क्तिश्चतुष्पददेशिका ॥ ६४ ॥ एकतो द्विप्रदेशत्वं, चतुष्पददेशताऽन्यतः । ततो हि मुरजाकारो, भवेल्लोकदिशामिह ॥ ६५ ॥ एकतो यस्य संकीर्णं, मुखं पृथुलमन्यतः । स मृदङ्गविशेषः स्यान्मुरजेति प्रसिद्धिभाक् ॥ ६६ ॥ यथैकस्मिन् त्वाप्रतरे, भाविता मुरजाकृतिः । सर्वेष्वपि प्रतरेषु, तथा भाव्या दिगाकृतौ ॥ ६७ ॥ स्थापना । शकटोर्ध्वस्थिताः किंचालोकव्यपेक्षया दिशः । तुण्डं तु शकटस्यास्य, रुचकोपरि भाव्यताम् ॥ ६८ ॥ रुचकस्योपरितनं, यत्प्रदेशचतुष्टयम् । विमलाया दिशस्तच्च, प्रोक्तमादितया जिनैः ॥ ६९ ॥ तत्समश्रेणिकैस्तावन्मितैर्जाता प्रदेशकैः । ऊर्ध्वलोकालोकगता, विमला दिग्गुदीरिता ॥ ७० ॥ रुचकस्याधस्तनं यत्प्रदेशानां चतुष्टयम् । तत्तमाया दिशः प्रोक्तं, जिनैरादितया श्रुते ॥ ७१ ॥ तन्मूला विमला तुल्या, किंवधोगामिनी तमा । तदिमे रुचकाकारे, चतुष्पददेशविस्तृते ॥ ७२ ॥ द्वयोर्द्वयोर्दिशोरन्तर्दिष्ठन्नमुक्तावलीसमाः । एकप्रदेशा विदिशो, लोकालोकान्तसीमया ॥ ७३ ॥ दिशः स्युर्द्विप्रदेशाद्या, द्युत्तरा रुचकोद्भवाः । विदिशोऽनुत्तरा एकप्रदेशा रुचकोद्भवाः ॥ ७४ ॥ दिशोऽप्येता असंख्यप्रदेशा लोकसीमया । अलोकापेक्षया सर्वाः, स्युरनन्तप्रदेशिकाः ॥ ७५ ॥ प्रत्येकमासां सर्वासां, दिशां सर्वे प्रदेशकाः । कृतयुगममिताः सन्ति, सिद्धान्तपरिभाषया ॥ ७६ ॥ तदुक्तमाचाराङ्गनिर्युक्तौ—‘सद्या य हवन्ति कण्डजुग्मे’ति । कृतयुगमादिस्वरूपं चैवं—चतुष्केण हियमाणश्चतुःशोपो हि यो भवेत् । अभावाङ्गागशेषस्य, संख्यातः कृतयुगमकः ॥ १ ॥ तदुक्तं भगवत्यष्टादशशतकचतुर्थोद्देशककृत्तौ—“कृतं सिद्धं पूर्णं, ततः परस्य

राशिसंज्ञांतरस्याभावेन, न त्वोजःप्रभृतिषदपूर्णं, यद् युग्मं—समराशिविशेषस्तत्कृतयुग्म”मिति । चतुष्केण हियमाणस्त्रिशेषरुह्योज उच्यते । द्विशेषो द्वापरयुग्मः, कल्योजश्चैकशेषकः ॥ २ ॥ तथा च भगवतीसूत्रे—
 “गो०। जे णं रासी चउक्कणेणं अवहारेणं अवहीरमाणे चउपज्जवसिए से णं कडजुम्मं, एवं तिपज्ज-
 वसिए तेओए, दुपज्जवसिए दावरजुम्मं, एगपज्जवसिए कलिओगे” इति । यो मूलतोऽपि राशिः स्याच्चतुस्त्रिद्व्य-
 करूपकः । सोऽपि ज्ञेयः कृतयुग्मत्र्योजादिनामधेयभाक् ॥ ३ ॥ तदुक्तं भगवतीवृत्तौ—“त्रिभिः आदित एव
 कृतयुग्माद्वोपरिवर्त्तिभिः ओजो—विषमराशिविशेषरुह्योज इति, द्वाभ्यामादित एव कृतयुग्माद्वोपरिवर्त्तिभ्यां
 यदपरं युग्मादन्यत् नामनिपातनविधेर्द्वापरयुग्मं, कल्येन (लिना) एकेन आदित एव कृतयुग्माद्वोपरिवर्त्तिना
 ओजो—विषमराशिविशेषः कल्योज” इति । कर्मप्रकृतिवृत्तौ त्वेतेषां निरुक्तिरेवं दृश्यते—“इह कश्चिद्विवक्षितो
 राशिः स्याप्यते, तस्य कलिद्वापरत्रेताकृतयुगसंज्ञैश्चतुर्भिर्भागो हियते, भागे च हते सति यथेकः शेषो भवति
 तर्हि स राशिः कल्योज उच्यते, यथा त्रयोदश, अथ द्वौ शेषौ तर्हि द्वापरयुग्मो, यथा चतुर्दश, अथ त्रयः
 शेषास्तत्रेतौजो, यथा पंचदश, यदा तु न किंचिदवतिष्ठते, किंतु सर्वात्मना निर्लेप एव भवति तदा स
 कृतयुगो, यथा षोडशेत्यादि.” लोकमाश्रित्य साधन्ता, एताः सर्वा अपि स्फुटम् । साधनन्ता विनिर्दिष्टा,
 अलोकापेक्षया पुनः ॥ ७६ ॥ स्थापना ॥

दिशामन्येऽपि भेदाः स्युर्नामिदिक (१) स्थापनाख्यदिक २ । द्रव्य ३ क्षेत्र ४ ताप ५ भाव ६ प्रज्ञापका (७)-

भिषा दिशः ॥ ७७ ॥ यद्रव्यस्य सचिन्तावेर्दिगित्वं कृताभिषा । सा नामदिगा चिन्तिर्विष्टा, शिष्टैर्दृष्टजग
त्रयैः ॥ ७८ ॥ पदादौ चित्रितस्याथ, जम्बूद्वीपादिकस्य यत् । दिग्विदिकस्थापनं सोक्ता, स्थापनाशा
विचारदैः ॥ ७९ ॥ स्याद् द्रव्यदिगागमतो, नोआगमत इत्यपि । दिक्पदार्थबुधस्तत्रानुपयुक्तः किला-
दिमा ॥ ८० ॥ त्रिधा च दिक्पदार्थः, शास्त्रं च नोआगमतः, प्रज्ञा द्रव्यतौ दिशः । तत्राया दिक्पदार्थश्चशरीरं जीववर्जितम् ॥ ८१ ॥
द्वितीया च दिक्पदार्थः, शास्त्रं च नोआगमतः, प्रज्ञा द्रव्यतौ दिशः । तत्राया दिक्पदार्थश्चशरीरं जीववर्जितम् ॥ ८२ ॥ या प्रवृत्ता
समाश्रित्य, द्रव्यं त्रयोदशाणुकम् । तावद्भ्योमांशावगाढं, द्रव्यदिक् सा निवेदिता ॥ ८३ ॥ इतो न्यूनाणुजाते तु,
दिग्विदिकपरिकल्पनम् । न स्याद् द्रव्ये ततश्चैतल्लघनं दिगपेक्षया ॥ ८४ ॥ स्थापना चैवं-त्रिषासुक्तं नवप्रावेक्षिक
समभिलिख्य च । कार्यैकैकग्रहद्विद्विषं विष्णु चतस्रु ॥ ८५ ॥ स्थापना । क्षेत्राशास्त्यधुनेचोक्तास्तापाशाः पुनराहिताः ।
सूर्योदयापेक्षयैव, पूर्वाणस्ता पथाक्रमम् ॥ ८६ ॥ यत्र यस्योवेति भानुः, सा पूर्वोऽनुक्रममात्पराः । विसंयदन्त
तताश्च, क्षेत्रदिग्भिर्न्याययथम् ॥ ८७ ॥ तथाहि-रूपकापेक्षया वा स्यादक्षिणा क्षेत्रलक्षणा । तापाशापेक्षया सा
स्यादस्माकं ध्रुवमुत्तरा ॥ ८८ ॥ अष्टादशविधा भावविशस्तु जगदीश्वरैः । प्रोक्ता मनुष्यादिभेदभिज्ञा इत्थं भवन्ति
ताः ॥ ८९ ॥ कर्मकर्मभूमिजान्ताद्वीपसंमूर्छजा नराः । तथा द्वित्रिचतुष्वेन्निर्यास्त्यर्था आहिताः ॥ ९० ॥ कायाथतुष्टी-
पृथिवीजलतेजोऽनिला इति । स्युर्वनस्पतयो मूलश्चान्याग्रपर्वसंभवाः ॥ ९१ ॥ पौबद्धेता दिशो देयनारकास्त्रि-

१ इत्तदुवस्यायोभागान् मूलञ्च उत्तरागापेक्षया-

समन्विताः । भवन्त्यष्टादश भावदिशस्तीर्थकरोदिताः ॥ ९२ ॥ यत्र कचिदपि स्थित्वा, प्रज्ञापको दिशां पलात् । निमित्तं वक्ति घर्मं वा, गुरुः प्रज्ञापकाख्यदिक ॥ ९३ ॥ यस्या दिशः संमुखस्थः, प्रज्ञापकः प्ररूपयेत् । घर्मं निमित्तादिकं वा, सा पूर्वोऽनुक्रमात्पराः ॥ ९४ ॥ एताश्चाष्टादशविधाः, स्युस्तिर्यक् तत्र पोडश । तिर्क्षे स्तिरः प्रतिविदिक्, दिक्ष्वेकैकं कल्पनात् ॥ ९५ ॥ शकदोर्धोस्थिताः प्रज्ञापकोपान्तेऽतिसंकटाः । विस्तीर्णा यद्विरूद्धोऽधोयुक्ताश्चाष्टादश स्मृताः ॥ ९६ ॥ अथ प्रकृतं—

पृथिव्योस्तुर्यपञ्चम्योर्मध्ये यद्वियदन्तरम् । तदर्द्धेऽधस्तने न्यूनेऽधोलोकमध्यमीरितम् ॥ ९७ ॥ अधस्ताद्भ्रूलोकस्य, रिष्ठाख्यप्रस्तटे स्फुटम् । मध्यं तत्रोर्ध्वलोकस्य, लोकनाथैर्विलोकितम् ॥ ९८ ॥ तथा—पूर्णेकरज्जुपृथुलात्, क्षुद्रकप्रतरादितः । ऊर्ध्वं गतेऽङ्गुलासंख्यभागे तिर्यग्निवर्द्धते ॥ ९९ ॥ अङ्गुलस्यासंख्यभागः, परमन्त्रेति भाव्यताम् । ऊर्ध्वेगावङ्गुलस्यांशादंशस्तिर्यग्गतो लघुः ॥ १०० ॥ एवमधोऽपि । एवं चोर्ध्वलोकमध्यं, पृथुलं पञ्च रज्जवः । हीयतेऽतस्तथैवोर्ध्वं, रज्जुरेकाऽवशिष्यते ॥ १ ॥ किंच—रज्जुमानाद् द्वितीयस्मात्, क्षुद्रकप्रतराचितिः । अधोमुखी च तिर्यक् चाङ्गुलासंख्यांशमात्रिका ॥ २ ॥ एवं चाधोलोकमूले, पृथुलं सप्त रज्जवः । अथात्र सूचीरज्ज्वादिमानं किञ्चिन्निगद्यते ॥ ३ ॥ इदं च संग्रहणीष्टृत्यनुसारेण, लोकनाडीस्त्वे तु प्रदेशपृथ्विहानी दृश्येते लोकतिर्यगष्टद्वौ । स्थापना ।

१ प्रतिकोणं सदपरमागद्वयस्य दिशां मध्यादुपकर्षोत् प्रज्ञापकदिशोऽष्टादश.

चतुर्भिः खण्डुकैः सूची, रज्जुः श्रेण्या व्यवस्थितैः । तामिच्छतुर्भिः प्रतररज्जुः षोडशाखण्डुका ॥ ४ ॥ चतसृ-
 मिश्च प्रतररज्जुभिर्जायते किल । घनरज्जुश्चतुःषष्टिः, खण्डुकाः सर्वतः समाः ॥ ५ ॥ क्रमात् स्थापना । अष्टाविंशं शत-
 मय, ऊर्ध्वं षट्सप्ततिर्मताः । सर्वाश्चतुर्भिरधिके, द्वे शते सूचिरज्जवः ॥ ६ ॥ दन्तैर्मिता अधोलोके, ऊर्ध्वमेकोन-
 विंशतिः । एकपञ्चाशदाख्याताः, सर्वाः प्रतररज्जवः ॥ ७ ॥ अधोऽष्टावूर्ध्वलोके च, निर्दिष्टा घनरज्जवः ।
 पादोनाः पञ्च सर्वाग्रे, स्युः पादोनास्त्रयोदश ॥ ८ ॥ इदं दृष्टलोकमानं । वर्गितस्य च लोकस्याधोलोके घनरज्जवः ।
 सादृश्या पञ्चसप्तत्याऽधिकमेकं शतं मतम् ॥ ९ ॥ ऊर्ध्वलोके भवेत्सादृश्या, त्रिषष्टिः सर्वसंख्यया । ध्रुवमेको-
 नया चत्वारिंशत्तल्लं शतग्रयम् ॥ १० ॥ आसां चतुर्गुणत्वे च, सर्वाः प्रतररज्जवः । शतानि नव षट्पञ्चा-
 शता युक्तानि तत्र च ॥ ११ ॥ शतानि सप्तद्व्यधिकान्यधोलोके प्रकीर्त्तिताः । ऊर्ध्वलोके द्वे शते च, चतुः-
 पञ्चाशताधिके ॥ १२ ॥ चतुर्गुणत्वे चैतासां, भवन्ति सूचिरज्जवः । चतुर्विंशत्युपेतानि, त्वष्टात्रिंशच्छतानि चै
 ॥ १३ ॥ तत्रापि—अधोलोके शतान्यष्टाविंशतिः स्फुटमष्ट च । ऊर्ध्वलोके पुनस्तासां, सदृशं षोडशाधिकम् ।
 ॥ १४ ॥ इति वर्गितलोकमानं ॥

घनीकृतो भवेल्लोकः, ससरज्जुमितोऽभितः । चिष्कम्भायामवाहृत्यैः, स बुद्धैवं विधीयते ॥ १५ ॥ एकरज्जु-
 विस्तृतायास्त्रसनाख्यास्तु दक्षिणम् । अधोलोकवर्त्तिखण्डमूनरज्जुत्रयातम् ॥ १६ ॥ सर्वाधस्ताद्धीयमानविस्ता-
 रत्वादुपर्यथ । रज्ज्वसंख्येयभागोरुससरज्जुच्छ्रयं च तत् ॥ १७ ॥ गृहीत्वोत्तरदिग्भागे, त्रसनाख्याः प्रकल्प्यते ।

विरचय्यायस्तनांशमुप्युपरिगं त्वघः ॥ १८ ॥ ततोऽघस्तनलोकार्द्धं, किञ्चिदूनचतुष्टयम् । रज्जुनामाततं सातिरेकं
 सप्तकमुच्छ्रितम् ॥ १९ ॥ क्वचित्किञ्चिदूनसप्तरज्जुबाहल्यमप्यघः । अपरत्र त्वनियतं, बाहल्यमिदमास्थितम्
 ॥ २० ॥ किञ्च—ऊर्ध्वलोके त्रसनाब्द्या, दक्षिणभागवर्तिनी । द्वे खण्डे ये कटीन्यस्तहस्तकूर्परसंस्थिते ॥ २१ ॥
 ब्रह्मलोकमध्यदेशादघस्तनं तथोर्ध्वगम् । ते प्रत्येकं ब्रह्मलोकं, मध्ये द्विरज्जुविस्तृते ॥ २२ ॥ किञ्चिदूनाद्वर्द्धि-
 रज्जुत्रयोच्छ्रिते च ते उभे । त्रसनाब्द्या वामपार्श्वे, वैपरीत्येन कल्पयेत् ॥ २३ ॥ त्रिभिर्विशेषकं । ततश्च रज्ज्वात-
 तथा, त्रसनाब्द्या समन्वितम् । याहक्षमूर्ध्वलोकार्द्धं, जातं तदभिधीयते ॥ २४ ॥ अज्जुलसहस्रांशाभ्यां, द्वाभ्यां
 रज्जुत्रयं युतम् । विष्कम्भतः किञ्चिदूना, रज्जवः सप्त बोध्यताम् ॥ २५ ॥ बाहल्यतो ब्रह्मलोकमध्ये तत्पञ्चर-
 ज्जुकम् । अन्यस्यले त्वनियतबाहल्यमिदमास्थितम् ॥ २६ ॥ तदेतदुपरितनं, गृहीत्वाऽर्द्धं निवेशयेत् । अधस्तनं
 संवर्त्तितलोकार्द्धस्योत्तरान्तिके ॥ २७ ॥ एवं संयोजने बाधोलोकखण्डोच्छ्रयेऽस्ति यत् । अतिरिक्तपु-
 रितनास्तत्खण्डित्वाऽभिगृह्य च ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वलोकार्द्धबाहल्यपूर्यै बोध्यायतं न्यसेत् । एवमस्य सातिरेका,
 बाहल्यं पञ्च रज्जवः ॥ २९ ॥ तथाऽस्त्यधोलोकखण्डं, देशोनसप्तरज्जुकम् । बाहल्येनोपरितनं, त्वधिकपञ्चरज्जुकम्
 ॥ ३० ॥ ततश्चाधस्तने खण्डे, न्यूनं रज्जुद्वयं किल । अतिरिक्तमतोऽस्यार्द्धं, द्वितीयसिन्निवेशयेत् ॥ ३१ ॥ सर्वस्यास्य
 चतुरस्त्रीकृतस्य भवति क्वचित् । रज्ज्वसंख्येयभागाढ्या, बाहल्यं रज्जवो हि षट् ॥ ३२ ॥ तथापि व्यवहारेण,
 बाहल्यं सप्त रज्जवः । मन्यते व्यवहारी हि, वस्तुन्युनेऽपि पूर्णताम् ॥ ३३ ॥ विष्कम्भायामतोऽप्येवं, देशोनाः

सप्त रज्जवः । व्यवहारेण विज्ञेयाः, संपूर्णाः सप्त रज्जवः ॥ ३४ ॥ एवमेष सप्तरज्जुमानो लोको घनीकृतः । यत्र
काप्यागमेऽध्रांशश्रेणिरुक्ताऽस्य सा ध्रुवम् ॥ ३५ ॥ असिन् घनीकृते लोके, प्रज्ञप्ता घनरज्जवः त्रिचत्वारिं-
शताढ्यानि, शतानि त्रीणि तात्त्विकैः ॥ ३६ ॥ तच्चैवं—आयामरज्जवः सप्त, सप्तभिर्व्यासरज्जुभिः । हता एको-
नपञ्चाशद्भवन्ति घनरज्जवः ॥ ३७ ॥ सप्तभिर्गुणिता एता, बाहल्यसत्करज्जुभिः । यथोक्तमानाः पूर्वोक्ता,
भवन्ति घनरज्जवः ॥ ३८ ॥ चतुर्गुणत्वे चासां स्युः, सर्वाः प्रतररज्जवः । अधिकानि द्विसप्तत्या, शतान्येव
त्रयोदश ॥ ३९ ॥ आसामपि चतुर्गुणत्वे, भवन्ति सूचिरज्जवः । चतुष्पञ्चाशच्छतानि, ह्यष्टाशीत्यधिकानि च
॥ ४० ॥ चतुर्भिर्गुणे त्वासां, खण्डुकान्येकविंशतिः । सहस्राणि नवशती, द्विपञ्चाशत्समन्विता ॥ ४१ ॥
इति घनीकृतलोकमानं । स्थापना । असंख्याभिर्योजनानां, कोटाकोटीभिरुन्मितः । नायं लोको गणनया, वक्तुं
केनापि शक्यते ॥ ४२ ॥ ततो दृष्टान्ततः स्पष्टं, निर्दिष्टो ज्ञानदृष्टिभिः । स चायमुदितः पञ्चमाङ्गस्यैकादश
शते ॥ ४३ ॥ तथाहि—जम्बुद्वीपाभिधे द्वीपे, परितो मेरुचलिकाम् । पट्ट निर्जराः स्थिताः किंच, चतस्रो दिक्कुमा-
रिकाः ॥ ४४ ॥ बलिपिण्डान् समादाय, बाह्याभिमुख्यतः स्थिताः । जम्बुद्वीपस्य पर्यन्तदेशे दिक्षु चतसृषु
॥ ४५ ॥ क्षिपन्ति बलिपिण्डांस्ताः, खल्वदिक्षु बहिर्मुखान् । तेपामथैककः कश्चित्, पण्णां मध्यात्सुधासु-
जाम् ॥ ४६ ॥ पृथ्वीपीठमसंप्राप्तान्, सर्वानप्याददीत तान् । जम्बुद्वीपस्य परितो, भ्राम्यन् गत्या यथा हुतम् ॥ ४७ ॥
तया गत्याऽथ ते देवा, लोकान्तस्य दिदृक्षया । आशासु पटसु युगपत्, प्रस्थिताः पथिका इव ॥ ४८ ॥ इतश्च

तस्मिन् समये, कस्यचिद्भवहारिणः । पुत्रो वर्षसहस्रायुर्जातोऽसौ वर्द्धते क्रमात् ॥ ४९ ॥ क्रमादथास्य पितरौ, विपन्नावायुयः क्षयात् । स्वायुः समापयामास, तत एषोऽप्यनुक्रमात् ॥ ५० ॥ कालेन कियता चास्य, अस्थिमज्जाः क्षयं गताः । लोकान्तं न च ते देवाः, प्रापुः आन्ता इवाश्रयम् ॥ ५१ ॥ अस्य वंशः ससमोऽपि, क्रमेणैवं क्षयं गतः । कालेन तस्य नामादि, समस्तमस्तमीयिवत् ॥ ५२ ॥ अयास्मिन् समये कश्चित्, सर्वज्ञं यदि पृच्छति । क्षेत्रं तेषां किमगतम्, गतं वा बहुलं ? प्रभो ! ॥ ५३ ॥ तदादिशेज्जिनस्तेषां, गतं बहुगतं मितम् । गतादन्यदसह्येऽंशे, संख्यमगताय तत् ॥ ५४ ॥ संवर्त्तितचतुरस्रीकृतस्य लोकस्य मानमेतदिति । संभवति यथावस्थितलोके तु तस्य वैषम्यात् ॥ ५५ ॥ आर्या । इति भगवतीशतक ११ उद्देशे १० ।

वसन्ति तत्राधोलोके, भवनाधिपनारकाः । तिर्यक् च व्यन्तरनराब्धिद्वीपज्योतिषादयः ॥ ५६ ॥ वैमानिकाः सुराः सिद्धा, ऊर्ध्वलोके वसन्ति च । इति सामान्यतो लोकस्वरूपमिह वर्णितम् ॥ ५७ ॥ अथ त्रयाणां लोकानां, प्रत्येकं तन्निरूप्यते । तत्रादौ कथ्यते किञ्चिदधोलोको विशेषतः ॥ ५८ ॥ दृष्यव्यस्तत्र निर्दिष्टाः, सप्त सप्तमयापहैः । गोत्रतो नामतश्चैवं, गोत्रभित्पणतक्रमैः ॥ ५९ ॥ आया रत्नप्रभा पृथ्वी, द्वितीया शर्कराप्रभा । ततः परा च पृथिवी, तृतीया वालुकाप्रभा ॥ ६० ॥ पङ्कप्रभा चतुर्थी स्याद्धूमप्रभा च पञ्चमी । पृथ्वी तमःप्रभा सप्तमी स्यात्तमस्तमःप्रभा ॥ ६१ ॥ अन्वर्थजानि सप्तानां, गोत्राण्याहुरमृनि वै । रत्नादीनां प्रभायोगात्प्रथितानि तथा तथा ॥ ६२ ॥ घर्मा १ वंशा २ तथा शैलां ३ ऽजना ४ रिष्टा ५ मघा ६ तथा । माघवती ७ ति नामानि, निरन्वर्थान्यमृनि

यत् ॥ ६३ ॥ स्थापना । अधो महत्तमं छत्रं, तस्योपरि ततो लघु । छत्राणामिति ससानां, स्थापितानां समा इमाः
॥ ६४ ॥ स्यातामायामविष्कम्भौ, सप्तम्याः सप्त रज्जवः । पष्ठ्याः पट् पञ्च पञ्चम्यास्ताश्चतस्रोऽञ्जनमुवः ॥ ६५ ॥

रजुत्रयं तृतीयाया, द्वितीयायास्तु तद्वयम् । स्यातामायामविष्कम्भौ, रजुरेकादिमक्षितेः ॥ ६६ ॥ रत्न-
प्रभाया घाहल्यं, योजनानां प्रकीर्तितम् । एकं लक्षं सहस्राणामशीत्या साधिकं किल ॥ ६७ ॥ तच्चैवं—सह-
स्राणि षोडशाद्यं, खरकाण्डं द्वितीयकम् । सहस्राः षड्वयहुलं, चतुरशीतिरीरितम् ॥ ६८ ॥ तृतीयं जलयहुलं,
स्यादशीतिसहस्रकम् । ततोऽशीतिसहस्राख्यं, लक्षं पिण्डोऽग्रिमक्षितेः ॥ ६९ ॥ खरकाण्डे च काण्डानि,
षोडशोक्तानि तास्त्रिकैः । प्रत्येकमेपां घाहल्यं, योजनानां सहस्रकम् ॥ ७० ॥ तत्रादिमं रत्नकाण्डं १, वज्रकाण्डं
२ द्वितीयकम् । वैदूर्यं ३ लोहिताख्यं ४ च, मसारगल्ल ५ संज्ञकम् ॥ ७१ ॥ हंसगर्भं ६ च पुलकं ७, सौगन्धि-
कामिधं ८ परम् । ज्योतीरस ९ मञ्जनं १० चाञ्जनपुलक ११ संज्ञकम् ॥ ७२ ॥ रजतं १२ जातरूपं १३ च, अङ्कं
१४ स्फटिकसंज्ञकम् १५ । रिष्टकाण्डं चेलमूनि, यथार्थख्यान्यनुक्रमात् ॥ ७३ ॥ स्थापना । एतेषु तत्तज्जातीय-
रत्नबाहुल्ययोगतः । रत्नप्रभेति गोत्रेण, पृथ्वीयं परिकीर्त्यते ॥ ७४ ॥ तिर्यग्लोके भवन्त्यस्या, योजनानां
शता नव । ऊर्ध्वगाः (शतानि च । नवोर्ध्वे) शेषपिण्डस्तु, स्यादधोलोकसंस्थितः ॥ ७५ ॥ चतुर्भिश्च किला-
धारैर्भूमिरेषा प्रतिष्ठिता । घनोदधिघनवाततनुवातमरुत्पथैः ॥ ७६ ॥ त्रिभिश्च बलैरेषा, परितः परिवेष्टिता ।
घनोदधिघनवाततनुवातात्मकैः क्रमात् ॥ ७७ ॥ तत्र प्रतिष्ठिता मृभिराधारेण घनोदधेः । महाकटाहविन्यस्त-

स्थानाज्यघनपिण्डवत् ॥ ७८ ॥ योजनानां सहस्राणि, विंशतिः परिकीर्तितम् । घनोदधेर्मध्यभागे, बाहल्यं क्रमतस्ततः ॥ ७९ ॥ प्रदेशहान्याऽसौ हीयमानोऽत्यन्ततनूभवन् । पृथ्वीं बलयाकारेण, स्वयमावृत्य तिष्ठति ॥ ८० ॥ युग्मं ॥ बलयस्यास्य विष्कम्भः, प्रज्ञसो योजनानि पद् । उचल्वं तु वसुमतीबाहल्यस्यानुसारतः ॥ ८१ ॥ असौ घनोदधिरपि, घनवाते प्रतिष्ठितः । असंख्यानं योजनानि, मध्ये तस्यापि पुष्टता ॥ ८२ ॥ प्रदेशहान्या तनुतां, भजमानो घनोदधेः । आवृत्य बलयं तस्यौ, बलयाकृतिनाऽऽत्मना ॥ ८३ ॥ अस्यापि बलयस्यैवं, मानमाद्येकदीरितम् । चतुष्टयी योजनानां, साद्वोचल्वं तु पूर्ववत् ॥ ८४ ॥ घनवातोऽपि सततं, तनुवाते प्रतिष्ठितः । अस्यापि मध्ये बाहल्यमसंख्यं घनानिलात् ॥ ८५ ॥ ततस्तनूभवन्नेप, घनवातस्य सर्वतः । आवृत्य बलयं तस्यौ, बलयाकृतिनाऽऽत्मना ॥ ८६ ॥ तनुवातस्य बलये, विष्कम्भः परिकीर्तितः । एकं योजनमध्यद्विसुचल्वं पुनरुक्तवत् ॥ ८७ ॥ तनुवातोऽप्यसौ तस्यावाधारेण विहायसः । तच्च प्रतिष्ठितं स्वस्मिन्नसंख्ययोजनोन्मितम् ॥ ८८ ॥ सप्तस्वपि महीष्वेवं, घनोदध्यादयो मताः । बलयानां तु विष्कम्भो, यथास्थानं प्रवक्ष्यते ॥ ८९ ॥ भाति भूः स्वसमश्रेणिस्थायिभिर्वलयेस्त्रिभिः । पूर्णेन्दुवत्परिधिभिः, सुधाकुण्डमिवोरगैः ॥ ९० ॥ स्थापना । भवत्येवमलोकश्च, घर्मोपर्यन्तभागतः । योजनैर्दशभिर्द्वाभ्यामतिरिक्तैः समन्ततः ॥ ९१ ॥

अथैतस्यां रत्नकाण्डस्याधस्तनं तथोद्धर्षगम् । विमुच्य शतमेकैकं, मध्येऽष्टशतयोजने ॥ ९२ ॥ असंख्येयानि भौमेयनगराण्यासते सदा । बहिर्विभागे वृत्तानि, चतुरस्त्राणि चान्तरे ॥ ९३ ॥ अधोभागेऽनुकुर्वन्ति, चारुपु-

वृक्षरक्षित्याम् । गन्धरीरत्नापरित्यागप्राकारालङ्कृतानि च ॥ १४ ॥ शतं धन्यादिमहापद्मजटिलानि समन्ततः ।
द्रुप्यवेदान्ययोध्यानि, गुप्तानि श्रीभृतानि च ॥ १५ ॥ उल्लासिपूर्णकलशतीक्ष्णद्वारवन्ति च । अनारतं रक्षि-
तानि, वणिचिभिः किङ्कराभैः ॥ १६ ॥ परिष्कृतानि कुसुमैः, पञ्चवर्णैः सुगन्धिभिः । काकलुण्डतुरुष्कादिषूप-
सौरभ्यवन्ति च ॥ १७ ॥ जम्बूद्वीयेषमानानि, विष्कम्भापाममानतः । उत्कृष्टानि विदेहालुकारीणि मध्य-
मान्यपि ॥ १८ ॥ अपि धान्यल्पमानानि, निरूपितानि तान्यपि । भरतक्षेत्रसदृशान्येतेषु च वसन्त्यमी
॥ १९ ॥ स्थापना । अष्टधा व्यन्तरा तेषां, महासमृद्धिशालिनः । पिशाचा भृतपक्षाख्या, राक्षसाः किन्नरा
अपि ॥ २० ॥ किंपुरुषा महोरगा, गन्धर्वाश्च तथा परे । सर्वेऽप्येते दाक्षिणात्योदीक्ष्यभेदात्स्थिता द्विधा ॥ २१ ॥
सर्वेऽप्येतेऽतिसुभगाः, सुरूपाः सौम्यवर्शनाः । हस्तग्रीवादिषु रत्नमयभूषणभूषिताः ॥ २२ ॥ गान्धर्वगीतरतयः,
कौतुकाक्षिसचेतसः । प्रियक्रीडा ह्यास्यलाख्या, जनवस्थितचेतसः ॥ २३ ॥ विकुर्वितस्फारबनमालामुकुटकु-
ण्डलाः । स्त्रैरोल्लापाः स्त्रैरुपधारिणः स्त्रैरधारिणः ॥ २४ ॥ नानावर्णवस्त्रनानादेशनेपथ्यधारिणः । सुन्नरास्त्रि-
न्तशक्तिचापादिव्यग्रपाणयः ॥ २५ ॥ तत्र यक्षाः पिशाचाश्च, गन्धर्वाश्च महोरगाः । किञ्चित्कृष्णाः किम्पुरुषाः,
राक्षसाश्च सितत्वपि ॥ २६ ॥ किन्नराः इयामभासोऽपि, किञ्चिद्वीलत्वियो मताः । भृताः पुनः कालवर्णाः,
कज्जलैर्वर्णिता इव ॥ २७ ॥ कदम्बः सुलसश्चैव, वटः खट्वाङ्गमेव च । अशोकश्चम्पको नागस्तुम्बरश्च यथाक्रमम्
॥ २८ ॥ भवन्ति चिह्नान्यप्यग्राणां, पिशाचादिषु धामुजाम् । ज्वलेषु तत्र खट्वाङ्गं, विना सर्वेऽपि पादपाः ॥ २९ ॥

खट्वाङ्गं तूपकरणं, तापसानामुदीरितम् । प्रायः क्रीडाविनोदार्थं, नरलोके चरन्त्यमी ॥ १० ॥ चैत्यवृक्षास्तथै-
 वैषामष्टानां क्रमतो मताः । कदम्बाद्यास्तथा चोक्तं, तृतीयाङ्गे गणाधिपैः ॥ ११ ॥ “एएसि णं अट्ठविहाणं
 वाणमंतरदेवाणं अट्ठ चेतितरुक्खा पणत्ता, तंजहा-कलंबो उ पिसायाणं, वडो जक्ख्वाण चेतितं । तुलसी
 भूयाण भवे, रक्खसाणं च कंडओ ॥ १२ ॥ असोओ किन्नराणं च, किंपुरिसाण य चंपओ । णागरुक्खो सुअं-
 गाणं, गंधवाण य तेंदुओ ॥ १३ ॥” चैत्यवृक्षा मणिपीठिकानामुपरिवर्तिनः सर्वरत्नमया उपरि छत्रध्वजादिभि-
 रलङ्कृताः सुधर्मादिसभानामग्रतो ये श्रूयन्ते त एत इति संभाव्यन्ते, ये तु ‘विंथाइं कलंबसए’ इत्यादि,
 ते चिह्नभूता एतेभ्योऽन्य एवेति स्या० ८ सूत्रवृत्त्योः । प्रायः शैलकन्दरादौ, यद्यरन्ति वनान्तरे । ततः दृषोद-
 रादित्वादेते सुर्वानमन्तराः ॥ १४ ॥ भृत्यवचक्रचर्याधाराधनादिकृतस्ततः । व्यन्तरा वाऽभिधीयन्ते, नरेभ्यो
 विगतान्तराः ॥ १५ ॥ एकैकस्मिन्निकायेऽथ, द्वौ द्वाविन्द्राबुदाहृतौ । दक्षिणोत्तरभेदेन, कालाद्यास्ते च षोडश
 ॥ १६ ॥ कालश्चैव महाकालः, पिशाचचक्रवर्तिनी । सूरूपः प्रतिरूपश्च, भूतेन्द्रौ दक्षिणोत्तरौ ॥ १७ ॥ पूर्णम-
 द्रमाणिभद्रौ, यक्षाणामधिपाबुभौ । भीमश्चैव महाभीमो, राक्षसानामधीश्वरौ ॥ १८ ॥ किन्नरश्च किम्पुरुषः,
 किन्नराणां महीक्षितौ । इन्द्रौ किम्पुरुषाणां च, सन्महापुरुषौ स्मृतौ ॥ १९ ॥ अतिकायमहाकायौ, महोरगध-
 राधिपौ । गन्धर्वाधिपती गीतरतिर्गीतयशा इति ॥ २० ॥ सुरेन्द्राः षोडशाप्येते, महाबला महाश्रियः । महा-
 सौख्या महोत्साहाः, स्युरनुत्तरशक्तयः ॥ २१ ॥ कमला चैव कमलप्रभोत्पला सुदर्शना । प्रत्येकमेतन्नाइयः

स्युः, प्रियाः पिशाचराजयोः ॥ २२ ॥ रूपवती बहुरूपा, सुरूपा सुभगापि च । भूताधिराजयोरग्रमहिष्यः
कथिता जिनैः ॥ २३ ॥ पूर्णा यदुपुत्रिका चोत्तमा तथा च तारका । पूर्णभद्रमणिभद्रदेवयोर्दयिता इमाः ॥ २४ ॥
वतंसिका केतुमती, रतिसेना रतिप्रिया । गदिता दयिता पुताः, किन्नराणामधीशयोः ॥ २५ ॥ रोहिणी च
नवमिका, ह्रीनाम्नी पुष्पवत्यपि । प्राणप्रिया इमाः प्रोक्ता, जिनैः किम्पुरुषेन्द्रयोः ॥ २६ ॥ भुजगा भुजगवती,
महाकच्छा स्फुटाभिधा । चतस्रो जीवितेश्वर्यो, महोरगाधिराजयोः ॥ २७ ॥ सुधोपा विमला चैव, सुखरा च
सरस्वती । चतस्रः प्राणदयिता, गन्धर्वोणामधीशयोः ॥ २८ ॥ साम्प्रतीनास्तु—कालादीनां दाक्षिणात्येन्द्राणां
याः कमलादयः । ता नागपुरवास्तव्या, द्वात्रिंशत्पूर्वजन्मनि ॥ २९ ॥ महाकालाद्योत्तरात्येन्द्राणां याः कमलादयः ।
सार्केतपुरवास्तव्यास्ता द्वात्रिंशदपि स्मृताः ॥ ३० ॥ एवं चतुष्यष्टिरपि, महेश्वर्यदकन्यकाः । स्वस्वनामप्रतिरूप-
जननीजनकाभिधाः ॥ ३१ ॥ पुष्पचूलार्थिकाशिष्याः, श्रीपार्श्वार्थितसंयमाः । शबलीकृतचारित्रा, मासाब्दा-
नशनस्पृहाः ॥ ३२ ॥ अतिचाराननालोभ्याप्रतिक्रम्य मृतास्ततः । कालादिव्यन्तरेन्द्राणां, बभूवुः प्राणबल्लभाः
॥ ३३ ॥ पञ्चभिः कुलकं ॥ प्रत्येकमासां साहस्रः, परिवारो भवेदय । एकैकेयं च देवीनां, सहस्रं रचितुं क्षमा
॥ ३४ ॥ प्रत्येकमेपाभिन्द्राणां, चतुःसहस्रसंमिताः । अवरोधे भवत्येवं, देव्यो लावण्यबन्धुराः ॥ ३५ ॥ प्रत्येक-
मेपां सर्वेषां, तिस्रो भवन्ति पर्पदः । ईपा तथा च श्रुतिता, समा दृढरथाभिधा ॥ ३६ ॥ सहस्राण्यष्ट देवानां,
तत्राभ्यन्तरपर्पदि । मध्यायां दश बाह्यायां, द्वादशेति यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ देवीनां शतमेकैकं, पर्पत्सु स्यात्ति-

सृष्ट्वपि । देवदेवीनामथात्र, स्थितिः क्रमान्निरूप्यते ॥ ३८ ॥ पूर्णं पत्योपमस्याद्धं, तद्देशेनं तथाधिकम् ।
 पत्योपमस्य तुर्योऽंशो, देवानां क्रमतः स्थितिः ॥ ३९ ॥ साधिकः पत्युर्थांशः, पूर्णः स एव च स्थितिः ।
 स एव देशेन न्यूनो, देवीनां क्रमतः स्मृता ॥ ४० ॥ एवं च—सामानिकानामेतेषां, तथाऽग्रयोषितामपि ।
 पर्पदस्तिह ईषा शुदिता दृढरथाभिधा ॥ ४१ ॥ चतुर्भिरेवं सर्वेऽमी, सामानिकसहस्रकैः । प्रेयसीभिश्चतसृभिः,
 स्वपरिच्छदचारुभिः ॥ ४२ ॥ पार्षदैस्त्रिविधैर्देवैः, सप्तभिः सैन्यनायकैः । गन्धर्वनटहस्त्यश्वरथपादाल्यकामरैः
 ॥ ४३ ॥ अमीभिः सप्तभिः सैन्यैश्चतुर्भिश्चात्मरक्षिणाम् । स्थितैः प्रत्याशं सहस्रैरन्वहं सेवितांहयः ॥ ४४ ॥
 स्वस्वमीमेयनगरलक्षणां चक्रवर्तिताम् । असंख्येयानामजस्रं, प्रत्येकं विश्रतोऽद्भुताम् ॥ ४५ ॥ व्यन्तराणां
 व्यन्तरीणां, स्वस्वनिकायजन्मनाम् । स्वस्वदिग्वर्तिनां स्वैरं, साम्राज्यमुपसुञ्जते ॥ ४६ ॥ पञ्चभिः कुलकं ।
 दिव्यस्त्रीसंप्रयुक्तेषु, नाट्येषु व्यापृतेन्द्रियाः । न जानते गतमपि, कालं पत्योपमायुपः ॥ ४७ ॥ तथोक्तं—“तहि
 देवा वंतरिया वरतरुणीगीयवाइयरवेणं । निचं सुहियपसुइया गयंपि कालं न याणंति ॥ १ ॥” व्यन्तराणा-
 ममी अष्टौ, मूलभेदाः प्रकीर्त्तिताः । अष्टाऽवान्तरभेदाः स्युर्ऋणपर्णमुखाः परे ॥ ४८ ॥ तथाहि—अणपत्नी पणपत्नी
 इसिवाई भूयवाइए चेव । कंदी य महाकंदी कोहंडे चेव पयए य ॥ ४९ ॥ प्राग्वत्प्रतिनिकायेऽत्र, द्वौ द्वाचिन्द्रा-
 बुदीरितौ । क्षेत्रयो रुचकाद्याभ्योत्तराहयोरधीश्वरौ ॥ ५० ॥ इन्द्रौ सन्निहितः सामानिकश्चायनिकाययोः ।
 घाता विघातेत्यधिपौ, निकाये च द्वितीयके ॥ ५१ ॥ तार्त्तीयकनिकायेन्द्रौ, ऋषिश्च ऋषिपालितः । चतुर्थस्य

निकायस्य, तावीश्वरमेध्वरौ ॥ ५२ ॥ सुवत्सश्च विशालश्च, निकाये पञ्चमेऽधिपौ । पष्ठे निकाये नेतारौ,
हास्यहासरती इति ॥ ५३ ॥ अघोमहाश्रेयांसौ च, निकाये सप्तमेऽधिपौ । पदगः पदगपतिर्निकायस्याष्टमस्य
तौ ॥ ५४ ॥ तथाहुः स्थानां—‘दो अणपञ्चिदा पञ्चत्ता’ इत्यादि । एतेऽपि रत्नकाण्डस्य, शतं शतसुपर्यधः । परि-
त्यज्य वसन्त्यष्टशतयोजनमध्यतः ॥ ५५ ॥ तथाहुः प्रज्ञापनायां—“कहि णं भंते ! वाणमंतराणं देवाणं भोमेज्जा
नगरा पणत्ता?, कहि णं भंते ! वाणमंतरा देवा परिवसंति?, गोयमा ! से रयणप्पमाए पुढवीए रयणामयस्स
कंडस्स जोअणसहस्सवाहलस्स उवरिं एगं जोअणसयं उगाहेत्ता हेट्ठावि एगं जोअणसयं वजेत्ता मज्झे
अट्ठसु जोअणसएसु एतथ णं वाणमंतराणं तिरियमसंखेज्जा भोमेज्जा नगरावाससयसहस्सा भवंतीतिमक्खा-
या, ते णं” इत्यादि । “तत्थ णं यहवे वाणमंतरा देवा परिवसंति, तंजहा—पिसाया भूया जक्खा पावत् अण-
पन्निय पणपन्निय इत्यादि.” संग्रहण्यां तु—“इय पढमजोअणसए रयणाए अट्ठ वंतरा अचरे । तेसिं इह सोलसिंदा
रअगअहो दाहिणुत्तरओ ॥ १ ॥” योगशास्त्रचतुर्थप्रकाशवृत्तौ त्वेवं—“रत्नप्रभायामेव प्रथमस्य शतस्याथ उपरि
च दश दश योजनानि सुवत्सा मध्येऽशीतियोजनेषु अणपन्नियपणपन्नियप्रसृतय” इति । एषां वस्तुष्यता सर्वा,
विज्ञेया प्राक्तनेन्द्रवत् । जाता द्वान्निचादित्येवं, व्यन्तरामरनायकाः ॥ ५६ ॥ भौमेयनगरेष्वेषु, व्यन्तराः प्रायशः खलु ।
१ रत्नप्रभाया उपरित्तनं शतं योजनानां विहाय नान्यत् स्थानं, मेदुद्वयेऽपि पृथगिन्द्रभण्णत्वात् स्थानपर्येक्ष्यं, प्रज्ञापनाहो तु सामान्येन लि-

देसः, चतुर्निकायतया निर्धारणात्, अन्यथा पञ्चमनिकायभावात् ।

उत्पद्यन्ते प्राच्यभवाऽनुष्ठिताज्ञानकष्टतः ॥ ५७ ॥ मृताः पाशविषाहारजलाग्निक्षुत्तृडादिभिः । भृगुपातादि-
 भिश्च स्युर्व्यन्तराः शुभभावतः ॥ ५८ ॥ स्थितिरुत्कर्षतोऽमीषां, पत्यमर्द्धं च योषिताम् । सहस्राणि दशा-
 न्दानामुभयेषां जघन्यतः ॥ ५९ ॥ स्वाभाविकं सप्तहस्तमानमुत्कर्षतो वपुः । अङ्गुलासंख्यांशमानं, जघन्यं
 प्रथमक्षणे ॥ ६० ॥ लक्षयोजनमानं चोत्कृष्टसुसुप्तवैक्रियम् । प्रक्रमेऽङ्गुलसंख्येयभागमानं जघन्यतः ॥ ६१ ॥
 एषां लेख्याश्चतस्रः स्युः, पद्मां शुक्लां विना पराः । उच्छ्वसन्ति सप्तभिस्ते, स्तोकैर्जघन्यजीविनः ॥ ६२ ॥
 शुसुप्तवधैकदिनान्तरेऽथोत्कृष्टजीविनः । समुच्छ्वसन्त्याहरन्ति, मुहूर्त्ताहः पृथक्त्वकैः ॥ ६३ ॥ आहारे चित्त-
 संकल्पोपस्थिताः सारपुद्गलाः । सर्वाङ्गेषु परिणमन्त्येषां कावलिकस्तु न ॥ ६४ ॥ ये तु हिंसाः सुरा वीरचण्डि-
 काकालिकादयः । मयमांसाद्याहुतिभिस्तुष्यन्ति तर्पिता इव ॥ ६५ ॥ तेऽपि पूर्वभवान्यासात्पापा मिथ्यात्व-
 मोहिताः । मयमांसादि वीक्ष्यैव, तुष्यन्ति न तु मुञ्जते ॥ ६६ ॥ युग्मम् । संमूर्द्धिमा गर्भजाश्च, तिर्यश्चो गर्भजा-
 नराः । उत्पद्यन्ते पङ्क्तिरपि, युताः संहननैरिह ॥ ६७ ॥ ऋतुत्वोत्पद्यन्त एते नृतिरश्चोर्गर्भजन्मनोः । पर्यासबा-
 दरक्ष्माण्मभः प्रत्येकमूरुहेषु च ॥ ६८ ॥ एकेन समयेनैकादयोऽसंख्यावसानकाः । उत्पद्यन्ते च्यवन्तेऽमी, उत्कृ-
 ष्टमेषु चान्तरम् ॥ ६९ ॥ ज्ञेयं मुहूर्त्तानि चतुर्विंशतिस्तज्जघन्यतः । एकसामयिकं नूनं, च्यवनोत्पत्तिगोचरम्
 ॥ ७० ॥ पश्यन्त्यवधिना पञ्चविंशतियोजनान्यमी । जघन्यजीविनोऽन्ये च, संख्येययोजनावधि ॥ ७१ ॥
 तिर्यग्लोकवासिनोऽपि, व्यन्तरा यदिहोदिताः । तद्वै रत्नप्रभापृथ्वीवक्तव्यताप्रसङ्गतः ॥ ७२ ॥ इति व्यन्तराणां

सुराणां पुराणां, पुराणोपदिष्टां व्यवस्था न्यरूपि । तृतीयाच्चतुर्थदुर्पांगच्च शेषं, विशेषं विदन्तु प्रबुद्धाः
समेधाः ॥ ७३ ॥ (सुजह्नुप्रयातं) विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्राजश्रीतनयोऽतनिष्ट
विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्कल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, सर्गो निर्गलितार्थसार्यसुभगः
पूर्णः सुखं द्वादशः ॥ ७४ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे द्वादशः सर्गः समाप्तः ॥ (ग्रन्थाग्रं ३२५ अ० १९)

॥ अथ त्रयोदशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

योजनानां सहस्रं च, सुक्तैकैकमुपर्यधः । मध्येऽष्टसप्ततिसहस्राख्ये लक्षे क्षिताविह ॥ १ ॥ वसन्ति भवना-
धीशानिकाया असुरादयः । दशैतेऽपि द्विधा प्राग्वदक्षिणोत्तरभेदतः ॥ २ ॥ तेषु प्रत्येकमिन्द्रो द्वौ, भवतो
दक्षिणोत्तरौ । भवनेन्द्रा विंशतिः स्युरित्येवं चमरादयः ॥ ३ ॥ तथोक्तं—“असुरा नाग सुवर्णा विज्जू अग्नी
य दीव उदही य । दिसि पवण थणिण दसविह भवणवई तेषु दुहुइदा ॥ ४ ॥” अन्ये त्वाहुः—“नवतियोजन-
सहस्राणामधस्ताद्भवानि, अन्यत्र चोपरितनमधस्तनं च योजनसहस्रं सुक्त्वा सर्वत्रापि यथासंभवमावासा”
इति । “आवासा नाम कायमानसन्निभा महामण्डपा” इति लघुसंग्रहणीवृत्तौ तत्त्वार्थभाष्येऽपि, “तत्र भव-

नानि रत्नप्रभायां बाहुल्याद्ध्रुवमवगाह्य मध्ये भवन्तीत्युक्त"मिति ज्ञेयं । चतुर्विंशत्क्रमात्रिशल्लक्षाः स्युर्दक्षिणो-
 च्चराः । भवना असुराणां ते, चतुरः पष्टिश्च मीलिताः ॥ ५ ॥ लक्षाश्चतुश्चत्वारिंशच्चत्वारिंशद् द्वयोर्दिशोः ।
 नागालयानां चतुरशीर्तिलक्षश्च मीलिताः ॥ ६ ॥ अष्टात्रिंशच्चतुर्विंशल्लक्षाः क्रमाद् द्वयोर्दिशोः । सर्वोन्नेण
 सुपर्णानां, गृहलक्षा द्विसप्ततिः ॥ ७ ॥ चत्वारिंशच्च पद्मत्रिंशदक्षिणोत्तरयोः क्रमात् । वैधुता वासलक्षाः स्युः,
 पद्मसप्ततिश्च मीलिताः ॥ ८ ॥ एवमग्निकुमाराणां, द्वीपवाद्धिदिशां तथा । विद्युत्कुमारवत्संख्या, भवनानां
 प्रकीर्त्तिता ॥ ९ ॥ पञ्चाशदथ पद्मचत्वारिंशद्विशोर्द्वयोः क्रमात् । लक्षा चायुसुरावासाः, सर्वे पणवतिश्च ताः ॥
 ॥ १० ॥ चत्वारिंशत्तथा पद्मत्रिंशदुक्ता दिग्द्वये क्रमात् । स्तनितानां गृहाः सर्वे, लक्षाः पद्मसप्ततिः किल ॥ ११ ॥
 स्थापना ॥ चतस्रः कोटयो लक्षाः, पद्म गृहा दक्षिणाश्रिताः । उत्तराहास्तु पद्मपट्टिलक्षस्तित्रश्च कोटयः ॥ १२ ॥
 द्वयोर्दिशोश्च सर्वाग्रं, भवनानामुदाहृतम् । कोटयः सप्त लक्षाणां, द्वासप्तत्या समन्विताः ॥ १३ ॥ आकारेण सुप-
 मया, प्राकारपरित्वादिभिः । व्यन्तराणां नगरवत्, प्रायो ज्ञेयान्यमून्यपि ॥ १४ ॥ गुरुणि तान्यसंख्येयैर्मि-
 तानि खलु योजनैः । मध्यानि संख्येयैर्जम्बुद्वीपाभानि लघून्यपि ॥ १५ ॥ तत्रासुरनिकायस्य, दक्षिणस्यां दिशि
 प्रसुः । चमरेन्द्रः शरचन्द्रचन्द्रिकाविलसद्यशः ॥ १६ ॥ तथाहि—विद्यते दक्षिणदिशि, तिर्यग्मेरोः सुदर्श-

१ जावसानामुपरिष्ठाद् स्थानश्रुतेः भवनानां नारकावासासन्नतया स्थानश्रुतेरेवंविभागः, बाहुल्येनैवं भावे अत्र अमे प्रतिनिकायं स्थान-
 भेदेऽपि न विरोधः ।

नात् । असंख्यद्वीपान्निपरो, द्वीपोऽरुणवराभिषः ॥ १७ ॥ तस्य बाह्यवेदिकान्तान्मध्येऽरुणवराम्बुधेः । योज-
नानां द्विगत्वारिंशत्सहस्राण्यतीत्य वै ॥ १८ ॥ चमरस्यासुरेन्द्रस्य, महानुत्पातपर्वतः । तिगिच्छिकूटनामास्ति,
प्रशस्तश्रीमरोदुरः ॥ १९ ॥ योजनानां सप्तदश, शतान्यथैकविंशतिः । स उच्छ्रितस्तत्तुयंशो (४३०), निमग्नो
ययुगान्तरे ॥ २० ॥ मूलं सहस्रं द्वाविंशं, योजनानां स विस्तृतः । मध्ये शतानि चत्वारि, चतुर्विंशानि विस्तृतः
॥ २१ ॥ शतानि सप्त चिस्तीर्णान्नयोर्विंशानि चोपरि । ऊर्ध्वार्धो विस्तृतो मध्ये, क्षामो महासुकुन्दवत् ॥ २२ ॥
सुकुन्दो घाययिशेष इति ॥ सर्वरक्षमयस्यास्य, वेदिकाचनशालिनः । शिरस्तले मध्यवेधो, स्यात्प्रासादावतं-
सकः ॥ २३ ॥ सादं दे योजनशते, तुङ्गः सप्तत्रिंशतिः । ततः शतं योजनानि, रम्पोल्लोकमहीतलः ॥ २४ ॥
अष्टयोजनमानाय, तत्रास्ति मणिपीठिका । चमरेन्द्रस्यात्र सिंहासनं सहपरिच्छदम् ॥ २५ ॥ तिर्यग्लोकं जिग-
मिषुर्जिनजन्मोत्सयादिषु । प्रथमं चमरेन्द्रोऽस्मिन्नुपैति स्वाश्रयाद्भिरो ॥ २६ ॥ ततो यथेप्सितं स्थानमुत्पत्तत्य-
चिलम्यतः । तेनार्यं चमरेन्द्रस्य, ह्ययात् उत्पातपर्वतः ॥ २७ ॥ पदशतान्यथ कोटीनां, पञ्चपञ्चाशदेव च । कोट्यो
लक्ष्माण्यथ पञ्चत्रिंशद्वैश्वदेवैव च ॥ २८ ॥ योजनानि तिर्यगस्मान्तिगिच्छिकूटपर्वतात् । अतिक्रम्य दक्षिणस्यां,
मध्येऽरुणवरोदये ॥ २९ ॥ यो देशस्तदधोभागे, मध्ये रत्नप्रभाक्षितेः । चत्वारिंशद्योजनानां, सहस्राण्यवगाढ्य
न ॥ ३० ॥ राजधान्यस्ति चमरचञ्चा चञ्चन्मणीमयी । व्यासायामपरिक्षेपैर्जम्बूद्वीपसधर्मिणी ॥ ३१ ॥ वप्र-

आस्या योजनानामप्यर्द्धं शतमुन्नतः । पञ्चाशद्विस्तृतो मूले, मौलौ द्वादशं सार्द्धकाः ॥ ३२ ॥ आयतैर्यो-
 जनस्यार्द्धं, न्यूनार्द्धयोजनोच्छ्रितैः । क्रोशं विस्तीर्णैश्च रम्या, रत्नजैः कपिशिर्पकैः ॥ ३३ ॥ एकैकस्यां सवाहायां,
 पञ्चद्वारशताश्रितः । सार्द्धे द्वे योजनशते, द्वारं चैकैकमुच्छ्रितम् ॥ ३४ ॥ सपादशतविस्तीर्णतोरणाद्युपशो-
 भितम् । मध्येऽथ चप्रसृतस्य, पीठबन्धो विराजते ॥ ३५ ॥ योजनानां षोडशैष, सहस्रान्विस्तृतायतः । पद्म-
 बरवेदिकया, परितः काननेन च ॥ ३६ ॥ तस्य मध्ये रम्यभूमावस्ति प्रासादशेखरः । सार्द्धे द्वे योजनशते,
 तुङ्गस्तदूर्ध्वविस्तृतः ॥ ३७ ॥ चतुर्भिरेव प्रासादैश्चतुर्दिशमलङ्कृतः । शतं सपादमुत्तुङ्गैः, सार्द्धे द्विपष्टिपष्टिविस्तृतैः
 ॥ ३८ ॥ प्रत्येकमेतेऽपि चतुर्विंशं चतुर्भिराश्रिताः । सार्द्धे द्विपष्टिमुत्तुङ्गैस्तदूर्ध्वविस्तृतैस्तथा ॥ ३९ ॥ सपादक-
 त्रिंशदुच्चैस्तदूर्ध्वविस्तृतैर्वृताः । प्रासादास्तेऽपि प्रत्येकं, पुनस्तेऽपि चतुर्विंशम् ॥ ४० ॥ ससार्द्धे द्विक्रोशपञ्चदश-
 योजनतुङ्गकैः । तदूर्ध्वविस्तृतैरेवं, चतुर्विंशमलङ्कृताः ॥ ४१ ॥ एवं समूलप्रासादाः, प्रासादाः सर्वसंख्यया । चम-
 रस्य भवत्येकचत्वारिंशं शतत्रयम् ॥ ४२ ॥ प्रासादास्ते रत्नमया, मरुच्चलकेतवः । मृदुस्पर्शाश्चारुगन्धा, हृदयाः
 सुवर्णवालुकाः ॥ ४३ ॥ अथ प्रासादेभ्य एभ्य, ऐशान्यां सूर्यधाकमम् । सभा सुधर्मा सिद्धायतनं सभोपपा-
 तकृत् ॥ ४४ ॥ इदोऽभिपेकालङ्कारव्यवसायसभाः क्रमात् । सर्वेऽप्यमी सुधर्माद्याः, पद्मत्रिंशद्योजनोच्छ्रिताः
 ॥ ४५ ॥ दीर्घाः पञ्चाशतं पञ्चविंशतिं विस्तृता इह । वैमानिकसभादिभ्यो, मानतोऽर्द्धमिता इति ॥ ४६ ॥
 इत्यर्थतो भगवतीद्वितीयशताष्टमोद्देशके ॥ अत्रायं विशेषः—“चमरस्तत्रं सभासुहृन्मा एकावन्नखम्भसय-

सन्निविष्टा पं०, एवं धलीपस्सचि", इति तुर्याङ्गे । अथैतस्यामुपपातसभायां सुकृती जनः । देवदुष्पक्षच्छत्रशरयो-
रस्त्रं वरपद्यते क्षणात् ॥ ४७ ॥ चमरेन्द्रतयाऽध्यासादुत्थाय शयनीयतः । गत्वा ह्रदे कृतलानस्ततोऽभियेकपर्वदि-
॥ ४८ ॥ कृतानभियेकः सोऽसौ हरिस्तुरैः समहोत्सवम् । अलङ्कारसभायां च, गत्वाऽलङ्कृतभूधनः ॥ ४९ ॥ व्यवसा-
यसभां गत्वा, पुस्तकावसि तस्थितिः । ज्ञात्वा नन्वापुष्करिण्यां, अक्षया कृतजिनाचनः ॥ ५० ॥ समागत्य
सुधर्मायां, सभायां सपरिच्छदः । विद्यान् सिंहासनासीनो, भोगान् सुङ्के यथायचि ॥ ५१ ॥ पञ्चभिः कुलकं ॥
कामकेलिलालसन्तु, जिनस्याशातनाभयात् । गत्वा ग्रहिः सुधर्मायां, श्रमते रुचितास्पदे ॥ ५२ ॥ कदाचिच्चैप
चमरबन्धावासे मनोरमे । सकान्तः क्रीडितुं याति, क्रीडोचाने नृपादिचत् ॥ ५३ ॥ स वैवं-अस्याश्चमरचञ्चाया,
नैकल्यां ककुभि ध्रुवम् । पद्मकोटीनां शतान्पञ्चपञ्चाशत्कोटिसंयुतान् ॥ ५४ ॥ पञ्चत्रिंशद्य लक्षणि, पञ्चाशद्य सहस्रकान् ।
पोजनानामतिक्रम्य, तस्मिन्नेवाङ्गोदयौ ॥ ५५ ॥ आयासो भाति चमरचञ्चञ्चक्षिण्यां निधिः । क्रमः क्रीडा-
रतिस्थानं, चमरस्यासुरेशिनुः ॥ ५६ ॥ सहस्राण्येव चतुरशीतिमायतयिस्तुतः । समन्ततः परिक्षिप्तः, प्राकारेण
महीयसा ॥ ५७ ॥ सर्वं चमरचञ्चावत्प्रासादादि भवेद्विह । न विद्यन्ते परं पञ्च, सुधर्माद्याः सभाः शुभ्नाः
॥ ५८ ॥ स एव साम्प्रतीनस्तु, जम्बूद्वीपेऽत्र भारते । बेनेलाब्दे सन्निवेशे, विन्ध्याचलसमीपगे ॥ ५९ ॥
आसीद्बृहत्पतिश्रेष्ठः, पुरणाख्यो महर्षिकः । जाग्रत्कुटुम्बजागर्षा, निक्षि संवेगमाप सः ॥ ६० ॥ प्रातर्नि-
मेषे खजनान्, भोज्यवस्त्रादिभिर्भूषाम् । सन्तोष्य ज्येष्ठपुत्राय, कुटुम्बमारमार्षयत् ॥ ६१ ॥ पतद्ग्रहं दारुमर्षं,

कारयित्वा चतुष्पुटम् । दीक्षां लब्ध्वाऽऽद्धानमयीं, चक्रे सातापनं तपः ॥ ६२ ॥ पष्ठस्यैव पारणायामुत्तीयांऽऽ-
 तापनास्थलात् । भिक्षार्थमादीद्वेभेले, करे धृत्वा पतद्ग्रहम् ॥ ६३ ॥ भिक्षां ददानः पान्थेभ्यः, पतितां प्रथमे
 पुटे । काकशालावृक्षादीनां, द्वितीयपुटसंगताम् ॥ ६४ ॥ तां मत्स्यकच्छपादीनां, तृतीयपुटगं ददत् । पतितां
 च पुटे तुर्ये, भिक्षामादत्स्वयं मिताम् ॥ ६५ ॥ एवं द्वादश वर्षाणि, तपः कृत्वाऽतिदुष्करम् । स पादपोषगम-
 नमङ्गीकृत्यैकमासिकम् ॥ ६६ ॥ नृत्वाऽऽशुष्यां राजधान्यां, चमरेन्द्रतयाऽभवत् । सर्वपर्यासिपर्यासस्तत्कालोत्पन्न
 एव सः ॥ ६७ ॥ ऊर्ध्वमालोकयामास, स्वभावाद् ज्ञानचक्षुषा । आसौघमेवदेवलोके, तत्र दृष्ट्वा सुरेश्वरम्
 ॥ ६८ ॥ शक्रसिंहासनासीनं, पीनतेजःसुखश्रियम् । अचिंतयन्मुमुषुः कः, क्रीडत्येव ममोपरि ? ॥ ६९ ॥ युग्मं ॥
 ततः सामानिकान् देवान्, स आहूयेति पृष्टवान् । भो भोः क एष योऽस्माकमपि मूर्धनि तिष्ठति ? ॥ ७० ॥
 तेऽपि व्यजिज्ञपन् नत्वा, स्वामिन्नेष सुधर्मराट् । नित्या स्थानव्यवस्थेयं, सौघमेन्द्रासुरेन्द्रयोः ॥ ७१ ॥ हन्त
 तेऽन्ये येऽसुरेन्द्रा, एनमित्थं शिरःस्थितम् । सेहिरे न सहेऽहं तुं पातयिष्याम्यधः क्षणात् ॥ ७२ ॥ निश्चि-
 ह्येति पुनश्चित्ते, व्यमृशत्क्षेत्रेऽपि वज्रशृत् । यथेनेनाभिहन्येऽहं, शरणं मम कस्तदा ? ॥ ७३ ॥ विचिन्त्येत्यव-
 धिज्ञानोपयोगाचमराधिपः । सुसुमारपुरोद्यानेऽपश्यद्वीरजिनेश्वरम् ॥ ७४ ॥ दधयो चायं जिनो वीरः, प्रतिमा-

१ भक्तपरिक्षेपिणीपादयोगमनेषु यच्छक्षणमेतत् तस्मात्, किंतु अङ्गोपाङ्गचलनाभावात् रुढिरहितं योगिकमेव । २ सामानिकानामिन्द्रतु-
 स्यावधिकत्वात्, इन्द्रस्य त्वस्य तद्वत्त्वात्, असुराणामूर्ध्वमवधेर्बाहुत्वात् ।

मेकरात्रिकीम् । प्रतिपद्याष्टमतपा, एकपुद्गलदत्तदह ॥ ७५ ॥ निर्निमेपो निष्प्रकम्पः, कोयोत्सर्गेऽस्यवस्थितः ।
 एकादशाब्दपर्यायं, शरण्योऽस्तु स एव मे ॥ ७६ ॥ युग्मम् ॥ इति ध्यात्वाऽवश्यकार्यं, त्यक्त्वाऽहर्दर्वनादिकम् ।
 उत्थायोत्पादशय्यायास्तद्देवदूष्यसंवृतः ॥ ७७ ॥ उपादाय प्रहरणरत्नं परिघमुद्धतः । तिगिच्छिक्कटमुत्पातगिरि-
 मागत्य सत्वरम् ॥ ७८ ॥ नव्यं वपुर्विधायैत्य, सुसुमारपुराद्वहिः । अशोककाननेऽशोकतरोर्मूले शिलोपरि
 ॥ ७९ ॥ नमस्कृत्य जिनं युष्मन्निश्रया याम्यहं युधे । यूयं मे त्राणमित्युत्त्वा, भूयोऽप्युत्तरवैक्रियम् ॥ ८० ॥
 वपुर्भोष्मं मापराशिकुहूरात्रिसहोदरम् । कृत्वा योजनलक्षोच्चमुत्पपात नभस्तलम् ॥ ८१ ॥ कुर्वन् कचिर्तिसह-
 नादं, कचिच्च गजगर्जितम् । हयहेपारवं कंषि, कचिस्कलकलध्वनिम् ॥ ८२ ॥ क्षोभयन्निव पातालं, कम्पय-
 न्निव मेदिनीम् । तिर्यग्लोकं व्याकुलयन्, स्फोटयिष्यन्निवाम्बरम् ॥ ८३ ॥ विद्युद्दृष्टिगर्जितानि, रजस्तमांसि
 चोत्तिकरन् । त्रासयन् व्यन्तरान् देवान्, कुर्वन् ज्योतिषिकान् द्विधा ॥ ८४ ॥ विमानस्याथ सौधमोर्वतंसकस्य
 वेदिकाम् । आक्रम्यैकेनापरेण, सुधर्मोसंसदं पदा ॥ ८५ ॥ जघान परिघेणेन्द्रकीलकं त्रिस्तनोऽवदत् । ऋ रे
 शक्रः क रे सामानिकाः क रे सुराः परे ? ॥ ८६ ॥ पातयामि घातयामि, शातयाम्यधुनाऽखिलान् । करोम्यप्सरसः
 सर्वाः, स्वायत्ताः सह वैभवैः ॥ ८७ ॥ फलं मदाशातनायाः, शक्रोऽनुभवतादिति । गिरः श्रुत्वाऽश्रुतपूर्वा,
 शुकुटीभीषणो हरिः ॥ ८८ ॥ सक्रोधहासमित्याह, किं रे चमर ! दुर्दश ! । नवोत्पन्नोऽसि रे मूढ !, सुमूर्ध-
 स्यधुनैव किम् ? ॥ ८९ ॥ यदा तवेयानुत्साहोऽनर्थयैव न संशयः । पक्षौ पिपीलिकानां हि, जायेते मृत्युहेतवे

॥ ९० ॥ इमां गृहाणातिथेयीं, मदवज्ञाफलं मनाक् । सुमोच वज्रमित्युक्त्वा, ज्वलज्वालाकरालितम् ॥ ९१ ॥
तद् दृष्ट्वा चकितोऽत्यन्तं, नश्यन् संकोच्य भूधनम् । प्रविष्टो रक्ष रक्षेति, वदन् वीरक्रमान्तरे ॥ ९२ ॥ ततः
शक्तोऽपि चिज्ञाय, वीरं तच्छरणीकृतम् । चतुरंगुलमप्राप्तमादाय पविमिलयक् ॥ ९३ ॥ कम्पसे किमिदानीं भोः,
पशुः सिद्धेक्षणादिव । वीरप्रसादान्मुक्तोऽसि, न ते मत्तोऽधुना भयम् ॥ ९४ ॥ इत्युक्त्वा वामपादेन, त्रिः प्र-
हृत्य वसुन्धराम् । क्षमयित्वा जिनेन्द्रं च, सुरेन्द्रः स्वास्पदं ययौ ॥ ९५ ॥ ततो वज्रभयान्मुक्तश्चमरेन्द्रो निजा-
अयम् । गत्वा सामानिकादीनामुवाचोदन्तमादितः ॥ ९६ ॥ अद्रं स्तात्रैशलेयाय, तस्मै त्रैलोक्यबन्धवे । येन
त्रातोऽसि मरणाद्धन्त वज्राग्निदुस्सहात् ॥ ९७ ॥ उपकारमिति प्राज्ञस्तं स्मरन् सपरिच्छदः । गत्वा पुनर्महा-
वीरमभ्यर्च्य ताण्डवादिभिः ॥ ९८ ॥ आगत्य स्वास्पदं प्रीतो, विस्मृतैर्द्रपराभवः । धर्मकर्मस्थितिं सर्वामाराध्य
सुखभागमूत् ॥ ९९ ॥ अयं च चमरोऽयासीद्यत्सौधर्मावतंसकम् । आश्चर्यमेतद्विशेषमनन्तकालसंभवि
॥ १०० ॥ चतुःपष्टिसहस्राणि, सामानिकसुधाभुजः । अस्य त्रायस्त्रिंशकाश्च, त्रयस्त्रिंशत्सुधाशिनः ॥ १ ॥ एते
च जम्बूद्वीपेऽत्र, क्षेत्रे भारतनामनि । काकन्यां पुर्यवर्त्तन्त, त्रयस्त्रिंशन्महर्द्धिकाः ॥ २ ॥ अद्भालवो ज्ञाततत्त्वाः,
सहायाश्च परस्परम् । पूर्वं ते भावितात्मानोऽभूवन्नुग्रकियाश्रयाः ॥ ३ ॥ पश्चाच्च कर्मवशतो, जाता धर्मे
सुधाशयाः । पार्श्वस्था अवसन्नाश्च, कुशीलाः स्वैरचारिणः ॥ ४ ॥ एवं च भूरिवर्षाणि, अमणोपासकक्रियाम् ।
आराध्यार्द्धमासिकीं ते, कृत्वा संलेखनामपि ॥ ५ ॥ अनालोच्याप्रतिक्रम्यातिचारांस्तान् पुराकृतान् । मृत्वा

त्रायस्त्रिंशत्त्वं, लेभिरे चमरेशितुः ॥ ६ ॥ त्रायस्त्रिंशत्कुरुद्विस्तु, नैतेभ्य एव किंतु ते । उतपयन्ते चयन्ते च,
स्वस्थित्या परापराः ॥ ७ ॥ तिष्ठोऽस्य पर्पदस्तत्राभ्यन्तरा समिताभिधा । मध्या चण्डाभिधा ज्ञेया, बाह्या
जाताहया पुनः ॥ ८ ॥ स्युश्चतुर्विंशतिर्देवसहस्राण्यायपर्पदि । सार्द्धपल्योपमद्वन्द्वस्थितीन्यथात्र पर्पदि ॥ ९ ॥
शतान्यर्द्धतृतीयानि, सार्द्धपल्योपमायुषाम् । देवीनां मध्यमायां चाष्टाविंशतिः महत्सकाः ॥ १० ॥ द्विपलयायु-
निर्जराणां, देवीनां त्विह पर्पदि । शतानि त्रीण्येकपलयायुषामथान्यपर्पदि ॥ ११ ॥ स्युर्द्वोर्विंशत्सहस्राणि,
सार्द्धपलयायुषः सुराः । शतान्यर्द्धचतुर्थानि, देव्योऽर्द्धपल्यजीविताः ॥ १२ ॥ यथैवं पर्पदस्त्रिंशत्, वर्णिताश्च-
मरेशितुः । एवं सामानिकत्रायस्त्रिंशत्कानां तद्वाहयाः ॥ १३ ॥ महिषीलोकपालानां, पुनस्त्रिंशत् भवन्ति ताः ।
तपाऽथ द्रुहिता पर्वा, इत्येतैर्नामभिर्युताः ॥ १४ ॥ इदमर्थतः स्थानाङ्गसूत्रे । काली राज्ञी च रत्नी च, चित्पुनमे-
वाभिधा परा । पञ्चास्याग्रमहिष्यः स्यू, रूपलावण्यवन्धुराः ॥ १५ ॥ कालीयं प्राग्भवे जम्बूद्वीपे दक्षिणभारते ।
पुर्यामितलकल्पायां, कालाख्यस्य गृहेशितुः ॥ १६ ॥ कालश्रीतनुसंभृता, कालीनामाभवत्सुता । दृष्टकुमारी
श्रीपार्श्वपुष्पचूलार्पितव्रता ॥ १७ ॥ यथाछन्दीभूय दोषानप्रतिक्रम्य पाक्षिकीम् । कृत्वा संलेखनां मृत्वा, चम-
रेन्द्रप्रियाऽभवत् ॥ १८ ॥ त्रिभिर्विशेषकं । कालावतंसं भवनं, कालं सिंहासनं भवेत् । काल्या देव्याः परा-
सामप्येवं स्वाख्यानुरूप्यतः ॥ १९ ॥ स्वखनामसदृशनामजननीजनका इति । ज्ञेयाः शेषाश्चतस्रोऽपि, तथैव
मलिनव्रताः ॥ २० ॥ स्वाख्यावतंसे भवने, स्वाख्ये सिंहासनेऽभवन् । चमरेन्द्रप्रिया एताः, सार्द्धपल्यद्वयायुषः ।

॥ २१ ॥ घलीन्द्रदयितानामप्यैतिल्यमनया दिशा । आवस्त्वासां पुरी सार्द्धमायुः पत्यग्रयं पुनः ॥ २२ ॥ एकै-
 काग्रमहिष्यष्टसहस्रपरिवारयुक् । सहस्राण्यष्ट देवीनां, नव्यानां रचितुं क्षमा ॥ २३ ॥ चत्वारिंशत्सहस्राणि,
 स्युर्देव्यः सर्वसंख्यया । भुङ्क्तेऽसुरेन्द्रश्चैताभिः, कृतैतावत्तनुः सुखम् ॥ २४ ॥ सोमो यमश्च वरुणस्तथा वैश्रमणा-
 भिधः । चत्वारोऽस्य लोकपालाश्चतुर्दिगधिकारिणः ॥ २५ ॥ चतुर्णामप्यथैतेपां, चतस्रः प्राणयष्टृभाः । कनका
 कनकलता, चित्रगुप्ता वसुन्धरा ॥ २६ ॥ एकैकेयं च साहस्रपरिवारविराजिता । देवी सहस्रमेकैकं, नव्यं विष्णु-
 र्वितुं क्षमा ॥ २७ ॥ स्वस्वनामराजधान्यां, स्वस्वसिंहासने स्थिताः । चत्वारोऽमी लोकपाला, मुञ्जते दिव्यसं-
 पदम् ॥ २८ ॥ तथास्य चमरेन्द्रस्य, सप्त सैन्यानि तत्र च पादाल्याश्चैभमहिपरथसंज्ञानि पञ्च वै ॥ २९ ॥
 पते सुरा अपि स्वामिशासनात्कार्यहेतवे । ताद्रूप्यं प्रतिपद्यन्ते, नायकोत्तेर्नटा इव ॥ ३० ॥ एतानि पञ्च सै-
 न्यानि, युद्धसज्जान्यहर्निशम् । गंधर्वनटसैन्ये ये, ते भोगायेति सप्तकम् ॥ ३१ ॥ सप्त सेनान्योऽप्यमीपां, सर्वदा
 वशवर्तिनः । सेवन्तेऽसुरनेतारं, चमरं चिनयानताः ॥ ३२ ॥ द्रुमः १ सौदासश्च २ कुन्धु ३ लोहिताक्षश्च
 ४ किन्नरः ५ । रिष्टो ६ गीतरतिश्चेति ७, सेनान्यामभिधाः क्रमात् ॥ ३३ ॥ द्रुमस्य तत्र पादाल्याधिपस्य चम-
 रेशितुः । स्युः सप्त कच्छाः कच्छा च, स्ववशो नाकिनां गणः ॥ ३४ ॥ आद्यकच्छायां सुराणां, चतुष्पट्टिः
 सहस्रक्षाः । ततो यथोत्तरं कच्छाः, पटपि द्विगुणाः क्रमात् ॥ ३५ ॥ इन्द्राणामपरेषामप्येवं पत्तिचमूपतेः ।
 वाच्याः सप्त सप्त कच्छाः, स्थानद्विगुणिता मिथः ॥ ३६ ॥ चतुःपट्टिः सहस्राणि, प्रत्याशमात्मरक्षकाः । लक्ष-

द्वयं पट्पञ्चाशत्सहस्राणीति तेऽखिलाः ॥ ३७ ॥ एवमुक्तपरीवारसुरैराराधितक्रमः । घनश्यामस्निग्धवर्णः, किञ्चि-
दारक्तलोचनः ॥ ३८ ॥ विद्रुमोष्ठः श्वेतदन्तः, सरलोत्तुङ्गनासिकः । दीप्ररक्ताम्बरो मेघ, इव सन्ध्याभ्रसंभृतः
॥ ३९ ॥ मुकुटेनाङ्कितो मौलौ, सच्चडामणिलक्ष्मणा । पूर्वोद्गिरिव तिग्मांशुबिम्बेनोदित्वरश्रिया ॥ ४० ॥
चतुर्स्त्रिशशस्त्रक्षमानभवनानामधीश्वरः । सर्वेषां दाक्षिणात्यानामसुराणां सयोपिताम् ॥ ४१ ॥ साम्राज्यं शास्ति
विव्यङ्ग्रीनाटकादिषु दत्तहक् । एकार्णवायुश्च्युत्वेतो, भवे भाविनि सेतस्यति ॥ ४२ ॥ च्युते चास्मिन्नस्य पदे,
पुनरुत्पत्त्यतेऽपरः । एवमव्युच्छित्तिनयान्नित्य एवैष उच्यते ॥ ४३ ॥ पूर्णं जम्बूद्वीपमेकमेव पूरयितुं क्षमः ।
असुरैरसुरीभिश्च, निजशक्त्या विक्रुर्वितैः ॥ ४४ ॥ तिर्यक् पुनरसंख्येयान्, द्वीपपाथोनिर्धीस्तथा । एवं सामा-
निकास्त्रायस्त्रिशशाश्चास्य प्रभूष्णवः ॥ ४५ ॥ अस्यैवं लोकपालाग्रमहिष्योऽप्यथ किंतु ते । शक्ताः पूरयितुं
तिर्यक्, संख्येयद्वीपवारिधीन् ॥ ४६ ॥ इत्यर्थतो भगवत्यां ॥ देवेन्द्रस्तवे तु—“जाव य जम्बुद्वीवो, जाव य चम-
रस्त चमरचंचाओ । असुरैर्हि असुरकज्जाहि, अतिथ विसृज भरेडं जे ॥ ४७ ॥

अथान्योऽसुरदेवेन्द्रो, वली नामा निरूप्यते । उत्तरस्यां दिशि विभुर्योऽसौ सौभाग्यसेवधिः ॥ ४८ ॥
तथाहि दिशि कौबेर्या, जम्बूद्वीपस्यमेरुतः । असंख्यद्वीपाब्धिपरो, द्वीपोऽरुणवराभिधः ॥ ४९ ॥ तस्य बाह्य-
वेदिकान्तात्तस्मिन्नेव पयोनिधौ । द्विचत्वारिंशत्सहस्रयोजनानां व्यतिक्रमे ॥ ५० ॥ रुचकेन्द्राभिधोऽस्त्यत्र,

१ सान्तरैः उभयैश्च मिश्रैरिति ज्ञेयं, तेन लक्षयोजनस्य नैरन्तर्येण एकतरुण रूपेण चोक्तायां पूर्त्तौ न विरोधः

बलरूपतपर्वतः । तिर्यग्लोके जिगमिषोर्ध्वलेरुपतनास्पदम् ॥ ५१ ॥ तिगिच्छिक्कूटतुल्योऽसौ, प्रमाणादिस्वरूपतः ।
 बलेः प्रासादोऽस्ति तत्र, प्राग्वत् सिंहासनाश्रितः ॥ ५२ ॥ कोटयः पञ्चपञ्चाशत्, षट् कोटीनां शतानि च ।
 पञ्चविंशच्च लक्षाणि, पञ्चाशच्च सहस्रकाः ॥ ५३ ॥ योजनानि व्यतिक्रम्याम्भोधाबुत्पातपर्वतात् । गर्भे रत्नप्र-
 भापृथ्व्या, गत्वाऽधो योजनानि च ॥ ५४ ॥ चत्वारिंशत्सहस्राणि, वर्त्तते तत्र मञ्जुला । बलिचञ्चा राजधानी,
 स्त्वानीभूता इव त्विषः ॥ ५५ ॥ अस्याश्चरमचञ्चावत्, स्वरूपमखिलं भवेत् । वप्रप्रासादादि तेषां, प्रमाणानु-
 क्रमादि च ॥ ५६ ॥ अतोपपादसदसि, देवदूष्यपरिष्कृते । इन्द्रत्वेनोत्पद्यतेऽङ्गी, शय्योत्सङ्गे महातपाः ॥ ५७ ॥
 अस्य षष्टिः सहस्राणि, सामानिकसुधासुजाम् । त्रायस्त्रिंशत्केदेवाश्च, त्रयस्त्रिंशदुदीरिताः ॥ ५८ ॥ साम्प्रतीना-
 रत्नमी बेभेलकग्रामनिवासिनः । अद्भालवस्त्रयस्त्रिंशत्सुहृदश्च परस्परम् ॥ ५९ ॥ प्रागेते हृदधर्माणः, पञ्चाद्वि-
 श्वधचेतसः । उत्पन्ना अत्र चमरत्रायस्त्रिंशत्केदेववत् ॥ ६० ॥ प्राग्वत्सिन्धुः पर्यदोऽस्य, तिसृष्वपि सुराः क्रमात् ।
 सहस्राणां विंशतिः स्युश्चतुरष्टाधिका च सा ॥ ६१ ॥ सार्द्धे द्वे च शते द्वे च, सार्द्धे शतमनुक्रमात् । देव्यः
 पर्यस्तु तिसृषु, देवानां क्रमतः स्थितिः ॥ ६२ ॥ पत्न्यानां त्रितयं सार्द्धं, त्रयं सार्द्धं द्वयं क्रमात् । देवीनां तु
 स्थितिः सार्द्धे, द्वे ते द्वे सार्द्धमेव च ॥ ६३ ॥ तिस्रस्तिन्धुः पर्यदोऽस्य, भवन्ति प्राग्वदेव च । सामानिकत्राय-
 त्रिंशलोफपालाग्रयोपिताम् ॥ ६४ ॥ शुभा निशुम्भा रम्भा च, निरम्भा मदनेति च । स्युः पञ्चाग्रमहिष्योऽ-
 ॥, मागयासां परिच्छदः ॥ ६५ ॥ एवं सहस्रैश्चत्वारिंशताऽन्तःपुरिकाजनैः । सुधर्माया बहिर्भुङ्क्ते, कृतैताव-

द्रुपुः सुखम् ॥ ६६ ॥ चत्वारोऽस्य लोकपालाश्चतुर्दिगधिकारिणः । सोमो यमश्च वरुणस्तुर्यो वैश्रमणाभिधः ॥ ६७ ॥ एषां चतस्रः प्रत्येकं दयिता नामतस्तु ताः । मीनका च सुभद्रा च, विद्युदालया तथाऽशनिः ॥ ६८ ॥ स्वस्थनामराजधान्यां, सिंहासने स्वनामनि । उपविष्टाः सुखं दिव्यं, मुदा तेऽप्युपमुञ्जते ॥ ६९ ॥ महाद्रुमो ? महासौदासाह्वयः २ परिकीर्तितः । मालङ्कारोऽपि ३ च महालोहिताक्षामभिधः ४ सुरः ॥ ७० ॥ किंपुरुषो ५ महारिष्ठ ६ स्तथा गीतयशा इति । बलिनान्नोऽसुरपतेः, क्रमात्संसेति सैन्यपाः ॥ ७१ ॥ पत्नीशस्यायकच्छायां, पट्टिर्देवसहस्रकाः । कच्छाः पडन्याश्च ततः, स्युरस्य द्विगुणाः क्रमात् ॥ ७२ ॥ एवं सामानिकैलायलिशकैर्लोकपालैः । सेव्योऽग्रमहिषीभिश्च, ससभिः सैन्यसैन्यैः ॥ ७३ ॥ पृथ्वा सहस्रैः प्रत्याशं, सेव्यमानोऽङ्गरक्षकैः । चत्वारिंशत्सहस्राण्यलक्षद्वयमितैः समैः ॥ ७४ ॥ इयामवर्णो रक्तवासाश्चूडामण्यङ्गमौलिभृत् । सुरूपः सातिरैकसागरोपमजीवितः ॥ ७५ ॥ भवनावासलक्षाणां, त्रिंशतोऽनुभवत्यसौ । असुरीणां चासुराणामुदीक्यानामधीशताम् ॥ ७६ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ परिवारयुतस्यास्य, शक्तिर्विकुर्वणाश्रिता । चमरेन्द्रस्येव किंतु, सर्वत्र सातिरेकता ॥ ७७ ॥ इत्येवमस्मिन्नसुरनिकाये प्रभवो दश । चमरेन्द्रो बलीन्द्रश्च, लोकपालास्तथाऽष्ट च ॥ ७८ ॥ लक्षेष्वेवं चतुःपटौ, भवनेष्वपरेऽपि हि । उत्पद्यन्तेऽसुरवराः, स्वल्पुणधानुसारतः ॥ ७९ ॥ उत्पत्तिकाले शर्यायां, भूषणाम्बरवर्जिताः । ततश्चालङ्कृतास्तेन, वपुषा नूतनेन वा ॥ ८० ॥ सर्वेऽप्यमी इयामवर्णा, शिम्बोष्ठाः कृष्णमूर्द्धजाः । शुभ्रदन्ता वामकर्णवसक्तदीप्रकुण्डलाः ॥ ८१ ॥ दन्ताः केशाश्चामीषां वै-

क्रिया द्रष्टव्याः, न स्वाभाविकाः, वैक्रियशरीरत्वात्, इति जीवाभिगमवृत्तौ । आर्द्रचन्दनलिताङ्गा, अरुणाम्बरधारिणः । चिह्नेन चूडामणिना, सदाऽलङ्कृतमौलयः ॥ ८२ ॥ कुमारत्वमतिक्रान्ता, असंप्राप्ताश्च यौवनम् । ततोऽतिमुग्धमधुरमृदुयौवनशालिनः ॥ ८३ ॥ केयूराद्गदहाराद्यैर्भूषिता विलसन्ति ते । दीप्ता दशखङ्गुलीयु, मणिरत्नाङ्गुलीयकैः ॥ ८४ ॥ देव्योऽप्येवंविधाः कामक्रीडाविधिविचक्षणाः । घनस्तना युवजनोन्मादिलावण्ययौवनाः ॥ ८५ ॥ सप्त हस्ता देहमानमेपामुत्कर्षतो भवेत् । अङ्गुलासंख्यांशमानमुत्पत्तौ तज्जघन्यतः ॥ ८६ ॥ लक्षयोजनमानं चोत्कर्षादुत्तरवैक्रियम् । प्रारम्भेऽङ्गुलसंख्येयभागमानं जघन्यतः ॥ ८७ ॥ एषां च दाक्षिणाल्यानां, स्थितिरुत्कर्षतो भवेत् । सागरोपममेकं तदुदीच्यानां च साधिकम् ॥ ८८ ॥ देवीनां दाक्षिणाल्यानां, सार्द्धं पल्यत्रयं स्थितिः । ज्येष्ठोत्तराहदेवीनां, सार्द्धं पल्यचतुष्टयम् ॥ ८९ ॥ जघन्या तु वत्सराणां, सहस्राणि दश स्थितिः । सर्वेषां मध्यमा ज्येष्ठाकनिष्ठान्तरनेकधा ॥ ९० ॥ ज्येष्ठायुषो दाक्षिणात्या, मासार्द्धेनोच्छ्वसन्त्यथ । आहारकाङ्क्षिणो वर्षसहस्रेण भवन्ति च ॥ ९१ ॥ उदीच्याः सातिरेकेण, मासार्द्धेनोच्छ्वसन्ति वै । साधिकाब्दसहस्रेण, भवन्त्याहारकाङ्क्षिणः ॥ ९२ ॥ मध्यमस्थितयस्त्वेते, खखस्थित्यनुसारतः । मुहूर्त्ताहः पृथक्त्वेवः स्युरुच्छ्वासाहारकाङ्क्षिणः ॥ ९३ ॥ जघन्यजीविनः स्तोकैः, सप्तभिः प्रोच्छ्वसन्त्यमी । एकाहान्तरमाहारं, समीहन्ते च चेतसा ॥ ९४ ॥ ततः संकल्पमात्रेणोपस्थितैः सारपुद्गलैः । ते तृप्येयुः कावलिकाहारानपेक्षिणः सदा ॥ ९५ ॥ विषयः स्याद्भूतैरेषामधस्तमस्तमावधि । तृतीयां पुनरवर्णी, गता यास्यन्ति च स्वयम् ॥ ९६ ॥

प्रजोजनं तत्र पूर्वोरिपोः पीडाप्रवर्द्धनम् । प्रागजन्मसुहृद्स्तावत्कालं पीडानिवर्त्तनम् ॥ ९७ ॥ तिर्यक् चैषाम-
संख्याब्धिद्वीपाः स्युर्विषयो गतेः । नन्दीश्वरं पुनर्द्वीपं, गता यास्यन्ति च स्वयम् ॥ ९८ ॥ तत्र प्रयोजनं त्वहं-
त्कल्याणकेषु पञ्चसु । संवत्सरचतुर्मासादिषु चाष्टाहिकोत्सवः ॥ ९९ ॥ तथैषां गतिविषय, ऊर्ध्वमप्यच्युता-
वधि । स्वर्गं सौधर्मं च यावद्गता यास्यन्ति च स्वयम् ॥ १०० ॥ प्रयोजनं तत्र भवप्रत्ययं वैरमूर्जितम् । मातंगपं-
चाननवदेपां वैमानिकैः सह ॥ १ ॥ ततो वैरादमी मत्ता, गत्वा वैमानिकाश्रयान् । कुर्वन्ति व्याकुलं स्वर्गं,
त्रासयन्त्यात्मरक्षकान् ॥ २ ॥ शक्रमप्याक्रोशयन्ति, प्रागुक्तचमरेन्द्रवत् । वैरप्रसिद्धिलोकैऽपि, देवदानययो-
रिति ॥ ३ ॥ रत्नान्यप्सरसस्तेषां, प्रसह्यापहरन्ति च । गत्वैकान्ते स्वानुरक्तास्ताः स्वैरं रमयन्त्यपि ॥ ४ ॥

अथ नागनिकायस्य, दाक्षिणात्यः सुरेश्वरः । धरणेन्द्रो यरिवर्त्ति, साम्प्रतीनस्त्वसौ पुरा ॥ ५ ॥ आसीदहिर्वहिः
काशीपुरतः काननान्तरे । शुष्ककाष्ठकोटरान्तः, सोऽर्कतापादितोऽविशत् ॥ ६ ॥ कमठेन परिप्लुष्टः, पञ्चा-
भ्रिककृत्कारिणा । तापात्तः कर्पितः काष्ठात्, श्रीपार्श्वेन कृपालुना ॥ ७ ॥ स चार्हदर्शनान्नष्टपाप्मा श्रुतनम-
स्कृतिः । उपार्जितोऽजितश्रेयान्, धरणेन्द्रतयाऽभवत् ॥ ८ ॥ ततो मेघसुरीभूतकमठेनाकालिकाभ्युदैः(?) एष पा-
श्वसुपद्रूयमानमाच्छादयत्फणैः ॥ ९ ॥ श्रीपार्श्वस्तोत्रमन्त्राख्यासारणाचुष्टमानसः । अद्यापि शमयन् कष्टमि-
ष्टानि वितरत्यसौ ॥ १० ॥ पष्टिश्च ससतिश्चैवाशीतिः क्रमात्सहस्रकाः । पर्पत्रये स्युर्देवानां, स्थितिश्चैषां यथा-
क्रमम् ॥ ११ ॥ पत्न्यस्यार्द्धं सातिरेकमर्द्धं देशोऽनितं च तत् । सपञ्चसप्ततिशतं, पञ्चाशं पञ्चविंशकम् ॥ १२ ॥

देव्यः पर्पत्सु देशोनं, पत्यस्यार्द्धमिह स्थितिः । साधिकः पत्यतुर्योशस्तुर्यांश एव च क्रमात् ॥ १३ ॥
 समिताचण्डाजाताख्याः, स्युः सभा घरणेशितुः । अपि सामानिकथायस्त्रिशानामेतदाह्वयाः ॥ १४ ॥ लोक-
 पालानां तथाग्रमहिषीणां भवन्ति ताः । ईपा तथान्या द्रुहिता, ततो दृढरथाभिधा ॥ १५ ॥ शोषाणां भवने-
 न्द्राणां, पर्पदासभिधाः किल । तृतीयमङ्गमालोक्य, विज्ञेया घरणेन्द्रवत् ॥ १६ ॥ स्युः पृष्ठग्रमहिष्योऽस्य,
 अला १ मष्ठा २ शतेरिका ३ । सौदामिनी ४ न्द्रा ५ च घनविद्युते ६ ति च नामतः ॥ १७ ॥ पङ्क्तिः सहस्रैर्वे-
 दीनां, प्रत्येकं परिवारिताः । पट्ट सहस्राणि देवीनां, चिकुर्यितुमपि क्षमाः ॥ १८ ॥ शोषाणामप्यथेन्द्राणाम-
 प्तानां याम्यदिगञ्चुवाम् । पट्ट पृष्ठग्रमहिष्यः स्युरेतैरेव च नामभिः ॥ १९ ॥ काशीनगरवास्तव्याश्चतुष्पञ्चाशद-
 स्यमूः । बृहत्कन्याः स्वाभिधानुरूपारूपवितरोऽभवन् ॥ २० ॥ पार्श्वपार्श्वादात्तदीक्षाः, शिक्षिताः पुष्पचुलया ।
 धिराद्धसंयमाः पक्षं, संलिरय च मृतास्ततः ॥ २१ ॥ स्वाख्यावतंसभवने, स्वाख्यसिंहासनस्थशि । देवीत्वेन
 ससुत्पन्नाः, सार्द्धपत्यमितायुषः ॥ २२ ॥ चतुर्मिः कलापकं ॥ भूतानन्दाद्योत्तराहेन्द्राणामपि मनःप्रियाः ।
 सन्ति पट्ट पट्ट वक्ष्यमाणै, रूपार्चैः पङ्क्तिराहवैः ॥ २३ ॥ चतुष्पञ्चाशतोऽप्यूनपत्योपमयुगायुषाम् । प्रागासां नगरी
 चम्पा, दान्या शोषमिहोक्तवत् ॥ २४ ॥ अथ प्रकृतं—कालपालः कोलपालः, शैलपालोऽस्य च क्रमात् । शङ्ख-
 पालश्च चत्वारो, लोकपालाः सुरेशितुः ॥ २५ ॥ अशोका विमला चैव, सुप्रभा च सुदर्शना । एषां चतस्रो
 दयिताः, प्रत्येकमेतदाह्वयाः ॥ २६ ॥ भद्रसेनो १ स्य च यशोधरः २ सुदर्शनः ३ क्रमात् । नीलकण्ठ ४ स्तथा-

ऽऽनन्दो, ५ नन्दन ६ स्तलीति ७ च ॥ २७ ॥ पत्तिवाजीभमहिपरथाख्यानां यथाक्रमम् । नटगन्धर्वयो-
श्चापि, सैन्यानामधिपाः स्मृताः ॥ २८ ॥ अस्याद्यकच्छायां पत्तिनेतुर्देवसहस्रकाः । स्युरष्टाविंशतिः कच्छाः,
पञ्चन्या द्विगुणाः क्रमात् ॥ २९ ॥ एतदेव च सप्तानां, कच्छानां मानमूह्यताम् । उक्तान्यभवनेशेन्द्रापत्तिसै-
न्याधिकारिणाम् ॥ ३० ॥ पद्भिः सहस्रैरिन्द्रोऽयं, सामानिकैरुपासितः । पर्पत्रायन्त्रिशलोकपालसैन्यतदीश्वरैः
॥ ३१ ॥ प्रत्याशं सेवितः पद्भिः, सहस्रैश्चात्मरक्षिणाम् । सर्वाग्रेण चतुर्विंशत्या सहस्रैर्महायलैः ॥ ३२ ॥ भव-
नानां चतुश्चत्वारिंशलक्षानि पालयन् । समृद्धः शास्ति साम्राज्यं, सार्द्धं पत्न्योपमस्थितिः ॥ ३३ ॥ त्रिभिर्विंशो-
पकं ॥ दधिपाण्डुरवर्णाङ्गो, नीलाम्बरमनोरमः ॥ सर्पश्फटाचिह्नशालिभूपणो गतदृपणः ॥ ३४ ॥ भूषणमत्र
मुकुटो द्रष्टव्य इति जीवाभिगमघृत्तौ, एवमग्रेऽपि । एकया स्फटया जम्बूद्वीपं छादयितुं क्षमः । धरणेन्द्रः सा-
धिकं तं, वक्ष्यमाणो सुजङ्गराट् ॥ ३५ ॥ इन्द्रो नागनिकायस्योदीच्योऽथ परिकीर्त्यते । भूतानन्दोऽस्य पर्पत्सु,
तिस्रष्ट्वपि सुराः क्रमात् ॥ ३६ ॥ पञ्चाशदथ पटिश्च, सप्ततिश्च सहस्रकाः । पत्न्यं देशेनमर्द्धं च, पत्न्यस्य सा-
धिकं तथा ॥ ३७ ॥ अर्द्धं पत्न्योपमं चैषां, स्थितिः क्रमात् शतद्वयम् । पञ्चविंशं द्वे शते च, शतं देव्यः क्रमा-
दिह ॥ ३८ ॥ आसां पत्न्योपमस्यार्द्धं, देशेनमर्द्धमेव च । सातिरेकश्च तुर्यांशः, स्थितिज्ञेया यथाक्रमम् ॥ ३९ ॥
रूपा रूपांशा सुरूपा, प्रेयस्यो रूपकावती । रूपकान्ता तथा रूपप्रभाऽस्य नागचक्रिणः ॥ ४० ॥ आसां परि-
च्छदः प्राग्वह्योऽकपालास्तथाऽस्य च । कालकौलशङ्खशैलाः, स्युः पालोपपदा अमी ॥ ४१ ॥ सुनन्दा च सुभद्रा

च, सुजाता सुमना इति । एषां चतुर्णां प्रत्येकं, चतस्रो दयिताः स्मृताः ॥ ४२ ॥ सप्त सेनान्योऽस्य दक्षः १, सुग्रीवश्च २ सुचिक्रमः ३ । श्वेतकण्ठः ४ क्रमानन्दोत्तरो ५ रतिश्च ६ मानसः ७ ॥ ४३ ॥ सैन्यक्रमस्तु प्रागुक्त एव । पङ्क्तिः सहस्रैरिन्द्रोऽयं, सामानिकैरुपासितः । त्रायस्त्रिंशोः लोकपालैः, पार्षदैः सैन्यसैन्यैः ॥ ४४ ॥ सहस्रैः पङ्क्तिरैकदिश्यात्तमरक्षकैः श्रितः । चतुर्विंशत्या सहस्रैरिलेवं सर्वसंख्यया ॥ ४५ ॥ यत्वारिंशच्च भवनलक्षाणि परिपालयन् । साद्याज्यं शास्ति नागानां, न्यूनद्विषल्यजीवितः ॥ ४६ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ देहवस्त्रवर्णचिह्नो-
त्कृष्टस्थित्यादिकं भवेत् । सर्वेषां भवनेशानां, स्वजातीयसुरेन्द्रवत् ॥ ४७ ॥

इन्द्राणां वक्ष्यमाणेषु, निकायेष्वष्टसु स्थितिः । तिसृणां पर्यदां देवदेवीसंख्याऽथ तत्स्थितिः ॥ ४८ ॥ लोकपाल-
प्रियाभिख्याः, सामानिकात्तमरक्षिणाम् । संख्याऽग्रमहिषीणां च, संख्यानामपरिच्छदाः ॥ ४९ ॥ अष्टानां
दाक्षिणात्यानां, विशेषा धरणेन्द्रवत् । अष्टानामौत्तराहाणां, भूतानन्दसुरेन्द्रवत् ॥ ५० ॥ केवलं लोकपालानां,
सुरेन्द्राणां च नामस्तु । विशेषोऽस्ति स एवाथ, लाघवाय प्रतन्यते ॥ ५१ ॥ दक्षिणोत्तरयोर्लोकपालानां किंतु
नामस्तु । सर्वत्रापि व्यतीहारः, स्यात्तृतीयतुरीययोः ॥ ५२ ॥ दक्षिणस्यां तृतीयो यस्तुरीयः स भवत्युदक् ।
दाक्षिणात्यस्तुरीयस्तु, स्यादुदीच्यां तृतीयकः ॥ ५३ ॥ वेणुदेवो वेणुदारी (वेणुदालिः), स्वर्णभौ श्वेतवाससौ ।
द्वौ सुवर्णकुमारेन्द्रौ, गरुडाङ्कितभूषणौ ॥ ५४ ॥ चित्रो विचित्रश्च चित्रपक्षो विचित्रपक्षकः । एतयोरिन्द्रयो-
र्लोकपालाः स्युरिति नामतः ॥ ५५ ॥ जम्बूद्वीपं वेणुदेवः, पक्षेणावरितुं क्षमः । एनमेव सातिरेकं, वेणुदारी

सुवर्णराट् ॥ ५६ ॥ इन्द्रो विद्युत्कुमारेषु, हरिकान्तहरिस्सहो । तप्तस्वर्णारुणो नीलाम्बरो यज्जाङ्गभूपणौ ॥ ५७ ॥
प्रमत्तथा सुप्रभश्च, प्रभाकान्तस्तथापरः । सुप्रभाकान्त इत्येते, लोकपालाः सुरेतयोः ॥ ५८ ॥ एकया विद्युता
जम्बूद्वीपं हरिः प्रताशयेत् । विद्युत्कुमाराधिपतिः, साधिकं तं हरिस्सहः ॥ ५९ ॥ स्यातामप्रिकुमारोन्द्रावग्नि-
शिलासिमाणवौ । तप्तस्वर्णतनू नीलवस्त्रौ कुम्भाङ्गभूपणौ ॥ ६० ॥ तेजस्तेजःशिशस्तेजःकान्तस्तेजःप्रभोऽपि च ।
पतयोः स्युर्लोकपाला, विशिष्टोत्कृष्टबुद्धयः ॥ ६१ ॥ एकाभिज्वालया जम्बूद्वीपं लोपयितुं क्षमः । सुरेन्द्रोऽग्नि-
शिलस्तं सातिरेकमग्निमाणवः ॥ ६२ ॥ इन्द्रो द्वीपकुमाराणां, पूर्णो वसिष्ठ इत्युभौ । तप्तस्वर्णप्रभौ नीलक्षौभौ
सिंहाङ्गभूपणौ ॥ ६३ ॥ रूपो रूपांशश्च रूपकान्तो रूपप्रभोऽपि च । लोकपाला अमी द्वीपकुमारचक्रवर्त्तिनोः
॥ ६४ ॥ जम्बूद्वीपं हस्ततलेनैकं स्थगयितुं क्षमः । पूर्णो द्वीपकुमारेन्द्रो, वसिष्ठस्तं च साधिकम् ॥ ६५ ॥ अथो-
दधिकुमारोन्द्रौ, जलकान्तजलप्रभौ । शुक्लद्युती नीलवस्त्रावश्वरूपाङ्गभूपणौ ॥ ६६ ॥ जलंश्च जलरूपश्च, जल-
कान्तो जलप्रभः । लोकपालाः स्युर्बुद्धिकुमारसुरराजयोः ॥ ६७ ॥ एकेनाभ्युत्तररङ्गेण, जम्बूद्वीपं प्रपूरयेत् ।
जलकान्तः सुराधीशः, साधिकं तं जलप्रभः ॥ ६८ ॥ विष्णुमारेणावमितगतिश्चामितवाहनः । स्वर्णगौरौ शुभ्र-
वस्त्रौ, गजरूपाङ्गभूपणौ ॥ ६९ ॥ एतयोस्त्वरितः क्षिप्रः, सिंहश्च सिंहचक्रमः । चत्वारो गत्युपपदा, लोक-
पालाः प्रकीर्तिताः ॥ ७० ॥ एकपार्णिणप्रहारेण, जम्बूद्वीपं प्रकम्पयेत् । इन्द्रोऽमितगतिः सातिरेकं त्वमितवा-
हनः ॥ ७१ ॥ इन्द्रो वायुकुमारेषु, वेलम्बाख्यप्रभञ्जनौ । श्यामौ संध्यारागवस्त्रौ, मकराङ्कितभूपणौ ॥ ७२ ॥

कालध्याय महाकालोऽञ्जनश्च रिष्ट एव च । स्युर्लोकपाला वेलम्बप्रभञ्जनसुरेन्द्रयोः ॥ ७३ ॥ मरुत्तरङ्गणेकेन,
जम्बूद्वीपं प्रपूरयेत् । वेलम्बेन्द्रः सातिरेकं, तं पूरयेत्प्रभञ्जनः ॥ ७४ ॥ इन्द्रो घोषमहाघोषौ, स्तनिताख्यकुमा-
रयोः । स्वर्णवर्णौ गुरुवस्त्रौ, चर्द्धमानाङ्गभूषणौ ॥ ७५ ॥ आवर्त्तो व्यावर्त्तनामा, नन्यावर्त्तस्तथापरः । महा-
नन्यावर्त्त एते, लोकपालाः स्युरेतयोः ॥ ७६ ॥ स्तनितध्वनिनैकेन, यधिरीकर्तुमीश्वरः । घोषो जम्बूद्वीपमेनं,
महाघोषस्तु साधिकम् ॥ ७७ ॥ एवं सर्वनिकायेषु, देवा दश दशाधिपाः । दाक्षिणात्योत्तराहेन्द्रौ, लोकपाला-
स्तथाऽष्ट च ॥ ७८ ॥ एवं च धरणेन्द्राद्या, इन्द्रा अष्टादशाप्यमी । स्त्रैः सामानिकैश्चायस्त्रिंशकैर्लोकपा-
लकैः ॥ ७९ ॥ पार्षदैस्त्रिविधैरग्रमहिषीभिरुपासिताः । सेनानीभिस्तथा सैन्यैः, समन्तादात्मरक्षकैः ॥ ८० ॥
दाक्षिणात्योदीच्यनिजनिकायजैः परैरपि । सेविताः स्वस्वभयनलक्षाणां दधतीशताम् ॥ ८१ ॥ त्रिभिर्विशो-
पकम् ॥ रूपलाघण्यसौभाग्यादिभिस्तु चमरेन्द्रवत् । महर्द्धिका महासौख्या, महाबला महोदयाः ॥ ८२ ॥
एकं जम्बूद्वीपमेते, रूपैः पूरयितुं क्षमाः । स्वजातीयैर्नवैस्तिर्यक, संख्येयद्वीपचारिणीन् ॥ ८३ ॥ एवं सामानिका-
न्त्रायस्त्रिंशका लोकपालकाः । एषामग्रमहिष्योऽपि, कर्तुं विकुर्वणां क्षमाः ॥ ८४ ॥ अल्पाल्पकान् किंतु ति-
र्यक, द्वीपाब्धीन् पूरयन्त्यमी । प्राच्यपुण्यप्रकर्षासखलब्धयनुसारतः ॥ ८५ ॥ तथाहुः—‘धरणे णं भंते !
नागकुमारिदे नागकुमारराया’ इत्यादि ‘भगवतीसूत्रे । जम्बूद्वीपं मेरुमूर्ध्नि, दृष्ट्वा छत्राकृतिं क्षणात् । कर्तुमे-
षामन्यतमः, क्षमः स्वचललीलया ॥ ८६ ॥ इयं प्रत्येकं प्रागुक्ता चैषा शक्तिर्देवेन्द्रस्तवे ॥ शक्तेर्विषय एवायं, नाक-

रोन्न करिष्यति । न चेवं कुरुते कश्चिद्विकुर्वणादि शक्तिवत् ॥ ८७ ॥ उत्पद्यन्ते परेऽप्येवं, निकायेषु नवस्त्रिह ।
सुखानि मुञ्जते देवाः, प्राच्यपुण्यानुसारतः ॥ ८८ ॥ दशानामसुरादीनां, भवनाधिपनाकिनाम् । अश्वत्था-
द्याश्चैत्यवृक्षा, दश प्रोक्ता यथाक्रमम् ॥ ८९ ॥ तथोक्तं स्थानाङ्गे दशमस्थानके-“अस्सत्थ १ सत्तवन्ने २, साम-
लि ३ उंवर ४ सरीस ५ दहिवन्ने ६ । वंजुल ७ पलास ८ चप्पो, तस्से ९ कणियारुख्ले य १० ॥ ९० ॥” “अनेन
क्रमेणाश्वत्थादयश्चैत्यवृक्षा ये सिद्धायतनादिद्वारेषु श्रूयन्ते” इति स्थानाङ्गवृत्तौ ॥ एतेषां दाक्षिणात्यानां, सान्द्र
पत्त्योपमं स्थितिः । उदीच्यानां तु देशोनं, स्थितिः पत्त्योपमद्वयम् ॥ ९१ ॥ देवीनां दाक्षिणात्यानामद्वयपत्त्यो-
पमं स्थितिः । उदीच्यानां तु देशोनमेकं पत्त्योपमं स्थितिः ॥ ९२ ॥ दशाब्दानां सहस्राणि, सर्वेषां सा जघ-
न्यतः । आहारोच्छ्वासकालाङ्गमानं व्यन्तरदेववत् ॥ ९३ ॥ वसन्ति यद्यप्यसुरा, आवासापरनामसु । प्रायो
महामण्डपेषु, रामणीयकशालिषु ॥ ९४ ॥ कदाचिदेव भवनेष्वन्ये नागादयः पुनः । वसन्ति भवनेष्वेव, कदा-
चिन्मण्डपेषु तु ॥ ९५ ॥ तथापि भवनेष्वेषां, निवाससख्यपेक्षया । सामान्यतोऽमी भवनयासिनः स्युर्दशापि
हि ॥ ९६ ॥ संमूर्छिमा गर्भजाश्च, तिर्यञ्चो गर्भजा नराः । पट्संहननसंपन्ना, विराद्धार्हतदर्शनाः ॥ ९७ ॥
मिथ्यात्विनश्चोग्रबालतपसः प्रोत्कटक्रुधः । गर्वितास्तपसा वैरक्रूरा द्वैपायनादिवत् ॥ ९८ ॥ उत्पद्यन्त एषु मृत्वा,
च्युत्वाऽमी यान्ति चामराः । गर्भजेषु नृतिर्यक्षु, संख्येयस्थितिशालिषु ॥ ९९ ॥ पर्याप्तवादर्धमास्तुप्रत्येकपा-
देषु च । आरभ्यैकमसंख्येयावध्येकसमयेन ते ॥ ३०० ॥ उत्पद्यन्ते व्ययन्तेऽत्र, जघन्यं गुरु चान्तरम् । सम-

पञ्च मुहूर्त्तांश्च, चतुर्दशतिसंभिताः ॥ १ ॥ एषां लेख्याः कृष्णनीलतेजःकापोतसंज्ञिताः । सुश्रुतस्यो नान्तिमे
 दे, तथा भवस्वभावतः ॥ २ ॥ किञ्चिच्छूनार्द्धयायोधिजीविनोऽवधिचक्षुषा । संख्येयानि योजनानि, पश्यन्ति
 भवनाधिपाः ॥ ३ ॥ परे पुनरसंख्यानि, भान्येवं तत्र भावना । यथा यथाऽप्युपो दृष्टिः, क्षेत्रवृद्धिस्तथा तथा ॥ ४ ॥
 एवं च—अवधेर्येपयो नागादिषु संख्येययोजनः । असुरेषु त्वसंख्येयद्वीपवार्द्धिमितो गुरुः ॥ ५ ॥ सर्वेष्वपि
 लघुः पश्यिष्यात्वा योजनैर्मितः । विषयः स्यात् स च दशसहस्रवर्षजीविषु ॥ ६ ॥ भवनेशा व्यन्तराश्च, पश्य-
 न्त्वपधिना गृह्ण । ऊर्द्धं यथासौ चमरोऽश्वाक्षीत्सौधर्मवासवम् ॥ ७ ॥ अद्यस्तिर्यक् बालपमेवमाकुत्तिर्जायतेऽवधेः ।
 तमख्येयायतन्यलस्तमः स विदितो जने ॥ ८ ॥ भवनपतिभिरेवं नृपितः स्वयमाभिस्तिमिरनिकरमीषमं कोऽप्य-
 धोलोक एषः । ततिभिरिव निशीथो दीपदीपाङ्कुराणामिव घनवनखण्डः पुण्डरीकैः प्रफुल्लैः ॥ ९ ॥ (मालिनी) विश्वा-
 श्रयदक्षीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीषाचकेन्द्रान्तिपद्मजश्रीतनयोऽन्तिष्ट विनयः श्रीतेजपरलाटमजः । काव्यं यत्किल
 तत्र निधितजगताभ्यमदीपोपमे, सर्गोऽयं सुभगखयोदशतमः सार्थः समाप्तः सुखम् ॥ ३१० ॥ ग्रन्थान्त्रं ३२५-६
 ॥ इति श्रीलोकप्रकाशे त्रयोदशः सर्गः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ अथ चतुर्दशतमः सर्गः प्रारभ्यते ॥

सुखत्वैकं सदृशं चोपर्यधः प्रथमक्षिप्तेः । सहस्रैरष्टसप्तत्याऽधिके योजनलक्षके ॥ १ ॥ त्रयोदश प्रस्तदाः स्यु-

नरकावासवीथयः । समश्रेणिस्थाधिभिस्तैरैकैकः प्रस्तदो हि यत् ॥ २ ॥ तथोक्तं श्रीजीवाभिगमे—‘इमीसे णं रय-
णप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोअणसयसहस्सवाहल्लाए उवरिं एगं जोअणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं
जोअणसहस्सं वज्जित्ता मज्झे अट्ठुत्तरे जोअणसयसहस्से, इत्थ णं रयणप्पभाए पुढवीए तीसं नरयावाससय-
सहस्सा भवंतीतिमक्खाया” सर्वेऽप्यमी योजनानां, सहस्रत्रयमुच्छ्रिताः । सर्वास्वपि क्षितिष्वेपां, मानं ज्ञेय-
मिदं बुधैः ॥ ३ ॥ एकादश सहस्राणि, शतानि पञ्च चोपरि । त्र्यशीतिर्योजनान्यंशस्तृतीयो योजनस्य च ॥ ४ ॥
प्रतापवन्तरं ज्ञेयं, प्रस्तदानां परस्परम् । प्रतिप्रतरमेकैको, भवेच्च नरकेन्द्रकः ॥ ५ ॥ तथाहि—सीमन्तकः स्या-
त्प्रथमे, द्वितीये रोरकाभिधः । आन्तस्तृतीये उद्भ्रान्तश्चतुर्थे प्रस्तटे भवेत् ॥ ६ ॥ संभ्रान्तः पञ्चमे ज्ञेयः, पष्ठे-
ऽसंभ्रान्तसंज्ञकः । विभ्रान्तः सप्तमे तप्तसंज्ञितः पुनरष्टमे ॥ ७ ॥ नवमे शीतनामा स्याद्वक्रान्तो दशमे भवेत् ।
एकादशे त्वचक्रान्तो, विक्रान्तो द्वादशे भवेत् ॥ ८ ॥ त्रयोदशे सेवकः स्यादेवमेते त्रयोदश । प्रतिप्रतरमे-
भ्यश्च, निर्गता नरकालयः ॥ ९ ॥ स्थापना । प्रथमप्रतरे तत्र, सीमन्तनरकेन्द्रकात् । निर्गता नरकावासाबल्यो दिक्षु
विदिक्षु च ॥ १० ॥ एकोनपञ्चाशद्वासा, दिशां नरकपङ्क्तिषु । अष्टचत्वारिंशदेते, विदिग्नरकपङ्क्तिषु ॥ ११ ॥
स्थापना । त्रिशलेकोननवतिः (३८९), प्रथमे सर्वपङ्क्तिगाः । प्रतिप्रतरमेकैकन्यूना अपि पङ्क्तयः ॥ १२ ॥
सैकाशीतिस्त्रिशती च, त्रिशती च त्रिसप्ततिः । त्रिशती पञ्चपष्टिश्च, स्याद् द्वितीयादिषु त्रिषु ॥ १३ ॥
त्रिशती सप्तपञ्चाशत्पञ्चमे प्रतरे भवेत् । त्रिशलेकोनपञ्चाशत्, पष्ठे प्रतर इष्यते ॥ १४ ॥ एकचत्वारिंशदाद्या,

त्रिशती सप्तमे मत्ता । त्रिशती च त्रयस्त्रिंशत्, त्रिशती पञ्चविंशतिः ॥ १५ ॥ त्रिशती सप्तदश च, त्रिशती
 स्याद्योत्तरा । एकाधिका च त्रिशती, प्रतरेष्वष्टमादियु ॥ १६ ॥ त्रयोदशेऽथ प्रतरे, आवलीनरकालयाः ।
 त्रिनयत्यधिकं प्रोक्ते, द्वे शते तत्त्ववेदिभिः ॥ १७ ॥ शेषाः पुष्पावकीर्णाः स्युः, पङ्क्तीनामन्तरेषु ते । सर्वेष्वपि
 प्रतरेषु, विकीर्णकुसुमौघवत् ॥ १८ ॥ चत्वारि स्युः सहस्राणि, तावन्येव शतानि च । त्रयस्त्रिंशच्च घर्मायामा-
 वलीनरकालयाः ॥ १९ ॥ एकोनत्रिंशल्लक्षाणि, शतानि पञ्च चोपरि । सहस्राः पञ्चनवतिः, सप्तपष्टिः प्रकी-
 र्णकाः ॥ २० ॥ त्रिंशल्लक्षाश्च त्रिखिला, घर्मायां नरकालयाः । सर्वेऽपि चैतेऽन्तर्दृष्टा, दृष्टिश्च चतुरस्रकाः ॥ २१ ॥
 यदुक्तं प्रज्ञापनायां—‘ते णं णरगा अंतो वटा याहिं चउरंसा’ इति, स्थापना । पीठादि सर्वं चापेक्ष्य, दृष्टाः स्युः
 केऽपि केऽपि च । त्रयस्त्राश्च चतुरस्राश्च, पाङ्क्त्या नरकालयाः ॥ २२ ॥ दृष्टा एव भवन्त्यत्र, सर्वेऽपि नरके-
 न्रकाः । ततश्चानन्तरं त्रयस्त्रा, नूनमष्टासु पङ्क्तिषु ॥ २३ ॥ चतुरस्रास्ततो दृष्टाख्यस्याश्चेति यथाक्रमम् । शेषाः
 पुष्पावकीर्णास्तु, नानासंस्थानसंस्थिताः ॥ २४ ॥ योजनानां सहस्राणि, त्रीणि सर्वेऽपि चोच्छ्रिताः । अधोमु-
 ग्नयस्तकुण्डाकाराः कारागृहोपमाः ॥ २५ ॥ योजनानां सहस्रं च, पीठे बाह्यमीरितम् । सहस्रमेकं शुषिरं,
 स्तूपिकैकसद्वस्त्रिका ॥ २६ ॥ यदुक्तं—“हेष्टा घणा सहस्सं, उपि संकोयओ सहस्सं तु । मज्झे सहस्ससुसिरा,
 त्तिन्निसहस्सुसिया निरया ॥ २७ ॥” स्थापना । संख्यातयोजनाः केऽपि, परेऽसंख्यातयोजनाः । विस्माराद्दृश्यत-
 द्यापि, प्रज्ञप्ता नरकालयाः ॥ २८ ॥ सर्वास्वपि पृथिवीषु, तादृशाः किंतु मानतः । सीमन्तकः पञ्चचत्वारिंशद्योजन-

लक्षकः ॥ २९ ॥ अप्रतिष्ठानश्च लक्षयोजनः ससमक्षितौ । परितस्तं च चत्वारोऽसंख्यातकोटियोजनाः ॥ ३० ॥
धर्माद्यप्रतरे सीमन्तकाद्यनरकेन्द्रकात् । आवलीनरकाः प्रोक्ताः, सीमन्तकप्रभादयः ॥ ३१ ॥ तदुक्तं स्थानाङ्ग-
धृतौ—“सीमन्तगण्यभो खलु नरओ सीमन्तगमज्जिमओ उत्तरपासे मुणेयधो ॥ ३२ ॥
सीमन्तावत्तो पुण नरओ सीमन्तगस्स अवरणे । सीमन्तगावसिद्धो दाहिणपासे मुणेयधो ॥ ३३ ॥” आच-
ल्याश्चान्तिमौ द्वौ स्तो, लोललोलुपसंज्ञकौ । विंशतितमैकविंशौ, सीमन्तनरकेन्द्रकात् ॥ ३४ ॥ उद्दग्धनि-
र्दग्धसंज्ञौ, ज्वरप्रज्वरकौ पुनः । पञ्चत्रिंशपदत्रिंशौ, प्राच्यावल्यां स्मृता अमी ॥ ३५ ॥ उदीच्यायावलिकासु,
मध्यावत्तावशिष्टकैः । पदैर्विशिष्टाः प्रज्ञसाः, प्रागुक्ता नरकाः क्रमात् ॥ ३६ ॥ यथोदीच्यां लोलमध्यलोलुपम-
ध्यसंज्ञकौ । पश्चिमायां लोलावर्त्तलोलुपावर्त्तसंज्ञकौ ॥ ३७ ॥ लोलावशिष्टलोलुपावशिष्टसंज्ञकावपाग ।
भाव्या नामव्ययस्यैवं, प्रागुक्तेष्वखिलेष्वपि ॥ ३८ ॥ तदुक्तं स्थानाङ्गवृत्तौ—“मज्झा उत्तरपासे आवत्ता अय-
रओ मुणेयधा । सिद्धा दाहिणपासे पुधिह्लाओवि भइयवत्ति ॥ ३९ ॥” सर्वेऽपि ते रौद्ररूपाः, क्षुरप्रोपमभूमयः ।
देहिनां दर्शनादेवोद्वेजकाः कम्पकारिणः ॥ ४० ॥ पुद्गलानां परिणतिर्दशधा बन्धनादिका । सापि क्षेत्रस्य
स्वभावात्तत्र दुःखप्रदा भवेत् ॥ ४१ ॥ तथाहि—बन्धनं चातुसमयमाहार्यैः पुद्गलैः सह । संबन्धो नारकाणां
स, ज्वलज्ज्वलनदारुणः ॥ ४२ ॥ गतिरुष्टृत्वादीनां, सदृशी दुस्सहश्रमा । तसलोहपदन्यासादपि दुःखप्रदा
मृशम् ॥ ४३ ॥ संस्थानमत्यन्तदुष्टं, तदनपक्षाण्डजोपमम् । कुड्यादिभ्यः पुद्गलानां, भेदः सोऽप्यखवत्कटुः

॥ ४४ ॥ वर्णः सर्वनिकृष्टोऽतिभीषणो मलिनस्तथा । नित्यान्धतमसा ह्येतं द्वारजालादिवर्जितः ॥ ४५ ॥
 क्रिआमी श्लेष्मविण्मूत्रकफाशालिसमृतलाः । मांसकेशनखदन्तचर्मस्तीर्णाः श्मशानवत् ॥ ४६ ॥ कुथितश्चा-
 त्त्रिमार्जारमृतकेभ्योऽपि दारुणः । गन्धस्तत्र रसो निम्बघोषातक्यादितः कटुः ॥ ४७ ॥ स्पर्शो बहिष्टृक्षिकादि-
 स्पर्शोऽद्वयतिदारुणः । परिणामोऽगुरुलघुरप्यतीव व्यथाकरः ॥ ४८ ॥ शब्दोऽपि सततं पीडाक्रान्तानामतिदा-
 रुणः । विलापरूपः श्रवणादपि दुःस्रैकारणम् ॥ ४९ ॥ कुब्जेषु वाय्निकेज्वत्र, सन्ति वातायनोपमाः । अचित्ता-
 योनयस्तासूतपथन्ते नारकाः किल ॥ ५० ॥ इत्यर्थतस्तत्त्वार्थदृत्तौ । तथा-शीतोष्णक्षुत्पिपासाख्याः, कण्डूश्च
 परतन्त्रता । ज्वरो दाहो भयं शोकस्तत्रैता दश वेदनाः ॥ ५१ ॥ माघरात्रौ शीतवायौ, हिमाद्रौ खेऽन्नचर्जिते ।
 निरमेर्यातविकृतेर्दुःस्यपुंसो निराधृतेः ॥ ५२ ॥ तुषारकणसिक्तस्य, या भवेच्छीतवेदना । तेभ्योऽप्यनन्तगुणिता,
 तेषु स्याच्छीतवेदना ॥ ५३ ॥ तेभ्यः शीतवेदनेभ्यो, नरकेभ्यश्च नारकाः । यथोक्तपुरूपस्थाने, स्थाप्यन्ते यदि
 ते तदा ॥ ५४ ॥ प्राप्नुयन्ति सुखं निद्रां, निर्वातस्थानगा इव । अथोष्णकाले मध्याह्ने, निरन्त्रे विषदङ्गणे ॥ ५५ ॥
 पुंसः पितामहतस्य, परितो ज्वलनस्पृशः । योष्णपीडा ततोऽनन्तगुणा तेषूष्णवेदना ॥ ५६ ॥ तथोष्णवेदनेभ्यस्ते,
 नरकेभ्यश्च नारकाः । उत्पाद्य किंशुकाकारखदिराङ्गराशिषु ॥ ५७ ॥ ध्मायन्ते यदि निक्षिप्य, तदा ते चन्द-
 नद्रव्यैः । लिप्ता इवात्यन्तसुखाग्निघ्रां यान्ति क्षणादपि ॥ ५८ ॥ सदा शुद्धहिना दह्यमानास्ते जगतोऽपि हि ।
 शृताग्नादिपुद्गलौघैर्न तृप्सन्ति कदाचन ॥ ५९ ॥ तेषां पिपासा तु तालुकण्ठजिह्वादिशोषणी । सकलाम्भोधि-

पानेऽपि, नोपशाम्यति कर्हिचित् ॥ ६० ॥ क्षुरिकायैरप्यजया, कण्डूदहेऽतिदुःखदा । अनन्तगुणितोऽत्रत्याया-
यम्नीयं ज्वरस्था ॥ ६१ ॥ अनन्तमं पारवश्यं, दाहशोकमयाद्यपि । कष्टं विभङ्गमप्येषां, चैरिशस्त्रादिदर्शनात्
॥ ६२ ॥ तत्रत्यध्माग्भोऽग्निमरुद्दुमस्पर्शोऽतिदुःखदः । अग्निस्त्वत्रोपचरितः, क्षमादिकायास्तु वास्तवाः ॥ ६३ ॥
तथोक्तं—“रयणस्पमापुदविणेरदआ णं भंते ! केरिसयं पुदविफासं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति ? गो० ! अणिट्ठं
जाय अमणामं, णयं जाय अहे सत्तमापुदविणेरदआ, एवं आउफासं, जाव वणस्सइफासं,” इति भगवत्यां
श० १३ उ० ४ सूत्रे । इत्थेयं विविधा तेषु, वर्तते क्षेत्रवेदना । मिथ्यादशां नारकाणां, परस्परकृतापि सा ॥ ६४ ॥
तथाहि—दूरादन्योऽन्यमालोक्य, भवानः भवानमिचापरम् । ते युद्धयन्ते ससंरम्भं, ज्वलन्तः क्रोधवह्निना ॥ ६५ ॥
विषाय धैक्रियं रूपं, शस्त्रैः क्षेत्रानुभायजैः । पृथ्वीरूपैर्धैक्रियैर्वा, कुन्तासितोमरादिभिः ॥ ६६ ॥ करांहिद-
न्तायातैश्च, ते निम्रन्ति परस्परम् । भूमौ लुठन्ति कृत्ताङ्गाः, शूनान्तर्महिषादिवत् ॥ ६७ ॥ परोदीरितदुःखानि,
सहन्ते नापरेषु ते । उदीरयन्ति सम्यक्त्वयन्तस्तत्त्वविचाराणात् ॥ ६८ ॥ अत एव स्वल्पपीडाः, स्वल्पकर्माण
ण्य च । मिथ्यादृग्भ्यो नारकेभ्यो, नारकाः शुद्धदृष्टयः ॥ ६९ ॥ मिथ्यादृशस्तु क्रोधेनोदीरयन्तः परस्परम् ।
पीटाः कर्माण्यर्जयन्ति, भूयांसि भूरिवेदनाः ॥ ७० ॥ तथाहुः—“नेरइया दुचिहा प०, तं०-माइमिच्छदिट्ठीउ-
यवणगा य अमाइसम्मदिट्ठीउयवणगा य, तत्थ णं जे से माइमिच्छदिट्ठी से णं महाकम्मतराए चेव जाव
महायेपणतराए चेव, तत्थ णं जे से अमाइसम्मदिट्ठी से णं अप्पकम्मतराए चेव” चेव ।

भगवती शत० १८ पञ्चमोद्देशके । मनोदुःखापेक्षया तु, सदृशो भूरिवेदनाः । यदेते पूर्वकर्माणि, शोचन्ति न
 तथा परे ॥ ७१ ॥ तथाहुः—“तत्थ णं जे ते सन्निभूया ते णं महावेअणा, तत्थ णं जे ते असन्निभूया ते णं
 अप्पवेअणतरणा” अत्र ‘सन्निभूय’ति संज्ञा-सम्यग्दर्शनं तद्वन्तो भूताः, यद्वा पूर्वमेवे संज्ञिपञ्चेन्द्रियाः सन्तो
 नारकत्वं प्राप्ताः, अथवा संज्ञीभूताः—पर्याप्तकीभूताः, तद्विपरीताः सर्वत्रासंज्ञीभूताः, इति भगवतीशत० १
 द्वितीयोद्देशके । तसायःपुत्रिकारूपः, संतसत्रपुपायनम् । अयोधनादिघाताधरोपणं कूटशाल्मलौ ॥ ७२ ॥
 क्षते क्षारोष्णतैलादिक्षेपणं आप्ट्भर्जनम् । कुन्तादिप्रोतनं यन्त्रे, पीडनं च तिलादिवत् ॥ ७३ ॥ क्रकचैः पाटनं
 तसवालुकाखवतारणम् । वैक्रियोत्कहर्षक्षकङ्कादिभिः कदर्थनम् ॥ ७४ ॥ प्लावनं चैतरण्यां च, योधनं कुङ्कु-
 टादिवत् । प्रवेशनं चासिपत्रवने कुम्भीपु पाचनम् ॥ ७५ ॥ परमाघार्मिकैः ह्रसा, इत्याद्या विविधा व्यथाः ।
 चेदयन्ते नारकास्ते, दुष्कर्मवशावर्त्तिनः ॥ ७६ ॥ यदाहुः—“अचणलवनं नेत्रोच्चारं करक्रमपाटनं, हृदयदहनं
 नासाछेदं प्रतिक्षणदारुणम् । कटविदहनं तीक्ष्णाघातत्रिशूलविभेदनं, दहनवदनैः कङ्कधैरैः सहन्ति च भक्ष-
 णम् ॥ ७७ ॥ (हरिणी) छिद्यन्ते कृपणाः कृतान्तपरशोस्तीक्ष्णेन धारासिना, क्रन्दन्तो विपयिच्युभिः परिवृताः
 संभक्षणव्यापृतैः । पाट्यन्ते क्रकचेन दाखवदसिप्रच्छिन्नबाहुदयाः, कुम्भीपुत्रपुपानदग्धतनवो मूपासु चान्तगताः
 ॥ ७८ ॥ (शार्दूल.) भृज्यन्ते ज्वलदम्बरीपहुतभुग्ज्वालाभिरारावणः, दीसाङ्गारनिभेषु वज्रभवनेष्वङ्गारकेषूत्थिताः ।
 दधन्ते विकृतोर्द्ध्वाहुवदनाः क्रन्दन्त आर्तस्वराः, पश्यन्तः कृपणा दिशो विशरणास्त्राणाय को नो भवेत् ?

॥ ७९ ॥ (शार्दूल०) । तीक्ष्णैरसिभिर्दोषैः कुन्तैर्विषमैः परश्वधैश्चक्रैः । परशुत्रिशूलमुद्गरतोमरवासीसुमुण्डीभिः
॥ ८० ॥ संभिन्नतालुशिरसश्छिन्नमुजाश्छिन्नकर्णनासौष्ठाः । भिन्नहृदयोदराश्चा भिन्नाक्षिपुटाः सुदुःखात्ताः
॥ ८१ ॥ निपतन्त उत्पतन्तो विचेष्टमाना महीतले दीनाः । नेक्षन्ते त्रातारं नैरयिकाः कर्मपटलान्धाः ॥ ८२ ॥”
(आर्याः) इत्यादि । स्यापना । तथा-कुम्भीषु पच्यमानास्ते, प्रोच्छलत्यूर्ध्वमर्दिताः । उत्कर्षतो योजनानां, श-
तानि पञ्च नारकाः ॥ ८३ ॥ त्रोट्यन्ते निपतन्तस्ते, वज्रचञ्चूविहङ्गमैः । व्याघ्रादिभिर्विलुप्यन्ते, पतिता भुवि वैक्लि-
यैः ॥ ८४ ॥ परमाधार्मिकास्ते च, पापिनोऽत्यन्तनिर्दयाः । पञ्चाभ्यादितपःकष्टप्रासासुरविभूतयः ॥ ८५ ॥ सुग-
यासक्तवन्मेपमहिषाद्याजिदर्शिवत् । एते हृष्यन्ति ताच्छील्यार्द्र, दृष्ट्वाऽऽत्तान् हन्त नारकान् ॥ ८६ ॥ हृष्टाः
कुर्वन्त्यदृष्टासं, त्रिपद्यास्फालनादिकम् । इत्थं यथैषां स्यात्प्रीतिर्न तथा नाटकादिभिः ॥ ८७ ॥ स्यापना ।
मृत्वाऽण्डगोलिकाभिर्यास्तेऽपि स्युर्जलमानुषाः । भक्ष्यैः प्रलोभ्यानीतास्ते, तदेऽण्डगोलकार्थिभिः ॥ ८८ ॥
यन्त्रेषु पीड्यमानाश्च, सोढकष्टकदर्थनाः । पङ्क्तिर्मासैर्मृता गान्ति, नरकेष्वसकृत्तथा ॥ ८९ ॥ घर्मायां च त्रिधा-
प्येताः, पूर्वोक्ताः सन्ति वेदनाः । परं शीतोष्णयोर्मध्ये, उष्णैव क्षेत्रवेदना ॥ ९० ॥ तथाहि-उत्पत्तिस्थानका-
न्येषां, सन्यावृतगवाक्षवत् । तत्रोत्पत्त्याघः पतन्ति, कष्टात्पुष्टवपुर्भूतः ॥ ९१ ॥ अन्यत्र चोत्पत्तिदेशात्,
प्रालेयाचलशीतलात् । सर्वत्र नरकेषु क्षमा, खदिराङ्गारसन्निभा ॥ ९२ ॥ ततः शीतयोनिकानां, तेषां नारक-
द्रेहिनाम् । जनयत्यधिकं कष्टं, क्षेत्रमुष्णं हुताशवत् ॥ ९३ ॥ प्रथमप्रतरे चास्यां, नारकाणां भवेद्वपुः । हस्त-

त्रयं द्वितीयेऽस्मिन्, हस्ताः पञ्चाधिकानि च ॥ ९४ ॥ अष्टाङ्गुलानि सार्द्धानि, तृतीये प्रस्तटे पुनः । सप्त हस्ता
 सप्तदशाङ्गुलान्युपरि निर्दिशेत् ॥ ९५ ॥ चतुर्थे प्रस्तटे हस्ता, दश सार्द्धं तथाङ्गुलम् । दशाङ्गुलाधिका श्रेया,
 हस्ता द्वादश पञ्चमे ॥ ९६ ॥ पष्ठे चतुर्दश कराः, सप्तार्द्धाष्टादशाङ्गुलाः । सप्तमे च सप्तदश, कराः स्युर्हयङ्गुला-
 धिकाः ॥ ९७ ॥ एकोमयिंशतिर्हस्ताः, सप्तार्द्धकादशाङ्गुलाः । अष्टमप्रस्तटे देहो, नवमप्रस्तटे पुनः ॥ ९८ ॥
 युक्ताङ्गुलानां विंशत्या, करणामेकविंशतिः । दशमे जिनसंख्यास्ते, सप्तार्द्धचतुरङ्गुलाः ॥ ९९ ॥ एकादशे कराः
 पञ्चविंशतिश्चतुर्योदशाङ्गुलाः । द्वादशेऽष्टाविंशतिस्तेऽङ्गुलाः सार्द्धैकविंशतिः ॥ १०० ॥ पडङ्गुलाधिका एकत्रिंशद्-
 स्तात्रयोदशे । प्रतरेषु चतुर्मानं, क्रमाब्रजप्रभाक्षितेः ॥ १ ॥ स्वाभाविकतनोर्देहमानमेतदुदीरितम् । स्वदेहाद्
 द्विगुणितं, सर्वत्रोत्तरवैक्रियम् ॥ २ ॥ जघन्यतस्तु सहजोत्तरवैक्रिययोः क्रमात् । अङ्गुलासंख्यसंख्यांशौ, मानं
 प्रारंभ एव तत् ॥ ३ ॥ सर्वास्वपि क्षितिष्वेवं, सर्वेषां नारकाङ्गिनाम् । स्वाभाविकाङ्गनाम्, शेषमुत्तरवै-
 क्रियम् ॥ ४ ॥ अत्रायमाश्रायः—पङ्कपर बुद्धि अङ्गुल सङ्ख्या छप्पन्नं भुङ्ति रयणाए । तिकरतिअङ्गुल करसत्त अङ्गुला
 सन्निगुणवीसं ॥ ५ ॥ पणधणुअङ्गुलवीसं धारसधणु बुद्धि हत्थ सङ्ख्या य । वासट्ठिघणुहसङ्ख्या वीयाइसु पयरबुद्धि
 क्रमा ॥ ६ ॥” स्यापना । सहस्राणि दशाब्दानां, प्रथमप्रतरे स्थितिः । जघन्या पुनरुत्कृष्टा, सहस्रा नवतिः
 स्मृताः ॥ ७ ॥ दश लक्षाश्च चर्याणां, लक्षाणां नवतिस्तथा । क्रमाब्जघन्योत्कृष्टा च, द्वितीयप्रतरे स्थितिः ॥ ८ ॥
 एवं च—नवत्यब्दसहस्रेभ्यः । समपाथधिकस्थितिः । दशाब्दलक्षोनायुश्च, न संभवति नारकः ॥ ९ ॥ चर्याणां

नवतिर्लक्षाः, पूर्वकोटिस्तथैव च । तृतीयप्रतरे ज्ञेया, जघन्योत्कर्षतः स्थितिः ॥ १० ॥ जघन्या पूर्वकोट्येका, चतुर्यप्रतरे स्थितिः । दशभागीकृतस्यैको, भागोऽब्धेः परमा पुनः ॥ ११ ॥ एको भागः पञ्चमे च, जघन्यो-
त्कर्षतः पुनः । स्यातां द्वौ दशमौ भागौ, तौ पष्ठे च जघन्यतः ॥ १२ ॥ उत्कर्षतश्च पष्ठे स्युल्लयो भागास्त एव
च । जघन्यतः सप्तमे स्युत्कर्षात्तचतुष्टयम् ॥ १३ ॥ जघन्यतोऽष्टमे भागाश्चत्वार एव तादृशाः । उत्कर्ष-
तश्चाष्टमे स्युर्मगाः पञ्च पयोनिधेः ॥ १४ ॥ पञ्चैव भागास्तादृशा, नवमे तु जघन्यतः । उत्कर्षोन्नवमे पट्ट तै,
दशमे पट्ट जघन्यतः ॥ १५ ॥ उत्कर्षोद्दशमे सप्तैकादशे ते जघन्यतः । एकादशेऽष्ट चोत्कर्षाद्, द्वादशेऽष्ट
जघन्यतः ॥ १६ ॥ द्वादशे पुनरुत्कर्षोद्दश भागास्त्रयोदशे । नव भागा जघन्येनोत्कर्षतः सागरोपमम् ॥ १७ ॥
स्यापन्ना । अस्यां लेख्या च कापोती, जघन्योऽवधिगोचरः । गन्धूतानां त्रयं सार्द्धं, परस्तेषां चतुष्टयम् ॥ १८ ॥
उत्पद्यन्ते च्यवन्ते च, सर्वदा नारका इह । कदाचिद्विरहोऽपि स्याज्जघन्यः समयं स च ॥ १९ ॥ उत्कर्षतो
मुहूर्त्तानां, चतुर्विंशतिराहिता । सर्वासां समुदाये च, मुहूर्त्ता द्वादशान्तरम् ॥ २० ॥ एकेन समयेनैकादयोऽ-
संख्यावसानकाः । उत्पद्यन्ते च्यवन्तेऽस्यामेवं सर्वक्षितिष्वपि ॥ २१ ॥ इति रत्नप्रभापृथिवी ॥

अथ वंशाभिधा पृथ्वी, द्वितीया परिकीर्त्यते । या शर्कराणां बाहुल्याद्गोत्रेण शर्कराप्रभा ॥ २२ ॥ घनो-
दध्यादिकं सर्वं, ज्ञेयमन्नापि पूर्ववत् । घनोदध्यादिवलयविष्कम्भस्तु विशिष्यते ॥ २३ ॥ स चैवं—योज-
नैकतृतीयांशयुतानि योजनानि पट्ट । वंशायामायवलये, विष्कम्भः परिकीर्त्तितः ॥ २४ ॥ पादोनानि

योजनानि, पञ्च मानं द्वितीयके । योजनं योजनस्य द्वादशांशः सप्त चान्तिमे ॥ २५ ॥ त्रयोदशभिरित्येवं,
 तृतीयमागवर्जितैः । अलोकः शर्करापृथ्वीपर्यन्तात्किल योजनैः ॥ २६ ॥ स्थापना । एकं लक्षं योजनानां,
 सद्वात्रिंशत् सहस्रकम् । अस्या याहत्यमादिष्टं, विशिष्टज्ञानशालिभिः ॥ २७ ॥ मुत्तचैकैकं सहस्रं च, प्राग्वद-
 स्यामुपर्ययः । एकलक्षे योजनानां, सहस्रैर्विंशतान्विते ॥ २८ ॥ एकादश प्रस्तदाः स्युस्तेषां प्रत्येकमन्तरम् ।
 योजनानां सहस्राणि, नव सप्त शतानि च ॥ २९ ॥ प्रतिप्रतरमैकैको, भवेच्च नरकेन्द्रकः । मध्यभागेऽध-
 नामानि, तेषां शेषान्यनुक्रमात् ॥ ३० ॥ घनिको १ घनकश्चैव २, मनको ३ वनकस्तथा ४ । घट्ट ५ संघट्ट-
 ६ जिहाख्या ७ वपजिह्वस्तथापरः ८ ॥ ३१ ॥ लोलश्च ९ लोलावर्त्तश्च १०, घनलोल ११ स्तथैव च । प्रतिप्रतर-
 मेभ्योऽष्टावष्टौ स्युर्नरकालयः ॥ ३२ ॥ तत्रायप्रतरमध्यनरकाद्वावलीं प्रति । पट्टत्रिंशद्विंशु नरकाः, पञ्चत्रिंश-
 द्विद्विंशु च ॥ ३३ ॥ प्रथमे पङ्क्तिगाः पञ्चाशीतियुक्तं शतद्वयम् । द्वितीयादिषु चैकैकहीनाः स्युः सर्वपङ्क्तयः ॥ ३४ ॥
 द्वितीयप्रतरे तस्माद्, द्विशती सप्तसप्ततिः । तृतीये पङ्क्तिनरका, द्विशलेकोनसप्ततिः ॥ ३५ ॥ चतुर्थे पङ्क्तिन-
 रका, द्वे शते सैकपष्टिके । पञ्चमे द्विशती तेषां, त्रिपञ्चाशत्समन्विता ॥ ३६ ॥ पञ्चचत्वारिंशदाद्ये, द्वे शते
 पष्ठ ईरिताः । सप्तमप्रस्तटे सप्तत्रिंशताऽऽद्या शतद्वयी ॥ ३७ ॥ एकोनत्रिंशदधिके, द्वे शते प्रस्तटेऽष्टमे ।
 एकविंशल्यधिके च, द्वे शते नवमे भक्ताः ॥ ३८ ॥ शतद्वयं च दशमे, त्रयोदशाधिकं भवेत् । एकादशे प्रस्तटे च,
 पञ्चोत्तरं शतद्वयम् ॥ ३९ ॥ पट्टविंशतिः शतानि स्युर्नवतिः पञ्चभिर्युता । वंशायां नरकाचासाः, सर्वे पङ्क्ति-

नवतिलक्षाः, पूर्वकोटिस्तथैव च । तृतीयप्रतरे ज्ञेया, जघन्योत्कर्षतः स्थितिः ॥ १० ॥ जघन्या पूर्वकोट्येका, चतुर्थप्रतरे स्थितिः । दशभागीकृतस्यैको, भागोऽब्धेः परमा पुनः ॥ ११ ॥ एको भागः पञ्चमे च, जघन्यो-
त्कर्षतः पुनः । स्यातां द्वौ दशमौ भागौ, तौ पष्ठे च जघन्यतः ॥ १२ ॥ उत्कर्षतश्च पष्ठे स्युस्त्रयो भागास्त एव
च । जघन्यतः सप्तमे स्युरुत्कर्षास्तचतुष्टयम् ॥ १३ ॥ जघन्यतोऽष्टमे भागाश्चत्वार एव तादृशाः । उत्कर्ष-
तश्चाष्टमे स्युर्भागाः पञ्च पयोनिधेः ॥ १४ ॥ पञ्चैव भागास्तादृक्षा, नवमे तु जघन्यतः । उत्कर्षोन्नवमे पट् ते,
दशमे पट् जघन्यतः ॥ १५ ॥ उत्कर्षोद्दशमे ससैकादशे ते जघन्यतः । एकादशोऽष्ट चोत्कर्षाद्, द्वादशोऽष्ट
जघन्यतः ॥ १६ ॥ द्वादशे पुनरुत्कर्षाद्भव भागास्त्रयोदशे । नव भागा जघन्येनोत्कर्षतः सागरोपमम् ॥ १७ ॥
स्यापना । अस्यां लेदया च कापोती, जघन्योऽवधिगोचरः । गव्यूतानां त्रयं सार्द्धं, परस्तेषां चतुष्टयम् ॥ १८ ॥
उत्पद्यन्ते व्ययन्ते च, सर्वदा नारका इह । कदाचिद्विरहोऽपि स्याज्जघन्यः समयं स च ॥ १९ ॥ उत्कर्षतो
मुहूर्त्तानां, चतुर्विंशतिराहिता । सर्वासां समुदाये च, मुहूर्त्ता द्वादशान्तरम् ॥ २० ॥ एकेन समयेनैकादयोऽ-
संख्यावसानकाः । उत्पद्यन्ते व्ययन्तेऽस्यामेवं सर्वक्षितिष्वपि ॥ २१ ॥ इति रत्नप्रभापृथिवी ॥

अथ वंशाभिधा पृथ्वी, द्वितीया परिकीर्त्यते । या शर्कराणां बाहुल्याद्गोत्रेण शर्कराप्रभा ॥ २२ ॥ घनो-
दध्यादिकं सर्वं, ज्ञेयमत्रापि पूर्ववत् । घनोदध्यादिवलयविष्कम्भस्तु विशिष्यते ॥ २३ ॥ स चैवं—घोज-
नैकतृतीयांशयुतानि योजनानि पट् । वंशायामाद्यवलये, विष्कम्भः परिकीर्तितः ॥ २४ ॥ पादोनानि

शैश्च, युक्तमन्विद्वयं गुरुः ॥ ५६ ॥ अष्टमे तु त्रिभिर्भागैः, सहाब्धिद्वितयं लघुः । अत्रितं पञ्चभिर्भागैर्वोरि-
धिद्वितयं गुरुः ॥ ५७ ॥ नवमेऽल्पीयसी पञ्चभागाढ्यमम्बुधिद्वयम् । पयोधिद्वितयं सप्तभागोपेतं गरीयसी
॥ ५८ ॥ जघन्या दशमे सप्तभागाढ्यं सागरद्वयम् । उत्कृष्टा सागरद्वन्द्वं, भागेनर्विभिरन्वितम् ॥ ५९ ॥ नव-
भागान्वितं द्वाविद्वयमेकादशे लघुः । उत्कृष्टा च वारिधीनां, संपूर्णं त्रितयं भवेत् ॥ ६० ॥ स्यापना । प्राग्व-
द्देश्या च कापोती, ह्यवधेर्गोचरो गुरुः । गन्धूतानां त्रयं सार्द्धं, गन्धूतत्रितयं लघुः ॥ ६१ ॥ नारकचयनो-
त्पत्तिविरहोऽत्र जघन्यतः । समयं यावदुत्कर्षादिनानि सप्त कीर्तितः ॥ ६२ ॥ इति शर्कराप्रभापृथिवी ।

अथ शैलाभिघा पृथ्वी, तृतीया परिकीर्त्यते । या बालुकानां बाहुल्याद्भोजेण बालुकाप्रभा ॥ ६३ ॥ अस्यां
प्रथमयलये, विष्कम्भो योजनानि पट्ट । द्वौ त्रिभागौ योजनस्य, द्वितीये बलये पुनः ॥ ६४ ॥ पञ्चैव योजनानि
स्युर्यलयेऽथ तृतीयके । योजनस्य द्वादशांशैरष्टभिः सह योजनम् ॥ ६५ ॥ त्रयोदशभिरित्येवं, सप्ततीयांश-
योजनैः । अलोको बालुकापृथ्वीपर्यन्ततः प्ररूपितः ॥ ६६ ॥ शेषं घनोदध्यादिस्वरूपं घर्मायत् ॥ अष्टाविंशत्या
सहस्रैर्योजनानां समन्वितम् । लक्षं बाहुल्यमादिष्टमस्यां दृष्टजगत्रयैः ॥ ६७ ॥ मुक्त्या चैकैकं सहस्रं, प्राग्वद्-
स्यामुपर्ययः । मध्ये पञ्चविंशतिसहस्राढ्यैकलक्षयोजनम् ॥ ६८ ॥ नव स्युः प्रस्तटास्तेषां, प्रत्येकमिदमन्तरम् ।
सहस्राणि द्वादशैव, त्रिशती पञ्चसप्ततिः ॥ ६९ ॥ प्रतिप्रतरमैकैको, मध्ये स्यान्नरकेन्द्रकः । ते च तप्त १ स्तापि-
तथा २, तपन ३ स्तापन स्तथा ॥ ७० ॥ निदाघश्च ५ प्रज्वलितः ६, पर उज्ज्वलिताभिधः ७ । तथा संज्वलिता-

गताः किल ॥ ४० ॥ सहस्राः सप्तनवतिश्चतुर्विंशतिलक्षकाः । त्रिशती पञ्चभिर्युक्ता, प्राग्वत्पुष्पावकीर्णकाः ॥ ४१ ॥
सर्वे च नरकावासा, लक्षाः स्युः पञ्चविंशतिः । वंशायां ज्ञानिभिर्दृष्टा, ज्ञानेन सर्वगामिना ॥ ४२ ॥ स्थापना ।
पयो संस्थानमुद्यत्यं, स्वरूपं वेदनादिकम् । रत्नप्रभावद्विशेषं, त्र्यस्रायनुक्रमोऽपि च ॥ ४३ ॥ पञ्चलुलाधिका
एकत्रिंशत्करा यपुर्भवेत् । प्रथमप्रस्तटे वंशाष्टयिन्यां नारकाङ्गिनाम् ॥ ४४ ॥ द्वितीये च चतुस्त्रिंशत्करा नवा-
हुलाधिकाः । द्वादशाङ्गुलयुक् सप्तत्रिंशत्करास्तृतीयके ॥ ४५ ॥ चत्वारिंशत्करास्तुर्वेदधिकपञ्चदशाङ्गुलाः । पञ्चमे
ते त्रिचत्वारिंशत् सहाष्टादशाङ्गुलाः ॥ ४६ ॥ करणां सप्तचत्वारिंशद्विहीनद्वैस्त्रिभिः । पष्ठेऽथ सप्तमे पूर्णाः,
कराः पञ्चाशदाहिताः ॥ ४७ ॥ अष्टमे त्रिपञ्चाशत्कराङ्गुलशालिनः । नवमेऽङ्गुलपट्टकाढ्याः, पट्टपञ्चाश-
त्करा मताः ॥ ४८ ॥ एकोनपट्टिर्हस्तानां, दशमे सप्तवाङ्गुलाः । एकादशे च द्वापष्टिः, कराः सद्वादशाङ्गुलाः
॥ ४९ ॥ स्थापना । स्थितिर्जघन्याऽस्यामाद्येऽम्बुधिमानाऽपरा तु सा । कुतैकादशभागस्याम्बुधेर्भागद्वयान्विता
॥ ५० ॥ द्वितीयप्रस्तटे लब्धी, द्विभागसहितोऽम्बुधिः । उत्कृष्टा वैकादशांशैश्चतुर्भिर्धिकोऽम्बुधिः ॥ ५१ ॥
तृतीये प्रस्तटे वार्द्धिश्चतुर्भागयुतो लघुः । पङ्क्तिर्भागैर्युतश्चाब्धिः, उत्कृष्टा स्थितिराहिता ॥ ५२ ॥ जघन्या प्रस्तटे
तुर्ये, पट्टभागयुतवारिधिः । उत्कृष्टा चाष्टभिर्भागैर्युक्त एकः पयोनिधिः ॥ ५३ ॥ पञ्चमेऽल्पीयसी भागैरष्टभिः
सह वारिधिः । गरीयसी चात्र भागैर्दशभिः सह तोयधिः ॥ ५४ ॥ दशभागान्वितश्चाब्धिः, पठे तु स्याज्जघ-
न्यतः । उत्कर्षतश्चैकभागसंयुक्तं सागरद्वयम् ॥ ५५ ॥ सागरद्वयमेकांशसंयुक्तं सप्तमे लघुः । त्रिभिरेकादशां-

शैश्च, युक्तमन्धिद्वयं गुरुः ॥ ५६ ॥ अष्टमे तु त्रिभिर्भागैः, सहाब्धिद्वितयं लघुः । अश्वितं पञ्चभिर्भागैर्गौरि-
धिद्वितयं गुरुः ॥ ५७ ॥ नवमेऽल्पीयसी पञ्चभागाढ्यमम्बुधिद्वयम् । पयोधिद्वितयं सप्तभागोपेतं गरीयसी
॥ ५८ ॥ जघन्या दशमे सप्तभागाढ्यं सागरद्वयम् । उत्कृष्टा सागरद्वन्द्वं, भागेनर्वभिर्नन्वितम् ॥ ५९ ॥ नव-
भागान्वितं दार्दिद्वयमेकादशे लघुः । उत्कृष्टा च वारिधीनां, संपूर्णं त्रितयं भवेत् ॥ ६० ॥ स्थापना । प्राग्ब-
द्धेद्या च कापोती, हावधेर्गोचरो गुरुः । गव्यूतानां त्रयं सार्द्धं, गव्यूतत्रितयं लघुः ॥ ६१ ॥ नारकच्यवनो-
त्पत्तिविरहोऽत्र जघन्यतः । समयं यावदुत्कर्षादिनानि सप्त कीर्तितः ॥ ६२ ॥ इति शर्कराप्रभाषृथिवी ।

अथ शैलाभिघा पृथ्वी, तृतीया परिकीर्त्यते । या बालुकानां बाहुल्याद्गोत्रेण बालुकाप्रभा ॥ ६३ ॥ अस्यां
प्रथमयलये, विष्कम्भो योजनानि पट् । द्वौ त्रिभागी योजनस्य, द्वितीये वलये पुनः ॥ ६४ ॥ पञ्चैव योजनानि
स्युर्ध्वलयेऽथ तृतीयके । योजनस्य द्वादशांशैरष्टभिः सह योजनम् ॥ ६५ ॥ त्रयोदशभिरित्येवं, सप्ततीयांश-
योजनैः । अलोको बालुकापृथ्वीपर्यन्ततः प्ररूपितः ॥ ६६ ॥ शेषं घनोदध्यादित्यरूपं घर्मावत् ॥ अष्टाविंशत्या
सहस्रैर्योजनानां समन्वितम् । लक्षं बाहुल्यमादिष्टमस्यां दृष्टजगत्रयैः ॥ ६७ ॥ मुक्त्या चैकैकं सहस्रं, प्राग्बद-
स्यामुपर्यधः । मध्ये पट्विंशतिसहस्राढ्यैकलक्षयोजनम् ॥ ६८ ॥ नव स्युः प्रस्तटास्तेषां, प्रत्येकमिदमन्तरम् ।
सहस्राणि द्वादशैव, त्रिशती पञ्चसप्ततिः ॥ ६९ ॥ प्रतिप्रतरमेकैको, मध्ये स्यान्नरकेन्द्रकः । ते च तप्त १ स्तापि-
तश्च २, तपन ३ स्तापन स्तथा ॥ ७० ॥ निदाघश्च ५ प्रज्वलितः ६, पर उज्ज्वलितः ७ । तथा संज्वलितः

भिल्यः ८, संप्रज्वलितसंज्ञकः ९ ॥ ७१ ॥ स्थापना । एम्यश्च पङ्क्तयो दिक्षु, विदिशासु च निर्गताः । पञ्चविंश-
तिराचासास्तत्र दिग्वर्त्तिपङ्क्तिषु ॥ ७२ ॥ विदिशापङ्क्तिषु चतुर्विंशतिर्नरकालयाः । प्रथमप्रतरे सप्तनवत्याह्वं शतं सप्तमे
शतं सप्तमे ॥ ७३ ॥ द्वितीयादिप्रस्तटे स्युः, श्रेण्य एकवर्जिताः । ततो द्वितीय एकोननवत्याह्वं शतं सप्तमे ॥ ७५ ॥ पष्ठे च
॥ ७४ ॥ सैकाशीति तृतीये तच्चतुर्थे सप्तसप्तति । पञ्चमे प्रतरे प्रोक्तं, पञ्चपष्टियुतं शतम् ॥ ७६ ॥ पष्ठे च
प्रस्तटे सप्तपञ्चाशं संमतं शतं । शतमेकोनपञ्चाशद्युक्तमुक्तं च सप्तमे ॥ ७६ ॥ अष्टमे त्वंकचत्वारिंशतोपेतं
शतं मतम् । त्रयस्त्रिंशं शतं चैकं, नवमे प्रस्तटे भवेत् ॥ ७७ ॥ एवं चतुर्दशशती, पञ्चाशीतिसप्तमन्विता । वालु-
कायां पङ्क्तिगताः, सर्वेऽपि नरकालयाः ॥ ७८ ॥ सहस्राण्यष्टनवतिस्तथा लक्षाश्चतुर्दश । शताः पञ्च पञ्चदश-
धिकाः पुष्ट्यावकीर्णकाः ॥ ७९ ॥ एवं च वालुकापृष्ठ्यां, नरकाः सर्वसंख्यया । लक्षाः पञ्चदश प्रोक्तास्त्रयश्चा-
नमहार्णवैः ॥ ८० ॥ स्थापना । शेषं सर्वं स्वरूपं वर्मावत् ॥ द्वापष्टिः पाणयः सार्द्धाः, प्रथमप्रस्तटे तनुः ।
सार्द्धसप्ताहुलाख्याश्च, द्वितीये सप्ततिः कराः ॥ ८१ ॥ तृतीयेऽष्टसप्ततिस्ते, संयुक्ता अहुलैस्त्रिभिः । तुर्ये
सार्द्धाहुलान्पूनाः, पञ्चशीतिः कराः किल ॥ ८२ ॥ पञ्चमे च त्रिनवतिः, कराः सप्तादशाहुलाः । एकोत्तर-
शतं पष्ठेऽध्यर्द्धत्रयोदशाहुलाः ॥ ८३ ॥ नवोत्तरं शतं हस्ताः, सप्तमे सप्तवाहुला । सार्द्धाहुलचतुष्काह्वं, शतं
सप्तदशोत्तरम् ॥ ८४ ॥ करणामष्टमे श्रेयं, नवमप्रस्तटे तथा । शतं सपादं संपूर्णं, द्विंशं तूत्तरवैक्रियम् ॥ ८५ ॥
स्थापना । प्रथमेऽन्विष्यत्यं लघ्वी, स्यतिरुत्कर्षतोऽम्बुधेः । नवभागीकृतस्यांश्चतुष्काख्यात्रयोऽर्णवाः ॥ ८६ ॥

एषैव च द्वितीये स्याज्जघन्या परमा पुनः । वार्द्धित्वयं प्रोक्तरूपैर्भागैरष्टभिरञ्चितम् ॥ ८७ ॥ तृतीये तु जघ-
 न्याऽन्धित्वयं भानैः सहाष्टभिः । उत्कर्षतस्त्रिभिर्भागैर्युक्तमन्धित्वचतुष्टयम् ॥ ८८ ॥ भागत्रयान्वितं तुर्ये, जघ-
 न्यान्धित्वचतुष्टयम् । उत्कर्षतः सप्तभागयुक्तमन्धित्वचतुष्टयम् ॥ ८९ ॥ एषैव प्रतरे लघ्वी, पञ्चमे परिकीर्त्तिता ।
 उत्कर्षतो द्विभागाढ्या, प्रज्ञप्ता पञ्चसागरी ॥ ९० ॥ पष्ठे जघन्यतः पञ्चपारावारी द्विभागयुक् । उत्कर्षतः पञ्च-
 पारावारी पद्भागसंयुता ॥ ९१ ॥ इयमेव जघन्या च, सप्तमप्रतरे भवेत् । युक्तान्येकेन भागेन, परमा साग-
 राणि षट् ॥ ९२ ॥ सागराणि, षडेकांशसंयुक्तान्यष्टमे लघुः । उत्कृष्टा षट् सागराणि, पञ्चभागयुतानि च
 ॥ ९३ ॥ नवमे पञ्चभागाढ्या, जघन्या षट् पयोधयः । उत्कर्षतः स्थितिश्चात्र, संपूर्णाः सप्त सागराः ॥ ९४ ॥
 प्रथमप्रतरे चाल, केषांचिद्भारकाङ्क्षिनाम् । कापोतलेऽद्या सर्वेषु, नीलेऽद्याऽपरेषु च ॥ ९५ ॥ स्थितिः कापोतले-
 ऽद्याया, भवेदुत्कर्षतोऽपि यत् । पल्योपमासंख्यभागाभ्यधिकं सागरत्वयम् ॥ ९६ ॥ द्वितीयादिप्रस्तटे तु, जघ-
 न्यापि न सा स्थितिः । तदाद्य एव प्रतरे, कापोलस्यामिति स्थितम् ॥ ९७ ॥ तत्रापि पल्यमासंख्यांशाधिका-
 न्भोधित्रयायधि । विभ्रतामायुरेपा स्याद्वीलैवातोऽधिकायुपाम् ॥ ९८ ॥ सजातीयापि लेङ्गया स्यादधोऽधोऽनु-
 क्रमादेह । क्लिष्टा क्लिष्टतरा क्लिष्टतमा सर्वासु भूमिषु ॥ ९९ ॥ उत्कर्षतोऽवधिक्षेत्, गव्यूतत्रयमत्र च ।
 जघन्यतश्च गव्यूतद्वयं सार्द्धं तदाहितम् ॥ १०० ॥ अत्रोत्पत्तिव्यवधोरन्तरं परमं भवेत् । दिनानि पञ्चदश
 तज्जघन्यं समपातमकम् ॥ १ ॥ इति वालुकाप्रभा ॥

अथाञ्जनाभिधा पृथ्वी, चतुर्थीयं निरूप्यते । या प्रोक्ता पङ्कबाहुल्यात्पङ्कप्रभेति गोत्रतः ॥ २ ॥ सप्तयोजन-
विस्तीर्णमस्यां वलयमादिमम् । सपादपञ्चपादोनद्वयमाने क्रमात्परे ॥ ३ ॥ चतुर्दशभिरिलेवं, संपूर्णैर्ननु योजनैः ।
पङ्कप्रभायाः पर्यन्तादलोकः परिकीर्तितः ॥ ४ ॥ स्यापना । लक्षं सहस्रैर्विशल्याधिकं बाहुल्यमत्र च । मुत्तया
सहस्रमेकैकं, प्राग्वद्ब्राह्मण्युपर्ययः ॥ ५ ॥ मध्ये बाष्ठादशसहस्राख्ययोजनलक्षके । भवन्ति प्रस्तदाः सप्त, तेषां
प्रत्येकमन्तरम् ॥ ६ ॥ घोजनानां सहस्राणि, षोडशैकं तथा शतम् । सपदपष्टिद्वौ त्रिभागौ, योजनस्येति कीर्तितम्
॥ ७ ॥ प्रतिप्रतरेमैकको, भवेच्च नरकेन्द्रकः । ते चामी गदिता आर १ नरौ २ मार ३ स्थापरः ॥ ८ ॥ वर्च ४ स्तमः
५ साडखड ६ स्तथा खडखडभिधः ७ । प्रतिप्रतरमेभ्यश्च, प्राग्वदष्टापङ्कपः ॥ ९ ॥ स्यापना । स्युः षोडश
पञ्चदशावासा विधु विविधु च । शतं सपादं प्रथमप्रतरे सर्वसंख्यया ॥ १० ॥ द्वितीयादिषु चैकैकहीना
अष्टापि पङ्कयः । ततो द्वितीयप्रतरे, सर्वे सप्तदशं शतम् ॥ ११ ॥ नवोत्तरं तृतीये तत्, तुयै एकोत्तरं शतम् ।
पञ्चमे च त्रिनवतिः, पञ्चाशीतिश्च षष्ठके ॥ १२ ॥ सर्वे च पङ्किनरकाः, सप्तमे सप्तसप्ततिः । सप्ताधिका सप्त-
शती, सर्वेऽस्यां पङ्किसंश्रयाः ॥ १३ ॥ सहस्रा नवनवतिर्नव लक्षास्तथा परे । द्विशती सत्रिनवतिरस्यां
पुष्पावकीर्णकाः ॥ १४ ॥ स्यापना । एवं च सर्वे नरकावासाः पङ्कप्रभाक्षितौ । निर्दिष्टा दश लक्षाणि, साक्षा-
त्कृतचराचरैः ॥ १५ ॥ इत आरभ्य नो पीडाः, परमाधार्मिकोद्भवाः । ततोऽस्यां द्विविधा एव, क्षेत्रज्ञाश्च

मिथःकृताः ॥ १६ ॥ परमेताः प्राक्तनाभ्योऽनन्तानन्तगुणाधिकाः । तीव्रास्तीव्रतरास्तीव्रतमाश्चानुक्रमादधः ॥ १७ ॥
 तत्प्राप्यत्रोपरितनप्रतरेषु पङ्क्त्यपि । उज्ज्वा स्तोकैष्वधःस्थेषु, शीता च क्षेत्रवेदना ॥ १८ ॥ उष्णेषु च नरकेषु,
 नारकाः शीतयोनयः । नरकेषु च शीतेषु, नारका उष्णयोनयः ॥ १९ ॥ सर्वेष्वपि नरकेषु, शेष एवं विपर्ययः ।
 नारकोत्पत्तिवेदान्यक्षेत्रयोः सोऽतिदुःखदः ॥ २० ॥ हैमलिपट्टिचरिते ससमपर्वणि त्वत्रापि परमाधार्मिककृता
 वेदनोक्ता, तथाहि—“सिंहादिरूपैर्विकृतैस्तत्र शम्बूकरावणौ । लक्ष्मणेन समं कुद्धौ, युद्ध्यमानौ ददर्श सः ॥ १ ॥
 नेयं द्यो युद्ध्यमानानां, दुःखं भावीति चादिनः । परमाधार्मिकाः कुद्धा, अग्रिकुण्डेषु तान्पथुः ॥ २ ॥” शतं
 सपादं हस्तानां, प्रथमेऽङ्गं द्वितीयेकं । स्यात् पद्मचत्वारिंशशतमूनं चतुर्भिरंगुलैः ॥ २१ ॥ करास्तृतीये पद्मपट्टि-
 शतं सप्तोद्यशाङ्गुलम् । सप्ताशीतिशतं तुर्येऽङ्गुलैर्दशभिर्धुतम् ॥ २२ ॥ अष्टाधिके द्वे शते च, पञ्चमेऽष्टाङ्गु-
 लाधिके । पष्ठे च प्रस्तटे देहमानं हस्तशतद्वयम् ॥ २३ ॥ एकोनत्रिंशता हस्तैश्चतुर्भिश्चाङ्गुलैर्धुतम् । ससमप्रस्तटे
 देहो, हस्ताः सार्द्धं शतद्वयम् ॥ २४ ॥ स्थापना । प्रथमप्रस्तटेऽथायुर्जघन्यं सप्तसागरी । उत्कृष्टा सा त्रिभिर्व्यो-
 द्विभागैर्धुक्ता च सासिकैः ॥ २५ ॥ द्वितीयप्रस्तटे त्वेषा, जघन्या कीर्त्तिता स्थितिः । उत्कृष्टा पद्मसासिकांश-
 समेताः सप्त चार्द्धयः ॥ २६ ॥ तृतीये तु जघन्येषा, गदिता परमा पुनः । द्वाभ्यां सासिकभागाभ्यां, संयुक्ता
 अष्ट सागराः ॥ २७ ॥ अष्टाब्धयो द्विभागाभ्यास्तुर्ये जघन्यतः स्थितिः । पञ्चभिः सासिकैर्भागैः, सहाष्टाभ्यो-

१ काशचित्कल्पमेवाष्टशस्य पतस्य, यद्वा नात्र परमाधार्मिका असुराः किंतु तत्सजावीया एव.

धयः पराः ॥ २८ ॥ पञ्चमे पञ्चभिर्भागैः, सहाष्टसिन्धवो लघुः । एकेन सासिकांशेन, सहोत्कृष्टा नवार्णवाः ॥ २९ ॥ षष्ठे जघन्याः त्वेकांशसंयुक्ताः सागरा नव । चतुर्भिः सासिकैर्भागैः, सहोत्कृष्टा नवान्धयः ॥ ३० ॥ इयमेव जघन्येन, सप्तमे स्थितिरास्थिता । उत्कर्षतः स्थितिश्चात्र, जिर्नैरुक्ता दशान्धयः ॥ ३१ ॥ स्थापना । नीला भवेदत्र लेदया, परमोऽवधिगोचरः । गव्यूतद्वयमध्यर्द्धं, गव्यूतद्वितयं लघुः ॥ ३२ ॥ उत्पत्तेश्चयवन-
स्यापि, नारकाणामिहान्तरम् । मासमेकं भवेज्ज्येष्ठं, जघन्यं समयावधि ॥ ३३ ॥ इति पङ्कप्रभा ।

अथ रिष्ठाभिधा वृथ्वी, पञ्चमी परिकीर्त्यते । या धूमरूपबाहुल्यादभूप्रभेति गोत्रतः ॥ ३४ ॥ बलयस्येह विष्कम्भः, प्रथमस्य प्ररूपितः । योजनस्य तृतीयांशसंयुता सप्तयोजनी ॥ ३५ ॥ द्वितीयबलये सार्द्धपञ्चयोजन-
विस्तृतिः । तृतीये च द्वादशांशैर्दशभिः सह योजनम् ॥ ३६ ॥ स्थापना । इत्येवं पञ्चदशभिर्योजनैश्च समन्ततः । स्याद्लोकस्तृतीयांशान्यूनैर्धूमप्रभान्ततः ॥ ३७ ॥ अष्टादशसहस्राब्जलक्षयोजनसंमितम् । बाहल्य-
मस्यामुदितमुदितमितवाद्भूमयैः ॥ ३८ ॥ सुत्वा सहस्रमेकैकं, प्राग्वदत्राप्युपर्यधः । मध्येऽत्र षोडशसहस्रा-
ब्जयोजनलक्षके ॥ ३९ ॥ भवन्ति प्रस्तदाः पञ्च, तेषां प्रत्येकमन्तरम् । योजनद्विशती सार्द्धाः, सहस्राः पञ्च-
विंशतिः ॥ ४० ॥ तेषु प्रत्येकमेकैकः, कथितो नरकेन्द्रकः । स्वात १ स्तमो २ अम ३ श्रान्ध ४ स्तथान्धतमसोऽपि
च ५ ॥ ४१ ॥ स्थापना । प्रतिप्रतरमेभ्यश्च, निर्गता अष्ट पङ्क्तयः । चतस्रो दिग्गतास्तद्वच्चतस्रः स्युर्विदिग्गताः ॥ ४२ ॥
दिक्पङ्क्तिषु नव नव, भवन्ति नरकाश्रयाः । पराक्षष्टाष्ट सर्वाश्रमाद्य एकोनसप्ततिः ॥ ४३ ॥ प्रतिप्रतरमेकैक-

हीना अष्टापि पङ्क्तयः । ततो द्वितीये पाङ्क्त्या, एकपष्टिः प्ररूपिताः ॥ ४४ ॥ तृतीये च त्रिपञ्चाशत्तुरीये प्रस्तटे पुनः । पञ्चचत्वारिंशदेव, सप्तविंशच्च पञ्चमे ॥ ४५ ॥ एवं पङ्क्तिगताः सर्वे, द्विशती पञ्चपष्टियुक् । शेषाः पुष्पा-
चफीर्णास्तु, लक्षयोद्वितयं तथा ॥ ४६ ॥ सहसा नवनवतिः, शतानि सप्त चोपरि । पञ्चविंशदिति त्रीणि,
लक्षानि सर्वसंख्याया ॥ ४७ ॥ पङ्क्त्यप्रभावद्विशेषा, द्विधा पीडाऽत्र किन्त्वह । स्तोत्रेषु नरकेषूणा, शेषेषु शीत-
वेदना ॥ ४८ ॥ करणां द्विशती सार्द्धा, प्रथमे प्रस्तटे तनुः । द्वितीये त्रिशती द्वादशोत्तराः द्वादशाङ्गुलाः
॥ ४९ ॥ हस्तास्तृतीये त्रिशती, पञ्चसप्ततिसंयुता । सार्द्धसप्तविंशदाख्या, तुर्ये चतुःशती कराः ॥ ५० ॥
शतानि पञ्च एस्तानां, पञ्चमे प्रस्तटे जिनैः । पञ्चमज्ञानपटुभिस्तनुमानं निरूपितम् ॥ ५१ ॥ स्थापना । दशा-
न्ययो जघन्येन, प्रथमप्रस्तटे स्थितिः । उत्कृष्टा च पञ्चभागीकृतस्य जलधेः किल ॥ ५२ ॥ युक्ता द्वाभ्यां
विभागाभ्यामेकादश पयोधयः । एवैव च जघन्येन, द्वितीयप्रस्तटे भवेत् ॥ ५३ ॥ युग्मम् । जघेष्टा चात्र युक्ता
भोगैश्चतुर्भिर्द्वादशाब्धयः । इयमेव जघन्येन, तृतीयप्रतरे स्थितिः ॥ ५४ ॥ उत्कर्षतस्तृतीये च, स्युश्चतुर्दश
चारद्वयः । पञ्चभागीकृतस्याब्धेर्भोगैर्नैकेन संयुताः ॥ ५५ ॥ एषा लघुश्चतुर्थे स्यादुत्कृष्टात्र स्थितिः पुनः । त्रिभिः
पूर्वोदितैर्भोगैर्युक्ताः पञ्चदशाब्धयः ॥ ५६ ॥ पञ्चमेऽंशत्रयोपेता, लघुः पञ्चदशाब्धयः । उत्कृष्टा च सप्तदश,
संपूर्णा जलराशयः ॥ ५७ ॥ स्थापना । केषांचिदाद्यप्रतरे, नारकाणां भवेदिह । नीललेइया यदुत्कर्षादप्यस्याः
स्थितिराहिता ॥ ५८ ॥ पत्न्योपमासंख्यभागाधिका दश पयोधयः । ततोऽधिकस्थितीनां तु, तेषां कृष्णैव

केवलम् ॥ ५९ ॥ गव्यूतद्वयमुत्कृष्टो, भवेदवधिगोचरः । जघन्यतस्तु गव्यूतं, सार्द्धमुत्तोऽत्र पारंगैः ॥ ६० ॥
 न्यवनोत्पत्तिविरहो, नारकाणां भवेदिह । मासयोर्द्वयमुत्कर्षज्वन्यात्समयावधिः ॥ ६१ ॥
 इति धूमप्रभा पृथिवी, पृथ्वी स्पष्टं निरूप्यते । तमसासतिबाहुल्याद्या गोत्रेण तमःप्रभा ॥ ६२ ॥ तृतीयांशोनिता-
 न्यष्टौ, योजनानि घनोदधेः । बलये विस्तृतिः पट्ट च, पादोनानि द्वितीयके ॥ ६३ ॥ योजनं योजनस्य द्वादशभागी-
 कृतस्य च । भागा एकादशेत्युक्ता, तृतीये बलये मितिः ॥ ६४ ॥ योजनैः पञ्चदशभिस्तृतीयभागसंयुतैः ।
 भवत्येवमलोकश्च, मघापर्यन्तभागतः ॥ ६५ ॥ स्थापना । लक्षमेकं योजनानां, सप्तोडशसहस्रकम् । बाहस्य-
 मस्यां निर्दिष्टं, प्राग्वदन्नाप्युपर्यधः ॥ ६६ ॥ मुत्तवा सहस्रमेकैकं, मध्ये स्युः प्रस्तदास्त्रयः । सहस्राणि द्विपञ्चा-
 शत्साद्वीन्येतेषु चान्तरम् ॥ ६७ ॥ हिम १ वार्दल २ लल्लाका ३ खयोऽमी नरकेन्द्रकाः । क्रमात्रिषु प्रस्तटेषु,
 प्राग्वदेभ्योऽष्ट पङ्क्तयः ॥ ६८ ॥ स्थापना । दिश्यपङ्क्तिषु चत्वारश्चत्वारो नरकालयाः । त्रयस्त्रयो विदिद्देव-
 मेकोनत्रिंशदादिमे ॥ ६९ ॥ द्वितीयादिषु चैकैकहीना अष्टापि पङ्क्तयः । एवं द्वितीयप्रतरे, पाङ्क्त्या एकविंशतिः
 ॥ ७० ॥ त्रयोदश तृतीये स्युस्त्रिपष्टिः सर्वसंख्यया । मघायां पङ्क्तिनरकाः, शेषाः पुष्पाचकीर्णकाः ॥ ७१ ॥
 सहस्रा नवनवतिः, शतानि नव चोपरि । द्वात्रिंशदिति सर्वाग्रं, लक्षं पञ्चोनमाहिताः ॥ ७२ ॥ द्वेधाऽत्र वेदना
 किंतु, शीतैव क्षेत्रवेदना । मिथःकृता वेदनाश्च, विना प्रहरणैरिह ॥ ७३ ॥ मघामाघवतीजाताः, शस्त्राणि न
 हि नारकाः । विकुर्वितुं शक्नुवन्ति, तथा भवस्वभावतः ॥ ७४ ॥ ततः प्रहरणाभावान्मिथोऽङ्गेषु प्रवेक्षितैः ।

स्थापना । लक्षमेकं योजनानां, सहस्रैरष्टभिः सह । बाहृत्यमस्यामादिष्टमत्र चोपर्यधः पृथक् ॥ ८६ ॥
द्विपश्चाशत्सदस्याणि, साद्धीन्युन्मुच्य मध्यतः । एक एव प्रस्तटः स्यात्, सहस्रव्रितयोच्चतः ॥ ८७ ॥ लक्षयो-
जनविस्तारस्तन्मध्ये नरकेन्द्रकः । अप्रतिष्ठानको नाम्ना, तस्मात्प्राग्वचतुर्विंशम् ॥ ८८ ॥ एकैको नरकावास-
रूपस्रो भूरिभयङ्करः । असंख्ययोजनयामविष्कम्भपरिधिः स्मृतः ॥ ८९ ॥ तथाहि—प्राचपां कालः प्रतीच्यां
च, महाकाल इति स्मृतः । महारोरुत्तरस्यां, रोरुर्दक्षिणतो भवेत् ॥ ९० ॥ विविक्षु चात्र नैकोऽपि, तत्प-
त्नीनां परिक्षपात् । प्रतरोऽयं यदेकोनपञ्चाशत्सम आहितः ॥ ९१ ॥ तमःप्रभावद्विज्ञेया, द्विविधाऽद्यापि
वेदना । सर्वोत्कृष्टा तीव्रतमाऽनन्तग्रा सर्वतोऽपि हि ॥ ९२ ॥ देहमानं भवेदत्र, सहस्रद्वितयं कराः । स्वाभा-
यिकं कृत्रिमं तु, सर्वत द्वियुगं भवेत् ॥ ९३ ॥ द्वाविंशतिर्जलधया, स्थितिरत्र जघन्यतः । उत्कर्षतस्तु संपूर्णो-
न्नयस्त्रिंशत्पयोधयः ॥ ९४ ॥ नारकोदूर्त्तनोत्पत्तिधिरहोऽत्र जघन्यतः । समयं यावदुत्कर्षात्, पणमासाचधिरा-
दतः ॥ ९५ ॥ गन्धूतं च सदूर्द्धोत्कर्षाज्जघन्यतः क्रमात् । अचघेर्धिपयः प्रोक्तो, जिनैर्दृष्टजगद्भ्रयैः ॥ ९६ ॥ स्यापना ।
अथास्तु येषां जीयानां, यैश्च संहननैर्गतिः । लब्धिश्चाभ्यो निर्गतानां, या स्यात्तत्सर्वमुच्यते ॥ ९७ ॥
संमूर्छिमा हि तिर्यञ्च, उत्कर्षात्प्रथमां क्षितिम् । यावदुत्पण्यन्त पृते, न द्वितीयादिषु ध्रुवम् ॥ ९८ ॥
तत्राप्येषां दशान्दानां, सहस्राणि स्थितिल्लुः । ज्येष्ठा पत्यासंख्यभागी, भवेन्नातः परा पुनः ॥ ९९ ॥
उत्पण्यमानाश्चैतेऽद्य, प्रागजन्मयोधिमान्यतः । अपर्याप्तत्वे लभन्ते, षण्यक्तमपि नावधिम् ॥ ३०० ॥ तथाह

जीवाभिगमे—‘नेरइया अत्थेगइया दुअस्सानी, अत्थेगइया तिअस्सानी’ द्वितीयामेव यावच्च, गर्भजाताः सरी-
 सृपाः । तृतीयायधि गच्छन्ति, गृध्रायाः पापक्षिणः ॥ १ ॥ क्ष्मां चतुर्थीमेव यावत्सिंहादयश्चतुष्पदाः ।
 तथोरः परिसर्पास्तां, पञ्चमीं यावदेव च ॥ २ ॥ म्रियः षष्ठीमेव यावद्यान्ति यावत्सप्तमाम् । नरा महारम्भ,
 मन्त्रा, मत्स्याद्याश्च जलाङ्गिनः ॥ ३ ॥ ससेवार्त्तसंहनना, आद्यपृथ्वीद्वयावधि । यान्ति यावत्तृतीयां च-
 कीलिकाश्चित्तभूयनाः ॥ ४ ॥ सार्द्धेनाराचाश्चतुर्थी, सनाराचाश्च पञ्चमीम् । षष्ठीं यावत्सप्तमनाराचा
 अप सप्तमीम् ॥ ५ ॥ सयज्जर्पभनाराचा, एव गच्छन्ति नापरे । नरके गच्छतामेवामेपोत्कर्षाद्भवेद्भूतिः ॥
 ॥ ६ ॥ आद्यक्षमायप्रतरे, सर्वेषां सा जघन्यतः । जघन्योत्कर्षयोर्मध्ये, मध्या गतिरनेकया ॥ ७ ॥
 आयाया एव चोद्धृता, भवन्ति चक्रवर्त्तिनः । पृथिवीभ्यो न शोषाम्यस्तथा भवस्त्वभावतः ॥ ८ ॥
 एवमाद्यदयादेव, यत्तदेवार्द्धचक्रिणौ । आद्यतयादेव तीर्थकरा नान्यचतुष्टयात् ॥ ९ ॥ उद्धृताः स्युः केवलिन,
 आद्यपृथ्वीचतुष्टयात् । अन्त्यत्रयागतानां तु, कैवल्यं नैव संभवेत् ॥ १० ॥ चारित्रिणो भवन्त्याद्यपंचकादाद्य-
 पद्रुतः । उद्धृता देशचिरताः, स्युः सप्तभ्योऽपि सर्वदृशः ॥ ११ ॥ एताश्च लब्धीः प्राक्कवलसपुण्यौघा नरकेषु
 तु । प्राग्बद्धायुर्वशोत्पन्ना, लभन्ते नान्यनारकाः ॥ १२ ॥ ये स्युस्तीर्थङ्करास्तेऽपि, प्राग्बद्धनरकायुपः । पश्चात्तद्धे-
 तुभिर्षद्वतीर्थकृन्नामकर्मकाः ॥ १३ ॥ ततो यद्धायुष्कतयाऽनुमूय नारकस्थितिम् । उद्धृत्य नारकेभ्यः स्युरर्हन्तः
 श्रेणिकादिदत् ॥ १४ ॥ युग्मम् । गर्भजेषु नृतिर्यक्षूत्पद्यन्ते संख्यजीविषु । पङ्कयस्तादृशतिर्यक्षु, सप्तम्या निर्गताः

परम् ॥ १५ ॥ किंच—सर्वास्वपि क्षितिज्वाछ, नारकाः केचनानघाः । नवीनमपि सम्यक्त्वं, लभन्ते कर्मलाघ-
 दात् ॥ १६ ॥ पञ्चेन्द्रियवधैर्मासाहरैर्महापरिग्रहैः । महारम्भैश्च यत्नन्ति, नरकायुः शरीरिणः ॥ १७ ॥
 तथोक्तं—“यंचइ नरयाउ महारंभपरिगग्रजो रुदो” स्यानाङ्गेऽपि—“चउहि ठाणेहि जीवा नेरइयाउयत्ताप
 कम्मं पकरेंति, तं०—महारंभपाप महापरिगगदाप कुणिमादारेणं—यंचिदियधहेणं” अहर्निशं नारकाणां, दुःख-
 मायुःक्षयावधि । पीडाभिः पच्यमानानां, प्राग्भूरीकृतपाप्मनाम् ॥ १८ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमे—“अच्छिनिमी-
 लणमितं नत्थि सुहं दुक्खमेव अनुबद्धं । नरए नेरइयाणं अहोनिंसं पयमाणानं ॥ १९ ॥” कदाचिदेव घत्सौ-
 रुपमल्पकालं तदल्पकम् । उपपातादिभिर्वक्ष्यमाणैर्भवति हेतुभिः ॥ २० ॥ तथोक्तं—“उववाएण य सायं
 नेरइओ देवकम्मुणा घाधि । अज्झवसाणनिमित्तं, अहवा कम्माणुभायेणं ॥ २१ ॥” तथाहि—विनाऽङ्गदाहच्छेदादि,
 मृतो यः पूर्वजन्मनि । नारको नातिपीडार्त्तं, उत्पथेतास्य तत्क्षणे ॥ २२ ॥ न प्राग्भवयानुसंबंधं, नापि क्षेत्रा-
 दिसंभयम् । असातं सातमित्यस्योपपातसमये भवेत् ॥ २३ ॥ पुग्गमम् । पूर्वमित्रं सुरः कश्चिद्यथा कृष्णस्य सात्वतः ।
 करोति पीडोपशमं, तदाऽमी देवकर्मणा ॥ २४ ॥ कियत्कालं सुखं किञ्चिद्विभन्तेऽथ ततः परम् । क्षेत्राद्यन्य-
 तरा पीडा, तेषां प्रादुर्भवेद् भुवम् ॥ २५ ॥ सम्यक्त्वलाभे प्रथमं, चक्षुर्लोभे इवान्धलाः । ततः परं चार्हदादि-
 गुणानामनुमोदनात् ॥ २६ ॥ एवमध्यवसायेन, सुखमासादयन्त्यमी । अपेक्ष्य जिनजन्मादि, सातकर्मोदयेन
 वा ॥ २७ ॥ कतिचिदिति चिदुया नारकास्तारकाणामुचितमनुसरंतस्तीर्थकृत्तामकर्म । सुकुलजनिमवाप्य प्राप्त-

चारित्रचर्या, जिनपतिपदभाजः प्राप्नुयुर्मोक्षलक्ष्मीम् ॥ २८॥ (मालिनी)विश्वाश्रयदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाच-
केन्द्रान्तिपद्मजश्रीतनयोऽतनिष्ठं विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे,
सर्गश्चारुतमश्चतुर्दशतमोऽपूर्वः समाप्तः सुखम् ॥ ३२९ ॥ ग्रन्थाग्रं ३५९ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे चतुर्दशः सर्गः समाप्तः ॥

॥ अथ पञ्चदशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

उल्लिजीव जरासन्धजराजर्जरितं जवात् । यतो यदुबलं सोऽस्तु, पीयूषप्रतिमः श्रिये ॥ १ ॥ तिर्यग्लोकस्य
स्वरूपमथ किञ्चिद्वितन्यते । मया श्रीकीर्त्तिविजयार्णवप्रासश्रुतश्रिया ॥ २ ॥ तत्र च-तिर्यग्लोकवर्त्तिनोऽपि,
योजनानां शता मव । घर्मापिण्डस्थिता आयास्तद्वर्णनप्रसंगतः ॥ ३ ॥ उक्ता अधोलोक एव, तत्रस्या
व्यन्तरा अपि । रत्नप्रभोपरितलं, वर्णयाम्यथ तत्र च ॥ ४ ॥ सन्ति तिर्यगसंख्येयमाना द्वीपपयोधयः । साद्वो-
द्धारान्मोघियुग्मसमयैः प्रमिताश्च ते ॥ ५ ॥ तत्र जम्बूद्वीपनामा, प्रथमो मध्यतः स्थितः । लवणाब्धिस्तमा-
वेष्ट्याचस्थितो वलयाकृतिः ॥ ६ ॥ तमावेष्ट्य पुनर्द्वीपो, घातकीखण्डसंज्ञकः । तमप्यावेष्ट्य परितः, स्थितः
कालोदवारिधिः ॥ ७ ॥ कक्षीकृत्य च कालोदं, पुष्करद्वीप आस्थितः । पुष्करद्वीपमावेष्ट्य, स्थितः पुष्करचारिधिः
॥ ८ ॥ एवमग्रेऽपि सकलाः, स्थिता द्वीपपयोधयः । परः पूर्वं समावेष्ट्याब्धयो द्वीपसमाभिधाः ॥ ९ ॥ ते

चैवं—वारुणीयरनामा च, द्वीपोऽन्विचार्वाणीवरः । वरुणवरेत्येषापि, श्रूयतेऽस्य श्रुतेऽभिधा ॥ १० ॥ ततः क्षीरवरो द्वीपः, क्षीरोदश्चास्य वारिधिः । ततो घृतवरो द्वीपो, घृतोदः पुनरभ्युधिः ॥ ११ ॥ तत इक्षुवरो द्वीपः, इक्षुदश्च तदभ्युधिः । नन्दीश्वराभिधो द्वीपो, नन्दीश्वरोदवारिधिः ॥ १२ ॥ स्यापना । स्युस्त्रिप्रत्यवताराणि, नामधेयान्यतः परम् । अरुणप्रभृतिद्वीपाब्धीनां तस्मात्स्या भुवे ॥ १३ ॥ अरुण १ आरुणवरो २ऽरुणवरावभासकः ३ । कुण्डलः ४ कुण्डलवर ५स्तथा तदवभासकः ६ ॥ १४ ॥ शङ्खः ७ शङ्खवरः ८ शङ्खवरावभास ९ इत्यपि । रुचको १० रुचकवर ११स्तदवभासकोऽपि १२ च ॥ १५ ॥ मुजगो १३ मुजगवर १४ स्तदवभासकोऽपि १५ च । कुशाः १६ कुशवरश्चैव १७, कुशवरावभासकः १८ ॥ १६ ॥ क्रोञ्चः १९ क्रोञ्चवरः २० क्रोञ्चवरावभासकोऽपि च २१ । एकविंशतिरित्येते, समनामाब्धिर्वेष्टिताः ॥ १७ ॥ स्यापना । एवं चामी असंख्यत्वाच्चिपैर्नामभिः कथम् । शक्यन्ते वक्षुमित्यत्राम्नायो नाम्नां निरूप्यते ॥ १८ ॥ विभूषणानि च्छाणि, गन्धाः पद्मोत्पलानि च । तिलकानि निधानानि, रत्नानि सरितोऽद्रयः ॥ १९ ॥ पद्मादयो हृदाः कच्छाप्रमुखा विजया अपि । वक्षस्कारादयो वर्पधराश्च कुरुमन्दराः ॥ २० ॥ सौधर्मप्रमुखाः स्वर्गाः, शक्रादयः सुरेश्वराः । चन्द्रत्वर्यग्रहः क्षताराः कूटानि भृशताम् ॥ २१ ॥ इत्यादिशस्तवस्तूनां, यानि नामानि विष्टये । द्वीपाब्ध्यः स्युस्तैः सर्वेस्त्रिंशः प्रत्यवतारितैः ॥ २२ ॥ एकैकेनाभिधानेनाभिधेयास्तेऽप्यसंख्यशः । यथा जम्बुद्वीपनाम्ना द्वीपाः परेऽप्यसंख्यशः ॥ २३ ॥ यावदेवं क्रमाद् द्वीपं, सूर्यवरावभासकम् । परिबेध्य स्थितः सूर्यवरावभा-

सवारिधिः ॥ २४ ॥ ततश्चैकैकेन नाभा, न त्रिः प्रत्यवतारणम् । देवक्षीपो देववार्द्धिर्नागक्षीपस्तदम्बुधिः ॥ २५ ॥
यक्षक्षीपो यक्षवार्द्धिर्भूतक्षीपस्तदम्बुधिः । खयम्भूरमणक्षीपः, खयम्भूरमणाम्बुधिः ॥ २६ ॥ स्थापना । जम्बूद्वी-
पादयश्चैते, स्यानद्विगुणविस्तृताः । सर्वे खयम्भूरमणार्णवान्ता द्वीपवार्द्धयः ॥ २७ ॥ जम्बूद्वीपायथा सिन्धुल-
वणो द्विगुणस्ततः । घातकीखण्ड इत्येवमन्त्याद् द्वीपासंदम्बुधिः ॥ २८ ॥ तत्रायं सर्वतः क्षुल्लः, सर्वोभ्यन्तरतः
स्थितः । विष्वक्प्रतरघृत्तश्च, पूर्णेन्दुमण्डलाकृतिः ॥ २९ ॥ अस्म द्वीपस्याधिपतेरेकपत्न्योपमायुपः । महर्द्धिकाना-
दृताख्यदेवस्याश्रयभूतया ॥ ३० ॥ जम्बवा भानारत्नमय्या, बक्ष्यमाणस्वरूपया । सदोपलक्षितो द्वीपो, जम्बूद्वीप इति
सृष्टः ॥ ३१ ॥ युगमम् । नित्यं कुसुमितैस्त्वत्र, तत्र देशे चिराजते । बनेरनेकैर्जम्बूनां, जम्बूद्वीपस्ततोऽपि च ॥ ३२ ॥
विष्कम्भायामतश्चैप, लक्षयोजनसंमितः । परितः परिधिस्त्वस्य, श्रूयतां यः श्रुते श्रुतः ॥ ३३ ॥ लक्षत्रयं योजनानां,
सहस्राणि च पौडश । क्रोशाख्यस्तदधिकमष्टाविंशं धनुःशतम् ॥ ३४ ॥ त्रयोदशाहुलाः सार्द्धो, यथाः पञ्चैकयू-
किका । जम्बूद्वीपस्य गणितपदं बक्ष्येऽथ तत्त्वदः ॥ ३५ ॥ ज्ञातानि सप्त कोटीनां, नवतिः कोटयः पराः । लक्ष्माणि
सप्तपञ्चाशत्, पदसहस्रो नितानि च ॥ ३६ ॥ सार्द्धं शतं योजनानां, पादोनक्रोशायामलम् । धनूपि पञ्चदश च,
सार्द्धं करद्वयं तथा ॥ ३७ ॥ अङ्कतोऽपि ७९०६९४१५० को० १ धनुः १५१५ कर २ अं १२ ॥ जम्बूद्वीप स्थापना ।
अयं भावः—इयन्ति जम्बूद्वीपस्य, योजनप्रमितानि वै । चतुरस्राणि खण्डानि, स्युः क्रोशाद्यतिरिच्यते ॥ ३८ ॥
असौ सहस्राणि नवनवतिः स्यात्समुच्छ्रितः । साधिकानि योजनानामूर्ध्वाधश्च सहस्रकम् ॥ ३९ ॥ उद्देधोच्छ्र-

पयोगे तु, स्यादूर्ध्वार्धः प्रमाणतः । जम्बूद्वीपो योजनानां, लक्षमेकं किलाधिकम् ॥ ४० ॥ आह—जलाश-
यादौ शैलादौ, व्यवहारो हि संमतः । उद्वेधोच्चत्वयोर्जम्बूद्वीपे स तु कथं भवेत् ? ॥ ४१ ॥ अत्र ब्रूमः—हीय-
माना प्रतीक्ष्यां मूर्धमांषां समभूतलात् । सहस्रयोजनोपेक्षाऽन्ते, स्यात्क्रमाद्विजयद्वये ॥ ४२ ॥ तत्राघोलौकिक-
प्रामाण्यं, सन्ति सर्वेषु तेषु च । द्वीपस्यास्य व्यवहारोत्तावानुद्वेघ उच्यते ॥ ४३ ॥ जम्बूद्वीपार्हतमेतत्समुदयोः
पाण्डुके वने । अभिषेकशिलोत्सङ्गेऽभिषेकः क्रियते यतः ॥ ४४ ॥ जम्बूद्वीपव्यवहारं, मेरौ संभाव्य छुट्टु तत् ।
प्रज्ञप्तं तावदुच्चत्वं, जम्बूद्वीपस्य तान्त्रिकैः ॥ ४५ ॥ तथाह जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां—“एवं लोअणसहस्सं उवेहेणं, णवणड-
तिजोअणसहस्साहं साहेगाहं उहुं उच्चतेणं, साहेरं लोअणसयसहस्सं सबणेणं पणत्ते” पृथ्व्यब्जवीथपुद्गला-
हमा, जम्बूद्वीपोऽस्ति वस्तुतः । पृथ्व्यब्जवीथपुद्गलानां, परिणामो यदीदृशः ॥ ४६ ॥ शाश्वतोऽशाश्वतश्चायं, द्रव्य-
तस्तत्र शाश्वतः । वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यायैः स्यादशाश्वतः ॥ ४७ ॥ अथास्य जम्बूद्वीपस्य, भाति
वज्रनणीमयः । प्रकार आगमे ख्यातो, जगतीत्यपराक्षपया ॥ ४८ ॥ धेनुपुच्छाकृतिः सोऽष्टौ, योजनानि
समुच्छ्रितः । योजनानि द्वादशास्य, मूले विस्तार आहितः ॥ ४९ ॥ मूलादुत्पत्यते यावद्धनुः क्रोशादिकं किल ।
मूलव्यासस्तावतो नस्तत्र तत्रास्य जायते ॥ ५० ॥ यथा—मूलादूर्ध्वं क्रोशयुगे, व्यतीते तत्र विस्तृतिः । सार्द्ध-
रुद्रयोजनानि, सर्वत्रैवं विभाव्यताम् ॥ ५१ ॥ एवं च मूलादुत्क्रान्ते, योजनानां चतुष्टये । मूलव्यासे चतुरस्रे,
स्याद्विस्तारोऽष्टयोजनः ॥ ५२ ॥ तथाऽस्य मूर्ध्नि पूर्णेषु, योजनेषु किलाष्टम् । मूलव्यासेऽष्टभिर्न्यूने, व्यासोऽ-

कीर्णः सुगन्धिभिः ॥ ६९ ॥ नगरं विापेनेऽन्तःस्थं, न स्यात्तृणमणिध्वनिः । वेदिकोन्नतिरुद्धस्य, तादृग्वायोरसं-
गतेः ॥ ७० ॥ वनयोरेतयोश्चित्रकरयोः स्युः पदे पदे । पुष्करिण्यो दीर्घिकाश्च, महासरोवराणि च ॥ ७१ ॥
सुलोत्तारास्तपनीयतलाः सद्वज्रभित्तयः । नानारत्नवद्धतीर्थोः, सुवर्णरूप्यवालुकाः ॥ ७२ ॥ काश्चिज्जाल्यास-
चरसाः, काश्चिच वारुणीरसाः । सुधोषमजलाः काश्चित्काश्चिदधिरसोदकाः ॥ ७३ ॥ एवं नानास्वादजलाः,
शतपत्रादिपङ्कजैः । मनोज्ञास्ताः पुष्करिण्यः, क्रीडाभिर्भाति नाकिनाम् ॥ ७४ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ स्पष्टाष्ट-
मङ्गलैश्छत्रयामरध्वजराजिभिः । त्रिसोपनान्यासु चतुर्दिशं राजन्ति तोरणैः ॥ ७५ ॥ भान्ति क्रीडासरा-
स्येवं, यथाहं दीर्घिका अपि । चतुर्दिशं त्रिसोपानादिभी रत्नमणीमयैः ॥ ७६ ॥ रम्याः क्रीडापर्वताश्च, भान्ति
तत्र पदे पदे । तेषां प्रत्येकमेकैकः, प्रासादो भाति मूर्द्धनि ॥ ७७ ॥ प्रतिप्रासादमेकैकं, मध्ये सञ्चितमास-
नम् । अस्ति क्रीडासनं कापि, हंसासनमपि क्वचित् ॥ ७८ ॥ पद्मासनं च गरुडासनं सिंहासनं क्वचित् । भद्रा-
सनं च मकरासनं चातिमनोहरम् ॥ ७९ ॥ तथा—नानाक्रीडागृहाः सन्ति, तयोश्च वनखण्डयोः । क्वचित्प्रे-
क्षणकगृहं, क्वचिच फेतकीगृहम् ॥ ८० ॥ लतागृहं गर्भगृहं, क्वचिच कदलीगृहम् । कुत्रचिन्मञ्जनगृहं, प्रसाध-
नगृहं क्वचित् ॥ ८१ ॥ प्रत्येकं च गृहेष्वेव, विभाल्यैककमासनम् । क्रीडतां तत्र देवानां, योग्यं रत्नमणीमयम्
॥ ८२ ॥ तथा—मुनि(मुद्री)कामल्लिकाजातीमालयादिलताततैः । रत्नात्मनस्तत्र तत्र, मृयांसो भान्ति मण्ड-
पाः ॥ ८३ ॥ मण्डपेषु तथैतेषु, जालकाश्चननिर्मिताः । शिलानां पट्टकाः सन्ति, क्रीडायासनसंस्थिताः ॥ ८४ ॥

एतेषु पर्वतेष्वेव, गृहेषु मण्डपेषु च । दीर्घिकादिषु च खैरं, क्रीडन्ति व्यन्तरामराः ॥ ८४ ॥ तथा—परितो जगती भाति, गवाक्षचलयेन सा । गवाक्षचलयं तच्च, गव्यूतद्वितयोच्छ्रितम् ॥ ८५ ॥ शतानि पञ्च धनुषां, विस्तीर्णं चारुचित्रितम् । कृतनेत्रमनोमोदं, सुराणां रमणोचितम् ॥ ८६ ॥ लवणोदसमासन्नजगतीभित्तिमभ्यगम् । दृश्यमानान्धिकृतुकं, जम्बूद्वीपसंग्रहणीधृतौ जगत्या उपयुक्तं, तथा च तदग्रन्थः—“तस्याः पार्श्वद्वयेऽपि द्वौ जगतीभित्तिमभ्यगतमुक्तं, जम्बूद्वीपसंग्रहणीधृतौ जगत्या उपयुक्तं, तथा च तदग्रन्थः—“तस्याः पार्श्वद्वयेऽपि द्वौ पनराण्डौ पेरुविकामानदैर्घ्यौ विद्येते, नवरं विस्तारेणाभ्यन्तरः सार्द्धधनुःशतद्वयोनयोजनयुग्मप्रमाणः, बाह्यस्तु यनलण्डोऽर्द्धमधनुःशतद्वीनयोजनयुग्ममानो, यतस्तत्र अभ्यन्तराद्वनखण्डादधिकानि पञ्चधनुःशतानि जालरुदकेनावरूढानि.” परं श्रीमलयगिरिपादैर्न तद्विवक्षितं, द्वयोरपि वनखण्डयोरेकमेव मानमुक्तं, तत्त्वं तु बहुश्रुता विवर्त्ततीति ॥ सर्वे स्त्रीपाः समुद्राश्च, जगत्त्रयं विराजिताः । सर्वासां जगतीनां च, स्वरूपमनया दिशा ॥ ८८ ॥ स्थापना । अथैतस्यां जगत्यां च, द्वाराणि स्युश्चतुर्दिशम् । विजयं वैजयन्तं च, जयन्तं चापराजितम् ॥ ८९ ॥ सप्तैतान् पञ्चपत्वारिंशतमुख्यैश्च मेरुतः । योजनानां दिशि प्राच्यां, क्षीताकूलङ्कपोपरि ॥ ९० ॥ विजयं द्वार-

१ गङ्गातटयोच्छ्रितगतयाश्च निपापेव स्यात्, यतोपरिततो भागो न यतःसण्डतया विवक्ष्यते तत्र, अन्यत्र तु तथा विवक्ष्यत इति.

२ गणोक्तं शेषरागात्—“पदैरामर्षिं निश्चिनयदीवोर्दिमङ्गणिभ्रमूलादि । अद्भुतादि धारस पञ्चमूले उवरि खंदादि ॥ १ ॥” इत्यादि.

३ श्रीशशिगणो एते छपणसमुद्रादिषु केवलं चेत्तिकैवोष्ण, एव स लवणनामा समुद्र एकया पद्मवरवेदिकया अष्टयोजनोच्छ्रितजगत्युपरि-

माख्यातमेवं वित्थ पराण्यपि । दक्षिणस्यां पश्चिमायामुदीच्यां च यथाक्रमम् ॥ ९१ ॥ प्रत्येकमेपां द्वाराणां, उच्छ्रयो योजनाष्टकम् । चप्रभित्तिसमाना हि, युक्ता द्वारेषु तुङ्गता ॥ ९२ ॥ प्रत्येकं तेषु विस्तारो, योजनानां चतुष्टयी । क्रोशं पृथुद्वारशाखा, प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ ९३ ॥ एवं सामस्यतो द्वारविस्तारो यदि भाव्यते । तदा साद्धोनि चत्वारि, योजनानि भवेदसौ ॥ ९४ ॥ तत्रेदं विजयं भूमिप्रवेशे वज्रनिर्मितम् । भूमेरुद्धव्यं रिष्टरत्नमयमुक्तं जिनेश्वरैः ॥ ९५ ॥ स्तम्भाः सर्वत्र वैडूर्यवर्यरत्नविनिर्मिताः । पञ्चवर्णैर्मणीरत्नैर्निर्मितं तत्र कुट्टिमम् ॥ ९६ ॥ हंसगर्भरत्नमयी, देहल्यथेन्द्रकीलकः । गोमेयरत्नचटितो, द्वारशाखे तथाऽत्र च ॥ ९७ ॥ लोहितारूपरत्नमय्यौ, परिघो वज्रनिर्मितः । कपाटे अपि वैडूर्यमये प्रोक्ते जिनेश्वरैः ॥ ९८ ॥ नानामणिमये तत्र कपाटचूलिकागृहे । ज्योतीरसरत्नमयमुत्तरङ्गं निरूपितम् ॥ ९९ ॥ विजयस्योपरितनो, भागो भाति विभू-
पितः । रत्नभेदैः षोडशभिस्ते चामी कथिताः श्रुते ॥ १०० ॥ रत्नं १ वज्रं २ वैडूर्यं ३ लोहिताक्षे ४ मसारगह्वं ५ च । अपि हंसगर्भं ६ पुलके ७ सौगन्धिकं ८ मञ्जनं ९ रजतम् १० ॥ १ ॥ ज्योतीरस ११ मङ्गा-
१२ ज्ञानपुलकं १३ रिष्टं च १४ जातरूपं च १५ । स्फटिकं १६ चैताः षोडश रत्नभिदस्तत्र राजन्ते ॥ २ ॥ श्रीवत्स १ मत्स्य २ दर्पण ३ भद्रासन ४ वर्द्धमान ५ वरकलशाः ६ । स्वस्तिक ७ नन्दावर्त्तो द्वारोपरि मङ्गला-
भाविन्येति गम्यते, इति तद्वचो व्याख्यातं, एवं धातकीरपण्डादिष्वपि, (द्वीपान्त्यजगतीगता वेदिकाऽन्या समुद्रसत्त्वा नान्येति समुच्चितं सर्वं, अन्यथा समुद्रजगत्ताऽऽयोजनात्) ।

न्यष्टौ ॥ ३ ॥ द्वारस्यास्य वज्रमयो, मादभागः प्रकीर्तितः । मादस्य शिखरं रौप्यमुल्लोकस्तपनीयजः ॥ ४ ॥
मणिवंशलोहिताक्षप्रतिवंशौ रजतयद्भूभागेः । द्वारं गवाक्षकटकैर्विराजते तत्समुद्रदिशि ॥ ५ ॥ (आर्या)
भिन्नाबुभयतो भिन्निगुलिकाः पीठसन्निभाः । अष्टपट्याऽधिकशतं, शय्यास्तावत्य एव च ॥ ६ ॥ राज्ञानि
व्यालरूपाणि, मणिमयश्च पुत्रिकाः । अलङ्कुर्वन्ति तद्रुद्रारं, मणिदामादिभूषितम् ॥ ७ ॥ तथा निपदन-
स्थानमेकैकं पार्श्वयोर्द्वयोः । तत्र द्वौ द्वौ च प्रत्येकं, माङ्गल्यकलशौ मतौ ॥ ८ ॥ तथा द्वौ द्वौ नागदन्तौ, मुक्ता-
दामायलङ्कृतौ । तयोरुर्ध्वं पुनर्द्वौ द्वौ, धूपघट्यन्वितौ च तौ ॥ ९ ॥ साक्षादिव स्वर्गिकन्ये, द्वे द्वे च शाल-
भक्षिके । द्वौ द्वौ च जालकदकौ, द्वे द्वे घण्टे शुभस्वरे ॥ १० ॥ नानाद्रुकिसलाकीर्णं, द्वे द्वे च वनमालिके ।
अमङ्गमरक्षङ्कारगीतारवमनोरमे ॥ ११ ॥ आत्मदशार्कृती द्वौ द्वौ, पीठौ प्रकण्ठकाभिधौ । तौ च द्वियोजन-
स्थूलौ, चतुर्योजनविस्तृतौ ॥ १२ ॥ चत्वारि योजनान्युचो, योजनद्वयविस्तृतः । तेषु प्रत्येकमेकैकः, प्रासा-
दोऽस्ति मनोरमः ॥ १३ ॥ प्रासादास्ते तुङ्गशृङ्गा, ध्वजच्छत्रमनोहराः । सिंहासनैः सविजयदृश्यैर्विराजिता-
न्तराः ॥ १४ ॥ आस्थानस्थानयोः किंच, द्वे द्वे स्तस्तोरणे तयोः । तोरणानां पुरः शालभक्षिकानां द्वयम्
॥ १५ ॥ तथाच—द्वौ नागदन्तावश्वेभनरकिम्पुरुषाङ्गिनाम् । किन्नरोरगगन्धर्वचट्टपद्मजां पुष्पानि च ॥ १६ ॥
धीथयः पङ्क्तयश्चैषां, नित्यं कुसुमिता लताः । पद्मनागाशोकलताश्चम्पकाभ्रादयोऽपि च ॥ १७ ॥ माङ्गल्यक-
लशा भृङ्गारकास्तथाऽऽत्मदशकाः । स्थालानि साक्षतानीव, पात्र्यः फलभृता इव ॥ १८ ॥ सर्वोपधिप्रसाधन-

भाण्डभृताः सुप्रतिष्ठकाश्चैव । पीठात्ममनोगुलिकायुताः फलकनागदन्ताद्यैः ॥ १९ ॥ (आर्या) रात्राः करण्डका
रात्रा, हयकण्ठादयोऽष्ट च । चङ्गेर्यस्तेष्वष्टविधाः, पटलान्यपि चाष्टधा ॥ २० ॥ तथाहि-पुष्पैर्माल्यैश्चूर्णगन्धैर्वस्त्र-
सिद्धार्थभूषणैः । लोमहस्तैश्च संपूर्णाश्चङ्गेर्यः पटलानि च ॥ २१ ॥ सिंहासनातपत्रे चमराणि समुद्रकाश्च दश-
भेदाः । प्रतितोरणमेतेषां द्वयं द्वयं भवति सर्वेषाम् ॥ २२ ॥ (आर्या) समुद्रकसंग्रहगाथा चयं-तेष्टे १ कोट्ट-
२ समुग्गे पत्ते ३ चोए अ ४ तगर ५ एला य ६ । हरिआले ७ हिंयुलए ८ मणोसिला ९ अंजणसमुग्गे १०
॥ २३ ॥ तथात्र विजयद्वारे, शतमष्टाधिकं ध्वजाः । प्रत्येकं चक्रादिचिह्ना, दशधा ते त्वमी मताः ॥ २४ ॥
चक्रमृगगरुडसिंहाः पिच्छधृक्छत्रवर्यहर्यक्षाः । ध्रुपभचतुर्दन्तगजाः सर्वेऽशीत्यन्वितसहस्रम् ॥ २५ ॥
(आर्या) विशिष्टस्थानरूपाणि, भौमानि नवसंख्यया । विजयद्वारस्य पुरः, स्युर्भोग्यानि तदीशितुः ॥ २६ ॥
तथाहुर्जीवाभिगमे-“विजयस्स णं दारस्स पुरभो नव भोमा पणत्ता” इत्यादि, समवायाङ्गे तु “विजयस्स णं
दारस्स एगमेगाए बाहाए नव नव भोमा पणत्ता” इति दृश्यते, तदत्र तत्त्वं सर्वविद्भेद्यं । मध्ये च तेषां
भौमानां, पञ्चमे सपरिच्छदम् । सिंहासनमधीशस्यान्येषु भद्रासनानि च ॥ २७ ॥ स्थापना । इत्येवं विजय-
द्वारं, लेशतो वर्णितं मया । तृतीयोपाङ्गमालोक्यं, विशेषविस्तरार्थिभिः ॥ २८ ॥ यो योऽस्याधिपतिर्देवस्तं तं

१ द्वाराणामप्रतो भौमानां सत्त्वं न शोभावहं, तथैवैकस्यामपि बाहायां, जीवाभिगमे तु जालपेक्षया निर्देशः स्यात्, यद्वा वर्णनमन्य-
त्वात् अन्यातिदेशविवक्षया स ग्रन्थः ।

सामानिकादयः । आह्वयन्ति विजयेति, पुस्तकेषु तथोक्तितः ॥ २९ ॥ तदिदं विजयस्वामियोगाद्विजयनाम-
कम् । अथवाऽमुष्य नामेदं, तैकालिकं च शाश्वतम् ॥ ३० ॥ एवं क्षेत्रद्वीपवार्त्तिनामानि स्युर्ध्वायथम् ।
नित्यानि स्वामियोगस्तु, यथास्यानं प्रवक्ष्यते ॥ ३१ ॥ यथेदं विजयद्वारं, तथा तीण्यपराण्यपि । समरूपाणि
किंत्वीशा, द्वारतुल्याभिधाः सुराः ॥ ३२ ॥ वैजयन्तो जयन्तश्चापराजित इति क्रमात् । चत्वार्येपां सहस्राणि,
सामानिकसुधासुजाम् ॥ ३३ ॥ सहस्राणि च देवानामष्टाभ्यन्तरपर्वदि । देवानामयुतं मध्यपर्वदि स्फातिशा-
लिनाम् ॥ ३४ ॥ स्युर्द्वौदश सहस्राणि, देवानां याष्टपर्वदि । चतस्रोऽग्रमहिष्यश्च, स्युः साहस्रपरिच्छदाः
॥ ३५ ॥ सेनाः सेनान्यश्च सप्त, पूर्वोक्तव्यन्तरेन्द्रयत् । आत्मरक्षकदेवानां, सहस्राणि च षोडश ॥ ३६ ॥
प्रत्येकमेवं विजयप्रमुखाणां परिच्छदः । सर्वेऽपि विजयाद्यास्ते, तुल्याः पत्यायुपः स्मृताः ॥ ३७ ॥ पूर्वोक्तानां
निजनिजनगरीवासिनां च ते । व्यन्तराणां व्यन्तरीणामैश्वर्यमुपभुञ्जते ॥ ३८ ॥ एवं द्वाराणि चत्वारि,
सर्वासु जगतीष्वपि । तत्र जम्बूद्वीपसत्त्वविजयद्वारनाकिनः ॥ ३९ ॥ विजयद्वारतः प्राच्यां, दिशि तिर्यगसं-
ख्यकान् । द्वीपाब्धीन् समतिक्रम्य, जम्बूद्वीपेऽस्त्यधारे ॥ ४० ॥ योजनानां सहस्राणि, द्वादशायतविस्तृता ।
राजधानी परिक्षेपस्तस्याश्चैवमुदीरितः ॥ ४१ ॥ सप्तत्रिंशत्सहस्राणि, योजनानां शतानि च । नवैवं सप्तच-
त्वारिंशत् किञ्चिदधिकान्यपि ॥ ४२ ॥ वप्रो रत्नमयस्तस्या, राजधान्या चिराजते । सप्तत्रिंशद्योजनानि,
सार्धानि स समुच्छ्रितः ॥ ४३ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमे-“से पागारे सत्तत्तीसं जोअणाइं अब्जोअणं च उहुं उच्च-

त्तेणं." श्रीसमवायांगे तु-"सधामु णं विजयंवेजयंतजयंतअपराजिआसु रायहाणीसु पागारा सत्तत्तीसं जोअ-
णाइं उहुं उचत्तेणं पणत्ता," इत्युक्तमिति ज्ञेयं । मूले च विस्तृतः सोऽयं, सार्द्धौ द्वादशयोजनीम् । मध्ये च
विस्तृतः क्रोशाधिकानि योजनानि पट् ॥ ४४ ॥ अर्द्धक्रोशाधिकं मौली, विस्तृतो योजनत्रयम् । असौ नाना-
रत्नमयैः, कपिशः कपिशिर्पकैः ॥ ४५ ॥ अर्द्धक्रोशमितायाम्, क्रोशतुर्यांशविस्तृतम् । देशोनाद्धक्रोशतुल्लभे-
कैकं कपिशिर्पकम् ॥ ४६ ॥ स्यापना । चप्रस्य तस्यैकैकस्यां, वाहायां जिनपुद्गवैः । पञ्चविंशं पञ्चविंशं, द्वाराणां
शतमीक्षितम् ॥ ४७ ॥ शतानि पञ्च द्वाराणामेवं स्युः सर्वसंख्यया । विजयद्वारवत्सर्वमेपां वर्णनमीरितम्
॥ ४८ ॥ किंत्वियान् विशेषः-द्वापष्टियोजनान्युच्चं, सार्द्धानि द्वारमेककम् । योजनानि सपादान्येकत्रिंशतं च
विस्तृतम् ॥ ४९ ॥ ये च प्रकण्ठकार्ये पीठे तत्रोदिते तयोरिह तु । पञ्चदश योजनानि च सार्द्धौ क्रोशौ च
तुल्लभम् ॥ ५० ॥ (आर्या) एकत्रिंशयोजनानि, क्रोशश्चायतिविस्तृती । प्रत्येकमेपासुपरि, स्युः प्रासादावतं-
सकाः ॥ ५१ ॥ एकत्रिंशयोजनानि, सक्रोशानि समुच्छ्रिताः । उच्छ्रयाद्धेन ते सर्वे, प्रासादा विस्तृतायताः
॥ ५२ ॥ द्वारस्यैकैकस्य नातिदूरासन्ने सुवस्तले । सप्तदश सप्तदश, भौमाः प्रासादशेखराः ॥ ५३ ॥ तेषां मध्ये
नवमे नवमे सिंहासनं विजयमरुतः । सामानिकादिसुरगणभद्रासनपरिवृतं भाति ॥ ५४ ॥ (आर्या) अष्ट-

१ कपिशिर्पकमानस्य न चेद्विवक्षा का हानिः ? , प्राक् तु वेपामपि सा, सपीठिकमूलानि कपिशोर्पिकाण्यत्र, यद्वा समवायाद्दे सप्तत्रिंशत्तमसं-
ख्याप्रस्तावात् तयोक्तिः.

खण्डसु भौमेषु, स्थितेषु भयतस्ततः । अस्ति प्रत्येकमेकैकं, रत्नभद्रासनं महत् ॥ ५५ ॥ स्थापना । तथा तस्या राज-
 धान्या, दहिर्दिक्षु चतसृषु । योजनानां पञ्चशत्याः, पुरतो वनमेककम् ॥ ५६ ॥ प्राच्यामशोकविपिनमपाच्यां
 साप्तपर्णिकम् । प्रतीच्यां चम्पकवनमुदक् चूतवनं क्रमात् ॥ ५७ ॥ सहस्राणि योजनानां, द्वादशायामतोऽथ
 ते । स्युः पञ्चशतविष्कम्भा, वनखण्डाः दृषक् दृषक् ॥ ५८ ॥ प्रत्येकं च प्रचलयपरिक्षिप्ताः समन्ततः । मध्ये
 तेषां तथैकैकं, स्यात्प्रासादावतंसकः ॥ ५९ ॥ द्वापष्टिं योजनान्यद्धर्षाधिकानि ते समुन्नताः । योजनान्येकत्रिं-
 शत्, सक्त्रोशानि च विस्तृताः ॥ ६० ॥ प्रत्येकं रत्नघटितसिंहासनविभूषिताः । पल्योपमायुरैकैकनिर्जराधि-
 ष्ठिता अपि ॥ ६१ ॥ स्थापना । मध्येऽथास्या राजधान्या, भूमिभागे मनोहरे । शुद्धजाम्बूनदमयः, पीठबन्धो
 विराजते ॥ ६२ ॥ योजनानां शतान्येष, द्वादशायतविस्तृतः । क्रोशार्द्धमेदुरः पद्मवेदिकावनवेष्टितः ॥ ६३ ॥
 त्रिसोपानकमेकैकं, द्वारं चारु विराजते । मणीमयं तोरणेन, तत्र दिक्षु चतसृषु ॥ ६४ ॥ मध्येऽस्य पीठब-
 न्धस्य, भूमिभागेऽस्ति बन्धुरे । महानेकस्तपनीयमयः प्रासादशेखरः ॥ ६५ ॥ द्वापष्टिं योजनान्यद्धर्षाधिकानि
 स समुन्नतः । उचत्वस्यार्द्धमानेन, भवत्यायतविस्तृतः ॥ ६६ ॥ तस्य प्रासादस्य मध्ये, महती मणिपीठिका ।
 सा द्विगव्यूतयाहल्या, योजनं विस्तृतायता ॥ ६७ ॥ तस्या मणिपीठिकाया, मध्ये सिंहासनं महत् । दृत्तं
 विजयदेवार्ह, सामानिकादिकासनैः ॥ ६८ ॥ तच्चैवं-मूर्त्तिसिंहासनाद्वायूत्तरैशानदिशं त्रये । सामानिकानां
 चत्वारि, सहस्राण्यासनानि वै ॥ ६९ ॥ प्राच्यामग्रमहिषीणामासनानि चतसृषाम् । चत्वार्येधातिचतुरपरिवा-

रसुरीजुषाम् ॥ ७० ॥ मूलसिंहासनादग्निकोणेऽभ्यन्तरपर्यदः । भद्रासनसहस्राणि, भवन्त्यष्टौ सुधामुजाम् ॥ ७१ ॥ दक्षिणस्यां दिशि तथा, भान्ति मध्यमपर्यदः । दशासनसहस्राणि, तावताममृताशिनाम् ॥ ७२ ॥ भद्रासनानि नैर्ऋत्यां, याह्यपर्यत्सुधामुजाम् । स्युर्द्वादश सहस्राणि, पश्चिमायामथो दिशि ॥ ७३ ॥ सेनाप-
तीनां सप्तानां, सप्त भद्रासनानि च । ततः परं परिक्षेपे, द्वितीयसिंश्चतुर्दिशम् ॥ ७४ ॥ चत्वारि चत्वारि
सहस्राणि भान्ति चतुर्दिशम् । आत्मरक्षकदेवानां, सहस्राणीति षोडश ॥ ७५ ॥ स्थापना । स चैव मूलप्रासाद-
श्चतुष्पासादवेष्टितः । उचत्वायामविष्कम्भैस्तोद्धतमानाश्च मौलतः ॥ ७६ ॥ प्रासादास्तेऽपि चत्वारश्चतुर्भिरपरै-
रपि । स्वप्रमाणादुद्धमानैः, प्रत्येकं परितो धृताः ॥ ७७ ॥ परिवारपरीवारभृता एते च मौलतः । चतुर्थभागमा-
नेन, प्रोत्तुङ्गायतविस्तृताः ॥ ७८ ॥ एतेऽपि च स्वाद्धमानैश्चतुर्भिरपरैर्धृताः । चतुर्दिशं स्युरित्येवं, प्रत्येकमेकवि-
ंशतिः ॥ ७९ ॥ परिवारपरीवारपरीवारास्तु मौलतः । विष्कम्भायामतुङ्गत्वेरष्टमांशमिता मताः ॥ ८० ॥ पञ्चा-
शीतिरमी सर्वे, जीवाभिगमपुस्तके । धृत्तौ तु तुर्यो प्रासादपरिषादी निरीक्ष्यते ॥ ८१ ॥ तथाहि—परिवारप-
रीवारपरीवारा अपि स्फुटम् । चतुर्भिरपरैर्मालात्, षोडशांशमितैर्धृताः ॥ ८२ ॥ तदैकैकस्यां दिशायां,
पञ्चाशीतिर्भवन्त्यतः । शतानि क्षीण्येकचत्वारिंशानि सर्वसंख्यया ॥ ८३ ॥ विना च मूलप्रासादं, सर्वेऽध्येते
विमृषिताः । एकैकैव विजययोग्यसिंहासनेन च ॥ ८४ ॥ स्थापना । अथास्त्युत्तरपूर्वस्यां, मूलप्रासादतः

१ जीवाभिगमस्य दृष्टिरन्यथाविधादर्शमूला, स्पष्टं चैतत्तदीयदेवकुर्वोदिन्याख्या विलोकनेन.

सभा । सुधर्मानाम सत्तदिव्यनाव्याप्सरश्चरिता ॥ ८५ ॥ योजनानि द्वादशैषा, सार्द्धान्यायामतो मता ।
 सक्रोशानि योजनानि, षड् विष्कम्भत ईरिता ॥ ८६ ॥ योजनानि नवोत्तुङ्गा, द्वारैस्त्रिभिरलङ्कृता ।
 प्राच्यामुदीच्यां चापाच्यामेकैकमथ तान्यपि ॥ ८७ ॥ द्वे योजने लच्छित्तानि, योजनं विस्तृतानि
 च । तेषां पुरस्तादैकैकः, प्रत्येकं मुखमण्डपः ॥ ८८ ॥ तेऽप्युत्तमतपनीयचन्द्रोदयविराजिताः । सातिरेके
 योजने द्वे, समुत्तुङ्गा मनोरमाः ॥ ८९ ॥ ते सुधर्मासभातुल्या, विष्कम्भायामतः पुनः । तेषां पुरस्ता-
 दैकैकः, स्यात्प्रेक्षागृहमण्डपः ॥ ९० ॥ मुखमण्डपतुल्यास्ते, प्रमाणैः सर्वतो मताः । प्रत्यक्षं तेष्वक्ष-
 पादश्चतुरस्त्राकृतिः स्मृतः ॥ ९१ ॥ मध्ये चाक्षपाटकानां, एकैका मणिपीठिका । अर्द्धयोजनबाहल्या, योजनं
 विस्तृतायता ॥ ९२ ॥ स्थापना । तासां प्रत्येकमुपरि, सिंहासनमुखं स्फुरत् । तेषां प्रेक्षामण्डपानां, पुरतोऽथ
 प्रकीर्तिता ॥ ९३ ॥ एकयोजनबाहल्या, द्वे च ते विस्तृतायता । रचिता विविधै रत्नैरेकैका मणिपीठिका ॥ ९४ ॥
 क्षेत्रसमासवृहद्वृत्तौ तु इयं द्वियोजनायामविष्कम्भबाहल्योक्तति ज्ञेयांसाधिके योजने तुल्य, स्तूपस्तदुपरि स्मृतः ।
 देशोने च योजने द्वे, प्रत्येकं विस्तृतायतः ॥ ९५ ॥ क्षेत्रसमासवृहद्वृत्तौ तु अयं देशोनद्वियोजनायामविष्कम्भः
 परिपूर्णद्वियोजनोच उक्त इति ज्ञेयं । तेषां च चैत्यस्तूपानामुपर्यतिन्वते श्रियम् । रात्नानि मङ्गलान्यष्टौ, चैत्य-
 स्तूपपुरः पुनः ॥ ९६ ॥ योजनायामविष्कम्भा, भवेद्विद्वेषु चतसृषु । अर्द्धयोजनबाहल्या, प्रत्येकं मणिपीठिका

१ मणिपीठिकानां समचतुरस्रतामपेक्ष्य तत्, स्तूपस्थापनापेक्षया चैतत् स्यात्. २ मणिपीठिकानां विवक्षा अविषया कारणं स्यात्.

॥ १७ ॥ तासु प्रत्येकमेकैका, जिनमूर्तिर्विराजते । पञ्चचापशतोत्तुङ्गा, शाश्वती स्तूपसंमुखी ॥ १८ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमयुक्तौ—“जिनोत्सेध उत्कर्षतः पञ्च धनुःशतानि, जघन्यतः सप्त हस्ताः, इह तु पञ्च धनुःशतानि संभाव्यन्ते” ऋषभो यद्वर्तमानश्च, चन्द्राननजिनेश्वरः । वारिपेणश्चेति नित्यनामानो नाकिर्भिर्नुताः ॥ १९ ॥ पुरस्तासां पीठिकानामेकैका मणिपीठिका । स्थूलैकयोजनं द्वे च, योजने विस्तृतायता ॥ २० ॥ तासां प्रत्येकमुपरि, स्यादष्टयोजनोच्छ्रयः । चैत्यदृक्षस्ते च सर्वे, नानातरुभिरावृताः ॥ १ ॥ वज्रमूला रिष्टकन्दरा, वैदूर्यस्कन्धघन्धुराः । सद्रूपयिडिमाः स्वर्णशाला रत्नप्रशास्त्रकाः ॥ २ ॥ सुवर्णवृन्तवैदूर्यमयपत्रमनोहराः । जम्बूनदपल्लवाश्च, रत्नैः पुष्पफलैर्भृताः ॥ ३ ॥ अत्र स्कन्धविडिमादिमानं तु वक्ष्यमाणजम्बूवृक्षवद् ज्ञेयं । तेषां च चैत्यवृक्षाणां, पुरतो मणिपीठिका । योजनायामविष्कम्भा, योजनाद्धं च मेदुरा ॥ ४ ॥ महेंद्रध्वज एकैकस्तास्वर्द्धक्रोशविस्तृतः । सार्द्धसप्तयोजनोच्चः, पताकाछत्रमण्डितः ॥ ५ ॥ इदं जीवाभिगमस्तूत्रवृत्तौ, क्षेत्रसमासवृहद्वृत्तौ तु “ते च महेंद्र-ध्वजाः प्रत्येकमष्टयोजनोच्छ्रया” इत्युक्तमिति ज्ञेयं । तेषां महेंद्रध्वजानां, पुरः प्रत्येकमेकिका । नन्दापुष्करिणीपद्मेदिका घनचेष्टिता ॥ ६ ॥ योजनानि दशोण्डास्ताः, सार्द्धा द्वादशयोजनीम् । आयताः षड् योजनानि, क्रोशाधिकानि विस्तृताः ॥ ७ ॥ स्थापना । एवं सुधर्मसभाया, वहिर्भागो निरूपितः । अथैतस्या मध्यभागो, यथाऽऽम्नायं निरूप्यते ॥ ८ ॥ तस्यां सुधर्मसभायां, षट् सहस्राणि पीठिकाः । द्वे सहस्रे दिशि प्राच्यां, पश्चिमायां

१ पूर्वपत्र मणिपीठिकोत्सेधयुतत्वे विवक्षिते न पाथा.

तथैव च ॥१॥ दक्षिणस्यामुत्तरस्यां, तासां सहस्रमेककम् । ताः सर्वा अपि रैरुप्यफलकैः खचिता ध्रुवम् ॥१०॥
 नागदन्ता वज्रमयाः, फलकैष्वथ तेष्वपि । सुगन्धिषुष्पदामानि, लम्बमानान्यनेकशः ॥ ११ ॥ सुधर्मायां सभायां
 च, सुधूपवासपीठिकाः । पद् सहस्राणि ताः प्राग्वद्भावनीया यथाक्रमम् ॥ १२ ॥ एता अपि स्वर्णरूप्यफलकैरुप-
 शोभिताः । फलकेषु लसद्भजनागदन्ता अमीषु च ॥ १३ ॥ वायिकानि सिक्कयानि, सिक्कयेषु च वज्रजाः ।
 उद्गिरन्त्यो धूपघट्यो, धूपधूसमहर्निशम् ॥ १४ ॥ स्थापना । तथैतस्याः सुधर्माया, मध्येऽस्ति मणिपीठिका । योज-
 नद्वयचिष्कम्भायामा योजनमेदुरा ॥ १५ ॥ चैत्यस्तम्भ उपर्यस्या, महान्माणवकामिधः । सार्द्धसप्तयोजनोद्यः,
 क्रोशार्द्धेत्थूलविस्तृतः ॥ १६ ॥ उपर्यधस्त्वसौ स्तम्भः, पद् पद् क्रोशान् विहाय च । मध्यांशेऽष्टादशकोशे, रैरु-
 प्यफलकाञ्चितः ॥ १७ ॥ प्राग्वत्सेषु नागदन्ता, निरुद्धा वज्रसिक्कयैः । तेषु वज्रसिक्कयेषु, दृत्ता वज्रसमुद्भवाः
 ॥१८॥ तेषु वज्रसमुद्भेपु, जिनसक्थीनि सन्ति च । विजयस्वर्गिणाऽन्यैश्चार्चितानि व्यन्तरामरैः ॥१९॥ पूज्यत्वमेवां
 सक्थनां तु, तादृगमहिमयोगतः । यदेतत्क्षालनजलं, सुराणामपि दोषहृत् ॥ २० ॥ तथोक्तं आद्विविधिवृत्तौ-
 “नव्योत्पन्नतया तर्हि, सौधर्मेशानशक्रयोः । विवादोऽभूद्विमानार्थं, हर्म्यार्थमिव हर्मिणोः ॥ २१ ॥ तयोरिवोर्वी-
 श्वरयोर्विमानचिप्रलब्धयोः । निरुद्धादिमहायुद्धान्यन्यभूवन्ननेकशः ॥२२॥ निवार्यते हि कलहस्तिरथां तरसा नरैः ।
 नराणां च नराधीशैर्नराधीशां सुरैः क्वचित् ॥ २३ ॥ सुराणां च सुराधीशैः, सुराधीशां पुनः कथम् । केन वा स
 निवार्येत ? वज्राग्निरिव दुःशमः ॥२४॥ माणवकाख्यस्तम्भस्याहंष्ट्राशान्तिवारिणा । साधिव्याधिमहादोषमहा-

चैरनियारिणा ॥ २५ ॥ कियत्कालव्यतिक्रान्तौ, सिक्तौ महत्तरैः सुरैः। वभूवतुः प्रशान्तौ तौ, किं वा सिद्धयेन्न तज्जलात् ? ॥ २६ ॥” इत्यादि। स्तम्भस्य तस्य पूर्वस्यामस्येका मणिपीठिका। अर्द्धयोजनबाहल्या, योजनायतविस्तृता ॥ २७ ॥ उपर्यस्या महदेकं, सिंहासनमनुत्तरम्। स्तम्भस्यास्य पश्चिमायां, तथाऽन्या मणिपीठिका ॥ २८ ॥ सापि योजनविष्कम्भायामा द्विक्रोशमेदुरा। उपरि स्वर्णमाणिक्यशायनीयमनोहरा ॥ २९ ॥ तल्पादुदीच्यां शुद्धेन्द्रध्वजः पूर्वोक्तकेतुवत्। मानतोऽस्मात्पश्चिमायां, कोशः प्रहरणैर्भूतः ॥ ३० ॥ तस्मिन्परिघरत्नादि, नाना-प्रहरणानि च। किञ्चिदेवं सुधर्मायाः, स्वरूपमुपवर्णितम् ॥ ३१ ॥ अस्याश्चोत्तरपूर्वस्यां, सिद्धायतनमुत्तमम्। आपामादिप्रमाणेन, तत्सुधर्मासभासमम् ॥ ३२ ॥ तस्य मध्यदेशभागे, एकयोजनमेदुरा। भाति द्वियोजनाया-मविष्कम्भा मणिपीठिका ॥ ३३ ॥ उपर्यस्या रत्नमयोऽधिकद्वियोजनोन्नतः। द्वियोजनाघतततो, देवच्छंदक आहितः ॥ ३४ ॥ इदं श्रीजीवाभिगमवृत्तौ, क्षेत्रसमासबृहद्वृत्तौ तु असौ द्वियोजनप्रमाणविष्कम्भोच्चत्व उक्त इति शेषं। तस्मिन् देवच्छंदके च, सुरासुरनमस्कृतम्। जपत्यर्हत्प्रतिमानां, शतमष्टोत्तरं किल ॥ ३५ ॥ तस्य सिद्धाय-तनस्य, विभात्युत्तरपूर्वतः। उपपातसभा सापि, सुधर्मेव प्रमाणतः ॥ ३६ ॥ अर्द्धयोजनबाहल्या, योजनायत-विस्तृता। तस्यां मणिपीठिकाऽच्छा, दिव्यशय्याऽस्ति तत्र च ॥ ३७ ॥ तस्यां विजयदेवस्योपपातो बोभवीत्यथ। अस्या उत्तरपूर्वस्यां, दिशि चैको महाह्रदः ॥ ३८ ॥ नन्दापुष्करिणीतुल्यो, विष्कम्भोद्विधदैर्घ्यतः। वेष्टितो

१ मणिपीठिकाया य उन्नतो भागो मध्यवर्ची तस्य सहविवक्षाऽत्र स्यात्, तत्र क्षेत्र ० न.

वनखण्डेन, पद्मेवेदिकयापि च ॥ ३९ ॥ हृदस्योत्तरपूर्वस्यामभिषेकसभाऽत्र च । सिंहासनपीठिकायां, विजयो-
 ऽत्राभिमिच्यते ॥ ४० ॥ इतोऽप्युत्तरपूर्वस्यां, ससिंहासनपीठिका । अलङ्कारसभा तत्र, भूष्यते विजयामरः
 ॥ ४१ ॥ अस्या उत्तरपूर्वस्यां, व्यवसायसभाऽत्र च । सिंहासनं पीठिकायां, विजयस्य च पुस्तकः ॥ ४२ ॥
 स्वर्णरूप्यमणिमयः, समस्तस्थितिसूचकः । सपीठिके सभे चैते, उपपातसभासभे ॥ ४३ ॥ व्यवसायसभायाश्च,
 चर्वत्युत्तरपूर्वतः । द्वियोजनमितायामव्यासयोजनमेदुरम् ॥ ४४ ॥ बलिपीठं रत्नमयं, तस्याप्युत्तरपूर्वतः ।
 नन्दापुष्करिणी प्रोक्तहृदमाना विराजते ॥ ४५ ॥ यथा चैवं विजयस्य, नगरी विजयाभिधा । तथा
 स्याद्वैजयन्तस्य, वैजयन्ताभिधा पुरी ॥ ४६ ॥ वैजयन्ताभिधद्वाराद्, दक्षिणस्यामसंख्यकान् । द्वीपाब्धीन्
 समतिक्रम्य, जम्बूद्वीप इहैव हि ॥ ४७ ॥ जयन्तस्यापि साऽतैव, द्वीपे तद्द्वारतो दिशि । पश्चिमायामसंख्ये-
 यद्वीपाब्धीनामतिक्रमे ॥ ४८ ॥ अपराजितदेवस्योत्तरस्यामपराजितात् । द्वारादसंख्यद्वीपाब्धीन्, सुक्त्वा द्वीप
 इहैव सा ॥ ४९ ॥ एताः सर्वा राजधान्योऽवगाह्य द्वीपमेतकम् । सहस्राणि योजनानां, द्वादशाभ्यन्तरे स्थिताः
 ॥ ५० ॥ एवं सर्वद्वीपवार्द्धिजगतीदारनाकिनाम् । पुनः खल्वद्वीपवार्द्धितुल्याख्यद्वीपवार्द्धिषु ॥ ५१ ॥

अथास्य जम्बूद्वीपस्य, दाराणामन्तरं मिथः । द्वारविस्तारहितपरिधेः पादसंमितम् ॥ ५२ ॥ अर्द्धपञ्चमवि-
 स्तारं, द्वारमैकैकमग्रतः । अष्टादश योजनानि, तैरुनं परिधिं कुरु ॥ ५३ ॥ ३१६२०९ क्रोश इ घ. १२५ अं १३ ॥
 तस्य दुर्पांश एकोनशीतिः खलु सहस्रकाः । योजनानि द्विपञ्चाशत्क्रोशैश्चैकस्तथाधिकः ॥ ५४ ॥ साह्रं सहस्रं

घनुपां, द्वात्रिंशच्चापसंयुतम् । त्रीण्यङ्गुलानि त्रियवी, यूके द्वे साधिके इति ॥ ५५ ॥ ७९०५२ क्रोश १ घनुः
१५३२ अंगुल ३ यव ३ यूका २ ॥ इत्यस्य जम्बूद्वीपस्य, बहिर्भागो निरूपितः । अथेतस्य मध्यभागो, यथाभ्यायं
निरूप्यते ॥ ५६ ॥ क्षेत्राणि सप्त सन्त्यस्य, जम्बूद्वीपस्य मध्यतः । एकैकेन पर्वतेनान्तरितानि परस्परम्
॥ ५७ ॥ प्रथमं भरतक्षेत्रं, परं हैमवताभिघम् । तृतीयं हरिवर्षाख्यं, तुर्यं महाविदेहकम् ॥ ५८ ॥ पंचमं
रम्यकं पठं, हैरण्यवत्सरितम् । ऐरावतं सप्तमं चान्तराऽमूनि जगा इमे ॥ ५९ ॥ आद्यद्वितीययोर्मेघे, हिम-
यान्नामपर्वतः । महाहिमवदद्रिश्च, द्वेतीयकतृतीययोः ॥ ६० ॥ तृतीयतुर्ययोरन्तर्निपद्यो नाम सानुमान् ।
तुर्यपञ्चमयोर्नीलवान्नगः सीमकारकः ॥ ६१ ॥ रूप्यी शैलः क्षेत्रयोः स्यान्मध्ये पञ्चमपटयोः । पष्ठसप्तमयोश्चैव,
शिखरी मूधरोऽन्तरे ॥ ६२ ॥ वर्षवर्षघरनाममात्रतो, द्वीप एव कथितो यदोद्यतः । तद्विशेषविधिवर्णनेच्छयो-
देश एव विहितोऽवसीयताम् ॥ ६३ ॥ (रथोदयता) विश्वाथ्यार्दकौत्सिकीर्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रातिपद्मजश्री-
तनयोऽतनिष्ठ विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, सर्गः पञ्चदशः
समाप्तिमगमत्सिद्धान्तसारोज्ज्वलः ॥ २६४ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे पंचदशः सर्गः समाप्तः ॥

॥ अथ षोडशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

द्वीपस्यास्याथ पर्यन्ते, स्थितं दक्षिणगामिति । नानावस्यं कालचक्रैर्भरतं क्षेत्रमीरितम् ॥ १ ॥ अधिज्यधनुरा-
कारं, स्पष्टं तद्य पयोधिना । पूर्वपश्चिमयोः कोट्योः, पृष्ठभागे च सर्वतः ॥ २ ॥ यो योऽत्रोत्पद्यते क्षेत्रेऽधिष्ठाता
पत्न्यजीवितः । तमाहुयन्ति भरतं, तस्य सामानिकादयः ॥ ३ ॥ कल्पस्थितिपुस्तकेषु, तथा लिखितदर्श-
नात् । तत्त्वामिकत्वाद्भरतं, किंचेदं नाम शाश्वतम् ॥ ४ ॥ अत्र क्षेत्राविप्रमाणं, षोढा विष्कम्भत १ स्रथा ।
इषु ३ जीवा ३ धनुःपृष्ठ ४ याहा ५ क्षेत्रफलै ६ हुवे ॥ ५ ॥ तत्र विष्कम्भः प्रतीतः, शेषाणां त्विमानि लक्ष-
णानि—विचक्षितस्य क्षेत्रस्य, जीवाया मध्यभागतः । विष्कम्भो योऽर्णवं यावत्स इषुः परिमापितः ॥ ६ ॥
विचक्षितस्य क्षेत्रस्य, पूर्वोपरान्तगोचरः । आयामः परमो योऽत्र, सा जीवेत्यभिधीयते ॥ ७ ॥ विचक्षितक्षे-
त्रजीवापूर्वोपरान्तसीमया । योऽब्धिसपर्शी परिक्षेपो, धनुःशृङ्गं तद्विरे ॥ ८ ॥ पूर्वक्षेत्रधनुःपृष्ठाद्धनुःपृष्ठेऽग्निमे-
ऽधिकम् । खण्डं यक्रयाहुवयत्सा ग्राहेत्यभिधीयते ॥ ९ ॥ विचक्षितस्य क्षेत्रस्य, यानि योजनमात्रायां ।
खण्डानि सर्वक्षेत्रस्य, तत्क्षेत्रफलमुच्यते ॥ १० ॥ उच्यत्वस्यापि यन्मानं, सर्वतो योजनादिभिः । एतद् घनक्षे-
त्रफलं, पर्वतेष्वेव संभवेत् ॥ ११ ॥ स्थापना । छिन्नलैकोनविंशत्या, विभागो योजनस्य यः । सा कला ताभि-
रेकोनविंशत्या पूर्णयोजनम् ॥ १२ ॥ एकोनविंशतितमः, कलाया अपि यो लवः । चिकला ताभिरेकोन-
विंशलैका कला भवेत् ॥ १३ ॥ इति परिभाषा ॥

व्यासो भरतहिमवदादिक्षेत्रमहीभृताम् । स्थानद्विगुणितो ज्ञेय, आविदेहमतः पुनः ॥ १४ ॥ यथारोहा-
 यरोहेण, विष्कम्भोऽर्द्धाद्द्वहानितः । भवेदेवमैरवते, विष्कम्भो भरतोपमः ॥ १५ ॥ तच्चैवं—चेजम्बूद्वीपवि-
 ष्कम्भे, भागा नवतियुक् शतम् । कल्प्यन्ते तत्र भरतमेकभागमितं भवेत् ॥ १६ ॥ इतः स्थानद्विगुणत्वाद्,
 द्वौ भागौ हिमवद्भिरः । हैमवतं च चत्वारोऽष्टौ महाहिमवद्भिरः ॥ १७ ॥ पौडशांशा हरिवर्ष, द्वात्रिंशच्चि-
 प्याचलः । चिदेहाश्च चतुःषष्टिर्द्वात्रिंशद्वीलवान्नगः ॥ १८ ॥ पौडशांशा रम्यकाख्यं, भागा रुक्मी नगोऽष्ट
 च । चत्वारो हैरण्यवन्तं, द्वौ भागौ शिखरी गिरिः ॥ १९ ॥ एक ऐरावतक्षेत्रं, नवत्या च शतेन च । भागैरेवं
 योजनानां, लक्षमेकं समाप्यते ॥ २० ॥ यद्वदं भरतक्षेत्रप्रमाणं योजनादिकम् । नवत्याढ्यशतगुणं, योजनानां
 हि लक्षकम् ॥ २१ ॥ जम्बूद्वीपस्य विष्कम्भो, यथैवं लक्षयोजनः । एवमायामोऽपि लक्षं, योजनानां भवेद्यथा
 ॥ २२ ॥ सहस्राः पञ्च वनयोर्व्यासः पूर्वापरस्थयोः । योजनानां चतुश्चत्वारिंशान्यष्टौ शतानि च ॥ २३ ॥
 पञ्चत्रिंशत्सहस्राणि, पटुतरा चतुःशती । विजयानां पौडशानां, विष्कम्भोऽयं समुचितः ॥ २४ ॥ पणामन्त-
 र्नदीनां च, पञ्चाशा सप्तशल्यसौ । चतुःसहस्री विष्कम्भो, वक्षस्काराष्टकस्य च ॥ २५ ॥ मेरुर्दशसहस्रोर्भूभ्र-
 सालस्य चायतिः । सहस्राणि चतुश्चत्वारिंशत्पूर्वापरस्थितेः ॥ २६ ॥ एषां संकलने लक्षं, योजनानां भवे-
 दिति । वक्ष्यमाणचिदेहानामायामोऽप्येवमूह्यताम् ॥ २७ ॥ दक्षिणोत्तरवर्त्तिन्योर्जगत्योर्मूलविस्तृतिः । भरतै-
 रवतक्षेत्रव्यासेऽन्तर्भाव्यतां क्रमात् ॥ २८ ॥ जगत्योर्मूलविष्कम्भः, पूर्वपश्चिमयोस्तु यः । खखादिकस्यवनमु-

ख्यव्यासेऽन्तर्भाव्यतामसौ ॥ २९ ॥ विष्कम्भो भरतस्याथ, शरश्च कथितो जिनेः । पङ्क्तिविशानि योजनानि,
 शतानि पञ्च पट्ट कलाः ॥ ३० ॥ चतुर्दश सहस्राणि, चतुःशत्येकसप्ततिः । योजनान्यस्य जीवा स्यात्किञ्चि-
 वृनाश्च पट्ट कलाः ॥ ३१ ॥ धनुःपृष्ठं सहस्राणि, चतुर्दश तथोपरि । अष्टाविंशा पञ्चशती, कला एकादशा-
 धिकाः ॥ ३२ ॥ योजनानां त्रिपञ्चाशद्विंशतिर्येव च । सहस्राणि पट्ट शतानि, तथैकाशीतिरित्यथ
 ॥ ३३ ॥ कलाः सप्तदश तथा, तावत्यो विकला अपि । एतावन्नरतक्षेत्रे, प्रोक्तं क्षेत्रफलं जिनेः ॥ ३४ ॥ बाह्या
 त्वत्र न संभवति ॥ तच्चैवं भरतं ब्रूया, वैताल्यगिरिणा कृतम् । दाक्षिणात्यं भरतार्द्धमुत्तरार्द्धं तथाऽपरम्
 ॥ ३५ ॥ पौठा हिमवदुत्थाभ्यां, भित्त्वा वैताल्यभूधरम् । गङ्गासिन्धुभ्यां कृतं तद्भूत्वा पूर्वोपराम्बुधी ॥ ३६ ॥
 अर्द्धस्य दाक्षिणात्यस्य, स्याद्विष्कम्भः शरोऽपि च । अष्टात्रिंशो योजनानां, द्वे शते च कलात्रयम् ॥ ३७ ॥
 योजनानां सहस्राणि, नव सप्त शतानि च । जीवाऽष्टचत्वारिंशानि, द्वादशात्र कलास्तथा ॥ ३८ ॥ धनुःपृष्ठं
 योजनानां, सहस्राणि नवोपरि । शतानि सप्त पट्टपट्टिः, कलैका दक्षिणार्द्धके ॥ ३९ ॥ लक्षाण्यष्टादश पञ्चत्रिं-
 शदेव सहस्रकाः । चतुःशती योजनानां, पञ्चाशीतिस्तथोपरि ॥ ४० ॥ कला द्वादश विकलाः, पडिलेवं जिने-
 श्वरैः । दाक्षिणात्ये भरतार्द्धे, सर्वं क्षेत्रफलं मतम् ॥ ४१ ॥ बाह्या त्वत्र न संभवति । स्थापना । वैताल्यदक्षिणस्यां
 चोत्तरस्यां लघुगणार्णवात् । चतुर्दशाधिकशतं, योजनानि कलास्तथा ॥ ४२ ॥ एकादशातीत्य मध्यलण्डेऽयो-
 ध्यापुरी भवेत् । नवयोजनविस्तीर्णा, द्वादशयोजनायता ॥ ४३ ॥ खण्डेऽतैवार्यदेशानां, स्यात्सार्द्धा पञ्च-

विंशतिः । खण्डोऽनार्यस्तान् विनाऽसौ, खण्डाः पञ्चापरे तथा ॥ ४४ ॥ मध्यखण्डगतेष्वार्यदेशेष्वेव भवे-
ज्जनिः । अर्हतां चक्रिणामर्द्धचक्रिणां शीरिणां तथा ॥ ४५ ॥

अष्टात्रिंशो योजनानां, द्वे शते त्रिकलाधिके । अतिक्रम्य हिमवतो, दक्षिणस्यां तथाऽम्बुधेः ॥ ४६ ॥ एतावदेवा-
सिक्क्रम्योत्तरस्यामन्न राजतः । वैताल्यो मध्यस्थ इव, व्यभजद्भरतं स च ॥ ४७ ॥ पञ्चाशतं योजनानि, विस्तीर्णः
पञ्चविंशतिम् । योजनान्युन्नतः क्रोशाधिकानि पट्ट सुवोऽन्तरे ॥ ४८ ॥ युग्मं ॥ विहाय मन्दरं सर्वपर्वतानां भवे-
न्नतः । स्वस्वोच्छ्रयस्य तुर्यांशो, व्यवगाढो सुवोऽन्तरे ॥ ४९ ॥ द्वे योजनशते साष्टाशीरितिके त्रिकलाधिके । इषुवैता-
ल्यशैलस्य, प्रत्यङ्चाऽस्य प्रपद्ध्यते ॥ ५० ॥ योजनानां सहस्राणि, दश सप्त शतानि च । विंशतिश्च कलाः किञ्चिद्दूना-
द्वादश कीर्त्तिताः ॥ ५१ ॥ धनुःशृङ्गं सहस्राणि, दश सप्त शतानि च । त्रिचत्वारिंशताऽऽख्यानि, कलाः पञ्चदशा-
धिकाः ॥ ५२ ॥ साष्टाशीरितिर्योजनानां, चतुःशती तथा कलाः । साद्धाः षोडश बाहाऽस्य, प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः
॥ ५३ ॥ स्यापना । ऊर्ध्वं च पर्वतस्यास्य, दक्षिणोत्तरपार्श्वयोः । अतिक्रमे योजनानां, दशानां समचूर्मिताः
॥ ५४ ॥ अत्रास्ति मेखलैकैका, दशयोजनविस्तृता । आयामेन च वैताल्यसमाने ते उभे अपि ॥ ५५ ॥ पृथु-
स्त्रिंशद्योजनानि, वैताल्यः स्यादतः परम् । प्रतिमेखलमेकैका, मानतो मेखला समा ॥ ५६ ॥ शोभिता वन-
खण्डेन, पद्मवेदिकयापि च । वर्त्तते खेचरश्रेणीरत्नवद्धमहीतला ॥ ५७ ॥ युग्मम् । स्युस्तत्र दक्षिणश्रेणौ,
पृतानि विपयैर्निजैः । महापुराणि पञ्चाशत्परस्यां पष्टिरेव च ॥ ५८ ॥ दक्षिणस्यां पुरं मुख्यं, भवेद्गगनबल्ल-

भम् । उदीच्यां रथनूपुरचक्रवालालुहयं भवेत् ॥ ५९ ॥ अयं जम्बुद्वीपप्रज्ञप्त्यभिप्रायः, ऋषभचरित्रादौ तु दक्षिणश्रेण्यां रथनूपुरचक्रवालमुत्तरश्रेण्यां गगनवल्लभमुक्तमिति ज्ञेयं । मुख्यत्वं त्वनयोर्ज्ञेयं, स्वश्रेण्या-
धिराजयोः । राजधानीरूपतया, महासमृद्धिशालिनोः ॥ ६० ॥ वसन्तस्तेषु चोत्तुङ्गरासादशालिषु ।
तृणायापि न मन्यन्ते, स्वर्गं विद्याधरेश्वराः ॥ ६१ ॥ दशयोजनतुङ्गस्य, पञ्चाशद्विस्तृतेरपि । लण्डस्या-
चस्य सकलं, प्रतरं स्याद् भुवस्तले ॥ ६२ ॥ पञ्च लक्षाः सहस्राणि, द्वादशाथ शतत्रयम् । सप्ताह्यं द्वादश
कलाः, लण्डेऽथ प्रथमे घनम् ॥ ६३ ॥ लक्षाणामेकपञ्चाशत्रयोर्विंशतिरेव च । सहस्रा योजनानां पद्मसप्ततिः
पद्म कलास्तथा ॥ ६४ ॥ श्रेणीभ्यामथ चैताभ्यां, योजनानामतिक्रमे । दशानां मेरलैकैश्च, वर्तते पार्श्वयोर्द्वयोः
॥ ६५ ॥ तत्र दाम्प्योत्तराभिख्ये, श्रेण्यौ गिरिसमायते । वसन्त्यत्र शक्रसत्कलोकपालाभियोगिनः ॥ ६६ ॥ तथाऽऽहुः
क्षमाश्रमणपादाः—“विज्राहुरसेदीओ उहुंगंतूण जोअणे दस उ । दसजोअणपिठ्ठलाओ सेबीओ सफ़रायस्स
॥ ६७ ॥ सोमजमकाइयाणं देवाणं वरुणकाइयाणं च । वेसमणकाइयाणं देवाणं आभियोगाणं ॥ ६८ ॥” स्थापना ।
यहनि भवनान्यत्र, तेषां पत्न्योपमायुषाम् । ग्रहिर्दृष्टानि रात्रानि, चतुरस्राणि चान्तरे ॥ ६९ ॥ वेदिफावनरा-
जिन्योः, श्रेण्योर्व्योसोऽनयोर्भवेत् । योजनानि दशैतावान्, चैताल्यस्यापि तत्र सः ॥ ७० ॥ दशयोजनतुङ्गस्य,
विद्याधोजनविस्तृतेः । लण्डस्यास्य द्वितीयस्य, गणितं प्रतरात्मकम् ॥ ७१ ॥ तिस्रो लक्षाः सहस्राणि, सप्त

१ परितानुवादत्वाद् गौणं, प्रसङ्गिवाक्यं तु विधितया मुख्यं,

ग्रीणि शतानि च । तथा चतुरशीतिश्च, कला एकादशाधिकाः ॥ ७२ ॥ अत्र च सर्वत्र यथोपयोगं योजन-
पदमनुक्तमपि अध्याहार्यं ॥ तथा खण्डे द्वितीयसिन्, निश्चितं सर्वतो घनम् । त्रिशल्लक्षा योजनानां, सहस्राणि
त्रिसप्ततिः ॥ ७३ ॥ शतान्यष्टौ पञ्चचत्वारिंशदाढ्यानि चाधिकाः । कलाः पञ्चदशेत्युक्तं, व्यक्तं युक्तिविशारदैः
॥ ७४ ॥ अभियोगिश्रेणितश्च, योजनानामतिक्रमे । पञ्चानामूर्ध्वमत्रास्योपरिभागो विराजते ॥ ७५ ॥ नाना-
रत्नालङ्कृतस्य, दशयोजनविस्तृतेः । मध्ये पद्मवेदिकाऽस्य, तस्याश्चोभयतो वने ॥ ७६ ॥ तयोः क्रीडापर्वतेषु,
रुदल्यादिगृहेषु च । दीर्घिकादिषु च खैरं, क्रीडन्ति व्यन्तरामराः ॥ ७७ ॥ पञ्चयोजनतुङ्गस्य, दशयोजनविस्तृतेः ।
गण्डस्यास्य तृतीयस्य, प्रतरं परिकीर्तितम् ॥ ७८ ॥ एकं लक्षं द्वे सहस्रे, चतुःशत्येकपष्टियुक् । कला दशाथ
गणितं, ब्रवीम्यसिन् घनात्मकम् ॥ ७९ ॥ पञ्च लक्षा योजनानां, सहस्रा द्वादशापरं । सप्तातिरेका त्रिशती,
कलाश्च द्वादशाधिकाः ॥ ८० ॥ त्रयाणामपि खण्डानां, घनेष्वेकीकृतेषु च । वैताल्यस्याखिलस्यापि, जायते
गणितं घनम् ॥ ८१ ॥ तच्चैवं-सप्ताशीतिश्च लक्षाणि, द्विनवतिः शतान्यपि । एकोनत्रिंशदाढ्यानि, कलाश्चतु-
र्दशाधिकाः ॥ ८२ ॥ सिद्धायतनं कूटं ? दक्षिणभरतार्द्धनामधेयं च । खण्डप्रपातकूटं ३ तुयं तन्माणिभद्रा-
ख्यम् ४ ॥ ८३ ॥ वैताल्याख्यं ५ पञ्चममय पष्ठं पूर्णभद्रसंज्ञं ६ च । भवति तमिस्रगुहं ७ चोत्तरभरतार्द्धं ८ च
चैत्रमणम् ९ ॥ ८४ ॥ वैताल्ये नव कूटान्येवं ज्ञेयानि तत्र पूर्वान्वेधेः । सविधे सिद्धायतनं ततः क्रमात्प्रत्यगखिलानि
॥ ८५ ॥ (आर्याः) कूटान्येतानि सन्नोशान्युचत्वे योजनानि पद । तावन्त्येव मूलभूमौ, विष्कम्भायामतो

ऽपि च ॥ ८६ ॥ मध्ये देशानि पञ्च, योजनानि शिरस्यथ । साधिकानि त्रीण्युदस्तगोपुच्छसंस्थितान्यतः ॥ ८७ ॥ परिक्षेपा मूलमध्यशिरस्स्थानानि विंशतिः । तपोनानि पञ्चदश, साग्राणि नव च क्रमात् ॥ ८८ ॥ अधस्ताच्छिखराद्यावदागतं तत्किंलाद्धितम् । कूटोत्सेधाद्ध्युक्कूटे, व्यासो यथेप्सितास्पवे ॥ ८९ ॥ तथाहि—सक्रोशाद्धं योजनानां, त्रयेऽतीते शिरोऽग्रतः । यदा जिज्ञास्यतेऽमीषु, व्यासस्तदा तदद्धयेत् ॥ ९० ॥ स्युः पट् क्रोशाः सपादास्ते, कूटोत्सेधाद्धसंयुताः । सपादक्रोशहीनैवं, संजाता पञ्चयोजनी ॥ ९१ ॥ मध्यप्रदेशे विष्कम्भ, एतावानेषु जायते । एवं द्विमववादीनां, सर्वकूटेषु भावना ॥ ९२ ॥ सिद्धायतनकूटस्योपरि रम्यं विराजते । सत्सिद्धायतनं मौली, किरीटमिव भूपतेः ॥ ९३ ॥ स्थापना । सद्रत्नकनकमणिमयमेकक्रोशायतं तद्वर्द्धतम् । चापशतानि चतुर्दश चत्वारिंशानि चोत्तुङ्गम् ॥ ९४ ॥ (आर्या) पूर्वोत्तरादक्षिणासु, द्वारमेकैकमत्र तत् । घनुः पञ्चशतोत्तुङ्गं, तदद्धं किल चिस्तृतम् ॥ ९५ ॥ पञ्चधनुः शतविष्कंभायामा स्यात्तदद्धं चाहल्या । मणिपीठिका तदन्तर्देवच्छन्दक उपरि चास्याः ॥ ९६ ॥ (आर्या) पञ्चचापशतान्येष, विष्कंभायामतो मतः । तान्येव सातिरेकाणि, तुङ्गत्वेन प्ररूपितः ॥ ९७ ॥ अष्टोत्तरं शतं नित्यप्रतिमास्तत्र चार्हताम् । उत्सेधाङ्गुलनिष्पन्नधनुः पञ्चशतोच्छ्रिताः ॥ ९८ ॥ एकैकस्यां दिशि सप्तविंशतिः सप्तविंशतिः । एवं चतुर्दिशं ताः स्युर्नाम्ना च ऋषभादयः ॥ ९९ ॥ तासां च जिनमूर्त्तीनामङ्गरत्नमया नखाः । अन्तर्लोहिताक्षरत्नप्रतिसेकमनोहराः ॥ १०० ॥ पाणिपादतलनाभिजिह्वाश्रीवत्सचूचुकम् । तालूनि च तपनीयमयानि रिष्ठरत्नजाः ॥ १०१ ॥ इमश्चुरोमराजयश्च,

ओष्ठा चिट्टमनिर्मिताः । नासा अन्तर्लोहिताक्षनिपेकास्तापनीयजाः ॥ २ ॥ लोहिताक्षप्रतिसेकान्यक्षीण्यङ्गम-
गानि च । तारका अक्षिपक्ष्माणि, ध्रुवश्च रिष्टरत्नजाः ॥ ३ ॥ ललाटपट्टप्रवणकपोलं कनकोद्भवम् । केशभूमिस्त-
पनीगमयी केशाश्च रिष्टजाः ॥ ४ ॥ वज्रजाः शीर्षघटिकास्तथा कनकनिर्मिताः । ग्रीवाबाहुपादजङ्घागुल्फो-
न्ननुगष्टयः ॥ ५ ॥ नन्देतानि भावजिनप्रतिरूपाणि तेषु च । उचितं इमश्चुक्रुर्चादि, आमण्यानुचितं कथम् ?
॥ ६ ॥ तदुक्तं तपागच्छनायकश्रीदेवेंद्रसूरिशिष्यश्रीधर्मघोषसूरिभिर्भाष्यवृत्तौ—“भगवतोऽपगतके-
शाशीर्षमुखनिरीक्षणेन आमण्यावस्था सुज्ञानेव”ति, अत्र उच्यते—भावार्हतामपि इमश्चुक्रुर्चादीनाम-
संभवः । न सर्वथा किं तु तादृगदिव्यातिशयसंभवात् ॥ ७ ॥ स्यादवस्थितता तेषां, आमण्य-
ग्रहणादनु । पुरुषत्वप्रतिपत्तिः, सौन्दर्यं चेत्यमेव हि ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥ यदुक्तं श्रीसमवायाङ्गे—‘अवद्वियके-
समंसुरोमणहे’ इति, औपपातिकेऽप्युक्तं—‘अवद्वियसुविभक्तवत्तमंसू’ एवं च—तासां भावजिनाधीश-
प्रतिरूपतया ततः । शाश्वतार्हत्प्रतिमानां, इमश्चुक्रुर्चादि युक्तिमत् ॥ ९ ॥ भाष्ये त्वकेशशीर्षाऽस्या, या आमण्य-
दशोदिता । साऽयद्विष्णुतयाऽल्पत्यात्तदभावविवक्षयां ॥ १० ॥ गकैकस्याः प्रतिमायाः, पृष्ठतश्छत्रधारिणि (के) ।
द्वे द्वे चामरधारिण्यौ, पार्श्वतः पुरतः पुनः ॥ ११ ॥ यक्षभूतकुण्डधारप्रतिमानां द्वयं द्वयम् । चिनयावनतं

१ आमण्यप्रतिपत्तिकाले हि मुष्टिपथ्येन लोचकरणात् अकेशावस्था, पश्चाद् यथायोग्यवृद्धिसद्भावाद्यवस्थितकेशता, तथा चोभयमपि
निरूपचरितेभ्यः ।

पादपतितं घटिताञ्जलि ॥ १२ ॥ यथा देवच्छन्दकेऽसिन्, घण्टाघूपकदुच्छकाः । तथा चन्दनकुम्भायाः, प्रत्येकं शतमष्टयुक् ॥ १३ ॥ तथाहि—चंदणकलसा १ भिंगारगा २ य आयसगा य ३ धाला य ४ । पाईड ५ सुप्पइहा ६ मणगुलिया ७ वायकरगा य ८ ॥ १४ ॥ चित्ता रयणकरंडग ९ हय १० गय ११ नरकंठगा य १२ चंगेरी १३ । पडलग १४ सीहासण १५ छत्ता १६ चामरा १७ समुगय १८ क्षया य १९ ॥ १५ ॥ तथा—एण्डप्रपात-कूटे स्यान्नृत्तमालः सुरो विशुः । ससमे कृतमालश्च, स्यात्तमित्तगुहाभिधे ॥ १६ ॥ पण्णां च शेषकूटानां, कूट-नामसमाभिधाः । सुराः कुर्वन्त्याधिपत्यं, सर्वे पल्पोपमायुपः ॥ १७ ॥ एतेषां च परीवारो, देवीसामानिका-दिकः । तत्तदासनरीतिश्च, सर्वं विजयदेवघत् ॥ १८ ॥ पूर्णभद्रं माणिभद्रं, कूटं चैताढ्यनामकम् । ग्रीण्येतानि स्वर्णजानि, रात्रिकान्यपराणि पद् ॥ १९ ॥ उपर्येयामथैकैकः, स्यात्प्रासादावतंसकः । रात्रिकः क्रोशतुद्गोऽर्द्धक्रोशं च विस्तृतायतः ॥ २० ॥ इदं जम्बूद्वीपमज्ञसिष्टिचिद्वृहत्क्षेत्रसमासाभिप्रायेण, श्रीउमास्वातिकृते जम्बूद्वी-पसमासे त्वमी प्रासादायतंसकाः क्रोशदैर्घ्यविस्ताराः किञ्चिदधूनतदुच्छ्रया उक्ताः सन्ति । तस्य प्रासा-दस्य मध्ये, महती मणिपीठिका । धनुःपञ्चशतायामव्यासा तदर्द्धमेदुरा ॥ २१ ॥ उपर्यस्या रत्नमयं, सिंहासनमनुत्तरम् । तत्तत्कूटस्वामिपोग्यं, परिवारासनैर्वृतम् ॥ २२ ॥ यदा स्वस्वराजधान्याः, कूटानां स्वामिनः सुराः । अत्रायान्ति तदैतसिन्, प्रासादे सुखमासते ॥ २३ ॥ मेरोर्दक्षिणतोऽसंख्यधीपान्वी-

१ अत्र उभयतो वनएण्डमानं विवक्षितं, उच्छ्रये च स्तूपिका न विवक्षिता, एवं उभयोरवैषम्यम् ।

नामतिक्रमे । जम्बूद्वीपेऽपरत्रैपां, राजधान्यो यथायथम् ॥ २४ ॥ वैताल्यस्य पर्वतस्य, द्वे गुहे भवतः क्रमात् ।
खण्डप्रपाता प्राच्येऽंशे, तमिस्रा परतः पुनः ॥ २५ ॥ उन्नते योजनान्यष्टौ, तानि द्वादश विस्तृते । निलान्ध-
कारगहने, पञ्चाशद्योजनायते ॥ २६ ॥ दक्षिणस्यामुदीच्यां च, द्वारमेकैकमेतयोः । उच्छ्रितं योजनान्यष्टौ,
तानि चत्वारि चिस्तृतम् ॥ २७ ॥ नृत्तमालकृत्तमालावेकपत्न्यायुपौ सुरौ । महर्द्धिकौ विजयवदेतयोः स्वामिनौ
क्रमात् ॥ २८ ॥ प्रतिद्वारं द्वौ कपाटौ, वाग्निकौ घटितौ सदा । अष्टावष्टौ योजनानि, तुङ्गौ द्वे द्वे च विस्तृतौ
॥ २९ ॥ यदेह चक्री भरतोऽन्तरमार्गं जिगीपति । सेनान्या रत्नदण्डेनाहतौ तदाऽवसर्पतः ॥ ३० ॥ उद्ग्राहित-
स्यैकैकस्य, पश्चाद्भागोऽस्ति तोदकः । चतुर्योजनविष्कम्भायामोऽवष्टम्भ एतयोः ॥ ३१ ॥ हस्तिरत्नं समारुह्य,
कुम्भस्य लस्फुरन्मणिः । चक्री तदुद्योतिताध्वा, तमिस्रां प्रविशेदुहाम् ॥ ३२ ॥ तत्र प्रविश्य पाञ्चाल्यसैन्यप्रका-
शहेतवे । रत्नेन काकिणीनाम्ना, खटीपिण्डावलेखिना ॥ ३३ ॥ ऊर्ध्वाधो योजनान्यष्टौ, तिर्यग्द्वादशयोजनीम् ।
प्रकाशयेयोजनं चैकैकं दक्षिणायामयोः ॥ ३४ ॥ आदिमं योजनं मुक्त्वा, प्रथमं मण्डलं लिखेत् । पञ्चचापशताया-
मविष्कम्भं भानुसन्निभम् ॥ ३५ ॥ युग्मं ॥ ततोऽपि योजनं मुक्त्वा, द्वितीयं मण्डलं लिखेत् । इत्येवमुत्तरद्वारे,
शेषेऽन्त्ये योजनेऽन्तिमम् ॥ ३६ ॥ एवं च—स्यादेकं दक्षिणाल्यप्राक्पाटोपरि मण्डलम् । द्वे तोदके लिचत्वार्ति-
शतप्रागभिन्नाचनुक्रमात् ॥ ३७ ॥ ततो द्वे उत्तराहप्राक्तोदकेऽन्त्यं च मण्डलम् । उदीच्यप्राक्पाटेऽयं, पश्चिमाया-
मपि क्रमः ॥ ३८ ॥ एवमेकोनपञ्चाशत्पूर्वभिन्नौ भवन्ति वै । तावन्त्यपरभिन्नौ तत्तुल्यानि संमुखानि च ॥ ३९ ॥

अयं च मलयगिरिकृतक्षेत्रविचारवृहद्वृत्त्याद्यभिप्रायः, आवश्यकवृहद्वृत्तिदीप्पनकप्रवचनसारोद्धारवृहद्वृत्तिआ-
वश्यकवृहद्वृत्त्याद्यभिप्रायस्त्वयं-गुहायां प्रविशन् भरतः पाश्चात्यपान्थजनप्रकाशकरणाय दक्षिणद्वारे पूर्वदिक्पाटे
प्रथमं योजनं युक्त्वा प्रथमं मण्डलमालिखति, ततो गोमृत्रिकान्यायेनोत्तरतः पश्चिमदिक्पाटोदके तृतीययो-
जनादौ द्वितीयं मण्डलमालिखति, ततस्तेनैव न्यायेन पूर्वदिक्पाटोदके चतुर्थयोजनादौ तृतीयं, ततः पश्चिम-
दिग्भिन्नतौ पञ्चमयोजनादौ चतुर्थं, ततः पूर्वदिग्भिन्नतौ षष्ठमं यावदष्टचत्वारिंशत्तममुत्तरद्वार-
सत्कपश्चिमदिक्पाटे प्रथमयोजनादौ एकोनपञ्चाशत्तमं चोत्तरदिग्द्वारसत्कपूर्वदिक्पाटे द्वितीययोजनादावा-
ल्लिरसति, एवमेकस्यां भित्तौ पञ्चविंशतिरपरस्यां चतुर्विंशतिरित्येकोनपञ्चाशत् मण्डलानि भवन्तीति ॥
दक्षिणात्तोदकात्सप्तदशभिर्योजनैः परा । अस्त्युन्मज्जलानामनदी त्रियोजनातता ॥ ४० ॥ द्वादशयो-
जनायामा, पूर्वभित्तिविनिर्गता । विभिन्न पश्चिमां भित्तिं, प्रविष्टा सिन्धुनिम्नगाम् ॥ ४१ ॥ अस्यां पतति
यत्किञ्चिद्, द्रष्टृकाष्ठनरादिकम् । तत्सर्वमग्निराहव्य, वह्निः प्रक्षिप्यते स्थले ॥ ४२ ॥ ततः परं योजनयोर्द्वयो-
रतिक्रमे परा । ह्यात्तिगजलानामनदी त्रियोजनातता ॥ ४३ ॥ द्वादशयोजनायामा, पूर्वभित्तिविनिर्गता ।
प्रत्यग्भित्तिं प्रविभिर, सिन्धुं विशल्यसावपि ॥ ४४ ॥ अस्यां पतति यत्किञ्चित्पृणकाष्ठनरादिकम् । अधो मज्जति

१ मण्डललोभयपार्श्वयोश्चतस्रसकत्वेन विरञ्चि पावदुहायामप्रकाशकत्वेन च युक्तोऽयं, क्षेत्रविचारपद्यभिप्रायस्तु द्वयोर्गुहयोः
परिप्लव्योर्भेदवान्याभिल सात् तदा न कोऽपि विरोधः ।

तत्सर्वमीदृक् स्वभाव एनयोः ॥ ४५ ॥ ततश्चोत्तरतः सप्तदशभिर्योजनैः परः । चतुर्योजनचिक्कभायाम उत्त-
रतोदकः ॥ ४६ ॥ ततश्च—उभाभ्यां द्वारभागाभ्यामित्येवं सर्वसंख्यया । योजनैरेकविंशत्या, नद्यौ स्यातां
यथोदिते ॥ ४७ ॥ स्यापना । अथ चार्द्धकिरलेन, सद्यः सज्जितपथया । नद्यापुर्मे समुत्तीर्य, यावद्गच्छति चक्रभृत्
॥ ४८ ॥ तायद्विना प्रयासेन, कपादायुत्तराश्रितौ । उदूयतेते स्वयमेव, कृतकौञ्चारयौ रयात् ॥ ४९ ॥ युग्मम् ।
निर्गल्य तेन द्वारेण, चित्त्योत्तरभारतम् । दर्याः खण्डप्रपातायाश्चक्री समीपमापतेत् ॥ ५० ॥ उत्तरद्वारमुदूघाट्य,
सेनानीकृतगदतः । मण्डलान्यालिखन् प्राग्वचक्री विशति तां गुहाम् ॥ ५१ ॥ पूर्वं निमग्नसलिलां, समुत्तरेत्ततः
पराम् । तूर्णं चार्द्धकिरलेन, कृतया हृद्यपथया ॥ ५२ ॥ इमे मानादिभिः प्राग्वत्प्रत्यग्भिस्तिथिनिर्गते । प्राच्य-
भिरिति किंतु भित्त्या, प्राप्ते गङ्गामहानदीम् ॥ ५३ ॥ द्वारेण दाक्षिणात्येन, स्वयमुदूघटितेन च । निर्गल्य कृतकृत्यः
संशक्री निजपुरं विशेत् ॥ ५४ ॥ स्याद्यावचक्रिणो राज्यं, तावत्तिष्ठन्ति संततम् । मण्डलानि च पथे च, गुहामार्गे
गतागते ॥ ५५ ॥ अयं च प्रयत्नसरोद्वारयुत्तयभिप्रायः, त्रिपटीयाजितचरित्रे तु—उदूघाटितं गुहाद्वारं, गुहान्त-
र्मण्डलानि च । तावत्तान्यपि तिष्ठन्ति, यावज्जीवति चक्रभृत् ॥ ५६ ॥ इत्युक्तमिति ज्ञेयं । द्वारात्खण्डप्रपा-
ताया, याम्यायाम्यादिदिशि ध्रुवम् । गङ्गायाः पश्चिमे कूले, वसन्ति निधयो नच ॥ ५७ ॥ इति दाक्षिणार्धभरतम् ।

१ न चक्रिणः पराभयः तद्भये इति चक्रिणो राज्यजीवनमर्यादयोर्न भेदः, तत्त्वतस्तु यावद्वाज्यमित्येव सुखं, यतो नहि चक्रिणः
पुत्रधामी, यतः स्पष्टो मण्डलाद्यनुपयोगः ।

उदीच्यामथ चैताख्याद्, हिमवद्गिरिसीमया । स्यादुत्तरभरताद्धि, पर्येकासनसंस्थितम् ॥ ५८ ॥ अष्टात्रिंशो
 योजनानां, द्वे शते त्रिकलाधिके । विष्कम्भतोऽथ बाह्याऽस्य, प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ ५९ ॥ योजनानां शतान्य-
 ष्ठादश द्विनवतिस्तथा । सार्द्धाः सप्त कलाः क्षेत्रफलमस्याय कीर्त्यते ॥ ६० ॥ लक्षात्रिंशत्सहस्राणि, द्वात्रिंशदथ
 चोपरि । शतान्यष्टौ योजनानामष्टाशीतिरथाधिका ॥ ६१ ॥ कला द्वादश चिकला, एकादश प्रकीर्त्तिताः ।
 उक्तसामान्यभरतवच्छेपं तु शरादिकम् ॥ ६२ ॥ नितम्बस्य हिमवतो, दक्षिणालस्य सन्निधौ । क्षेत्रेऽस्मिन्न-
 न्तरे गङ्गासिन्धुप्रपातकुण्डयोः ॥ ६३ ॥ गिरिर्द्विपभङ्गदाल्य, उच्चत्वेनाष्टयोजनः । द्वे योजने भूमिमग्नश्चास्त्रो-
 पुच्छसंस्थितः ॥ ६४ ॥ मूलेऽसौ योजनान्यष्टौ, मध्ये पद्म योजनानि च । चतुष्टयं योजनानामुपर्यायतवि-
 स्तृतः ॥ ६५ ॥ पञ्चविंशतिरेवाष्टादशैव द्वादशापि च । साधिकानि परिक्षेपो, मूले मध्ये च मूर्ध्नि च
 ॥ ६६ ॥ द्वादशाष्ट च चत्वारि, मूले मध्ये शिरस्यपि । योजनानि क्रमादस्य, व्यासायामौ मतान्तरे ॥ ६७ ॥
 सप्तत्रिंशत्क्रमात्पञ्चविंशतिर्द्वादशापि च । साधिकानि परिक्षेपो, मूले मध्ये तथोपरि ॥ ६८ ॥ इदं च मतद-
 यमपि जम्बूद्वीपप्रज्ञसिन्धवे । मतान्तरे ननु कथं, श्रुते सर्वज्ञमूलके । तुल्यकैवल्यभाजां यदेकमेवाहतां मतम्
 ॥ ६९ ॥ अत्रोच्यते-दुर्भिक्षे स्कन्दिलाचार्यदेवद्विगणिवारके । गणनाऽभावतः साधुसाध्वीनां विस्मृतं श्रुतम्
 ॥ ७० ॥ ततः सुभिक्षे संजाते, सङ्घस्य मेलकोऽभवत् । बलभ्यां मथुरायां च, सूत्रार्थघटनाकृते ॥ ७१ ॥

१. १ पृष्पभट्टस्य शास्त्रज्ञगिरिगणे गणनाऽभावात् प्रायःशाश्वतता, तत आद्यान्यचक्रिकाले मानद्वयं स्यात् ।

यलभ्यां संगते सद्धे, देवर्दिगणिरग्रणीः। मधुरायां संगते च, स्कन्दलायौऽग्रणीरमृत ॥७२॥ ततश्च वाचनाभे-
दस्तत्र जातः क्वचित् क्वचित्। विस्मृतसारणे भेदो, जातु स्यादुभयोरपि ॥७३॥ तत्तैस्ततोऽर्वाचीनैश्च, गीतार्थैः
पापभीरुभिः। मतद्वयं तुल्यतया, कक्षीकृतमनिर्णयात् ॥७४॥ सत्यप्येवं साम्प्रतीना, विसंवादं श्रुतस्थि-
तम्। निर्णेतुमुत्सहन्ते ये, ते ज्ञेया मातृशासिताः ॥७५॥ एवमेवोक्तं श्रीमलयगिरिभिर्ज्योतिष्करण्ड-
वृत्तौ ॥ देशेनक्रोशतुङ्गोऽद्धक्रोशविस्तृत एव च। क्रोशायाम उपर्यस्य, प्रासादोऽतिमनोरमः ॥७६॥ देवोऽत्र
वृषभाभिष्य, एकपत्न्योपमस्थितिः। महर्द्धिको विजयवत्तथाऽस्य राजधान्यपि ॥७७॥ शैलोऽयं चित्रित इव,
चक्रिभिर्जितभारतैः। काकणीरब्रल्लितैः, समन्तान्निजनमभिः ॥७८॥ स्थापना। नयोऽष्टाविंशतिरिह,
सहस्रा द्युत्तरा मताः। अमुष्य भरतक्षेत्रस्योर्वागस्याङ्गना इव ॥७९॥ अरकाश्च पडप्यत, सुयमासुयमा-
दयः। सदा विपरिवर्तन्ते, नियोगिन इवेशितुः ॥८०॥ इति भरतक्षेत्रम् ॥

अथोत्तरार्द्धभरतपर्यन्त उत्तराश्रिते। जात्यस्वर्णमयो भाति, हिमवातामपर्वतः ॥८१॥ स्पृशन् द्वाभ्यां
निजान्ताभ्यां, पूर्वापरपयोनिधी। योजनानां शतं तुङ्गो, भूमग्नः पंचविंशतिम् ॥८२॥ योजनानां दशशती,

१ अत्र चिन्त्यं तावदेतद् यदुत स्कन्दलाचार्यदेवर्द्धिक्षमाश्रमणो एककालीनो न वा?, नन्यादिगतावलिनिरीक्षकाणां स्पष्ट एव द्वयोर्भिन्न-
कालता, दुर्भिन्नं च न देवर्दिगणिवारके श्रूयते, अशक्यसमाधानस्थले मतान्तरतायाः समुचितत्वं, नान्यत्र, संदेहव्याघ्रपाशपातादुद्धार एवं,
न तु कापि हानिः, नहि यथामति समादधानानां मातृशासितत्वं कथंचनापि, परःशतं च महान्तराणि द्वयोः, न च तानि सूत्रादर्शबद्धानि।

द्विपञ्चाशत्समन्विता । कला द्वादश विष्कम्भः, पर्वतस्यास्य कीर्तितः ॥ ८३ ॥ योजनानां पञ्चदश, शतान्य-
 थाष्टसप्ततिः । अष्टादश कलाश्चात्र, शरः प्रोक्तो जितसरैः ॥ ८४ ॥ योजनानां सहस्राणि, चतुर्विंशतिरेव
 च । सद्वात्रिंशन्नवशती, प्रत्यश्चाऽस्य कलाद्वियुक्त ॥ ८५ ॥ घनुःषष्ठं योजनानां, सहस्राः पञ्चविंशतिः । द्वे
 शते त्रिंशदधिके, चतस्रश्चाधिकाः कलाः ८६ ॥ योजनानां सहस्राणि, पञ्च त्रीणि शतानि च । सार्द्धानि
 घाहैकैकाऽस्या, द्व्यर्द्धाः पञ्चदशांशकाः ॥ ८७ ॥ (कला इत्यर्थः) कोटीद्वयं च लक्षाणि, योजनानां चतुर्दश ।
 पट्पञ्चाशत्सहस्राणि, शतानि नव चोपरि ॥ ८८ ॥ एकसप्ततिरेवाष्टौ, कलाश्च विकला दश । भूमौ प्रतरग-
 णितं, निर्दिष्टं हिमवद्भिरेः ॥ ८९ ॥ कोटीनां द्वे शते कोट्यश्चतुर्दशाथ लक्षकाः । पट्पञ्चाशत्तथा ससनवतिश्च
 सहस्रकाः ॥ ९० ॥ एकं शतं चतुश्चत्वारिंशं कलाश्च षोडश । विकला द्वादशेत्युक्तं, शैलेऽस्मिन् सर्वतोय-
 नम् ॥ ९१ ॥ वेदिकाचनखण्डाभ्यां, रम्योऽयं पार्श्वयोर्द्वयोः । वेदिकाचनखण्डानां, सर्वे मानादि पूर्ववत्
 ॥ ९२ ॥ अत्रैकादश कूटानि, विभ्रति प्रकटप्रभाम् । सिद्धायतनमुख्यानि, प्राच्या आरभ्य पूर्ववत् ॥ ९३ ॥
 स्यात्सिद्धायतनं १ क्षुद्रहिमवन्नामकं २ परम् । तृतीयं भरताभिर्य ३ मिलाकूटं ४ ततः परम् ॥ ९४ ॥ गङ्गा-
 वर्त्तनकूटं ५ च, श्रीदेवीकूट ६ मिलयि । रोहितांशासुरीकूटं ७, सिंघावर्त्तनसंज्ञकम् ८ ॥ ९५ ॥ सुरादेवीकूट-
 मिति ९, परं हैमवताभिधम् १० । एकादशं वैश्रमणं ११, कूटानि हिमवद्भिरेः ॥ ९६ ॥ सर्वाण्यमूनि
 राजानि, मूले च व्यासदैर्घ्यतः । योजनानां पञ्चशती, तावदेवोच्छ्रितानि च ॥ ९७ ॥ मध्ये च त्रिशतीं पञ्च-

ससत्याह्यां शिरस्यथ । ततानि द्वे शते सार्द्धं गोपुच्छसंस्थितान्यतः ॥ ९८ ॥ शताः पञ्चदशैकाशीत्यधिकाः
 किञ्चनाधिकाः । एकादश किञ्चिवूनपटशीतियुताः शताः ॥ ९९ ॥ शताः ससैकनवतिसंयुताः किञ्चिदूनकाः ।
 परिक्षेपाः क्रमादेपु, मूले मध्ये च मूर्द्धनि ॥ २०० ॥ सिद्धायतनकूटस्योपरि सिद्धालयो महान् । पञ्चाशद्योज-
 नान्यायामतः स परिकीर्तितः ॥ १ ॥ चिक्कम्मतो योजनानि, प्रज्ञसः पञ्चविंशतिः । पट्टत्रिंशद्योजनान्यु-
 चन्निद्वारो भास्वरप्रभः ॥ २ ॥ विना प्रतीचीं त्रिदिशं, द्वारमेकैकमुच्छ्रितम् । योजनान्यष्ट चत्वारि, स्याद्वि-
 स्तारमयेशयोः ॥ ३ ॥ सिद्धायतनमध्येऽथ, विभाति मणिपीठिका । योजनान्यष्ट विस्तीर्णायता चत्वारि
 मेवुरा ॥ ४ ॥ उपर्येतस्या अथैको, देवच्छन्दक आहितः । उच्चैस्त्वेन साधिकानि, योजनान्यष्ट स श्रुतः
 ॥ ५ ॥ स्थापना । चिक्कम्भायामतोऽप्येव, योजनान्यष्ट तत्र च । अष्टोत्तरशतं सिद्धप्रतिमास्तास्तु पूर्ववत्
 ॥ ६ ॥ दशानां शेषपट्टानामुपर्यैक आलयः । द्वापष्टिं योजनान्यर्द्धाधिकान्यायतविस्तृतः ॥ ७ ॥ एकात्रिंश-
 योजनानि, सक्त्रोशानि समुद्रतः । तत्तत्कूटसमाह्वानस्वामिना समधिष्ठितः ॥ ८ ॥ कूटे द्वितीये तृतीये,
 दशमे रुद्रसंमिते । चतुर्थेषु सुरा ईशा, देव्यः शेषेषु पट्टसु च ॥ ९ ॥ तत्रापि—इलादेवी १ सुरादेवी २, देहमे-
 दिक्कुमारिके । तिस्रश्च नवधिष्ठाप्यः, श्रीश्चेति प्रथिता इमाः ॥ १० ॥ देवा देव्यश्च सर्वेऽमी, एकपत्योपमा-
 युपः । महर्द्धिका विजयवत्तथैषां राजधान्यपि ॥ ११ ॥ एता देव्यश्च भवनपतिजातिगता मताः । व्यन्तरीणा-

दक्षिणोत्तरपूर्वतः ॥ २३ ॥ पञ्चापशतोलुङ्गं, तदर्द्धव्यासमेककम् । द्वारं तत्राय भवनमध्येऽस्ति मणिपीठिका ॥ २४ ॥ सापि पञ्चशतधनुर्व्यासायामार्द्धमेवुरा । उपर्यस्याः शयनीयं, श्रीदेवीयोग्यमुत्तमम् ॥ २५ ॥ पद्मजातीयैः परिक्षेपैर्वैष्टितं मूलपङ्कजम् । क्रमादर्द्धार्द्धमानाब्जाः, परिक्षेपाः समेऽप्यमी ॥ २६ ॥ अष्टोत्तरं शतं पद्माः, प्रथमे परिधौ स्थिताः । मूलपद्मादर्द्धमानाः, श्रीदेवीमूपणैर्भूताः ॥ २७ ॥ वायूत्तरे शानदिक्षु, सामानिकसुधाभुजाम् । चतुःसहस्री पद्मानां, तावतां परिकीर्तिताः ॥ २८ ॥ महत्तराणां देवीनां, प्राक् चत्वार्यम्बुजानि च । सहस्राण्यष्टशान्नेद्यमभ्यन्तरसभाजुषाम् ॥ २९ ॥ सहस्राणि दशाब्जानामपाच्यां मध्यपर्यदाम् । द्वादशाब्जसहस्राणि, नैर्ऋत्यां पाण्यपर्यदाम् ॥ ३० ॥ सेनापतीनां सप्तानां, प्रत्यक् सप्तान्बुजानि च । द्वितीयोऽयं परिक्षेपो, मूलपद्मस्य वर्णितः ॥ ३१ ॥ आत्मरक्षिसहस्राणां, षोडशानां चतुर्विंशम् । चतुःसहस्री प्रत्येकं, परिवेये तृतीयके ॥ ३२ ॥ त्रयः परे परिक्षेपा, अभियोगिपयोरुहाम् । द्वात्रिंशत्प्रथमे लक्षा, अभ्यन्तराभियोगिनाम् ॥ ३३ ॥ चत्वारिंशत्पद्मलक्षा, मध्ये मध्याभियोगिनाम् । लक्षानामष्टचत्वारिंशद्वाह्ये बाह्यसेविनाम् ॥ ३४ ॥ कोट्येका विंशतिलक्षाः, पद्मानां सर्वसंन्यया । सहस्राणि च पञ्चाशच्छतं विंशतिसंयुतम् ॥ ३५ ॥ अत्र षट् परिक्षेपा इति पद्मजातीयाः परिक्षेपा इति चाच्यं, तथाहि—आद्या मूलपद्माद्धमाना जातिः, द्वितीया तचतुर्थभागमाना जातिः, यावत्पञ्ची चतुःषष्टितमभागमाना जातिरिति । अन्यथा तु योजनात्मना सहस्रत्रयात्मके घनुरात्मना चत्वारिंशद्व्याधिकद्विकोटिप्रमिते इव परमपरिधौ षष्ठकोटिघनुराः क्षेत्रमातन्व्यानमेकया पङ्क्याऽवकाशो न

संभवति । ततश्च तत्तत्परिधिद्वेष्टपरिक्षेपपद्मसंख्याविस्तारान् परिभाव्य यत्र यावत्पयः पङ्क्तयः संभवन्ति तत्र तावतीभिः पङ्क्तिभिरेक एव परिक्षेपो ज्ञेयः, पद्मानामेकजातीयत्वात्, एवं च पञ्चलक्षयोजनात्मके ह्रस्वक्षेत्र-
फले तानि सर्वाण्यपि पद्मानि सुखेन मान्त्येव, पद्मरुद्धक्षेत्रस्य सर्वसंकलनया विंशतिः सहस्राणि पञ्चाधि-
कानि योजनानां षोडशभागीकृतस्यैकयोजनस्य त्रयोदश भागा इत्येतावत् एव संभवात्, इत्यधिकं तु उ०
श्रीशान्तिचन्द्रगणिकृतजम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धिसिद्धितोऽवसेयं, ततः पद्मह्रदाद्गङ्गा, प्राच्यतोरणनिर्गता । योजनानां
पञ्चशतीं, गिरो पूर्वेण गच्छति ॥ ३६ ॥ गङ्गावर्त्तनकूटस्याथस्तावाष्टस्य सा ततः । दक्षिणाभिमुखीभूत्वा,
प्रवृत्ता पर्वतोपरि ॥ ३७ ॥ त्रयोविंशं पञ्चशतीं, योजनानां कलात्रयम् । सार्द्धं गत्वा दक्षिणस्यां, पतेज्जि-
ह्विकया नगात् ॥ ३८ ॥ सा च प्रणालिकारूपा, भाल्यर्द्धक्रोशमेदुरा । द्विक्रोशदीर्घा सक्रोशपङ्क्त्योजनप्रवि-
स्तृता ॥ ३९ ॥ बाभ्रिकी व्यात्तमकरवक्त्राकारा तयाऽथ सा । सातिरेकं योजनानां, शतमेकं पतत्यधः ॥ ४० ॥
योजनानि दशोद्विद्धे, षष्टिं च विस्तृतायते । कुण्डे गङ्गाप्रपाताख्ये, चारुमुक्तावलीसमा ॥ ४१ ॥ युग्मं ॥ तथाहुः
क्षमाश्रमणपादाः—“आयामो विक्खंभो सट्ठिं कुंडस्स जोअणा हुंति । नउअसयं किंचूणं परिही दस्सजोअ-
णोगाहो ॥ ४२ ॥” इति वृहत्क्षेत्रसमासे, उमास्वातिकृतजम्बूद्वीपसमासे करणविभाचनायां च—‘मूले पद्मासं-
जोअणवित्थारो उवरि सट्ठिं’ इति विशेषोऽस्ति, इत्थं च कुण्डस्य यथार्थनामोपपत्तिरपि भवति, एवमभ्ये-
त्वपि यथायोगं ज्ञेयमिति । तच्च कुण्डं वेदिकया, वनखण्डेन वेष्टितम् । पूर्वोपरादक्षिणासु, सोपानश्रेणि-

४३ ॥ सोपानश्रेणयः सर्वा, वज्रस्तम्भाः सतोरणाः । रत्नालम्बनवाहाढ्या, रैरूप्य-
 ४४ ॥ गङ्गाद्वीपश्च भाल्यसिन्, द्वौ क्रोशानुच्छित्तौ जलात् । अष्टौ च योजनान्येष, विष्कम्भा-
 ४५ ॥ गङ्गाद्वीपोपरि गङ्गाभवनं पीठिकादियुक् । स्वरूपतो मानतश्च, श्रीदेवीभवनोपमम् ॥ ४६ ॥
 न, गङ्गाप्रपातकुण्डतः । निर्गल्य वैताढ्योपान्ते, नदीसप्तसहस्रयुक् ॥ ४७ ॥ खण्डप्रपाताप्रा-
 र्ताढ्यभूधरम् । दक्षिणाल्यसप्तनदीसहस्रपरिवारिता ॥ ४८ ॥ एवं चतुर्दशनदीसहस्रापूरिताऽ-
 द्रतीं भित्त्वा, गङ्गा विशति चारिधिम् ॥ ४९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ सप्तकोशानि योजनानि,
 ५० ॥ व्यासः क्रोशाद्धसुद्वेधः, कुण्डप्रपातावधिः स च ॥ ५० ॥ तथोक्तं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धे-“गंगा-
 प्रक्षोसाहं जोअणाहं विक्खंभेणं पणत्ता, अद्धकोसं उद्वेहेणं” समवायाङ्गे तु-“गंगासिधूओ
 सातिरेगाहं चउधीसं कोसाहं चित्थरेणं पणत्ता” इत्युक्तमिति ज्ञेयं । कुण्डोद्गमादनु व्यासो,
 ति । पार्श्वद्वये समुदितो, धनूपि दश वर्द्धते ॥ ५१ ॥ एवं च-चारिधेः संगमे सार्द्धा, द्वापट्ठिर्घो-
 लादशग्नौ यद्व्यासो, नदीनामब्धिसंगमे ॥ ५२ ॥ व्यासात्पञ्चाशत्तमोऽंशः, सर्वलोद्वेघ ईरितः ।
 मूले, प्रान्ते सप्तकोशयोजनम् ॥ ५३ ॥ चेद्विकाचनखण्डौ च, प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः । महानदीनां
 प्रजगत्रयैः ॥ ५४ ॥ तथोक्तं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धे गङ्गावर्णने-“उभओ पार्सि दोहिं पउमचर-

॥मागस्येकत्र विचक्षणान्, यद्वा कुण्डनिर्गमावसरे कदाचिदधिको व्यासः ।

स्यापतिपिस्तृती । द्वीपस्यायामपिष्कम्भो, योजनानीदृ पोडश ॥ ७९ ॥ अस्याः प्रपातकुण्डस्योद्वेधो द्वीपस्य
पोरुण्यः । भयनस्य स्वरूपं च, ज्ञेयं गङ्गासमं युगैः ॥ ८० ॥

मिरेहिमपतोऽथास्य, प्राचीनपञ्चिमान्तयोः । लवणोदजलस्पर्शादारभ्य किल निर्गता ॥ ८१ ॥ दाढैकैका
यिविशाला, गजदन्तसमाकृतिः । ऐशान्यामथ चाग्नेय्यां, नैऋत्यां वायुकोणके ॥ ८२ ॥ युग्मं ॥ ऐशान्यां तत्र
जगतीपर्यन्ताष्टवणोक्ता । दाढायां योजनशतत्रयस्य समतिक्रमे ॥ ८३ ॥ द्वीप एकोरुकाढ्योऽस्ति, योज-
नानां शतत्रयम् । विष्कम्भायामतः पद्मवेदिकावनमण्डितः ॥ ८४ ॥ किञ्चिदूनेकोनपञ्चाशता समधिका किल ।
योजनानां नवशती, परिक्षेपोऽस्य कीर्तितः ॥ ८५ ॥ अस्य जम्बूद्वीपविशि, जलोपरि समुच्छ्रयः । सार्द्धं द्वयं
योजनानां, भागाद्वोपरि विंशतिः ॥ ८६ ॥ पञ्चनवतिभक्तस्य, योजनस्य तथोच्छ्रयः । लवणान्भोधिदिश्यन्ते,
क्रोशाग्नमुदीरितः ॥ ८७ ॥ तत्रैव दाढायां तस्माद्, द्वीपायतुःशतोत्तरः । हयकर्णाभिधो द्वीपश्चतुःशताय-
तस्ततः ॥ ८८ ॥ शतानि द्वादश न्यूनपञ्चपष्ठियुतानि च । परिक्षेपोऽस्यान्धिविशि, द्वौ क्रोशावुच्छ्रयो जलात्
॥ ८९ ॥ योजनानां द्वयं सार्द्धमशीत्यांशैः समन्यतम् । अस्य जम्बूद्वीपविशि, द्वातः खलु समुच्छ्रयः ॥ ९० ॥

अत्रायं गं त्रिभिः शतैः । पोडशाढ्यैः संकलिते, परिक्षपोऽग्रिमो भवेत् ॥ ९१ ॥
समुच्छ्रयः । स पाञ्चनयतेपांशसस्या संयुतोऽग्रिमे ॥ ९२ ॥ जम्बू-
र्णभूमिरूपमुक्तं, योजनानां चतुःशती ॥ ९३ ॥ तत्रैव दाढायां

तटगोस्तापोः । कल्पान्तेऽग्रादिवीजानां, स्थानानीति द्विसप्ततिः ॥ ६५ ॥ पञ्चस्वेवं भरतेषु, पञ्चस्वेरवतेषु च ।
विलानि भायनीयानि, द्विसप्ततिर्द्विसप्ततिः ॥ ६६ ॥

उत्तराहतोरणेन, तस्मात्पद्मद्वयादथ । निर्गता रोहितांशाख्योत्तराशाभिमुखी नदी ॥ ६७ ॥ द्वे योजनशते
युक्ते, पद्मसप्तत्या कलाश्च पद्म । पर्वतोपर्यतिफल्गु, यज्ञजिह्विकया नगात् ॥ ६८ ॥ रोहितांशाप्रपाताख्ये, कुण्डे
निपत्य हारयत् । उदीच्यतोरणेनास्माच्चिर्गतोत्तरसंमुखी ॥ ६९ ॥ मार्गे चतुर्दशनदीसहस्रपरिवारिता ।
तत्रत्यटुत्तरीयानां, मुक्त्या क्रोशद्वयान्तरे ॥ ७० ॥ स्थानात्ततः पराधृत्य, प्रस्थिता पश्चिमामुखी । पुनश्चतुर्द-
शनदीसहस्रसेषिताऽभितः ॥ ७१ ॥ अष्टार्चिशला सहस्रैर्नदीभिरेवमन्विता । ज्ञेया विदधती हैमवतस्यार्द्धं च
पश्चिमम् ॥ ७२ ॥ अथो विभिन्न जगतीं, याति पश्चिमवारिधिम् । गङ्गासिन्धवोः सपत्नीय, द्विगुणार्द्धः पति-
प्रिया ॥ ७३ ॥ सप्तभिः कुलकं ॥ कुण्डाद्विनिर्गमं याचदारभ्य हृदनिर्गमात् । सार्द्धोनि योजनान्यस्या, विष्टकम्भो
यादशोदितः ॥ ७४ ॥ गव्यूतमेकमुद्वेधस्ततः कुण्डोद्गमादनु । प्रतियोजनमेकपाश्वर्धे व्यासो विचर्द्धते ॥ ७५ ॥
क्रोदण्डानि दश दशोभयतस्तानि विंशतिः । लघः पञ्चाशत्तमश्च, व्यासस्योद्वेध आहितः ॥ ७६ ॥ योज-
नानां शतं चैवं, सपादमन्धिसंगमे । व्यासोऽस्याः क्रोशदशकमुद्वेधश्च प्रजायते ॥ ७७ ॥ व्यासायामौ जिहि-
कायाः, सार्द्धा द्वादशयोजनी । पातल्यमस्या निर्विष्टमेकक्रोशमितं जिनैः ॥ ७८ ॥ सर्विंशं योजनशतं, कुण्ड-

स्यायतिविस्तृती । द्वीपस्यायामविष्कम्भौ, योजनानीह षोडश ॥ ७९ ॥ अस्याः प्रपातकुण्डस्योद्वेधो द्वीपस्य चोच्छ्रयः । भवनस्य स्वरूपं च, ज्ञेयं गङ्गासमं बुधैः ॥ ८० ॥

गिरिर्हिमवतोऽथास्य, प्राचीनपञ्चिमान्तयोः । लवणोदजलस्पर्शादारभ्य किल निर्गता ॥ ८१ ॥ दाढैकैका विदिशासु, गजदन्तसमाकृतिः । ऐशान्यामथ चाग्नेयां, नैऋत्यां चायुकोणके ॥ ८२ ॥ युग्मं ॥ ऐशान्यां तत्र जगतीपर्यन्ताल्लवणोदयौ । दाढायां योजनशतत्रयस्य समतिक्रमे ॥ ८३ ॥ द्वीप एकोरुकारयोऽस्ति, योजनानां शतत्रयम् । विष्कम्भायामतः पद्मवेदिकावनमण्डितः ॥ ८४ ॥ किञ्चिद्दूनेकोनपञ्चाशता समधिका किल । योजनानां नवशती, परिक्षेपोऽस्य कीर्त्तितः ॥ ८५ ॥ अस्य जम्बूद्वीपदिशि, जलोपरि समुच्छ्रयः । सार्द्धं द्वयं योजनानां, भगवाञ्छोपरि विंशतिः ॥ ८६ ॥ पञ्चनवतिभक्तस्य, योजनस्य तथोच्छ्रयः । लवणाम्भोधिदिश्यन्ते, योजनानां, अगच्छोपरि विंशतिः ॥ ८७ ॥ तत्रैव दाढायां तस्माद्, द्वीपाच्चतुःशतोत्तरः । हयकर्णाभिधो द्वीपश्चतुःशताय-
तस्ततः ॥ ८८ ॥ शतानि द्वादश न्यूनपञ्चपष्टियुतानि च । परिक्षेपोऽस्यान्विदिशि, द्वौ क्रोशाबुच्छ्रयो जलात्
॥ ८९ ॥ योजनानां द्वयं सार्द्धमशीत्यांशैः समन्वितम् । अस्य जम्बूद्वीपदिशि, ख्यातः खलु समुच्छ्रयः ॥ ९० ॥
अत्रायमाम्नायः—पूर्वद्वीपपरिक्षेपे, योजनानां त्रिभिः शतैः । षोडशाढ्यैः संकलिते, परिक्षेपोऽग्निमो भवेत् ॥ ९१ ॥
तथा—जम्बूद्वीपदिशि जलात्प्राग्द्वीपे यः समुच्छ्रयः । स पाञ्चनवतेयांशसप्तत्या संयुतोऽग्निमे ॥ ९२ ॥ जम्बू-
द्वीपजगत्पश्च, द्वीपस्यास्य मिथोऽन्तरम् । कर्णभूमिरुपमुक्तं, योजनानां चतुःशती ॥ ९३ ॥ तत्रैव दाढायां

तस्माद्, द्वीपात्पञ्चशतान्तरः । आदर्शमुखसंज्ञोऽस्ति, द्वीपः पञ्चशतायतः ॥ ९४ ॥ तावदेव च विस्तीर्णो, जगत्यास्तावदन्तरः । सैकाशीतिः पञ्चदशशती परिरयोऽस्य च ॥ ९५ ॥ जम्बूद्वीपदिशि भवेज्जलादस्य समु-
च्छ्रयः । सार्द्धा त्रियोजनी भागाः, पञ्चपट्टिः पुरोदिताः ॥ ९६ ॥ द्वौ क्रोशौ लवणदिशि, जलादस्य समुच्छ्रयः ।
दाढ्यां पुनरत्रैवातीत्य योजनपद्दशतीम् ॥ ९७ ॥ पद्दयोजनशतायामविष्कम्भोऽध्वमुखाभिधः । द्वीपो भ्राति
शतैः पङ्क्तिर्जगत्या दूरतः स्थितः ॥ ९८ ॥ योजनत्रितयोनानि, शतान्येकोनविंशतिः । द्वीपस्यास्य परिक्षेपः,
प्रोक्तः शास्त्रपरीक्षकैः ॥ ९९ ॥ सार्द्धां चतुर्योजनीं सचत्वारिंशल्लवाधिकाम् । द्वीपदिग्दुष्वतोऽध्वोऽब्धि-
दिशि तु क्रोशायामलम् ॥ १०० ॥ सप्तभिर्योजनशतैरस्ति द्वीपस्ततः परम् । अध्वकर्णाभिधः सप्त, शतान्या-
यतविस्तृतः ॥ १ ॥ जगत्यास्तावता दूरे, जम्बूद्वीपदिशि स्फुटः । योजनान्यर्द्धपष्टानि, भागान् पञ्चदशो-
च्छ्रितः ॥ २ ॥ द्वौ क्रोशौ परितो व्यक्तः, परिक्षेपस्तथाऽस्य च । द्वे सहस्रे द्वे शते च, योजनानि त्रयोदश
॥ ३ ॥ अतीत्य योजनशतान्यष्टौ द्वीपात्ततः परम् । द्वीप उल्कामुखोऽस्त्यष्टौ, शतान्यायतविस्तृतः ॥ ४ ॥
जगत्या दूरतोऽष्टाभिर्योजनानां शतैः स्थितः । अम्भोनिर्धेदिशि जलादुच्छ्रितः क्रोशयोर्द्वयम् ॥ ५ ॥ अर्द्धप-
ट्टयोजनानि, पञ्चाशीर्तिं तथाधिकान् । भागान् पाञ्चनवतेयान्, जम्बूद्वीपदिशि स्फुटः ॥ ६ ॥ एकोनत्रिं-
शदाढ्यानि, शतानि पञ्चविंशतिः । योजनानि परिक्षेपो, द्वीपस्यास्य निरूपितः ॥ ७ ॥ योजनानां नव शता-
न्यतिक्रम्य ततः परम् । शतानि नव विस्तीर्णायतोऽस्ति घनदन्तकः ॥ ८ ॥ नवयोजनशस्याऽसौ, जगत्याः

परिधिद्विवह । शतानि पञ्चचत्वारिंशान्यष्टाविंशतिः कलाः ॥ ९ ॥ सार्द्धां पड्योजनीं तादृक्पट्टिभागसम-
न्विताम् । जम्बूद्वीपविंशि व्यक्तो, दिश्यन्धेस्त्वर्द्धयोजनम् ॥ १० ॥ एवं च—एकोरुको १ हयकर्ण २ स्तथाऽऽद-
र्शमुखोऽपि च ३ । अश्वमुखो ४ श्वकर्णो ५ लकामुखा ६ श्वयनदन्तकः ७ ॥ ११ ॥ द्वीपाः सप्त यथैशान्यां,
दाढ्यां कथिता इमे । तावदायामधिष्णुभास्तावत्परस्परान्तराः ॥ १२ ॥ जगत्यास्तावता दूरे, तावदेवोच्छ्रिता
जलात् । तथैव सप्त सस्युराग्नेय्यादिविदिक्त्रये ॥ १३ ॥ युग्मम् । एषां क्रमे स्वरूपे च, न विशेषो मन्नागपि । हरि-
विशेषः केवलं नाम्नां, तान्येतानि यथाक्रमम् ॥ १४ ॥ आभासिको गजकर्णो, मेण्डहृस्तिमुखौ तथा । हरि-
कर्णो मेघमुखो, लष्टदन्तोऽभिकोणके ॥ १५ ॥ वैपाणिकश्च गोकर्णस्तथाऽयःसिंहतो मुखौ । अकर्णो विद्युन्मु-
खश्च, नैर्ऋत्यां गूढदन्तकः ॥ १६ ॥ घायव्यां नाद्गोलिकारूपः, शङ्कुलीकर्ण इत्यपि । गोमुखो व्याघ्रमुखश्च,
कर्णप्रावरणाभिधः ॥ १७ ॥ विद्युद्भुजस्तुद्रदन्तायष्टाविंशतिरित्यमी । विराजन्तेऽन्तरद्वीपा, हिमवद्भिरिति श्रया
॥ १८ ॥ तावन्त एव शिखरिगिरेर्दाढ्याचतुष्टये । तथैव संस्थिता एवं, पट्टपञ्चाशद्वयन्यमी ॥ १९ ॥ प्रत्येकमेते
सर्वेऽपि, वेदिकावनमण्डिताः । समानं च तयोर्मानं, जगतीवेदिकावनैः ॥ २० ॥ द्वीपेषु सर्वेष्वेतेषु, नरास्ति-
ष्ठन्ति युग्मिनः । अष्टचापशतोत्तुङ्गाः, पल्यासङ्ख्यांशजीविनः ॥ २१ ॥ दिनान्यशीतिमेकोनां, विहितापत्यपा-
लनाः । चतुषष्ट्या लसत्पृष्ठकरण्डकैः सुशोभिताः ॥ २२ ॥ चतुर्थभक्ताहाराश्च, कल्पद्रुफलभोजिनः । सुन्द-
राकृतयो रागद्वेषशोकरुजोच्छ्रिताः ॥ २३ ॥ युग्मं सुतसुतारूपं, पण्मासशेषजीविताः । प्रसूययान्ति द्विदि-

वमेते मृत्वा समाधिना ॥ २४ ॥ एवं वक्ष्यमाणहैमवतादियुग्मिनोऽपि हि । पण्मासशेषे सुवतेऽपत्यान्यायुपि
नान्यथा ॥ २५ ॥ तथोक्तं प्रथमारकस्वरूपाधिकारे जम्बूद्वीपप्रज्ञसौ, अन्तरद्वीपाधिकारे जीवाभिगमे च—
“छम्मासावसेसाडया जुगलं पसवंती”ति ॥ इति हिमवान् पर्वतः ॥ स्थापना ।

क्षेत्रं विभाति हिमवन्महाहिमवदन्तरे । अविभक्तं द्रव्यमिव, द्वाभ्यां ताभ्यां सुरक्षितम् ॥ २६ ॥ द्वाभ्यां
पूर्वापरान्ताभ्यां, संस्पृष्टलवणार्णवम् । हारि हैमवताभिर्यं, वर्यं पर्यङ्कसंस्थितम् ॥ २७ ॥ वदति हेम युग्मि-
भ्य, आसनादितया ततः । यद्वा देवो हैमवतः, स्वामी हैमवतं ततः ॥ २८ ॥ द्वे सहस्रे योजनानां, शतं
पञ्चोत्तरं तथा । कलाः पञ्चैव विष्टकम्भः, क्षेत्रस्यास्य निरूपितः ॥ २९ ॥ तथा शतानि पद्मत्रिंशच्चतुरशीतिरेव
च । योजनानि चतस्रश्च, कलाः शर इह स्मृतः ॥ ३० ॥ सप्तत्रिंशत्सहस्राणि, योजनानां शतानि पद्म । चतुः-
ससतिरस्य ज्या, न्यूनाः कलाश्च योडश ॥ ३१ ॥ अष्टात्रिंशत्सहस्राणि, तथा सप्त शतानि च । चत्वारिंशानि
कोदण्डपृष्ठमस्य कला दश ॥ ३२ ॥ सहस्राः पद्म सहस्रा, पञ्चपञ्चाशदन्विता । तिस्रः कलाश्च बाहाऽत्र,
प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ ३३ ॥ अत्र क्षेत्रफलं कोट्यः, पद्म लक्षाणि द्विसप्ततिः । त्रिपञ्चाशत्सहस्राणि, योज-
नानां शतं तथा ॥ ३४ ॥ पञ्चचत्वारिंशदाढ्यं, कलाः पञ्च तथोपरि । अष्टौ च विकलाः प्रोक्तं, खण्डैर्योजनसं-
मितैः ॥ ३५ ॥ सर्वरत्नमयो वृत्तवैताल्यो धरणीधरः । मध्यभागे विभाल्यत्र, पल्यवत्सर्वतः समः ॥ ३६ ॥ जम्बू-

द्वीपसंग्रहणीवृत्तौ तु पञ्चवर्णरत्नमयः ॥ नाम्ना च शब्दापातीति, सहस्रयोजनोन्नतः । शतान्यर्द्धतृतीयानि,
 स निमग्नो भुवोऽन्तरे ॥ ३७ ॥ सहस्रयोजनायामविष्कम्भः परिवेपतः । त्रयः सहस्रा द्वापष्ट्या, योजनानां
 शतं युतम् ॥ ३८ ॥ अभितोऽयं गिरिः पद्मवेदिकावनमण्डितः । प्रासादो भात्युपर्यस्य, स्वरूपं तस्य पूर्ववत्
 ॥ ३९ ॥ स्वातिनामा सुरस्तस्य, स्वाम्येकपत्न्यजीवितः । राजधान्यादिकं त्वस्य, सर्वं विजयदेववत् ॥ ४० ॥
 अयं क्षेत्रसमासाभिप्रायः, यत्तु जम्बूद्वीपप्रज्ञस्यामत्र शब्दापातिनामा देव उक्तस्तन्नामान्तरं वा मतान्तरं
 चेति सर्वविद्भेयं ॥ द्विधा विभक्तं गिरिणाऽनेन हैमवतं किल । पूर्वहैमवतं चैवापरहैमवतं तथा ॥ ४१ ॥ पुनरेकैक-
 मर्द्धं तत्, सरिन्ध्यां चिहितं द्विधा । रोहितांशारोहिताभ्यां, स्तुपाभ्यामिव मन्दिरम् ॥ ४२ ॥ दक्षिणाद्धं चोत्त-
 राद्धमिति जातं चतुर्विधम् । पद्मपञ्चाशत्सहस्राणि, द्युत्तराण्यत्र निम्नगाः ॥ ४३ ॥ क्षेत्रानुभावतस्तत्र, भूः
 शर्करादिजिल्वरी । चक्रिभोज्यजिदाखादफलपुष्पाः सुरद्रुमाः ॥ ४४ ॥ येऽपि यूका मत्कुणाद्या, लोकसंताप-
 कारिणः । यक्षभूतामयाद्युत्था, दोषास्तत्र न सन्ति ते ॥ ४५ ॥ भवन्त्यहिंसका व्याघ्रसिंहाद्याः स्वर्गगामिनः ।
 उद्भूतान्यपि धान्यानि, नराणां नोपभुक्तये ॥ ४६ ॥ मनुजास्तत्र गन्धूतोत्तुङ्गाः पत्न्योपमायुषः । उत्कर्षतो
 जघन्याच, देशेनपत्न्यजीविनः ॥ ४७ ॥ चतुःषष्टिषुष्टकरण्डकाः सुन्दरभूधनाः । दिनान्यशीतिमेकोनां,
 १ न हि वर्णान् पञ्च विरहय्यान्यो वर्णः, अन्येषां तत्संयोगजत्वात्, सर्वजातीयरत्नमयः पञ्चवर्णरत्नमयश्चेत्यनयोर्न कापि भिदा ।
 २ साईइति नाम प्राकृते, तस्यार्पत्वाद् शब्दधीतिसंस्कारे नेयमत्यन्तविरुद्धता ।

विहितापत्यपालनाः ॥ ४८ ॥ सत्यपि स्वर्णरत्नादौ, ममत्वावेशवर्जिताः । सतामपि गजादीनामग्रहात्पादचारिणः ॥ ४९ ॥ विचक्षणाधारुवेपाः, प्रेथप्रेषकतोजिह्वताः । चतुर्थान्ते चामलकफलप्रमितभोजिनः ॥ ५० ॥ आद्यसंहननाः पृथ्वीस्वर्दुर्गुष्पफलाशिनः । प्रकृत्या प्रतनुदेपरागाः खलोक्यायिनः ॥ ५१ ॥ बद्धलोह इवैतस्मिन्, कालः सुपमदुष्पमा । सार्वदीनस्तत्स्वरूपं, दिष्टलोके प्रवक्ष्यते ॥ ५२ ॥ इति हैमवतक्षेत्रं ॥ स्थापना ॥

अस्योत्तरान्ते च महाहिमवान्नाम पर्वतः । सर्वरत्नमयो भाति, द्वियोजनशतोन्नतः ॥ ५३ ॥ अयं जम्बूद्वीपप्रज्ञस्यभिप्रायः, बृहत्क्षेत्रविचारादौ तु अस्य पीतस्वर्णमयत्वमुक्तमिति मतान्तरमवसेयं, अनेनैव च मतांतराभिप्रायेण जम्बूद्वीपपद्मादौ अद्य पीतवर्णत्वं दृश्यते इति । पञ्चाशतं योजनानि, स निमग्नो धरान्तरे । पूर्वोपराम्भोनिधिसृष्टक, प्रमिमासुरिवान्तरम् ॥ ५४ ॥ योजनानां सहस्राणि, चत्वार्यस्य शतव्ययम् । दशोत्तरं दश कला, विष्कम्भोऽथ शरं श्रुवे ॥ ५५ ॥ योजनानां सहस्राणि, सप्तैवाष्टौ शतानि च । चतुर्नवत्युपेतानि, चतुर्दश तथा कलाः ॥ ५६ ॥ त्रिपञ्चाशत्सहस्राणि, शतानि नव चोपरि । एकत्रिंशद्योजनानि, ज्याऽस्य सार्द्धोऽथ पद् कलाः ॥ ५७ ॥ सहस्राः सप्तपञ्चाशत्त्रिनवत्यधिकौ (के) शतौ (ते) । महाहिमवति प्रोक्तं, धनुः पृष्ठं कला दश ॥ ५८ ॥ सहस्राणि नव शतद्वयं पद्सप्ततिस्तथा । सार्द्धो नव कलाः प्रोक्ता, बाह्यस्यैकैकपार्श्वतः ॥ ५९ ॥ एकोनविंशतिः कोट्यो, योजनानां समन्विताः । अष्टपञ्चाशता लक्षैरष्टपद्या सहस्रकैः ॥ ६० ॥ शतं च पडशीतालं, कला दश तथाधिकाः । विकलाः पञ्च शैलेऽसित्, गणितं प्रतरात्मकम् ॥ ६१ ॥ शता-

न्येकोनचत्वारिंशत्कोटीनां तथा पराः । कोट्यः सप्तदश लक्षाः, पदत्रिंशदथः चोपरि ॥ ६२ ॥ सर्वात्रिशत्स-
हस्राणि, त्रिंशती, सहिताऽष्टभिः । विकला द्वादशेत्युक्तं, महाहिमवतो घनम् ॥ ६३ ॥ कूटान्यष्टौ पर्वतेऽस्मिन्,
सिद्धायतनमादिमम् १ । महाहिमवदाहानं २, तथा हेमवताभिधम् ३ ॥ ६४ ॥ रोहिताख्यं ४ च हीकूटं ५,
हरिकान्ताभिधं ६ तथा । हरिवर्ष ७ च वैडूर्यं ८, कूटानि हिमवद्भिः (कूटान्यस्य महागिरिः) ॥ ६५ ॥ पूर्वाप-
रायतश्रेण्या, स्थितिर्मानं च पूर्ववत् । प्राग्वत्सिद्धायतने च, प्रासादः शश्वतोऽर्हताम् ॥ ६६ ॥ शेषेषु देवदे-
वीनां, प्रासादास्तेऽपि पूर्ववत् । स्वरूपं राजधान्यश्च, प्राग्वत्तत्त्वामिनामपि ॥ ६७ ॥ महापद्मद्वादश्यास्योपरि
मध्ये विराजते । द्वे सहस्रे योजनानामायामेनोदितः स च ॥ ६८ ॥ एकं सहस्रं विस्तीर्णं, उद्विद्धो दशयोज-
नीम् । तस्य मध्ये पद्ममेकं, पट्टपरिक्षेपशोभितम् ॥ ६९ ॥ पद्महृदाब्जतुल्यानि, पद्मान्येतानि सहस्रया । विष्क-
म्भायामबाहल्यैर्द्विगुणानि ततः पुनः ॥ ७० ॥ तत्समानोद्विद्धतया, द्वादस्यास्य कजान्यपि । तावदेवोच्छि-
तानि द्युरेवमग्रेऽपि भाव्यताम् ॥ ७१ ॥ मूलपद्मे च भवनं, श्रीदेवीभवनोपमम् । हीदेवी च वसत्यस्मिन्नेक-
पल्योपमस्थितिः ॥ ७२ ॥ दक्षिणात्यतोरणेन, महापद्मद्वादत्ततः । निर्गता रोहिता नाम्नी, दक्षिणाभिमुखी
नदी ॥ ७३ ॥ सहस्रं योजनानां पट्टशतीं पञ्चसमन्विताम् । कलाः पञ्च दक्षिणस्यां, सप्त गत्वा पर्वतोपरि ॥ ७४ ॥
वज्रजिह्विकाया शैलात्प्रवाहेण पतत्यधः । सद्रोहिताप्रपाताख्ये, कुण्डे रज्जुरिवाचटे ॥ ७५ ॥ अन्नायमाम्नायः-
व्यासं हृदस्य संशोध्य, गिरिव्यासेऽर्द्धिते च यत् । तावन्नदीनां क्रमणं, गिरौ स्यादक्षिणोत्तरम् ॥ ७६ ॥

दाक्षिणाल्यंतोरणेन, तस्मान्निर्गत्य कुण्डतः । प्रान्त्यं हेमवतस्यार्द्धं, द्वेषा विदधती किल ॥ ७७ ॥ क्रोशद्वयेना-
संप्राप्ता, शब्दापातिमहीधरम् । आलीव रोहितांशाया, रुष्टाऽगात्पूर्वसंमुखी ॥ ७८ ॥ अष्टाविंशत्या सहस्रै-
र्नदीभिः परिवारिता । अधो विभिद्य जगती, पूर्वान्धि याति रोहिता ॥ ७९ ॥ प्रवाहजिहिकाकुण्डलीपादिषु
भवेदिह । विष्कम्भदैर्हयैर्द्विधादि, रोहितांशासमं समम् ॥ ८० ॥ उत्तराहतोरणेन, महापद्मद्वदत्ततः । हरि-
कान्तेति तटिनी, निर्गतोत्तरसंमुखी ॥ ८१ ॥ पूर्वोक्तमानसुल्लङ्घ्य, गिरिं सोत्तरसम्मुखम् । हरिकान्ताप्रपा-
ताख्ये, कुण्डे पतति जिह्वा ॥ ८२ ॥ उत्तराहतोरणेन, तस्मान्निर्गत्य कुण्डतः । अष्टाविंशत्या सहस्रैर्नदीभिः पथि
संगता ॥ ८३ ॥ स्थापना । गन्धापातिनमप्रासाऽन्तरितं योजनेन सा । स्मृतप्रयोजनेवेतः, प्रस्थिता पञ्चिमाशुखी
॥ ८४ ॥ अष्टाविंशत्या सहस्रैर्नदीभिः पुनराश्रिता । एवं नदीनां पद्पञ्चाशता सहस्रैर्कैर्धृता ॥ ८५ ॥ हरिवर्ष-
पञ्चिमार्द्धं, द्वेषा विदधती किल । अधो विभिद्य जगती, पतिता पञ्चिमाशुधौ ॥ ८६ ॥ योजनानि ध्रुवं पञ्च-
विंशतिर्ह्रदनिर्गमे । विष्कम्भोऽस्या योजनार्द्धं, चोद्वेधः कुण्डसीमया ॥ ८७ ॥ ततश्च वर्द्धते व्यासो, धनं पि
प्रति योजनम् । एकतो विंशतिश्चत्वारिंशच्चोभयतः पुनः ॥ ८८ ॥ एवं च द्वे शते सार्द्धं, योजनान्यन्धिसेगमे ।
विष्कम्भोऽस्यास्तत्र पुनरुद्वेधः पञ्चयोजनी ॥ ८९ ॥ योजनायामवाहत्या, जिहिकाऽस्याः प्रकीर्तिता । विष्क-
म्भतः पुनः पञ्चविंशतिर्योजनान्यसौ ॥ ९० ॥ द्वे शते योजनानां च, चत्वारिंशत्समन्विते । कुण्डस्यायाम-

शतं तेषां, देहे पृष्ठकरण्डकाः ॥ ६ ॥ चतुःपट्टिं च दिवसान्, विधायापत्यपालनाम् । स्वर्लोकमेव ते यान्ति,
कालश्च सुपमाऽन्वहम् ॥ ७ ॥ क्षेत्रानुभावः सर्वं च, बलसंहननादिकम् । अनन्तगुणपर्यायं, ज्ञेयं हैमवतादिह
॥ ८ ॥ इति हरिवर्षक्षेत्रं ॥ स्थापना ।

हरिवर्षस्योत्तरान्ते, निपथो नाम पर्वतः । स चतुर्योजनशतोत्तुङ्गो रक्तसुवर्णजः ॥ ९ ॥ योजनानां शतं
भूमौ, मग्नोऽन्तस्पर्ष्टचारिधिः । दाक्षिणात्या भित्तिरिव, महाविदेहवेदमनः ॥ १० ॥ योजनानां सहस्राणि,
पोडशाष्टौ शतानि च । द्विचत्वारिंशदाढ्यानि, चिक्कम्भोऽस्य कलाद्वयम् ॥ ११ ॥ त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि, सप्त-
पञ्चाशता युतम् । शतमेकं सप्तदश, कलाश्च निपथे शरः ॥ १२ ॥ योजनानां सहस्राणि, चतुर्नवतिरेव च ।
पट्पञ्चाशं शतमेकं, प्रत्यक्षाऽस्य कलाद्वयम् ॥ १३ ॥ लक्षं चतुर्विंशतिश्च, सहस्राणि शतत्रयम् । पट्पञ्चारिंश-
तोपेतं, धनुःपृष्ठं कलानव ॥ १४ ॥ विंशतिश्च सहस्राणि, पञ्चपट्टियुतं शतम् । सार्द्धं कलाद्वयं ज्ञेयं, बाहा-
ऽस्यैकैकपार्श्वतः ॥ १५ ॥ कोटीनां शतमेकं द्विचत्वारिंशच्च कोटयः । चतुष्पञ्चाशच्च लक्षाः, पट्पट्टिश्च सह-
स्रकाः ॥ १६ ॥ सैकोनसप्ततिः पञ्चशती तथाऽधिकाः कलाः । अष्टादशास्य प्रतरगणितं भुवि कीर्तितम् ॥ १७ ॥
सप्तपञ्चाशत्सहस्राः, कोटीनां कोटयः पराः । अष्टादश तथा लक्षाः, पट्पट्टिरथ चोपरि ॥ १८ ॥ सहस्राणि योज-
नानां, सप्तविंशतिरेव च । शतानि नव सैकोनाशीतीन्यत्र भवेद् घनम् ॥ १९ ॥ सिद्धायतनकूटं ? च, द्वितीयं
निपथाभिधम् २ । हरिवर्षाभिधं कूटं ३, पूर्वविदेहसंज्ञकम् ४ ॥ २० ॥ हरिकूटं ५, घृतिकूटं ६, शीतोदाकूट ७-

भित्तिषि । अपरविदेहदृष्टं ८, कूटं च रुक्काहयम् ९ ॥ २१ ॥ निषधे नच-कूटानि, अण्ण्या स्थितानि पूर्यवत् ।
 आग्ने नैल्यं देवदेव्योऽन्नेषु कूटसमाभिधाः ॥ २२ ॥ तिगिच्छिस्तु पौष्परजस्तत्प्रधान इह द्रवः । तिगिच्छि-
 नामा गत्यारि, सहस्राण्यपमायतः ॥ २३ ॥ विस्तीर्णाश्च द्वे सहस्रे, उद्विद्धो वशयोजनीम् । पद्मद्रवसमसह्यैः,
 गन्त्रीः संशोभितोऽभितः ॥ २४ ॥ विदकृन्मादि तु पद्मेभ्यस्तेभ्य एषां चतुर्गुणम् । यथाऽत्र स्यान्मूलपत्रं, चतु-
 र्गोजनसंमितम् ॥ २५ ॥ अयनं मूलपद्मेऽत्र, श्रीदेवीभवनोपमम् । श्रीदेवी स्वामिनी तस्य, सैकपल्योपम-
 म्यितिः ॥ २६ ॥ दक्षिणालयतोरणेन, तिगिच्छिहृदतोऽमुतः । तटिनी हरिसलिला, निर्गता दक्षिणामुली ॥ २७ ॥
 गोजनानां सहस्राणि, सप्तोपरि क्षतानि च । चत्वारि चैकविंशानि, कलां च पर्वतोपरि ॥ २८ ॥ गत्याऽसौ
 हरिमल्लिकुण्डे पतति पर्यतात् । दक्षिणेन तोरणेन, तस्माद्निर्गत्य कुण्डतः ॥ २९ ॥ हरिषर्पपूर्वभागं, विभजन्ती
 द्विधा किल । गर्भेन योजनेनार्योऽरु, गन्धापातिधराधरात् ॥ ३० ॥ चलिता प्राङ्मुखीभूय, विशति प्राच्यवा-
 रिणौ । पद्मपद्माश्चैवलिनीसहस्रैः परिवारिता ॥ ३१ ॥ त्रिभिर्विधेशेपकम् । प्रमाणं जिहिकाकुण्डद्वीपप्रवाहपृ-
 स्थिगम् । हरिकान्तात्मनं सर्व, शेषमग्राविशेषितम् ॥ ३२ ॥ उत्तराहृतोरणेन, तिगिच्छिहृदतस्ततः । शीतो-
 द्येति निर्धरिणी, निर्गतोत्तरसम्पुरी ॥ ३३ ॥ प्रागुक्तमानमुल्लाप्य, क्षेत्रं क्षितिधरोपरि । शीतोवाकुण्डे पतति,
 यस्मिन्निहिरुपा नगात् ॥ ३४ ॥ कुण्डावसावोत्तराहृतोरणेनोत्तरामुशी । यान्ती कुरुहृदान् पञ्च, खलेच कुर्वती
 क्षिप्ता ॥ ३५ ॥ नदीसहस्रेष्वधतुरशीला पथ्याश्रिता क्रमात् । यान्ती देवकुरुप्रान्ते, भद्रसालयनान्तरे ॥ ३६ ॥

यावद् द्वाभ्यां योजनाभ्यां, सुमेरुर्दूरतः स्थितः । तावत्तत्संमुखं याता, कामुकीव रसाकुला ॥ ३७ ॥ वक्ष-
स्मरगिरेर्विद्युत्प्रभस्याधो विभागतः । परावृत्ता पश्चिमातो, लज्जितेवामिसारिका ॥ ३८ ॥ द्वेधाऽपरविदेहांश्च,
कुर्वती सरितां अत्रा । अष्टाविंशत्या सहस्रैरेकैकविजयोद्गतैः ॥ ३९ ॥ अत्राऽम्भोधिप्रवेशे च, मूलतः सर्व-
सङ्गण्या । नदीनां पञ्चभिर्लक्षैः, सद्वाविंशत्सहस्रैकैः ॥ ४० ॥ अधो जयन्तद्वारस्य, विभिद्य जगतीतटम् ।
प्रविष्टा पश्चिमाम्भोद्यौ, शीतोदास्या महानदी ॥ ४१ ॥ नवभिः कुलकम् ॥ पञ्चाशद्योजनान्यस्या, विष्कम्भो
द्दनिर्गमे । एकं योजनमुद्वेधः, स कुण्डनिर्गमावधि ॥ ४२ ॥ व्यासेऽशीतिश्च वर्द्धन्ते, धनूपि प्रति योजनम् ।
तत्पञ्चयोजनशतव्यासेयं वाद्विसंगमे ॥ ४३ ॥ तत्रोद्वेधो योजनानि, दशैतस्याश्च लिहिका । पञ्चाशद्विस्तृतां द्वे च,
योजने मेदुरायता ॥ ४४ ॥ चत्वारि योजनशतान्यशीतिश्च तथोपरि । कुण्डस्यायामविष्कम्भौ, दशोद्वेधश्च
कीर्तितः ॥ ४५ ॥ चतुःषष्टियोजनानि, द्वीपोऽस्या विस्तृतायतः । योजनार्द्धमुच्छ्रितोऽद्भ्यो, गङ्गावद्भवनादि-
कम् ॥ ४६ ॥ शीताप्येवं नीलवतो, निर्गता केसरिहृदात् । शीताकुण्डे निपत्यातः, प्रस्थिता दक्षिणामुखी
॥ ४७ ॥ प्राग्वद्विदधती द्वेधा, पञ्चोत्तरकुण्डहृदान् । नदीसहस्रैश्चतुरशीत्योदकुण्डैः अत्राः ॥ ४८ ॥ प्रासोत्तर-
कुरुप्रान्ते, भद्रशालवनं क्रमात् । असंप्राप्ता योजनाभ्यां, द्वाभ्यां मन्दरभूधरम् ॥ ४९ ॥ गिरेर्माल्यवतो-
ऽधस्तात्प्रस्थिता पूर्वसंमुखी । द्वेधा विदधती पूर्वविदेहान् पथि चात्रा ॥ ५० ॥ अष्टाविंशत्या सहस्रैरेकै-
कविजयोद्गतैः । नदीनां पञ्चभिर्लक्षैः सद्वाविंशत्सहस्रैकैः ॥ ५१ ॥ सर्वाग्नेनेति संयुक्ता, विभिद्य जगतीत-

टम् । द्वारस्य विजयस्याथो, विशति प्राच्यवारिधिम् ॥ ५२ ॥ पङ्क्तिभिः कुलकं । अस्या बाद्धिप्रवेशान्तमारभ्य
 इदनिर्गमात् । शीतोदया समं सर्वं, ज्ञातव्यमविशेषितम् ॥ ५३ ॥ इति निषधपर्वतः, प्रसंगात् शीतास्वरूपं
 च ॥ स्यापना । हिमवता महता च कनीयसा, जलधिना निषधेन च ये त्रिधा । तदिह दक्षिणपार्श्वमिहोदितं,
 बहुविधं नियतानियतारकैः ॥ ५४ ॥ (द्वुतविलं०) विश्वाथ्यर्धकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्मजश्रीतन-
 योज्तनिष्ट विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, सर्गो निर्गलितार्थसा-
 र्धसुभगः पूर्णः सुखं पौडशः ॥ ४५५ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशो पौडशः सर्गः समाप्तः ॥

॥ अथ सप्तदशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

मध्ये द्वयोः पर्वतयोर्नीलवस्त्रिपधाख्ययोः । भात्यायतचतुरस्रं, क्षेत्रं महाविदेहकाः ॥ १ ॥ सर्वक्षेत्रगुरुत्वा-
 न्महाप्रमाणाङ्गजनयुतत्वाद्वा । इदमुत महाविदेहाभिधसुरयोगान्महाविदेहाख्यम् ॥ २ ॥ (गीतिः) त्रयस्त्रि-
 शायोजनानां, सहस्राणि च पद्मशती । युक्ता चतुरशीत्यास्य, व्यासः कलाचतुष्टयम् ॥ ३ ॥ वर्षचर्षधराद्री-
 णामन्येषां तु जिनेश्वरैः । अन्यप्रदेशपङ्क्तिर्या, सा जीवेति निरूपिता ॥ ४ ॥ अस्मिन् क्षेत्रे पुनर्मध्यप्रदेशप-
 ङ्क्तिरायता । सा प्रत्यक्षा भवेत्पूर्णलक्षयोजनसंमिता ॥ ५ ॥ ततश्चापेक्ष्य तां जीवां, धनुःपृष्ठद्वयं भवेत् । तत्रैकं
 दक्षिणाभिधस्पृगुत्तराब्धिः त्रितं परम् ॥ ६ ॥ एवं शरोऽपि द्विविधो, दक्षिणोत्तरभेदतः । पूर्वोपरैवं बाह्यायि,

प्रत्येकं द्विविधा भवेत् ॥ ७ ॥ लक्षाद्वं योजनान्यस्य, विशिखौ दक्षिणोत्तरो । दक्षिणां त्येतरधनुः पृष्ठमानमथ
सुये ॥ ८ ॥ अष्टपञ्चाशत्सहस्राधिकं योजनलक्षकम् । शतं त्रयोदशयुतं, सार्द्धाः कलाश्च पोडश ॥ ९ ॥
सहस्राः पोडश शतान्यष्टौ त्र्यशीतिरेकिका । बाह्या त्रयोदश कलाः, कलातुर्याशसंयुताः ॥ १० ॥
शतानि त्रीणि कोटीनां, कोटयः सप्तविंशतिः । लक्षाश्चतुर्दश तथा, सहस्राण्यष्टसप्ततिः ॥ ११ ॥
पञ्चभिश्चाभ्यधिकानि, योजनानां शतानि पद । कलाद्वयं च विकला, एकादश तथोपरि ॥ १२ ॥ एतन्महा-
विदेहस्य, गणितं प्रतरात्मकम् । भव्यलोकोपकाराय, तत्त्वविद्विर्निरूपितम् ॥ १३ ॥ महाविदेहक्षेत्रं तच्चतुर्द्धा
वर्णितं जिनैः । पूर्वोपरविदेहाश्च, द्विविधाः कुरयस्तथा ॥ १४ ॥ तत्र मेरोरुत्तरस्यामुत्तराः कुरवः स्मृताः ।
गन्धमावदनसन्माल्ययत्नोरन्तर्गिरीन्द्रयोः ॥ १५ ॥ दक्षिणस्यां पुनर्देवकुरवः सुरभूमृतः । विद्युत्प्रभसौमनस-
गजदन्तनगान्तरे ॥ १६ ॥ मेरोश्च पूर्वतः पूर्वविदेहाः परिकीर्तिताः । तथाऽपरविदेहाश्च, मेरोः पश्चिमतः
स्मृताः ॥ १७ ॥ शीतया सरिता पूर्वविदेहा विहिता द्विधा । कृताः शीतोदयाऽप्येवं, द्विधाऽपरविदेहकाः
॥ १८ ॥ अष्टौ पूर्वविदेहेषु, शीतोत्तरतटे किल । भवन्ति विजयाश्चक्रिजेयपद्मखण्डलक्षिताः ॥ १९ ॥ स्थापना ।
अन्तर्नदीभिस्त्रिषष्टिभिर्यक्षस्काराचलैस्तथा । चतुर्भिः कृतसौमानो, भवन्तीत्येवमष्ट ते ॥ २० ॥ शीताया दक्षि-
णतटे, तथैव विजयाष्टकम् । अष्टाष्टौ विजया एवं, शीतोदाकुलयोरपि ॥ २१ ॥ पूर्वोर्द्धे च विदेहानां, मही
फरतलोपमा । ततो नयद्रिविजयाः, समश्रेण्या स्थिता इह ॥ २२ ॥ अपराद्धं तु घरणी, चियोगिनी च हीयते ॥

समभूमेः समारभ्य, पश्चिमायां क्रमात्ततः ॥ २३ ॥ विजये नलिनावल्यां, यप्राख्ये चान्तवर्त्तिनः । सहस्रं
 योजनान्युण्ढा, ग्रामा भवन्ति केचन ॥ २४ ॥ ततोऽधोलौकिकग्रामा, इति ते ख्यातिमैयरुः । तेपामन्ते
 स्थिता मूमिभिस्ती रोदुमिचार्णयम् ॥ २५ ॥ तत्रैव जगतीभित्तिर्जयन्तद्वारराजिता । ऊर्द्धं स्थिताऽधोग्रामाणां,
 विदधुरिच कौतुरुम् ॥ २६ ॥ शीतोदाऽपि स्त्रीस्रभावादिवायोगामिनी क्रमात् । योजनानां सहस्रेऽब्धि, याति
 भिन्या जगत्पथः ॥ २७ ॥ एवं च पश्चिमार्द्धस्य, क्रमनिष्ठा क्षितिर्भवेत् । कूपकोशसमाकर्षिष्टुपगन्तव्यभूरिच
 ॥ २८ ॥ ततो निम्ननिम्नतरा, भवन्ति समभूतलात् । तत्रत्या विजयाः शैलाः, सरितश्च यथोत्तरम् ॥ २९ ॥
 मालययद्गजदन्तस्य, पूर्वतो विजयो भवेत् । कच्छाल्पस्तस्य पूर्वान्ते, सीमकृच्चित्रपर्वतः ॥ ३० ॥ ततः सुक-
 च्छविजयस्तस्यापि सीमकारिणी । गाहावतीनाम नदी, महाकच्छस्ततः परम् ॥ ३१ ॥ विजयस्यास्य पूर्वान्ते,
 ब्रह्मशूदाभियो गिरिः । कच्छायतीति विजयस्ततः परमुदीरितः ॥ ३२ ॥ ह्वावती नदी तस्य, मर्यादाकारिणी
 ततः । आवर्त्सविजयोऽस्यान्ते, नलिनीकूटपर्वतः ॥ ३३ ॥ मङ्गलावर्त्सविजय, एतस्मात्पूर्वतो भवेत् । तस्य वेग-
 यती नाम, नदी सीमाविधायिनी ॥ ३४ ॥ विजयः पुष्कलस्तस्याः, पूर्वतस्तस्य सीमकृत् । एकशैलगिरिस्त-
 स्माद्विजयः पुष्कलावती ॥ ३५ ॥ विजयेऽस्मिन् विजयते, सीमन्धरजिनोऽधुना । जगद्भिनकरः पुण्यप्रफर्पमा-
 प्यदर्शनः ॥ ३६ ॥ ततः परं वनमुखमित्येवं विजयाष्टकम् । शीताया उत्तरतटे, पर्यन्ते चनराजितम् ॥ ३७ ॥
 तत्संमुखं वनमुग्नं, शीताया दक्षिणे तटे । तस्मात्पश्चिमतो वत्सनामा विजय आहितः ॥ ३८ ॥ बाहुनामा

जिनः श्रीमान्, विजयेऽस्मिन् विराजते । सुदेध्वरकरामशैरसकृन्मसृणक्रमः ॥ ३९ ॥ त्रिकूटः पर्वतोऽस्यान्ते,
सुवत्सविजयस्ततः । तप्तानामान्तरनदी, तस्य सीमाविधायिनी ॥ ४० ॥ ततो महावत्सनामा, विजयोऽस्य
च सीमनि । शैलो वैश्रमणकूटस्तस्य पश्चिमतः पुनः ॥ ४१ ॥ चत्सावतीति विजयस्तस्य सीमाविधायिनी ।
नदी मत्ता ततः प्रत्यङ्, रम्याख्यो विजयस्ततः ॥ ४२ ॥ अञ्जनाद्विरमुष्यान्ते, रम्यको विजयस्ततः । उन्म-
त्ताख्या नदी तस्या, विजयो रमणीयकः ॥ ४३ ॥ मातञ्जनगिरिस्तस्य, सीमयथो मङ्गलावती । विजयोऽस्य च
सीमायां, गिरिः सोमनसाभिधः ॥ ४४ ॥ अस्य पश्चिमतो देवकुरवस्तदनन्तरम् । गिरिर्विद्युत्प्रभनामा, गज-
दन्ताकृतिः स्थितः ॥ ४५ ॥ तस्य पश्चिमतः पक्ष्मविजयः परिकीर्त्तितः । ततोऽङ्गापाती क्षितिभृत्सुपक्ष्मो
विजयस्ततः ॥ ४६ ॥ ततः क्षीरोदाख्यनदी, महापक्ष्माभिधस्ततः । विजयोऽन्तेऽस्य च पक्ष्मपातीति क्षितिभृ-
द्भवेत् ॥ ४७ ॥ पक्ष्मावतीति विजयः, कथितस्तदनन्तरम् । शीतछोता नाम नदी, तस्य सीमाविधायिनी
॥ ४८ ॥ तस्याः पश्चिमतः शङ्खविजयोऽन्तेऽस्य राजते । आशीविपगिरिस्तस्माद्विजयो नलिनोऽग्रतः ॥ ४९ ॥
नयन्तर्वाहिनी तस्य, मर्यादाकारिणी भवेत् । तस्याः पश्चिमतः ख्यातो, विजयः कुमुदाभिधः ॥ ५० ॥
सुखावहो गिरिस्तस्य, मर्यादाकारको भवेत् । ततः परं च नलिनावतीति विजयो मतः ॥ ५१ ॥ नमस्यते
सुकृतिभिः, सुबाहुर्जगदीश्वरः । विजये विहरन्नस्मिन्, शतकृतुशतस्तुतः ॥ ५२ ॥ शीतोदादक्षिणतटाश्रितं

१ सूर्येन्द्रनामसंख्येयानां भावात् शतशब्दोऽत्र शतश इत्यर्थकः, न तु शतमेवेन्द्राः, द्वात्रिंशतः चतुष्पष्टेः असंख्यावानामेव वा भावात् ।

यनमुनं ततः । तत्संमुखं वनमुखं, शीतोदोत्तरकूलजम् ॥ ५३ ॥ वनस्यैतस्य पूर्वस्यां, विजयो वप्रनामकः ।
 पृथतस्तस्य चन्द्रारूपो, चक्षस्कारगिरिर्भवेत् ॥ ५४ ॥ विजये विहरत्यसिन्, युगन्धरजिनेश्वरः । अधुना देश-
 नासारः, पुनानो भव्यमण्डलम् ॥ ५५ ॥ ततः सुवप्रविजयस्ततो नगूर्मिमालिनी । ततो महावप्रनामा, विजयः
 कथितो जिनेः ॥ ५६ ॥ ततः सूरौ नाम गिरिस्ततो वप्रावती भवेत् । विजयोऽन्तेऽस्य गम्भीरमालिनी कथिता
 नदी ॥ ५७ ॥ ततश्च यलगुविजयस्ततो नागाभिधो गिरिः । ततः सुवल्लुविजयस्ततश्च फेनमालिनी ॥ ५८ ॥
 स्यादन्तरनदी तस्या, गन्धिलो विजयः परः । ततो गिरिर्देवनामा, ततश्च विजयः किल ॥ ५९ ॥ स्याद्गन्धि-
 लायती नाम्ना, ततश्च गन्धमादनः । गजदन्तगिरिस्तस्मादुत्तराः क्षुरवः पराः ॥ ६० ॥ एवं च—कच्छः
 सुकच्छश्च महाकच्छः कच्छावतीति च । आवर्त्तो मद्गलावर्त्तः पुष्कलः पुष्कलावती ॥ ६१ ॥ वच्छः सुवच्छश्च
 महावच्छो वच्छावतीति च । रम्पो रम्पकरमणीयौ मद्गलावतीति च ॥ ६२ ॥ पक्षमः सुपक्षश्च महापक्षमः
 पक्षमावतीति च । शङ्खश्च नलिनश्चैव कुमुदो नलिनावती ॥ ६३ ॥ वप्रः सुवप्रश्च महावप्रो वप्रावती तथा ।
 यलगुः सुवल्लुर्विजयो, गन्धिलो गन्धिलावती ॥ ६४ ॥ द्वाविंशदन्ते विजयाः, कच्छाद्याः सृष्टितः क्रमात् ।
 माल्यवद्गजदन्ताद्रेरारभ्यागन्धमादनम् ॥ ६५ ॥ द्वाविंशतिः शतानीपञ्चयूनानि च त्रयोदश । योजनानीह
 विःक्रममः, सर्वेषु विजयेष्वथ ॥ ६६ ॥ सहस्राणि षोडशैपामायामः पञ्चभिः शतैः । योजनानां द्वावचत्वार्य, चा-
 श्रानि द्विकलायपा ॥ ६७ ॥ अन्तर्नदीनां सर्वासां, चक्षस्कारमहीभृताम् । सर्वेषामप्यसावेवायामो ज्ञेयो

विचक्षणैः ॥ ६८ ॥ अत्रायमाग्रायः—शीताशीतोदयोर्वाद्धिप्रवेश एव यद्यपि । विष्कम्भः स्याद्योजनानां, पूर्णपञ्चशतात्मकः ॥ ६९ ॥ हीनो हीनतरोऽन्यत्र, तथाप्युभयकूलयोः । कच्छादीनां विजयानां, समीपे रमणो-
चितौ ॥ ७० ॥ द्वौ द्वौ तयोः स्तो रमणप्रदेशौ तदपेक्षया । सर्वत्राप्यनयोर्व्यासो, भाव्यः पञ्चशतात्मकः ॥ ७१ ॥
ततो विदेहविष्कम्भे, शीताव्यासेन वर्जिते । अर्धितेऽन्तर्नदीवक्षस्काराद्रिविजयाततिः ॥ ७२ ॥ एते च विजयाः
सर्वे, चैताल्योर्विहिता द्विधा । पूर्वोपरायततया, स्थितै रजतकान्तिभिः ॥ ७३ ॥ स्थापना । स्वरूपतोऽमी भरत-
चैताल्यस्य सहोदराः । आयामतश्च विजयविष्कम्भसदृशा इमे ॥ ७४ ॥ समक्षेत्रस्थितेश्चैपां, धनुर्वाहाद्यसं-
भयः । मूलादूर्ध्वं योजनानां, दशानां समतिक्रमे ॥ ७५ ॥ एषु द्वे खेचरश्रेण्यौ, तयोर्विद्याभृतामिह । पुराणि
पञ्चपञ्चाशत्प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ ७६ ॥ ततः पुनर्योजनानां, दशानां समतिक्रमे । शक्रेशानाभियोग्यानां,
द्वे श्रेण्यौ पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ ७७ ॥ तत्रापि—शीताया दक्षिणतटे, चैताल्यविजयेषु ये । तत्राभियोग्यश्रेण्यो
यास्ताः सौधर्मस्य वज्रिणः ॥ ७८ ॥ शीतायाश्चोत्तरतटे, चैताल्यविजयेषु ये । तत्राभियोग्यश्रेण्यो यास्ता
ईशानसुरेशितुः ॥ ७९ ॥ सर्वेऽप्यमी नवनवकूटालङ्कृतमौलयः । मानं स्वरूपं कूटानामुक्तचैताल्यकूटवत् ॥ ८० ॥
पूर्वस्यां प्रथमं कूटं, सिद्धायतनसंज्ञितम् । ततः खखविजयाद्विकूटं दक्षिणशब्दयुक्तं ॥ ८१ ॥ खण्डप्रपातकूटं
स्यान्माणिभद्रं ततः परम् । चैताल्यं पूर्णभद्रं च, तमिस्रगुहमित्यपि ॥ ८२ ॥ ततः खखविजयाद्विकूटमुत्तरशब्द-
युक्तं । चैताल्येष्वन्तिमं कूटं, ज्ञेयं चैश्रमणाभिधम् ॥ ८३ ॥ चैताल्येषु हि सर्वेषु, कूटं द्वितीयमष्टमम् । स्यादक्षि-

गोत्तरस्वविजयाद्धीभिषं क्रमात् ॥८४॥ यथा दक्षिणकच्छार्द्धकूटं द्वितीयमष्टमम् । भवेदुत्तरकच्छार्द्धं, कच्छ-
 चैताद्वयपर्वते ॥ ८५ ॥ अर्द्धे द्वे द्वे विजयानां, चैताद्वयगिरिणा कृते । यथा दक्षिणकच्छार्द्धं, तथा कच्छार्द्धमु-
 त्तरम् ॥ ८६ ॥ अर्द्धस्य तस्यैकैकस्य, सहस्राण्यष्ट दीर्घता । योजनानां द्विश्लोकसप्तत्याद्या तथा कला ॥ ८७ ॥
 नीलवस्त्रिपथश्चाभृदक्षिणोवस्त्रितम्ययोः । शैलो दृपभक्कूटः स्याद्विजयं विजयं प्रति ॥ ८८ ॥ तस्य चात्रेरुभयतः,
 कुण्डमेकैकमस्ति तत् । सिन्धुकुण्डं पश्चिमतो, गङ्गाकुण्डं च पूर्वतः ॥ ८९ ॥ ते च पट्टं योजनानि, विष्क-
 म्मायामतो मते । किञ्चिद्नूननयत्याद्यं, शतं च परिवेपतः ॥ ९० ॥ योजनानि दशोद्विद्धे, विमलोदकपूरिते ।
 द्वीपेनैकैकेन रम्ये, स्वर्वेयीभवनस्पृशा ॥ ९१ ॥ एताभ्यामथ कुण्डाभ्यां, सिन्धुगङ्गा च निम्नगे । दक्षिणेन तोर-
 णेन, निर्गते दक्षिणामुखे ॥ ९२ ॥ अपान्तरालेऽनेकाभिर्नदीभिः पथि संश्रिते । चैताद्वयसन्धिषु सप्तनदीसह-
 स्रसंयिते ॥ ९३ ॥ तमिस्त्रायाः पश्चिमतः, सिन्धुर्वैताद्वयभूधरम् । गङ्गा खण्डप्रपातायाः, प्राग्विभिद्य च निर्गते
 ॥ ९४ ॥ याम्यार्द्धेऽपि नदीसप्तसहस्रसंश्रिते इति । सरित्सहस्रैः प्रत्येकं, चतुर्दशभिरन्विते ॥ ९५ ॥ शीता-
 नदीं प्रविशतो, दक्षिणाभिमुखान्धवना । ततो भवन्ति पट्खण्डाः, सर्वेऽपि चिजया इमे ॥ ९६ ॥ पञ्चभिः
 कुलकम् ॥ स्यापना । शीताया याम्यकूलेऽपि, विजयेष्वेवमष्टसु । निपथस्योदशितम्बे, एकैको दृपभाचलः
 ॥ ९७ ॥ तस्याप्युभयतः प्राग्वत्, कुण्डे द्वे द्वे तथाविधे । प्रत्यग रक्तवतीकुण्डं, रक्ताकुण्डं च पूर्वतः ॥ ९८ ॥
 एताभ्यामपि कुण्डाभ्यां, निर्गते उत्तरामुखे । रक्तारक्तवतीनयौ, भिन्ना चैताद्वयभूधरम् ॥ ९९ ॥ शीतानदीं

प्रविशतः, स्वरूपं पुनरेतयोः । पूर्वोक्ताभिर्नदीभिः स्यान्निःशेषमविशेषितम् ॥ १०० ॥ शीतोदायाम्यकुलेऽपि,
विजयेष्वेवमष्टसु । निपथस्योदग्रितम्बे, एकैको दृपभाचलः ॥ १ ॥ तस्याप्युभयतः कुण्डे, प्राग्वद् द्वे द्वे मनो-
रमे । सिन्धुकुण्डं पश्चिमतो, गङ्गाकुण्डं च पूर्वतः ॥ २ ॥ ताभ्यां गङ्गासिन्धुनद्यौ, प्रव्यूहे उत्तराध्वना । प्रागव-
द्विभिन्नवैतादये, शीतोदां विशतो नदीम् ॥ ३ ॥ इत्थमेवोत्तरतटे, शीतोदासरितः किल । नितम्बे दक्षिणे
नीलवतोऽस्ति दृपभाचलः ॥ ४ ॥ प्राग्वद्दृपभूदस्य, गिरस्यास्ति पूर्वतः । रक्ताकुण्डं रक्तवतीकुण्डं पश्चिम-
तस्ततः ॥ ५ ॥ एताभ्यामपि कुडाभ्यां, निर्गल्य दक्षिणामुखे । रक्तारक्तवतीनद्यौ, भिन्वा वैतादथभूधरम् ॥ ६ ॥
शीतोदायां प्रविशतो, याम्येन ऋजुनाऽध्वना । गङ्गासिन्धुश्रवन्तीभ्यामिमाः सर्वात्मना समाः ॥ ७ ॥ तथाहुः
क्षमाश्रमणमिश्राः—“सीयाइ उइक्षेसु सीओयाए य जम्मविजएसु । गंगासिन्धुनईओ इयरेसु य रत्तरत्तवई
॥ ८ ॥” कुण्डान्येवं चतुःपट्टिर्द्वार्तिशदृपभाद्रयः । स्वरूपमेपां भरतवत्तिकुण्डर्पभाद्रिवत् ॥ ९ ॥ चतुःपट्टेस्त-
पैयासां, नदीनां हृदनिर्गमात् । आरभ्य शीताशीतोदावाहिनीसंगमावधि ॥ १० ॥ सर्वं स्वरूपं भरतगङ्गा-
सिन्धुसरित्समम् । प्रत्येकं परिवारोऽपि, तावान् ज्ञेयो विशारदैः ॥ ११ ॥ गङ्गारक्तान्यतरस्याः, प्रवेशे मागधा-
भिधम् । शीताशीतोदयोरन्यतरस्यां तीर्थमाहितम् ॥ १२ ॥ एवं सिन्धुरक्तवलयोर्गो प्रभासनामकम् । तयो-
र्द्वयोरन्तराले, वरदामं भवेदिह ॥ १३ ॥ एवं तीर्थत्रयं ज्ञेयं, विजयं विजयं प्रति । स्वरूपमेपां भरततीर्थवत्प-
रिभाव्यताम् ॥ १४ ॥ उत्तराह्णेषु शीतायाः, कच्छादिविजयेष्विमाः । राजधान्यो दक्षिणार्द्धमध्यखण्डेषु

कीर्तिताः ॥ १५ ॥ क्षेमा क्षेमपुरी चैवारिष्ठा रिष्ठवती पुरी । खड्गी मञ्जुपौपधिश्च, पुरी च पुण्डरीकिणी ॥ १६ ॥
 शीताया दाक्षिणात्येषु, वटसादिविजयेष्विमाः । राजधान्य उत्तरार्द्धे, मध्यखण्डेषु वर्णिताः ॥ १७ ॥ सुसीमा
 कुण्डला चैवापराजिता प्रभङ्गरा । अङ्गावती पद्मवती, शुभाऽथ रत्नसंचया ॥ १८ ॥ शीतोदाया याम्यतटे,
 पद्मादिविजयेष्विमाः । उत्तरार्द्धमध्यखण्डे, राजधान्यो निरूपिताः ॥ १९ ॥ अश्वपुरी सिंहपुरी, महाख्या
 विजयाभिधा । अपराजिताऽपराख्या, शोका च वीतशोकिता ॥ २० ॥ शीतोदाया उदीच्येषु, चम्रादिविजये-
 ष्विमाः । याम्यार्द्धे मध्यखण्डेषु, राजधान्यो जिनेः स्मृताः ॥ २१ ॥ विजया वैजयन्ती च, जयन्ती चापरा-
 जिता । चक्रपुरी लङ्गपुर्यवन्ध्याऽयोधेति नामतः ॥ २२ ॥ विजयेष्वेषु मनुजाः, पञ्चचापशतोद्भवाः । जयन्यो-
 त्कर्षतः पूर्यकोटिभुजभवायुपः ॥ २३ ॥ नानासंहनना नानासंस्थाना विविधाशयाः । मृत्वा नानागतिं
 यान्ति, स्वस्वकर्मानुसारतः ॥ २४ ॥ कालः सदाऽत्र सुपमादुष्पमारम्भसन्निभः । सांप्रतीनभरतचङ्गर्भापत्या-
 यनादिकम् ॥ २५ ॥ आहारस्यान्तरे माने, चानैयत्वं तथैव हि । ततश्चतुःशतगुणं, मानं च स्याद्गृहादिषु ॥ २६ ॥
 चित्राद्यान् देवशैलान्तान्, यक्षस्कारगिरीन्विदुः । चतुरश्वतुरः शीताशीतोदयोस्तद्वये ॥ २७ ॥ चित्रश्च ब्रह्म-
 हृदश्च, नलिनीकूट इत्यपि । एकशैलश्चेति शीतोत्तरकूले धराधराः ॥ २८ ॥ त्रिकूटश्च वैश्रमणोऽञ्जनो मातञ्जनो-
 ऽपि । शीताया दक्षिणतटे, यक्षस्काराचला इमे ॥ २९ ॥ अङ्गापाती पद्मपाती, आशीचिपः सुलावहः ।
 शीतोदाया याम्यतटे, यक्षस्काराद्रयः श्रुताः ॥ ३० ॥ चन्द्रः सूर्यश्च नागश्च, देवश्चेति महीधराः । शीतोदाया

उदण्डे, सर्वं एवं च षोडश ॥ ३१ ॥ एकतोऽमी नीलवता, सज्यन्ते निपथेन चा । द्वितीयान्तेन शीतोदां,
शीतां चा संस्पृशन्ति च ॥ ३२ ॥ योजनानां पञ्च शतान्येते विष्कम्भतो मताः । सर्वत्र सर्वं सदृशाः, सर्वर-
त्नमया अपि ॥ ३३ ॥ नीलवक्षिपथक्षमाभृत्समीपेऽमी समुद्रताः । चतुःशतीं योजनानां, शतमेकं भुवोऽन्तरे
॥ ३४ ॥ ततश्च मात्रया वर्द्धमानाः सर्वे यथाक्रमम् । शीताशीतोदयोः पार्श्वे, जाताः पञ्चशतोद्वताः ॥ ३५ ॥
पञ्चविंशं योजनानां, शतं तत्र भुवोऽन्तरे । तुरङ्गस्कन्धसंस्थानसंस्थिता इति वर्णिताः ॥ ३६ ॥ स्वस्याद्धानस-
मालानैकैकद्रुन्दारकाश्रिताः । यथा चित्रगिरौ चित्रः, स्वाम्येवमपरेष्वपि ॥ ३७ ॥ अथ चत्वारि चत्वारि, कूटा-
न्त्येषु किलात्रिषु । भवन्त्येवं चतुःपष्टिरेतानि सर्वसंख्यया ॥ ३८ ॥ आद्यं विवक्षितगिरिप्राग्वर्त्तिविजयाख्यया ।
नीलवक्षिपथप्राग्वर्त्तोः, समीपेऽन्यतरस्य तत् ॥ ३९ ॥ यः पश्चिमायां विजयो, द्वैतीधीरं तदाख्यया । तृतीयं
निजनामैव, सिद्धायतनमन्तिमम् ॥ ४० ॥ विषयशुम्बिचलत्केतुसिद्धायतनयन्धुरम् । शीताशीतोदयोरन्यतरस्याः
सन्धिष्वे च तत् ॥ ४१ ॥ कच्छासुकच्छयोर्मध्यस्थिते चित्रगिरौ यथा । आद्यं सुकच्छकूटं स्यात्, कच्छकूटं
द्वितीयम् ॥ ४२ ॥ तृतीयं चित्रकूटं स्यात्सिद्धायतनमन्तिमम् । शीताशीतोदयोरेवमुदग्रोधसि भाव्यताम्
॥ ४३ ॥ चित्रकूटे च गिरौ चत्सकूटं निपथसन्धिष्वौ । द्वितीयं तु सुवत्साख्यं, ततस्त्रिकूटसंज्ञितम् ॥ ४४ ॥ त्र्यं
च सिद्धायतनं, सर्वेष्वप्येषमत्रिषु । शीताशीतोदयोर्धाम्यतदस्थेषु विभाव्यताम् ॥ ४५ ॥ एवं चतुर्णां चतुर्णां,
सिद्धायतनशालिनाम् । कूटानां श्रेणयः शीताशीतोदोभयकूलयोः ॥ ४६ ॥ विधानमालिनां दिव्यकलशाना-

मिवालयः । भान्त्यर्हदभिषेकाय, न्यस्तानामभ्युपतये ॥ ४७ ॥ युग्मम् ॥ सिद्धायतनवर्जानि, स्वस्वतुल्याख्य-
 नाकिना । तान्याश्रितानि विजयदेववत् ते महर्द्धिकाः ॥ ४८ ॥ शीताशीतोदयोर्धाम्योत्तरयोगे सुधाभुजः ।
 क्रमात्तेषां राजधान्यो, मेरुतो दक्षिणोत्तराः ॥ ४९ ॥ गाहावती ह्रदावती, तृतीया वेगवत्यपि । शीताया
 उत्तरतटे, स्युस्तिष्ठोऽन्तरनिम्नगाः ॥ ५० ॥ शीतायाम्यतटे तसा, मत्तोन्मत्तेति निश्चिताः । क्षीरोदा गीतस्रो-
 ताश्चान्तर्वोहिनीति नामतः ॥ ५१ ॥ शीतोदाया याम्यतटे, तस्या उत्तरतः पुनः । ऊर्मिगम्भीरफेनेभ्यो, मा-
 लिन्योऽन्तरनिम्नगाः ॥ ५२ ॥ द्वादशानामप्यमूपाभैकैकं कुण्डमीरितम् । स्वतुल्याख्यं नीलंचतः, समीपे निप-
 धस्य या ॥ ५३ ॥ कुण्डं पुनस्तदैकैकं, विष्कम्भायामतो मतम् । सपादं योजनशतमुद्विद्धं दशयोजनीम् ॥ ५४ ॥
 परिक्षेपेण साशीतियोजनानां शतत्रयम् । मध्ये च द्वीप एकैको, नदीकुण्डसमाभिधः ॥ ५५ ॥ यथा गाहा-
 वतीनयाः, कुण्डं गाहावतीति च । तत्र गाहावतीद्वीपो, भवत्येवं परेऽप्यमी ॥ ५६ ॥ योजनानि षोडशामी,
 विष्कम्भायाममानतः । सातिरेकाणि पञ्चाशत्, प्रज्ञप्ताः परिवेपतः ॥ ५७ ॥ किञ्च सर्वेऽप्यमी द्वीपा, द्वौ
 क्रोशायुच्छ्रिता जलात् । पद्मवेदिकया सर्वे, वनेन च विराजिताः ॥ ५८ ॥ मध्ये च तेषां द्वीपानामैकैकं भवनं
 भवेत् । नदीनामसहस्राश्रया, देव्या योग्यमनुत्तरम् ॥ ५९ ॥ अर्द्धक्रोशव्यासमेकक्रोशायतं मनोहरम् । देशेन-
 क्रोशतुल्लं स्वदेवीशय्याविभूषितम् ॥ ६० ॥ युग्मम् ॥ एताश्च गाहावत्याद्या, निमग्ना निखिला अपि । पञ्चविंश
 योजनानां, शतं विष्कम्भतो मताः ॥ ६१ ॥ सार्द्धे द्वे योजने निम्ना, आरभ्य ह्रदनिर्गमात् । शीताशीतोदाप्र-

वेशपर्यंतं सर्वतः समाः ॥ ६२ ॥ यत्तु श्रीमलयगिरयः क्षेत्रसमासवृत्तौ जम्बूद्वीपाधिकारे एताश्च गाहावती-
प्रमुखा नद्यः सर्वा अपि सर्वत्र कुण्डादिनिर्गमे शीताशीतोदयोः प्रवेशे च तुल्यप्रमाणविष्कम्भोद्वेधा इति
स्वयमुक्त्वा तस्मिन्नेव ग्रन्थे घातकीखण्डपुष्कराद्धीधिकारयोस्तत्रत्यनदीनां द्विगुणविस्तारातिदेशं व्याख्यान-
यन्तः प्रोचुः, यथा जम्बूद्वीपे रोहितांशारोहितासुवणकूलारूप्यकूलानां ग्राहात्यावदीनां च द्वादशानामन्तरन-
दीनां सर्वाग्नेण षोडशानां नदीनां प्रवाहे विष्कम्भो द्वादश योजनानि सार्द्धानि उद्वेधः क्रोशमेकं, समुद्रप्र-
वेशो ग्राहायत्यादीनां च महानदीप्रवेशे विष्कम्भो योजनानि (१२५) उद्वेधो योजने (२) क्रो २, तदभि-
प्रायं न विद्मः, किंच—आसां सर्वत्र समविष्कम्भकत्वे आगमवद्युक्तिरप्यनुकूला, तथाहि—आसां विष्कम्भ-
वैषम्ये उभयपार्श्ववर्तिनोर्ध्वजययोरपि विष्कम्भवैषम्यं स्यात्, इह्यते च समविष्कम्भकत्वमिति । जगतीस-
न्निधौ शीताशीतोदयोस्तद्वये । स्यादैकैकं वनमुखमेवं चत्वारि तान्यपि ॥ ६३ ॥ आद्यं वनमुखं शीतानील-
यद्गुधरान्तरे । द्वितीयं च वनमुखं, शीतां निपधमन्तरा ॥ ६४ ॥ तृतीयं च वनमुखं, शीतोदानिपधान्तरे ।
शीतोदानीलवन्मध्ये, चतुर्थं परिकीर्तितम् ॥ ६५ ॥ याम्योत्तरायतानां प्राक्प्रत्यग्विष्कम्भशालिनाम् । एषां
विजयवर्द्धय, सर्वेषामपि भाव्यताम् ॥ ६६ ॥ एका कलैषां विष्कम्भो, नीलवन्निपधान्तिके । ततो जगत्या

१ एताश्चेत्यादि तुल्यप्रमाणविष्कम्भोद्वेधा इति प्रान्तो ग्रन्थः परस्परं नदीनां साम्यार्थे इति न विरोधः, न विषम-विष्कम्भेऽपि
विजयानां विषमता, सत्यामपि च तस्यां न किञ्चित् मानं विजयानां समचतुरस्रत्वे, प्रमाणं तु कर्णगलैव सर्वत्र, सह रमणेन वा ।

चक्रत्वाद्वर्द्धते जगतीविशि ॥ ६७ ॥ त्रिसहस्री योजनानामष्टसप्ततिवर्जिता । शीताशीतोदयोः पार्श्वे, वर्द्ध-
मानः क्रमादिभूत् ॥ ६८ ॥ अत्रायमाग्रायः—पोडशानां विजयानां, वक्षस्काराष्टकस्य च । पण्णामन्तर्निम-
ग्नानां, कुरूर्णां गजदन्तयोः ॥ ६९ ॥ नीलवन्निपघज्याभ्यां, विष्कम्भे शोधिते स्थितम् । कलाद्वयं तत्सै-
कैका, विष्कम्भो वनयोर्द्वयोः ॥ ७० ॥ दैर्घ्येऽतीते योजनादौ, यावति व्यास इष्यते । निहन्यते तद् द्वाविंश-
रेकोनत्रिंशता शतैः ॥ ७१ ॥ पुनरेकोनविंशत्याहुत्य लक्षैस्त्रिभिर्भजेत् । सहस्रपञ्चदशकसाद्धिद्विशतसंयुतैः
॥ ७२ ॥ लब्धं व्यासो योजनादिः, स्यादत्राभीप्सितास्पदे । भाज्यभाजकयोरेत्रोपपत्तिर्लिख्यते स्फुटा ॥ ७३ ॥
परमन्यासरूपोऽत्र, सर्वत्र गुणको ध्रुवः । तेन ह्रस्वैकोनविंशत्या हतिस्तु कलाकृते ॥ ७४ ॥ आयाम एव परमो,
भाजकोऽत्र ध्रुवो भवेत् । उपरिस्थकलायुग्मप्रक्षेपाय कलीकृतः ॥ ७५ ॥

अथोत्तरकुरूर्णां यौ, पर्वतौ सीमकारिणौ । गन्धमादनसन्माल्यवन्तौ तौ वर्णयाम्यहम् ॥ ७६ ॥ तत्रोत्तर-
कुरूर्णां यः, पश्चिमायां व्यवस्थितः । वायव्यां मेरुतः सोऽयं, प्रज्ञसो गन्धमादनः ॥ ७७ ॥ गन्धः कोष्ठपुदा-
दिभ्यो, रम्यो यदिह पर्वते । तथा क्षेत्रस्वभावेन, ततोऽयं गन्धमादनः ॥ ७८ ॥ गन्धमादननामा च, देवः
पत्योपमस्थितिः । स्वाम्यस्येति तथा ख्यातोऽपरं च शाश्वताभिधः ॥ ७९ ॥ पीतरत्नमयश्चैप, मतान्तरे हिर-
ण्मयः । शोभितः सप्तभिः कूर्टर्नानारत्नोपशोभितैः ॥ ८० ॥ जम्बूद्वीपप्रज्ञसिसूत्रे तु अयं 'सधरयणामए' इति
सर्वात्मना रत्नमय उक्तः । जम्बूद्वीपसमासे तु कनकमय उक्तः, बृहत्क्षेत्रसमासे तु 'गिरि गंधमायणो पीयओ

अ' पीतकः—पीतमणिमय इत्येतद्वृत्तौ । तत्राद्यं मन्दरासन्नं, वायव्यां मन्दराचलात् । कूटं सिद्धायतनाख्यं, तत्रोत्तुहो जिनालयः ॥ ८१ ॥ कूटास्ततोऽपि वायव्यां, कूटं स्याद्गन्धमादनम् । स्याद्गन्धिलायतीकूटं, वायव्या-
ममुतो दिशि ॥ ८२ ॥ तुयं तूत्तरकुर्याख्यं, स्याद्वायव्यां तृतीयतः । पञ्चमात्तदक्षिणस्यां, यक्रत्वेनास्य भृशृतः
॥ ८३ ॥ तुरीयादुत्तरस्यां च, पञ्चमं स्फटिकाभिधम् । अस्मादुत्तरतः पष्ठं, लोहिताक्षाभिधं भवेत् ॥ ८४ ॥
लोहिताक्षानुत्तरस्यां, सप्तमं कूटमाहितम् । आनन्दाख्यमिति सप्त, कूटानि गन्धमादने ॥ ८५ ॥ भोगङ्कराभो-
गयल्यौ, द्वयोः पञ्चमपष्ठयोः । दिङ्मुमायावपरेषु, कूटतुल्याभिधाः सुराः ॥ ८६ ॥ एतत्कूटाभिधदेवेदीनां मन्दरा-
चलात् । राजधान्योऽन्यत्र जम्बूद्वीपे वायव्यकोणके ॥ ८७ ॥ अथोवक्श्रुतः प्राच्यां, याम्यां नीलवतो गिरिः ।
नेशान्यां मन्दरात्कच्छात्प्रतीच्यां माल्यवान् गिरिः ॥ ८८ ॥ नानाकुसुमगुल्मानि, विधूतानि समीरणैः ।
कुर्वन्त्येनं कीर्णपुष्पं, ततोऽगं माल्यवानिति ॥ ८९ ॥ महर्द्धिको वसत्यत्र, माल्यवान् नाम निर्जरः । पल्योप-
मायुरिति वा, यद्वाऽसौ शाश्वताभिधः ॥ ९० ॥ सद्रवैर्दूर्येमयश्चायं, नवकूटोपशोभितः । मेवांसन्नं
कूटमाद्यं, सिद्धायतनसंज्ञितम् ॥ ९१ ॥ द्वितीयं माल्यवत् कूटं, तृतीयं तु ततः परम् । भवेदुत्तारकूर्वाख्यं, तुयं
कच्छाभिधं मतम् ॥ ९२ ॥ पञ्चमं सागराभिख्यं, पष्ठं तु रजताभिधम् । शीताकूटं पूर्णभद्रकूटं हरिस्सहा-
भिधम् ॥ ९३ ॥ नेशान्यां मन्दरात्पद्भ्या, स्थितं कूटचतुष्टयम् । तुर्यात्पञ्चममैशान्यां, पष्ठादक्षिणतश्च
तत् ॥ ९४ ॥ पथमादुत्तरस्यां च, पष्ठं राजतमित्यथ । दक्षिणोत्तरया पद्भ्या, शेषं कूटत्रयं ततः ॥ ९५ ॥

पूर्णभद्रादुत्तरस्थां, ग्राम्यां नीलवती गिरः । कूटं नाम्ना सहस्राङ्गं, ख्यातं हरिस्सहं च तत् ॥ ९६ ॥ एतन्नी-
लवती वर्षधरस्यासन्नमीरितम् । जाल्यखर्णमयं दीप्रभापटलपिञ्जरम् ॥ ९७ ॥ योजनानां सहस्रं तत्तुङ्गं वृत्ताकृति
श्रुवम् । अद्वयद्वयोजनशतद्वयमुद्वेधतो भवेत् ॥ ९८ ॥ तथोक्तं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिधुतौ—अवशिष्टं यमकगिरिप्र-
माणेन नेतव्यं, तच्चेदं—‘अद्वाइल्लाइ जोअणसयाइं उद्वेहेणं’ सहस्रं योजनानां च, स्यान्मूले चिस्तृतायतम् ।
मध्ये साद्धीं सप्तशतीं, शतानि पञ्च चोपरि ॥ ९९ ॥ योजनानां त्रिसहस्री, सद्वापष्टिशतान्विता । द्वे सहस्रे
च द्विसप्तत्यधिकत्रिशताऽञ्चिता ॥ १०० ॥ सहस्रं साधिकैकाशीत्याख्यपञ्चशतान्वितम् । क्रमादस्य परिक्षेपा,
मूले मध्ये तथोपरि ॥ १ ॥ शतानि पञ्च चिस्तीर्णं, गजदन्तगिराचिदम् । सहस्रयोजनश्रु, कूटं माति कथं
ननु ? ॥ २ ॥ अब्रोच्यते—गजदन्तगिरिं व्याप्य, निजाद्धेन स्थितं ततः । गिरेरुभयतो व्योम्नि, शेषाद्धेन
प्रतिष्ठितम् ॥ ३ ॥ तथोक्तं क्षेत्रसमासबृहद्भूतौ—“एवं हरिकूटहरिस्सहकूटयोरपि निजनिजाश्रयगिर्योर्वेधा-
रूपमुभयपार्श्वे आकाशमवरुद्ध्य स्थितत्वं परिभावनीय”मिति । आचकूटे जिनगृहं, तथा पञ्चमपष्ठयोः । सुभो-
गाभोगमालिन्यौ, दिक्कुमार्ये निरूपिते ॥ ४ ॥ शेषेषु पदसु कूटेषु, पत्त्योपमायुपः सुराः । कूटानुरूपनामानो,
महर्द्ध्या विजयोपमाः ॥ ५ ॥ एतेषां देवदेवीनामैशान्यां मन्दराद्विरेः । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र राजधान्यो हरिस्सहं
विना ॥ ६ ॥ हरिस्सहस्य तु ख्याता, राजधानी सुमेरुतः । उत्तरस्यामन्यजम्बूद्वीपे हरिस्सहाभिधा ॥ ७ ॥
सहस्राश्चतुरशीतिर्योजनानां भवेदिह । व्यासायामावपरं तु, तुल्यं चमरचञ्चया ॥ ८ ॥ इमावद्वी योजनानां,

दक्षिणोत्तरमायतौ । त्रिशत्सहस्रान् द्विशतीं नवोत्तरां सप्तदशलाम् ॥ ९ ॥ पूर्वापरं च विस्तीर्णाः समीपे नील-
घद्विरेः । शतानि पञ्च पर्यन्तेऽङ्गुलासहस्रांशविस्तृतौ ॥ १० ॥ चतुःशतीं योजनानां, गिरेर्नीलवतोऽन्तिके ।
अभ्युन्नतौ शतमेकमयगाढौ सुयोऽन्तरे ॥ ११ ॥ समीपे मन्दरस्याथ, स्यातां पञ्चशतोन्नतौ । निमग्नौ पञ्च गव्यू-
तशतानि यमुधान्तरे ॥ १२ ॥ नीलवत्पर्यतोपान्ताद्धर्दमानाविमौ क्रमात् । समुत्सेधावगाहभ्यां, विस्तृत्या
हीयमानकौ ॥ १३ ॥ पूर्वोक्तमानविस्तीर्णोद्विद्धोचाबुपमन्दरम् । नीलवच्छैलकरिणो, दशनाविव राजतः
॥ १४ ॥ प्रत्येकं च पद्मवरयेदिकावनमण्डितौ । कुरुतस्तौ मिथो योगदधिज्यधनुराकृतिम् ॥ १५ ॥ गन्ध-
मादनसन्माल्यवतोः पर्यतयोरथ । अभ्यन्तरे स्थिताः कान्तशुजयोरिव कामिनी ॥ १६ ॥ मन्दराद्रे-
रुत्तरस्यां, दक्षिणस्यां च नीलतः । उत्तराः कुरवः ख्याता, अनुत्तरचिदाश्रयैः ॥ १७ ॥ युग्मम् ॥
ज्वग्दक्षिणविस्तीर्णास्ताः पूर्वपश्चिमायताः । अर्द्धेन्दुमण्डलाकारा, भुवो भालमिवाहिताः ॥ १८ ॥ स्थापना ।
अत्रोत्तरकुरुर्नाम, देवः पल्योपमस्थितिः । वसत्यतस्तथा ख्याता, यद्वदं नाम शाश्वतम् ॥ १९ ॥ एकादश
सहस्राणि, शतान्यष्ट तथोपरि । योजनानां द्विचत्वारिंशत्कलादितयं तथा ॥ २० ॥ दक्षिणोत्तरविस्तारः,
एतासां वर्णितो जिनैः । ज्ञातव्यात्रोपपत्तिश्च, पूर्वाचार्यप्रदर्शिता ॥ २१ ॥ महाविदेहविष्कम्भे, मेरुचिष्कम्भ-
वर्जिते । अर्धोक्तै कुरुव्यासमानं भवति निश्चितम् ॥ २२ ॥ त्रिपञ्चाशद्योजनानां, सहस्राणि भवेदिह । प्रत्य-
ञ्चा नीलवत्पार्श्वे, सा चैवं परिभाष्यताम् ॥ २३ ॥ भद्रशालवनायामो, द्विगुणो मंदरान्वितः । गजदन्तव्यास-

हीनः, कुरुजीवामिति श्रेवेत् ॥ २४ ॥ योजनानां सहस्राणि, षष्टिः किञ्च चतुःशती । अष्टादशाधिका शेषा,
 कला द्वादश तद्धनुः ॥ २५ ॥ तच्चैवं—आयाममानयोग्योगे, उभयोर्गजदन्तयोः । भवेत्कुरुधनुः शृष्ठमानं मेरुस-
 मीपतः ॥ २६ ॥ अत्यन्तं रमणीयाऽत्र, क्षितिरीतिविवर्जिता । कल्पद्रुमा दशविधाः, पूरयन्ति जनेप्सितम्
 ॥ २७ ॥ सदा युगलधर्माणो, जना ललितमूर्त्तयः । गव्यूतत्रयमुत्तुङ्गाः, कलाकौशलशालिनः ॥ २८ ॥ दधाना-
 क्षायुरुत्कर्पात्पूर्णं पल्योपमघ्नयम् । पल्यासहस्रेयभागोनं, पल्यत्रयं जघन्यतः ॥ २९ ॥ पट्टपञ्चाशत्संयुते द्वे,
 शते शृष्ठफरण्डकान् । धारयन्तः क्रोधमानमायालोभात्पताजुपः ॥ ३० ॥ ते पोढा स्युः पद्मगन्धा १, मृग-
 गन्धा २ स्तथा समाः ३ । सहाश्च ४ तेजस्तलिनः ५, शनैश्चारिण ६ इत्यपि ॥ ३१ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ सकु-
 दष्टमभक्तान्ते, तुवरीकणमात्रया । शृथ्वीकल्पद्रुमफलभोजिनो मनुजाश्च ते ॥ ३२ ॥ एकोनपञ्चाशद्द्यूस्त्रिविहि-
 तापत्यपालनाः । कासजृम्भादिभिरत्यक्तप्राणा यान्ति त्रिविष्टपम् ॥ ३३ ॥ युग्मम् । अनन्तगुणमाधुर्यो, हरिय-
 र्पाशपेक्षया । शृथ्वीपुष्पफलादीनामास्वादस्तत्र वर्णितः ॥ ३४ ॥ तादृशा एव तिर्यश्चस्तत्र हिंसादिवर्जिताः ।
 पालयित्वा युग्मधर्मं, गच्छन्ति नियमाद्विवम् ॥ ३५ ॥ आहारयन्त्यमी पष्ठान्तरमित्थं यथागमम् । अन्ययुग्मि-
 तिरश्चामप्याहरेऽन्तरमूष्यताम् ॥ ३६ ॥ पञ्चेन्द्रियतिरथां यद्वल्मने परमान्तरम् । भाषितं पष्ठरूपं तदेवामेव
 मपेक्षया ॥ ३७ ॥ तथोक्तं—‘पञ्चिदितिरनराणं साहाविय छट्टअट्टमओ’ इत्यादि । कालः सदाऽत्र सुपम-
 गुणमाख्यः प्रवर्त्तते । धृढः साधुरिव क्षेत्रपराधृत्तिपराश्रुतः ॥ ३८ ॥ क्षेत्रेऽसिश्च नीलवत्तो, गिरेर्दक्षिणतः किल ।

योजनानां शतान्यष्टौ, चतुर्विंशतमेव च ॥ ३९ ॥ चतुरः सासिकान् भागानतिक्रम्य स्थिताविह । यमकाख्या
गिरी शीतार्पूर्वपश्चिमकूलयोः ॥ ४० ॥ मिथस्तुल्यस्वरूपौ तौ, यमलभ्रातराविव । तदेतौ यमकाभिख्या,
कथितौ जिननायकैः ॥ ४१ ॥ अथवा यमकानामशकुन्याकृतिशालिनौ । ततस्तथोदितौ स्वर्णमयौ गोपुच्छ-
संस्थितौ ॥ ४२ ॥ व्यासायामपरिक्षेपतुङ्गत्वोद्विद्धतादिभिः । हरिस्सहोपमौ पद्मवेदिकावनमण्डितौ ॥ ४३ ॥
तयोः पर्वतयोर्मौलौ, भूमिभागोऽतिथन्धुरः । प्रत्येकं तत्र चैकैकः, स्यात्प्रासादावतंसकः ॥ ४४ ॥ द्वापष्टिं योज-
नान्यर्द्धाधिकानि स समुच्छ्रितः । योजनान्येकत्रिंशत्, क्रोशं च विस्तृतायतः ॥ ४५ ॥ तन्मध्ये सपरीवार-
मस्ति सिंहासनं महत् । यमकाख्यामराहं तच्छेपं विजयेदेववत् ॥ ४६ ॥ मेरोरुत्तरतो जम्बूद्वीपेऽन्यत्र निरू-
पिते । राजधान्यौ यमकयोर्निःशेषं विजयोपमे ॥ ४७ ॥ यदुक्तमन्तरं नीलवतोर्यमकभूभृतोः । यमकाख्याद्यह-
दयोस्तावदेवान्तरं भवेत् ॥ ४८ ॥ परस्परं इदानीं च, तावदेवोक्तमन्तरम् । अन्यहृदात्तावतैव, क्षेत्रपर्यन्तभू-
रपि ॥ ४९ ॥ एवं च—यमकहृददीर्घत्वैः, सप्तभिश्च तथान्तैः । यथोक्तमुत्तरकुरुण्यासमानं प्रजायते ॥ ५० ॥
तदुक्तं—“जावहयंमि पमाणंमि होति जमगाओ नीलवंतो उ । तावहयमंतरं खलु जमगदहाणं दहाणं च
॥ ५१ ॥” अथाभ्यां यमकाद्रिभ्यां, दक्षिणस्यां समान्तराः । शीतायाः सरितो मध्ये, इद्राः पञ्च यथाक्रमम्
॥ ५२ ॥ प्रथमो नीलवन्नामा, नीलवद्भिरिसन्निभैः । शोभितः शतपत्रायैस्तत्तथा प्रथिताभिधः ॥ ५३ ॥ यद्वा
नागकुमारेन्द्रो, नीलवान्नाम निर्जरः । पालयत्यस्य साम्राज्यमित्येवं प्रथिताभिधः ॥ ५४ ॥ द्वितीयस्तत्तरकुरु-

संस्थानाज्जादिमत्तया । तुल्याख्यव्यन्तरावासाद्यद्वोत्तरकुरुहदः ॥ ५५ ॥ चन्द्राभशतपत्रादिमत्त्वाचन्द्राभिधो
द्रदः । व्यन्तरेन्द्रचन्द्रदेवत्वामित्याद्या तृतीयकः ॥ ५६ ॥ ऐरावताकारहारिपद्मादिमत्तयाऽथवा । व्यन्तरेराव-
ताद्यत्वानुयर्थैरावतो ह्रदः ॥ ५७ ॥ माल्यवत्पर्वताकाराम्बुजादिमत्तयाऽथवा । माल्यवद्व्यन्तरावासात्,
पञ्चमो माल्यवान् ह्रदः ॥ ५८ ॥ पद्मह्रदसमाकाराः, सर्वे सहोदरा इव । तथैव पद्मवल्यैः, पद्मजातीयैरलङ्कृताः
॥ ५९ ॥ विशेषस्तु पद्मह्रदः, परिक्षिप्तः समन्ततः । एकेन चनखण्डेन, पद्मवेदिकयैकया ॥ ६० ॥ विभक्ताभ्यां
प्रविश्यान्तर्विनिर्यान्त्या च शीतया । अमी पद्मवेदिकाभ्यां, चनाभ्यां च परिष्कृताः ॥ ६१ ॥ याम्योत्तरायताश्चामी,
पूर्वपश्चिमचिस्तृताः । सहस्रयोजनायामाः, शतानि पञ्च चिस्तृताः ॥ ६२ ॥ तथाहुः—“सीयासीओयाणं
पद्ममज्ज्ञे हुंति पंच हरया उ । उत्तरहृदाहिणदीहा पुधावरवित्थडा इणमो ॥ ६३ ॥” पद्महृदादयो ये तु, परे
वर्षधरह्रदाः । ते स्युः पूर्वोपरायामा, दक्षिणोत्तरचिस्तृताः ॥ ६४ ॥ हृदाधिदेवतानां च, पञ्चानाममृताशि-
नाम् । राजधान्योऽन्यत्र जम्बूद्वीपे मेरोरुदगदिशि ॥ ६५ ॥ एकैकस्य ह्रदस्यास्य, पूर्वपश्चिमयोर्दिशोः । योज-
नानि दश दश, मुक्त्वा तटमुवि स्थिताः ॥ ६६ ॥ शैलाः काञ्चननामानो, मूले लग्नाः परस्परम् । एकैकतो दश
दश, क्षेत्रेऽस्मिन्निखिलाः शतम् ॥ ६७ ॥ सर्वेऽपि योजनशतोत्तुङ्गा रम्या हिरण्मयाः । विष्कम्भायामतो मूले,
योजनानां शतं मताः ॥ ६८ ॥ मध्ये पञ्चसप्ततिं च, योजनानि प्रकीर्त्तिताः । पञ्चाशतं योजनानि, मस्तके
चिस्तृतायताः ॥ ६९ ॥ शतत्रयं पौढशाल्यं, किञ्चिद्विशेषतोऽधिकम् । योजनानि परिक्षेपस्तेषां मूले प्रकीर्त्तितः

॥ ७० ॥ मध्ये विशेषाभ्यधिका, सप्तत्रिंश शतद्वयी । सातिरेकाष्टपञ्चाशद्युक्तं शतमथोपरि ॥ ७१ ॥ वसु-
न्धरायधूक्रीडास्वर्णसारिसमाः स्थिताः । दक्षिणोत्तरपङ्क्त्यैते, वेदिकावनमण्डिताः ॥ ७२ ॥ काञ्चनप्रभपाथोजा-
मलद्वृतजलाश्रयाः । काञ्चनाख्यास्ततो यद्वा, काञ्चनाख्यैः सुरैः अत्रिताः ॥ ७३ ॥ सर्वेऽप्येकैकप्रासादावतंसा-
श्रितमौल्यः । प्रासादास्ते च यमकप्रासादसदृशा मताः ॥ ७४ ॥ सपरिच्छदमेकैकं, तत्र सिंहासनं स्फुरत् ।
नेभ्यर्पं मुज्जते तेषु, निर्जराः काञ्चनाभिधाः ॥ ७५ ॥ ऋद्धिश्चैषां विजयवदायुः पत्योपमं स्मृतम् । मेरोरुदग-
राजधान्यो, जम्बूद्वीपेऽपरत्र च ॥ ७६ ॥

अथोत्तरक्षुरक्षेत्रस्थिता जम्बूनिरूप्यते । सुदर्शनाख्या यन्नाम्ना, जम्बूद्वीपोऽयमुच्यते ॥ ७७ ॥ उत्तराः
क्षुरयो द्वेधा, विभक्ताः शीतया किल । पूर्वापरार्द्धभावेन, सीमन्तेनालका इव ॥ ७८ ॥ तत्र च—दक्षिणस्यां
नीलगिरिरुद्रीच्यां मन्दराचलात् । पश्चिमायां माल्यवतः, शीतायाः प्राक्तने तटे ॥ ७९ ॥ उदङ्क्षुरप्राक्तनार्द्धम-
ध्यभागे निरूपितम् । जाम्बूनदमयं जम्बूपीठं नम्रसुरासुरैः ॥ ८० ॥ युग्मम् ॥ शतानि पञ्च विष्कम्भायामौ
परिधिरस्य च । एकाशीत्यधिकं सार्द्धसहस्रं किञ्चनाधिकम् ॥ ८१ ॥ पीठस्यास्य मध्यभागे, बाह्व्यं परिकी-
र्तितम् । योजनानि द्वादशान्त्यभागेषु क्रोशयोर्द्वयम् ॥ ८२ ॥ तदेकया पद्मवरचेदिकया वनेन च । समावृतं
तन्मानादि, जगतीवेदिकादिवत् ॥ ८३ ॥ दिक्षु पूर्वाद्यास्तु तस्य, जम्बूपीठस्य तीर्थपैः । एकैकं द्वारमुक्तं त्रिसो-
पानप्रतिरूपकम् ॥ ८४ ॥ तदेकक्रोशविस्तीर्णं, क्रोशद्वयसमुच्छ्रितम् । चञ्जरतमयेर्भूमिमूलभागैर्भनोहरम् ॥ ८५ ॥

मूर्मेरुद्धं प्रतिष्ठानमृतैश्च रिष्टरत्नजैः । प्रदेशैः शोभितं वर्यवैदूर्यस्तम्भचन्द्रुरम् ॥ ८६ ॥ सुवर्णरूप्यफलकैर्वैदूर्य-
 सन्धियन्धुरैः । रत्नालम्बनयाहाभी, रत्नालम्बनकैर्युतम् ॥ ८७ ॥ आदितश्चतुर्भिः कलापकम् ॥ द्वारेषु तेषु सर्वेषु,
 प्रत्येकं तोरणं भवेत् । रत्नस्तम्भसन्निविष्टं, दृपभाभ्यादिचित्रयुक्तम् ॥ ८८ ॥ तोरणानामुपर्येषामुत्तरद्वेषु सन्ति-
 वै । अष्टावष्टौ मङ्गलानि, तथा तत्तोरणोपरि ॥ ८९ ॥ दण्डा वज्रमयाः पञ्चवर्णाश्च चामरध्वजाः । पताकाति-
 पताकाश्च, द्वात्रिंशच्छत्राणि च ॥ ९० ॥ भूयांसि घण्टायुग्मानि, भूयांस उत्पलोच्चयाः । भूयांसः पद्मकुमुद-
 निकराः सन्ति रत्नजाः ॥ ९१ ॥ मध्यभागेऽस्य पीठस्य, स्याच्चतुर्योजनोन्नता । योजनान्यष्ट विस्तीर्णायतैका-
 मणिपीठिका ॥ ९२ ॥ उपर्यस्याः पीठिकाया, जम्बूदृक्षोऽस्ति वेष्टितः । वेदिकाभिर्द्वादशभिः, प्राकाराकारचा-
 रुभिः ॥ ९३ ॥ अथास्य जम्बूदृक्षस्य, मूलं वज्रमयं मतम् । मूलद्विपरि यः कन्दो, भूमध्यस्थः स रिष्टजः
 ॥ ९४ ॥ स्कन्धः कन्दादुत्थितो यः, स तु वैदूर्यरत्नजः । सुवर्णमयस्तच्छाखाः, प्रशाखा जातरूपजाः ॥ ९५ ॥
 शाखानां दिक्प्रसृतानां, मध्ये स्कन्धात्समुच्छ्रिता । योर्द्विशाखा विडिमाख्या, सोक्ता रजतनिर्मिता ॥ ९६ ॥
 पत्राणि तस्य वैदूर्यमयानि जगदुर्जिनाः । तपनीयधृन्तवन्ति, गुच्छा जाम्बूनवोद्भवाः ॥ ९७ ॥ रजतोत्थास्त-
 त्रवालाङ्कुराः पुष्पफलावली । नानारत्नमयी जम्बूतरुरीदृग् श्रुतः ॥ ९८ ॥ शाखाप्रभवपर्यन्तः, स्कन्धः
 कन्दाय ऊर्द्धगः । द्वे योजने स उत्तुङ्गो, विस्तीर्णः क्रोशयोर्द्वयम् ॥ ९९ ॥ या दिक्प्रसृतशाखान्तर्जिता शाखो-

द्विगामिनी । विडिमापरपर्याया, सोऽनुज्ञा योजनानि पट्ट ॥ ३०० ॥ एवं च कन्ददादारभ्य, सर्वाग्निनाष्टयोज-
नीम् । जम्बूतकः समुत्तुङ्गो, भूमतः क्रोशयोर्द्वयम् ॥ १ ॥ या तस्य प्रसृता स्कन्धाच्छात्वा दिक्षु चतसृषु । पूर्वा-
दिषु किलैकैकाः शिल्पशाला गुरोरिव ॥ २ ॥ क्रोशेनोनानि चत्वारि, योजनान्यायताश्च ताः । प्रत्येकं चित्र-
कृत्पत्रफलपुष्पायलङ्कृताः ॥ ३ ॥ एवं चोभयतः शाखादैर्घ्यं स्कन्धोरुतान्विते । विष्कम्भायामतः सोऽयं,
भवेत्पूर्णाष्टयोजनः ॥४॥स्थापना । शाखायाः प्रसृतायाः प्राक्, मध्यभागे चिराजते । अनादृतस्य देवस्य, भवनं
रत्ननिर्मितम् ॥५॥ अनेकरत्नस्तम्भाढ्यं, क्रोशमायामतो मतम् । विष्कम्भतस्तु क्रोशाद्धं, देशेनं क्रोशमुन्नतम्
॥ ६ ॥ धनुःपञ्चशतोलुङ्गं, तद्वद्धं पृथुलं क्रमात् । प्राच्युदीचीदक्षिणासु, द्वारमेकैकमत्र च ॥ ७ ॥ धनुःपञ्चश-
तायामचिद्विष्कम्भा मणिपीठिका । तद्वर्द्धमानयाह्वया, तत्र शय्या चिराजिता ॥ ८ ॥ शेषशाखासु तिसृषु,
स्युः प्रासादायतंसकाः । प्राक्शाखाभाविभवनानुकाराः सर्वमानतः ॥ ९ ॥ सर्वरत्नमया दीप्रप्रभापटलभा-
सुराः । अनादृतस्वर्गयोग्यसिंहासनविभूषिताः ॥ १० ॥ यद्यपि विपमायामविष्कम्भं भवनं श्रीदेव्यादिभ-
वनयत् समायामविष्कम्भः प्रासादो विजयादिप्रासादवदिति भवनप्रासादयोर्विशेषमामनन्ति तथापि श्री-
जम्बूद्वीपप्रशसित्वा श्रीजिनभद्रगणिकक्षमाश्रमकृतक्षेत्रसमासश्रीउमास्वातिवाचककृतं जवृद्धीपसमासश्रीसोम-
तिलकश्चरितकृतनव्यवृहत्क्षेत्रसमासादिष्वेतेषां वक्ष्यमाणवनगतानां च प्रासादतया व्यपदिष्टत्वात्क्रोशायाम-

क्रोशाद्धविष्कम्भत्वस्य चोक्तत्वाज्जम्बूप्रकरणे प्राप्तादा अपि विपमायामविष्कम्भा इति ध्येयमित्यर्थत उ०
 श्रीशरंतिचन्द्रोपज्ञजम्बूद्वीपप्रज्ञसिधुत्तौ ॥ जीवाभिगमसूत्रे त्वेषामपि समायामविष्कम्भत्वमेव दृश्यते,
 तथा च तद्ग्रन्थः—“तत्तय जे दाहिणिछे साले एत्थ णं एगे महं पासापवडिसए पणत्ते, कोसं च
 उहुं उवत्तेणं अड्ढकोसं आयामविक्रखंभेण” इति, शेषप्रासादसूत्राण्यपि अस्यैव सूत्रस्यातिदेशेनोक्तानीति
 शेषं । चतुर्दिगगतशास्त्रान्तः, शास्त्रा या विडिमाभिधा । तस्या मौलौ मध्यभागे, सिद्धायतनसुरामम्
 ॥ ११ ॥ विष्कम्भायामतश्चैतत्प्राक्कशालाभवनोपमम् । देशेनक्रोशसुचुङ्गद्वुद्धारत्रयान्वितम् ॥ १२ ॥
 तस्य मध्ये महत्वेका, शोभते मणिपीठिका । धनुःपञ्चशतायामव्यासा तदर्थमेदुरा ॥ १३ ॥ उपर्यस्या
 महानेको, देवच्छन्दक आहितः । पञ्चचापशतायामविष्कम्भः सर्वरत्नजः ॥ १४ ॥ सातिरेकधनुःपञ्च-
 शतोचुङ्गेऽथ तत्र च । अष्टाधिकं जिनाचीनां, शतं वैताल्यचैत्यवत् ॥ १५ ॥ एवमुक्तस्वरूपोऽयं, जम्बू-
 वृक्षः समन्ततः । भाल्यष्टाग्रेण जम्बूनां, शतेन परिवेष्टितः ॥ १६ ॥ अमी आद्यपरिक्षेपगता जम्बूम-
 हीरुहः । नूलजम्बूतरोरुदमाना भवन्ति सर्वथा ॥ १७ ॥ यथा द्वादशभिः पद्मवेदिकाभिः स वेष्टितः । तथाऽमी
 निखिटाः पद्मिर्वेदिकाभिरलङ्कृताः ॥ १८ ॥ श्रीदेवीपद्मवैद्ये, सर्वेऽन्ताहतनाकिनः । स्त्रीयाभरणसर्वस्वनिक्षे-
 पवणिगापगाः ॥ १९ ॥ एतेषु च (१०८) जम्बूवृक्षेषु श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धीजीवाभिगमक्षेत्रविचारादौ सूत्र-

१ नूलस्तत्त्वान् भवनानीति तत्त्वार्थधृत्यधिप्रायादुसरणेऽत्र सुस्थता ।

कृद्भिर्गुत्तिगृद्भिश्च जिनभवनप्रासादचिन्ता न कापि चक्रे, बहवो बहुश्रुताः आद्वप्रतिक्रमणसूत्रचूर्णिकारदयः
शाश्वतजिनस्तोत्रकर्तृश्रीजयानन्दसूरिप्रभृतयश्च मूलजम्बूद्वक्षवत्प्रथमवलयजम्बूद्वक्षप्रथमवनखण्डगतकूटाष्ट-
कजिनभवनेः सह जम्बूद्वक्षे सप्तदशोत्तरं जिनभवनानां शतं मन्यमाना इहाप्येकैकं सिद्धायतनं पूर्वोक्तमानं
मेनिरे, ततोऽत्र तत्त्वं केवलिनो विदुरिति जम्बूद्वीपप्रज्ञसिधुस्तौ । मूलजम्बूतरोस्तस्माद्यथाक्रमं दिशां त्रये ।
वायव्यामुत्तरस्यां चैशान्यां च तुल्यनाकिनाम् ॥ २० ॥ जम्बूसहस्राश्चत्वारस्तावतां कीर्त्तिता जिनैः ।
जम्बूक्षतत्रः पूर्वस्यां, महिषीणां चतसृणाम् ॥ २१ ॥ सहस्राण्यष्ट चाग्नेय्यां, जम्बोऽभ्यन्तरपर्वदाम् । जम्बूस-
हस्राणि दश, याम्यां मध्यमपर्वदाम् ॥ २२ ॥ ता द्वादश सहस्राणि, नैर्ऋत्यां चाष्टपर्वदाम् । प्रत्यक् च सप्त
सेनान्यां, परिक्षेपे द्वितीयके ॥ २३ ॥ जम्बूसहस्राश्चत्वारः, प्रत्येकं दिक्चतुष्टये । सहस्राः षोडशेत्यात्मरक्ष-
काणां तृतीयके ॥ २४ ॥ यद्यप्युक्तं वलययोर्मानं नैवानयोः स्फुटम् । पूर्वाचार्यैरुच्यतादेः, प्राज्ञैर्ज्ञेयास्तथापि हि
॥ २५ ॥ श्रीदेवीपद्मदृष्टान्तात्प्रथमाद्वलयादिह । अर्द्धादिमानका जम्बोऽनयोर्वलययोर्द्वयोः ॥ २६ ॥ तथाहु-
र्जिनभद्रगणिपादाः क्षेत्रसमासे—“पञ्चमहर्हे सिरीए जो परिवारो कमेण निदिट्ठो । सो चेव य नायवो जंबू-
एऽणादिपसुरस्स ॥ २७ ॥” तथैव जम्बूद्वीपप्रज्ञसिधुस्तौ । अत्राप्येकैकया पङ्क्त्या, परिक्षेपे विवक्षिते । न जम्बू-
नामवकाशः, श्रीदेवीपद्मवद्भवेत् ॥ २८ ॥ तदिहापि परिक्षेपजातयस्तिष्ठ इत्यहो । ज्ञेयं जम्बूपङ्क्त्यस्तु, यथा-
योगमनेकशः ॥ २९ ॥ स चैवं सपरीवारो, जम्बूद्वक्षः समन्ततः । काननैर्योजनशतमानैस्त्रिभिः समावृतः ॥ ३० ॥

आन्तरेण मध्यमेन, गार्ह्येन च यथाक्रमम् । तत्रादिमे वने पूर्वादियु दिक्षु चतसृषु ॥ ३१ ॥ पञ्चाशतं योज-
 नानि, वगाह्यात्रान्तरे महत् । एकैकं भवनं जम्बूशाखाभवनसन्निभम् ॥ ३२ ॥ भवनेष्वेषु सर्वेषु, प्रत्येकं
 मणिपीठिका । तत्रानादृतदेवस्य, शयनीयं श्रमापहम् ॥ ३३ ॥ तस्मिन्नेवादिमवनखण्डेऽखण्डाश्रियोऽज्ज्वले ।
 पञ्चाशतो योजनानामैशान्यां समतिक्रमे ॥ ३४ ॥ अत्रान्तरे पुष्करिण्यश्चतस्रः स्युश्चतुर्दिशम् । प्राच्यां पद्मा
 दक्षिणस्यां, पद्मप्रभेति नामतः ॥ ३५ ॥ कुमुदाख्या पश्चिमायामुदीच्यां कुमुदप्रभा । सर्वाः क्रोशाद्धविष्क-
 न्मा, एकक्रोशायताश्च ताः ॥ ३६ ॥ धनुःपञ्चशतोद्वेधा, सचतुर्द्वारतोरणाः । दृताः पद्मवेदिकया, वनखण्डेन
 चाभितः ॥ ३७ ॥ तासां चतसृणां मध्ये, प्रासादः परिकीर्तितः । स च जम्बूदृक्षशाखाप्रासादसदृशोऽभितः
 ॥ ३८ ॥ एवमस्मिन्नेव वने, वायव्यां दिशि योजनैः । पञ्चाशता पुष्करिण्यश्चतस्रः स्युश्चतुर्दिशम् ॥ ३९ ॥
 प्राच्यामुत्पलशुल्माख्या, याम्यां च नलिनाभिधा । स्यादुत्पला पश्चिमायामुदीच्यामुत्पलोऽज्ज्वला ॥ ४० ॥
 अयं जम्बूद्वीपप्रज्ञसितूत्रजीवाभिगमसूत्राभिप्रायः, बृहत्क्षेत्रसमासे तु—‘उत्पलमोमा नलिणुज्जलुत्पला उत्प-
 ला य धीयसि’ इति वचनात् तृतीयतुर्ययोर्नास्ति व्यत्ययः प्रथमायां नाम्नि विशेषश्च दृश्यते इति ज्ञेयं । उत्त-
 पुष्करिणीतुल्या, एता अपि प्रमाणतः । मध्ये तथैव प्रासादो, जम्बूप्रासादसन्निभः ॥ ४१ ॥ वनेऽस्मिन्नेव
 नैर्ऋत्यां, पञ्चाशयोजनोत्तुराः । यथाक्रमं पुष्करिण्यः, प्राच्यादिदिक्चतुष्टये ॥ ४२ ॥ भृङ्गा भृङ्गनिभा किञ्चा-
 श्वनाऽथ कज्जलप्रभा । मध्ये प्रासाद एतासां, सर्वं मानं तु पूर्ववत् ॥ ४३ ॥ आग्नेय्यां च योजनानां, पञ्चाशतो

व्यतिक्रमे । वनेऽत्रैव पुष्करिण्यो, दिक्चतुष्के यथाक्रमम् ॥ ४४ ॥ श्रीकान्ता श्रीमहिता च, श्रीचन्द्रा च, ततः परम् । श्रीनिलयाख्येति शेषं, प्रासादादि तु पूर्ववत् ॥ ४५ ॥ प्रासादेज्वेषु चैकैकमस्ति सिंहासनं महत् । अनादृतस्य देवस्य, क्रीडाहं सपरिच्छदम् ॥ ४६ ॥ अत्र जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धे 'सीहासना सपरिवारा' इति, जीयाभिगमे च 'सीहासनं अपरिवारं' इति, असिन्नेव चने पूर्वदिग्भाविभवनान्तिकल । उदीच्यां दक्षिणस्यां नैशानीप्रासादशेखरात् ॥ ४७ ॥ एकः कूटो द्वितीयस्तु, प्राग्भाविभवनान्तिकल । दक्षिणस्यामुदीच्यां चाग्नेयी-प्रासादपुद्गवात् ॥ ४८ ॥ पश्चिमायामथाग्नेयीप्रासादात्पूर्वतोऽपि च । दक्षिणात्याद्भवन्तः, कूटोऽत्रास्ति तृतीयकः ॥ ४९ ॥ दक्षिणात्यभवनतोऽपरस्यां पूर्वतोऽपि च । प्रासादादग्नैर्ऋतीनिष्ठात्तुर्यः कूटो भवेद्विह ॥ ५० ॥ प्रासादादग्नैर्ऋतीसंस्थादुदीच्यामथ याम्यतः । प्रतीचीनभवनतः, कूटो भवति पञ्चमः ॥ ५१ ॥ प्रतीचीनभवनतः उदीच्यामथ याम्यतः । वायव्यकोणप्रासादात्, षष्ठः कूटो निरूपितः ॥ ५२ ॥ वायव्यकोणप्रासादात्प्राच्यां पश्चिमतोऽपि च । उदग्भवनतस्तत्र, कूटो भवति सप्तमः ॥ ५३ ॥ उदग्भवनतः प्राच्यामथ पश्चिमतोऽपि च । पेशानकोणप्रासादादत्र कूटोऽष्टमो मतः ॥ ५४ ॥ एवमष्टाप्यमी कूटा, जालखर्णमयाः स्मृताः । द्वे योजने भूनिमग्ना, योजनान्यष्ट चोच्छ्रिताः ॥ ५५ ॥ विष्कम्भायामतो मूले, योजनान्यष्ट कीर्त्तिताः । मध्ये पट्टद्वे पत्वारि, गोपुच्छाकृतयस्ततः ॥ ५६ ॥ एषां मूले परिक्षेपोऽधिकानि पञ्चविंशतिः । मध्येऽष्टादश मौलौ च, योजनान्यर्कसङ्ख्यया ॥ ५७ ॥ तथोक्तं—पणवीसटारस चारसेव मूले अ मज्झि उवर्णि च । सविसेसाइं परिराओ

कृडस्स इमस्स योद्धो ॥ ५८ ॥' अयं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिस्तुत्राभिप्रायः, जिनभद्रगणिकक्षमाश्रमणैस्तु 'अहुसहकूड-
सरिस्ता संघे जंबूणया भणिया' इत्यस्यां गाथायां कपभकूटसमत्वेन भणितत्वात् मूले द्वादश योजनानि अष्टौ
मध्ये चत्वारि चोपर्यायामचिक्कम्भेनेत्यादि ऊचे, तथैव मलयगिरिपादैर्व्याख्यातमपि, जीवाभिगमस्तुत्रेऽपी-
त्यमेवैषां मानं दृश्यते इति तत्त्वं बहुश्रुतंगम्यमिति ह्येयं । प्रत्येकमेपाशुपरि, चैकैकं सिद्धमन्दिरम् । एतच्च
जम्बूधिमासिद्धायतनसन्निभम् ॥ ५९ ॥ अष्टाप्येते पद्मवरवेदिकावनमण्डिताः । दिगङ्गनानामष्टानां, क्री-
डायै निर्मिता इव ॥ ६० ॥ स्थापना । एवमुक्तस्वरूपाया, अस्या जम्बवा महातरोः । नामानि द्वादशैतानि,
प्रज्ञप्तानि जिनेश्वरैः ॥ ६१ ॥ सुदर्शना तथाऽमोघा, सुप्रबुद्धा यशोधरा । भद्रा विशाला सुमनाः, सुजाता
नित्यमण्डिता ॥ ६२ ॥ विदेहजम्बूनिर्नयता, सौमनस्येति कीर्तिता । रत्नमय्या अप्यमुण्या, द्रुमेषु सुख्यतां
पितुः ॥ ६३ ॥ तथोक्तं बहुश्रुताध्ययने-“जहा सा दुमाण पवरा, जंबूनाम सुदंसणा । अणादियस्स देवस्स,
एवं हवइ बहुस्तुए ॥ ६४ ॥” जम्बूद्वीपपतिर्देवो, वसत्यस्यामनाहतः । जम्बूत्वामिपितुव्यो यः, प्राग्भवे सोऽ-
धुनाऽस्त्यसौ ॥ ६५ ॥ चतुःसामानिकसुरसहस्रसेवितक्रमः । महिषीभिश्चतस्रभिः, स्नेहिनीभिः कटाक्षितः
॥ ६६ ॥ पर्पद्भिस्तिष्ठभिर्जुष्टः, सप्तभिः सैन्यसैन्यपैः । उदायुधैः षोडशभिः, सहस्रैश्चात्मारक्षिणाम् ॥ ६७ ॥
व्यन्तराणां व्यन्तरीणामन्येषामपि भूयसाम् । अनाहतराजधानीवास्तव्यानामधीश्वरः ॥ ६८ ॥ मेरोरुदीच्या-
मन्यत्र, जम्बूद्वीपे महर्द्धिकः । पुर्यामनाहताख्यायां, सात्राज्यं पालयत्यसौ ॥ ६९ ॥

“यद्यप्युत्तरकुरुक्षस्कारयोर्यथायोगं सिद्धहरिस्सहकृदवर्जकूटाधिपराजधान्यो यथाक्रमं वायव्याभिः शान्यां च यथा प्रागभिहितास्ताथा देवकुरुक्षस्कारयोर्यथायोगं सिद्धहरिकूटवर्जकूटाधिपराजधान्यो यथाक्रममाग्नेय्यां नैऋत्यां च वसुमुचितास्तथापि प्रस्तुतसूत्रसंवन्धि यावदादर्शेषु पूज्यश्रीमलयगिरिकृतक्षेत्रविचारवृत्तौ च तथा वरुणाभावात् अस्माभिरपि राजधान्यो दक्षिणेने”त्यलंखि इति श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञसिंहसूतौ । अनयोर्नगयोर्द्वैर्द्व्य-
ध्यासोऽयत्वादिकं समम् । गन्धमाद्वनसन्माल्यवतोरिव विभाव्यताम् ॥ ९६ ॥ सत्यधाभ्यां पर्वताभ्यामङ्क-
पालीकृता इव । मेरोर्दक्षिणतो देवकुरवो निपथाद्बुद्ध ॥ ९७ ॥ अत्र देवकुरुर्नाम, देवः पत्न्योपमस्थितिः ।
यस्यत्यतस्तथा द्याता, यद्वेदं नाम शास्वतम् ॥ ९८ ॥ यनुः पृष्ठव्यासजीवादिकं मानं तु धीधनैः । अत्राप्युत्तर-
कुरुक्षेत्रेऽयमविशेषितम् ॥ ९९ ॥ किन्त्वत्र निपथासद्वा, जीवा कल्प्या विचक्षणैः । विद्युत्प्रमसौमनसायामानुसा-
रतो यनुः ॥ १०० ॥ शतान्यष्ट योजनानां, चतुर्द्विंशद्युतानि च । चतुरः सासिकान् भागान्, व्यतीत्य निपथाचलात्
॥ ११ ॥ शीतोदायाः पूर्वतटे, विचित्रकूटपर्वतः । चित्रकूटः परतटे, सामस्याद्यमकोपमौ ॥ १२ ॥ किन्त्वेतत्स्यामिनोर्नूनं,
विचित्रचित्रदेययोः । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र पुर्णो, मेरोर्दक्षिणतो मताः ॥ ३ ॥ अथैताभ्यां पर्वताभ्यामुत्तरस्यामनी
स्मृताः । इदाः पश्चोत्तरकुरुह्रदतुल्याः स्वरूपतः ॥ १४ ॥ निपथाचलसंकाशशतपद्मादिशोभितः । निपथाख्यसु-
रायासः, प्रथमो निपथह्रदः ॥ १५ ॥ स देवकुरुसंस्थानशतपद्माचलहृतः । देवकुरुमराचासो, ह्रदो देवकुरुः परः
॥ १६ ॥ सूरनामा तृतीयस्तु, ह्रदः सुरसुराश्रितः । सुलसंस्थामिकस्तुर्गो, ह्रदः स्यात्सुलसाश्रितः ॥ १७ ॥ श्रुतितः

शतपत्रायैर्विद्युदुयोतपादलैः । विद्युत्प्रभः पञ्चमः स्याद्विद्युत्प्रभाचिदैवतः ॥ ८ ॥ पद्मपद्मपरिक्षेपतत्सङ्ख्याभ-
 वनादिकम् । अत्रापि पद्मद्वयद्विशेषमविशेषतः ॥ ९ ॥ पूर्वपश्चिमविस्तीर्णास्तौ दक्षिणोत्तरायताः । प्राक् प्रत्यक्
 च दशदशकाञ्चनाचलचारवः ॥ १० ॥ काञ्चनाग्निह्रदेशानामेषां विजयदेववत् । समृद्धानां राजघान्यो, दक्षि-
 णस्यां सुमेरुतः ॥ ११ ॥ विचित्रचित्रौ निपथायावहूरे व्यवस्थितौ । विचित्रचित्रशैलाभ्यां, तावता निपथो
 द्वदः ॥ १२ ॥ द्वितीयादिह्रदानामप्येवमन्योऽन्यमन्तरम् । तुल्यं तथान्तिमहदक्षेत्रपर्यन्तयोरपि ॥ १३ ॥ एताः
 शीतास्पद्भ्येव, शीतोदाया द्विधाकृताः । पूर्वोपराद्धभावेन, सर्वेवकुरवोऽपि हि ॥ १४ ॥ शीतोदायास्तु यत्प्रा-
 च्यां, तत्पूर्वोद्धिमिहोच्यते । शीतोदायाः प्रतीच्यां यदपराद्धं तदीरितम् ॥ १५ ॥ तत्रैस्तासामपराद्धमध्यभागे
 निरूपितः । समानः शाल्मलीवृक्षो, जम्बूवृक्षेण सर्वथा ॥ १६ ॥ किञ्चितच्छाल्मलीपीठं, ख्यातं रजतनिर्मितम् ।
 प्रासादभवनान्तःस्थाः, कूटा अप्यत्र राजताः ॥ १७ ॥ शिखराकृतिमत्त्वेन, ख्यातोऽयं कूटशाल्मली । वेणुदे-
 वाख्यः सुपर्णजातीयोऽस्य च नायकः ॥ १८ ॥ तथोक्तं स्थानाद्भस्त्रद्वितीयस्थानके—“तत्थ णं दो महतीम-
 शालया महहुमा पणरा यावत् कूटसामली चेव जम्बू चेव सुदंसणा, तत्थ णं दो देवा महिहिया जाव महा-
 सोवन्ना पलिओवमठितीया परिचसंति, तं०-गरुले चेव वेणुदेवे अणादिए चेव जम्बूदीवाहिचती, एतद्वृत्ता-
 यदि-गरुदः सुपर्णकुमारजातीयो वेणुदेवो नाम्ना इत्यादि” एवं च नायं सुपर्णकुमाराणां दक्षिणाल्य इन्द्रः
 संमान्यते, किन्त्यन्य एव, तस्य हि इन्द्रत्वेन सार्द्धपल्योपमरूपाया उत्कृष्टस्थितेन्याय्यत्वात्, अयं तु पल्यो-

प्रमस्यन्ति हति । मतान्तरे तु-क्रीडास्यानमयं दृक्षः, स्यात्सुपर्णकुमारयोः । वेणुदेववेणुदालिसुरयोरुभयोरपि ॥१९॥ तथा चाह सूत्रकृताङ्गचूर्णिकृत् शात्मलीवृक्षवक्तव्यतावसरे-‘तत्थ वेणुदेवे वेणुदाली य वसइ, तयोर्हि तत्क्रीडास्यान’मिति । स्वरूपसुत्तरकुरुद्वितिरथां यदीरितम् । आयुःशरीरमानादि, तदत्राप्यनुवर्त्तते ॥ २० ॥ कुरयो द्विविधाः समा इमाः, सुपमाभिः सुतमां परस्परम् । मिलिताः कलहाय मेरुणा, प्रविभक्ता इव मध्य-वर्तिना ॥ २१ ॥ (वैतालीयं) चिन्वाथर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्मज्जश्रीतनयोऽतनिष्ठ विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्कल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, सर्गः सप्तदशः समाप्तिमगम-प्रियत्प्रमोदप्रदः ॥ २० ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे सप्तदशः सर्गः समाप्तः । ग्रन्थाग्रं ४१८ ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ अथ अष्टादशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

पार्श्वं शङ्खेश्वरोत्तंसं, नत्वा तत्त्वावबोधदम् । स्वरूपं स्वर्णशैलस्य, यथाश्रुतमथोच्यते ॥ १ ॥ उत्तरस्यां स्थितो देवकुरुभ्यः कनकाचलः । उत्तराभ्यः कुरुभ्यश्च, दक्षिणस्यां प्रतिष्ठितः ॥ २ ॥ प्रत्यक् पूर्वविदेहेभ्यः, प्राक् पश्चिमविदेहतः । रत्नप्रभाचक्रनाभिरिव मध्येऽस्त्यवस्थितः ॥ ३ ॥ निमित्तहेतोर्बुवनपर्यायभाण्डसंभवे ।

अमतः कालचक्रस्य, अमिदण्ड इवोच्छ्रितः ॥ ४ ॥ मानदण्ड इवोदस्तो, जम्बूद्वीपमीमिषया । तथैव स्थापितो
 घात्रा, मेयं मत्वाऽभितोल्यकम् ॥ ५ ॥ स्निग्धयोर्द्विकृतो घात्रीमात्रा स्वाङ्केऽतिकौतुकात् । नीलचूलो बाल
 इव, प्रभावलयचोलकः ॥ ६ ॥ चन्द्रार्कग्रहनक्षत्रतारावृषभसंततः । अमन्या मनुजक्षेत्रे, मेढीदण्ड इवाहितः
 ॥ ७ ॥ नीलवस्त्रियधोन्मसदन्तिनोर्युद्धवतोर्मिथः । मध्ये सीमास्तम्भ इव, गजदन्ताद्रिदन्तयोः ॥ ८ ॥ तिर्य-
 ग्लोकमहाजनस्य, स्पष्टाष्टाशादलत्रियः । बीजकोश इवान्तःस्थः, परागभरपिञ्जरः ॥ ९ ॥ जम्बूद्वीपोरुपोतस्य,
 मुक्तस्य लवणार्णवे । कूपस्तम्भ इवोत्क्षिप्तः, प्रभासितपटाञ्चितः ॥ १० ॥ न्यस्तपादो भद्रशालकाननास्तरणो-
 परि । पद्मयस्त्रिवोर्ध्वदमोऽयं, नगेन्द्रः सेविनो नगान् ॥ ११ ॥ नरक्षेत्रकटाहेऽसिन्नानापदार्थपायसम् । पचतो
 विधिसूदस्य, दर्बीदण्ड इवोन्नतः ॥ १२ ॥ प्रादुश्चूलः सौमनसोत्तरीयोऽंशुजलक्षुतः । देवार्चक इवोन्नन्दिनन्द-
 नारामधौतिकः ॥ १३ ॥ एकादशभिरादिक्कुलकं । स चैक्या पद्मवरवेदिकया परिष्कृतः । वर्नेन
 चाभितो नानारत्नज्योतिःप्रभासुरः ॥ १४ ॥ सहस्रान्नवनवतिं, योजनानां स उन्नतः । योजनानां
 सहस्रं चावगाढो वसुधान्तरे ॥ १५ ॥ लक्षयोजनमानोऽसौ, सर्वांगेण भवेदिति । चत्वारिंशदधिकानि,
 चूलाया योजनानि तु ॥ १६ ॥ योजनानां सहस्राणि, दशान्या नवतिस्तथा । योजनस्यैकादशांशा, दश मूले-
 ऽस्य विस्तृतिः ॥ १७ ॥ अयं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिस्त्रवृहत्क्षेत्रसमासाभिप्रायः, श्रीसमवायाद्दे तु 'मंदरे णं पवपु

मूले दस जोअणसहरसाइं चिक्खंयेणं पणत्ते' इतिज्ञेयं, एकत्रिंशत्सहस्राणि, शता नव दशाधिकाः ।
योजनानां त्रययोफादशांशः परिधिस्त्रिह ॥ १८ ॥ योजनानां सहस्राणि, दशास्य समभूतले । सहस्रमेकं
शिल्लरे, व्यासखलोपलक्षिते ॥ १९ ॥ एकत्रिंशत्सहस्राणि, योजनानां शतानि षट् । त्रयोविंशत्परिधिकाणि,
परिधिः समभूतले ॥ २० ॥ ऊर्द्धं च परिधिस्तस्य, योजनानां भवेद्भिरेः । सहस्राणि त्रीणि चैकं, दापट्वाऽभ्य-
धिकं शतम् ॥ २१ ॥

अथ सर्वत्र चिक्कम्भज्ञानाय करणं-सहस्रयोजनव्यासान्मेरोरुपरिभागतः । यत्रोत्तीर्य योजनादौ, चिक्कम्भो
ज्ञातुमिष्यते ॥ २२ ॥ तयोजनप्रभृत्येकादशाभिः प्रविभज्यते । तन्वे सहस्रसंयुक्ते, व्यासोऽस्य चाच्छितास्पदे
॥ २३ ॥ यथाऽग्नौ नवनवर्ति, सहस्राण्यूर्ध्वभागतः । अतीत्यात्र प्रदेशे वेद्विक्कम्भं ज्ञातुमिच्छसि ॥ २४ ॥ तद्वैतैर्नवन-
वर्तिसहस्रै रुद्रभाजितैः । सहस्राद्यय संग्रामान्, सहस्रसहितान् क्रुह ॥ २५ ॥ एवं दश सहस्राणि, जानानि
धरणीतले । चिक्कम्भो मेरुशैलस्य, सर्वत्रैवं विभाव्यताम् ॥ २६ ॥ अथवा प्रकारान्तरेणेदमेव करणं-मूला-
यत्र योजनादायुत्पल ज्ञातुमिष्यते । व्यासस्तस्मिन् योजनादौ, विभक्ते रुद्रसंख्यया ॥ २७ ॥ यद्द्वन्द्वं तन्मू-

१ दृश्यमानमेकमूले, समभूतलभूमौ इत्यर्थः, अभोऽयमादस्य सहस्रस्य लक्षत्वात्, सेकादशदशांशानयसियोजनपापः सुखाचयेयः,
एकादशांशमुदेग्रमूले सहस्रमानस्य च तत्रापि संगतत्वात्, पस्तुवस्तु मूले इति षड् पाठ एव तत्र नास्ति, रुपकनाभिसूत्रे परिधिचदेऽत्रापि
च तत्र परजितलक्षणेप रूपेणो मद्दः ।

लसत्कादिस्ताराच्छोधयेदुधः । यच्छेषं तन्मिस्तस्य, व्यासोऽभीष्टस्थले यथा ॥ २८ ॥ कन्दात्सहस्रमुत्पत्य,
 व्यासं जिज्ञाससे यदि । सहस्रमेकादशभिर्भज लब्धमिदं पुनः ॥ २९ ॥ नवतिर्योजनान्यंशा, दश चैकादशा-
 त्मकाः । कन्दव्यासाच्छोधयेदं, ततः शेषाणि यानि तु ॥ ३० ॥ योजनानां सहस्राणि, दशतावान्महीतले ।
 विष्कम्भः स्वर्णशैलस्य, सर्वत्रैवं विभाव्यताम् ॥ ३१ ॥ व्यासानुसारेण सर्वत्रोचत्वज्ञानाय करणं-यावान् यत्रा-
 स्य विस्तारो, निश्चितो भूतलादिषु । तस्मिन्मूलस्य विस्ताराच्छोधिते यत्तु शिष्यते ॥ ३२ ॥ गुण्यं तदेकादश-
 भिर्यद्भवेत्तत्प्रमाणतः । उचत्वमस्य विष्कम्भस्यानुसारेण तद्यथा ॥ ३३ ॥ योजनानां सहस्राणि, दश व्यासो-
 ऽस्य मूतले । मूलविष्कम्भतस्तेषु, विशोधितेष्वदः स्थितम् ॥ ३४ ॥ नवतिर्योजनान्यंशा, दश चैकादशा-
 त्मकाः । अस्मिन्नेकादशगुणे, सहस्रमियमुच्यता ॥ ३५ ॥ मूलभूतलयोर्मध्ये, सर्वत्रैवं विभाव्यताम् । विस्तार-
 स्यानुसारेण, तुङ्गत्वमीप्सितास्पदे ॥ ३६ ॥ अथ सर्वत्र विष्कम्भवृद्धिहानिज्ञानाय करणं-उपरितने विस्तार-
 ऽथस्तनविस्तारतः कृते दूरम् । तन्मध्यवर्त्तिशैलोच्छयेण शेषे हते चिदुपा ॥ ३७ ॥ गल्लब्धं तदुभयतो वृद्धि-
 र्गिरिमौलितो ह्यधःपतने । तावत्येव च हानिमौलावारोहणेऽधस्तः ॥ ३८ ॥ आर्यायुग्मम् ॥ तथाहि-साहस्रे
 (१०००) मौलिविष्कम्भे, कन्दव्यासाद्विशोधिते । (१००९० $\frac{१}{११}$) शेषं नवत्यधिकानि, शतानि नव-
 तिः स्थितम् ॥ ३९ ॥ (९०९० $\frac{१}{११}$) अंशा दशैकादशोत्थाश्चैषां कर्तुं स्वर्णनम् । योजनानां राशि-
 मेकादशभिर्भगणयेदुधः ॥ ४० ॥ भागान् दशोपरितनान्, क्षिपेज्जाता इमे ततः । लक्षं (१०००००) भाज्य-

राशिमेनं, क्वचित्संस्थापयेद्बुधः ॥ ४१ ॥ नगोच्छ्रयो लक्षरूपो, भांजको रुद्रसंगुणः । लक्षणयेकादश जातस्तं
भागार्थमघो न्यसेत् ॥ ४२ ॥ (१/३ शु०) अल्पत्वेन विभाज्यस्य, मृगस्त्वाद्भाजकस्य च । भागाप्राप्त्याऽप्यव-
र्त्यते, लक्षेण भाज्यभाजकौ ॥ ४३ ॥ उपेयकः स्थितोऽघस्तादेकादश स्थितास्ततः । लब्ध एकादशभागो
१/३, योजनं योजनं प्रति ॥ ४४ ॥ यद्वा भाज्यभाजकयोर्भग्योर्लक्षरूपयोः । राशिर्भाज्योऽंशरूपोऽस्ति,
भाजको योजनात्मकः ॥ ४५ ॥ प्रतियोजनमेकोऽंशस्तत्सुत्वेनैव लभ्यते । इयं मेरोरुमयतो, बुद्धिहानी
निरूपिते ॥ ४६ ॥ ज्ञातुमिष्टे बुद्धिहानी, तत्र यथेकपार्श्वतः । द्वाविंशतिविभक्तस्य, योजनस्य लवस्तदा
॥ ४७ ॥ ततोऽयं भावः-यावदुत्पत्यते कन्दादङ्गुलयोजनादिकम् । एकादशस्तस्य भागो, कन्दव्यासात्क्षयं
ब्रजेत् ॥ ४८ ॥ तथाहि-एकादशहस्तेषु, समुत्क्रान्तेषु मूलतः । क्षीयते मूलविष्कम्भात्संपूर्णमेकयोजनम् ॥ ५० ॥
॥ ४९ ॥ योजनेष्वपि तावत्सु, समुत्क्रान्तेषु मूलतः । क्षीयते मूलविष्कम्भात्संपूर्णमेकयोजनम् । नवतिर्योजनान्यंशा,
एवं योजनशतसहस्रेष्वपि भाव्यं । अत एव योजनानां, सहस्रे मूलतो गते । नवतिर्योजनान्यंशा,
एकादशोद्भवा दश ॥ ५१ ॥ एतावानेकादशोऽंशः, सहस्रस्य क्षयं गतः । ततः सहस्राणि दश, विष्कम्भो
घरणीतले ॥ ५२ ॥ एकादशलेकादशस्वतिक्रान्तेषु भूमितः । सहस्रेषु किलैकं, सहस्रं व्यासतो हृषेत् ॥ ५३ ॥
एवं च नवनवतेः, सहस्राणामतिक्रमे । शिरोभागेऽस्य विष्कम्भः, सहस्रमवशिष्यते ॥ ५४ ॥ स्थापना । यद्वा

कन्दायोजनानां, लक्षेऽतीते शिरस्तले । लक्षस्यैकादशो भाग, एतावान् परिहीयते ॥५५॥ नवतिर्योजनशतान्यधिका नवतिस्तथा । अंशा दशैकादशोत्थाः, सहस्रं शिष्यते ततः ॥ ५६ ॥

प्रत्येकं परितः पञ्चशतविस्तृतयोर्ननु । नन्दनसौमनसयोः, सद्भावान्मेखलाद्वये ॥ ५७ ॥ योजनानां सहस्रस्य, द्विर्भवेद्युगपत् द्रुतिः । कथमेकादशभागहानिस्तदुपपद्यते ? ॥५८॥ युग्मम् । अत्रोच्यते कर्णगत्या, समधेयमिव बुधैः । का कर्णगतितिलेवं, यदि पृच्छसि तच्छृणु ॥५९॥ कन्दादारभ्य शिखरं, यावत्तदुभयस्पृशि । दत्तायां द्वरिकायां, स्थिरहस्तेन धीमता ॥ ६० ॥ अपान्तराले यत् क्षापि, कियदाकाशमास्थितम् । तत्समग्रं कर्णगत्या, मेरोरामाव्यमित्यतः ॥ ६१ ॥ तत्प्रकल्प्य मेरुतया, प्रादुर्गणितकोविदाः । सर्वत्रैकादशभागपरिहाणि यथोदिताम् ॥ ६२ ॥ अयं चार्थः श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणपूज्यैरपि विशेषणवत्यां लवणोदधिधनगणितनिरूपणावसरे दृष्टान्तद्वारेण ज्ञापित एवेति । अतोऽयं मेखलायुग्माविवक्षया क्रमात्तनुः । मूले च विस्तृतः सुष्ठूदस्तगोपुच्छसंस्थितः ॥ ६३ ॥

अथात्र त्रीणि काण्डानि, वर्तन्ते कनकाचले । काण्डं विभागो नियतविशिष्टपरिणामवान् ॥ ६४ ॥ चतुर्विधं काण्डमायं, मृत्तिकावहुलं क्वचित् । पापाणवहुलं चज्रबहुलं शर्करामयम् ॥ ६५ ॥ काण्डं द्वितीयमप्येवं, चतुर्द्धाऽस्य निरूपितम् । अङ्गजं स्फाटिकं क्षापि, सौवर्णं राजतं तथा ॥ ६६ ॥ जाल्यजान्नुनदमयं, तृतीयं काण्डमीरितम् । त्रयाणामपि काण्डानां, परिमाणमथोच्यते ॥ ६७ ॥ सहस्रयोजनोन्मानमायमारभ्य कन्दतः ।

त्रिपष्टिश्च सहस्राणि, द्वितीयं समन्वृतलात् ॥ ६८ ॥ ततस्तृतीयं पट्टत्रिंशत्सहस्रावधि कीर्त्तितम् । एवं काण्डे-
स्त्रिभिस्तस्य, लक्षमेकं समाप्यते ॥ ६९ ॥ अयं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धिर्नाभिप्रायः, समवायाद्वा तु अष्टत्रिंशत्तमे
समवाये द्वितीयविभागोऽष्टात्रिंशद्योजनसहस्राण्युच्चत्वेन भवतीत्युक्तमिति 'ज्ञेयं । चतुर्विधत्वे नन्वेवमाद्यद्वि-
तीयकाण्डयोः । सुत्तिकादिविभागानां, न पृथक्काण्डता कथम् ? ॥ ७० ॥ अत्रोच्यते-पृथग्यादियस्तु जलत्वेऽपि,
नैपत्येनोक्तकाण्डयोः । पृथग्यादिरूपभागानामविवेकाश्च काण्डता ॥ ७१ ॥

चतुर्भिर्ध्यायमभितोऽयनखण्डैरलङ्कृतः । दानशीलतपोभार्धर्जनधर्म इवोक्तः ॥ ७२ ॥ तत्र भूमौ भद्र-
शालं, क्रमान्मेखलयोर्द्वयोः । नन्दनं सौमनसं च, शिखरे पण्डकं वनम् ॥ ७३ ॥ तन्नाथं भद्रशालाख्यं, मेरोः
पश्चिमपूर्वतः । द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः, सहस्राण्यायतं मतम् ॥ ७४ ॥ सार्द्धे द्वे योजनशतं, दक्षिणोत्तरविरु-
तम् । स्थितं मेरुं परिक्षिप्य, बलयाकृतिनाऽऽत्मना ॥ ७५ ॥ अत्रेयशुषपतिः-पूर्वस्यां पश्चिमायां वा, य आयामो-
ऽस्य वर्णितः । सोऽष्टाशीत्या विभक्तः सन्, विस्तारोऽद्वैकपार्श्वतः ॥ ७६ ॥ किञ्च-उदीच्यो दाक्षिणात्यो वा,
विस्तारोऽस्य वनस्य यः । सोऽष्टाशीत्या ताडितः सन्नायामोऽस्यैकपार्श्वतः ॥ ७७ ॥ भद्रशालचनं चैतदष्टधा
विहितं किल । क्षीतोदया क्षीतया च, गजदन्तात्रिमैरुभिः ॥ ७८ ॥ तथाहि-एको भागो मन्दरस्य, प्राक्त्यां

१ वहिर्दृश्यनेर्नपेक्षया द्वितीयः, तथा च मूलापेक्षया तृतीयः, कर्णद्वयरीकोपेक्षया च प्रदणं उच्यत्वस्य, द्वावरिकान्तौ च सौमन-
सयाद्यापरिधौ चूलामध्ये च, व्यवहारेण साधिकसप्तत्रिंशलपि तद्योक्तिर्न विरुद्धा ।

पश्चिमतः परः । विद्युत्प्रमसौमनसमध्येऽपाङ्ग्यां तृतीयकः ॥ ७९ ॥ तुर्यश्चोत्तरतो माल्यवद्गन्धमादनान्तरे ।
 भागाः सर्वेऽप्यमी शीताशीतोदाङ्ग्यां द्विधा कृताः ॥ ८० ॥ तच्चैवं-उदीच्यांशो द्विधा चक्रे, शीतया प्राक्-
 प्रवृत्तया । प्राचीं प्रति प्रस्थितया, प्राक्खण्डोऽपि द्विधा कृतः ॥ ८१ ॥ शीतोदया गाम्यखण्डो, द्विधोदग-
 तया कृतः । द्विधा पश्चिमखण्डोऽपि, कृतः मल्लकप्रवृत्तया ॥ ८२ ॥ इत्येवमष्टभागेऽस्मिन्, मेरोर्विंशु चतस्रसु ।
 सिद्धायतनमेकैकं, पञ्चाशद्योजनोत्तरम् ॥ ८३ ॥ उक्तान्येताति हिमयैत्युत्पानि सर्वथा । स्वरूपतो मान-
 तश्च, सेवितानि सुरासुरैः ॥ ८४ ॥ विदिशु पुनरेकैकं, प्रासादस्तावदन्तरे । योजनानां पञ्च शतान्युचोक्ते
 विस्तृतायतः ॥ ८५ ॥ चतुर्विंशं चतसृभिस्ते चापीभिरलङ्कृताः । योजनानि दशोद्विद्वास्ताः पोटशपि चापि-
 काः ॥ ८६ ॥ पञ्चाशद्योजनायामा, आयामार्द्धं च विस्तृताः । स्वरूपतो नामतश्च, जम्बूवापीसमाः समाः
 ॥ ८७ ॥ आसेव्यामथ नैर्ऋत्यां, यो प्रासादो प्ररूपितो । तावीशानसुरेन्द्रस्य, तद्योगयासनशोभनौ ॥ ८९ ॥ अष्टौ
 घायव्यामथ वैशान्यां, यो प्रासादो प्ररूपितो । तावीशानसुरेन्द्रस्य, तद्योगयासनशोभनौ इति ॥ ९० ॥ पद्मोत्तरो
 दिग्गजकूटानि, वनेऽस्मिन् जगदूर्जिताः । गजकृतीनि कवयो, गान्याहुर्दिग्गजा इति ॥ ९१ ॥ अन्ये तु रोचनागिरि-
 नीलचांश्च, सुहस्रधास्तनागिरिः । कुमुदश्च पलाशश्च, बतंसो रोचनागिरिः ॥ ९२ ॥ गच्छन्त्याः प्रागभिमुखमुत्तरस्यामि-
 स्थाने रोहणागिरिं पठन्ति । मेरोरुत्तरपूर्वस्यां, शीतायाः सरितः पुनः । गच्छन्त्याः प्रागभिमुखमुत्तरस्यामि-
 हादिमः ॥ ९३ ॥ प्रादक्षिण्यक्रमेणाथ, मेरोर्दक्षिणपूर्वतः । शीतायाः प्राक्प्रवृत्तया, दक्षिणस्यां च नीलवान्

॥ ९३ ॥ मेरोर्दक्षिणपूर्वस्यां, शीतोदायाश्च पूर्वतः । मेरोर्दक्षिणदिवस्थायाः, सुहस्ती नाम दिग्गजः ॥ ९४ ॥ अञ्जमो नाम विभ्रागो, नैऋत्यां मेरुमूधरात् । शीतोदायाः पश्चिमतः, प्रयान्त्या उत्तरां प्रति ॥ ९५ ॥ दिग्भागः कुमुदोऽप्येवं, नैऋत्यामेव मेरुतः । शीतोदाया दक्षिणतः, प्रयान्त्या वारुणीं प्रति ॥ ९६ ॥ उत्तरापरतो मेरोः, पलाशो नाम दिग्गजः । पश्चिमाभिमुखं यान्त्या, शीतोदाया उदक् च सः ॥ ९७ ॥ अथावतंसकोऽप्येवं, चायुकोणे सुमेरुतः । स शीतायाः पश्चिमतः, प्रयान्त्या दक्षिणां प्रति ॥ ९८ ॥ मेरोरुत्तरपूर्वस्यामष्टमो रोचनानलः । दक्षिणाभिमुखं यान्त्या, शीतायाः पूर्वतश्च सः ॥ ९९ ॥ एकैकस्यां विदिश्येवं, द्वौ द्वौ कूटौ निरूपितौ । प्रासादसिद्धायतनान्तरालेषु किलाष्टसु ॥ १०० ॥ तथाहि घृद्धसंप्रदायः-भद्रशालवने मेरोश्चतस्रोऽपि विशाः किल । नदीप्रयाहे रुद्धास्तद्विध्वेयार्हद्गहाणि न ॥ १ ॥ किंतु नवयन्तिकस्यानि, भवनानि किलार्हताम् । गजवन्तसमीपस्थाः, प्रासादाश्च विडौजसाम् ॥ २ ॥ तदन्तरालेष्वष्टासु, करिकूटा यथोदिताः । दर्शितः स्थाननियमस्तन्नाप्येव विशेषतः ॥ ३ ॥ यहिरुत्तरकुरुग्न्यो, मेरोरुत्तरपूर्वतः । शीताया उत्तरदिशि, प्रासादः परिकीर्तितः ॥ ४ ॥ मेरोः प्राच्यां दक्षिणतः, शीतायाः सिद्धमन्दिरम् । एतस्योभयतः कूटौ, द्वौ प्रज्ञप्तौ जिनेश्वरैः ॥ ५ ॥ यहिर्देवकुरूणां च, मेरोर्दक्षिणपूर्वतः । शीताया दक्षिणदिशि, प्रासादः कीर्तितो जिनेः ॥ ६ ॥ मध्ये देवकुरूणां चै, शीतोदायाश्च पूर्वतः । मेरोर्दक्षिणतः सिद्धायतनं स्मृतभागमे ॥ ७ ॥ अस्याप्युभयतः कूटौ, समर्थेणया व्यवस्थितौ । धुर्या युगन्धरस्येव, महीन्द्रस्येव चामरौ ॥ ८ ॥ शीतोदाया दक्षिणतो, नैऋत्यां

स्वर्णभूतः । वहिर्देवकुरूपं च, प्रासादः प्राग्वदाहितः ॥ ९ ॥ शीतोदाया उत्तरतः, पश्चिमायां सुमेरुतः ।
 सिद्धानां सदनं कूटौ, तस्याप्युभयतः स्थितौ ॥ १० ॥ शीतोदाया उत्तरतो, वायुकोणे सुमेरुतः । वहिरुत्तर-
 कुरुभ्यः, प्रासादः सुरभूतः ॥ ११ ॥ पूर्वस्यामथ शीताया, उदीच्यां मन्दराचलात् । उत्तरासां कुरूपं च,
 मध्येऽस्ति सिद्धमन्दिरम् ॥ १२ ॥ कूटौ द्वौ तदुभयतो, मेरोः सर्वेऽप्यमी स्थिताः । विहारकूटप्रासादाः, पञ्चा-
 शच्योजनान्तरे ॥ १३ ॥ योजनानां पञ्च शतान्युच्चैस्त्वेन भवन्त्यमी । गव्यूतानां पञ्चशतीं, निमग्नाश्च धरोदरे
 ॥ १४ ॥ मूले पञ्चयोजनानां, शतान्यायतविस्तृताः । मध्ये त्रीणि पञ्चसप्तत्यधिकानि शतानि च ॥ १५ ॥
 उपर्यर्द्धतृतीयानि, शतानि विस्तृतायताः । कूटा इमे वर्षधरगिरिकूटसमा इति ॥ १६ ॥ सर्वेऽमी वनखण्डेन,
 पद्मवेदिकयाऽन्विताः । सिंहासनाढ्यस्वस्वेषाप्रासादभ्राजिमौलयः ॥ १७ ॥ द्वापष्टिं योजनान्येते, प्रासादा
 विस्तृतायताः । एकत्रिंशच्योजनोच्चा, रम्या विविधरत्नाः ॥ १८ ॥ एकपत्यायुपस्तेषु, स्वस्वकूटसमाभिधाः ।
 क्रीडन्ति नाकिनः स्वैरं, दिक्कुम्भकूटनायकाः ॥ १९ ॥ स्वस्वकूटविदिक्ष्वेषां, राजधान्यः प्रकीर्तिताः । जम्बू-
 द्वीपेऽन्यत्र यथायोगं विजयेदेववत् ॥ २० ॥ एतेषु करिकूटेषु, पूर्वार्चार्थैश्चिरन्तनैः । पठ्यन्ते जिनचैत्यानि,
 स्तोत्रेषु शाश्वताहताम् ॥ २१ ॥ जम्बूद्वीपप्रज्ञायादिस्त्रे तूपलभामहे । न सांप्रतं तत्र तत्त्वं, जानन्ति श्रुत-
 पारगाः ॥ २२ ॥ अत एवोक्तं रत्नशेखरसूत्रिभिः स्वोपज्ञक्षेत्रविचारे—“करिकूडकुंडनइदहकुरुक्षेत्रं चणजमलसम-
 विअद्वेसु । जिणभवणविसंवाओ जो तं जाणंति गीअत्था ॥ २३ ॥”

भद्रशालवनस्यास्य, समभूमेरुपर्यय । स्यात्पञ्चयोजनशतातिक्रमे नन्दनं वनम् ॥ २४ ॥ योजनानां पञ्च
शतान्येतेद्विष्कम्भतो मतम् । स्थितं मेरुं परिक्षिप्य, वलयाकृतिनाऽऽत्मना ॥ २५ ॥ बाह्याभ्यन्तररूपं हि,
चिद्वक्त्रमद्वितयं भवेत् । गिरीणां मेखलाभागे, ततोऽन्न द्वयमुच्यते ॥ २६ ॥ एक एकादशभागो, योजनस्याप-
चीयते । प्रतियोजनमेवं च, पञ्चशाला व्यतिक्रमे ॥ २७ ॥ लब्धानि पञ्चचत्वारिंशद्योजनानि पञ्चभिः । एका-
दशांशैर्युक्तानि, त्यज्यन्ते मूलविस्तृतेः ॥ २८ ॥ दशसहस्ररूपायास्तदैतदवशिष्यते । शतानि नवनवतिश्च-
तुष्पञ्चाशदेव च ॥ २९ ॥ एकादशांशाः पृष्ठ बाह्यो, व्यासोऽयं तत्र भूभृतः । दक्षिणोत्तरयोः पूर्वोपरयोर्वा
वनान्तयोः ॥ ३० ॥ एकत्रिंशद्योजनानां, सहस्राणि चतुःशती । एकोनाशीतिरधिका, परिक्षेपोऽन्न याह्यतः
॥ ३१ ॥ पाण्ये च गिरिविष्कम्भे, सहस्रयोजनो निते । स्यादन्तर्गिरिविष्कम्भः, स चायं परिभाष्यते ॥ ३२ ॥
सहस्राणि योजनानामष्टौ नव शतानि च । चतुःपञ्चाशत्तथांशाः, पञ्चकादशनिर्मिताः ॥ ३३ ॥ सहस्रा योज-
नान्यष्टार्षिंशत्त्रिंशती तथा । षोडशाद्या तथा भागा, अष्टावेकादशोत्थिताः ॥ ३४ ॥ अन्तः परिरयोऽयं
च, भवेदस्मिन् चने गिरेः । वनमेतदथो पञ्चवेदिकावनवेष्टितम् ॥ ३५ ॥ एवं चत्वार्यपि वनानि ज्ञेयानि ।
सिद्धापतनमेकैकं, पूर्वोद्विद्विक्चतुष्टये । सुवर्णशैलतः पञ्चाशद्योजनव्यतिक्रमे ॥ ३६ ॥ विदिक्षु तावत्तैवा-
स्मात्, प्रासादा भद्रशालवत् । तेषां चतुर्दिशं चाप्यः, प्रत्येकमिति षोडश ॥ ३७ ॥ नन्दोत्तरा तथा नन्दा,
सुनन्दा वर्द्धनापि च । ऐशान्यां विदिक्षि प्राद्वर्वापीनामानि सप्तमाः ॥ ३८ ॥ नन्दिपेणा तथाऽमोघा, गोस्तूपा

च सुदर्शना । आग्नेयां विदिशि प्राहुर्वापीनामानि सत्तमाः ॥ ३९ ॥ भद्रा विशाला कुसुदा, तथा च पुण्ड-
 रीकिणी । नैऋत्यां विदिशि प्राहुर्वापीनामानि सत्तमाः ॥ ४० ॥ विजया वैजयन्ती चापराजिता जघन्त्यपि ।
 वायव्यां विदिशि प्राहुर्वापीनामानि सत्तमाः ॥ ४१ ॥ स्युश्चतस्रश्चतस्रस्ताः, पूर्वोदिदिगनुक्रमत् । स्थिताः
 परीत्य परितः, प्रासादांस्तान् विदिगतान् ॥ ४२ ॥ आग्नेयामथ नैऋत्यां, प्रासादौ शक्रभर्तृकौ । वायव्या-
 मथ चैशान्यां, तावीशानसुरेशितुः ॥ ४३ ॥ कूटा नव भवन्त्यत्र, नन्दनाख्यं च मन्दरम् । निपधाख्यं च
 हिमयत्कूटं रजतनामकम् ॥ ४४ ॥ रुचकं सागरचित्रं, कूटं वज्रबलाभिधम् । पञ्चाशता योजनैः स्युर्मैरोरेतानि
 नन्दने ॥ ४५ ॥ पौरस्त्यसिद्धायतनैशानीप्रासादयोः किल । अन्तरे नन्दनं कूटं, तत्र मेघङ्गरा सुरी ॥ ४६ ॥
 जम्बूद्वीपेऽपरत्रास्या, राजधानी सुमेरुतः । ऐशान्यां विदिशि प्रोक्ता, यथाहं विजयादिवत् ॥ ४७ ॥ पौरस्त्य-
 सिद्धायतनाग्नेयीप्रासादयोः किल । अन्तरे मन्दरं कूटं, तत्र मेघवती सुरी ॥ ४८ ॥ राजधानी पुनरस्याः,
 पूर्वस्यां मेरुतो मता । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र यथास्थानं विजयदेववत् ॥ ४९ ॥ अपाच्यसिद्धायतनाग्नेयीप्रासादयोः
 किल । अपान्तराले निपधं, सुमेधा तत्र देवता ॥ ५० ॥ मेरोर्दक्षिणतस्तस्या, राजधानी जगुर्बुधाः । सहस्रान्
 द्वादशातीत्य, जम्बूद्वीपेऽपरत्र वै ॥ ५१ ॥ अपाच्यसिद्धायतनात्प्रतीच्यां पूर्वतः पुनः । प्रासादाद्वैश्वतीनिष्ठा-
 त्कूटं हैमवतं स्थितम् ॥ ५२ ॥ शोभते खामिनी तत्र, देवता मेघमालिनी । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र तस्या, मेरुतो
 राजधान्यपाक् ॥ ५३ ॥ मेघमालिनीस्थाने हैममालिनीति जम्बूद्वीपप्रज्ञसिन्धवे । दक्षिणस्यां प्रतीचीनातिसिद्धा-

यतनतस्तथा । प्रासादाद्वैर्ऋतीनिष्ठादुदीच्यां रजताभिधम् ॥ ५४ ॥ सुवत्सा देवता तत्र, प्रतीच्यां कनका-
चलात् । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र तस्या, राजधानी निरूपिता ॥ ५५ ॥ उत्तरस्यां प्रतीचीनात्, सिद्धायतनतस्तथा ।
वायव्यकोणप्रासादादपाच्यां रुचकाभिधम् ॥ ५६ ॥ वत्समित्रा तत्र देवी, पश्चिमायां सुमेरुतः । जम्बूद्वीपे-
ऽन्यत्र तस्या, राजधानी जिनैः स्मृता ॥ ५७ ॥ एवं च जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धवृत्तिसिद्धक्षेत्रसमाससूत्रवृत्तिरिति
रिनिलयक्षेत्रसमाससूत्रवृत्त्याद्यभिप्रायेण सौमनसगजदन्तसंबन्धिपञ्चमकूटपृष्ठकूटवासिन्यौ नन्दनवनपञ्च-
मपृष्ठकूटवासिन्यौ च दिक्कुमार्यौ तुल्याख्ये एव, स्थानाङ्गसूत्रकल्पान्तर्वाच्यटीकादिषु तु ऊर्ध्वलोकवासिनीषु
सुवत्सावत्समित्रास्थाने तोयधाराविचित्रे दृश्येते । उदीच्यसिद्धायतनात्प्रतीच्यामथ पूर्वतः । प्रासादाद्वायु-
कोणस्यात्कूटं सागरचित्रकम् ॥ ५८ ॥ यलाहका तत्र देवी, मेरोरुत्तरतः पुनः । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र तस्या, राज-
धानी जिना जगुः ॥ ५९ ॥ उदीच्यसिद्धायतनात्प्राच्यां वायव्यकोणजात । प्रासादात्पश्चिमायां च, वज्रकू-
टमिद्धान्तरे ॥ ६० ॥ वज्रसेना तत्र देवी, राजधानी सुमेरुतः । उत्तरस्यामन्यजम्बूद्वीपे ज्ञेया यथांगमम् ॥ ६१ ॥
अयं तापक्षेत्रसमासवृहद्वृत्त्यभिप्रायः, जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धे च सागरचित्रकूटे वज्रसेनादेवी वज्रकूटे यला-
हका देवी पठ्यते इति ज्ञेयं । तथा क्षेत्रसमाससूत्रे 'वारिसेणे'ति पाठः, किरणावल्यादावपि वारिपेनेति,
जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धे 'वहरसेणे'ति बृहत्क्षेत्रसमासवृत्तौ च वज्रसेनेति नामेति ज्ञेयं । एता अष्टाप्यूर्ध्वलोकवा-
सिन्यो दिक्कुमारिकाः । सुगन्ध्यम्बुपुष्पवृष्टिं, कुर्वन्ति जिनजन्मनि ॥ ६२ ॥ भद्रशालवनकूटतुल्यत्वेन भव-

न्यमी । मूले पञ्च योजनानां, शतान्यायतविस्तृताः ॥ ६३ ॥ वनेऽपि पञ्चशतिके, पञ्चाशद्योजनोत्तरम् । स्थितेरयां स्थितिः किञ्चिदाकाशे बलकूटवत् ॥ ६४ ॥ अत्रैव नन्दनवने, सुधाशनघराधरात् । ऐशान्यां विदिशि प्रोक्तं, बलकूटं जिनेश्वरैः ॥ ६५ ॥ तथोक्तं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिखेत्रे—मंदरस्तथां पद्मयस्त उत्तरपुरच्छिमेण पृथर्णं णंदणवणे बलकूडे णामं कूडे पणसे इत्यादि । विदिशोऽपि चित्रालाः सुर्महतो वस्तुनः किल । तद् घटेताचकाशोऽत्र, प्रासादबलकूटयोः ॥ ६६ ॥ अर्द्धेन नन्दनवने, कूटमेतदवस्थितम् । अपरार्द्धेन चाकाशे, तदुक्तं पूर्वसुरिभिः ॥ ६७ ॥ आह—नन्दनवने बलकूटं, नन्दनवनं च पञ्चयोजनशतविस्तीर्णायां मेरोः प्रथममेखलायां ततः कथं तत्र मातिः, बलकूटेन पञ्च योजनशतानि नन्दनवनसत्त्वानि रुद्रानि, पञ्च योजनशतानि पुनर्मेरोर्बहिराकाशे, ततो न कश्चिदोपः । उक्तं च—“नन्दनवण रुंभित्ता पञ्चसप्तजोअणाइं नीसरिओ । आयासे पञ्चसप्त रुंभित्ता ठाइ बलकूडो ॥ १ ॥” इति क्षेत्रसमासघृत्तौ, जम्बूद्वीपप्रज्ञसिखेत्रघृत्तौ तु—मेरुतः पञ्चाशद्योजनानि क्रमे ईशानकोणे ऐशानप्रासादः, ततोऽपीशानकोणे बलकूटमित्युक्तं, तदभिप्रायं न चिद्मः । मात्यवद्भिरिसंबन्धिहरिस्तहाख्यकूटवत् । सर्वात्मनेदं चिज्ञेयं, व्यासायामोचतादिभिः ॥ ६८ ॥ बलनामा सुरस्तत्र, स्वामी तत्राजधान्यपि । मेरोरुत्तरपूर्वस्यां, जम्बूद्वीपेऽपरे मता ॥ ६९ ॥ बलाख्याया राजधान्याः, स्वरूपमखिलं खलु । हरिस्तहायाः सदृशं, विज्ञेयमविशेषितम् ॥ ७० ॥ गच्छद्भिश्चैत्यनत्यर्थं, पाण्डकेऽदो वनं

१ ईशानेशानस्यैशानत्वाविरोधात् न भिन्नता, सहस्रदीर्घत्वाच्चास्य न तथात्वाभावः.

पथि । विश्रान्त्यै श्रीयते विद्याचारणैर्मुनिवारणैः ॥ ७१ ॥ स्थापना । प्रत्यागच्छद्भिरानम्य, पाण्डके शाश्वतान्
जिनान् । विश्राम्यद्भिर्भूष्यतेऽदो, जङ्घाचारणसाधुभिः ॥ ७२ ॥ अथास्य नन्दनाभिर्यवनस्य समभूतलात् । योज-
नानां पञ्चशतीं, विस्तीर्णं सर्वतोऽपि तत् ॥ ७३ ॥ समन्वितान्यतीत्यास्ति, वनं सौमनसाभिधम् । योज-
नान्तरूपौ, विष्कम्भौ पूर्ववद्भिरैः ॥ ७४ ॥ योजनानां सहस्राणि, चत्वारि द्वे शते अपि । द्विसप्तत्यधिके भागा,
अष्टायेकादशोद्भवाः ॥ ७५ ॥ यहिर्वनाद्भिर्यवास, एष पूर्वपरान्तयोः । दक्षिणोत्तरयोर्वापि, तत्रोपपत्तिरु-
च्यते ॥ ७६ ॥ मेरुच्छ्रयस्यातीतानि, शुवः सौमनसायधि । त्रिपट्टिर्योजनसहस्राणि रुद्रैर्भजेद्बुधः ॥ ७७ ॥
शतानि सप्तपञ्चाशत्सप्तविंशानि तत्र च । लब्धानि योजनान्यंशास्त्रयश्चैकादशोद्भवाः ॥ ७८ ॥ अस्मिन्
राशौ भूमिगतान्मेरुपयासाद्विशोधिते । मानं यथोक्तं जायेत, बाह्याया गिरिविस्तृतेः ॥ ७९ ॥ व्यासो वन-
स्योभयतः, पञ्चपञ्चशतात्मकः । बाह्यव्यासात्तत्सहस्रे, शोधिते शेषमान्तरः ॥ ८० ॥ स चायं-योजनानां
सहस्राणि, त्रीणि किञ्च शतद्वयम् । द्विसप्तत्यधिकं भागा, अष्ट चैकादशोद्भवाः ॥ ८१ ॥ तथा-गिरेर्बाह्यः
परिक्षेपस्त्रयोदश सहस्रकाः । एकादशशताः पञ्च, षट् चैकादशजा लवाः ॥ ८२ ॥ अन्तर्गिरिपरिक्षेपः, सह-
स्राणि दश त्रयः । शताश्चैकोनपञ्चाशास्त्रयो भागाश्च रुद्रजाः ॥ ८३ ॥ एवमुक्ताभिलाषेन, ज्ञेया चक्तव्यता-
ऽखिला ! अत्रापि नन्दनाभिर्यवनचत्कूटवर्जिता ॥ ८४ ॥ तथैवैकमाशासु, विज्ञेयं सिद्धमन्दिरम् । विदिक्षु

पुनरेकैकः प्रासादो वापिकावृतः ॥ ८६ ॥ सुमनाः सौमनसा च, सौमनांसा मनोरमा । ऐशान्यां विदिशि
 प्रोक्ता, वाप्यः प्राच्यादिदिक्कृमात् ॥ ८७ ॥ सदुत्तरकुर्व्वद्वकुर्व्वद्विदिश्यथ । वाप्यश्चतस्रः क्रमतो, वारि-
 पेणा सरस्वती ॥ ८८ ॥ विशाला माघभद्रा चाभयसेना च रोहिणी । वाप्यश्चतस्रो नैर्ऋत्यां, श्रियाः पूर्वार्वायु-
 क्रमात् ॥ ८९ ॥ भद्रोत्तरा तथा भद्रा, सुभद्रा च तथाऽपरा । भद्रावतीति वायव्यकोणे वाप्यो यथाक्रमम् ॥ ९० ॥
 आग्नेय्यामथ नैर्ऋत्यां, प्रासादौ शक्रभर्तृकौ । ऐशान्यां वायव्यायां च, तार्वीशानसुरेशितुः ॥ ९१ ॥ एवं वनं
 सौमनसं, लेशतो वर्णितं मया । वर्णयामि वनमथ, पाण्डुकं शिखरस्थितम् ॥ ९२ ॥ अतीत्योर्ध्वं सौमनसव-
 नस्य समभूतलात् । योजनानां सहस्राणि, पद्त्रिंशतमुपर्यधः ॥ ९३ ॥ प्रज्ञसं पण्डकवनमनेकसुरसेवितम् ।
 चारणश्रमणश्रेणीश्रितकल्पद्रुमाश्रयम् ॥ ९४ ॥ चतुर्नचला संयुक्ता, योजनानां चतुःशती । वनस्यास्य चक्र-
 बालविष्कम्भो वर्णितो जिनेः ॥ ९५ ॥ उपपत्तिश्चान्न मेरुमौलेः सहस्रविस्तृतात् । शोधयेच्चूलिकामूलव्यासं
 द्वादशयोजनीम् ॥ ९६ ॥ अचशिष्टेऽर्द्धीकृते च, यथोक्तमुपपद्यते । मानमस्य मरकतमणिघ्नैवेयकाकृतेः ॥ ९७ ॥
 यथा मेघं परिक्षिप्य, स्थिता पूर्ववनत्रयी । परिक्षिप्य स्थितमिह, तथेदं मेरुचूलिकाम् ॥ ९८ ॥ त्रिसहस्री
 योजनानां, द्वापष्ट्या संयुतं शतम् । विशेषाभ्यधिकं किञ्चित्परिक्षेपोऽस्य वर्णितः ॥ ९९ ॥ अस्मिन् मेरुचूलि-
 कायाः, पञ्चाशद्योजनोत्तरम् । सिद्धायतनमेकैकं, प्राग्वदिशां चतुष्टये ॥ १०० ॥ विदिशु पुनरेकैकः, प्रासादो
 वापिकावृतः । नामान्यासां वापिकानामैशान्यादिविदिक्कृमात् ॥ १ ॥ पुण्ड्रा-पुण्ड्रप्रभा चैव, सुरक्ताख्या

तथापरा । रक्तायतीति वैशानप्रासादे वापिका मताः ॥ २ ॥ क्षीररसा चेशुरसा, तथाऽमृतरसाभिधा ।
धारणीति किलाग्रेयप्रासादे वापिकाः स्मृताः ॥ ३ ॥ शङ्खोत्तरा तथा शङ्खा, शङ्खावर्त्ता बलाहका । प्रासादे
नैऋतीसंस्थे, वापिकाः परिकीर्त्तिताः ॥ ४ ॥ पुष्पोत्तरा पुष्पवती, सुपुष्पा पुष्पमालिनी । वायव्यकोणे वाप्यः
रघुः, सर्वाः पूर्वादितः क्रमात् ॥ ५ ॥ आग्नेयनैऋत्यगतौ, प्रासादौ स्तः शतक्रतोः । वायव्यैशानसत्कौ तावी-
शानेन्द्रस्य वर्णितौ ॥ ६ ॥ चैत्यप्रासादवापीनां, मानं त्रिषु बनेष्वपि । सङ्गद्रशालवनवद्विशेषमविशेषितम् ॥ ७ ॥
अथासिन् पण्डकवनेऽभिषेकार्हाः स्वयम्भुवाम् । शिलाश्चतस्रः प्रज्ञसाः, स्त्रान्नोदकपवित्रिताः ॥ ८ ॥ आद्या
पाण्डुशिलानाम्नी, द्वितीया पाण्डुकम्बला । तृतीया च रक्तशिला, चतुर्थी रक्तकम्बला ॥ ९ ॥ अमू-
न्यासां नामानि जम्बूद्वीपप्रज्ञसित्त्वन्ने, क्षेत्रसमासे तु पाण्डुकम्बला १ अतिपाण्डुकम्बला २ रक्तकम्बला ३
अतिरक्तकम्बला ४ एवमासां नामानि पठ्यन्ते । प्राच्यां मेरूचलिकायाः, प्राक् पर्यन्ते वनस्य च । भ्रात्यर्जुन-
स्वर्णमयी, शिला पाण्डुशिलाभिधा ॥ १० ॥ सा पूर्वोपरविस्तीर्णा, तथोदग्दक्षिणायता । आयामतो योज-
नानां, शतानि पञ्च कीर्त्तिता ॥ ११ ॥ शतान्यर्द्धतृतीयानि, मध्ये विष्कम्भतो मता । अर्द्धचन्द्राकृतेस्तस्या,
मध्ये परमविस्तृतिः ॥ १२ ॥ पूर्वोपरः शरत्वेन, व्यासोऽस्याः परमो बुधैः । जीवात्वेन च परमायामस्तु
दक्षिणोत्तरः ॥ १३ ॥ परिक्षेपो घनुःपृष्ठतया भाव्यो यथोचितः । तत्तत्करणरीत्या वा, समानेयं शरादिकम्
॥ १४ ॥ चतुर्योजनपिण्डायामस्यां भाति चतुर्दिशम् । तोरणालङ्कृतं कर्षं, सोपानानां त्रयं त्रयम् ॥ १५ ॥

अध्वयचापाकारा या, वक्रता चूलिकादिदिशि । ऋजुता स्वदिकक्षेत्राभिमुखाऽस्या विभाव्यताम् ॥ १६ ॥
 अत्यन्तकमनीयायामस्यां दृन्दारकव्रजाः । आसीनाश्च शयानाश्च, चिदन्ति परमां मुदम् ॥ १७ ॥ वेदिकाव-
 नखण्डाभ्यां, समन्तादियमावृता । काशीदामनीलपरिधानाभ्यामिव कामिनी ॥ १८ ॥ दक्षिणस्यामुदीच्यां
 च, तस्यां सिंहासने स्थिते । धनुःपञ्चशतव्यासायामे तदर्द्धमेदुरे ॥ १९ ॥ ज्ञेयो ग्रन्थान्तरात्सिंहासनयोरिह
 वर्णकः । अनाद्युत्थलस्थानादेपां चन्द्रोदयं विना ॥ २० ॥ तुल्यत्वादनयोर्व्यासायामाभ्यां चतुरस्रता ।
 चतुरस्रपीठबन्धरूपे ज्ञेये इमे ततः ॥ २१ ॥ उत्तराहे तत्र सिंहासने देवाश्चतुर्विधाः । अभिपिञ्चन्ति कच्छ-
 दिविजयाष्टकतीर्थपान् ॥ २२ ॥ सिंहासने दक्षिणालये, विजयेषु किलाष्टसु । वत्सादिकेषु संजातान्, लप-
 यन्ति जिनेश्वरान् ॥ २३ ॥ अयं भावः—शिलायाः संमुखं ह्यस्याः, पूर्वस्यां दिशि वर्त्तते । क्षेत्रं पूर्वविदे-
 हारूपं, विजयास्तत्र पोडश ॥ २४ ॥ उत्कर्षतोऽपि तत्र द्वौ, जायेते युगपज्जिनौ । तत्र शीतोत्तराभाविविज-
 याष्टकजो जिनः ॥ २५ ॥ सिंहासने सुराधीशैरौत्तराहेऽभिपिच्यते । दक्षिणालये दक्षिणात्यविजयाष्टकजो
 जिनः ॥ २६ ॥ एवं भाव्यं पश्चिमायामपि सिंहासनद्वयम् । प्रत्यग्विदेहार्हयोग्यं, दक्षिणोत्तरयोर्दिशोः ॥ २७ ॥
 तदैकैकं दक्षिणाल्योदीच्ययोः शिलयोः किल । यद्भारतैरवतयोरेकैकस्यार्हतो जनिः ॥ २८ ॥ वनस्याथो दा-
 क्षिणात्यपर्यन्ते पाण्डुकम्बला । दक्षिणस्यां दिशि मेरुचूलिकायाः प्रतिष्ठिता ॥ २९ ॥ दक्षिणोत्तरचिस्तीर्णा,
 प्राक्पश्चिमायता च सा । ऋजुताऽस्यादक्षिणस्यां, वक्रता चूलिकादिदिशि ॥ ३० ॥ उपर्यस्या मध्यभागे, सिंहा-

सनमनुत्तरम् । सुरेन्द्रैस्तत्र भरतजातो जिनोऽभिषिच्यते ॥ ३१ ॥ अमुष्या दक्षिणा मुख्या, सन्मुखं भरतं यतः । ततस्तत्रत्यसार्वस्य, युक्तमत्राभिषेचनम् ॥ ३२ ॥ शेषं तु मानसं स्थानसोपानवेदिकादिकम् । सर्वो-
सामपि विज्ञेयमविशेषेण पाण्डुवत् ॥ ३३ ॥ वर्णतश्चोक्तरूपे द्वे, कुमुदोदरसोदरे । वक्ष्यमाणे पुनः कोकनद-
चिट्टमयन्धुरे ॥ ३४ ॥ अयं तावज्जम्बूद्वीपप्रज्ञसिखूत्रवृत्त्यभिप्रायः, बृहत्क्षेत्रसमाससूत्रवृत्तौ तु सर्वाः श्वेतसु-
वर्णमदय उक्ता इति ज्ञेयं । वनपश्चिमपर्यन्ते, शिला रक्तशिलाभिधा । प्रतीच्यां मेरुचूलायास्तपनीयमयी
मता ॥ ३५ ॥ पूर्वपश्चिमचिस्तीर्णा, सा दक्षिणोत्तरायता । ऋजुताऽस्याः पश्चिमायां, यक्रता चूलिकादिदिशि
॥ ३६ ॥ स्यात्प्रतीचीसंमुखायामस्यां सिंहासनद्वयम् । जिनजन्माभिषेकार्हं, दक्षिणोत्तरयोर्दिशोः ॥ ३७ ॥
शीतोदोत्तरदिग्भाविपक्षमादिविजयाष्टके । संजातोऽर्होत्तरार्हसिंहासनेऽभिषिच्यते ॥ ३८ ॥ शीतोदाद-
क्षिणाभाविचप्रादिविजयाष्टके । जातो जिनो दाक्षिणात्यसिंहासनेऽभिषिच्यते ॥ ३९ ॥ उदीच्यां मेरुचूलाया,
उदीच्यान्ते वनस्य च । रक्तखर्णमयी रक्तकम्बला वर्त्तते शिला ॥ ४० ॥ दक्षिणोत्तरचिस्तीर्णा, सा पूर्वप-
श्चिमायता । उदग्रं ऋज्वी चूलिकातो, वक्रा तथोत्तरामुखी ॥ ४१ ॥ अस्यां सिंहासनं मध्ये, मणिरत्नमनो-
हरम् । ऐरावतक्षेत्रजातो, जिनस्तत्राभिषिच्यते ॥ ४२ ॥ एवं मेरुगिरावसिन्नभिषेकासनानि पट् । अभि-
षेकस्तु युगपच्चतुर्णामथवा द्वयोः ॥ ४३ ॥ पूर्वोपरविदेहेषु, निशीथेऽर्हज्जनिर्यदा । भरतैरवतक्षेत्रे, मध्याह्नः
स्यात्तादा यतः ॥ ४४ ॥ शेषेष्वपि व्यवस्थेयं, तुल्या चतुर्षु मेरुषु । सिंहासनान्यतस्त्रिंशद्भवन्ति सर्वसंख्यया

॥ ४६ ॥ स्थापना । त्रिंशत्तस्तीर्थराजां तु, युगपन्न जनिर्भवेत् । भरतैरावतविदेहेषु कालविपर्ययात् ॥ ४६ ॥
युक्तैवोक्ता ततः प्राच्यैरर्हतां युगपज्जनिः । उत्कर्षादिशतैरेव, दशानां च जघन्यतः ॥ ४७ ॥ भारतेष्वैराव-
तेषु, कालस्य साम्यतो मिथः । हीनाधिकानां पूर्वोक्तसंख्यातो न जनिर्भवेत् ॥ ४८ ॥ पाण्डुराख्यवनस्यास्य,
मध्यभागे तुनिश्चिते । चकास्ति चूलिका मेरोर्वधैर्द्वयैरब्जजा ॥ ४९ ॥ विस्फुरत्पण्डकवनशरायान्तःप्रतिष्ठितः ।
यवारकस्तम्य इव, भद्रकुञ्जिनजन्मनि ॥ ५० ॥ चत्वारिंशद्योजनानि, तुङ्गत्वेन भयेद्रसौ । द्वादशैव योजनानि,
मूले विष्कम्भतो मता ॥ ५१ ॥ मध्ये च योजनान्यष्टौ, चत्वार्युपरि विस्तृता । उदस्तातुच्छगोपुच्छसुस्थसंस्था-
नशालिनी ॥ ५२ ॥ सप्तत्रिंशद्योजनानि, सातिरेकाणि किञ्चन । मूलेऽस्याः परिधिर्मध्ये, साधिका पञ्चविंशतिः
॥ ५३ ॥ साधिकानि द्वादशेषत्परिक्षेप उपर्यध । व्यासानुसारतो भाव्योऽन्यत्रापि परिधिर्बुधैः ॥ ५४ ॥ अथै-
तस्यां चूलिकायानुत्क्रान्ते योजनादिके । मूलान्तत्पञ्चमलयः, क्षीयते मूलविस्तृतेः ॥ ५५ ॥ मेरोर्वधैर्द्वादश-
भिर्योजनैर्योजनं ह्रसेत् । क्षीयते योजनं तद्वत्पञ्चभिर्योजनैरिह ॥ ५६ ॥ उत्क्रान्तायां मूलभागाद्यथा योजन-
विंशतौ । विंशतेः पञ्चमो भागः, स्याच्चतुर्योजनात्मकः ॥ ५७ ॥ तस्मिंश्च मूलविष्कम्भादपनीते भवेदिह ।
विष्कम्भो योजनान्यष्टावित्थं सर्वत्र भावना ॥ ५८ ॥ यद्वा मौलिरतिक्रान्तमधो यथोजनादिकम् । विभक्ते
पञ्चभिस्तस्मिन्, लब्धे चतुर्भिरन्यते ॥ ५९ ॥ जायतेऽभीप्सिते स्थाने, विष्कम्भोऽत्र यथोद्धृतः । अप-
क्रान्तौ योजनानां, विंशतेः स विभाव्यते ॥ ६० ॥ विंशतेः पञ्चभिर्भागे, योजनानां चतुष्टयी । लब्धा चतु-

भिर्भुक्ताऽष्टौ, योजनानीति भावना ॥ ६१ ॥ असौ पद्मवेदिकया, परीता काननेन च । सहकारलतेवोच्चैराल-
यालेन राजते ॥ ६२ ॥ एतस्याश्च शिरोभागे, कमनीयमहीतले । प्राप्नुवन्ति परां प्रीतिं, निर्जराः सुखनिर्भराः
॥ ६३ ॥ मध्येऽत्र सिद्धायतनं, तदेकं क्रोशमायतम् । तथा क्रोशार्द्धविस्तारं, देशोनं क्रोशसुन्नतम् ॥ ६४ ॥
अष्टोत्तरशतं तत्र, प्रतिमाः शाश्वतार्हताम् । वैताल्यचैत्यवत्सर्वं, चक्तव्यमिह वर्णनम् ॥ ६५ ॥ अनेके सुरग-
न्धर्यास्तत्र गायन्ति लीलया । शृण्वन्ति श्रोत्रसुभगं, जिनगीतं सुरेश्वराः ॥ ६६ ॥ जिनाग्रे तत्र नृत्यन्त्यः,
कुर्वन्ति त्रिविधाद्गनाः । मेरुमौलिस्यमरुतां, वंशारूढनटीग्रमम् ॥ ६७ ॥ किंचायं मन्दरो १ मेरुः २, सुदर्शनः
३ स्वयंप्रभः ४ । मनोरमो ५ गिरिराजो ६, रत्नोच्चय ७ शिलोच्चयो ८ ॥ ६८ ॥ लोकमध्यं ९ लोकनाभिः १०,
सूर्यायत्तौ ११ ऽस्तसंज्ञितः १२ । दिगादि १३ सूर्यावरणा १४ वतंसक १५ नगोत्तमाः १६ ॥ ६९ ॥ एभिः
पोडशभिः कृपातो, नामभिर्भूधरो भुवि । स्पृशन्नग्रमदब्धंशुः, कलाभिरिव चन्द्रमाः ॥ ७० ॥ तत्रापि मन्दर
इति, मुग्धपनामैषु नामसु । मन्दराख्यः सुरो ह्यत्र, स्वामी पत्न्योपमस्थितिः ॥ ७१ ॥ महर्द्धिको निवसति,
कृपातं तन्नोगतो हृदः । यद्वेदं शाश्वतं नाम, भरतैरवतादिवत् ॥ ७२ ॥ एवं महाविदेहानां, स्वरूपं लेशतो
मया । कीर्त्तितं कीर्त्तिविजयगुरुक्रमकजालिना ॥ ७३ ॥ सततमहत्तमोक्षं न्यक्षलक्ष्मीनिधानं, जयति जगति वर्ष
श्रीविदेहाभिधानम् । अचिरहितमनेकैर्देवदेवैर्देवैर्देवैरतिथलयलदेवैर्वासुदेवैः सदैव ॥ ७४ ॥ (मालिनी) तत्र तीर्थ-
करणकवर्त्तिनां, वासुदेवचलदेवयोरपि । स्याज्जघन्यपदतथतुष्टयं, द्रुमहेऽय परमप्रकर्षतः ॥ ७५ ॥ (रथोद्धता)

द्वात्रिंशत्तीर्थनाथाः प्रतिविजयमिहैकैकभावेन बोध्या, अष्टाढ्या विंशतिः स्यात्प्रथलहलभृतां शार्ङ्गिणां चक्रिणां च । एकत्रोत्पत्त्ययोगाद्धरिहलघरयोश्चक्रिभिः साकमेवं, व्यत्यासोऽन्योऽन्यमेपामकधि' गणधरेन्द्रैः प्रकर्षाप्रकर्षे ॥ ७६ ॥ (स्रग्धरा) विभ्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिकीतिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्राजश्रीतनयोऽतनिष्ट-
विनयः श्रीतेजपालात्मजः । 'काव्यं' यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, सर्गो निर्गलितार्थसार्थ-
सुभगः पूर्णोऽयमष्टादशः ॥ २७७ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशेऽष्टादशः सर्गः समाप्तः ॥ ग्रन्थाग्रं ३०७

॥ अथैकोनविंशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

अथो महाविदेहानामुदकसीर्माविधायकः । भूधरो नीलवाङ्मा, स्याद्वैद्वर्षमणीमयः ॥ १ ॥ स्वामिनो नीलवाङ्मात्रो, योगात्पत्योपमस्थितः । नीलवाङ्मित्यसौ ख्यातो, यद्वेदं नामं शाश्वतम् ॥ २ ॥ जम्बूद्वीपेऽन्यत्र चास्य, मेरोरुत्तरतः पुरी । वक्ष्यमाणसुराणामप्येवं पुर्यापुरादिकम् ॥ ३ ॥ दक्षिणोत्तरविस्तीर्णः, स पूर्वपश्चि-
मागतः । सर्वमस्य निपथवद्, ज्ञेयं धनुःशरादिकम् ॥ ४ ॥ किंतु जीवा दक्षिणस्यामुत्तरस्यां शरासनम् । दक्षिणामिमुन्नो याण, एवमग्रेऽपि भाव्यताम् ॥ ५ ॥ दीप्रप्रभैरयं कूटैर्नवभिः शोभितोऽभितः । ब्रह्मव्रत-
श्रुतस्कन्ध, इय गुप्तिनिरूपणैः ॥ ६ ॥ तत्र सिंहायतनाख्यं, संमुद्रासन्नमादिमम् । द्वितीयं नीलवत्कूटं, नील-

वत्पर्वतेशितुः ॥ ७ ॥ ततः पूर्वविदेहशसुपवर्धयशाहितम् । कूटं पूर्वविदेहाख्यं, तृतीयं परिकीर्तितम् ॥ ८ ॥
शीताकूटं तुरीयं च, शीतानदीसुरीश्रितम् । नारीकान्तं पञ्चमं तद्वारीकान्तासुरीश्रितम् ॥ ९ ॥ केसरिहृदवा-
सिन्याः, कीर्त्तिदेव्या निकेतनम् । पष्ठं स्पष्टं जिनप्रष्टः, कीर्त्तिकूटं प्रकीर्त्तितम् ॥ १० ॥ तथाऽपरविदेहाख्यं,
कूटं सप्तममीरितम् । सदाऽपरविदेहेशनिर्जरस्थानमुत्तमम् ॥ ११ ॥ रम्यकक्षेत्रनाथेन, रम्यकाख्यसुधाभुजा ।
अधिष्ठितं यच्छिष्टैस्तद्विष्टिष्ठितमष्टमम् ॥ १२ ॥ तथा चानवमज्ञानैः, कूटं नवममीरितम् । उपदर्शनसंज्ञं तदुप-
दर्शनदैवतम् ॥ १३ ॥ एषामाद्ये जिनगृहं, शेषेषु पुनरष्टसु । तत्तत्कूटसमाख्यानं, प्रासादाः कूटनाकिनाम् ॥ १४ ॥
उक्तवक्ष्यमाणकूटप्रासादचैत्यगोचरम् । स्वरूपं हिमयत्कूटप्रासादजिनसद्वत् ॥ १५ ॥ अस्योपरि महानेकश्चक्रास्ति
केसरिहृदः । निपद्योपरिभागस्य तिगिच्छेरिव सोदरः ॥ १६ ॥ अत्यन्तसुन्दराकारकेसरालीपरिष्कृतैः । शोभते
शतपत्राद्यैः, व्यातोऽयं केसरी ततः ॥ १७ ॥ द्वे निम्नगे हृदादस्माद्भिर्गते कन्यके इव । शीता च नारीकान्ता
च, दक्षिणोत्तरगे क्रमात् ॥ १८ ॥ दक्षिणाख्यतोरणेन, निर्गल्य दक्षिणामुखी । शीता पूर्वविदेहान्तर्गत्वैति
प्राक्पथोनिधिम् ॥ १९ ॥ विशेषतोऽस्याः स्वरूपं च प्रागुक्तमेव । उत्तराहृतोरणेन, चिनिर्गल्योत्तरामुखी । नारी-
कान्ता स्वप्रपातकुण्डे निपत्य निर्गता ॥ २० ॥ दक्षिणाह् रम्यकस्य, विदधाना द्विधा खलु । असंप्राप्ता योज-
नेन, माल्यवन्तं नगं ततः ॥ २१ ॥ रम्यकस्यापरभागं, द्विधा कृत्वाऽपराम्बुधौ । पट्पद्मागच्छैवलिनी-
सहस्रैर्याति संश्रिता ॥ २२ ॥ अस्या वार्द्धिप्रवेशान्तं, स्वरूपमाहृदोद्गमात् । विज्ञेयं हरिसलिलानया इवा-

विशेषितम् ॥ २३ ॥ इदंऽस्मिन्मूलकमलं, चतुर्गोजनसंमितम् । तदद्वार्द्धप्रमाणानि, पद्मानां चलयानि पट्ट ॥ २४ ॥
 पत्न्योपमस्थितिस्तत्र, कीर्तिता कीर्त्तिदेवता । भवनादिस्थितिस्त्वस्याः, श्रीदेव्या इव भाव्यताम् ॥ २५ ॥
 इति नीलवान् पर्वतः ॥ स्थापना ॥

उत्तरस्यां नीलवतो, दक्षिणस्यां च रुक्मिणः । राजते रम्यकक्षेत्रं, रम्यकामरभर्तुकम् ॥ २६ ॥ स्वर्ण-
 माणिक्यखचितैर्भूषप्रदेशैर्मनोरमैः । नानाकल्पद्रुमै रम्यतयेदं रम्यकाभिधम् ॥ २७ ॥ परमायामरूपाऽस्य,
 प्रत्यक्षा हरिवर्पवत् । किंत्वत्र सा दक्षिणस्यामुत्तरस्यां शरासनम् ॥ २८ ॥ इषुयाहाक्षेत्रफलाद्यपीह हरिवर्प-
 वत् । क्षेत्रानुभायकालादिस्वरूपं तद्वदेव च ॥ २९ ॥ क्षेत्रस्यास्य मध्यभागे, विभाजकोऽर्द्धयोर्द्वयोः । माल्य-
 वानिति विख्यातो, धृतवैताल्यपर्वतः ॥ ३० ॥ माल्यवत्सदृशकारैस्तद्वदेवारुणप्रभैः । सदा राजन्नुत्पलाद्यै-
 र्माल्यवानिति कीर्त्यते ॥ ३१ ॥ जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धे तु माल्यवत्पर्याय इति नाम दृश्यते । प्रभासारूपसुरस्तत्र,
 स्वामी पत्न्योपमस्थितिः । मेरोरुत्तरतस्तस्य, पुरी नीलवदादिवत् ॥ ३२ ॥ हरिवर्पस्याधिगन्धापातिवैताल्यशै-
 लवत् । शैयमस्यापि सकलं, स्वरूपमविशेषितम् ॥ ३३ ॥

उदग्र रम्यकवर्पस्यापाग्न हैरण्यवतस्य च । रुक्मी नाम्ना वर्षधरः, प्रज्ञप्तः परमर्षिभिः ॥ ३४ ॥ स पूर्व-
 पश्चिमायामो, दक्षिणोत्तरविस्तृतः । महाहिमवतो बन्धुरिवात्यन्तसमाकृतिः ॥ ३५ ॥ रुक्मं रूप्यं तदस्यास्ती-
 त्यन्वर्थकलिताभिधः । सर्वात्मना रूप्यमयो, रुक्मिणमसुराश्रितः ॥ ३६ ॥ इदं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धिचौ, क्षेत्र-

समासवृत्तौ तु रुक्मं-भ्वंतं हेम, तन्मयोऽयमुक्त इति ज्ञेयं । विशिष्टैरष्टभिः कूटैः, सोऽतिदुर्लभः । दिग-
ज्ञानानामष्टानां क्रीडापर्वतकैरिव ॥ ३७ ॥ आद्यं पूर्वाणवासन्नं, सिद्धायतनसंज्ञितम् । रुक्मिदेवाधिष्ठितं च,
रुक्मिसंज्ञं द्वितीयकम् ॥ ३८ ॥ रम्यकाधीश्वरस्थानं, तृतीयं रम्यकाभिधम् । तुर्यं नरकान्तादेव्या, नरकान्ताभिधं च
तत् ॥ ३९ ॥ तथा महापुण्डरीकहृद्देशायाः शुभास्पदम् । बुद्धिकूटं बुद्धिदेव्याः, पञ्चमं परिकीर्तितम् ॥ ४० ॥ रूप्य-
कूलानदीदेव्याः, षष्ठं कूटं तदालयया । सप्तमं हैरण्यवतं, हैरण्यवतदेवतम् ॥ ४१ ॥ मणिकांचनदेवाढ्यं, मणिकाञ्च-
नमष्टमम् । आद्ये जिनालयोऽन्येषु, प्रासादाः स्वामिनाकिनाम् ॥ ४२ ॥ मानं स्वरूपं कूटानां, चैत्यनिर्जरसद्मनाम् ।
हिमवद्भिरिवत्सर्वं, तथैवास्य गिरिरपि ॥ ४३ ॥ हृदो महापुण्डरीको, महापद्महृदोपमः । विभाति सलिलैः स्वच्छै-
र्निर्जयन्मानसं सरः ॥ ४४ ॥ अस्मिन् मूलकमलं, योजनद्वयसंमितम् । तदर्धोर्ध्वप्रमाणानि, शेषाज्जवलयानि
पद् ॥ ४५ ॥ स्थापना ॥ अन्नाधिष्ठायिका बुद्धैर्व्योधिता बुद्धिदेवता । भवनादिसमृद्ध्या सा, श्रीदेवतानुकारिणी ॥ ४६ ॥
इदादस्मादापने द्वे, दक्षिणोदगमुखे क्रमात् । विनिर्गते इमश्चुलेखे, इवोत्तरौष्ठमध्यतः ॥ ४७ ॥ दक्षिणात्यतो-
रणेन, निःसृत्य दक्षिणामुखी । नरकान्ता स्वके कुण्डे, गत्वा स्वाखेव निर्गता ॥ ४८ ॥ रम्यकोदीच्यभागस्य,
द्वैधीकारभयादिव । अर्वाक स्थिता योजनेन, माल्यवद्धरणीधरात् ॥ ४९ ॥ ततो वलित्वा भिन्दाना, पूर्वाद्धं
रम्यकस्य सा । पूर्वाम्भोदौ याति नदीपद्मपञ्चाशत्सहस्रयुक् ॥ ५० ॥ उत्तराहतोरणेन, विनिर्गत्योत्तरामुखी ।
रूप्यकूला स्वप्रपातकुण्डे निपत्य निर्गता ॥ ५१ ॥ दक्षिणाद्धं च हैरण्यवतस्य कुर्वती द्विधा । क्रोशद्वयेनासं-

प्राप्ता, विकृतापातिनं गिरिम् ॥ ५२ ॥ ततो नियुच्य हैरण्यचतापराद्धं भेदिनी । अष्टाविंशत्या सहस्रेः, सरि-
त्रिरात्रिंशत् नयि ॥ ५३ ॥ तादृक्क्षेत्रचिभेदोत्थपातक्रानुशयादिव । पपात पश्चिमाम्भोधौ, तदुज्जुतजिघां-
सया ॥ ५४ ॥ इति रुक्मिण्यवतः ॥ स्थापना ॥

क्षेत्रं न हैरण्ययत्तमुदीच्यां रुक्मिणो गिरिः । दक्षिणस्यां शिखरिणोर्द्वयोर्लीनमिवान्तरे ॥ ५५ ॥ ख्यं
हिरण्यशब्देन, सुवर्णमपि ज्ञेयते । ततो हैरण्ययन्ती द्वौ, तन्मयत्वाद्द्वाराधरौ ॥ ५६ ॥ रुक्मी च
शिखरी नापि, तद्धिरण्ययत्तोरिदम् । हैरण्ययत्तं मित्याहुः, क्षेत्रमेतन्महाधियः ॥ ५७ ॥ प्रयच्छति हिरण्यं
या, युतिमनामासनाविषु । यत्सन्ति तत्र पश्यः, शिलापट्टा हिरण्यजाः ॥ ५८ ॥ प्रभूतं तद्वित्य-
नोगि, पाऽस्यास्तीति हिरण्ययत् । तदेव हैरण्ययत्तमित्याहुर्मुनिसत्तमाः ॥ ५९ ॥ हैरण्ययत्तनामा द्वा,
द्वयः पत्न्योपमस्थितिः । तेभ्यर्प कलयत्यत्र, तयोगात्प्रथितं तथा ॥ ६० ॥ क्षेत्रानुभायो मानं च, नृतिर-
आमपि स्थितिः । निलिलं हैमवतवद्विज्ञेयमिह धीघनैः ॥ ६१ ॥ क्षेत्रस्यास्य मध्यभागे, चतुरंशविभाजकः ।
धेतादयो विकृतापाती, राक्षिकः पत्न्यसंस्थितः ॥ ६२ ॥ पद्मोत्पलं शतं पद्मादीनि सन्त्यत्र संततम् । विकृतापाति-
वर्णानि, विकृतापात्ययं ततः ॥ ६३ ॥ आस्ते देवोऽरुणाख्योऽत्र, स्वामी पत्न्योपमस्थितिः । जम्बूद्वीपेऽन्यत्र
नगर्युदीच्यामस्य मेरुतः ॥ ६४ ॥ शोपमस्य स्वरूपं तु, गन्धापातिनगेन्द्रवत् । एवं चत्वारोऽपि धृत्तवैताल्या
राक्षिकाः समाः ॥ ६५ ॥ एवं च क्षेत्रविचारसंख्यत्रयमिष्टायेण हैमवते शब्दापाती हैरण्ययत्ते विकृतापाती

हरिवर्षे गन्धापाती रम्यके माल्यवानिति वृत्तवैताल्ल्यानां व्यवस्था, जम्बूद्वीपप्रज्ञस्थभिप्रायेण तु हैमवते शब्दापाती हरिवर्षे विक्रदापाती रम्यके गन्धापाती हैरण्यवते माल्यवानिति व्यवस्थेत्यत्र तत्त्वं सर्वविद्वद्यम् । इति हैरण्यवतक्षेत्रं ॥ स्थापना ॥

उदीच्यां हैरण्यवतादपागैरवतादपि । पष्ठो वर्षधरः ख्यातः, शिखरी नाम पर्वतः ॥ ६६ ॥ ज्ञेयः शिखरिशब्देन, वृक्षस्तदाकृतीनि च । भूयांसि रत्नकूटानि, सन्त्यत्रेति शिखर्यसां ॥ ६७ ॥ सन्त्येकादश कूटानि, वक्ष्यमाणानि यानि तु । तेभ्योऽमून्यतिरिक्तानि, कूटानीति विभाव्यताम् ॥ ६८ ॥ अन्यथा सर्वशैलानां यथोक्तकूटयोगतः । शिखरित्वव्यपदेशः, संभवन् केन वार्यते ? ॥ ६९ ॥ स चैकादशभिः कूटैः, परितोऽलङ्कृतो गिरिः । प्रतिमाभिरिव आद्धर्मः शर्मददर्शनः ॥ ७० ॥ आद्यं सिद्धायतनाख्यं, पूर्वचारिधिसन्निधौ । द्वितीयं शिखरिस्वर्गिकूटं शिखरिसंज्ञकम् ॥ ७१ ॥ तृतीयं हैरण्यवतकूटं तत्त्वामिदैवतम् । तुर्यं सुवर्णकूलाख्यं, तच्चदीदेवतास्पदम् ॥ ७२ ॥ दिक्कुमार्याः सुरादेव्याः, पञ्चमं च तदाख्या । पष्ठं रक्तावर्तनाख्यं, लक्ष्मीकूटं च सप्तमम् ॥ ७३ ॥ रक्तवत्यावर्तनाख्यं, प्रज्ञसं कूटमष्टमम् । इलादेव्या दिक्कुमार्या, नाम्ना च नवमं मतम् ॥ ७४ ॥ दशमं चैरावताख्यमैरावतसुराश्रितम् । स्यात्तिगिच्छिहृदेशायास्तिगिच्छिकूटमन्तिमम् ॥ ७५ ॥ इदं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिसूत्राभिप्रायेण, क्षेत्रसमासेषु त्वत्र पञ्चमं श्रीदेवीकूटं, नवमं गन्धापातीकूटमिति दृश्यते । आद्ये चैत्यं शेषकूटदशके च सुधासुजाम् । तत्तत्कूटसमाख्यानां, स्युः प्रासादावतंसकाः ॥ ७६ ॥ पुण्डरीकहृदध्यात्र, पद्महृदसहो-

द्रः । अस्मिंश्च मूलरूपलभेकयोजनसंमितम् ॥ ७७ ॥ तदद्वाद्धिप्रमाणानि, शेषाञ्जलघानि पद् । लक्ष्मीदेवी
 यस्यस्य, स्थित्या श्रीदेयतेव सा ॥ ७८ ॥ हिमवद्विरियत्सर्वं, मानमन्नापि चिन्त्यताम् । ज्यावाहाघनुरादीनां,
 केवलं दिग्विपर्ययः ॥ ७९ ॥ नद्यस्तिष्ठो ह्रदादसान्निर्गतास्त्रिभिरध्वभिः । नदी सुवर्णकूलाख्या, रक्ता रक्तव-
 तीति च ॥ ८० ॥ दक्षिणेनाध्यना तत्र, निर्गल दक्षिणामुखी । सुवर्णकूला पतति, कुण्डे स्वसमनामनि ॥ ८१ ॥
 ततो निर्गलैरप्यवतोत्तराद्धिमेदिनी । योजनाद्धेन दूरस्था, विकटापातिमूधरात् ॥ ८२ ॥ प्राक् परावर्त्य
 हैरण्यतूर्याद्धिमादितः । सूत्रधारस्येव रज्जुर्विधा चिदधती क्रमात् ॥ ८३ ॥ अष्टाविंशत्या सहस्रैर्नदीभिः
 परिपूरिता । गृहिणीय ह्यामिगेहे, चिंशति प्राच्यचारिधौ ॥ ८४ ॥ अस्मादेव ह्रदात्प्राच्यतोरणेन विनिर्गता ।
 रक्तानदी पूर्वविदिशि, प्रवृत्ता पर्वतोपरि ॥ ८५ ॥ योजनानां पञ्चशतीमतिक्रम्य ततः परम् । रक्तावर्त्तनकूटस्या-
 मस्तादुत्तरतो भवेत् ॥ ८६ ॥ त्रयोविंशां पञ्चशतीं, योजनानां कलात्रयम् । सार्द्धं गत्वाऽधिकमुदकशिलारिधमा-
 भरोपरि ॥ ८७ ॥ यच्चजिह्विकयोत्तीर्य, कुण्डे रक्ताप्रपातके । शतयोजनप्रपाता, सुजङ्गीवाविशद्विले ॥ ८८ ॥
 उदीच्यतोरणेनास्माद्विनिर्गल्योत्तरामुखी । नदीसप्तसहस्राख्या, वैताल्यगिरिसीमया ॥ ८९ ॥ दूर्याः खण्डप्रपा-
 नागाः, प्राच्यं वैताल्यमूधरम् । भिन्नोदीच्यैः सप्तनदीसहस्रैराश्रिताऽध्वनि ॥ ९० ॥ सहस्रैः सरितामेवं,
 चतुर्दशभिराश्रिता । विभिन्नजगतीं पूर्वाणवेऽसौ विशति द्रुतम् ॥ ९१ ॥ पश्चिमेन तोरणेन, ह्रदादस्माद्वि-
 निर्गता । रक्तायती पश्चिमायां, प्रवृत्ता पर्वतोपरि ॥ ९२ ॥ अतिक्रम्य पञ्चशतीं, निजावर्त्तनकूटतः । पर्वतो-

पर्युत्तरस्यां, व्यूढा तत्र व्यतीत्य च ॥ ९३ ॥ त्रयोविंशां पञ्चशतीं, साग्रं सार्द्धकंलात्रयम् । वज्रमय्या जिह्वि-
कया, योजनैकशतोद्यतात् ॥ ९४ ॥ निपत्य पर्वताद्रक्तावतीप्रपातकुण्डके । रोपावेशान्मानिनीव, दत्तक्षम्पा
महावटे ॥ ९५ ॥ उदीच्येनाध्वना तस्मादुदग्मुखी विनिर्गता । आवैताढ्यान्तिकं ससनदीसहस्रसेविता ॥ ९६ ॥
कन्दरायास्तमिस्रायाः, पश्चिमायां घराघरम् । द्रुतं विभिद्य वैताढ्यमुत्तरार्द्धं समागता ॥ ९७ ॥ उदीच्यैः
ससभिः सिन्धुसहस्रैः सह गच्छति । पश्चिमाढ्याविति नदीचतुर्दशसहस्रयुक् ॥ ९८ ॥ इति शिखरि-
पर्वतः ॥ स्थापना ॥

उत्तरस्यां शिखरिण, उदीच्यलवर्णार्णवात् । दक्षिणस्यामैरवतक्षेत्रं भाति मनोहरम् ॥ ९९ ॥ ऐरावतः
सुरो ह्यस्य, स्वामी पत्योपमस्थितिः । वसत्यत्र ततः ख्यातमिदमैरावताख्यया ॥ १०० ॥ भरतस्य प्रतिविम्ब-
मियेदं संमुखेऽम्बुधौ । तत्प्रमाणं तेन तुल्यं, सदा तदनुवर्त्तते ॥ १ ॥ भानुना भासिते तस्मिन्नेतदपि भासि-
तम् । इन्दुना शोभिते तत्रादोऽपि स्यात्तेन शोभितम् ॥ २ ॥ तद्यदा पङ्क्तिरकैर्भिन्नां भिन्नां दशां अयेत् ।
तथेदमपि सन्निमित्रमिव मित्रानुवृत्तिकृत् ॥ ३ ॥ जिने तत्र जिनोऽत्रापि, चक्रयत्र तत्र चक्रिणि । वांसुदेवा-
दिषु सत्सु, तत्रात्रापि भवन्ति ते ॥ ४ ॥ इदं दशाश्चर्ययुतं, स्यात्तत्राश्चर्यशालिनि । हसंतीव निजं मित्रं,
भरतं तुल्यचेष्टया ॥ ५ ॥ मध्येस्थितेन द्वेधेदं, वैताढ्यगिरिणा कृतम् । दक्षिणाल्यैरावतार्द्धमुदीच्यैरावतार्द्ध-
कम् ॥ ६ ॥ यदुदीच्यार्णवासन्नमुत्तरार्द्धं तदुच्यते । शिखरिक्षमाघरासन्नं, दक्षिणार्द्धमुदीरितम् ॥ ७ ॥ क्षेत्रा-

शापेक्षया होषा, दक्षिणोदगव्यवस्थितिः । सूर्याशापेक्षया त्वस्य, याम्याद्धं वाद्धिसन्निधौ ॥ ८ ॥ उदीच्याद्धं
 नगासन्नं, व्यवहारस्त्वयं पुनः । क्षेत्राशापेक्षया सर्वो, न तापदिगपेक्षया ॥ ९ ॥ उदीच्याद्धमस्य याम्यभर-
 ताद्धेन सन्निभम् । तद्वज्जीवंपुचापानि, बाहाऽत्रापि न संभवेत् ॥ १० ॥ इतः प्रभृति याम्याद्धोदिषु सर्वं विव-
 र्ज्यते । आविदेहाद्धमिष्वासजीवाबाहाशरादिकम् ॥ ११ ॥ पैताळस्याप्यत्र तत, उत्तरस्यां किलाल्पकः ।
 आयामो दक्षिणस्यां च, बर्द्धमानः क्रमान्महान् ॥ १२ ॥ याम्यविद्याधरश्रेण्यां, विद्याधरपुराण्यतः । पट्टिर्भ-
 वन्त्युदीच्यायां, श्रेण्यां पञ्चाशदेव च ॥ १३ ॥ शेषं सर्वमाभियोग्यश्रेणिवेदीवनादिकम् । ज्ञेयं भरतवैताल्यो-
 पमनुक्तानुसारतः ॥ १४ ॥ कुटान्येकादशात्रापि, तत्तामानि तथा क्रमात् । किंतु नास्ति विशेषोऽस्ति, द्विती-
 यस्याष्टमस्य च ॥ १५ ॥ दक्षिणैरवताद्धोख्यं, त्रैतीयीकं भवेदिह । उत्तरैरावताद्धोख्यं, भवेच्च कूटमष्टमम्
 ॥ १६ ॥ रक्तारक्तवर्तीश्रोतस्त्रिनीभ्यां तत्सुपाऽन्तरे । वैताल्येन च पद्मखण्डमिदमैरावतं कृतम् ॥ १७ ॥ तत्र
 च—उत्तरार्द्धमष्टपण्डे, उदीच्यलवणोद्धेः । दक्षिणस्यामुदीच्यां च, वैताल्याभिधभूधरात् ॥ १८ ॥ चतुर्द-
 शाधिकशतं, योजनानां फलास्तथा । एकादशतिरुम्याब्धिवैताल्याभ्यामिहान्तरे ॥ १९ ॥ नगरी स्यादयो-
 ग्यालया, नवयोजनविस्तृता । द्वादशयोजनायामाऽल्लुतोत्तमपूरुषैः ॥ २० ॥ शेषाः पञ्चापि खण्डाः स्युर-
 गार्णो धर्मपतिताः । अत्रापि चार्यदेशानामध्यद्धो पञ्चविंशतिः ॥ २१ ॥ एतेष्वेव हि देशेषु, जिनचक्रयद्ध-
 ॥ निगात् । स्वायुत्तमतुणां जन्म, प्रायो धर्मव्यवस्थितिः ॥ २२ ॥

एवं च जम्बूद्वीपेऽस्मिन्, सप्तक्षेत्री विराजते । मध्ये महाविदेहाख्यमपागुदकं त्रयं त्रयम् ॥ २३ ॥ भर-
तैरायते तत्र, तुल्यरूपे निरूपिते । समस्वरूपे हरिण्यवतैर्मवते अपि ॥ २४ ॥ रम्यकाख्यहरिवर्षे, उभे तुला-
धृते इव । पूर्वोपरविदेहानामप्येवं तुल्यता मताः ॥ २५ ॥ देवोत्तरकुलानामप्येवं तुल्यत्वमाहितम् ।
विना भरतैरयतविदेहानपराः पुनः ॥ २६ ॥ अकर्मभूमयः पट्टं स्युः, कृष्यादिकर्मवर्जिताः । तिस्रो भरतै-
रयतविदेहाः कर्मभूमयः ॥ २७ ॥ तथा चात्र वर्षधरपर्वताः पट्टं प्रकीर्तिताः । विदेहेभ्यो दक्षिणस्यामु-
दीच्यां च त्रयं त्रयम् ॥ २८ ॥ हिमवच्छिखरी चैकादशकूटौ मिथःसमौ । रुक्मिमहाहिमवतायष्टकूटौ
तथैव च ॥ २९ ॥ नीलवन्निपथौ तुल्यौ, नवकूटौ परस्परम् । मेरुर्निरुपमः सोऽपि, नवकूटोपशोभितः ॥ ३० ॥
भरतैरायतक्षेत्रद्वान्निशयिजयोद्भवाः । चैताल्याः स्युश्चतुर्विंशत्प्रत्येकमेकभावतः ॥ ३१ ॥ सर्वेऽप्येते रूप्यवर्णाः,
नवकूटोपशोभिताः । दशोत्तरशतद्रङ्गाभियोग्यालिङ्गयान्विताः ॥ ३२ ॥ चत्वारो वृत्तचैताल्याः, समरूपाः पर-
स्परम् । हरिवर्षैर्मवतैरिण्यवतरम्यके ॥ ३३ ॥ देवोत्तरकुरुस्थेषु, हृदेषु दशसु ध्रुवम् । प्राक् प्रत्यक् च दश
दश, काञ्चनाचलभावतः ॥ ३४ ॥ द्वे शते काञ्चननगाः, परस्परानुकारिणः । स्थिता भोक्तुं चतसृभिः, पङ्क्ति-
भिर्वाधवा इव ॥ ३५ ॥ गजदन्तौ सौमनसगन्धमादनसंज्ञितौ । रूप्यपीतरत्नमयौ, सप्तकूटोपशोभितौ ॥ ३६ ॥
विशुभ्रममाल्यवन्तौ, वैदूर्यतपनीयजौ । नवकूटाश्रितौ तुल्या, इत्याकृत्या नगा अमी ॥ ३७ ॥ चतुःकूटाः
षोडशापि, वक्षस्काराद्रयः समाः । विचित्रचित्रयमकाः, समरूपाः परस्परम् ॥ ३८ ॥ द्विशलेकोनसप्तत्याधि-

मित्यतः । सर्ववेताढ्यकूटानि, पडुत्तरं शतत्रयम् ॥ ३९ ॥ प्रतिवेताढ्यमेतेषु, कूटत्रयं तु मध्यमम् । सौवर्णं शेष-
 कूटाश्च, रालिका इति तद्विदः ॥ ४० ॥ सक्कोशपद्मयोजनोच्चाश्चैत्यप्रासादशोभिताः । सर्वेऽपि भरतस्थायिवै-
 ताढ्यकूटसोदराः ॥ ४१ ॥ कूटाः सप्त सौमनसगन्धमादनशैलयोः । रुक्मिमहाहिमवतोरष्टावष्टौ पृथक् पृथक्
 ॥ ४२ ॥ विद्युत्प्रभमाल्ययतोर्नीलवस्त्रिपधागयोः । मेरोश्च नन्दनवने, कूटा नव नवोदिताः ॥ ४३ ॥ हिमवच्छि-
 खरिक्कूटा, एकादश पृथक् पृथक् । पोडशानां चतुःपट्टिर्वक्षस्कारमहीभृताम् ॥ ४४ ॥ हरिस्सहहरिक्कूटचलकू-
 टोऽभिज्ञता इमे । शतं सर्वेऽष्टपंचाशं, हिमवत्कूटसन्निभाः ॥ ४५ ॥ योजनानां पञ्च शतान्युच्चा राला मिथः समाः ।
 साहस्राः खर्णजास्तुल्या, हरिस्सहादयस्त्रयः ॥ ४६ ॥ एवं च गिरिक्कूटानां, त्रिविधानां प्रमाणतः । सर्वसंख्या
 सप्तपष्ठ्या, समन्यिता चतुःशती ॥ ४७ ॥ द्वात्रिंशति विजयेषु, भरतैरवताख्ययोः । चतुर्त्रिंशद्वि दृपभक्कूटा-
 स्तुल्याः परस्परम् ॥ ४८ ॥ भद्रशालाभिधवने, जम्बूशाल्मलिष्टक्षयोः । अष्टाष्टेऽप्यष्टपञ्चाशद्भूमिक्कूटा मिथः
 समाः ॥ ४९ ॥ एतेषां यत्तुमुच्यते, पर्वतत्वेऽपि वस्तुतः । कूटत्वव्यवहारोऽयं, पूर्वोच्चार्योन्निरोधतः ॥ ५० ॥
 महाद्रदाश्च पट्ट पद्मपुण्डरीको समाविह । महापद्ममहापुण्डरीकावपि मिथः समौ ॥ ५१ ॥ तिगिञ्छिकेसरिणौ
 च, तुल्यौ द्विग्नौ यथोत्तरम् । दश देवोत्तरकुल्लुहदाः पद्मलुहदोपमाः ॥ ५२ ॥ एवं हृदाः पोडशैते, पणमहाहृददे-
 यताः । श्रीहीघृतिकीर्त्तिबुद्धिलक्ष्म्यः परस्परं समाः ॥ ५३ ॥ चतुर्दश महानयो, गङ्गायाः सपरिच्छदाः । जम्बू-
 द्वीपशुभक्षेत्रे, कुलपानुल्या विमान्ति याः ॥ ५४ ॥ गङ्गासिन्धू रोहितांशा, रोहिता च तथापरा । हरिकान्ता-

हरिनदी, शीतोदा चेति नामतः ॥ ५५ ॥ मेरोदक्षिणतः सप्त, ख्याता एता महापगाः । मेरोत्तरतोऽप्येवं,
 शोभन्ते सप्त सिन्धवः ॥ ५६ ॥ शीता च नारीकान्ता च, नरकान्ता तथा परा । रूप्यकूला स्वर्णकूला, रक्ता रक्त-
 चतीति च ॥ ५७ ॥ हिमवत्पर्वतस्यापि पद्महृदा द्विनिर्गताः । गङ्गासिन्धुरोहितांशानामन्यस्ति स्रो महापगाः ॥ ५८ ॥
 महाहिमवदद्रिस्थमहापद्महृदात्पुनः । रोहिता हरिकान्तेति, निर्गते द्वे महापगे ॥ ५९ ॥ निपधाचलमौलिस्थिति-
 गिच्छिहृदमध्यतः । समुद्भूते हरिनदी, शीतोदेति महापगे ॥ ६० ॥ नीलवत्पर्वतगतकेसरिहृतः किल ।
 शीता च नारीकान्ता च, निर्गते द्वे महापगे ॥ ६१ ॥ तथा महापुण्डरीकहृदादुक्मिनगाश्रितात् । नरकान्ता
 रूप्यकूलेऽप्युद्भूते निम्नगे उभे ॥ ६२ ॥ शिखरिधमाधरस्यापि पुण्डरीकहृदोत्पिताः । रक्तारक्तवतीस्वर्णकू-
 लाभिधा महापगाः ॥ ६३ ॥ एवं च—तिस्रो नद्यो हिमवतस्तिष्ठः शिखरिणो गिरः । शेषवर्षधरेभ्यश्च, महा-
 नद्योर्बयं द्रवम् ॥ ६४ ॥ वर्षाण्याश्रित्य सरितः, प्रतिवर्षं द्रव्यं द्रवम् । द्वे विदेहेष्वपाच्यां पद्म, पङ्कदीच्यां ततो
 यथा ॥ ६५ ॥ गङ्गासिन्धू च भरते, रोहितारोहितांशिके । हैमवते हरिवर्षे, हरिकान्ताहरी उभे ॥ ६६ ॥ शीता-
 शीतोदे विदेहक्षेत्रे तथा च रम्यके । नारीकान्तानरकान्ते, हैरण्यवतगे उभे ॥ ६७ ॥ रूप्यकूलास्वर्णकूले, तथा
 चैरचतस्थिते । नद्यौ रक्तारक्तवत्यावेवमेताश्चतुर्दश ॥ ६८ ॥ गङ्गासिन्धुरक्तवतीरक्तानां सरितामिह । चतुर्दश
 सहस्राणि, परिवारः प्रकीर्तितः ॥ ६९ ॥ रूप्यकूलास्वर्णकूलारोहितारोहितांशिकाः । अष्टाविंशत्या सहस्रैः,
 श्रोतस्विनीभिराश्रिताः ॥ ७० ॥ नारीकान्ता नरकान्ता, हरिकान्ता हरिस्तथा । पद्मपञ्चाशच्छैवस्विनीसहस्रैः

परिवारिताः ॥ ७१ ॥ शीताशीतोद्योर्नयोः, प्रत्येकं च परिच्छदः । पञ्च लक्षाः सहस्राणि, द्वात्रिंशत्परिकी-
र्तितः ॥ ७२ ॥ श्लोकक्रमेण सरितामिह श्लोकचतुष्टये । त्रिगुणं जिहिकामानविस्तारोद्विद्धतादिकम् ॥ ७३ ॥
एकश्लोकोदितानां तु, सर्वं तुल्यं परस्परम् । गङ्गासिन्धुरक्तवतीरक्तानां तुल्यता यथा ॥ ७४ ॥ दश लक्षाश्च-
तुःपट्टिः, सहस्राणि विदेहगाः । नयोऽपाच्यां लक्षमेकं, पुणवतिसहस्रयुक् ॥ ७५ ॥ उदीच्यामपि तावन्त्य, एवं च
सर्वसंख्यया । पट्टपञ्चाशत्सहस्राढ्या, नदीलक्षाश्चतुर्वश ॥ ७६ ॥ जम्बूद्वीपोऽभितो रुद्धः, स्वविरुद्धेन वार्द्धिना ।
स्यमोक्षायेव वत्सेऽस्मै, कनीः शैबलिनीरिमाः ॥ ७७ ॥ स्यापना । चतुःपट्टिविजयगा, महानयश्चतुर्वश । अन्त-
र्नयो द्वादशातिरिच्यन्ते नवतिस्त्वियम् ॥ ७८ ॥ तथाहुः श्रीरत्नशेखरसूरयः स्वक्षेत्रसमासे—“अडस्यरि-
महाणइओ यारस अंतरणइओ सेसाओ । परिअरणइओ वउदस लक्खा छप्पणसहसा य ॥ १ ॥” श्रीम-
लयगिरयस्तु प्रवेशे च सर्वसंख्यया आत्मना सह चतुर्वशभिर्नदीसहस्रैः समन्विता भवन्तीति क्षेत्रसमास-
दृप्तौ कच्छविजयगतसिन्धुनदीं वर्णयन्तो महानदीनां न पृथग्गणनेति सूचयांचक्रुः, तथापि द्वादशान्तर-
नयोऽतिरिच्यन्त एवेत्यत्र तत्त्वं बहुश्रुतगम्यमिति ज्ञेयं । तथापि पूर्वोच्चार्यानुरोधात् संख्या तथोदिता । नात्र
पर्यनुयोगार्हो, धयं प्राच्यपथानुगाः ॥ ७९ ॥ केचित्तु ‘माहावहमहानई पबूढा समाणी सुकच्छमहाकच्छविजए
दुहा विभयमाणी अट्टाचीसाए सलिलासहस्सेहिं समग्गा दाहिणेणं सीयं महानई समग्गेइ’ इत्यादिजम्बूद्वी-
पप्रशसिचयनात्, तथा “नयो विजयच्छेदिन्यो रोहितावत्कुण्डाः खनामसमदेवीवासा अट्टाचिशतिनदीसहस्रा-

नुगाः प्रत्येकं सर्वसर्वसमाः पञ्चविंशशतविस्तृता अर्द्धतृतीययोजनावगाहा गाहावती पङ्कवती” इत्याद्युमास्वा-
तिवाचकवचनाच्च द्वादशानामन्तर्नदीनामपि प्रत्येकमष्टाविंशतिसहस्ररूपं परिवारं मन्यमानाः पट्टविंशत्सह-
स्राधिकनदीलक्षत्रयेणान्तर्नदीपरिवारेण सह द्विनवतिसहस्राधिकानि सप्तदश नदीलक्षानि मन्यन्ते, उक्तं
च—“सुते चउदस लक्खा छप्पन्नसहस्स जंबुदीवंमि। हुंति उ सतरस लक्खा याणवइ सहस्स मेलविया ॥ १ ॥”
अन्ये तु यद्यन्तर्नदीष्वनेकानि परिवारनदीसहस्राणि प्रविशेषुस्तदा कथं तासां क्रमेण परतः परतो गच्छन्तीनां
विस्तारविशेषो गंगानदीनामिव न संपद्येत? यस्तु परिवारः सिद्धान्तेऽभिदधे स तु यथाष्टाशीतिर्गहाश्चन्द्र-
स्यैव परिवारतया प्रसिद्धा अपि सूर्यस्यापि स एव परिवारः, न पुनः पृथक् प्रतीयते, उक्तं च समवायाङ्क-
वृत्तौ—“अष्टाशीतिर्महाग्रहा, एते यद्यपि चन्द्रस्यैव परिवारोऽन्यत्र अग्र्यते, तथापि सूर्यस्यापीन्द्रत्वादेत एव
परिवारतयाऽवसेया” इति, तथा गङ्गादिसंयन्धीन्येवाष्टाविंशतिनदीसहस्राणि अन्तर्नदीनामपि परिवार इति।
एवं चान्तर्नदीनां पृथक्परिवारमनभ्युपगच्छन्तो यथावस्थितामेव नदीसंख्यां मन्यन्ते इत्यादिकं जम्बूद्वीपसंग्र-
हणीयुत्तौ, तथा चाहुः श्रीहरिभद्रसूरयः—“सीया सीओयाविय बत्तीससहस्सपंचलक्खेहिं। सधे वउदस
लक्खा छप्पन्न सहस्स मेलविया ॥ १ ॥” दिक्पटोऽप्येवमाह—“जंबूद्वीवि निराहिवसंखा सधनइ चउदह य
लक्खा। छप्पन्नं च सहस्सा नवई नईओ कहंति जिणा ॥२॥” कुण्डोद्वेधस्तथा द्वीपोच्छ्रायस्तद्भयनस्य च। परि-
माणं समग्रासु, नदीषु सदृशं भवेत् ॥ ८० ॥ शीता च हरिसलिला, गङ्गासिन्धु च रोहिता। स्वर्णकला नर-

कान्ता, नयोऽमृदक्षिणामुखाः ॥ ८१ ॥ उदगयाता रक्तवती, रक्ता च रूप्यकूलिका । नारीकान्ता रोहितांशा,
 शीतोदा हरिकान्तिका ॥ ८२ ॥ सिन्धुं विना याः सरितो, दक्षिणां दिशमागताः । ताः पूर्वोब्धिं गमिन्यः,
 सिन्धुस्तु पश्चिमाब्धिगा ॥ ८३ ॥ उदगयाताश्च या नयो, विना रक्तामहानदीम् । ताः पश्चिमाब्धिगामिन्यो,
 रक्ता पूर्वोब्धिगामिनी ॥ ८४ ॥ स्वकीयहृदविस्तारेऽशीतिभक्ते यदाप्यते । दक्षिणाभिमुखीनां सा, नदीनां
 मुखविस्तृतिः ॥ ८५ ॥ उत्तरभिमुखीनां तु, स्वकीयहृदविस्तृतौ । चत्वारिंशद्विभक्तायां, यल्लब्धं तन्मिता
 मताः ॥ ८६ ॥ व्यवस्येयं दक्षिणस्यां, सरितां मन्दराचलात् । उदगयाम्योत्तरदिशाभिमुखीनां विपर्ययात्
 ॥ ८७ ॥ सर्वासां मुखविस्तारे, दशमे प्रान्तविस्तृतिः । व्यासपञ्चाशत्तमांशः, सर्वत्रोद्वेघ आहितः ॥ ८८ ॥
 मुखपर्यन्तविस्तारविश्लेषे गतयोजनैः । गुणिते पञ्चचत्वारिंशत्सहस्रविभाजिते ॥ ८९ ॥ लब्धं यत्तदुभयतो,
 व्यासवृद्धिरभीप्सिते । योजनादौ गते सर्वाख्यपि तस्याद्धमेकतः ॥ ९० ॥ चतुःपट्टिविजयेषु, सप्तवर्ष्या चतुर्वदश ।
 द्वादशान्तर्नदीनां च, कुण्डानां नवतिस्त्वियम् ॥ ९१ ॥ द्विग्नद्विग्नप्रमाणानि, कुण्डानि जिहिकादिवत् । तुल्या-
 न्यन्तर्निग्नानां मिथो विजयगानि च ॥ ९२ ॥ प्रागुक्ताः पर्वताः कूटाः, कुण्डानि च महापगाः । सर्व वृता
 वेदिकपा, वनाढ्योभयपार्श्वया ॥ ९३ ॥ वेदिकावनखण्डानां, सर्वत्राप्यविशेषितम् । स्वरूपं जगतीस्यायिवेदि-
 कावनखण्डवत् ॥ ९४ ॥

१ भरतादिषु गङ्गादिवत् महाविदेहेषु शीताशीतोदाभावात् सप्तवर्ष्या इति, चतुष्पट्टिः विजयेषु तु गङ्गायाः ।

पैरावते च भारते, विजयेष्वखिलेषु च । प्रत्येकं त्रित्रिसद्वायात्तीर्थानां द्युत्तरं शतम् ॥ ९५ ॥ अण्यश्चतस्रः प्रत्येकं, चैताद्वेषु गुहाद्वयम् । अण्यः शतं स्युः षट्त्रिंशमष्टपष्टिञ्च कन्दराः ॥ ९६ ॥ दशोत्तरं पुरशतं, प्रति-
 येताढ्यपर्वतम् । सप्तत्रिंशच्छतान्येवं, चत्वारिंशानि तान्यपि ॥ ९७ ॥ द्वात्रिंशच्च विदेहस्था, भरतैरवते
 इति । विजयाः स्युश्चतुस्त्रिंशच्चक्रिजेतव्यभूमयः ॥ ९८ ॥ चतुस्त्रिंशद्राजधान्यो, द्वौ कुरुक्षेत्रौ महाद्रुमौ ।
 अस्यान्तिकेऽन्तरद्वीपाः, षट्पञ्चाशच्च वार्द्धिगाः ॥ ९९ ॥ एवं च संग्रहद्वारा, यदुक्तमप्यनूदितम् । सुखावयो-
 धोयतानां, तदस्माकं न दोषकृत् ॥ २०० ॥ जिनैश्चक्रिभिः सीरिभिः शार्ङ्गिभिश्च, चतुर्भिश्चतुर्भिर्जघन्येन
 युक्तः । सनाथस्तथोत्कर्षतस्तीर्थनाथैश्चतुस्त्रिंशताऽयं भवेद् द्वीपराजः ॥ १ ॥ (सुजङ्घप्रयातं) चक्रवर्त्तिचल-
 देवकेशवैस्त्रिंशता परिचितः प्रकर्षतः । भारतैरवतपोर्द्धयं तथा, ते परे खलु महाविदेहगाः ॥ २ ॥ (रथोद्धता)
 जम्बूद्वीपे स्युर्निधीनां शतानि, षड्युक्तानि त्रीणि सत्तामपेक्ष्य । षट्त्रिंशत्से चक्रिभोग्या जघन्यादुत्कर्षेण
 द्वे द्वाते ससतिश्च ॥ ३ ॥ (शालिनी) चक्री गङ्गायापगानां मुखस्थानेतानात्ताशेषषट्खण्डराज्यः । व्यावृत्तः सप्त-
 ष्ठमस्य प्रभावात्साधिष्ठातृनात्मसन्निभिमीते ॥ ४ ॥ (शालिनी) पञ्चाक्षरत्नद्विशती दशाधिकोत्कर्षेण भोग्याऽन्न
 च चक्रवर्त्तिनाम् । जघन्यतोऽष्टाभ्यधिकैव विंशतिरेकाक्षरलेख्यपि भाव्यतामिदम् ॥ ५ ॥ (इन्द्रवंशा) द्वौ चन्द्रौ
 द्वौ दिनेन्द्राविह परिलसतो दीपकौ सद्यनीव, षट्सप्तस्था समेतं ग्रहशतमभितः कान्तिमानिष्करोति । षट्-
 पञ्चाशच्च ऋक्षाण्यनिलपथपृथुश्चिन्द्रचन्द्रोदयान्तमुक्ताश्रेण्याः अयन्ति अग्रमतिविततश्रीभरैर्विभ्रुतानि ॥ ६ ॥

एकं लक्षं सहस्राः सततमिह चतुस्त्रिंशदुद्योतहृद्या, न्यूनाः पञ्चाशतोर्बेदघति रुचिरतां तारकाकोटिकोव्यः
 (१३३९५०) । प्रोयत्प्रस्वेदपिन्द्वावल्य इव निशि व्योमलक्ष्मीमृगाक्ष्याः, रत्यध्यासं विधातुं प्रियतमविधुना
 गाढमालिङ्गितायाः ॥ ७ ॥ (स्वग्धरे) कोटाकोटिपदेन केचन बुधाः कोटिं वदन्त्यत्र यत्, क्षेत्रस्तोकतयाऽ-
 वकाशघटना नैषां भवेद्वन्यथा । अन्ये कोटय एव तारकततैरोत्सेधिकैरहुलैः, कोटाकोटिदशां भजन्ति घटिता
 इत्युचिरे स्वरयः ॥ ८ ॥ (शार्दूल०) तथा च संग्रहणीघृतौ-इह द्वे मते, तत्रैके कोटीनामेव कोटीकोटीति
 संज्ञान्तरं-नामान्तरं मन्यन्ते, क्षेत्रस्य स्लोकत्वेन, तथा पूर्वाचार्यप्रसिद्धेः, अन्ये त्वाहुः-‘नगपुढवीमाणाहं,
 मिणस्तु पमाणंगुलेनं तु’ इति वचनात्ताराविमानानां स्वरूपेण कोटय एव सत्यो यदौत्सेधाहुलेन सर्वतो
 मीयन्ते तदा कोटीकोटयो जायन्ते, तथोक्तं विशेषणवत्यां-‘कोडाकोडी सध्मंतरं तु मध्मन्ति केह थोवतया । अन्ने
 उस्सेहंगुलमाणं काऊण ताराणं ॥१॥’ जयति जगति जम्बूद्वीपभूमीधवोऽयं, सततमितरचाद्धिर्दीपसामन्तसे-
 व्यः । सुरगिरिरयमुच्चैरंशुको नीलचूलः, श्रयति कनकदण्डो यस्य राजध्वजत्वम् ॥ ९ ॥ (मालिनी) विश्वाश्रयद-
 कीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्, राजश्रीतनयोऽतनिष्ठ विनयः श्रीतेजपालात्मजः । कान्धं यत् किल
 तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गः पूर्त्तिमितो युतोऽद्भुतगुणैरेकोनविंशः सुखम् ॥ २१० ॥

॥ इति लोकप्रकाशे एकोनविंशः सर्गः समाप्तः ॥

॥ अथ विंशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

प्रणम्य परमज्ञानप्रभाप्रस्तावकं प्रभुम् । द्वीपेऽस्मिन्नथ सूर्येन्दुचाररीतिर्विभाव्यते ॥ १ ॥ सर्वेषां काल-
मानानामादिरादित्य एव हि । ततोऽस्य वक्तुमुचिता, पूर्वं चारनिरूपणा ॥ २ ॥ तथाहुः पञ्चमांगे-“से
केणट्टेणं भन्ते ! एवं बुचइ-सूरे आइवे सूरे० ? गो० सूराइयाणं समयाइ वा आवलियाइ वा जाव ओस-
स्पिणीति वा अवसप्पणीति वा” ततोऽत्र बहुवाच्यापि, प्रथमं सैव तन्यते । पञ्चानुयोगद्वाराणि,
तस्यामाहुर्जिनेश्वराः ॥ ३ ॥ मण्डलानामिह क्षेत्रप्ररूपणा ततः परम् । संख्याप्ररूपणा तेषां, तदाधाधा-
प्ररूपणा ॥ ४ ॥ ततः परं मण्डलानामन्तरस्य प्ररूपणा । चारप्ररूपणा चैषां, भाव्यन्तेऽनुकमादिमाः ॥ ५ ॥
इह प्रकरणे यत्र, काप्यंशा अविशेषतः । कथ्यन्ते तत्रैकपट्टिच्छिन्नांस्तान् परिचिन्तयेत् ॥ ६ ॥ अभ्यन्तरा-
दिभिर्वाह्यपर्यन्तैः सूर्यमण्डलैः । आकाशं स्पृश्यते यत्तन्मण्डलक्षेत्रमुच्यते ॥ ७ ॥ योजनानां पञ्चशती,
दशोत्तरा तथा लवाः । अष्टचत्वारिंशदस्य, विष्कम्भश्चक्रवालतः ॥ ८ ॥ तथाहि-अष्टचत्वारिंशदंशा,
विष्कम्भः प्रतिमण्डलम् । मण्डलानां च चतुरशीत्याहं शतमीरितम् ॥ ९ ॥ अष्टचत्वारिंशता सा, गुण्यते मण्ड-
लावली । द्वात्रिंशानि शतान्यष्टाशीतिर्भागा भवन्ति ते ॥ १० ॥ विभज्यन्ते चैकपट्ट्या, योजनानयनाय ते ।
पूर्वोदितानामंशानामेकपट्ट्यात्मकत्वतः ॥ ११ ॥ यत्तु अष्टचत्वारिंशमेवं, योजनानां शतं भवेत् । अष्टचत्वारिंश-

दंशाः, शेषमत्रावशिष्यते ॥ १२ ॥ मण्डलानामन्तराणि, सुख्यशीलधिकं शतम् । स्युः सर्वत्राप्यन्तराणि, रूपोनान्यद्गुलीष्विव ॥ १३ ॥ योजनद्वयमानं स्यादैकैकं मण्डलान्तरम् । शतं त्र्यशीत्याभ्यधिकं, द्विकेन गुण्यते ततः ॥ १४ ॥ शतानि त्रीणि पदपष्टाभ्यधिकानि भवन्त्यतः । प्राच्यमत्र चतुश्चत्वारिंशं प्रक्षिप्यते शतम् ॥ १५ ॥ योजनानां पञ्चशती, दशोत्तरा तथा लघाः । अष्टचत्वारिंशदेषा, मण्डलक्षेत्रविस्तृतिः ॥ १६ ॥ इति सूर्यमण्डलक्षेत्रम् ॥

समाक्रम्य योजनानामशीतिसंयुतं शतम् । पञ्चपट्टिर्मण्डलानि, जम्बूद्वीपे विवस्वतः ॥ १७ ॥ विशेपश्चाप-
मत्र-पञ्चपष्टया मण्डलैः स्यादैकोनाशीतियुक्तं शतम् । योजनानामेकपट्टिभागैर्नवभिरञ्चितम् ॥ १८ ॥ ततः
पदपट्टितमस्य, मण्डलस्य लघैः सह । स्याद् द्विपञ्चाशताऽशीतियुक्तयोजनशतं ह्यदः ॥ १९ ॥ तथा-साष्टाच-
त्वारिंशद्भागं योजनशतत्रयीं त्रिंशाम् । व्याप्याब्धौ मण्डलशतमर्द्धस्यैकोनविंशं स्यात् ॥ २० ॥ (आर्या)
एवं च मण्डलशतं, रवेश्चतुरशीतिमत् । पूर्वोक्तं मण्डलक्षेत्रं, समाक्रम्य व्यवस्थितम् ॥ २१ ॥ अत्र जम्बूद्वीप-
वर्तिनां पञ्चपट्टिर्मण्डलानां विषयव्यवस्थायां संग्रहणीवृत्त्याद्युक्तोऽयं दृढसंप्रदायः-यथैकतो मेरुगिरेस्त्रिपट्टिर्नि-
पथोपरि । हरिवर्षजीवाकोट्यां, विज्ञेयं मण्डलद्वयम् ॥ २२ ॥ मेरोरपरतोऽप्यूर्ध्वं, त्रिपट्टिर्नीलवद्भिरेः । रम्यक-
जीवाकोट्यां च, मण्डले द्वे विवस्वतः ॥ २३ ॥ इयं भरतैरवतापेक्षया मण्डलस्थितिः । अग्निवायुस्योर्मोर्मोर्ज्ञेया
निपथनीलयोः ॥ २४ ॥ प्राग्विदेहापेक्षया तु, मेरोरैशानकोणगे । सुस्त्रिपट्टिर्नीलवति, मण्डलानीति

तद्विदः ॥ २५ ॥ एवं प्रत्यग्विदेहानामपेक्षया सुमेरुतः । नैर्ऋतस्थायिनिपथे, विज्ञेया मण्डलावली ॥ २६ ॥
किंच-चिदिगताभ्यां श्रेणीभ्यां, मण्डलाल्यौ स्थिते इमे । औदयिकक्षेत्रपरावर्त्तादयनयोर्द्वयोः ॥ २७ ॥ कान्ति-
हान्याऽप्यने घाम्येऽर्चार्गवर्गागतौ रवी । दृश्येते कान्तिवृद्ध्या च, दूरतोऽप्युत्तरायणे ॥ २८ ॥ एवं हरिवर्परम्य-
कजीयाकोट्योरपि भावना ॥ तथाहुर्जम्बूद्वीपप्रज्ञसिन्धुत्रे “जम्बूद्वीवे णं भंते ! दीवे स्तूरिया उदीणपाईणमुगगच्छ
पाईणदाहिणमागच्छंति १ (पूर्वविदेहापेक्षयेदं) पाईणदाहिणमुगगच्छ दाहिणपडीणमागच्छंति २ (भरता-
पेक्षयेदं) दाहिणपडीणमुगगच्छ पडीणउदीणमागच्छंति ३ (पश्चिमविदेहापेक्षयेदं) पडीणउदीणमुगगच्छ उदी-
णपाईणमागच्छंति ४ (पैरयतापेक्षयेदं) या मण्डलानां विषयव्यवस्थेयमुदीरिता । भारतादिमध्यभागापेक्षया
सा चिमाव्ययताम् ॥ २९ ॥ अन्यत्र तु स्वभावानुदयक्षेत्रे यथोदिता । मण्डलानां व्यवस्था सा, व्यक्त्या वक्तुं
न शक्यते ॥ ३० ॥ एवं च-येषामदृश्यो दृश्यत्वं, दृश्यो वा याल्लहदयताम् । यत्र तत्रैवोदयास्तौ, तेषां भानु-
मतो नृणाम् ॥ ३१ ॥ नन्वेवं सति सूर्यस्योदयास्तमयने खलु । स्यातामनियते घाटे, स्तां यदुक्तं पुरातनैः ॥ ३२ ॥
“जह जह समए समए पुरओ संचरइ भक्खरो गयणे । तह तह इओचि नियमा जायइ रयणीइ भावत्थो
॥ १ ॥ एवं च सइ नराणं उदयत्थमणाइ होतऽनिययाइ । सइ देसकालभेए कस्सइ किंचि वदिस्सए नियमा
॥ ३३ ॥ सइ चेव क निदिदो रुइमुहुत्तो कमेण सवेसिं । केसिंचीदार्णिपिय विसयपमाणो रवी जेसिं ॥ ३४ ॥”
भगवतीसूत्रज्ञात ५ प्रथमोद्देशककृतौ ॥ इति सूर्यमण्डलसंख्या, प्रसङ्गात्तद्विषयव्यवस्था च ॥

वाच्याऽथ मण्डलाबाधा, त्रिविधा सा निरूपिता । ओघतो मण्डलक्षेत्राबाधाऽधिकृत्य मन्दरम् ॥ ३५ ॥
 मेरुमेवाधिकृत्यान्या चाबाधा प्रतिमण्डलम् । मण्डले मण्डलेऽबाधा, तृतीया त्वर्कयोर्मिथः ॥ ३६ ॥ सहस्राणि
 ऋतुश्चत्वारिंशदष्टौ शतानि च । विंशानि मेरुतो दूरे, मण्डलक्षेत्रमोघतः ॥ ३७ ॥ तथाहि जम्बूद्वीपान्तः, सर्वोभ्यन्तर-
 मण्डलम् । साशीतियोजनशतं, स्थितं चगाह्य सर्वतः ॥ ३८ ॥ ततश्च द्वीपविष्कम्भाष्टक्षरूपाद्वियोज्यते । साशी-
 तियोजनशतं, प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ ३९ ॥ सहस्रा नवनवतिश्चत्वारिंशा च षट्शती । ईदृग्रूपः स्थितो राशिर-
 स्मादप्यपनीयते ॥ ४० ॥ सहस्राणि दश व्यासो, मेरोस्ततोऽवशिष्यते । नवाशीतिः सहस्राणि, चत्वारिंशा च
 षट्शती ॥ ४१ ॥ एतावन्मण्डलक्षेत्रे, मेरुव्यासो न यद्यपि । तथापि भूतलगतो, व्यवहारादिहोच्यते ॥ ४२ ॥
 तथाहुः श्रीमलयगिरिपादा बृहत्क्षेत्रसमासधृत्तौ—“यद्यपि च नाम मण्डलक्षेत्रे मेरोर्विष्कम्भो दशयोजनसह-
 स्रात्मको न लभ्यते, किंतु न्यूनः, तथापि धरणितले दशयोजनसहस्रप्रमाणः प्राप्यते इति तत्रापि स तावान्
 व्यवहारतो विवक्ष्यते” अस्मिन्नाशायर्द्धिते च, संपद्यते यथोदितम् । ओघतो मण्डलक्षेत्रान्तरं मेरुव्यपेक्षया
 ॥ ४३ ॥ इति मेरुं प्रतीत्य मण्डलक्षेत्राबाधा ॥ एतदेवान्तरं मेरोः, सर्वान्तरमण्डलस्य च । अतः परं यदपरं,
 नास्ति मण्डलमान्तरम् ॥ ४४ ॥ सर्वान्तरानन्तरे तु, द्वितीयमण्डले ततः । साष्टाचत्वारिंशदंशं, बद्धते
 योजनद्वयम् ॥ ४५ ॥ इत्थं प्राग्मण्डलादयमण्डले योजनद्वयम् । साष्टाचत्वारिंशदंशमबाधायां चिबद्धते
 ॥ ४६ ॥ एवं यावत्, सर्वबाह्यमण्डलं मेरुतः स्थितम् । सहस्रैः पञ्चचत्वारिंशता त्रिंशैस्त्रिभिः शतैः

॥ ४७ ॥ "इति मेरुं प्रतीत्य प्रतिमण्डलमवाधा ॥ यदाऽहौ चरतः प्राप्य, सर्वाभ्यन्तरमण्डलम् । तदा
सूर्यस्य सूर्यस्य, स्यात्परस्परमन्तरम् ॥ ४८ ॥ सहस्रा नवनवतिश्चत्वारिंशा च पट्शती । द्वीपव्यासादु-
भयतो मण्डलक्षेत्र (१८०) कर्षणात् ॥ ४९ ॥ सर्वान्तरानन्तरं तौ, द्वितीयं मण्डलं यदा । उपसंक्रम्य
चरतस्तदा मिथोऽन्तरं तयोः ॥ ५० ॥ सहस्रा नवनवतिर्योजनानां च पट्शती । पञ्चचत्वारिंशदाढ्या,
पञ्चत्रिंशत्तथा लवाः ॥ ५१ ॥ तथाद्येकोऽप्यर्क इह, द्वितीयमण्डले व्रजन् । साष्टाचत्वारिंशदंशे, द्वे योजने
व्यतिक्रमेत् ॥ ५२ ॥ एवं द्वितीयोऽपि ततो, यद्वन्ते प्रतिमण्डलम् । योजनानि पञ्च पञ्चत्रिंशद्भागा मिथोऽ-
न्तरं ॥ ५३ ॥ एवं यावत् सर्वपाणमण्डले चरतस्तदा । तयोर्मिथोऽन्तरं लक्षं, सपष्टीनि शतानि पट् ॥ ५४ ॥
अन्तर्यिशन्तौ तौ सर्वपाणमण्डलतः पुनः । अर्वाचीने सर्वपाणमण्डले चरतस्तदा ॥ ५५ ॥ तदाऽर्कयोरन्तरं
स्याद्वक्षमेकं शतानि पट् । चतुष्पञ्चाशानि लवाः, पट्विंशतिः पुरोदिताः ॥ ५६ ॥ एवमन्तः प्रविशतः, प्रतिम-
ण्डलमन्तरम् । पञ्चभिर्योजनैः पञ्चत्रिंशतांशैश्च हीयते ॥ ५७ ॥ एवं पूर्वोदितमेव, सर्वाभ्यन्तरमण्डले । मिथोऽ-
न्तरं द्वयोर्भान्योः, पुनस्तदवशिष्यते (९९६४०) ॥ ५८ ॥ इति मण्डले २ सूर्ययोः परस्परमवाधा ॥ द्वे द्वे च
योजने सूर्यमण्डलानां मिथोऽन्तरम् । कथमेतदिति श्रोतुं, श्रद्धा चेच्छ्रूयतां तदा ॥ ५९ ॥ सूर्यमण्डलविष्कम्भे,
स्फुरत्पतुरशीतिना । शतेन गुणिते ल्यक्ते, मण्डलक्षेत्रविस्तृतेः ॥ ६० ॥ शेषा स्थिता योजनानां, सपट्पष्टिः शत-
प्रयी । सन्प्रशीतिशतेनास्यां, भक्तायामेतदन्तरम् ॥ ६१ ॥ इति मण्डलान्तरप्ररूपणा ॥

कर्त्तव्या मण्डलचारप्ररूपणा च संप्रति । सप्तानुयोगद्वाराणि, तत्राष्टुस्तत्त्ववेदिनः ॥ ६२ ॥ प्रत्यब्दं मण्डलाचार-
संख्याप्ररूपणा रवेः १ । वर्षान्तः प्रत्यहं रात्रिदिनमानप्ररूपणा २ ॥ ६३ ॥ मण्डले मण्डले क्षेत्रविभागेनाप्यह-
निशोः । प्ररूपणा ३ मण्डलानां, परिक्षेपप्ररूपणम् ४ ॥ ६४ ॥ प्रतिमण्डल मुहूर्त्तगतिमानप्ररूपणा ५ । मण्डले
मण्डले दृष्टिप्राप्तिप्ररूपणा ६ ॥ ६५ ॥ प्ररूपणा सप्तमी च, ख्याताऽर्द्धमण्डलस्थितेः ७ । अनुयोगद्वारमथ,
प्रथमं परितन्यते ॥ ६६ ॥

चरतोऽर्द्धौ यदा सर्वान्तरानन्तरमण्डले । सूर्यसंवत्सरस्याहोरात्रोऽयं प्रथमस्तदा ॥ ६७ ॥ व्यशीतियुक्-
शततमे, वैतीयीकालु मण्डलात् । परियाट्या सर्वबाह्यमण्डले तौ यदागतौ ॥ ६८ ॥ संपूर्णाः सूर्यवर्षस्य, पणमासाः
प्रथमे तदा । एतदेव च वर्षेऽस्मिन्, दक्षिणायनमुच्यते ॥ ६९ ॥ युगम् । सर्वबाह्याऽर्धोक्तनेऽथ, मण्डलेऽर्द्धौ
यदा पुनः । तदोत्तरायणस्याहोरात्रोऽयं प्रथमो भवेत् ॥ ७० ॥ व्यशीतियुक्शततमे, बाह्यार्वाचीनमण्डलात् ।
यदा क्रमाद्वी प्रासौ, सर्वाभ्यन्तरमण्डले ॥ ७१ ॥ पूर्णा द्वितीयाः पणमासाः, पूर्णं तथोत्तरायणम् । पूर्णं वर्षं
सप्तपञ्चहोरात्रिशतात्मकम् ॥ ७२ ॥ युगम् । एवं च-सर्वान्तरसर्वबाह्यमण्डलयोः किलैकशः । प्रत्यब्दं
सूर्यचारः स्यात्सर्वैश्वन्येषु च द्विशः ॥ ७३ ॥ तथा चागमः-“जला णं स्वरि ए सब्भन्तराओ मण्डलाओ सबबाहिरं
मंडलं उयसंकमिन्ना चारं चरइ सधबाहिराओ य मंडलाओ सब्भन्तरमंडलं उवसंकमिन्ना चारं चरइ एस णं
अदा केवइएणं राइंदियगेणं आहियत्ति वएज्जा?, तिन्नि छावट्टे राइंदियसए राइंदियगेणं आहियत्ति वएज्जा,

ता एयाए णं अद्धाए सुरिए कह मण्डलाइं चरइ, ता चुलसीयं मंडलसयं चरइ, चासीयं मंडलसयं दुक्खुत्तो चरइ, तंजहा-निक्खममाणे चैव पविसमाणे चैव, दुवे य. खलु मंडलाइं सहं चरइ, तंजहा-सव्वभंतरं चैव सवयाहिंरं चैव मंडलं” ॥ इति मण्डलचारसंख्याप्ररूपणा ? ॥

आक्रमेते यदा भानू, सर्वाभ्यन्तरमण्डले। अष्टादशमुहूर्तात्मा, सर्वोत्कृष्टो दिनस्तदा ॥ ७४ ॥ रात्रिः सर्वजघन्या तु, स्यात् द्वादशमुहूर्तिका। अथ क्रमाद्रात्रिवृद्धिर्भावनीया दिनक्षतिः ॥ ७५ ॥ यदा तस्माद्विनिर्यान्तौ, सर्वाभ्यन्तरमण्डलात्। आरंभमाणौ नव्याब्दमहोरात्रेऽस्य चादिमे ॥ ७६ ॥ संक्रम्य चरतः सर्वाभ्यन्तरानन्तरस्थितम्। द्वितीयं मण्डलं सूर्यो, द्वीपमन्दिरदीपकौ ॥ ७७ ॥ द्वाभ्यां मुहूर्तैकपष्टिभागाभ्यां दिवसस्तदा। हीयते वासतेयी च, ताभ्यामेव विवर्द्धते ॥ ७८ ॥ अहोरात्रे द्वितीयेऽस्य, तृतीयमण्डले यदा। संक्रान्तौ तरणी सर्वान्तरानन्तरमण्डलात् ॥ ७९ ॥ मुहूर्तैकपष्टिभागैश्चतुर्भिर्दिवसस्तदा। हीयते वर्द्धते रात्रिभागैस्तावद्भिरेव च ॥ ८० ॥ एवं मुहूर्तैकपष्टिभागौ द्वौ प्रतिमण्डलम्। ह्यपयन्तौ दिनक्षेत्रे, वर्द्धयन्तौ निशादिशि ॥ ८१ ॥ अर्को यदा सर्वपाद्यमण्डले समुपस्थितौ। अहोरात्रेऽस्य वर्षस्य, ज्यशीतियुक्कशतोन्मिमे ॥ ८२ ॥ तदा ताभ्यां मुहूर्तैकपष्ट्यंशानां शतत्रयम्। सपष्टपष्टि दिनात्कृष्टं, रजन्यां चाभिवर्धितम् ॥ ८३ ॥ तावद्भिश्च मुहूर्तैकपष्टिभागैर्यथेदितैः। विमाजितैरेकपष्ट्या, मुहूर्तानि भवन्ति षट् ॥ ८४ ॥ अहोरात्रेऽत्र तद्रात्रिरष्टादशमुहूर्तिका। उत्कृष्टाऽहंश्चापकृष्टं, स्याद् द्वादशमुहूर्तैकम् ॥ ८५ ॥ याम्यायनस्य पूर्णस्याहोरात्रोऽयं किलान्तिमः। ज्यशीतियुगहो-

रात्रिशतेनेदं हि पूर्यते ॥ ८६ ॥ लोके तु "रसद्विनाल्योऽर्कपला मृगे स्युः । सचापकुम्भेऽष्टकृतैः पलेस्ताः । अलौ-
कमीनेऽष्टयमाः सशक्रा, मेये तुलायामपि त्रिशदेव ॥ ८७ ॥ कन्यायुषे मृशखिनोऽङ्गवेदाः, सार्कोत्रिरामा
मिथुने च सिंहे । कर्के चिरामा चसुवेदयुक्ता, एषा मितिः संक्रमचासराणाम् ॥ ८८ ॥

म.	१५	कु	घृ	मी	मे	ठ	क	वृष	मि	सि	क
२६	२६	२६	२८	२८	३०	३१	३१	३१	३३	३३	३३
१२	४८	४८	१४	१४				४६	४६	१२	१२

ततश्च-एकाऽर्कपक्षद्विशरास्त्रिदंतास्त्रिदंतपक्षद्विशराः कुसूर्योः ।
मुगादिपङ्केऽहनि वृद्धिरेवं, कर्कादिपङ्केऽपचितिः पलाढ्या ॥ ८९ ॥ "

प्रविशन्तौ सर्वयास्यमण्डलात्तरणी यदा । संक्रम्य चरतः सर्व-
यास्यार्वाचीनमण्डले ॥ ९० ॥ तदा द्वाभ्यां मुहूर्तैकपष्टंशाभ्यां विवर्द्धते । दिवसः क्षीयते रात्रिस्ताभ्यामेव यथो-
त्तरम् ॥ ९१ ॥ क्रमादेवं यदा प्राप्तौ, सर्वोभ्यन्तरमण्डले । श्यशीतियुक्कशततमे, यास्यार्वाचीनमण्डलात् ॥ ९२ ॥ तदो-
त्कृष्टं दिनमानमष्टादशमुहूर्तकम् । रात्रिः सर्वजघन्या तु, स्याद् द्वादशमुहूर्तिका ॥ ९३ ॥ एतदेवोदगयनस्यान्यं
दिनमुदीरितम् । पूर्णे चास्मिन्नहोरात्रे, संपूर्णः सूर्यवत्सरः ॥ ९४ ॥ अत्युत्कृष्टं चापकृष्टं, प्रत्यब्दमेकमेव हि । दिनं
रात्रिस्तथैवैका, सर्वोत्कर्षोपकर्षभाक् ॥ ९५ ॥ रात्रिर्योन्यायनान्तेऽतिगुर्वी लघुतमं दिनम् । दिनः सौम्याय-
नान्तेऽतिगुरुर्निशा लघीयसी ॥ ९६ ॥ तथा च राद्धान्तः-“इह खलु तस्सेवं आइचसंवच्छरस सइ अट्टारस-
मुहुत्ते दिवसे भवइ, सइ अट्टारसमुहुत्ता राई भवइ, सइ दुवालसमुहुत्तो दिवसो भवइ, सयं दुवालसमुहुत्ता
राई भवइ” जम्बूद्वीपे यदा मेरोर्दक्षिणोत्तरयोर्दिनम् । चकितेव तदा रात्रिः, स्यात्पूर्वोपरयोर्दिशोः ॥ ९७ ॥ सर्वो-

स्कृष्टं दिनमानं, दक्षिणोत्तरयोर्यदा । रात्रिः सर्वजघन्या स्यात्पूर्वपश्चिमयोस्तदा ॥ १८ ॥ सर्वोत्कृष्टं दिनमानं, पूर्व-
पश्चिमयोर्यदा । रात्रिः सर्वजघन्या स्यादक्षिणोत्तरयोस्तदा ॥ १९ ॥ किंच क्षेत्रेषु सर्वेषु, समं मानमहर्निशोः । किं
त्वेतयोरवस्थाने, यथोक्तः स्याद्विपर्ययः ॥ १०० ॥ क्षेत्रे काले च सर्वस्मिन्नहोरात्रो भवेद्भुवम् । त्रिशन्मुहूर्त्तप्रमाणो,
न तु न्यूनधिकः क्वचित् ॥ १०१ ॥ लोके तु—“भवेत्पैत्रं त्वहोरात्रं, मासेनाब्देन देवतम् । देवे युगसहस्रे द्वे, ब्राह्मं
कल्पौ तु तौ वृणाम् ॥ १ ॥ एवमहोरात्रे विशेषं वदन्ति, अत एव दक्षिणायनं देवानां रात्रिरुत्तरायणं तेषां दिनमिति
शुभकार्यं तत्र विहितमिति मन्यन्ते” ननु चाष्टादशमुहूर्त्तात्माऽहर्भरते यदि । स्यात्तदा च विदेहेषु, रात्रिः
सर्वलघीयसी ॥ २ ॥ तर्हि रात्रेर्द्वादशानां, मुहूर्त्तानां व्यतिक्रमे । स्यात् क्षेत्रे तत्र कः कालः, इति चेदुच्यते
शृणु ॥ ३ ॥ दुरात्रिमानविश्लेषे, शेषार्धं भवेद् द्वयोः । सामान्यं क्षेत्रयो रात्रिदिनपूर्वापराशयोः ॥ ४ ॥ तद्यथा-
क्षणेभ्योऽष्टादशभ्यो द्वादशापकर्षणे स्थिताः । पट् तदद्धं त्रयं साधारणं ज्येष्ठदिनोपयोः ॥ ५ ॥ एवं च अष्टा-
दशमुहूर्त्तात्मा, यदोत्कृष्टो दिनस्तदा । पश्चाद्विषणशेषेऽह्नि, भवेद्भानूदयोऽग्रतः ॥ ६ ॥ तथाहि—मुहूर्त्तत्रय-
शेषेऽह्नि, भरतैरवतारययोः । भवेदभ्युदयो भानोः, पूर्वापरविदेहयोः ॥ ७ ॥ दिने त्रिक्षणशेषे च, पूर्वापर-
विदेहयोः । स्याद्भारतैरवतयोस्तरणेरुदयः खलु ॥ ८ ॥ एवं च—स्याद्भारतैरवतयोरोहोऽन्त्यं यत् क्षणग्रयम् । ज्येष्ठेऽ-
हनि तदेवाद्यं, पूर्वापरविदेहयोः ॥ ९ ॥ दिने गुरौ यदेवाद्यं, पूर्वापरविदेहयोः । तद्भारतैरवतयोरोहोऽन्त्यं स्यात्
क्षणग्रयम् ॥ १० ॥ तथा—अष्टादशमुहूर्त्ता स्याद्यदोत्कृष्टा निशा तदा । तन्मुहूर्त्तत्रयेऽतीते, भवेद्वर्कोदयः पुरः

॥ ११ ॥ तथाहि-पूर्वापरविदेहेषु, भानोरस्तात्रिभिः क्षणैः। स्याद् भारतैरवतयोस्तरणेरुदयः खलु ॥ १२ ॥ भार-
 तैरवतयोश्च, भानोरस्तादनन्तरम् । त्रिभिः क्षणैः स्यात्प्रत्यूपं पूर्वापरविदेहयोः ॥ १३ ॥ क्षणशब्दश्चात्र प्रकरणे
 मुहूर्त्तवाचीति ध्येयं ॥ तथा च-भवेद्विदेहयोरायं, यन्मुहूर्त्तत्रयं निशः । स्याद्भारतैरवतयोस्तदेयान्त्यं क्षणत्रयम्
 ॥ १४ ॥ स्याद्भारतैरवतयोरेष्विशोऽन्त्यं क्षणत्रयम् । भवेद्विदेहयो रात्रेस्तदेवान्त्यं क्षणत्रयम् ॥ १५ ॥ इह च प्रा-
 त्बिदेहादिक्षेत्राह्वानोपलक्षिताः । पूर्वोद्विदेहत्रयमध्यभागा ज्ञेया चिवेकिभिः ॥ १६ ॥ तेष्विवत् कालनैयत्यं,
 शेषमन्यत्र तु स्फुटम् । भाव्यमस्यानुसारेणार्कोदयास्तविभावनात् ॥ १७ ॥ एवं च-अपान्बुदीच्योः प्रत्यूपान्बु-
 द्धर्त्तत्रितये गते । लघोर्निशायाः प्रारम्भः, स्यात्पूर्वापरयोर्विशोः ॥ १८ ॥ अपराह्वात्रिमुहूर्त्तयोः, शेषायां चान-
 योर्विशोः । प्रत्यक् प्राक् च निशान्तः स्योदंव सर्वत्र भाव्यताम् ॥ १९ ॥ इदं गुरुदिने गुरुयोः, रात्रौ त्वस्याः
 क्षणत्रयम् । गते शेषे च कल्पाहः प्रान्ताद्युक्तविशोः क्रमात् ॥ २० ॥ निशां चाह्वां मध्यमानामप्येवं स्तो-
 यथोचितम् । विष्णुपेशोपाद्धशेषे, याते चादिपरिक्षयो ॥ २१ ॥ इति कृता चर्पमध्ये दिनरात्रिप्रमाणप्ररूपणा २ ॥

मण्डलस्याभ्यन्तरस्य, दशात्र परिधेर्लवाः । कल्पास्तत्रोयोतयेत्तां ग्रीनेकोऽर्को दिने गुरौ ॥ २२ ॥ ग्रींश्च
 तत्संमुखानन्यः, पट्स्वशेषु दिनं ततः । मध्ये तयोर्लवौ द्वौ, रजनीति लवा दश ॥ २३ ॥ जघन्येऽहनि च
 द्वौ द्वौ, भागौ दीपयतोरवी । दिनं चतुर्षु भागेषु, निशा पट्सु लवेष्वतः ॥ २४ ॥ प्रकाशक्षेत्रतश्चैवं, दशांशौ
 वक्षिणायने । ह्रीयेते क्रमतस्तौ च, वर्धते उत्तरायणे ॥ २५ ॥ अत्रोपपत्तिः-क्षमां किलाहोरात्राभ्यामेके-

नार्केण मण्डलम् । पूर्यतेऽहोरात्रयोश्च, मुहूर्त्ताः पष्टिराहिताः ॥ २६ ॥ पष्टेश्च दशमो भागः, पट् ते च त्रिगु-
णीकृताः । दशांशत्रयरूपाः स्युः, पष्टेरष्टादश क्षणाः ॥ २७ ॥ तदेभिरष्टादशभिर्मुहूर्त्तैः परिधेरपि । उत्कृष्ट-
दिवसे युक्तं, दशांशत्रयदीपनम् ॥ २८ ॥ दशांशद्वयरूपाश्च, पष्टेर्द्वादश निश्चिताः । तत्तैर्द्वादशभिर्युक्तं,
दशांशद्वयदीपनम् ॥ २९ ॥ तथाहुः—“इह छवि य दसभाए जंबुदीवस्स दुन्नि दिवसयरा । तार्विति मंदलेसा याहि-
अभिभन्तरमण्डले संता ॥ ३० ॥ चत्तारि य दसभाए जंबुदीवस्स दुन्नि दिवसयरा । तार्विति मंदलेसा याहि-
रए मंडले संता ॥ ३१ ॥ स्यापना ॥ एवं प्रकाशक्षेत्रस्य, दशांशकल्पना युधैः । आपुष्करार्द्धं कर्त्तव्या, रवीना-
मथ तत्र च ॥ ३२ ॥ द्विशलेकोनपञ्चाशाश्चतुर्द्विशत्सहस्रकाः । द्विचत्वारिंशच्च लक्षाः, कोट्येका परिधिर्भवेत्
॥ ३३ ॥ दशांशत्रितयं लक्षा, द्विचत्वारिंशदस्य च । सप्तत्रिंशाश्चतुर्द्विशत्सहस्राः परमे दिने ॥ ३४ ॥ तापक्षेत्रं
तिर्यगेतत्, पुष्करार्द्धं विवस्वताम् । तत्तत्तदूर्ध्वं पश्यन्ति, तत्रत्याः सूर्यमुद्गतम् ॥ ३५ ॥ तथोक्तं—“लक्षवेहि एगवी-
साइ साइरेगेहि पुक्खरद्धंभि । उदए पिच्छंति नरा सूरं उक्कोसए दिवसे ॥ ३६ ॥” सर्वान्तर्मण्डलगतसूर्ययोरात-
पाकृतिः । ऊर्ध्वास्यनालिकापुष्पसंस्थानसंस्थिता मता ॥ ३७ ॥ मेरुदिश्यर्द्धवलयाकारा चारिनिधेर्दिशि । शक-
दोद्धीमूलभागानुकारेयं प्रकीर्तिता ॥ ३८ ॥ मेरोर्दिशि संकुचिता, विस्तृता चाम्बुधेर्निशि । प्रत्येकमस्या आयामो,
दक्षिणोत्तरयोर्दिशोः ॥ ३९ ॥ स्यापना ॥ मेरोरन्ताद्योजनानां, सहस्राण्यष्टसप्ततिः । शतत्रयं त्रयस्त्रिंशं,
तृतीययोजनानांशयुक् ॥ ४० ॥ सहस्राः पञ्चचत्वारिंशद्योजनानि तत्र च । जंबूद्वीपे शेष—(३३३३३३३)

मन्धौ, द्वयोर्योगे यथोदितम् ॥ ४१ ॥ मेरुणा यन्मते सूर्यप्रकाशः, प्रतिहन्यते । तेषां मते मानमिदं, तापक्षेत्रायतेर्द्रुवम् ॥ ४२ ॥ येषां मते मेरुणाऽर्कप्रकाशो नाभिहन्यते । किंतु मेरुगुहादीनामप्यन्तः प्रथते महः ॥ ४३ ॥ तेषां मते मन्दरार्द्धादारभ्य लवणोदधेः । पङ्कभागं यावदायामस्तापक्षेत्रस्य निश्चितः ॥ ४४ ॥ तदा च-योजनानां सहस्राणि, पञ्च राशौ पुरातने । क्षिप्यन्ते मन्दरार्द्धस्य, ततो मानमिदं भवेत् ॥ ४५ ॥ योजनानां सहस्राणि, व्यतीतिस्त्रिंशती तथा । अयस्त्रिंशत्समधिका, तृतीयोऽंशश्च यौजनः ॥ ४६ ॥ सुपर्यपर्वतादेवं, पूर्वपश्चिमयोरपि । तापक्षेत्रस्य प्रत्येकमायामो ज्ञायतामियान् ॥ ४७ ॥ सर्वेषु मण्डलेष्वेव, चरतोर्भानुमालिनोः । अवस्थितः सदा तापक्षेत्रायामः प्रकीर्तितः ॥ ४८ ॥ विष्कम्भस्तु मेरुपार्श्वे, तस्यार्द्धवलययाकृतेः । स्यान्मेरुपरिधेर्भागो, दशमे त्रिगुणीकृते ॥ ४९ ॥ तथा च-सहस्रा नव षडशीत्यधिका च चतुःशती । योजनानां दशच्छताः, योजनस्य लवानव ॥ ५० ॥ विष्कम्भोऽम्भोधिपार्श्वे तु, तापक्षेत्रस्य निश्चितः । अन्तर्मण्डलपरिधिर्दशांशे त्रिगुणीकृते ॥ ५१ ॥ स चायं-योजनानां सहस्राणि, चतुर्नवतिरेव च । पर्द्धिशाः पञ्चशत्यंशाः, षष्टिजाह्नवि (४२) संमिताः ॥ ५२ ॥ नन्येवमन्धेः पङ्कगं, यावद्वासिमुपेयुपः । तापक्षेत्रस्य विष्कम्भः, संभवेन्नाधिकः कथम् ? ॥ ५३ ॥ तथाहि-पूर्वोक्तापक्षेत्रस्य, प्रान्तेऽन्धौ परिधिस्तु यः । तद्दशांशत्रयमितो, विष्कम्भः संभवेन्न किम् ? ॥ ५४ ॥ अत्रोच्यते-संभवत्येव किंत्वत्र, करणेनैव संवदन् । चतुर्नवतिसहस्रादिक एव मतो युधेः ॥ ५५ ॥ व्यक्तितु करणस्यास्य, मुहूर्त्तगतिचिन्तया । कार्या दृग्गोचरस्येव, साम्यात् दृक्पथतापयोः ॥ ५६ ॥

तथाष्टः-अत्रोदयास्तान्तरं प्रकाशक्षेत्रं तापक्षेत्रमित्येकार्थः । विष्कम्भस्त्वेप तापस्य, द्विविधोऽप्यनवस्थितः ।
याम्येऽप्यने हीयमानः, सौम्ये वृद्धिमवाप्नुयात् ॥ ५७ ॥ मुहूर्तकपट्टिभागद्वयगम्यं तु यद्भवेत् । क्षेत्रं तावन्मिता
वृद्धिर्हानिश्च प्रतिमण्डलम् ॥ ५८ ॥ तथा च मण्डलैः सार्द्धैर्त्रिंशत्तैकैकभानुमान् । क्षेत्रं गम्यं मुहूर्त्तेन, वद्धि-
येष्टा क्षयं नयेत् ॥ ५९ ॥ मण्डलानां सत्र्यशीतिशतैर्नैवमनुक्रमात् । वर्द्धितं क्षपितं ताभ्यां, सौम्ययाम्याय-
नान्तयोः ॥ ६० ॥ मुहूर्त्तैः पञ्चिराक्रम्य, क्षेत्रं स्यादेप एव च । बाह्याभ्यन्तरमण्डलाभ्यां, दशांशो वृद्धिहानि-
भाक् ॥ ६१ ॥ युग्मम् ॥ प्रकाशपृष्ठं लग्नस्यान्धस्येव तमसोऽप्यय । आकृतिश्चिन्त्यते भान्योः, सर्वान्तमण्डलस्थयोः
॥ ६२ ॥ अस्याप्याकृतिरूर्ध्वास्यनालिकापुण्यसंस्थिता । तापक्षेत्रचदायाममानं चास्याप्यवस्थितम् ॥ ६३ ॥ अस्तं
गते दिनपतौ, मेरोरपि गुहाविषु । ध्वान्तोपलब्धेरायामस्तमसोऽपि प्रकाशवत् ॥ ६४ ॥ विष्कम्भो मेरुसंलग्नः,
स्यादेवं ध्वान्तचोलेकः । मन्दरात्रिपरिक्षेपदशांशद्विगुणीकृते ॥ ६५ ॥ पट् योजनसहस्राणि, चतुर्विंशं दानत्रयम् ।
दशभागीकृतस्यैकयोजनस्य लवाश्च पट् ॥ ६६ ॥ लवणाम्भोधिदिशि तु, विष्कम्भस्तमसो भवेत् । अन्तर्मे-
ण्डलपरिधेर्दशांशे द्विगुणीकृते ॥ ६७ ॥ स चायं-योजनानां सहस्रास्त्रिपटिः सप्तदशाधिकाः । अष्टाचत्वारिं-
शदंशाः, पट्टिजास्तत्र मण्डले ॥ ६८ ॥ इति कर्कसंक्रान्तौ आतपक्षेत्रतमःक्षेत्रयोः स्वरूपं ॥ सर्वबाह्यम-
ण्डलं तु, प्रासयोरुण्णरोचिपोः । तापान्धकारयोः प्राग्बत्संस्थानादिनिरूपणम् ॥ ६९ ॥ किंत्वग्निदिशि विष्कम्भे,
विशेषोऽस्ति भवेत्स च । बाह्यमण्डलपरिधेर्दशांशे द्विगुणीकृते ॥ ७० ॥ स्युस्त्रिपटिः सहस्राणि, सत्रिपटिश्च

पद्मशती । तद्दशांशे त्रिगुणिते, ध्वान्तव्यासोऽप्यसौ तदा ॥ ७१ ॥ सहस्राः पञ्चनवतिश्चत्वार्येव शतानि च ।
 घतुर्नवतियुक्तानि, त्रिंशदंशाश्च पट्टिजाः ॥ ७२ ॥ बाह्यान्तर्मण्डलस्यार्कतापक्षेत्रानुसारतः । वृद्धिहानिव्य-
 तीहारः, प्रकाशतमसोर्भवेत् ॥ ७३ ॥ सामीप्यादीप्रतेजस्वात्सर्वान्तर्मण्डलेऽर्कयोः । दिनातपक्षेत्रवृद्धिर्भ-
 स्तीव्रस्तमोऽल्पता ॥ ७४ ॥ मन्दतेजस्तया दूरतया च बाह्यमण्डले । निशातमःक्षेत्रवृद्धिस्तापक्षेत्राल्पता दिने
 ॥ ७५ ॥ यत्तु-जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धौ सर्वान्तर्मण्डलस्ये रवौ समुद्रदिशि तापक्षेत्रविष्कम्भः चतुर्नवतियोजनस-
 हस्राणि अष्टौ शतानि अष्टपष्ट्यधिकानि चतुरश्र दशभागान् योजनस्योक्तः, तथा ध्वान्तविष्कम्भश्च त्रिप-
 टिर्योजनसहस्राणि द्वे च पञ्चचत्वारिंशदधिके योजनशते पट्ट च दशभागा योजनस्य, अयमेव च सर्वबाह्य-
 मण्डलस्ये रवौ तापक्षेत्रध्वान्तक्षेत्रयोर्विपर्ययेण विष्कम्भ उक्तः, स तु जम्बूद्वीपपरिधेरैव दशांशद्वयत्रयकल्प-
 नयेति व्यामोहो न विधेयः, यत्तु तत्र सर्वान्तर्मण्डले उभयतः समुदितं द्वीपसंयन्धि पष्ट्यधिकं योजनशतत्रयं
 न्यूनतया न विवक्षितं यच्च सर्वबाह्यमण्डले उभयतः समुदितानि समुद्रसंयन्धीनि पष्ट्यधिकानि पट्ट योजनश-
 तान्यधिकतया न विवक्षितानि तत्राविवक्षेव बीजमित्यादिकमर्थत उपाध्यायश्रीशान्तिचन्द्रोपज्ञजम्बूद्वीपप्रज्ञ-
 सिष्टुत्तेरवसेयं । तापक्षेत्रस्य च व्यासो, यावान् स्याद्यत्र मण्डले । करप्रसारस्तस्याद्धः, पूर्वतोऽपरतोऽपि च
 ॥ ७६ ॥ मेरोर्दिशि तु मेर्वद्धः, यावत्तेजः प्रसर्पति । पाथोधिदिशि पाथोधिः, पद्मगं यावद्वर्कयोः ॥ ७७ ॥ करप्र-
 सार ऊर्द्धं तु, योजनानां शतं मतः । यत्तापयत एतावद्दृष्टं निजविमानतः ॥ ७८ ॥ शतेष्वष्टासु सूर्याभ्यामध-

स्तात्समभूतलम् । सहस्रं च योजनानामधोग्रामास्ततोऽप्यधः ॥ ७९ ॥ तांश्च यावत्तापयतः, प्रसरन्ति करा-
स्ततः । विवस्वतोऽयोजनानामष्टादश शतान्यधः ॥ ८० ॥ सप्तचत्वारिंशदधः, सहस्राणि शतद्वयम् । त्रिपष्टिश्च
योजनानां, पृथगंशा एकविंशतिः ॥ ८१ ॥ करप्रसार एतावान्, सर्वान्तर्मण्डलेऽर्कयोः । पूर्वतोऽपरतश्चाथ,
दक्षिणोत्तरयोर्ध्रुवे ॥ ८२ ॥ सहस्राणि पञ्चचत्वारिंशत्स्वर्गिगिरिर्दिशि । साशीतियोजनशतोनान्यथाब्धेर्दिशि
द्रुवे ॥ ८३ ॥ त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि, त्रयस्त्रिंशं शतत्रयम् । योजनत्रयंशयुग्ं वाद्धौ, द्वीपेऽशीतियुतं शतम् ॥ ८४ ॥
सर्वथाह्यमण्डले तु, चरतोरुण्णरोचियोः । करप्रसार एतावान्, स्यात्पूर्वापरयोर्दिशोः ॥ ८५ ॥ एकत्रिंशत्सह-
स्राणि, शतान्यष्टौ तथोपरि । एकत्रिंशद्योजनानि, त्रिंशदंशाश्च पष्टिजाः ॥ ८६ ॥ मेरोर्दिशि योजनानां,
वाद्धौ त्रिंशं शतत्रयम् । द्वीपे च पञ्चचत्वारिंशत्सहस्रास्ततः परम् ॥ ८७ ॥ त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि, सत्रयंशं
योजनत्रयम् । करप्रसारो भान्वोः स्याल्लवणाब्धौ शिखादिशि ॥ ८८ ॥ ऊर्द्धं तु योजनशतं, तुल्यं सर्वत्र पूर्व-
वर्तुः । अष्टादश योजनानां, शतान्यधस्तथैव च ॥ ८९ ॥ इति क्षेत्रविभागेन दिनरात्रिमानप्ररूपणा, तत्प्रसङ्गा-
दात्तपतमः संस्थानादिप्ररूपणा च ३ ॥

कृता क्षेत्रविभागेन, दिनरात्रिप्ररूपणा । परिक्षेपमिति ऋमः, साम्प्रतं प्रतिमण्डलम् ॥ ९० ॥ चगाह्योभयतो
द्वीपे, सर्वान्तर्मण्डलं स्थितम् । साशीतियोजनशतं, द्विग्नं कार्यमिदं ततः ॥ ९१ ॥ सप्तष्टियोजनशतत्रयं जात-
मिदं पुनः । द्वीपक्यासाह्यक्षरूपाद्विशोध्यते ततः स्थितम् ॥ ९२ ॥ विष्कम्भायामतो नूनं, सर्वाभ्यन्तरमण्ड-

कानि परिरपेऽष्टादश २ योजनानि परिवर्द्धयता तावद्वक्तव्यं यावत्सर्वबाह्यमण्डलं एकं योजनशतसहस्रं पद्म-
शतानि पृथ्यधिकानि आयामविष्कम्भाभ्यां त्रीणि योजनशतसहस्राणि अष्टादश सहस्राणि त्रीणि शतानि
पञ्चदशोत्तराणि किञ्चिदूनानि परिरय” इति । अत्र च यद्यपि प्रतिपरिक्षेपं अष्टादश २ वृद्धौ त्र्यशीत्यधिकशतस्या-
ष्टादशभिर्गुणने चतुर्नवत्यधिकानि द्वात्रिंशच्छतानि भवन्ति, एतेषां च सैकोननवतिपञ्चदशसहस्राधिकलक्षत्रय-
रूपप्रथममण्डलपरिक्षेपेण सह योगे सर्वबाह्यमण्डलपरिरयस्तिष्ठो लक्षा अष्टादश सहस्रास्त्रिंशती त्र्यशीत्युत्तरा
भवन्ति, परं तु प्रागुक्तानि सप्तदश योजनानि साधिकयोजनसत्काष्टात्रिंशदेकपष्टिभागाधिकानि प्रतिपरि-
रयं वृद्धिरिति विभाव्यैव न्यूनपञ्चदशाधिकशतत्रययुक्ताष्टादशसहस्राधिकलक्षत्रयरूपः सर्वबाह्यमण्डलप-
रिधिरुक्त इति संभाव्यते, यद्यप्यत्रापि उपरितनं शतत्रयं चतुर्दशोत्तरमेव भवति तथापि उपरितनानां
अष्टात्रिंशतो भागानां साधिकत्वात् न्यूनानि पञ्चदशैव विवक्षितानीति सम्यग्विभावनीयं गणितज्ञैः ४ ।
एवं कृता मण्डलानां, परिक्षेपप्ररूपणा । गतिं प्रतिमुहूर्त्तं च, ब्रूमहे प्रतिमण्डलम् ॥ ८ ॥ एकैकं मण्डलं ह्येक-
मात्सर्पण्डेन समाप्यते । द्वाभ्यां किलाहोरात्राभ्यां, मुहूर्त्ताः पष्टिरेतयोः ॥ ९ ॥ ततः पष्टथा विभज्यन्ते, परि-
क्षेपाः स्वकस्वकाः । एवं सर्वमण्डलानां, मुहूर्त्तगतिराप्यते ॥ २१० ॥ एवं च-संक्रम्य चरतः सूर्यो, सर्वान्तमण्डले
यदा । तदा प्रत्येकमेकमुहूर्त्तसौ गतिस्तयोः ॥ ११ ॥ नूनं पञ्च सहस्राणि, योजनानां शतद्वयम् । एकपञ्चा-
शमेकोनत्रिंशदंशाश्च पष्टिजाः ॥ १२ ॥ द्वितीयादिमण्डलेष्वप्येवं परिरयैः स्वैकैः । मुहूर्त्तगतिरानेया, पष्टथा

भक्तैर्विवस्वतोः ॥ १३ ॥ यद्वा प्रतिपरिक्षेपं, योक्ताऽष्टादशयोजनी । वृद्धिः पष्टया विभक्तुं तामूर्ध्वार्धस्तद्व्यं
 न्यसेत् (१८॥६०) ॥ १४ ॥ राशिः पष्टेर्न दत्तेऽंशं, तत्राष्टादशलक्षणः । ततोऽष्टादश पष्टिभाः, स्युः सहस्रमशीति-
 (१०८०) युक्तं ॥ १५ ॥ तेषां पष्ट्या ह्यते भागे, लब्धा अष्टादश स्फुटम् । एतावन्तः पष्टिभागाः, किञ्चिदूनास्तु
 निश्चयात् ॥ १६ ॥ प्राक्यमण्डलमुहूर्त्तगतौ क्षिप्यन्त इत्यतः । यथोक्तं तत्परीमाणं, भवेदेवं यथोत्तरम् ॥ १७ ॥
 एतद्यान्याप्यने सौम्यायने तु प्रतिमण्डलम् । अष्टादशांशाः क्षीयन्ते, मुहूर्त्तीयगतौ रवेः ॥ १८ ॥ एवं च-सर्व-
 यालो योजनानां, पंचोत्तरं शतययम् । सहस्राणि पंच पंचदशभागाश्च पष्टिजाः ॥ १९ ॥ सर्वान्तिमाचोचीने
 तु, त्रिशती चतुस्तथा । सहस्राणि पञ्च सप्तपञ्चाशत् पष्टिजा लक्षाः ॥ २० ॥ मुहूर्त्तगतिरित्येवं, विवस्वतोर्निरु-
 यिता । अथ प्रपश्यते दृष्टिपथप्राप्तिप्ररूपणा ॥ २१ ॥ मुहूर्त्तगतिरर्कस्य, या विवक्षितमण्डले । यच्च तस्मिन्दिन-
 मानं, ह्यमेतत्पृथग् न्यसेत् ॥ २२ ॥ मुहूर्त्तगतिरेपाऽथ, विनमानेन गुण्यते । एकार्कस्य तदैकाहः प्रकाश्यं
 क्षेत्रमाप्यते ॥ २३ ॥ यावद्यैकाहः प्रकाश्यं, क्षेत्रमेकत्र मण्डले । तद्वर्द्धनं मनुष्याणां, भवेद् दृग्गोचरो रविः
 ॥ २४ ॥ अयं मासः-यावत् क्षेत्रं दिनार्द्धेन, भानुर्भावयितुं क्षमः । दृश्यते तावत् क्षेत्रान्मण्डलेऽथस्त्रि-
 लेष्यपि ॥ २५ ॥ यथा पञ्च सहस्राणि, योजनानां शतययम् । एकपञ्चाशमेकोनत्रिंशदंशाश्च पष्टिजाः ॥ २६ ॥
 मुहूर्त्तगतिरेषा या, योक्ताऽभ्यन्तरमण्डले । गुण्यते सा दिनार्द्धेन, मुहूर्त्तनवकात्मना ॥ २७ ॥ सप्तचत्वारिंशदेवं,
 सहस्राणि शतययम् । त्रिपष्टिश्च योजनानां, पष्ट्यंशा एतद्विशतिः ॥ २८ ॥ उह्वञ्चिषतः क्षेत्राज्ञानुरस्त-

मयन्नपि । इहलैर्दृश्यते लोकैः, सर्वाम्यन्तरमण्डले ॥ २९ ॥ ततश्चैतद्विगुणितमुदयास्तान्तरं भवेत् । प्रकाश-
क्षेत्रमप्येतावदेवोभयतोऽन्वितम् ॥ ३० ॥ तथाहुः—“रविणो उदयत्यंतर चउणवइ सहस्स पणसय छवीसा ।
घायाल सट्ठिभागा कक्कडसंकंतिदिय्हंमि ॥ ३१ ॥” एवंच-सहस्रैः सप्तचत्वारिंशता द्वितीयमण्डले । सैको-
नाशीतिना दृश्यो, योजनानां शतेन च ॥ ३२ ॥ सप्तपञ्चाशता पट्टिभागैरेकस्य तस्य च । अंशैरेकोनविंशत्या,
विभक्तस्यैकपट्टिघा (४७१७९- $\frac{५७}{६०}$ । $\frac{१६}{१९}$) ॥ ३३ ॥ एवं च-व्यशीतियोजनान्यंशाल्लयोरिविंशतिरेव च । पट्टिभक्तयो-
जनस्यैकस्य पट्टिलवस्य च (८३- $\frac{३३}{६०}$ । $\frac{५३}{६९}$) ॥ ३४ ॥ एकपट्टिविभक्तस्य, द्विचत्वारिंशदंशकाः । हानिरत्रेयमाद्यात्स्या-
त्, पुरो हानौ ध्रुवोऽप्ययम् ॥ ३५ ॥ किंच-सर्धान्तर्मण्डलात्तार्त्तीयकं यत्किल मण्डलम् । तदेवाद्यं प्रकल्प्याग्ने,
येषु येषु विभाव्यते ॥ ३६ ॥ दृग्मार्गस्तरणेस्तत्र, तत्रैकद्व्यादिसंख्यया । हत्वा पट्टविंशतं भागं, भागांस्तान् योज-
येद्भुवे ॥ ३७ ॥ युग्मं ॥ ततश्च-पूर्वमण्डलदृग्मार्गप्राप्तिस्तत्र विवर्जिता । खरांशोर्दृक्पथप्राप्तिमानं स्याद्विष्ट-
मण्डले ॥ ३८ ॥ यथाऽन्तर्मण्डलात्तार्त्तीयिके तरणिमण्डले । पट्टिशदेकेन गुण्या, स्थितो राशिस्तथैव सः ॥ ३९ ॥
ततः पट्टिशदेवैते, व्यशीत्युपरिवर्त्तिषु । योजिता भागभागेषु, जातास्ते चाष्टसप्ततिः ॥ ४० ॥ एकपट्ट्या
लवैश्चैकः, पट्टिभागो भवेत् स च । योज्यते पट्टिभागेषु, शेषाः सप्तदश स्थिताः ॥ ४१ ॥ एवं च-व्यशीतियो-
जनान्यंशाः, पट्टिजाता निर्निर्मिताः । सप्तदशैकपट्ट्यंशाः, शोध्यराशिर्भवत्यसौ ॥ ४२ ॥ अनेन राशिना
हीने, द्वितीयमण्डलाश्रिते । दृग्गोचरे तृतीये स्यान्मण्डले दृक्पथो रवेः ॥ ४३ ॥ एवं च-सहस्रैः सप्तचत्वारिं-

शता पण्यवर्ति त्रितैः । योजनानां पष्टिभागेऽयं द्विशान्तिस्तथा ॥४४॥ एकस्य पष्टिभागस्य, चिभक्तस्यैक-
 पष्टिधा । भागद्वयेन चोष्णां शुद्धं द्रव्यं स्तुतीयमण्डले ॥४५॥ (४७०^{०६-३१}।^१) एवमुक्तप्रकारेण, यद्दिनिष्क्रमतो
 रवेः । दृश्यपथासिधियथात्, हीयते प्रतिमण्डलम् ॥४६॥ अथशीतिः साधिका क्वापि, चतुरशीतिरेव च । साधिका
 सा क्वापि पञ्चाशीतिः साप्यधिका क्वचित् ॥४७॥ योजनानां द्वाविरेवं, भाव्या गणितपण्डितैः । पूर्वोक्तगणिता-
 न्मायात्, यावत्सर्वान्त्यमण्डलम् ॥४८॥ तत्र चैकत्रिंशत्तैव, सहस्रैरष्टभिः शतैः । एकत्रिंशद्विंशतिश्च, पष्ट्यं-
 शैर्दृश्यते रविः ॥४९॥ (३१८३१-^१) यद्यपि अन्तस्तृतीयमण्डलापेक्षया द्वाशीत्यधिकशततमेऽस्मिन् मण्डले
 पूर्वोक्तकरणप्रक्रियया शोधयराशिः पञ्चाशीतियोजनानि एकादश पष्टिभागा एकस्य पष्टिभागस्य सत्काः पडे-
 कपष्टिभागाः (८५।^१।^१) एवंरूपो जायते, तथापि पूर्वोक्ताः पट्टिंशद्भागभागाः कलान्यूना अपि व्यवहारतः
 पूर्णा चिचक्षिताः, तस्मिन् कलान्यूनत्वे अन्यमण्डले एकत्र पिण्डिते सति अष्टपष्टिरेकपष्टिभागाः द्रव्यंति,
 तदपसारणे पञ्चाशीतियोजनानि नव पष्टिभागा योजनस्य एकस्य पष्टिभागस्य सत्काः पष्टिरेकपष्टिभागा
 जायन्ते (८५।^१।^१) अयं च शोधयराशिः सर्वपाष्ठावाचीनमण्डलगतद्वयप्राप्तिपरिमाणायदि शोधयते
 तदा यथोक्तं सर्वान्त्यमण्डले द्वयपथासिपरिमाणं भवतीति ध्येयं, पूर्वोक्तद्रव्यकाशुपपत्तिस्तत्रोपाध्यायश्री-
 शान्तिचन्द्रोपज्ञजम्बूद्वीपप्रज्ञसिखदृत्तेरवसेया, ग्रन्थगौरवभयान्नात्रोच्यत इति शेषः ॥ यथा-पञ्चयोजन-
 सहस्राः, पञ्चोत्तरं शतत्रयम् । पष्टिभागाः पञ्चदश, सुहृत्तैर्गतिरत्र हि ॥ ५० ॥ पणमुहूर्त्तात्मना चैषा, विच-

साद्वेन गुण्यते । ततोऽप्येतद्दृक्पथासिमानं सर्वान्त्यमण्डले ॥ ५१ ॥ सर्ववाह्यार्वाक्त्वे तु, चतुरशीतिवर्जितैः ।
 द्वात्रिंशता योजनानां, सहस्रैर्दृश्यते रविः ॥ ५२ ॥ अंशैश्चैकोनचत्वारिंशता पष्टिसमुद्भवैः । एकस्य पष्टि-
 भागस्य, पष्ट्याऽंशैश्चैकपष्टिजैः ($३१२१\frac{६३}{६४}$) ॥ ५३ ॥ पञ्चाशीतिर्योजनानि, नव भागाश्च पष्टिजाः ।
 पष्ट्यंशस्यैकस्य भागाः, पष्टिस्तथैकपष्टिजाः ($८५१\frac{१६३}{६४}$) ॥ ५४ ॥ सर्वान्त्यमण्डलादर्वाचीनद्वितीय-
 मण्डले । एषा वृद्धिस्तनो वृद्धौ, पुरतो ध्रुवकोऽप्यसौ ॥ ५५ ॥ सर्ववाह्यात् तृतीयादिमण्डलेष्वथ दृक्पथम् ।
 ज्ञातुं गुणितया पञ्चाशीत्यैकद्व्यादिसंख्यया ॥ ५६ ॥ ध्रुवाङ्के न्यूनितेऽसौ स्यात्, क्षेप्यराशिरनेन च । प्राच्य-
 मण्डलहरमार्गो, युक्तः स्यादिष्टमण्डले ॥ ५७ ॥ तथाहि-तृतीये मण्डले बाह्यात्, पट्त्रिंशदेकताडिता ।
 ध्रुवकात्तदवस्यैव, विशोध्यते ततः स्थितम् ॥ ५८ ॥ पञ्चाशीतिर्योजनानि, पष्टिजाश्च लवा नव ।
 पष्ट्यंशस्यैकस्य लवाश्चतुर्विंशतिरेव च ॥ ५९ ॥ द्वितीयमण्डलस्याक्षिगोचारगेन संयुते । तृतीयमण्डले
 दृष्टिपथमानं भवेदिदम् ॥ ६० ॥ योजनानां सहस्राः सुदूर्वात्रिंशत् सैकयोजनाः । भागा एकोन-
 पञ्चाशद्, योजनस्य च पष्टिजाः ॥ ६१ ॥ एकपष्टिभिक्तस्यैकस्य पष्टिलवस्य च । त्रयोविंशतिरेवांशा,
 एवं सर्वत्र भावना ॥ ६२ ॥ एवमन्तःप्रविशतः, सूर्यस्य बाह्यमण्डलात् । पूर्वोक्तरीत्या दृग्मार्गप्रमाणे वर्द्धते
 रवेः ॥ ६३ ॥ पञ्चाशीतिः सातिरेका, संपूर्णा सैव कुत्रचित् । साधिका चतुरशीतिः, कापि सा केचला क्वचित्
 ॥ ६४ ॥ ज्यशीतिः साधिका कापि, योजनानां यथायथम् । सर्वान्तर्मण्डलं यावद्भाव्यं तच्च प्रदर्शितम् ॥ ६५ ॥

यद्यपि बाह्यतृतीयमण्डलादुद्घाटीत्यधिकशततमे सर्वाभ्यन्तरमण्डले यथोक्तकरणेन व्यशीतियोजनानि द्वाविंशतिः पट्टिभागा योजनस्य एकस्य पट्टिभागस्य सत्काः पञ्चविंशदेकपट्टिभागाः ॥६६॥ (८३-१६१^१) एवंरूपः क्षेप्यराशिर्भवति तथापि येऽत्र ध्रुवमात्र पट्टिशब्दयोक्तरूपाः शोधितास्ते कलया न्यूना अपि पूर्णा एव विचक्षितास्ततः किञ्चिदधिकं निर्गतं, तच्चाधिक्यं सर्वाभ्यन्तरे मण्डले एकत्र पिण्डितं सत् अष्टपट्टिरैकपट्टिभागा भवन्ति, ततस्ते भूयः क्षेप्यराशौ क्षिप्यन्ते, ततो जातः क्षेप्यराशिः यो० ८३ पट्टिभा० २३ एकस्य पट्टिभागस्य एकपट्टिभा० ४२, अस्मिन् राशौ सर्वाभ्यन्तरानन्तरद्वितीयमण्डलगतद्वयपरिमाणे योजिते सति यथोक्तं सर्वाभ्यन्तरमण्डले द्वयपरिमाणं भवतीति ज्ञेयं। कथं चैवं योजनानां, सहस्रैर्दूरगावपि। आसन्नाविव दृश्येते, तरणी उदयास्तयोः ? ॥ ६७ ॥ मध्याह्ने तु योजनानामष्टशत्यां स्थितावपि। दूरस्याविव दृश्येते, कथमुज्ज्वलत्विषी ननु ? ॥६८॥ अत्रोच्यते-दूरत्वेन प्रतीधातात्स्यमित्यमहसां रवी। आसन्नौ सुखदृश्यत्वात्, ज्ञायते उदयास्तयोः ॥६९॥ मध्याह्ने चासन्नतया, प्रसर्प्यन्तीव्ररश्मिभिः। ज्ञायते दुर्बिरीक्ष्यत्वादासन्नावपि दूरगौ ॥७०॥ तथा चागमः-“लेस्सापडिघाएणं उगमणमुहुत्तंसि दूरे अ मूले अ वीसंति” अत्र दूरे चेति प्रष्टुस्थानापेक्षया विप्रकृष्टे, अ दीसंति, लेसापडिघाएणं अन्धमणमुहुत्तंसि दूरे अ मूले अ वीसंति” इति, लेसाहितावेणं मज्झन्ति अमुहुत्तंसि मूले अ दूरे मूले चेति द्रष्टृप्रतीत्यपेक्षया आसन्ने इति भग० शा० ८ उ० ८। दूरत्वादेव भूलमाविव तावुदयास्तयोः। नैकव्यादेव दृश्येते, मध्याह्ने स्वामगाविव ॥ ७१ ॥ उच्यतं तु सर्वदापि, समानमेव सूर्ययोः। योजनानां षष्टशत्या, नावाग

न परतश्च तौ ॥७२॥ एवं दृष्टिपथासिप्ररूपणा प्रपञ्चिता । अथ प्ररूपणां भान्वोः, कुर्मोऽर्द्धमण्डलस्थितेः ॥७३॥ ६॥
एकं मण्डलमेकनाहोरात्रेण समाप्यते । द्वाभ्यामभिमुखस्थाभ्यां, रविभ्यां प्रतिवादिवत् ॥ ७४ ॥
मेरोर्दक्षिणपूर्वस्यां, यदा प्रथममेव हि । एकः सूर्यः प्रविशति, सर्वोभ्यन्तरमण्डलम् ॥ ७५ ॥ पश्चिमो-
त्तरदिग्भागे, तदैवान्योऽपि भास्करः । समकालं स्पृष्ट्वेव, सर्वान्तर्मण्डले विशेत् ॥ ७६ ॥ इत्थं ताभ्यां
प्रविशद्भ्यां, व्याप्तं यत्प्रथमक्षणे । क्षेत्रं व्यपेक्षया तत्स्य, कल्प्यमानन्तरमण्डलम् ॥ ७७ ॥ प्रथमास्तु
क्षणावूर्द्धं, विवस्वन्तौ शनैः शनैः । क्रमादपसरन्तौ च, सर्वोभ्यन्तरमण्डलात् ॥ ७८ ॥ अनन्तरबहिर्भा-
यिमण्डलाभिसुखं किल । सर्पन्तौ चरतश्चरं, ततश्च प्रथमक्षणे ॥ ७९ ॥ स्पृष्टं क्षेत्रं यदेताभ्यां, तदपेक्ष्य
प्रकल्पितम् । ज्ञेयं मण्डलतुल्यत्वान्मण्डलं न तु तात्पर्यम् ॥ ८० ॥ तथाहुः—“रविदुग्धमणवसाओ निष्फज्जह
मंडलं इह एगं । तं पुन मंडलसरिसंति मंडलं बुबह तहाहि ॥ ८१ ॥ गिरिनिसदनीलवंतेसु लगगयाणं रवीण
कक्षंमि । पढमाउ चेय समया ओसरणेणं जओ भमणं ॥ ८२ ॥ तो नो निच्छयरुवं निष्फज्जह मंडलं दिणयरारणं ।
चंदाणचि एवं चिय निच्छयओ मंडलाभावो ॥ ८३ ॥” मेरोर्दक्षिणपूर्वस्यामेकोऽभ्यन्तरमण्डले । संक्रम्य याम्य-
दिग्भागं, यदा मेरोः प्रकाशयेत् ॥ ८४ ॥ तदाऽपरोत्तरदिशि, प्राप्सोऽभ्यन्तरमण्डलम् । अन्यो मेरोरुदग्भागं,
प्रकाशयति भानुमान् ॥ ८५ ॥ युग्मम् । दक्षिणोत्तरयोर्मेरोः, सर्वोत्कृष्टं दिनं तदा । रात्रिः सर्वजघन्यैषोऽहोरात्रो
चत्सरऽन्तिमः ॥ ८६ ॥ अहोरात्रे नवाब्दस्य, चरतः प्रथमे यदि । द्वितीयमिन्मण्डलेऽर्को, निष्क्रम्यान्तरम-

पण्डलात् ॥ ८७ ॥ दक्षिणात्यस्तदा सूर्यः, सर्वान्तर्मण्डलाश्रितात् । विनिर्गत्य दक्षिणाद्धीक्षाघव्यां सुरभूभृतः
 ॥ ८८ ॥ द्वितीयस्य मण्डलस्योत्तराद्धीक्षाश्रितश्चरन् । मेरोरुत्तरदिग्भागं, प्रकाशयति दीपयत् ॥ ८९ ॥ उत्तराहः-
 पतंगस्तु, सर्वान्तर्मण्डलाश्रितात् । उत्तराद्धीक्षिर्निर्गत्य मेरोर्दक्षिणपूर्वतः ॥ ९० ॥ द्वितीयस्य मण्डलस्य,
 दक्षिणाद्धीक्षुपाश्रितः । मेरोर्दक्षिणदिग्भागं, प्रकाशयति लीलया ॥ ९१ ॥ क्षेत्रमाभ्यां च यत्स्पष्टं, तस्याहः
 प्रथमक्षणे । द्वितीयं मण्डलं बुद्ध्या, कल्पयते तदपेक्षया ॥ ९२ ॥ एवं च-एकैकसिन्नहोरात्रे, एकैकमर्द्धमण्डलम् ।
 संक्रम्य संचरन्तौ तावन्योऽन्यव्यतिहारतः ॥ ९३ ॥ प्रत्येकं द्वौ सुहृत्तैकपट्टिभागौ दिने दिने । क्षपयन्तौ सर्व-
 वाक्ष्यमण्डलावधिगच्छतः ॥ ९४ ॥ तस्मिन् पुनः सर्ववाक्ष्यार्वाचीनमण्डलस्थितात् । दक्षिणाद्धीक्षिर्निर्गत्य,
 सर्वान्तर्मण्डलाश्रितम् ॥ ९५ ॥ उत्तराद्धीक्षं विवशति, यः प्रकाशितवान्पुरा । रविर्मेरोर्याभ्यभागं, सर्वोभ्यन्त-
 रमण्डले ॥ ९६ ॥ यस्तु तत्रोत्तरभागमदिदीपद्रविः पुरा । स सर्ववाक्ष्यार्वाचीनमण्डलस्योत्तरार्द्धतः ॥ ९७ ॥ निर्गत्य
 दीपयेद्याभ्यमर्द्धं सर्वान्तर्मण्डले । आद्यं संवत्सरस्यार्द्धमेवमाभ्यां समाप्पते ॥ ९८ ॥ ततस्तौ वाचपि रवी,
 सौम्यायनादिमक्षणे । अनन्तरं सर्ववाक्ष्याद्धितीयं मण्डलं श्रितौ ॥ ९९ ॥ उत्तरार्द्धं योऽदिदीपत्सर्वान्तर्मण्ड-
 लाश्रितम् । दीपयेत्सोऽन्न याम्यार्द्धमुत्तरार्द्धं ततः परम् ॥ १०० ॥ एवं पुनर्मण्डलार्द्धमेकैकं व्यतिहारतः । एकै-
 कसिन्नहोरात्रे, आक्रामन्तौ दिवाकरौ ॥ १ ॥ प्रत्येकं द्वौ सुहृत्तैकपट्टिभागौ दिने दिने । चक्षुयन्तौ क्रमात्प्राप्तौ,
 सर्वोभ्यन्तरमण्डले ॥ २ ॥ मण्डलेऽसिन्नहोरात्रे, गताब्दस्यांतिमे रवी । यथाऽदिदीपतामर्द्धं, पुनर्दीपयतस्तथा

॥३॥ इत्यर्द्धमण्डलस्थितिः ७ । सूर्यवत्कव्यता चैवं, यथाम्नायं प्रपंचिता । एवं प्रपञ्चयामोऽथ, चन्द्रचारप्ररूपणाम् ॥ ४ ॥ आदौ क्षेत्रं मण्डलानां १, तदवाधा २ तदन्तरम् ३ । तद्यारश्च ४ वृद्धिहानिप्रतिभासप्ररूपणा ५ ॥ ५ ॥ अग्रानुयोग्याराणि, पञ्चाहुस्तत्त्ववेदिनः । तत्रादौ मण्डलक्षेत्रपरिमाणं प्रतन्यते ॥ ६ ॥ मण्डलानि पञ्चदश, चन्द्रस्य सूर्यसंख्यया । पट्पञ्चाशद्योजनैकपट्टिभागपृथून्यतः ॥ ७ ॥ गुणिताः पञ्चदशभिः, पट्पञ्चाशद्भवन्ति ते । अष्टौ शतानि चत्वारिंशान्येकपट्टिजा लवाः ॥ ८ ॥ एकपट्ट्या विभज्यन्ते, योजनानयनाय ते । त्रयोदश योजनानि, लब्धान्येतत्तु शिष्यते ॥ ९ ॥ सप्तचत्वारिंशदंशा, योजनस्यैकपट्टिजाः । मण्डलानां पुनरेषामन्तराणि चतुर्दश ॥ १० ॥ पञ्चत्रिंशद्योजनानि, त्रिंशत्तथैकपट्टिजाः । लवा एकस्यैकपट्ट्यंशस्य क्षुण्णस्य मसधा ॥ ११ ॥ भागाद्यत्वार एकैकमेतायदन्तरं भवेत् । शीतद्युतेर्मण्डलेषु, तत्रोपपत्तिरुच्यते ॥ १२ ॥ चन्द्रमण्डलयिष्कर्मणे, प्राग्यत्पञ्चदशाहते । शोधिते मण्डलक्षेत्रायोजनानां चतुःशती ॥ १३ ॥ शेषा सप्तनवत्याद्या, लोकोऽंशधौकपट्टिजः । विभज्यन्ते ते च चतुर्दशभिर्मण्डलान्तरैः ॥ १४ ॥ पञ्चत्रिंशद्योजनानि, लब्धान्युद्धरिते हते । एकपट्ट्यैकपट्ट्यंशेनैकेन च समन्विते ॥ १५ ॥ अष्टाविंशा चतुःशत्येतस्याश्च भजने सति । चतुर्दशभिः स्यन्ते, त्रिंशदंशाः पुरोदिताः ॥ १६ ॥ शेषा अष्टौ स्थिता भाज्या, भाजकाश्च चतुर्दश । भागाप्राप्त्याऽपवर्त्यन्ते, ततो दाम्यामुभावपि ॥ १७ ॥ भागभागास्ततो लब्धाश्चत्वारः सासिका इति । एतच्चतुर्दशगुणं, कर्त्तव्यं प्रथमं स्विह ॥ १८ ॥ पञ्चत्रिंशद्योजनानि, चतुर्दशगुणानि चै । शतान्यभूवंश्चत्वारि, नवत्याद्यानि येऽपि च

॥ १९ ॥ त्रिशदेकपष्टिमागाश्चतुर्दशगुणीकृताः । जाताः शतानि चत्वारि, विंशत्याख्यानि तेऽप्यथ ॥ २० ॥ एकपष्ट्या विभज्यन्ते, योजनप्राप्तये ततः । लब्धा षड्योजनी शेषाश्चतुष्पञ्चाशदंशकाः ॥ २१ ॥ सप्तमस्तस्यैकपष्टिभागस्य या चतुर्लंबी । चतुर्दशगुणा साऽपि, षट्पञ्चाशद्वचन्यमी ॥ २२ ॥ अष्टावेकपष्टिभागा, जायन्ते सप्तमाजिताः । द्वापष्टिरेते स्युः प्राच्यचतुःपञ्चाशतायुताः ॥ २३ ॥ एकपष्ट्येषां च भागे, प्राप्तं सैकांशयोजनम् । योज्यतेऽंशश्चांशराशौ, योजनं योजनेषु च ॥ २४ ॥ एवं च-योजनानां पञ्चशती, दशोत्तरैकपष्टिजाः । अष्टचत्वारिंशदंशा, मण्डलक्षेत्रसंमितिः ॥ २५ ॥ कुतैवं मण्डलक्षेत्रपरिमाणप्ररूपणा । संख्याप्ररूपणा त्वेषामाहुः पञ्चदशादिमकाम् ॥ २६ ॥ तत्र पञ्च मण्डलानि, जम्बूद्वीपे जिना जगुः । शेषाणि तु दशाम्भोधौ, मण्डलान्यमृतद्युतेः ॥ २७ ॥ अथाथा तु त्रिधा प्राग्वत्, तत्राथा मेर्वपेक्षया । ओघतो मण्डलक्षेत्रावाधाऽन्या प्रतिमण्डलं ॥ २८ ॥ तृतीया तु मिथोऽवाधा, शशिनोः प्रतिमण्डलम् । तत्रौघतोऽर्कचन्मेरोर्मण्डलक्षेत्रमीरितम् ॥ २९ ॥ चतुश्चत्वारिंशतैव, सहस्रैरष्टभिः शतैः । विंशत्याह्वर्योजनानामियतैवायमण्डलम् ॥ ३० ॥ पद्मिशयोजनान्येकपष्ट्यंशाः पञ्चविंशतिः । एकस्यैकपष्टिजस्य, चत्वारः सप्तजा लवाः ॥ ३१ ॥ वर्द्धन्तेऽन्तरमेतावत्प्रतिमण्डलमादिमात् । सर्वान्यमण्डलं यावत्ततो द्वितीयमण्डलम् ॥ ३२ ॥ सत्सहस्रैश्चतुश्चत्वारिंशताऽथाष्टभिः शतैः । षट्पञ्चाशैरेकपष्टिभागैस्तत्प्रमितैस्तथा ॥ ३३ ॥ एकस्यैकपष्टिजस्य, चतुर्भिः सप्तजैर्लवैः । स्यान्मन्दरादन्तरितमेकतो परतोऽपि च ॥ ३४ ॥ सर्वथाहामण्डलं तु, स्थितं बुरे सुमेरुतः । सहस्रैः पञ्चचत्वारिंशता त्रिंशैस्त्रिभिः शतैः ॥ ३५ ॥ योजनानां योज-

नैरुपष्टिभागाष्टकोज्झितैः । अथो मिथोऽन्तरं वक्ष्ये, शशिनोः प्रतिमण्डलम् ॥ ३६ ॥ इद्वेर्मिथोऽकवत्सर्वान्तर-
रत्नमण्डलेऽन्तरम् । सहस्रा नवनवतिश्चत्वारिंशः च पट्टशती ॥ ३७ ॥ इतश्च-द्वाससतिर्योजनानामेकपञ्चाशदं-
शकाः । एरुपष्टिमवाः सप्तभक्तस्यास्य लवोऽपि च ॥ ३८ ॥ एतावदन्तरे ग्लावौ, वद्धेते प्रतिमण्डलम् । ग्रहि-
निष्क्रमनोरन्तर्विशतोः परिहीयते ॥ ३९ ॥ एतच्च यत्पुरा प्रोक्तं, प्रतिमण्डलमेकतः । अन्तरं तद्विगुणितं, भवे-
त्पार्श्वययोरुभयम् ॥ ४० ॥ एवं च-सहस्रा नवनवतिर्योजनानां शतानि च । द्वादशोपेतानि सप्तविभागाश्चैक-
पष्टिजाः ॥ ४१ ॥ एकपञ्चाशदेकोऽंशः, एकपष्टिलवस्य च । सप्तभागीकृतस्यैतद्वितीयमण्डलेऽन्तरम् ॥ ४२ ॥
सर्वान्तिमेऽन्तरं लक्षं, सपष्टीनि शतानि पट्ट । योजनानामेकपष्टिभागैः षोडशभिर्विना ॥ ४३ ॥ अष्टांशोरुभ्यां-
समिह, मण्डलं भानुमण्डलात् । अष्टाष्टार्वाक्षेत्रभागा, आभ्यां रुद्धास्ततोऽधिकाः ॥ ४४ ॥ ततः षोडश-
भिर्भागैर्गूर्यूनं परममन्तरम् । सर्वान्त्यमण्डले ग्लावोरर्कयोः परमान्तरात् ॥ ४५ ॥ एवं कृता चंद्रमसोर्मिथोऽद्या-
द्याप्ररूपणा । साम्प्रतं मण्डलाचारप्ररूपणा प्रपञ्चयते ॥ ४६ ॥ परिक्षेपा मण्डलानां १, मुहूर्त्तगतिरत्र च २ । मण्ड-
लार्द्धमण्डलयोः, फालसंख्याप्ररूपणा ३ ॥ ४७ ॥ साधारणासाधारणमण्डलानां प्ररूपणा ४ । एवं चत्वार्यनु-
योगद्वाराण्यत्र जिना जगुः ॥ ४८ ॥ विष्कम्भायामतस्तत्र, सर्वाभ्यन्तरमण्डलम् । सहस्रा नवनवतिश्चत्वा-
रिंशः च पट्टशती ॥ ४९ ॥ तिस्रो लक्षाः पञ्चदश, सहस्रा योजनान्यथ । परिक्षेपोऽधिकोऽभ्यन्त-
रमण्डले ॥ ५० ॥ भावना तूभयोरपि सूर्याभ्यन्तरमण्डलवत् । द्वितीयमण्डलव्यासं विभाव्योक्तानुसारतः ।

॥ ६९ ॥ तद्वेपरीत्याद् द्वापष्ट्या, साग्रयातैर्विधुस्तु तत् । साष्टपष्टिः सप्तदशशती तानि युगे ततः ॥ ६७ ॥ एक-
चन्द्रस्य म-
ण्डलपरिक्षे-
पो मुहूर्त्त-
गतिश्च

चन्द्रापेक्षयाऽर्द्धमण्डलानि भवन्ति हि । तावन्येव च पूर्णानि, द्वयोरिन्द्वोरपेक्षया ॥ ६८ ॥ ततश्च-साष्टपष्टिस-
प्तदशशतमानार्द्धमण्डलैः । युगान्तर्भाविभी रात्रिन्दिवानां यवि लभ्यते ॥ ६९ ॥ अष्टादशशती त्रिंशत्, तदा
ननु किमाप्स्यते । द्वाभ्यामर्द्धमण्डलाभ्यामिति राशित्रयं लिखेत् ॥ ७० ॥ १७६८।१८३०-२ ॥ अन्येन राशिना
राशौ, मध्यमे गुणिने सति । जातः शतानि पट्टिशत्सपष्टीन्येव भज्यते ॥ ७१ ॥ साष्टपष्टिसप्तदशशतात्म-
काथराशिना । अहोरात्रद्वयं लब्धं, चतुर्विंशं शतं स्थितम् ॥ ७२ ॥ अहोरात्रस्य च त्रिंशन्मुहूर्त्ता इति ताडि-
तम् । त्रिंशताऽभृद्विशतियुक्, सप्तत्रिंशच्छतात्मकम् ॥ ७३ ॥ अस्मिन्साष्टपष्टिसप्तदशशत्या हृते द्वयम् । लब्धं
मुहूर्त्तयोः शेषं, शतं चतुरशीतियुक् ॥ ७४ ॥ १८४ ॥ भागाप्राप्त्याऽपवर्त्येते, अष्टभिर्भाज्यभाजकौ । त्रयोविंश-
तिरेकोऽन्यथैकाविंशं शतद्वयम् ॥ ७५ ॥ एषा मुहूर्त्तद्वापष्टिः, सवर्णनाय गुण्यते । एकविंशत्तन्मात्रं
शताभ्यां, ये चोपरितना लवाः ॥ ७६ ॥ त्रयोविंशतिकृताः प्राक्, ते क्षिप्यन्ते भवेत्ततः । त्रयोदश सहस्राणि
(१३७२५), सतस्या सप्तशत्यपि ॥ ७७ ॥ सर्वान्तर्मण्डलस्थस्य, परिधिर्यः पुरोदितः । एकविंशल्यधिकाभ्यां, शता-
भ्यां सोऽपि गुण्यते ॥ ७८ ॥ जाताः पट् कोटयः पणवतिलक्षाः स्वरूपतः । चतुर्विंशत्सहस्राणि, षट्शल्येको-
नसप्ततिः ॥ ७९ ॥ सहस्रैश्चतुर्विंशतिभिः, सतस्रैः सप्तभिः शतैः । एषां भागे हृते लब्धा, मुहूर्त्तगतैरेन्दवी
॥ ८० ॥ योजनानां सहस्राणि, पञ्चोपरि त्रिसप्ततिः । चतुश्चत्वारिंशान्यंशशतानि सप्तसप्ततिः ॥ ८१ ॥ अष्टत्तै-

गतिरित्येवं, भाव्येन्द्रोः प्रतिमण्डलम् । विभाज्योक्तभाजकेन, प्राग्वत्परिरयं निजम् ॥ ८२ ॥ मुहूर्तीयगतौ
यद्वा, वर्द्धन्ते प्रतिमण्डलम् । त्रियोजनी पञ्चपञ्चांशाश्च पणवतिः शताः ॥ ८३ ॥ भागा एकयोजनस्य, विभ-
क्तस्य सहस्रकैः । त्रयोदशमितैः सप्तशत्या च पञ्चविंशत्या ॥ ८४ ॥ अत्रोपपत्तिः—योजनविंशती त्रिंशा, या
वृद्धिः प्रतिमण्डलम् । उक्ता परिरये शुण्या, सा द्विशत्येकविंशत्या ॥ ८५ ॥ भक्तत्रयोदशसहस्रादिना राशि-
ना च सा । दत्ते त्रियोजनीं शेषानंशानपि यथोदितान् ॥ ८६ ॥ सर्वान्तर्मण्डले चन्द्रौ, जनानां दृष्टिगोचरौ ।
सहस्रैः सप्तचत्वारिंशता त्रिपष्टियुक्त्या ॥ ८७ ॥ द्विशत्या च योजनानां, एकस्य योजनस्य च । पष्ट्यंशैरेक-
विंशत्या, तत्रोपपत्तिरुच्यते ॥ ८८ ॥ अन्तर्मण्डलपरिधेर्दशांशे त्रिगुणीकृते । इन्द्रोः प्रकाशक्षेत्रं स्यात्, ताप-
क्षेत्रमियार्कयोः ॥ ८९ ॥ अर्द्धं प्रकाशक्षेत्रस्य, पूर्वतोऽपरतोऽपि च । इन्द्रोरपि दृष्टिपथप्रसिर्विचल्यतोऽपि च
॥ ९० ॥ तथा च जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिस्तत्र—“तथा णं इहगपस्त मणूसस्त सीयालीसाए जोअणसहस्सेहिं दोहि
य तेचट्ठेहिं जोअणसएहिं पगवीसाए सट्ठिभाएहिं जोअणस्त चंदे चक्खुफासं हयमागच्छइ” एतदुक्तौ च—“पशु
पट्टिभागीकृतयोजनसत्कैकविंशतिभागाधिकत्वं तत्तु संप्रदायगम्यं, अन्यथा चन्द्राधिकारे साधिकदापट्टि-
मुहूर्तप्रमाणमण्डलपूतिकांलस्य छेदराशित्वेन भणनात् सूर्याधिकारसत्कपट्टिमुहूर्तप्रमाणमण्डलपूतिकांलस्य
छेदराशित्वेनानुपपद्यमानत्वात् इति दृश्यते, तदत्र तत्त्वं बहुश्रुतगम्यं” । पञ्च योजनसहस्राः, पञ्चविंशतियुक्ता
शतम् । योजनस्य त्रयैकस्य, पञ्चविंशतिसंयुतैः ॥ ९१ ॥ त्रयोदशभिः सहस्रैर्मत्तस्य सप्तभिः शतैः । भागा

नयत्यभिफाति, शतान्येकोनसप्ततिः ॥ ९२ ॥ मुहूर्त्तगतिरेपेन्द्रोः, सर्वपर्यन्तमण्डले । अथात्रैव दृष्टिपथप्राप्ति-
र्विविच्यतेऽनयोः ॥ ९३ ॥ एकत्रिंशता योजनसहस्रैरष्टभिः शतैः । एकत्रिंशोः सर्वबाह्ये, दृश्येते मण्डले विधू-
॥ ९४ ॥ “अत्र सूर्याधिकारोक्तं तीसाण् सट्ठिभाण्हि इत्यधिकं मन्तव्यं” इति जम्बूद्वीपप्रज्ञसिधृत्सौ । अत्र
मर्याभ्यन्तरसूर्यपाणचन्द्रमण्डलयोर्दृष्टिपथप्राप्तिता दर्शिता, शेषमण्डलेषु सा चंद्रप्रज्ञसिधृत्क्षेत्रसमासज-
न्मुदीपप्रज्ञसिधृत्तृत्तयाद्विषु ग्रन्थेषु पूर्वैः कापि दर्शिता नोपलभ्यते ततोऽत्रापि न दर्शितेति ज्ञेयं, अत्र
प्रतिमण्डलमित्येवं, मुहूर्त्तगतिरीरिता । मण्डलार्द्धमण्डलयोः, कालमानमथ” श्रुते ॥ ९५ ॥ नवशत्या विभक्तस्य,
चक्षुस्पादशाट्यया । विभागैर्मण्डलार्द्धस्य, किलैकत्रिंशतोनितम् ॥ ९६ ॥ अर्द्धमण्डलमेकेनाहोरात्रेण समाप्यते ।
एकैकेन शशाङ्केन, यत्र कुत्रापि मण्डले ॥ ९७ ॥ द्विचत्वारिंशदधिकैः, शतैश्चतुर्भिरेव च । अहोरात्रस्य भक्तस्य,
लवैरुत्तिशताऽधिकौ ॥ ९८ ॥ अहोरात्रौ पूर्त्तिकाल, एकस्मिन् मण्डले विधोः । रविस्तु पूरयेत्पूणार्णहोरात्रद्वित-
मेन तत् ॥ ९९ ॥ मण्डलार्द्धमण्डलयोरुक्तं कालसंमितिः । साधारणासाधारणमण्डलानि ब्रवीम्यथ ॥ १०० ॥
प्रथमं च तृतीयं च, पष्ठं सप्तममष्टमम् । दशमैकादशे पञ्चदशमित्यष्टमण्डली ॥ १ ॥ नक्षत्रैरधिरहिता,
मदाऽपि तु दिमयुतेः । मण्डलेष्वेव नक्षत्राण्यपि चारं चरन्ति यत् ॥ २ ॥ द्वितीयं च चतुर्थं च, पञ्चमं नवमं
तथा । त्रीणि च द्वादशादीनि, किलेषा सप्तमण्डली ॥ ३ ॥ ऋक्षैः सदा चिरहिता, मण्डलेष्वेव नो भवेत् ।
कदापि नारकशानाम्भूपरेषु गयाभिय ॥ ४ ॥ प्रथमं तृतीयमेकादशं पञ्चदशं तथा । रविचन्द्रोद्दुसामान्या,

५ ॥ एतेषु मण्डलेष्विन्द्रुर्नक्षत्राणि तथा रविः । चारं चरन्ति सर्वेऽपि, राजमार्गे
 व्दीनि पञ्च सूर्यचारहीनानि सर्वथा । शेषाणि मण्डलानीन्द्रोः, किञ्चिद्भानुः सृष्टोदपि
 भारणासाभ्यरणमण्डलान्येवमूचिरे । सम्पत्तीन्द्रोर्धृद्धिहानिप्रतिभासः प्ररूप्यते ॥ ८ ॥
 परूपेणेन्द्रुमण्डलम् । सदापि हानिर्धृद्धिर्यो, येक्ष्यते सा न तास्विकी ॥ ९ ॥ केवलं या
 ग परे । राहुविमानाथरणयोगात् सा प्रतिभासते ॥ १० ॥ तग्नाहि-ध्रुवराहुः पर्वराहुरेवं
 होस्तत्र कृष्णसमं विमानमीरितम् ॥ ११ ॥ तत्र चन्द्रविमानस्य, प्रतिष्ठितमथस्तले ।
 रति सर्पदा ॥ १२ ॥ तेनापासुस्य चायुल्य, चरलयः शनैः शनैः । वृद्धिहानिप्रतिभासः,
 श तयोक्तं—“चन्द्रस्स नेप हाणी नचि चुष्टी वा अयष्टिओ चंदो । सुक्षिलमायस्स पुणो
 १४ ॥ त्तिणहं राहुत्तिमाणं नियं चंदेण होइ अचिरहिथं । जउरंगुलमण्णसं मिट्ठा चंदस्स तं
 द्रो परिहाणी वाधि होइ चंदस्स” तत्र प्रकल्प्य द्वापष्टि, भागान् शशाङ्कमण्डले । द्विगते
 तुष्टयम् ॥ १६ ॥ एतापदाघियते तत्, प्रलयं भरणीभुवा । अहोभिः पञ्चदशभिरेवमाघि-
 द्रो भागौ तिष्ठतः शेषौ, सर्ववानाघृतौ च तौ । एषा कला पोज्झीति, प्रसिद्धिमगमद्
 तेषंशाः पंचदश, विमाने राह्वेऽथ सः । जयत्येकैकांशयुष्मा, नीतिशोऽरिमियोदुपम्
 १७ ॥ अथपञ्चांशेन कृष्णप्रतिपदि ध्रुवम् । मुक्त्वांशौ दायनाचार्यौ, शेषपष्टेः सितस्त्रिपः ॥ २० ॥

चतुर्भागात्मकं पञ्चदशं भागं चिधुंतुदः । आद्युणोति द्वितीयायां, निजभागद्वयेन च ॥ २१ ॥ अष्टभागात्मकौ पञ्चदशांशौ द्वौ रुणद्धि सः । पट्टि भागानित्यमायां, सैः पञ्चदशभिल्वैः ॥ २२ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ ततः शुक्ल-
प्रतिपदि, चतुर्भागात्मकं लवम् । एकं पञ्चदशं व्यक्तीकरोत्यपसरन् शनैः ॥ २३ ॥ द्वितीयायां द्वौ विभागौ,
पूर्णिमायामिति क्रमात् । द्वापष्ट्यंशात्मकः सर्वः, स्फुटीभवति चन्द्रमाः ॥ २४ ॥ इन्दोश्चतुर्लवात्मंशो, याव-
त्कालेन राहुणा । विधीयते मुच्यते च, तावत्कालमिता तिथिः ॥ २५ ॥ इन्दोः विधीयमानाः स्युः, कृष्णाः
तिपदादिकाः । तिथयो मुच्यमानाः स्युः, शुक्लाः प्रतिपदादिकाः ॥ २६ ॥ तथाहुः—“कालेन जेण दायइ
लसभागो उ सा तिही होइ । तह चेव य बुद्धीए एवं तिहिणो समुप्पसी ॥ २७ ॥” एकोनत्रिंशता पूर्णे-
सैश्च द्विपष्टिजैः । द्वात्रिंशता मुहूर्त्तांशैरेकैको रजनीपतेः ॥ २८ ॥ चतुर्द्वौ पष्ट्यंशरूपो, राहुणाऽऽच्छा-
नः । मुच्यते च तदैतावन्मानाः स्युस्तिथयोऽखिलाः ॥ २९ ॥ एवंच-द्वापष्टिभक्ताहोरात्रस्यैकष्ट्या
तिथिरेवं वक्ष्यते यद्, तद्युक्तमुपपद्यते ॥ ३० ॥ तिथिमानेऽसिंश्च हते, त्रिंशता स्याद्यथोदितैः ।
एवमपि, त्रिंशत्तिथिमितः खलु ॥ ३१ ॥ ननु राहुविमानेन, योजनार्द्धमितेन वै । पट्टपञ्चाशद्योज-
भागमितं खलु ॥ ३२ ॥ कथमाच्छादितुं शक्यं, गरीयः शशिमण्डलम् ? । लघीयसा गरीयो हि, कुरा-
कुटम् ॥ ३३ ॥ एवमुत्तरयन्त्यत्र, केचित्प्राक्तनपण्डिताः । लघीयसोऽप्यस्य कान्तिजालैरत्यंतमेवकैः
च्छायते महदपि, शशिविम्बं प्रसृत्वरैः । दावानलोच्छलद्भूमस्तोमैरिव नभोऽङ्गणम् ॥ ३५ ॥ अन्ये त्व-

भिवधुधीरा, योजनाद्धं यदुच्यते । मानं ग्रहविमानस्य, तदेतत्प्रायिकं ततः ॥ ३६ ॥ योजनायामविष्कम्भं,
 तद्भ्रात्रिशांशमेकुरम् । स्वभानुमण्डलं तेन, विधुराव्रियते सुखम् ॥ ३७ ॥ तथा चाहः—“आयामो विखलंभो
 जोअणमेगं तु तिगुणिओ परिही । अङ्गइज्ज धणुसया राहुस्स विमाणवाहल्लम् ॥ ३८ ॥” संग्रहण्यादशं प्रक्षे-
 पमार्येयं दृश्यते, भगवतीवृत्तावप्येतस्याद्यालनाया एवं प्रत्यवस्थानं—“यदिदं ग्रहविमानमर्द्धयोजनप्रमाणमिति
 तत्प्रायिकं, ततश्च राहोर्ग्रहस्योक्ताधिकप्रमाणमपि विमानं संभाव्यते, अन्ये पुनराहुः—लघीयसोऽपि राहुविमा-
 नस्य महता तमिस्त्ररश्मिजालेन तदाव्रियते” इति भगवतीसूत्रवृत्तौ १२ शते । पञ्चमोद्देशके, तत्त्वं तु केव-
 लिनो विदन्ति । कदाचिद् ग्रहण इव, विमानमुपलभ्यते । वृत्ताकृति ध्रुवराहोः, कदाचिन्न तथा च किम् ? ॥ ३९ ॥
 दिनेषु येषु तमसाऽभिभूतः स्याद्गुणं शशी । तेषूपलभ्यते वृत्तं, विमानस्य येषु च ॥ ४० ॥ शशी विशुद्धकां-
 तित्यासमसा नाभिभूयते । वृत्तं विमानं नैतस्य, दिनेषु तेषु दृश्यते ॥ ४१ ॥ तथोक्तं—“वदुच्छेओ कहवइ
 दिवसे धुवराहुणो विमाणस्स । दीसइ परं न दीसइ जह गहणे पधराहुस्स ॥ ४२ ॥” “आचार्य आह—अद्यत्थ
 नहि तमसाऽभिभूयते जं ससी विसुज्झंतो । तेण न वदुच्छेओ गहणे उ तमो तमोचहुलो ॥ ४३ ॥” भगवती-
 वृत्तौ ॥ यदा तु लेश्यामावृण्वन्, पर्यराहुर्व्रजत्यधः । पुंणपदन्तमण्डलयोर्योक्तकालमानतः ॥ ४४ ॥ तदा भव-
 त्युपरागो, यथार्हं चन्द्रसूर्ययोः । जनैर्ग्रेहणमित्यस्य, प्रसिद्धिः परिभाव्यते ॥ ४५ ॥ जघन्यतस्तत्र पण्णां,
 मासामन्ते शशिग्रहः । उक्तर्पणतो द्विचत्वारिंशतो मासामतिक्रमे ॥ ४६ ॥ मासैर्जघन्यतः पद्भिर्जोयते तरणि-

ग्रहः । संवत्सरैरष्टचत्वारिंशतोत्कर्षतः पुनः ॥ ४७ ॥ यदा खर्भानुरागच्छन्, गच्छन्वा पुष्यदन्तयोः । लेङ्या-
मावृणुयात्तर्हि, वदन्ति मनुजा सुवि ॥ ४८ ॥ चन्द्रो रविर्वा तमसा, गृहीत इति यद्यथ । लेङ्यामावृत्त्य
पार्श्वेन, गच्छत्यर्कशशङ्कयोः ॥ ४९ ॥ तदा वदन्ति मनुजा, रविणा शशिनाऽथवा । राहोः कुक्षिर्भिन्न इति,
यदा पुनर्विधुन्तुदः ॥ ५० ॥ अर्केन्दुलेङ्यामावृत्त्यापसर्पति तदा सुवि । वदन्ति मनुजा वान्तौ, राहुणा
शशिभास्करौ ॥ ५१ ॥ यदा तु गच्छन् वाऽऽगच्छन्, राहुश्चन्द्रस्य वा रवेः । लेङ्यामावृत्त्य मध्येन, गच्छ-
त्याहुर्जनास्तदा ॥ ५२ ॥ राहुणा रविरिन्दुर्यो, विभिन्न इति चेत्पुनः । सर्वोत्तमना चन्द्रसूर्यलेङ्यामावृत्त्य-
तिष्ठति ॥ ५३ ॥ वायदन्तीह मनुजाः, परमार्थोविदस्तदा । राहुणा क्षुधितेनैव, ग्रस्तश्चन्द्रोऽथवा रविः ॥ ५४ ॥
शृङ्गाटकश्च जटिलः, क्षेत्रकः खरकस्तथा । दुर्द्धरः सगरो मत्स्यः, कृष्णसर्पश्च कच्छपः ॥ ५५ ॥ इत्यस्य नव
नामानि, विमानास्त्वस्य पञ्चधा । कृष्णनीलरक्तपीतशुक्लवर्णमनोरमाः ॥ ५६ ॥ भगवतीस्तत्रशत १२ पद्मोद्दे-
शके । संपूर्णसर्वावयवो विशिष्टालङ्कारमाल्याम्बररम्यरूपः । महर्द्धिको राजति राहुरेव, लोकप्रसिद्धो न तु
मौलिमात्रम् ॥ ५७ ॥ (उपजातिः) किञ्च-चिधोरैकमयनमहोरात्रांस्त्रयोदश । चतुश्चत्वारिंशदहोरात्रांशाः
सप्तपट्टिजाः ॥ ५८ ॥ द्वाभ्यां चन्द्रायणाभ्यां स्याद्भ्रमासः सप्तविंशतिः । अहोरात्राः सप्तपट्टिभागास्तत्रैकविं-
शतिः ॥ ५९ ॥ अत्रोपपत्तिस्त्वेवं-सर्वोद्भूनां चन्द्रभोगो, वक्ष्यमाणः समुचितः । मुहूर्त्तानां शतान्यष्टैकोनविं-
शान्यथो लवाः ॥ ६० ॥ स्युः सप्तविंशतिः सप्तपट्टिजास्त्रिंशता हतः । मुहूर्त्तोक्ते ततो लब्धाऽहोरात्रसप्तविं-

शतिः ॥ ६१ ॥ मुहूर्त्ता नव शिष्यन्ते, भागाश्च सप्तविंशतिः । मुहूर्त्तोः सप्तपट्टिमाः, कार्योः कर्तुं सवर्ण-
नम् ॥ ६२ ॥ यद्दशती व्युत्तरा स्यात्सा, सप्तविंशतिभागयुक् । बभूव षट्दशती त्रिंशा, भागेऽस्यास्त्रिंशतः
पुनः ॥ ६३ ॥ सप्तपट्टिमया भागा, लभ्यन्ते एकविंशतिः । यथोक्तोऽयं भमासोऽस्याद्धौर्द्धं याम्योत्तरायणे
॥ ६४ ॥ चन्द्रोत्तरायणारम्भो, युगादिसमये भवेत् । प्रागुत्तरायणः पश्चाद्याम्यायनमिति क्रमः ॥ ६५ ॥ प्रवृत्तिः
स्याद्यतो ज्योतिश्चक्रचारैकमूलयोः । सूर्ययाम्यायनशीतांशुत्तरायणयोः किल ॥ ६६ ॥ युगादावेव युगपत्तन्त्रार्क-
दक्षिणायनम् । पुण्यसप्तपट्टिजांशत्रयोविंशत्यतिक्रमे ॥ ६७ ॥ युगादायमिजियोगप्रथमक्षणे एव तु । चन्द्रोत्त-
रायणारम्भस्ततो युक्तं पुरोदितम् ॥ ६८ ॥ तथोक्तं जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्धान्तौ-“सकलज्योतिश्चारमूलस्य सूर्यदक्षि-
णायनस्य चन्द्रोत्तरायणस्य च युगपत्प्रवृत्तिर्युगादावेव, सोऽपि चन्द्रायेणस्याभिजियोगप्रथमसमये एव, सूराय-
णस्य तु पुण्यस्य त्रयोविंशतौ सप्तपट्टिभागेषु व्यतीतेषु, तेन सिद्धं युगस्यादित्व”मिति । पुण्यस्य सप्तपट्ट्युत्थ-
विंशत्यंशधिके ततः । मुहूर्त्तदशके श्रुते, मुहूर्त्तैकोनविंशतौ ॥ ६९ ॥ भोग्यायां सप्तचत्वारिंशदंशायां समा-
प्यते । विधुनोदीच्यमयनं, याम्यमारभ्यतेऽपि च ॥ ७० ॥ एवं च सर्वनक्षत्रभोगाद्धौर्द्धानुभवात्मके । सामर्थ्या-
दवसीयेते, याम्योत्तरायणे विधोः ॥ ७१ ॥ नन्वाद्यान्यमण्डलाभिमुखप्रसर्पणात्मके । याम्योत्तरायणे स्यातां,
भानोरिव विधोरपि ॥ ७२ ॥ किञ्च-लोकप्रसिद्धैर्मकरे, कर्कराशिस्थितस्ततः । उदीच्यं याम्यमयनं, विधुरारभते
क्रमात् ॥ ७३ ॥ युगे युगे चतुर्द्विंशं, शतं चन्द्रायणानि वै । त्रिंशान्यष्टादश शतान्येभिश्च युगवासराः ॥ ७४ ॥

युगातीतपर्वसंख्या, कार्यो पञ्चदशाहता । क्षिप्यते तत्र तिथयः, पर्वोपरिगतास्ततः ॥ ७५ ॥ राशेरस्माद्विवर्ज्य-
न्तेऽवमरात्रास्ततः परम् । ऋक्षमासाद्धेन भागे, यत् लब्धं तद्विचार्यते ॥ ७६ ॥ लब्धे समेऽङ्के विज्ञेयमतीतिं
दक्षिणायनम् । विपमेऽङ्के पुनर्लब्धे, व्यतीतमुत्तरायणम् ॥ ७७ ॥ शेषांस्तूद्धरितानंशान्, सप्तपष्ट्या हरद्बुधः ।
लब्धाङ्कप्रमिता वर्त्तमानायनदिना गताः ॥ ७८ ॥ तत्राप्युद्धरिता येऽङ्कास्ते विज्ञेया विशारदैः । दिनस्य सप्त-
पष्ट्यंशा, दृश्यन्तेऽत्र निदर्शनम् ॥ ७९ ॥ यथा युगादेरारभ्य, नवमासव्यतिक्रमे । पञ्चम्यां केनचित्पृष्ठं, किं
चन्द्रायणमस्ति भोः ? ॥ ८० ॥ कुर्यात्पञ्चदशमानी, पर्वोण्यष्टादशात्र च । क्षिपेद्गतान्पञ्च तिथीन्, त्यक्त्वा-
ऽवमचतुष्टयम् ॥ ८१ ॥ एकसप्तत्या समेतं, संजातं शतयोर्द्वयम् । आजकोऽस्य भमासाद्धं, पूर्णरूपात्मकं न
तत् ॥ ८२ ॥ किंतु सप्तपष्टिभागैः, कियन्निरधिकं ततः । एष राशिः सप्तपष्ट्या, भागसाम्याय गुणयते ॥ ८३ ॥
अष्टादश सहस्राणि, सप्तपञ्चाशताऽधिकम् । शतं (१८१५७) जातमितश्चोद्बुमासाद्धदिवसा अपि ॥ ८४ ॥
सप्तपष्ट्या हताः शेषैर्धेदवेद लवैर्युताः । जाताः पञ्चदशाह्यानि, शतानि नव तैः पुनः ॥ ८५ ॥ हृते भाज्याङ्के-
ऽयनानि, लब्धान्येकोनविंशतिः । शेषा भागंसप्तशती, द्विसप्तत्यधिका स्थिता ॥ ८६ ॥ अस्या भागे
सप्तपष्ट्या, लब्धा रुद्रमिता दिनाः । शेषाः पंचत्रिंशदंशास्तिष्ठन्ति सप्तपष्टिजाः ॥ ८७ ॥ चन्द्रायणान्यतीतानीत्ये-
वमेकोनविंशतिः । अनन्तरमतीतं यत्तच्चन्द्रस्योत्तरायणम् ॥ ८८ ॥ वर्त्तमानस्य च याम्यायनस्य वासरा गताः ।
एकादश लवाः पंचत्रिंशच्च सप्तपष्टिजाः ॥ ८९ ॥ अत्र पूर्णो भविष्यन्ति, समाप्ते पञ्चमे तिथौ । एवमन्य-

त्रापि भाव्यं, करणं गणकोत्तमैः ॥ ९० ॥ हन्दुस्तत्परिवारश्च, रूपकान्त्यादिभिर्भृशम् । सश्रीक इति विख्यातः, शशी प्राकृतभाषया ॥ ९१ ॥ मृगश्चिह्नं विमानेऽस्य, पीठिकायां प्रतिष्ठितम् । मृगाङ्कितविमानत्वान्मृगाङ्क इति बोध्यते ॥ ९२ ॥ तथा च पंचमाङ्के—“से केणद्वेष्टेणं भंते ! एवं बुचद्-चंदे ससी १, गो० ! चंद-रस णं जोतिसिंदरस जोतिसरणो मियंके विमाणे कंता देवा कंताओ देवीओ” इत्यादि ॥ १२ श० ५ ७० । इति चन्द्रस्वरूपनिरूपणं ॥

एवं संक्षेपतश्चन्द्रनिरूपणं यथा कृतम् । तथैव वर्णयामोऽयं, नक्षत्राणां निरूपणम् ॥ ९३ ॥ आदौ संख्या मण्डलानां १ तेषां क्षेत्रप्ररूपणां २ । एकक्षक्षविमानानां, तथाऽन्तरं परस्परम् ३ ॥ ९४ ॥ सुमेरोर्मण्डलायाया ४, विष्कम्भादि न मण्डले ५ । सुहृत्संगति ६ रावेशः, शशाङ्कमण्डलैः सह ७ ॥ ९५ ॥ दिग्योगो ८ देवता ९ स्तारासंख्यो १० दूनां तथाऽऽकृतिः ११ । सूर्येन्दुयोगाद्वामानं १२ कुलाद्याख्यानिरूपणम् १३ ॥ ९६ ॥ अमा-चास्यापूर्णमानां, नक्षत्रयोगकीर्त्तनम् १४ । प्रतिमासमहोरात्रसमापकानि तानि च १५ ॥ ९७ ॥ पृथिव्य पञ्चदशभिर्द्वारैः पूर्णोपुरैरिव । गम्योदुपरिपाटीति, तामेव प्रथमं ब्रुवे ॥ ९८ ॥ अभिजिह्ववर्णं चैव, घनिष्ठा शततारिका । पूर्वाभद्रपदा सैवोत्तरादिकाऽथ रेवती ॥ ९९ ॥ अभिनी भरणी चैव, कृत्तिका रोहिणी तथा । मृगशीर्षं तथा चाऽऽर्द्रा, पुनर्वसु ततः परम् ॥ १०० ॥ पुष्योऽश्लेषा मघाः पूर्वा, फल्गुन्युत्तरफाल्गुनी । हस्तश्चित्रा तथा स्वातिर्विशाला चानुराधिका ॥ १ ॥ ज्येष्ठा मूलं तथा पूर्वाषाढा सैवोत्तरापि च । जिनप्रवचनोपज्ञं, नक्ष-

त्राणामयं क्रमः ॥ २ ॥ अश्विन्याः कृत्तिकाया या, प्रसिद्धं लौकिकक्रमम् । उल्लङ्घयात्र प्रवचने, यदेतत्क्रमदर्शनम् ॥ ३ ॥ तत्र हेतुः प्रथमतः, संयोगः शशिनोः युगस्यादावभिजितः, शेषाणां तु ततः क्रमात् ॥ ४ ॥ कृत्तिक्यादिक्रमस्तु लोके सप्तशलाकचक्रादिव्येव स्थानेषु उपयोगी श्रूयते ॥ आरभ्य नन्वभिजितो, नक्षत्रानुक्रमो यदि । शेषोऽहनामिव कथं, व्यवहार्यत्वमस्य न ? ॥ ५ ॥ अत्रोच्यतेऽस्य शशिनो, योगो यदल्पकालिकः । ऋक्षांतरानुप्रचिष्टतयाऽस्य तद्विवक्षणम् ॥ ६ ॥ यदुक्तं समवायाने सप्तविंशे समवाये—‘जंजु-दीवे २ अभीष्टवज्रेहिं सत्तावीसाहिं णक्खल्लोहिं संचवहारे चट्ठहं’ एतद्वृत्तिर्यथा—“जम्बूद्वीपे, न धातकीपण्डादौ, अभिजिद्वर्जैः सप्तविंशत्या नक्षत्रैर्व्यवहारः प्रवर्तते, अभिजिद्वक्षत्रस्योत्तरापादाच्चतुर्थपादानुप्रवेशनादिति, लोके तु-उत्तरापादमन्याद्विचतस्रश्च श्रुतेर्घटीः । यदन्त्यभिजितो भोगं, वेधलत्ताद्यवेक्षणे ॥ ७ ॥ अष्टावेव मण्डलानि, स्युरष्टाविंशतेरपि । उद्भूतां तत्र चारस्तु, नियते स्वस्वमण्डले ॥ ८ ॥ इति मंडलसंख्या ॥ साशी-तियोजनशतै, द्वीपस्यान्तरवर्तिनि । उक्तं सुक्तिवधूकान्तैर्नक्षत्रमण्डलद्वयम् ॥ ९ ॥ त्रिंशे च योजनशतत्रये लघणवारिधेः । पञ्च नक्षत्रमण्डलानि, दृष्टानि विष्टपेक्षिभिः ॥ १० ॥ नक्षत्रमण्डलं चक्रवालविष्टक्रमभूतो भवेत् । गव्यूतमेकं प्रत्येकं, गव्यूतार्द्धं च मेदुरम् ॥ ११ ॥ एवं नक्षत्रजातीयमंडलक्षेत्रसंमितिः । दशोत्तरा पंचशती, योजनानां निरूपिता ॥ १२ ॥ नल्लेकस्य ऋक्षस्य, मण्डलक्षेत्रसंभवः । रवेरिवायनाभावात्सदा-चारात्स्वमण्डले ॥ १३ ॥ इति मण्डलक्षेत्रं ।

यत्र यत्र यानि यानि, वक्ष्यन्ते भानि मण्डले । स्यात्तदीयविमानानां, द्वे योजने मिथोऽन्तरम् ॥ १४ ॥
 मिथोऽन्तरमुद्गूनां चेदिदमेव भवेत्तदा । मण्डलक्षेत्रमन्यत्स्याद्गूणं तत्र नेप्यते ॥ १५ ॥ यत्तु-“द्वे जो अणां
 णकलत्तमं डलस्स णकलत्तमं डलस्स य आवाहाणं अंतरे पणत्ते” इत्येतत् जम्बूद्वीपप्रज्ञसिसूत्रं तत् अष्टास्वपि
 मण्डलेषु यत्र २ मण्डले यावन्ति नक्षत्राणां विमानानि तेषामन्तरयोधकं, यत्र अभिजिह्वक्षत्रविमानस्य
 श्रवणनक्षत्रविमानस्य च परस्परमन्तरं द्वे योजने इति ७० श्रीशान्तिचन्द्रगणिभिः स्वकृतवृत्तौ व्याख्यायि
 तदभिप्रायं सम्यग्र न विद्मः, यदपि ७० श्रीधर्मसागरगणिभिः स्वकृतवृत्तौ एतत्सूत्रव्याख्याने द्वे योजने
 नक्षत्रस्य २ चावाधया अन्तरं प्रज्ञसमिते च लिखितमस्ति तदप्यभिप्रायशून्यमेव च ॥ चतुश्चत्वारिंशतैव, सह-
 स्रैरष्टभिः शतैः । विंशैश्च योजनैर्मैरोः, सर्वान्तरं भ्रमण्डलम् ॥ १६ ॥ सहस्रैः पञ्चचत्वारिंशता विंशस्त्रिभिः
 शतैः । योजनैर्मैरुतः सर्वबाह्यं नक्षत्रमण्डलम् ॥ १७ ॥ इति सुमेरोरवाधा ।

विष्णुभ्रायामपरिधिप्रमुखं मानमेतयोः । रवेः सर्वान्तरसर्वबाह्यमण्डलयोरिव ॥ १८ ॥ इति मण्डलचिह्नं-
 भादि ॥ सहस्राणि पञ्च शतद्वयं च पञ्चपष्टियुक् । योजनानि योजनस्य, भक्तस्यैकस्य निश्चितम् ॥ १९ ॥ एक-
 विंशत्या सहस्रैः, पश्चाद्वैर्नवभिः शतैः । विभागाश्च समधिकाः, पूर्वोक्तयोजनोपरि ॥ २० ॥ अष्टादश सह-
 स्राणि, शतद्वयं त्रिपष्टियुक् । सर्वान्तरमण्डलोद्गूनां, मुहूर्त्तगतिरेयिका ॥ २१ ॥ उपपत्तिश्चात्र-नक्षत्रं सर्वमप्यत्र,
 पूरयेत् स्वस्वमण्डलम् । मुहूर्त्तैरेकोनपष्टया, मुहूर्त्तस्य तथा लवैः ॥ २२ ॥ सप्तपष्टिर्त्रिंशद्विभक्तस्य त्रिभिः शतैः ॥

शती च त्रिपष्टियुक् ॥ ३८ ॥ सहस्रैरेकविंशत्या, पष्ट्याद्यैर्नवभिः शतैः । भागेऽस्य राशेः प्रागुक्ता, मुहूर्त्तगति-
 राप्यते ॥ ३९ ॥ तथा-योजनानां त्रिपञ्चाशच्छती सैकोनविंशतिः । सहस्रैरेकविंशत्या, पष्ट्याद्यैर्नवभिः
 शतैः ॥ ४० ॥ भक्तस्य योजनस्यांशाः, सहस्राः षोडशोपरि । सपञ्चपष्टिस्त्रिंशती, गतिः सर्वान्यमण्डले ॥ ४१ ॥
 तथाहि-लक्षत्रयं योजनानामष्टादशसहस्रयुक् । शतत्रयं पञ्चदश, परिक्षेपोऽन्यमण्डले ॥ ४२ ॥ अयं त्रिभिः
 ससपष्टिसहितैस्ताडितः शतैः । कोट्य एकादश लक्षा, अष्टपष्टिः किलाधिकाः ॥ ४३ ॥ सहस्रैरेकविंशत्या,
 शतैः षड्भिः सपञ्चभिः । राशेरस्यैकविंशत्या, सहस्रैर्नवभिः शतैः ॥ ४४ ॥ ह्यते षष्ट्यधिकैर्भागे, मुहूर्त्तगति-
 राप्यते । नक्षत्राणां किल सर्वयाह्यमण्डलचारिणाम् ॥ ४५ ॥ इति मुहूर्त्तगतिः ॥

पद्मसु शेषमण्डलेषु, मुहूर्त्तगतिसंविदे । सुखेन तत्तत्परिधिज्ञानाय क्रियतेऽधुना ॥ ४६ ॥ भ्रमण्डलानां
 सर्वेषां, मण्डलेष्वमृतयुतेः । समयतारस्तत्रायमाद्ये शशाङ्कमण्डले ॥ ४७ ॥ भ्रमण्डलं द्वितीयं च, तृतीये
 चन्द्रमण्डले । षष्ठे तृतीयं विज्ञेयं, लवणोदधिभाविति ॥ ४८ ॥ चतुर्थं सप्तमे ज्ञेयं, तथा पञ्चममष्टमे । विज्ञेयं
 दशमे षष्ठमेकादशे च सप्तमम् ॥ ४९ ॥ अष्टमं च पञ्चदशे, शेषाणि तु सदोद्भिः । सप्त चन्द्रमण्डलानि,
 रहितानि विनिर्दिशेत् ॥ ५० ॥ एषां चन्द्रमण्डलानां, परिक्षेपानुसारतः । पूर्वोक्तविधिना भानां, मुहूर्त्तग-
 तिराप्यते ॥ ५१ ॥ इति चन्द्रमण्डलावेशः ॥

अभिलिङ्गवर्णश्चैव, धनिष्ठा शततारिका । पूर्वोत्तराभ्रप्रदा, रेवती पुनरभ्विनी ॥ ५२ ॥ भरण्णी फाल्गुनी

पूर्वा, फाल्गुन्येव तथोत्तरा । स्वातिश्च द्वादशैतानि, सर्वाभ्यन्तरमण्डले ॥ ५३ ॥ चरन्ति तन्मण्डलाद्धं, यथो-
 रक्तकालमानतः । प्ररयन्ति तदन्याद्धं, तथा तान्यपराण्यपि ॥ ५४ ॥ पुनर्वसु मघाश्चेति, द्वयं द्वितीयमण्डले ।
 तृतीये कृत्तिकास्तुर्ये, चित्रा तथा च रोहिणी ॥ ५५ ॥ विशाखा पञ्चमे पष्ठेऽनुराधा सप्तमे पुनः । ज्येष्ठाऽष्टमे
 त्वष्ट भानि, सदा चरन्ति तद्यथा ॥ ५६ ॥ आर्द्रा मृगशिरः पुष्योऽश्लेषा मूलं करोऽपि च । पूर्वाषाढोत्तराषाढे, इत्यष्टा-
 न्तिममण्डले ॥ ५७ ॥ पूर्वोत्तराषाढयोस्तु, चतुस्त्वारक्योरिह । द्वे द्वे स्तस्त्वारके मध्ये, बहिष्वाष्टममण्डलात् ॥ ५८ ॥
 अष्टानां द्वादशानां च, बाह्याभ्यन्तरचारिणाम् । सर्वेभ्योऽपि बहिर्मूलं, सर्वेभ्योऽप्यन्तरेऽभिजित् ॥ ५९ ॥
 तथाहुः—“अह भरणि साइ उवरि बहि मूलोऽभित्तरे अभिर्ह” यानि द्वादश ऋक्षाणि, सर्वाभ्यन्तरमण्डले ।
 तानि चन्द्रस्योत्तरस्यां, संयुज्यन्तेऽमुना समम् ॥ ६० ॥ एभिर्येदोऽहुभिः साद्धं, योगस्तदा स्वभावतः ।
 शेषेण्येव मण्डलेषु, भवेच्चारो हिमद्युतेः ॥ ६१ ॥ सर्वान्तर्मण्डलस्थानामेपामुत्तरवर्तिता । चन्द्राद्युक्ता तवेभ्यश्च,
 विचोर्दक्षिणवर्तिता ॥ ६२ ॥ मध्यमीयमण्डलेषु, पान्युक्तान्यष्ट तेषु च । विना ज्येष्ठां त्रिधा योगः, सप्तानां
 शशिना समम् ॥ ६३ ॥ उत्तराहो दाक्षिणांत्यो, योगः प्रमर्दनामकः । आथो बहिश्चोरे चन्द्रे, द्वितीयोऽन्तश्चोरे
 स्यतः ॥ ६४ ॥ प्रमर्दो भविमानानि, भित्त्वेन्दोर्गच्छतो भवेत् । योगः प्रमर्द एव स्याज्येष्ठायाः शशिना समम्
 ॥ ६५ ॥ उद्धन्यायानि पद्म भेषु, बाह्यामण्डलवर्तिषु । इन्दोर्दक्षिणदिक्स्थानि, संयुज्यन्तेऽमुना समम् ॥ ६६ ॥
 पूर्वोत्तराषाढयोस्तु, बाह्यतारान्यपेक्षया । पाम्याणां शशिनो योगः, प्रज्ञप्तः परमर्पिभिः ॥ ६७ ॥ द्रयोर्द्वयो-

स्तारयोस्तु, चन्द्रे मध्येन गच्छति । भवेत्प्रमर्दयोगोऽपि, ततो योगोऽनयोर्द्विधा ॥ ६८ ॥ उदीच्यां दिशि
 योगस्तु, संभवेन्नानयोर्भयोः । यदाभ्यां परतश्चारः, कदापीन्दोर्न वर्त्तते ॥ ६९ ॥ विभिन्नमण्डलस्थानां, पृथक्-
 मण्डलवर्त्तिनाम् । नक्षत्राणां चन्द्रमसा, यथा योगस्तथोच्यते ॥ ७० ॥ स्वस्वकालप्रमाणेनाष्टाविंशत्या किलो-
 बुधिः । निजगत्या व्याप्यमानं, क्षेत्रं यावद्विभाज्यते ॥ ७१ ॥ तावन्मानमेकमर्द्धमण्डलं फलप्यते धिया ।
 द्वितीयोऽर्द्धकवर्धेन, द्वितीयमर्द्धमण्डलम् ॥ ७२ ॥ अष्टानवतिशताष्टं लक्षं संपूर्णमण्डलेषु स्युः । सर्वेष्वंशा
 एव च विज्ञेयो मण्डलच्छेदः ॥ ७३ ॥ (आर्या) ननुच-मण्डलेषु येषु यानि, चरन्त्युद्गृहि तेष्विवम् । चन्द्रा-
 दियोगयोग्यानां, भांशानां कल्पनोचिता ॥ ७४ ॥ सर्वेष्वपि मण्डलेषु, सर्वोद्भागकल्पना । इयत्ति कथमौचि-
 त्यमिति चेच्छूयतामिह ॥ ७५ ॥ आनां चन्द्रादिभिर्योगो, नैवास्ति नियते दिने । न वा नियतवेलायां, दिनेऽपि
 नियते न सः ॥ ७६ ॥ तेन तत्सन्मण्डलेषु, यथोदितलवात्मसु । तत्सन्नक्षत्रसंचन्धी, सीमाविष्कम्भ आहितः
 ॥ ७७ ॥ प्राप्तौ सत्यां मृगाङ्गादेर्योगः स्यादुद्गृभिः सह । एवमर्कस्यापि योगो, भिन्नमण्डलवर्त्तिनः ॥ ७८ ॥
 स्थापना ॥ एवं भस्मीमाविष्कम्भादिषु प्राप्तप्रयोजनः । प्रागुक्तो मण्डलच्छेदः, इदानीमुपपाद्यते ॥ ७९ ॥ त्रिचि-
 धानीह क्रंक्षाणि, समक्षेत्राणि कानिचित् । कियन्ति चार्द्धक्षेत्राणि, सार्द्धक्षेत्राणि कानिचित् ॥ ८० ॥ क्षेत्रमु-
 ष्णत्विषा पावदहोरात्रेण गम्यते । तावत्क्षेत्रं यानि भानि, चरन्ति शशिना समम् ॥ ८१ ॥ समक्षेत्राणि तानि
 स्फुरद्भक्षेत्राणि तानि च । अर्द्ध यथोक्तक्षेत्रस्य, यानि यानीन्दुना सह ॥ ८२ ॥ यथोक्तं क्षेत्रमद्वयार्द्धं, प्रयान्ति

यानि चेन्दुना । स्युस्तानि सार्द्धक्षेत्राणि, वक्ष्यन्तेऽग्रेऽभिधानतः ॥ ८३ ॥ तत्र पञ्चदशाद्यानि, पङ्कं पङ्कं परद्व-
यम् । अहोरात्रः सप्तपष्टिभागीकृतोऽत्र कल्प्यते ॥ ८४ ॥ ततः समक्षेत्रभानि, प्रत्येकं सप्तपष्टिधा । कल्प्या-
नीति पञ्चदश, सप्तपष्टिगुणीकृताः ॥ ८५ ॥ जातं सहस्रं पञ्चाख्यमर्द्धक्षेत्रेषु भेषु च । सार्द्धाख्यस्त्रिंशदंशः
प्रत्येकं कल्पनोचिताः ॥ ८६ ॥ ततश्च-पट्टमाः सार्द्धाख्यस्त्रिंशज्जातं सैकं शतद्वयम् । सार्द्धक्षेत्रेषु प्रत्येकं,
भागाध्याद्धांशयुक् शतम् ॥ ८७ ॥ सार्द्धक्षेत्राणि पठिति, त एते पट्टणीकृताः । सत्रीणि पट्ट शतान्येकविंश-
तिश्चाभिलिख्याः ॥ ८८ ॥ अष्टादश शतान्येवं, त्रिंशानि सर्वसंख्यया । एतावदंशप्रमितं, स्यादेकमर्द्धमण्डलम्
॥ ८९ ॥ तावदेवापरमिति, बाभ्यामिदं निहन्यते । पष्ट्याधिकानि पट्टत्रिंशच्छतानीत्यभयन्निह ॥ ९० ॥ त्रिंश-
न्मुहूर्त्ता एकस्मिन्नहोरात्र इति स्फुटम् । सप्तपष्टिपट्टत्रिंशदंशशानेषु कल्पनोचिता ॥ ९१ ॥ त्रिंशद्विभागाः
प्रत्येकं, गुणयन्ते त्रिंशतेति ते । जातं लक्षमेकमष्टानवत्या सहितं शतैः ॥ ९२ ॥ एतस्मान्मण्डलच्छेदमानादेव
प्रतीयते । शशाङ्कभास्करोद्भूतां, गत्याधिक्यं यथोत्तरम् ॥ ९३ ॥ तथाहि-एकैकेन मुहूर्त्तेन, शशी गच्छति
लीलया । प्रक्रान्तमण्डलपरिक्षेपांशानां यदा तदा ॥ ९४ ॥ अष्टपष्ट्या समधिकैरधिकं सप्तभिः शतैः । सह-
स्रमेकमर्कस्तु, मुहूर्त्तेनोपसर्पति ॥ ९५ ॥ त्रिंशान्यष्टादश शतान्युद्भूति संचरन्ति च । पञ्चत्रिंशत्सप्त-
धिकान्यष्टादश शतानि च ॥ ९६ ॥ उक्तेन्दुभास्करोद्भूतां, गतिः प्राग् योजनात्मिका । इयं त्वंशा-
त्मिका चिन्त्यं, पौनरुक्त्यं ततोऽत्र न ॥ ९७ ॥ विशेषस्त्वनयोर्गत्योः, कश्चिन्नास्ति स्वरूपतः । प्रत्ययः

कोऽत्र यद्येवं, तत्रोपायो निशम्यताम् ॥ ९८ ॥ स्वस्वमण्डलपरिधिर्मण्डलच्छेदराशिना । विभज्यते यल्लब्धं
तत्, सुधिया ताड्यते किल ॥ ९९ ॥ लक्तेन्द्रकोटुभागात्ममुहूर्त्तगतिराशिभिः । मुहूर्त्तगतिरेषां स्यात्पूर्वाक्ता योज-
नात्मिका ॥ ६०० ॥ त्रैराशिकेन यदिवा, प्रत्ययोऽस्या विधीयताम् । किं तत्रैराशिकमिति, यदीच्छा तन्निश-
म्यताम् ॥ १ ॥ स्यान्मण्डलापूर्त्तिकालो, विधोः प्राग्वत्सर्वर्णितः । पञ्चविंशः शताः सप्त, सहस्राश्च त्र-
योदश ॥ २ ॥ अस्योपपत्तिर्गोजनात्मकमुहूर्त्तगत्यवसरे दर्शिताऽस्ति, ततश्च पञ्चविंशसप्तशतत्रयोदशसह-
स्रकैः । मुहूर्त्तांशैर्लक्षमष्टानवतिश्च शता यदि ॥ ३ ॥ मण्डलांशा अवाप्यन्ते, वृत्ताऽऽप्यन्ते तदा कति । एकेना,
न्तमुहूर्त्तेन; राशित्रयमिदं लिखेत् (१३७२५११०९८००११) ॥ ४ ॥ आद्यो राशिर्मुहूर्त्तांशरूपोऽन्यस्तु मुहूर्त्तकः ।
सावर्ण्यार्थमेकविंशद्विशत्याऽन्यो निहन्यते ॥ ५ ॥ एकविंशा द्विशती स्यान्मध्यराशिरथेतया । हतः कोटिद्वयं लक्षा-
द्विचत्वारिंशदेव च ॥ ६ ॥ पञ्चपष्टिः सहस्राणि; शतान्यष्ट भवन्त्यथ । पञ्चविंशसप्तशतत्रयोदशसहस्रकैः ॥ ७ ॥
एषां भागे हते लब्धा, मुहूर्त्तगतिरैन्दवी । भागात्मिका यथोक्ता च, सा रवेरपि भाव्यते ॥ ८ ॥ पूर्वोक्तो
मण्डलच्छेदराशिः पष्ट्या मुहूर्त्तकैः । यथाप्यते मुहूर्त्तेन, तदैकेन किमाप्यते ॥ ९ ॥ (१०९८००१४०११)
गुणितोऽन्येनैककेन, मध्यराशिस्तथा स्थितः । अष्टादशशतीं त्रिंशां, यच्छत्पाद्येन भाजितः ॥ १० ॥ भ्रम-
ण्डलपूर्त्तिकालमानं भवेत् सर्वर्णितम् । पष्टियुक्ता नवशती, सहस्राश्चैकविंशतिः ॥ ११ ॥ उपपत्तिरस्य योज-
नात्मकगत्यवसरे दर्शिताऽस्ति ॥ ततश्च-एतावद्विमुहूर्त्तांशैर्मण्डलच्छेदसंचयः । प्रागुक्तश्चेद्धभ्यते तन्मुहूर्त्तेन

किमाप्यते ॥ (२१९।६०।१०९८००।१) ॥ १२ ॥ सावर्ण्यायाद्यान्तिमयोर्गुण्यतेऽन्तिम एककः । ससप्तपष्ट्या त्रिंशत्या, तादृग्रूपः स जायते ॥ १३ ॥ हतोऽनेन मध्यराशिश्चतस्रः कोटयो भवेत् । द्वे लक्षे पणवतिश्च, सहस्राः पद् शतानि च ॥ १४ ॥ तस्याथराशिना भागे, लब्धा भानां लवात्मिका । अष्टादशशती पञ्चत्रिंशा मुहूर्त्तजा गतिः ॥ १५ ॥ इति दिग्योगस्तत्प्रसङ्गात्सीमाविष्कम्भादितिरूपणं च ॥

ब्रह्मा १ विष्णु २ र्वसु ३ क्षैव, वरुणा ४ जा ५ भिष्टृद्धयः । ६ पूषा ७ ऽश्वश्च ८ यमो ९ ऽग्निश्च १०, प्रजापति ११ स्ततः परम् ॥ १६ ॥ सोमो १२ रुद्रो १३ ऽदितिश्चैव, १४ बृहस्पति १५ स्तथापरः । सप्तर्षो १६ ऽपरः पितृनामा १७, भगोऽ १८ र्यमाभिधोऽपि च १९ ॥ १७ ॥ सूर २० स्त्वष्टा २१ तथा वायु २२ रिन्द्राग्नी एकनायकौ २३ । मित्रं २४ व्र २५ नैर्ऋता २६ आपो २७, विश्वे देवास्त्रयोदश २८ ॥ १८ ॥ अभिष्टृद्धेरर्हियुज्यः, इत्याख्याऽन्यत्र गीयते । सोमश्चन्द्रो रविः सूर, ईदृशाख्याः परे सुराः ॥ १९ ॥ बृहस्पतिरपि प्रसिद्धो ब्रह्म एव । अमी अभिजिदादीनामुहूर्त्तनामधिपाः स्मृताः । येषु तुष्टेषु नक्षत्रतुष्टी कष्टेषु तद्गुणः ॥ २० ॥ देवानामप्युहूर्त्तानां स्युर्यदधीशाः सुराः परे । तत्पूर्वोपाजिततपस्तारतम्यानुभावतः ॥ २१ ॥ स्वामिसेवकभाधः स्याद्यत्सुरेष्ट्वपि नृष्ट्विव । यथासुकृतमैश्वर्यतेजःशक्तिसुखादि च ॥ २२ ॥ विख्यातौ चन्द्रसूर्यौ यौ, सर्वज्योतिष्कनायकौ । तयोरप्यपरः स्वामी, परेषां तर्हि का कथा ? ॥ २३ ॥ तथा च पञ्चमाङ्गं—“सकस्स वेर्विदस्स तेवरणो सोमस्स महारणो इमे देवा आणाउववायवयणतिहेसे चिद्वन्ति, तंजहा—सोमकाइयाति वा सोमेवेवकाइया वा विज्जु-

कुमारा विष्णुकुमारीओ अगिगकुमारा अगिगकुमारीओ वाउकुमारा वाउकुमारीओ चंदा सुरा गहा णक्खत्ता तारात्वा"इत्यादि ॥ इति देवता ॥

तिस्रस्तिस्रः पञ्च शतं, द्वे द्वे द्वाविंशदेव च । तिस्रस्तिस्रः पट् च पञ्च, तिस्र एका चं पञ्च च ॥ २४ ॥ तिस्रः पञ्च सप्त च द्वे, द्वे पञ्चैकैकिका द्वयोः । पञ्च चतस्रस्तिस्रश्च, तत एकादश स्मृताः ॥ २५ ॥ चतस्रश्च, चतस्रश्च, तारासंख्याऽभिजितक्रमात् । ज्ञेयान्युडुविमानानि, ताराशब्दादुदैरिह ॥ २६ ॥ न पुनः पञ्चमज्योतिर्भेदगाः किल तारंकाः । विजातीयः समुदायी, विजातीयोचयान्न हि ॥ २७ ॥ प्रथीयंति विमानानि, नक्षत्राणां लघूनि च । तारकाणां ततोऽप्यैक्यं, युक्तिं सासहि नानयोः ॥ २८ ॥ किंच कोटाकोटिरूपा, तारासंख्याऽतिरिच्यते ॥ अष्टाविंशतिरूपा च, ऋक्षसंख्या विलीयते ॥ २९ ॥ तद्विज्ञादिविमानेशः, स्यादेवोऽभिजिदादिकः । गृह्यया-
द्यधिपतिर्यथा कश्चिन्महर्द्धिकः ॥ ३० ॥ एवं च न काप्यनुपपत्तिः । तारासंख्याप्रयोजनं च-यंरुण्यं दशमी-
त्याज्या, द्वितीया पौष्णमे तथा । शेषोऽष्टवशुभा स्वतारारासंख्यासमा तिथिः ॥ ३१ ॥ इति तारासंख्या ॥
गोशीर्षपुद्गलानां या, दीर्घां श्रेणिसदाकृति । गोशीर्षावलिस्त्रयानमभिजित् कथितं ततः ॥ ३२ ॥ कासारान्
श्रवणम्, पक्षिपंजरसंस्थिता । घनिष्ठा शततारा च, पुष्पोपचारसंस्थिता ॥ ३३ ॥ पूर्वोत्तराभ्रपदे, अर्द्धोर्द्ध-
वापिकोपमे । एतदूर्द्धद्वययोगे, पूर्णा वाप्याकृतिर्भवेत् ॥ ३४ ॥ पौष्णं च नौसमाकारमश्वस्कन्धाभ्रमश्विनम् ।
भरणी भगसंस्थाना, धुरधारेव कृत्तिकाः ॥ ३५ ॥ शकटोद्विजसमा ब्राह्मी, मार्गं मृगशिरःसमम् । आर्द्रा रुधिरधि-

न्द्राभा, पुनर्वसु तुलोपमौ ॥ ३६ ॥ वर्द्धमानकसंस्थानः, पुष्योऽश्लेषाकृतिः पुनः । पताकाया इव मघाः, प्राका-
राकारचारवः ॥ ३७ ॥ पूर्वोत्तरे च फाल्गुन्यावर्द्धपल्यङ्कसंस्थिते । अत्राप्येतद्वययोगे, पूर्णा पल्यङ्कसंस्थितिः ॥ ३८ ॥
हस्तो हस्ताकृतिश्चित्रा, संस्थानतो भवेद्यथा । सुखमण्डनरैपुष्पं, स्वातिः कीलकसंस्थिता ॥ ३९ ॥
विशाखा पशुदामाभा, राधैकावलिसंस्थिता । गजदन्ताकृतिर्ज्येष्ठा, मूलं दृष्टिकपुच्छवत् ॥ ४० ॥ गजविक्रम-
संस्थानाः, पूर्वोपाढाः प्रकीर्त्तिताः । आपादाश्चोत्तराः सिंहोपवेशनसमा मताः ॥ ४१ ॥ लोके तु रत्नमालायां-
तुरगमुखसदृशं योनिरूपं धुरारं, शंकटसममयेणस्योत्तमाङ्गेन तुल्यम् । मणिगृहचारचक्रं नाभिशालोपमं भं,
शयनसदृशमन्यवात्र पर्यङ्करूपम् ॥ ४२ ॥ (मालिनी) हस्ताकारनिभं च मौक्तिकनिभं चान्यत्प्रवालोपमं,
धिष्ण्यं तोरणवत् स्थितं मणिनिभं सत्कुण्डलाभं परम् । कुक्ष्यत्केसरविक्रमेण सदृशं शय्यासमानं परं, चान्य-
दन्तिचिलासवत् स्थितमतः शृङ्गाटकव्यक्ति च ॥ ४३ ॥ (शार्दूल०) त्रिविक्रमाभं च मृदङ्गरूपं, दृत्तं ततो-
ऽन्यथमलङ्घ्याभम् । पर्यङ्करूपं तुरजानुकारमित्येवमश्वादिभचक्ररूपम् ॥ ४४ ॥ (उपजातिः) इत्याकृतिः ॥
सप्तपष्टिलवैः सप्तविंशत्याभ्यधिकान्यथ । योगो नव मुहूर्त्तानि, शशिनाऽभिजितो मतः ॥ ४५ ॥ ज्येष्ठाश्लेषा-
भरण्यार्द्रा, स्वातिश्च शततारिका ! मुहूर्त्तानि पञ्चदश, योग एषां सुधांशुना ॥ ४६ ॥ उत्तरात्रितयं ब्राह्मी,
विशाखा च पुनर्वसु । पञ्चचत्वारिंशदेषां, मुहूर्त्तान् योग इन्दुना ॥ ४७ ॥ पञ्चदशानां शेषाणामुहूर्त्तं शशिना
सह । योगस्त्रिंशन्मुहूर्त्तानीत्येवमाहुर्जिनेश्वराः ॥ ४८ ॥ प्रयोजनं त्वेषां-मृते साधौ पञ्चदशामुहूर्त्तं नैव पुत्रकः ।

एकस्त्रिंशन्मुहूर्तस्तु, क्षेप्यः शेषस्तु भैरुभौ ॥ ४९ ॥ एतान्यर्द्धसार्द्धसमक्षेत्राण्याहुर्न्यथाक्रमम् । अथैषां रविणा योगो, यावत्कालं तदुच्यते ॥ ५० ॥ मुहूर्तैरेकविंशत्याख्यानि रात्रिन्दिवानि पद । अर्द्धक्षेत्राणामुद्गनां, योगो विवस्वता सह ॥ ५१ ॥ सार्द्धक्षेत्राणां तु भानां, योगो विवस्वता सह । त्रिभिर्मुहूर्तैर्युक्तानि, रात्रिन्दिवानि विंशतिः ॥ ५२ ॥ समक्षेत्राणामुद्गनामहोरात्रांस्त्रयोदश । मुहूर्तैश्च द्वादशभिरधिकान् रविसंगतिः ॥ ५३ ॥ रात्रिन्दिवानि चत्वारि, षण्मुहूर्ताधिकानि च । नक्षत्रमभिजिचारं, चरत्युष्णरुचा सह ॥ ५४ ॥ अत्रायमा-
ज्ञायः-सप्तपथ्युद्गवानंशानहोरात्रस्य यावतः । पञ्चक्षत्रं चरत्यन्न, रजनीपतिना सह ॥ ५५ ॥ तत्तदक्षत्रं तावतो-
ऽहोरात्रस्य पञ्चमान् लवान् । भानुना चरतीत्यन्न, दृष्टान्तोऽप्युच्यते यथा ॥ ५६ ॥ सप्तपष्टिलवानेकविंशतिं
शशिना सह । चरत्यभिजिदूर्केण, तावतः पञ्चमान् लवान् ॥ ५७ ॥ अहोरात्रस्येति शेषः । अथैकविंशतिः पञ्च-
भक्ता दिनचतुष्टयीम् । द्वादशैकोऽंशकः शेषास्त्रिंशता स निहन्यते ॥ ५८ ॥ जाता त्रिंशदर्थैतस्याः, पञ्चभिर्भ-
जने सति । षण्मुहूर्ताः करं प्राप्ता, एवं सर्वत्र भावना ॥ ५९ ॥ तथाहुः-“जं रिक्खं जावहए चचइ चंदेण भाग
सत्तद्धी । तं षणभागे राइदिद्यस्त तुरेण तावहए ॥ ६० ॥” सप्तपष्टिस्तदूर्ध्वं च, (३३ ॥) चतुस्त्रिंशं तथा
यातम् (१३४) । समा १ र्द्ध २ सार्द्ध ३ क्षेत्रेषु, सप्तपष्टिलवाः क्रमात् ॥ ६१ ॥ इति सूर्येन्दुयोगाद्धामानं । ऋक्षेषु
येषु मासानां, प्रायः परिसमाप्तयः । तानि माससमाख्यानि, स्युर्ऋक्षाणि कुलाख्यया ॥ ६२ ॥ प्रायोग्रहणत-
श्चात्र, फदाप्युपकुलोडुभिः । समासिर्जायते मासां, भैः कुलोपकुलैरपि ॥ ६३ ॥ कुलोडुभ्योऽघस्तनानि, भव-

न्युपकुलान्यथ । स्युः कुलोपकुलाख्यानि, तेभ्योऽप्यघस्तनानि च ॥ ६४ ॥ तानि चैवमाहुः-कुलभान्य-
ध्विनी पुष्यो, मघा मूलोत्तरात्रयम् । द्विदैवतं मृगश्रित्रा, कृत्तिका वासवानि च ॥ ६५ ॥ उपकुल्यानि भरणी,
ब्राह्मं पूर्वात्रयं करः । ऐन्द्रमादित्यमश्लेषा, वायव्यं पौष्णवैष्णवे ॥ ६६ ॥ कुलोपकुलभान्यार्द्राऽभिलिन्मैत्राणि
चारुणमिति ॥ कुलादिप्रयोजनं त्विदं-पूर्वेषु जाता वतारः, संग्रामे स्थायिनां जयः । अन्येषु त्वन्यसेवात्तां,
यायिनां च सदा जयः ॥ ६७ ॥ इति कुलाद्याख्यानिरूपणं ॥ धनिष्ठाऽथोत्तराभद्रपदाश्विनी च कृत्तिकाः ।
मार्गः पुष्यश्चैव मघा, उत्तराफाल्गुनीति च ॥ ६८ ॥ चित्रा विशाखा मूलं चोत्तराषाढा यथाक्रमम् । आष-
ढादिमासराकाः, प्रायः समापयन्ति यत् ॥ ६९ ॥ तत एव पूर्णिमानां, द्वादशानामपि क्रमात् । एयामुद्गनां
नाम्ना स्युर्नामघेयानि तद्यथा ॥ ७० ॥ आबिष्टी च प्रौष्ठपदी, तथैवाश्वयुजीत्यपि । कार्तिकी मार्गशीर्षी च,
पौषी माघी च फाल्गुनी ॥ ७१ ॥ चैत्री च वैशाखी ज्यैष्ठी, मौलीत्याख्या तथापरा । आपादीत्यन्विता एताः, सदा
रुढाश्च कर्हिचित् ॥ ७२ ॥ अविष्टा स्याद्वनिष्ठेति, तयेन्दुयुक्तयान्विता । आबिष्टी पौर्णमासी स्यादेवमन्या अपि
स्फुटम् ॥ ७३ ॥ यदा चोपकुलाख्यानि, समापयन्ति पूर्णिमाः । पाश्चात्यानि तदैतेभ्यः, अवणादीन्यनुक्रमत्
॥ ७४ ॥ राकास्त्रिमाः समाप्यन्ते, कुलोपकुलभैर्यदा । तदोपकुलपाश्चात्यैरभिजित्प्रमुखैरिह ॥ ७५ ॥ यद्यप्य-
भिजिता कापि, राकापूर्तिर्न दृश्यते । श्रुतियोगात्तथाप्येतद्राकापूरकमुच्यते ॥ ७६ ॥ यस्मिन् ऋक्षे पूर्णिमा
स्यात्ततः पञ्चदशेऽथवा । चतुर्दशेऽमावास्या स्याद्, गणने प्रातिलोभ्यतः ॥ ७७ ॥ तद्यथा-माघे राका मघो-

पेतोऽमावस्या च सवासवा ! सवासवायां राकायां, आवणेऽमा मघान्विता ॥ ७८ ॥ एवमन्यत्रापि भाव्यं,
 इत्यमावास्यापूर्णिमायोगकीर्त्तनं ॥ यदा यदा चैर्नक्षत्रैरस्तं यातैः समाप्यते । अहोरात्रस्तानि वक्ष्ये, नामग्राहं
 यथाक्रमम् ॥ ७९ ॥ तदा समाप्यते ऋक्षै, रात्रिरप्येभिरेव यत् । उच्यते रात्रिनक्षत्राण्यप्यभून्पेय तदुधैः
 ॥ ८० ॥ समापयति तन्नाद्यानहोरात्रांश्चतुर्दश । नभोमास्युत्तरापादा, सप्तैतान्यभिजित्त्वा ॥ ८१ ॥ ततः
 अवनमप्यष्टावेकोना त्रिंशदित्यमूः । धनिष्ठा आवणस्यान्यमहोरात्रं ततो नयेत् ॥ ८२ ॥ नयेद्वनिष्ठाऽहोरा-
 त्रान्, भाद्रस्यायांश्चतुर्दश । ततः शतभिषकं सप्त, पूर्वाभद्रपदाष्ट च ॥ ८३ ॥ सौत्तरान्त्यमहोरात्रं, सैवेपस्य
 चतुर्दश । ततः पौष्णं पञ्चदश, चरमेकमश्विनी ॥ ८४ ॥ अश्विन्येव कार्तिकस्य, नयत्यायांश्चतुर्दश । अहो-
 रात्रान् पञ्चदश, भरण्यां च कृत्तिकाः ॥ ८५ ॥ समापयन्ति ता एव, सहस्यायांश्चतुर्दश । ग्रामी पञ्चदश-
 न्त्यं च, मृगशीर्षं समापयेत् ॥ ८६ ॥ पौषस्यापि तदेवाद्यानहोरात्रान् समापयेत् । चतुर्दश तथाऽऽर्द्राऽष्टौ,
 ततः सप्त पुनर्वसू ॥ ८७ ॥ पुष्योऽस्यान्यमहोरात्रं, माघेऽप्यायांश्चतुर्दश । समापयेत् पञ्चदशाश्लेषा तथा-
 न्तिमं मघाः ॥ ८८ ॥ पूरयन्ति फाल्गुनस्य, मघा आयांश्चतुर्दश । ततः पञ्चदश पूर्वाफाल्गुनी सौत्तराऽन्तिमम्
 ॥ ८९ ॥ उत्तराफाल्गुनी चैत्रे, नयत्यायांश्चतुर्दश । ततो हस्तः पञ्चदश, चित्राहोरात्रमन्तिमम् ॥ ९० ॥ अहो-
 रात्रांस्ततश्चित्रा, नयेचतुर्दशादिमान् । वैशाखस्य पञ्चदश, स्वातिरन्त्यं विशाखिका ॥ ९१ ॥ समापयत्यथ
 ज्येष्ठे, विशाखायांश्चतुर्दश । सप्तमुराधा ज्येष्ठाष्टौ, मूलः पर्यन्तवर्त्तिनम् ॥ ९२ ॥ मूलः समापयत्याद्यानापा-

दस्य चतुर्दश । पूर्वापादा पञ्चदशोत्तरापादान्यवर्त्तिनम् ॥ ९३ ॥ संग्रहश्चात्र—“सत्तट्ट अभिहसवणे तह सय-
भिसए य पुवभद्वए । अदा पुणवसूए राहा जेद्धा य अनुकमसो ॥ ९४ ॥ पन्नरस दिणे सेसा रत्तिविरामं कुणंति
णक्खत्ता । उत्तरसाढा आसाढ चरिमदिवसा गणिज्जंति ॥ ९५ ॥” प्रयोजनं त्वेषां—यथा नभश्चतुर्भागमारूढेऽर्के प्रती-
यते । प्रथमा पौरुषी मध्यमहृत् व्योममध्यगे ॥ ९६ ॥ चतुर्भागावशेषं च, नभःप्रासेऽन्त्यपौरुषी । ज्ञायन्ते रज-
नीयामा, अन्येभिरुद्भूतिस्तथा ॥ ९७ ॥ तथाहुरुत्तराध्ययने—“जं णेइ जया रत्ति णक्खत्तं तंमि णहचउडभगे ।
संपत्ते विरमेज्जा सज्जाय पओसकालंमि ॥ ९८ ॥ तम्मवे य नक्खत्ते गयणचउडभागसावसेसंमि । वेरत्तियंमि
कालं पडिलेहिता सुणी कुणइ ॥ ९९ ॥ ग्रन्थान्तरे च—दहतेरहसोलहमे वीसइमे सूरियाओ नक्खत्ता । मत्थ-
यगंमि णेयं रयणीजामाण परिमाणं ॥ १०० ॥” शीतकाले च दिनाधिकमानायां रात्रौ सूर्यभात् एकादशचतु-
र्दश सप्तदशैकविंशतितमैर्नक्षत्रैर्नभोमध्यं प्रासैर्यथाक्रमं प्रथमादिग्रहान्तः स्यादिति संप्रदायः । लोके च—“रवि-
रिक्खाओ गणियं सिरिच्छवं जाव सत्तपरिहीणं । सेसं दुगुणं किचातीया राई फुडा हवई ॥ १ ॥” इत्यादि
यद्गुधा ॥ इत्यहोरात्रसमापकनक्षत्रकीर्त्तनं । समाप्तं चेदं नक्षत्रप्रकरणं ।

विकालकोऽङ्गारकश्च, लोहिताङ्कः शनैश्चरः । आधुनिकः प्राधुनिकः, कणः कणक एव च ॥ २ ॥ नवमः कण-
कणकस्तथा कणवितानकः । कणसंतानकश्चैव, सोमः सहित एव च ॥ ३ ॥ अश्वसेनस्तथा कार्योपगः कर्चुर-
कोऽपि च । तथाऽजकरको दुन्दुभकः शङ्खभिधः परः ॥ ४ ॥ शङ्खनाभस्तथा शङ्खवर्णाभः कंस एव च । कंसना-

भस्तथा कंसवर्णोभो नील एव च ॥ ५ ॥ नीलावभासो रूपी च, रूपावभासभस्सको । भस्मराशि-तिल-
 तिलपुष्पवर्णदकामिथाः ॥ ६ ॥ दृक्वर्णस्तथा कायोऽवन्ध्य इन्द्राग्निरेव च । धूमकेतुर्हरिः पिङ्गलो बुधस्त-
 धैव च ॥ ७ ॥ शुक्रो बृहस्पती राहगस्तिर्माणवकाभिधः । कामस्पर्शश्च घुरकः, प्रमुखो विफटोऽपि च ॥ ८ ॥
 विसन्धिकल्पः प्रकल्पः, स्युर्जटालारुणाग्रयः । पट्पञ्चाशत्तमः कालो, महाकालस्ततः परः ॥ ९ ॥ स्वस्तिकः
 सौवस्तिकश्च, वर्द्धमानः प्रलम्पकः । नित्यालोको नित्योद्योतः, स्वयंप्रभावभासको ॥ १० ॥ श्रेयस्करस्तथा
 क्षेमङ्कर आभङ्करोऽपि च । प्रभङ्करोऽरजाधैव, विरजा नाम कीर्तितः ॥ ११ ॥ अशोको वीतशोकश्च, विम-
 लाक्ष्यो चित्तसकः । विचखश्च विशालश्च, शालः सुव्रत एव च ॥ १२ ॥ अनिष्टसिद्धैकजटी, द्विजटी करिकः
 करः । राजाऽर्गलः पुष्पकेतुर्भावेकेतुरिति ग्रहाः ॥ १३ ॥ ग्रहास्तु सर्वे वक्रातिचारादिगतिभावतः । गता-
 यनियतास्तेन, नैतेषां प्राक्तनैः कृता ॥ १४ ॥ गतिप्ररूपणा नापि, मण्डलानां प्ररूपणा । लोकास्तु केषां-
 चित्तिकश्चिद्गत्यादि श्रूयतेऽपि हि ॥ १५ ॥ मेरोः प्रदक्षिणावर्त्त, भ्रमन्त्येतेऽपि मण्डलैः । सदाऽनवस्थितैरेव,
 दिवाकरशशाङ्कवत् ॥ १६ ॥ अवस्थापिमण्डलत्वाद्ययोगचिन्तनात् । नापि चक्रे तारकाणां, मण्डलादिनि-
 रूपणं ॥ १७ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमसूत्रे “णक्त्वत्तारगणं, अचट्टिया मण्डला मुनेयद्वा । तेऽविय पयाहि-
 णावस्तमेव मेवं अनुपरिति” ॥ १८ ॥ एवं रवीन्दुग्रहक्षताराचारस्वरूपं किमपि न्यगादि । शेषं विशेषं तु यथो-
 पयोगं, ज्योतिष्कचक्रावसरेऽभिधास्ये ॥ १९ ॥ (इन्द्रवज्रा) विम्बाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेद्वान्तिपद्मज-

श्रीतनयोऽतनिष्ठ विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत् किलतत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गो निर्ग-
लिताथसाधुभगो विंशः समाप्तः सुखम् ॥ २० ॥ इति विंशतितमः सर्गः ॥

॥ अभिजिदादीनां तारासंख्या आकारः रात्रिसंख्या मासक्रमश्च ॥

१	अभिजित्	संख्या ३	गोतीर्णवली	७	१५	आवण	१५	पुष्य	३	वर्द्धमानक	१५	१५	माहा	१५
२	श्रवण	३	कासार	८	१५	१५	अश्लेषा	५	पताका	१५	१५	१५	१५	१५
३	धनिष्ठा	५	पक्षिपंजर	१५	१५	१५	मघा	७	प्राकार	१५	१५	१५	१५	१५
४	शतभिषङ्	१००	पुण्योपचार	७	१५	१५	पूर्वाषाढा	२	अर्द्धपल्यक	१५	१५	१५	१५	१५
५	पूर्वाभाद्रपदा	२	अर्द्धवापी	८	१५	१५	उ० फा०	२	अर्द्धपल्यक	१५	१५	१५	१५	१५
६	उत्तराभाद्रपदा	२	अर्द्धवापी	१५	१५	१५	हस्त	५	हस्ततल	१५	१५	१५	१५	१५
७	रेवती	३२	नौकासंस्थान	१५	१५	१५	चित्रा	१	सुरामंदन० स्वर्ण०	१५	१५	१५	१५	१५
८	अश्विनी	३	अश्वस्कुध	१५	१५	१५	स्वाति	१	कीलक	१५	१५	१५	१५	१५
९	भरणी	३	भगसंस्थान	१५	१५	१५	विशाखा	५	पशुदाम	१५	१५	१५	१५	१५
१०	कृत्तिका	६	क्षुरधारा	१५	१५	१५	अनुराधा	४	एकावली	१५	१५	१५	१५	१५
११	रोहिणी	५	शकटोदरी	१५	१५	१५	ज्येष्ठा	३	गजदंत	१५	१५	१५	१५	१५
१२	मृगशीर्ष	३	मृगशीर	१५	१५	१५	मूल०	११	वृश्चिकपुच्छ	१५	१५	१५	१५	१५
१३	आर्द्रा	१	रश्मिरविन्दु	८	१५	१५	पूर्वाषाढा	४	गजविक्रम	१५	१५	१५	१५	१५
१४	पुनर्वसु	५	तुला	७	१५	१५	उत्तराषाढा	४	सिंहनीपदिन	१५	१५	१५	१५	१५

॥ अथैकविंशतितमः सर्गः प्रारभ्यते ॥

अथास्य जम्बूद्वीपस्य, परिक्षेपकमम्बुधिम् । कीर्त्तयामि कीर्त्तिगुरुप्रसादप्रथितोद्यमः ॥ १ ॥ तस्थुयो भोगि-
न इवावेष्ट्येनं द्वीपशेवधिम् । क्षारोदकत्वादस्यान्धेर्लवणोद् इति प्रथा ॥ २ ॥ चक्रवालतया चैप, विस्तीर्णो
लक्षयोर्द्वयम् । योजनानां परिक्षेपपरिमाणमथोच्यते ॥ ३ ॥ एकाशीतिसहस्राब्द्या, लक्षाः पञ्चदशाथ च ।
शतमेकोनचत्वारिंशताऽऽख्यं किञ्चिद्गुनया ॥ ४ ॥ एषोऽस्य बाह्यपरिधिर्धातकीखण्डसन्निधौ । जम्बूद्वीपस्य परि-
धिर्यः स एवान्तरः पुनः ॥ ५ ॥ पूर्वपूर्वद्वीपवादिपरिक्षेपा हि येऽन्तिमाः । त एवाग्न्याग्न्यपाथोधिद्वीपेव्व-
भ्यन्तरा मताः ॥ ६ ॥ अभ्यन्तरबाह्यपरिक्षेपयोगेऽर्द्धिते सति । परिक्षेपां मध्यमांः स्युर्विनाऽऽद्यं द्वीपवा-
दिषु ॥ ७ ॥ लक्षा नवाष्टचत्वारिंशत्सहस्राणि पट्टशती । त्र्यशीतिश्च मध्यमोऽयं, परिधिर्लवणोदधौ ॥ ८ ॥
प्रवेशमार्गरूपो यस्तटाकादिजलाश्रये । भूप्रदेशः क्रमाद्वीचः, सोऽन्नं गोतीर्थमुच्यते ॥ ९ ॥ गोतीर्थं तच्च लव-
णाम्बुधालुभयतोऽपि हि । प्रत्येकं पञ्चनवर्ति, सहस्रान् यावदाहितम् ॥ १० ॥ जम्बूद्वीपवेदिकान्तेऽङ्गुलासंख्या-
शसंमितम् । गोतीर्थं धातकीखण्डवेदिकान्तेऽपि तादृशम् ॥ ११ ॥ ततश्च—अब्धाबुभयतो यावद्गम्यतेऽंशा-
ङ्गुलादिकम् । भक्ते तस्मिन् पञ्चनवत्याऽऽसं यस्तन्मिमतोऽण्डता ॥ १२ ॥ यथा पञ्चनवत्याऽंशैरतिक्रान्तैः पयोनिधौ ।
सुबोऽंशो हीयते पञ्चनवत्याऽङ्गुलमङ्गुलैः ॥ १३ ॥ योजनैश्च पञ्चनवत्यैकं योजनमप्यथ । शतैः पञ्चनवत्या च,

योजनानां शतं हुंसेत् ॥ १४ ॥ एवं च पञ्चनवतिसहस्रान्ते समक्षितेः । निम्नतोभयतोऽप्यत्र, जाता सहस्र-
योजना ॥ १५ ॥ तथाहुः—“जत्थिच्छसि उव्वेहं ओगाह्तिताण लवणसलिलस्स । पंचाणउहविभत्ते जं लद्धं सो
उव्वेहो ॥ १६ ॥” ततश्च—द्वयोगोतीर्थयोर्मध्ये, सहस्रयोजनोन्मितः । स्यादुद्वेधः सहस्राणि, दश यावत्समोऽ-
मितः ॥ १७ ॥ जम्बूद्वीपवेदिकान्तेऽहुलासङ्ख्यांशसंमितम् । सलिलं धातकीखण्डवेदिकान्तेऽपि तादृशम् ॥ १८ ॥
ततः पञ्चनवत्यांशोर्ध्वद्वन्ते पोडशांशकाः । अहुलैः पञ्चनवत्या, वर्द्धन्ते पोडशाहुली ॥ १९ ॥ अत्रायमाम्नायः—धात-
कीखण्डतो जम्बूद्वीपतो वा पयोनिधौ । जिज्ञास्यन्ते जलोच्छ्रायो, यावत्स्वशाहुलादिषु ॥ २० ॥ पञ्चोनशतम-
केषु, सत्सु तेषु यदाप्यते । तत् पोडशगुणं यावत्तावांस्तत्र जलोच्छ्रयः ॥ २१ ॥ यथाऽत्र पञ्चनवतयोोजना-
नामतिक्रमे । विभज्यन्ते योजनानि, पञ्चोनेन शतेन च ॥ २२ ॥ एकं योजनमासं यत्तत्पोडशशभिराहतम् ।
योजनानि पोडशीवं, ज्ञातंस्तत्र जलोच्छ्रयः ॥ २३ ॥ तथाहुः क्षमाश्रमणमिश्राः—“जत्थिच्छसि उस्सेहं ओगा-
हिताण लवणसलिलस्स । पंचाणउहविभत्ते सोलसगणिण्ण गणियमाहु ॥ २४ ॥” एतच्च धातकीखण्डजम्बूद्वी-
पान्त्यभूमितः । दत्त्वा द्वरिकां मध्ये, शिखोपरितलस्य च ॥ २५ ॥ अपान्तराले च किमप्याकाशं यत् जलो-
ज्झितम् । तत् सर्वं कर्णगतैतत्संवन्धीति जलैर्भूतम् ॥ २६ ॥ विचक्षित्वा मानमुक्तं, जलोच्छ्रयस्य निश्चि-
तम् । मेरोरेकादशभागपरिहाणिरिवागमे ॥ २७ ॥ तथाहुः श्रीमलयगिरिपादाः—“इह पोडशसहस्रप्रमा-
णायाः शिलायाः शिरसि उभयोश्च वेदिकान्तयोर्मूले द्वरिकायां दक्षायां यदपान्तराले किमपि जलरहित-

माकाशं तदपि कर्णगत्या तदाभाव्यमिति सजलं चिवक्षित्वा चिवक्षित्वा विवक्षितमुच्यमानमुच्यत्वपरिमाणमवसेयं, यथा मन्दरपर्वतस्यैकादशभागपरिहाणि”रिति । वस्तुतः पुनरुभयोर्द्वीपयोर्वैदिकान्ततः । प्रदेशादृच्छोभयतो, चर्द्ध-
तेऽम्बु क्रमात्सथा ॥ २८ ॥ यथाऽस्मिन् पञ्चनवतिसहस्रान्ते भवेज्जलम् । योजनानां सप्त शतान्युच्छ्रितं सम-
मृतलात् ॥ २९ ॥ योजनानां सहस्रं चोदधोऽत्र सममृतलात् । एवं सप्तदश शतान्युद्वेधोऽत्र पयोनिधेः ॥ ३० ॥
ततः परे मध्यभागे, सहस्रदशकातते । जलोच्छ्रयो योजनानां, स्यात्सहस्राणि षोडश ॥ ३१ ॥ सहस्रमत्रा-
न्युद्वेध, उच्छ्रयोद्वेधतस्ततः । योजनानां सप्तदश, सहस्राण्युदकोचयः ॥ ३२ ॥ एवं जघन्योच्छ्रयोऽस्याहुला-
सहस्रांशसंमितः । उत्कर्षतो योजनानां, सहस्राणि च षोडश ॥ ३३ ॥ मध्यमस्तूच्छ्रयो वाच्यो, यथोक्तान्ना-
यतोऽम्बुधेः । तत्र तत्र विनिश्चित्य, जलोच्छ्रयमनेकधा ॥ ३४ ॥

अथास्य लवणाम्भोधेर्गणितं प्रतरात्मकम् । घनात्मकं च निर्णेतुं, यथाऽऽगममुपक्रमे ॥ ३५ ॥ लवणाम्बु-
धिविस्तारात्सहस्राणि दश स्फुटम् । शोधयित्वा शोपमर्द्धीकृतं दशसहस्रयुक्तं ॥ ३६ ॥ जातं पञ्चसहस्राख्यं,
लक्षमेकमिदं पुनः । अस्मिन् प्रकरणे कोटिरित्येवं परिभाषितम् ॥ ३७ ॥ अयैवंरूपया कोट्या, गणयेद्ववणा-
म्बुधेः । मध्यमं परिधेर्मानं, स्यादेवं प्रतरात्मकम् ॥ ३८ ॥ तर्धेदं—सहस्रा नव कोटीनां, तथा नव शता-
न्यपि । एकपट्टिः कोटयश्च, लक्षाः सप्तदशोपरि ॥ ३९ ॥ सहस्राणि पञ्चदश, योजनानामिदं जिनेः । प्रतरं
लवणे प्रोक्तं, सर्वक्षेत्रे फलात्मकम् ॥ ४० ॥ मध्यभागे सप्तदश, सहस्राणि यदीरितम् । जलमानं तदनेन,

प्रतरेणाहतं धनम् ॥ ४१ ॥ कोट्यः षोडश कोटीनां, लक्षास्त्रिनवतिस्तथा । एकोनचत्वारिंशच्च, सहस्राणि ततः परम् ॥ ४२ ॥ सप्तदशकोटीनि, नव कोटीशतान्यथ । परिपूर्णां योजनानां, लक्षाः पञ्चाशदेव च ॥ ४३ ॥ एतावद् धनगणितं, कथितं लवणार्णवे । विलसत्केवलालोकविलोकितजगत्रयैः ॥ ४४ ॥ नन्वेतावद् धनमिह, कथमुत्पद्यते ? यतः । न सर्वत्र सप्तदश, सहस्राणि जलोच्छ्रयः ॥ ४५ ॥ किंतु मध्यभाग एव, सहस्रदशका-
वधि । अब्रूच्यते सत्यमेतत्तच्चमाकर्ण्यतां परम् ॥ ४६ ॥ युगम् ॥ अन्धैः शिलाया उपरि, द्वयोश्च वेदिका-
न्तयोः । दत्तायां दवरिकायामृज्यमेकान्ततः किल ॥ ४७ ॥ अन्तराले यदाकाशं, स्थितमम्बुधिवर्जितम् ।
तत्सर्वमेतदाभाव्यमित्यम्बुधितयाऽखिलम् ॥ ४८ ॥ चिवक्षित्वा मानमेतन्निरूपितं घनात्मकम् । एतद्विवक्षा-
हेतुस्तु, गम्यः केवलशालिनाम् ॥ ४९ ॥ तथाहुर्दुष्पमाध्वान्तनिर्मग्नगमदीपकाः । विशेषणवतीग्रन्थे, जिन-
भद्रगणीश्वराः ॥ ५० ॥ “एयं उभयवेद्यंताओ सोलससहस्रसुसेहस्त कन्नगईए जं लवणसमुद्वाभं जलसु-
न्नं पि खित्तं तस्त गणियं, जहा मंदरस्त पधयस्त एकारसभागहाणी कण्णगईए आंगसससवि तदाभं धत्ति-
काऊण भणिया तथा लवणसमुद्दससवि”

मुलैश्चतुर्मुख इव, द्वारैश्चतुर्भिरप च । जगत्याऽऽल्लितो भाति, स्थितैर्विक्षु- चतस्रसु ॥ ५१ ॥ पूर्वस्यां विजयद्वारं, शीतोदायाः किलोपरि । घातकीखण्डपूर्वाद्धिर्द्विशंखालवणाम्बुधौ ॥ ५२ ॥ द्वाराणि वैजयन्ता-
दीन्यप्येयं वक्षिणादिषु । सन्त्यस्य दिक्षु तिस्रसु, जम्बूद्वीप इव क्रमात् ॥ ५३ ॥ विजयायाश्च चत्वारो, द्वारा-

धिष्ठायकाः सुराः । ज्ञेयाः प्रागुक्तविजयसहक्षाः सकलात्मना ॥ ५४ ॥ एतेषां राजधान्योऽपि, स्मृताः सर्वा-
त्मना समाः । राजधान्या विजयया, प्राक्प्रपञ्चितरूपया ॥ ५५ ॥ एताः किंतु स्वस्वदिशि, क्षारोदकभयादिव ।
असह्यद्वीपपाथोधीनतीत्य परतः स्थिताः ॥ ५६ ॥ नास्मैव लवणाम्भोधौ, रुचिरेशुरसोदके । योजनानां सह-
स्राणि, वगाह्य द्वादश स्थिताः ॥ ५७ ॥ सहस्राः पञ्चनवतिस्त्रिंशो लक्षाः शतद्वयम् । अशीतियुक् योजनानां,
क्रोशो द्वारामिहान्तरम् ॥ ५८ ॥ द्वाराणां परिमाणं च, निःशेषरचनाश्चितम् । जम्बूद्वीपद्वारगतमनुसंधीय-
तामिह ॥ ५९ ॥

अथास्मिन्नम्बुधौ वेल, वर्द्धते हीयते च यत् । तत्रादिकारणीभूतान्, पातालकलशान् ब्रुवे ॥ ६० ॥ सह-
स्रान् पञ्चनवर्ति, वगाह्य लवणाम्बुधौ । योजनानां स एकैको, मेरोर्दिक्षु चतसृषु ॥ ६१ ॥ एवं च—पातालकु-
म्भाश्चत्वारो, महालिङ्गरसंस्थिताः । वैरं स्मृत्वाऽन्धिना त्रस्ता, अगस्त्यस्येव पूर्वजाः ॥ ६२ ॥ वडवामुखनामा
प्रागपाकैयूपसंज्ञितः । मतीच्यां यूपनामायमुदीच्यामीश्वराभिधः ॥ ६३ ॥ दाक्षिणात्यकलशस्य बृहत्क्षेत्रस-
मासवृत्तौ कैयूप इति नाम, प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ केयूर इति, समवायांगवृत्तौ स्थानांगवृत्तौ च केतुक इति ॥
कालो महाकालनामा, वेलम्ब्यश्च प्रभञ्जनः । क्रमादधीश्वरा एषां, पल्यायुषो महर्द्धिकाः ॥ ६४ ॥ समन्ततो
वज्रमयात्मनामेषां निरूपिताः । बाहल्यतष्ठिकारिकाः, सहस्रयोजनोन्मिताः ॥ ६५ ॥ योजनानां सहस्राणि,

१ केऊप इति वेदयशब्देन त्रयाणामप्यवगमनस्य तासंभवः ।

दश मूले मुखेऽपि च । विस्तीर्णा मध्यभागे च, लक्षयोजनसंमिताः ॥ ६६ ॥ एकप्रादेशिक्या श्रेण्या मूला-
द्विवर्द्धमानाः स्युः । मध्यावधि वक्रावधि ततस्तथा हीयमानाश्च ॥ ६७ ॥ (आर्या) इति प्रवचनसारीद्वार-
धृत्तौ, परमेतत्तदोपपद्यते यद्येषां मध्यदेशे दश योजनसहस्राणि यावत् लक्षयोजनविष्कम्भता स्याद्, यतः
प्रदेशवृद्ध्या ऊर्द्ध पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्रातिक्रम एव उभयतो मूलविष्कम्भधिकायां पञ्चचत्वारिंशत्सहस्र-
रूपायां विष्कम्भवृद्धौ सत्यां यथोक्तलक्षयोजनरूपो विष्कम्भः संपद्यते, एवं हानिरपि, सा त्वेषां मध्ये दश
योजनसहस्राणि यावत्लक्षयोजनविष्कम्भता काप्युक्ता न दृश्यते, तदत्र तत्त्वं बहुश्रुता विदन्ति । योजनानां
लक्षमेकमवगाढा मुवोऽन्तरे । रत्नप्रभामूलभागं, द्रष्टुमुत्कण्ठिता इव ॥ ६८ ॥ लक्षद्वयं योजनानां, सहस्राः
सप्तविंशतिः । सप्तत्याढ्यं शतमेकं, त्रयः क्रोशास्तथोपरि ॥ ६९ ॥ एतत्पातालकलशमुखानामन्तरं मिथः ।
एतन्मूलविभागानामप्येतावदिहान्तरम् ॥ ७० ॥ उपपत्तिश्चात्र—एषां चतुर्णां वदनचिस्तरपरिवर्जिते ।
पयोधिमध्यपरिधौ, चतुर्भक्ते मुखान्तरम् ॥ ७१ ॥ तथाऽन्विमध्यपरिधेरेतेषां मध्यविस्तृतौ । शोधितायां
चतुर्भक्ते, शेषे स्याज्जठरान्तरम् ॥ ७२ ॥ योजनानां लक्षमेकं, सप्तत्रिंशत्सहस्रयुक् । सप्तत्याढ्यं शतं क्रोशा-
स्त्रयस्तदिदमीरितम् ॥ ७३ ॥ कल्प्यन्तेऽंशास्त्रयोऽमीषां, स चैकैकः प्रमाणतः । त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि, त्रयं-
स्त्रिंशं शतत्रयम् ॥ ७४ ॥ योजनानां योजनस्य, तृतीयांशेन संयुतम् । अधस्तने तृतीयांशे, तत्र चायुर्विजुः-

१ प्रदेशोऽत्र निवक्षितो गागः, एकस्मिन् प्रदेशे जलावगाहाभावात्, तद्वदौ च, समप्रमाणाविरोधात्, प्रत्यंशमेव दृष्टिरेत्यर्थकमेवम् ।

म्भते ॥ ७६ ॥ मध्यमे च तृतीयांशे, चायुर्वारि च तिष्ठतः । तृतीये च तृतीयांशे, वर्त्तते केवलं जलम् ॥ ७६ ॥
 अन्येऽपि लघुपातालकलशा लवणाम्बुधौ । संन्ति तेपामन्तरेषु, क्षुद्रालिञ्जरसंस्थिताः ॥ ७७ ॥ तथोक्तं जीवा-
 भिगमवृत्तौ—“तेषां पातालकलशानामन्तरेषु तत्र देशे या(तावत्)वत् क्षुद्रालिञ्जरसंस्थानाः क्षुल्लाः पातालक-
 लशाः प्रज्ञप्ता” इति, अत्रायं संप्रदायः—जम्बूद्वीपवेदिकान्तादतीत्य लवणाम्बुधौ । सहस्रान् पञ्चनवतिं,
 तत्रायं परिधिः किल ॥ ७८ ॥ सहस्रं द्वायनवतिसहस्रं विस्तृते भवेत् । नव लक्षाः सप्तदश, सहस्राणि च पद्-
 शती ॥ ७९ ॥ अयं भावः—पञ्चनवतिः सहस्राः समुद्रसंबन्धिन एकपार्श्वे, तावन्त एव द्वितीयपार्श्वे, मध्ये
 चैकं लक्षं जम्बूद्वीपसंबन्धि, एवं द्विलक्षनवतिसहस्रविष्कम्भक्षेत्रस्य परिधिर्नव लक्षाः सप्तदश सहस्राः पद्-
 शतीत्येवं रूपो भवतीति ॥ चत्वारिंशत्सहस्रात्मा, शोधयते मुखविस्तृतिः । महापातालकुम्भानामस्माद्राशे-
 स्ततः स्थितम् ॥ ८० ॥ अष्टौ लक्षाः पट्यधिकाः, सहस्राः सप्तसप्ततिः । भागे चतुर्भिरेतेषां, लब्धं तत्रान्तरं
 भवेत् ॥ ८१ ॥ लक्षद्वयं सहस्राणामेकोनविंशतिस्तथा । सप्तपट्टिद्विशती, कुम्भानां महतां दृथक् ॥ ८२ ॥
 चतुर्ष्वप्यन्तरेष्वेतेषु, पङ्क्तौ नव नव स्थिताः । लघुपातालकुम्भानामाद्यपङ्क्तौ च ते स्मृताः ॥ ८३ ॥ प्रत्येकं
 द्वे शते पञ्चदशोत्तरे किलान्तरम् । पूर्वोक्तं गुरुकुम्भानामेवमेभिश्च पूर्यते ॥ ८४ ॥ एकैकस्योदरव्यासः, सह-
 स्रयोजनात्मकः । ततः शतद्वयं पञ्चदशसहस्रताडितम् ॥ ८५ ॥ सहस्रैः पञ्चदशभिर्पुंक्तं लक्षद्वयं भवेत् ।
 लघुकुम्भैरियद्वृद्धमैकस्यान्तरस्य वै ॥ ८६ ॥ शेषं सहस्राश्चत्वारो; द्विशती पञ्चपट्टियुक् । रुद्धं कथंचित्त-

तौदकुम्भान्तरमिधोऽन्तरैः ॥ ८७ ॥ परिधेर्वर्द्धमानत्वात्पङ्क्तौ पङ्क्तौ यथोत्तरम् । एकैककलशस्यापि, घृद्धि-
र्याच्या वचस्विभिः ॥ ८८ ॥ ततः पङ्क्तौ द्वितीयस्यां, द्वे शते षोडशोत्तरे । पङ्क्तौ नवम्यामेवं स्युस्त्रयोविंशं
शतद्वयम् ॥ ८९ ॥ एकसप्तत्युपेतानि, शतान्येकोनविंशतिः । एकैकसिन्नन्तरे स्युर्लघवः सर्वसङ्ख्याया ॥ ९० ॥
चतुर्णामन्तराणां च, मिलिताः सर्वसङ्ख्याया । स्फुरद्यतुरशीतीनि, स्युः शतान्यष्टसप्ततिः ॥ ९१ ॥ अयं च
संमदागो 'धीरं जयसेहरे' त्यादिक्षेत्रसमासघृत्तयभिप्रायेण, बृहत्क्षेत्रसमासघृत्तौ जीवाभिगमघृत्तपादौ त्वयं न
दृश्यते । लघुपातालकलशा, अमी सर्वेऽप्यधिष्ठिताः । सदा महर्द्धिकैर्देवैः, पल्योपमार्द्धजीविभिः ॥ ९२ ॥ अयं
क्षेत्रसमासघृत्तयाद्यभिप्रायः, जीवाभिगमसूत्रघृत्तौ च अर्द्धपल्योपमस्थितिकाभिर्देवताभिः परिगृहीता
इत्युक्तं । शतयोजनविस्तीर्णा, एते मूले मुखेऽपि च । मध्ये सहस्रं विस्तीर्णाः, सहस्रं क्षमोदरे स्थिताः ॥ ९३ ॥
दशयोजनपाहल्यवज्जकुल्यमनोरमाः । वायुवायूदकान्भोभिः, पूर्णद्रव्यंशत्रयाः क्रमात् ॥ ९४ ॥ सयोजनतृती-
यांशं, त्रयस्त्रिंशं शतत्रयम् । तृतीयो भाग एकैक, एषां निष्टङ्कितो बुधैः ॥ ९५ ॥ लघवोऽपि महान्तोऽपि,
वायन्मन्त्रा सुवोन्तरे । उत्तुङ्गास्तावदेव स्युर्भूमीतलसमाननाः ॥ ९६ ॥ एषां पातालकुम्भानां, लघीयसां मही-
यसाम् । मध्यमेऽधस्तने धैवं, द्रव्यंशे जगत्त्वभावतः ॥ ९७ ॥ समकालं महावाताः, संमूर्च्छन्ति सहस्रशः ।
धुभितैस्तैश्चोपरिस्थं, बहिर्निस्सार्यते जलम् ॥ ९८ ॥ तेन निस्सार्यमाणेन, जलेन धुभितोऽम्बुधिः । बेलया

१ देवताशब्दस्य सार्वभौमसामान्यत्वेन देवदेव्युभयसाधारणत्वात् ।

व्याकुलात्मा स्यादुद्धमन्त्रिवं वातकी ॥१९॥ जगत्स्वाभाव्यत एव, शान्तेषु तेषु वायुषु । पुनः पातालकुम्भानां, जलं स्वस्थानमाश्रयेत् ॥ १०० ॥ जलेषु तेषु स्वस्थानं, प्राप्तेषु सुस्थितोदकः । स्वास्थ्यमापयतेऽम्भोधिर्वातकी च कृतौपधः ॥ ११ ॥ मूर्च्छन्ति द्विरहोरात्रे, वाताः स्वस्थीभवन्ति च । ततो द्विः प्रत्यहोरात्रं, वर्द्धते ह्रीयतेऽम्बुधिः ॥ २ ॥ तथाह जीवाभिगमः—“लवणे णं भर्ते ! समुद्रे तीसाए मुहुत्ताणं कहखुत्तो अइरंगं यहुइ वा हायइ वा ? गो० ! दुक्खुत्तो अइरंगं वहुइ वा हायइ वा” राकावर्शावितिधिषु, चातिरेकेण तेऽनिलाः । क्षोभं प्रयान्ति मूर्च्छन्ति, तथा जगत्स्वभावतः ॥ ३ ॥ ततश्च पूर्णिमाऽमावितिधिष्वतितमामयम् । वेलया वर्द्धते वार्द्धिर्दशम्यादिषु नो तथा ॥ ४ ॥ लोकप्रथानुसारेण त्वेवमवोचं—“यथा यथेन्दोर्निजनन्दनस्य, कालक्रमप्राप्तकलाकलस्य । आश्लिष्यतेऽब्धिर्मुद्गुभिः करग्रैस्तथा तथोद्धेलमुपैति वृद्धिम् ॥ ५ ॥ दर्शं त्वपश्यन्नतिदर्शनीयं, निजाङ्गं शीतिकरं पयोधिः । विवृद्धवेलावल्यच्छलेन, दुःखाग्नितप्तो मुचि लोलुठीति ॥ ६ ॥” योजनानाममुभयतो, विमुच्य लवणाम्बुधौ । सहस्रान् पञ्चनवर्ति, मध्यदेशे शिलैघते ॥ ७ ॥ योजनानां सहस्राणि, दशेयं पृथुलाऽभितः । चकास्ति बलयाकारा, जलभित्तिरिव स्थिरा ॥ ८ ॥ सहस्राणि, पोंडशोचा, समन्ममिस-मोदकात् । योजनानां सहस्रं च, तत्रोद्धेधेन वारिधिः ॥ ९ ॥ शिखामिपाद्घद्योगपट्टं योगीव वारिधिः । ध्यायतीव परब्रह्मा, जन्मजाद्योपशान्तये ॥ १० ॥ सुभगंकरणीं यद्वा, हारिहारलतामिमाम् । श्यामोऽपि सुभगत्वेच्छुर्दधौ वार्द्धिः शिखोपधेः ॥ ११ ॥ जम्बूद्वीपोपाश्रयस्थान्, मुनीनुत तिनंसिपुः । कृतोत्तरासद्गसद्गः,

शिखायलयकैतयात् ॥ १२ ॥ पूर्णकुक्षि भृशं रत्नैरुन्मदिष्णुतयाऽथवा । पट्टवद्धोदर इव, विद्यादृसकुवादिवत्
॥ १३ ॥ भाति भूयोऽब्धिभूपालवृतो दैवतसेवितः । शिखामिपासमुकुटो, दधद्वा वार्द्धिचक्रिताम् ॥ १४ ॥
त्रिभिर्विशेषकं ॥ पातालकुम्भसंमूर्च्छद्वायुविशोभयोगतः । उपर्यस्याः शिखायाश्च, देशोनमर्द्धयोजनम् ॥ १५ ॥
यौ पारौ प्रत्यहोरात्रमुदकं चर्द्धतेतराम् । तत्प्रशान्तौ शाम्यति च, भवेद्द्वेलेयमूर्द्धगा ॥ १६ ॥ तां च वेलाभु-
च्छलन्ती, दर्व्यव्यग्रकराः सुराः । शमयन्ति सदा नागकुमारा जगतः स्थितेः ॥ १७ ॥ तत्र जम्बूद्वीपदिशि,
शिखापेलां प्रसृत्स्वरीम् । द्विचत्वारिंशत्सहस्रा, धरन्ति नागनाकिनः ॥ १८ ॥ घातकीखण्डदिशि च, प्रसर्प-
न्तीमिमां क्लि । न्यारयन्ति नागानां, सहस्राणि द्विससतिः ॥ १९ ॥ देशोनं योजनार्द्धं यद्वर्द्धतेऽम्बु शिखो-
परि । पष्टिर्नागसहस्राणि; सततं चारयन्ति तत् ॥ २० ॥ लक्षमेकं सहस्राणि, चतुःससतिरेव च । चेलन्धरा
नागदेया, भवन्ति सर्वसंख्यया ॥ २१ ॥ गृणामुपक्रमेणैव, निरुद्धा नावतिष्ठते । वेलेयं चपलाऽतीव, महेलेव
रसाकुला ॥ २२ ॥ किंतु द्वीपस्थसंघार्हदेवचत्रपादियुग्मिनाम् । पुण्याज्जगत्स्वभावाच्च, मर्यादां न जहाति सा
॥ २३ ॥ इदं जीवाभिगमस्तृप्त्यभिप्रायेण, पञ्चमार्द्धं तद्वृत्तौ च-‘जया णं दीविचया ईसिं णो णं तथा सामु-
दया ईसिं, जया णं सामुदया ईसिं णो णं तथा दीविचया ईसिं १, गो० । तेसिं णं वायाणं अन्नमन्नविचवासेणं
लयणसमुद्दे पेलेनातिक्कमइ,” “अन्योऽन्यव्यपलासेन” यदैके ईपत् पुरोवाताविचिक्कोपणा वान्ति तदेतरे न तथा-

विधा चान्तीत्यर्थः । 'चेलं नाइकमइ'ति तथाचिधवायुद्रन्ध्रसामर्थ्याद्विलायास्तथास्वभावत्वाचे'त्युक्तं, अत्र ईसिं पुरोवातादीनि विशेषणानि त्वेवं-ईसिं पुरोवाय'ति मनाक सत्रेहवाताः 'पच्छा वाय'ति पथ्या वनस्पत्यादिहिता वायवः 'मंदा वाय'ति मन्दाः-शनैः शनैः संचारिणः, अमहावाता इत्यर्थः 'महावाय'ति उदण्डावाताः, अनल्पा इत्यर्थः । चेलन्धराणामेतेषां, भवन्यावासपर्वताः । अस्मिन्नेवाम्युधौ पूर्वोद्विषु दिक्षु चतस्रपुं ॥ २४ ॥ तथाहि-जम्बूद्वीपवेदिकान्तात्पूर्वस्यां दिशि वारिधौ । गोस्तूपः पर्वतो भाति, चेलन्धरसुराश्रयः ॥ २५ ॥ नानाजलाशयोद्भूतैः, शतपत्रादिभिर्घतः । गोस्तूपाकृतिभी रम्यो, गोस्तूपोऽयं गिरिस्ततः ॥ २६ ॥ जलं यद्भासयत्यष्टयोजनीं परितोऽंशुभिः । ततो नाम्नोदकभासोऽपाच्यां चेलन्धराचलः ॥ २७ ॥ पश्चिमायां शङ्खनामा, नगः सोऽप्यन्विताभिधः । शङ्खभैः शतपत्रार्थैर्जलाश्रयोद्भवैर्लसन् ॥ २८ ॥ उत्तरस्यां दिशि चेलन्धरावासधराधरः । दकसीमाभिधः शीताशीतोदोदकसीमकृत् ॥ २९ ॥ शीताशीतोदयोर्नयोः, श्रोतांसीह धराधरे । प्रतिघातं प्राप्नुवन्ति, दकसीमाभिधस्ततः ॥ ३० ॥ एवं च शीताशीतोदे, पूर्वपश्चिमयोर्भिदोः । प्रविश्य वारिधौ याते, उदीच्यामिति निश्चयः ॥ ३१ ॥ गोस्तूपे गोस्तूपसुरो, दकभासगिरौ शिबः ।

१ यातानां तथा याते जगत्समाधवत् द्वीपस्थसहस्रदिकारणत्वायां काहानिः, सत्कृतश्च वेलोपगमाभावः, प्रतियुल्लवातेन वेगेन वेलाया अगतः स्यात्, दतैरागमस्तु द्वीपस्थसद्भादिभावकृत एव, उत्तरतः सकलेष्टप्राप्त्यनिरसमागमाभावस्याष्टकृता । २ पूर्वतो गदाप्रवादागमे प्रादुस्थितजलस्रोतगाविषु स्यादेव प्रगुतिः, तथा च दकसीमाभिधानस्य सार्थकता ।

शङ्खे शङ्खो दकसीमपर्वते च मनःशिलः ॥ ३२ ॥ सामानिकसहस्राणां, चतुर्णां च चतसृणाम् । पट्टाभिपिक्त-
देवीनां, तिष्ठणामपि पर्पदाम् ॥ ३३ ॥ सैन्यानां सैन्यनाथानां, सप्तानामप्यधीश्वराः । आत्मरक्षिसहस्रैश्च,
मेढ्र्याः षोडशभिः सदा ॥ ३४ ॥ स्वखावासपर्वतानामधिपत्यममी सदा । पालयन्ति पूर्वजन्मार्जितपुण्या-
नुसारतः ॥ ३५ ॥ त्रिभिर्विशेषकं । आज्ञाप्रतीच्छका एषां, सन्त्येतदनुयायिनः । अनुबेलन्धरास्तेषां, विदि-
क्षयावासपर्वताः ॥ ३६ ॥ कर्कोटकाद्रिरैशान्यां, विद्युत्प्रभोऽग्निकोणके । कैलाशो वायवीयायां, नैऋत्यामरुण-
प्रभः ॥ ३७ ॥ कर्कोटकः कर्दमकः, कैलाशश्चारुणप्रभः । एषां चतुर्णामद्रीणामीशा गोस्तूपसत्रियः ॥ ३८ ॥
यथास्वमेपामष्टानां, रम्या दिक्षु विदिक्षु च । राजधान्यः स्वस्वनाम्ना, परस्मिन् लवणार्णवे ॥ ३९ ॥ असङ्ख्ये-
षान् द्वीपचार्द्धीनतीत्य परतः स्थिते । योजनानां सहस्राणि, वगाह्य द्वादश स्थिताः ॥ ४० ॥ जम्बूद्वीपवेदि-
कान्तावष्टापि स्वस्वदिक्ष्वमी । द्विचत्वारिंशत्सहस्रयोजनातिक्रमेऽद्वयः ॥ ४१ ॥ सुवर्णाङ्कुरद्वयस्फटिकैर्घ-
टिताः क्रमात् । दिश्याश्चत्वारोऽपि शैलाः, सर्वे विदिक्षु रत्नजाः ॥ ४२ ॥ अष्टाप्यमी योजनानां, सहस्रं संस-
न्निः शतैः । एकविंशैः समधिकमुत्तुङ्गत्वेन वर्णिताः ॥ ४३ ॥ चतुःशतीं योजनानां, त्रिंशां क्रोशाधिकाममी ।
चतुर्थान्तर्गताः पद्मवेदिकावनमण्डिताः ॥ ४४ ॥ मूले सहस्रं द्वाविंशं, सर्वेऽपि विस्तृता अमी । त्रयोविंशानि
मध्ये च, शतानि सप्त विस्तृताः ॥ ४५ ॥ योजनानां चतुर्विंशां, चतुःशतीमुपर्यमी । विस्तृताः सर्वतो व्यास-
ज्ञानोपायोऽथ तन्यते ॥ ४६ ॥ योजनानादिषु यावत्सूरीर्णेषु शिखराग्रतः । बेलन्धरपर्वतानां, विष्कम्भो ज्ञातु-

सिध्यते ॥४७॥ अतिक्रान्तयोजनादिरूपं तं राशिमञ्जसा । अष्टानवत्याऽभ्यधिकैर्गुण्येः पञ्चभिः शतैः ॥४८॥ जातं
 चैतेषां गिरीणामुच्छ्रयेण चिमाजय । यल्लब्धं तच्चतुर्विंशच्चतुःशतयुतं कुरु ॥ ४९ ॥ कृते चैवं तत्र तत्र, विष्क-
 म्भोऽभीप्सितास्पदे । वेलन्धराद्रिषु श्रेयो, दृष्टान्तः श्रूयतामिह ॥ ५० ॥ सपष्टीनि शतान्यष्ट, द्वौ क्रोशौ च
 शिरोऽग्रतः । अतीत्य व्यासजिज्ञासा, चेदिदं गुणयेत्तदा ॥ ५१ ॥ अष्टानवत्याख्यपञ्चशतैवं पञ्च लक्षकाः ।
 सहस्राः द्विः सप्त पञ्चशती सैकोनसप्ततिः ॥ ५२ ॥ जातास्ते च हताः सप्तदशशतैर्कविंशया । शतद्वयीं नव-
 नवत्यभिकां ध्रुवमार्पयत् ॥ ५३ ॥ ततश्च सा चतुर्विंशैः, शतैश्चतुर्भिरन्विता । त्रयोविंशा सप्तशती, जातेयं
 तत्र विस्तृतिः ॥ ५४ ॥ मध्यव्यासोऽयमेवैषां, सर्वत्रैवं विभाव्यताम् । स्यादुपायान्तरमेतन्मध्यविष्कम्भनि-
 द्यये ॥ ५५ ॥ मूले मध्ये च विष्कम्भौ, यौ तद्योगोऽर्द्धिते सति । सर्वत्र मध्यविष्कम्भो, लभ्योऽत्र भाव्यतां
 स्वयम् ॥ ५६ ॥ एषां वेलन्धराद्रीणां, मूलांशे परिधिं जिनाः । जगुः शतानि द्वात्रिंशत्, सह द्वात्रिंशतो नया
 ॥ ५७ ॥ मध्ये सप्तदशीतीनि, द्वाविंशतिः शतानि च । किञ्चित्सप्ततिरेकाणि, परिक्षेपो निरूपितः ॥ ५८ ॥
 उपरि स्यात्परिक्षेपः, शतान्येषां त्रयोदश । किञ्चिदूनेकचत्वारिंशता युक्तानि भृशताम् ॥ ५९ ॥ द्विसप्ततिः
 सहस्राणि, शतमेकं चतुर्दशम् । योजनानामष्टभक्तयोजनस्य लघास्त्रयः ॥ ६० ॥ अष्टानामेतदेतेषां, मूल-
 भागे मिथोऽन्तरम् । वेलन्धरसुराद्रीणां, प्रत्ययश्चात्र दर्शयते ॥ ६१ ॥ मध्यभागे यदैतेषामन्तरं ज्ञातुमिष्यते ।
 एकादशा पञ्चशतैस्तदर्थगा तदन्विता ॥ ६२ ॥ द्विचत्वारिंशत्सहस्रैर्वार्द्धिगैरेकतो यथा । क्रियते परतोऽप्ये-

यमित्येतद् द्विगुणीकुरु ॥ ६३ ॥ पञ्चाशीतिः सहस्राणि, द्वाविंशान्यभवन्निह । मध्यस्थजम्बूद्वीपस्य, लक्षमेकं तु
मील्यते ॥ ६४ ॥ एतेषां परिधिः पञ्च, लक्षा योजनसङ्ख्या । पञ्चाशीतिः सहस्राणि, तथैकनवतिः परा ॥ ६५ ॥
अष्टानामप्यथाद्वीणां, व्यासोऽस्मादपनीयते । पट्सप्तत्याढ्यशतयुक्सहस्राष्टक (८१७६) संमितः ॥ ६६ ॥
अपनीतेऽस्मिंश्च पूर्वराशिरीदृग्विधः स्थितः । पञ्च लक्षाः सहस्राणि, पट्सप्ततिस्तथोपरि ॥ ६७ ॥ नव पञ्चद-
शाह्यानि, शतान्येषामथाष्टभिः । भागे हृते लभ्यते यत्तदद्वीणां मिथोऽन्तरम् ॥ ६८ ॥ एषां समीपेऽम्बुवृ-
द्धिर्जम्बूद्वीपदिशि स्फुटम् । समभूतलतुल्याम्भोऽपेक्षयोद्धं पयोनिधौ ॥ ६९ ॥ नवोत्तरं योजनानां, शतत्रयं
तथोपरि । पञ्चचत्वारिंशदंशाः, पञ्चोनशतभाजिताः ॥ ७० ॥ निश्चयः पुनरेतस्य, त्रैराशिकात्प्रतीयते ।
व्युत्तिपत्तूनां प्रमोदाय, तदप्यातल्य दृश्यते ॥ ७१ ॥ यदि पञ्चसहस्रोनलक्षेण वर्द्धते जलम् । योजनानां सप्त-
शती, तदा तद्वर्द्धते कियत् ॥ ७२ ॥ द्विचत्वारिंशत्सहस्रैरिति राशित्रयं लिखेत् । (९५०००-७००-४२०००)
आद्यन्तयोस्तत्र राश्योः, कार्यं शून्यापवर्त्तनम् ॥ ७३ ॥ एतयोर्हि द्वयो राश्योः, साजात्यादपवर्त्तनम् । घटते
लाघयार्थं च, क्रियते गणकैरिदम् ॥ ७४ ॥ मध्यराशिः सप्तशती, द्विचत्वारिंशदात्मना । अन्येन राशिना
गुण्यस्तथा चैवचिधो भवेत् ॥ ७५ ॥ नूनं सहस्राण्येकोनत्रिंशत्पूर्णां चतुःशती । ततः पञ्चनवत्याऽयं, भाज्यः
प्रथमराशिना ॥ ७६ ॥ भागे हृते च यह्न्यं, पानीयं तावदुच्छिद्यतम् । जम्बूद्वीपदिश्यमीषां, समीपे तत्पुरो-
दितम् ॥ ७७ ॥ जम्बूद्वीपस्य दिदयेषां, गिरीणामन्तिके पुनः । गोतीर्थेन घरोद्धेयः, स्यात्समोर्बोध्यपेक्षया

॥ ७८ ॥ द्विचत्वारिंशदधिका, योजनानां चतुःशती । दश पञ्चनवत्यंशाखैराशिकाचु निश्चयः ॥ ७९ ॥ ननु पञ्चसहस्रो नलक्षान्ते यदि लभ्यते । भुवोऽवगाहः सहस्रस्तदाऽसौ लभ्यते कियान् ॥ ८० ॥ द्विचत्वारिंशत्सहस्रपर्यन्त इति लिख्यते । राशित्रयं कार्यमाद्यान्त्ययोः शून्यापवर्त्तनम् ॥ ८१ ॥ (९५-१००-४२) मध्यराशिः सहस्रात्मा, द्विचत्वारिंशदात्मना । हतोऽन्त्येन द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि जज्ञिरे ॥ ८२ ॥ आद्येन पञ्चनवत्यलक्षणेनाथ राशिना । भागे हते लभ्यतेऽयमवगाहो यथोदितः ॥ ८३ ॥ योऽयं भूमेरवगाहो, यश्च प्रोक्तो जलोच्छ्रयः । एतद् द्वयं पर्वतानामुच्छ्रयादपनीयते ॥ ८४ ॥ अपनीतेऽयश्चिष्टं यत्तावन्मात्रो जलोपरि । जम्बूद्वीपदिश्यमीपां, गिरीणामयमुच्छ्रयः ॥ ८५ ॥ योजनानां नवशती, सैकोनसप्ततिस्तथा । चत्वारिंशद्योजनस्य, पञ्चोनशतं जा लघाः ॥ ८६ ॥ अत्र चासर्गसंश्लेषः, यत्र क्षाप्यविशेषतः । वक्ष्यंतेऽंशा अमी सर्वे, पञ्चोनशतभाजिताः ॥ ८७ ॥ शिखराग्रादयैतावदुत्तीर्य यदि चिन्त्यते । अत्र प्रदेशे विष्कम्भो, ज्ञेयोऽमीपामयं तदा ॥ ८८ ॥ पट्टग्राह्यानि योजनानां, शतानि सप्त चोपरि । अशीतियोजनस्यांशाः, पञ्चोनशतसंभवाः ॥ ८९ ॥ तिर्यक्क्षेत्रेणेतत् च, जलवृद्धिरवाच्यते । किञ्चिदूनाष्टपञ्चाशदंशाह्वा पञ्चयोजनी ॥ ९० ॥ जम्बूद्वीपदिशि प्रोक्तात्, पर्वतानां समुच्छ्रयात् । स्यादस्यामपनीतायां, शिखादिशि नगोच्छ्रयः ॥ ९१ ॥ स चायं-योजनानां नवशती, त्रिपट्ट्याऽभ्यधिका किल । सप्तसप्ततिरंशाश्च, तथाऽत्र स्याज्जलोच्छ्रयः ॥ ९२ ॥ योजनानां पञ्चद-

शाः, शताब्दयोऽष्ट चांशकाः । चतुःशती च पञ्चाशा, दशांशाश्च धरोण्डता ॥ ९३ ॥ एवं वेलग्नधराधासपर्व-
तानां यथामति । स्वरूपं दर्शितं किञ्चिज्जीवाभिगमवर्णितम् ॥ ९४ ॥

सुमेरुतः पश्चिमायां, जम्बूद्वीपान्त्यभूमितः । सहस्रान् द्वादशातीत्य, लवणाम्भोनिधाविह ॥ ९५ ॥ योज-
नानां सहस्राणि, द्वादशायतविस्तृतः । शोभते गौतमद्वीपः, स्यान् सुस्थितनाकिनः ॥ ९६ ॥ सप्तत्रिंशत्सह-
स्राणि, योजनानां शतानि च । नवाष्टचत्वारिंशानि, द्वीपेऽस्मिन् परिधिर्भवेत् ॥ ९७ ॥ द्वे गव्यूते जलादूर्द्ध्व-
मुच्छ्रितोऽन्धशिखादिशि । अन्तेऽस्यास्मिन्नमुष्टुद्धिर्द्वैराशिकात्प्रतीयते ॥ ९८ ॥ तथाहि—सहस्रेषु द्वादशसु,
द्वीपोऽयं तावदाततः । चतुर्विंशतिरित्येवं, सहस्रा चारिर्धेर्गताः ॥ ९९ ॥ ततश्च—सहस्रपञ्चनवतिपर्यन्ते यदि
लभ्यते । जलदृष्टिर्योजनानां, शतानि सप्त निश्चिता ॥ २०० ॥ चतुर्विंशत्या सहस्रैः, कियतीधं तदाप्यन्ते ।
(९५०००-७००-२४०००) राशित्रयेऽन्याबायोश्च, कार्यं शून्यापवर्त्तनम् (९५-७००-२४) ॥ १॥ मध्यराशिः
सप्तशती, गुणितोऽन्येन राशिना । चतुर्विंशतिरूपेण, सहस्राः षोडशाभवन् ॥ २ ॥ ततश्च पञ्चनवतिरूपेणा-
न्येन राशिना । विभज्यते ततो लब्धं, षट्सप्तत्यधिकं शतम् ॥ ३ ॥ अशीतिः पञ्चनवतिभागाश्चेतावती किल ।
गौतमद्वीपपर्यन्ते, जलदृष्टिः शिखादिशि ॥ ४ ॥ जम्बूद्वीपदिश्यमुष्य, राशेरद्धं जलोच्छ्रयः । युक्तश्चैव सह-
स्राणां, द्वादशानामतिक्रमे ॥ ५ ॥ ततः पूर्वोक्तस्य राशेरद्धं यदिदमास्थितम् । अष्टाशीतिपर्योजनानि, धत्वा-
रिंशसाया लघाः ॥ ६ ॥ इमान् जम्बूद्वीपदिशि, द्वीपस्यास्योच्छ्रयो जलात् । शिखादिगुदितद्वीपोच्छ्रयः

क्रोशद्वयाधिकः ॥ ७ ॥ त्रिशत्पञ्चनवत्यंशाः, पञ्चविंशा शतयोजनी । भूनिम्नताऽस्मिन् पर्यन्ते, द्विगुणा च शिखादिशि ॥ ८ ॥ एवं च—मूलाद्भूयो द्वीपदिशि, चतुर्दशं शतवधम् । क्रोशद्वयाधिकं पञ्चनवत्यंशाश्च सप्ततिः ॥ ९ ॥ चतुःशती योजनाधामेकोनत्रिंशताऽधिका । पञ्चचत्वारिंशदंशा, द्वौ क्रोशौ च शिखादिशि ॥ १० ॥ घनाढ्याया पद्मवेद्या, द्वीपोऽयं शोभतेऽभितः । नीलरत्नोलियुग्मुक्तामण्डलेनेव कुण्डलम् ॥ ११ ॥

द्वीपस्य मध्यभागेऽस्य, रत्नस्तम्भशताश्रितम् । भौमेयमस्ति भवनं, क्रीडावासाभिधं शुभम् ॥ १२ ॥ द्वापष्टिं योजनान्येतद्, द्वौ क्रोशौ च समुच्छ्रितम् । योजनान्येकत्रिंशतं, क्रोशाधिकानि विस्तृतम् ॥ १३ ॥ पृतस्यायसथस्यान्तर्भूमिभागे मनोरमे । मध्यदेशे महत्येका, शोभते मणिपीठिका ॥ १४ ॥ योजनायाभवि-
त्कम्भा, योजनार्द्धं च मेदुरा । उपर्यस्याः शयनीयं, भोग्यं सुस्थितनाकिनः ॥ १५ ॥ सुस्थितः सुस्थिता-
भिर्यो, लवणोदधिनायकः । चतुःसामानिकसुरसहस्राराधितक्रमः ॥ १६ ॥ परिवारयुजं चारुचं चत-
स्रुणं सदा । पट्टाभिपिरुक्तेवीनां, तिस्रुणामपि पर्यदाम् ॥ १७ ॥ सप्तानां सैन्यसेनाग्यामात्मरक्षकनाकिनाम् ।
पौण्ड्रानां सहस्राणामन्येषामपि भूयसाम् ॥ १८ ॥ सुस्थिताख्यराजधानीवास्तव्यानां सुधासुजाम् । भुङ्क्ते
स्वाम्यं तत्र भूरिसुराराधितशासनः ॥ १९ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ रत्नद्वीपादिपतयो, लवणाम्भोधिवासिनः ।
देव्यो देवाश्च ते सर्वेऽप्यस्यैव वशवर्तिनः ॥ २० ॥ राजधानी सुस्थितस्य, लवणाधिपतेः किल । प्रसीच्यां
गौतमद्वीपादसहस्रद्वीपवारिधीन् ॥ २१ ॥ अतीत्य तिर्यगन्यसिद्धलवणाम्भोनिधौ भवेत् । योजनानां सहस्रैर्द्वी-

दशभिर्विजयोपमा ॥ २२ ॥ जम्बूद्वीपचेदिकान्तात्, प्रतीच्यामेव मेरुतः । योजनानां सहस्राणि, द्वादशातीत्य
गारिणो ॥ २३ ॥ स्युधत्वारो रविद्वीपा, द्वौ जम्बूद्वीपचारिणोः । भान्वोद्वौ चार्वाक शिखाया, लवणाम्बुधिचा-
रिणोः ॥ २४ ॥ मेरोः प्राच्यां दिशि जम्बूद्वीपस्य चेदिकान्ततः । स्युर्योजनसहस्राणां, द्वादशानामनन्तरम् ॥ २५ ॥
पत्वारोऽत्र शशिद्वीपा, द्वौ जम्बूद्वीपचारिणोः । इन्द्रोद्वौ चार्वाक शिखाया, लवणोदधिचारिणोः ॥ २६ ॥ तथैव
धातकीण्डयेदिकान्तादतिक्रमे । स्युर्योजनसहस्राणां, द्वादशानामिहाम्बुधौ ॥ २७ ॥ जम्बूद्वीपस्यायिमेरोः,
प्रतीच्यां दिशि निश्चितम् । अष्टौ दिनकरद्वीपा, द्वीपा इव महारुचः ॥ २८ ॥ युग्मम् ॥ बहिःशिखायाश्चर-
तोर्द्वौ द्वीपायर्कयोर्द्वयोः । पट् पणानां धातकीखण्डार्वाचीनार्द्धप्रकाशनाम् ॥ २९ ॥ तथैव धातकीखण्डवेदि-
कान्तादनन्तरम् । योजनानां सहस्रेषु, गतेषु द्वादशस्त्रिह ॥ ३० ॥ प्राच्यां जम्बूद्वीपमेरोः, सन्त्यष्टौ लवणो-
द्वयोः । शशिद्वीपास्तत्र च द्वौ, शिखायाश्चरतोर्यहिः ॥ ३१ ॥ पडन्ये धातकीखण्डार्वाक्तनार्द्धप्रचारिणाम् ।
पणानां हिमरुचामेयमेते सर्वेऽपि संख्यया ॥ ३२ ॥ स्युश्चतुर्विंशतिश्चन्द्रसूर्यद्वीपाः समेऽप्यमी । गौतमद्वीपस-
दृशा, मानतश्च स्वरूपतः ॥ ३३ ॥ जलोच्छ्रयावगाहादि, सर्वं ततोऽविशेषितम् । गौतमद्वीपवद्वाच्यं, सर्वेषा-
मपि सर्वथा ॥ ३४ ॥ किंतु तत्रास्ति भौमेयमेषु प्रासादशेखरः । वाच्यः प्रत्येकमेकैको, भौमेयसममानकः
॥ ३५ ॥ प्रतिप्रासाव्मेकैकं, सिंहासनमनुत्तरम् । तेषु चन्द्राश्च सूर्याश्च, प्रमुखमुपभुञ्जते ॥ ३६ ॥ सुस्थिता-
मरपरसेज्याः, सामानिकादिभिः सुरैः । वर्षलक्षसहस्राण्यपल्पोपमायुषः क्रमात् ॥ ३७ ॥ नृतेषां राजभा-

न्योऽपि, स्वस्वदिक्षु मनोरमाः । स्युः सुस्थितपुरीतुल्याः, परस्मिह्रवणार्णवे ॥ ३८ ॥ ये तु सन्यन्तरद्वीपाः,
पट्टपञ्चाशदिहाम्बुधौ । निरूपितास्त हिमवद्भिरिप्रकरणे मया ॥ ३९ ॥

एवमेकाशीतिरस्मिन्, द्वीपा लवणवारिधौ । चेलन्धराचलाद्याष्टौ, दृष्टा दृष्टागमाब्धिभिः ॥ ४० ॥ महा-
पातालकलशाश्वतारो लघयश्च ते । सहस्राः ससचतुरशीतिश्चाष्टौ शतानि च ॥ ४१ ॥ रत्नद्वीपादयो येऽन्ये,
श्रूगन्तेऽम्भोनिधाविह । द्वीपास्ते प्रतिपत्तल्याः, प्रासरूपैर्यथागमम् ॥ ४२ ॥ सुधांशवोऽस्मिश्चत्वारश्चत्वारोऽकाश्च
तोपयौ । संचरन्ति समश्रेण्या, जम्बूद्वीपेन्दुभानुभिः ॥ ४३ ॥ यदा जम्बूद्वीपगतश्चारं चरति भानुमान् । एको
मेरोर्वक्षिणस्यां, तदाऽस्मिन्नम्बुधावपि ॥ ४४ ॥ तेन जम्बूद्वीपगेन, समश्रेण्या व्यवस्थितौ । दक्षिणस्यामेव
मेरोर्दौ चारं चरतो रवी ॥ ४५ ॥ एकस्तत्रार्वाक शिखायाः, समश्रेण्या सहासुना । शिखायाः परतोऽन्योऽ-
न्यापुक्षेव युगयस्मितः ॥ ४६ ॥ एवमुत्तरतो मेरोर्यो जम्बूद्वीपगो रविः । द्वौ पुनस्तत्समश्रेण्या, चरतोऽर्का-
निहान्मुधौ ॥ ४७ ॥ तदा च चरतोर्जम्बूद्वीपे पीयूषरोचिषोः । मेरोः प्राच्यां प्रतीच्यां च, समश्रेण्याऽम्बुधावपि
॥ ४८ ॥ द्वौ द्वौ शशाङ्कौ चरतः, पूर्वपश्चिमयोर्दिशोः । अर्वाक शिखाया एकैकः, एकैकः परतोऽपि च ॥ ४९ ॥
एवं रयीन्दवो येऽग्रे, सन्ति मर्त्योत्तरावधि । जम्बूद्वीपपुष्पदन्तसमश्रेण्या चरन्ति ते ॥ ५० ॥ यथोत्तरं यद-
भिराधिकक्षेत्राक्रमेऽपि ते । पर्याप्नुवन्ति सह तद्गत्याधिक्यं यथोत्तरम् ॥ ५१ ॥ दृश्यते अमतां श्रेण्या, मेदी-
मनु गपामिह । अर्वाचीनापेक्षयाऽन्यगत्याधिक्यं यथोत्तरम् ॥ ५२ ॥ एवं सर्वेऽनुवर्तन्ते, जम्बूद्वीपेन्दुभास्कराः ।

मण्डलान्तरसंगारायनात्तृद्विहानिभिः ॥ ५३ ॥ ततो जम्बूद्वीप इव, मत्स्योत्तराचलावधि । यदाऽहर्मेकतोऽपा-
ह्णां, तत्रैवोत्तरतोऽप्यहः ॥ ५४ ॥ सहैवं निशा मेरोः, पूर्वपश्चिमयोर्विशोः । एवं जम्बूद्वीपरीतिः, सर्वत्राप्य-
नुयुक्तैः ॥ ५५ ॥ उक्तं च सूर्यप्रज्ञसौ—“जया णं लयणसमुद्रे दाहिणह्णे दिवसे भवति तथा णं उत्तरह्णे दिवसे
भवति, तगा णं लयणसमुद्रे पुरिमपचत्थिमे राई भवइ, एवं जहा जंबुद्वीये दीवे तहेव” एवं घातकीखण्डकालोदपु-
न्ररात्रसूत्राण्यपि ज्ञेयानि । नन्यत्र पौडशसहस्रोचया शिखयाऽम्बुधौ । ज्योतिष्काणां संचरतां, व्याघातो न
गतोः कथम् ॥ ५६ ॥ द्रुमोऽत्र ये ज्योतिषिकविमाना लयणांम्बुधौ । ते भिन्दन्तः संचरन्ति, जलस्फटिकजा जलम्
॥ ५७ ॥ गदेतेषां जलकृतो, व्याघातो न गतेर्भवेत् । जलस्फटिकरत्नं हि, स्वभावाज्जलमेदकृत् ॥ ५८ ॥ ऊर्ध्वलेश्या-
कास्तथैते, विमाना लयणोद्भवौ । ततः शिखायामप्येषां, प्रकाशः प्रथतेऽभितः ॥ ५९ ॥ सामान्यस्फटिको-
त्पन्नानि, नोपेपु द्वीपचार्द्विषु । ज्योतिष्काणां विमानानि, नीचैः सर्पन्महांसि च ॥ ६० ॥ तथाह विशेषणवती—
“सोलमसाहरिसयाणं सिद्धाणं कहां जोइसियविघातो न भवति १, तत्थ भन्नइ, जेणं सूरपणसीणं भणियं—
“जोइसियविमानाणं सयाइ हवंति फालियमयाइ । दगफालियामया पुण लयणे जे जोइसविमाना ॥ १ ॥” जं
मपदीपसमुद्रेसु ‘फालियामयाइ’ लयणसमुद्रे चैव केवलं दगफालियामयाइं तत्थेदमेव कारणं—मा उदरण
विगाओ भवउत्ति, जं सूरपणसीणं चैव भणियं—लयणंतो (जे जे) जोइसिया उद्रेदेसा भवंति जायवा ।

१—२ तस्यत्र सामान्येन सूर्यप्रस्ततिनाम्ना गाथाद्वयेनैतत् संमतिवया दर्शितं परमेष्ठत् सूर्यमस्तसिन्निर्युक्तिगतं क्षेत्रं, यतः ‘अद्वयविदे-
ति’ नामागुणो भीदेकभूत यत् सूर्यप्रस्ततिर्निर्युक्तिः—‘जोइसियविमानां’ ‘सागुरितयन्तः ।

तेन परं जोइसिया अहलेसणा (सु) नेयवा ॥ १ ॥ तंपि उदगमालावभासणत्थमेव, लोगांठेइ एसंसे”
 एवं नत्वारोऽत्र सूर्याद्यत्वारश्च सुधांशवः । नक्षत्राणां शतमेकं, प्रज्ञसं द्वादशोत्तरम् ॥ ६१ ॥ द्विपञ्चाशत्स-
 मभिकं, ग्रहाणां च शतत्रयम् । प्रमाणमथ ताराणां, यथाऽऽज्ञायं निरूप्यते ॥ ६२ ॥ द्वे लक्षे सप्तपष्टिश्च, सह-
 स्राणि शतानि च । नवैव कोटाकोटीनां, प्रोक्तानि तत्त्ववेदिभिः ॥ ६३ ॥ अत्रायमाज्ञायः-यत्र द्वीपे समुद्रे
 वा, प्रमाणं ज्ञातुमिष्यते । ग्रहनक्षत्रताराणां, तत्रत्यचन्द्रसङ्ख्या ॥ ६४ ॥ एकस्य शशिनो गुणयो, वक्ष्यमाणः
 परिच्छदः । एवं ग्रहोदुताराणां, मानं सर्वत्र लभ्यते ॥ ६५ ॥ एकशशिपरिवारआयम्-अष्टाशीतिग्रहा क्रक्षा-
 ण्यष्टाविंशतिरेव च । शराश्वाङ्गरसरसा (६६९७५) स्ताराणां कोटिकोटयः ॥ ६६ ॥

लवणांघ्रौ च कालोदे, स्वयम्भूरमणेऽपि च । भूयस्यो मत्स्यमकरकूर्माद्या मत्स्यजातयः ॥ ६७ ॥ तत्रासि-
 ल्वयणाम्भोगाद्युत्सेधाहुलमानतः । योजनानां पञ्च शतान्युत्कृष्टमत्स्यभूधनम् ॥ ६८ ॥ शतानि सप्त कालोदे,
 सहस्रमंतिमेऽम्बुधौ । गुर्वङ्गमानं मत्स्यानामल्पमतस्याः परेऽब्धयः ॥ ६९ ॥ स्युर्योनिप्रभवा जातिप्रधानाः कुल-
 कोटयः । लवणे सप्त मत्स्यानां, नव कालोदवारिधौ ॥ ७० ॥ अर्द्धत्रयोदश तथा, मत्स्यानां कुलकोटयः ।
 रायम्भूरमणाग्भोग्यौ, प्रज्ञप्ताः परमेष्ठिभिः ॥ ७१ ॥ तथा च जीवाभिगमे-‘लवणे णं भंते ! समुद्रे कइ मच्छ-
 जातिकुलकोटिजोणीपसुहसयसहस्रा पणत्ता १, गो० । लवणे सत्त, कालोए नव, सयंभूरमणे अद्धतेर-
 सत्ति’ जम्बूद्वीपे प्रविशन्ति, मत्स्या लवणतोयधेः । नवयोजनप्रमाणा, जगतीविचराध्वना ॥ ७२ ॥ एवं च—

कचिद्वयमुद्विभिः सुभांशुपन्नातपचनसारसमुज्ज्वलश्चकास्ति । गतशिलाधिरसः शिलाभिरामो, रहसि हस-
 सिप्य पारिधीनशोपात् ॥ ७३ ॥ कचिदुदयदमन्दभानुतेजो, धुधुणरसप्रसरारुणान्तरालः । प्रकटमिव यदृक्ष-
 मीषु रागं, हृदि रसतः पतितसु यद्वभासु ॥ ७४ ॥ पुग्मम् ॥ कचिदनणुगुणैर्विमाति मुक्तामणिभिर्बहुप्रति-
 विट्पितैरियान्तः । अयिरतगतिस्त्रिगभानुमुक्तैः, फचन करप्रकरैरिव प्रवालैः ॥ ७५ ॥ कचन जलगजैर्नियुद्ध-
 सत्त्रैरसङ्कुदस्तकरैर्दुरैः करालः । जगद्गुणकृत्तिकारिनीरपानोपनतघनेषु धृतप्रतीमशङ्कैः ॥ ७६ ॥ स्थलचरस-
 मस्यजातिसत्त्वाकृतिमदनेकलघौघपूर्णमध्यः । प्रलयतरलितं जगदधानो, हरिरिव कुक्षिनिकेतने कृपाद्रैः
 ॥ ७७ ॥ (प्रमुदितयवना प्रभाद्य) कचिदिह कमलायाः कौतुकादारमंत्वा, जलचरनरकन्यालीषु हल्लीसकेन ।
 जगमुपनयनीचापत्यरागैकगुणः, पयनजयमयेलागजिघाथं चिनोदात् ॥ ७८ ॥ तरलतरतरङ्गोत्तुङ्गरङ्गचुरङ्गः,
 प्रसरवतुलयेलामत्तामातद्गसैन्यः । अतिविपुलमनोज्ञधीषदुर्गैकवृष्टः, कलपति दृपलक्ष्मीं वाहिनीनां विधोढा
 ॥ ७९ ॥ (मालिन्यी) खण्डोन्मूर्च्छवदुच्छमत्स्यपटलीपुच्छोच्छलच्छीकरच्छेदोत्सेकितमुद्गुदार्षुवमिपोद्भिन्न-
 अमाग्भःकणः । हेलोट्पलायिततुद्गपर्वतशतोत्सर्पसरद्गोद्वतो, वीरंमन्य इवैष विप्रमिषयग विप्रभृदुतां धावति
 ॥ ८० ॥ कुद्धानण्डलपद्ममण्डलगलज्वालाकरालानलत्रस्तानेकगिरीन्द्रकोटिशरणं कल्पद्रुमाणो यन्मृ । तत्त-
 द्प्रस्तुग्यान्यतातरलितैरप्यर्यितो निर्जरेयो रणाकर इत्यनेकफविभिर्नानाचिफत्वेः स्तुतः ॥ ८१ ॥ (शार्ङ्गलब्धि-
 कीपिते) निर्गोदकीद्वयमधरनरतकणीदुसदीपोपगारेर्भुजे रथैरपदीप्यवलयनप्रुक्तिभिः क्वापि धीमिमांतरालः ।

कापि प्राप्तमर्क्यः पृथुमकरकराकृष्टपाठीनिपीठग्रस्यन्नक्रमोदोल्ललनचलजलोतिसक्तडिङ्गीसंपदः ॥ ८२ ॥
 (सगधरा) दशभिराविकुलकं ॥ चिन्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्मजश्रीतनयोस्तनिष्ट
 विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, संश्रुतं सुखमेकविंशतितमः
 सर्गो मनोशोऽगमत् ॥ ८३ ॥ ग्रन्थार्थं ३३७ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे एकविंशतितमः सर्गः समाप्तः ॥

॥ अथ द्वाविंशतितमः सर्गः प्रारभ्यते ॥

अपासाह्लयणाम्भोधेरनन्तरमुपस्थितः । वर्ण्यते धातकीखण्डद्वीपो गुरुप्रसादतः ॥ १ ॥ दृक्षेण धातकी-
 नाज्ञा, यद्वसौ शोभितः सदा । वक्ष्यमाणस्वरूपेण, ततोऽयं प्रथितस्तथा ॥ २ ॥ चतुर्योजनलक्षलता, चक्रवा-
 लतयाऽस्य च । विस्तारो वर्णितः पूर्णज्ञानालोकिताविष्टयैः ॥ ३ ॥ परिक्षेपः पुनरस्य, कुक्षिस्यद्वीपवारिधेः ।
 त्रयोदशलक्षरूपः, क्षेत्रलब्धोऽयमीरितः ॥ ४ ॥ लक्षाः किलैकचत्वारिंशत्सहस्राण्यथो दश । योजनानां नव-
 शती, किञ्चिद्वनैकयष्टियुक् ॥ ५ ॥ अर्धं कालोदपाम्बुऽस्य, परिधिश्चरमो भवेत् । आचस्तु लवणाम्भोधेरन्ते
 पा कथितः पुरा ॥ ६ ॥ सद्यमः परिधिर्लक्षाण्यष्टाविंशतिरेव च । पट्टचत्वारिंशत्सहस्राः, पञ्चाशद्योजना-
 षिणः ॥ ७ ॥ जम्बूद्वीपवर्देशोऽपि, द्वारैश्चतुर्भिरश्रितः । तेषां नामप्रमाणादि, सर्वं तद्वक्त्रवेदिह ॥ ८ ॥ कित्वे-

तद्वयारपालानां, विजयादिसुधाभुजाम् । परसिन् धातकीखण्डे, राजधान्यो निरूपिताः ॥ ९ ॥ दश लक्षा
 योजनानां, सहस्राः सप्तविंशतिः । पञ्चत्रिंशा सप्तशती, मिथो द्वाराभिहान्तरम् ॥ १० ॥ दक्षिणस्यासुदीच्यां
 च, द्वीपस्यैतस्य मध्यगौ । इपुकारौ नगवरो, जगदाते जगद्धितैः ॥ ११ ॥ योजनानां पञ्च शतान्युच्चौ सहस्र-
 विस्तृतौ । चत्वारि योजनानां च, लक्षाण्यायामतः पुनः ॥ १२ ॥ अत एव स्पृष्टवन्तौ, कालोदलवणोदधी ।
 आभ्यां संगन्तुमन्योऽन्यं, भुजाविव प्रसारितौ ॥ १३ ॥ कूटैश्चतुर्भिः प्रत्येकं, शोभितौ रत्नभासुरैः । चैत्यमेकैकं
 च तत्र, कूटे कालोदपार्श्वगे ॥ १४ ॥ चतुर्भिः कुलकं ॥ आभ्यां द्वाभ्यामिपुकारपर्वताभ्यामयं द्विधा । द्वीपो
 निर्विदग्धते पूर्वपश्चिमाद्विभेदतः ॥ १५ ॥ यच्च जम्बूद्वीपमेरोः, प्राच्यां पूर्वार्द्धमस्य तत् । तस्य प्रतीच्यामर्द्धं
 पश्चिमाद्विभेदमुच्यते ॥ १६ ॥ द्वयोरप्यर्द्धयोर्मध्य, एकैको मन्दराचलः । तयोरपेक्षया क्षेत्रव्यवस्थाऽत्रापि
 पर्यवत् ॥ १७ ॥ तथाहि-अपाच्यामिपुकारो य, इहल्यमेवपेक्षया । पूर्वतस्तस्य भरतक्षेत्रं प्रथमतो भवेत् ॥ १८ ॥
 ततो हैमवतक्षेत्रं, हरिवर्षं ततः परम् । ततो महाविदेहाख्यं, रम्यकाख्यं ततः परम् ॥ १९ ॥ ततश्च हैरण्यवतमै-
 रायतं ततस्ततः । औत्तराह इपुकार, एषा पूर्वार्द्धसंस्थितिः ॥ २० ॥ पश्चिमायामपि तस्माद्दक्षिणात्येपुकारतः ।
 प्रथमं भरतक्षेत्रं, ततो हैमवताभिधम् ॥ २१ ॥ एवं यावदौत्तराह, इपुकारधराधरः । पूर्वार्द्धवत्क्षेत्रीतिरेवं
 पश्चिमतोऽपि हि ॥ २२ ॥ द्वयोरप्यर्द्धयोरेषां, क्षेत्राणां सीमकारिणोः । पट् पट् वर्षधराः प्राग्वत्, सर्वेऽपि
 द्वावशोदिताः ॥ २३ ॥

जम्बूद्वीपवर्षपरात्रिभ्यो द्वियुगविरतृताः । तुङ्गत्वेन तु तैस्तुल्याः, सर्वे वर्षपराद्रयः ॥ २४ ॥ आधाम्तश्च-
तुलक्षयोजनप्रमिता अमी । पर्यन्तस्पृष्टकालोदलवणोदधिवारयः ॥ २५ ॥ तथा ह्यत्र हिमवतोगिर्गयोः शिखरिणो-
रपि । विष्कम्भोऽयं जिनैरुक्तः, पूर्वापरार्द्धभाविनोः ॥ २६ ॥ योजनानां शतान्येकविंशतिः पञ्च चोपरि ।
कलाः पञ्चैवाथ महाहिमवतोश्च रुक्मिणोः ॥ २७ ॥ अष्टावेव सहस्राणि, योजनानां चतुःशती । एकविंशत्य-
भ्यधिका, तथैवैककलाधिका ॥ २८ ॥ त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि, योजनानां शतानि पट् । स्फुरच्चतुरशीतीनि,
कलाश्चतस्र एव च ॥ २९ ॥ विष्कम्भोऽयं निपद्योगिर्गयोर्नीलवतोरपि । द्वादशानामप्यमीपां, व्याससंकलना-
स्त्वियम् ॥ ३० ॥ लक्षमेकं योजनानां, पट्सप्ततिसहस्रयुक् । शतान्यष्टौ द्विचत्वारिंशता समधिकानि च ॥ ३१ ॥
द्वे योजनसहस्रे च, विष्कम्भ इपुकारयोः । तस्मिन् योजितेऽत्राद्रिरुद्धं क्षेत्रमिदं भवेत् ॥ ३२ ॥ एकं लक्षं
योजनानां, सहस्राण्यष्टसप्ततिः । द्विचत्वारिंशदधिकान्यष्टौ शतानि चोपरि ॥ ३३ ॥

अथैतल्लवणान्भोधिपरिधेरपनीयते । द्वादशाभ्यां शताभ्यां च, तेन न्यूनः स भज्यते ॥ ३४ ॥ लब्धानि
योजनसहस्राणि पट् पट् शतानि च । चतुर्दशाब्धानि भागाश्चैकोनत्रिंशकं शतम् ॥ ३५ ॥ द्वादशाब्दशतद्व-
न्दद्युण्णैकयोजनोद्भवाः । तत्रेयत्पृथक्सेऽंशा, द्विशती द्वादशाभवन् ॥ ३६ ॥ अथ चैतादृशैरंशैर्यथास्वमुपक-
ल्पितैः । चतुर्दशानां क्षेत्राणां, लभ्यते मुखविस्तृतिः ॥ ३७ ॥ भागकल्पना चैवं—एकैकोऽंशो भरतयो र-
क्षेत्रवतयोरपि २ । चत्वारो हैमवतयो ऽहैरण्यवतयोरपि ८ ॥ ३८ ॥ हरिवर्षाब्धयोरैवं १६, तथा रम्यकयोरपि

१६ । पूर्वापरार्द्धं गतयोरंशाः षोडश षोडश ॥ ३९ ॥ चतुष्पष्टिश्चतुष्पष्टिर्विदेहक्षेत्रयोर्द्वयोः । द्विशती द्वादश चैवं
भागाः स्युः सर्वसंख्यया ॥ ४० ॥ भरतैरवतेभ्यो वा, चतुर्धा मुखविस्तृतिः । विज्ञेया हैमवतयोः, हैरण्यवत-
योरपि ॥ ४१ ॥ षोडशगा हरिचर्यपरम्यकद्वयविस्तृतिः । तथा चतुष्पष्टिगुणा, विदेहक्षेत्रयोर्द्वयोः ॥ ४२ ॥ एवं
न धातकीलण्डे, मध्यमात्परिधेरपि । पूर्वोदिताहुकशैलरुद्धक्षेत्रविनाकृतात् ॥ ४३ ॥ द्वादशाख्यशतद्वन्द्वविभ-
क्ताहुपफलपतैः । मुखविस्तृतिवद्भागैर्लभ्यैषां मध्यविस्तृतिः ॥ ४४ ॥ तथाऽत्र कालोदासन्नात्पर्यन्तपरिधेरपि ।
नगरुद्धक्षेत्रहीताद्, द्वादशद्विशताहतात् ॥ ४५ ॥ मुखविस्तृतिवद्भागैर्यथास्वमुपफलपतैः । चतुर्दशानां क्षे-
त्राणां, लभ्या पर्यन्तविस्तृतिः ॥ ४६ ॥ एवं च वक्ष्यमाणायां, क्षेत्रविचिधविस्तृतौ । मा भूत्संमोह इत्येष,
आम्नायः प्राक् प्रपञ्चितः ॥ ४७ ॥ किंच-कृत्वाऽविरुद्धं क्षेत्रं तत्सहस्रद्वितयोल्लिख्यतम् । कर्त्तव्याश्चतुरशीति-
स्तस्याप्यंशा दिशाऽनया ॥ ४८ ॥ एकैकोऽंशो हिमवतोस्तथा-शिवरिणोरपि । अंशाश्चत्वारश्च महाहिमव-
तोऽथ रुक्मिणोः ॥ ४९ ॥ षोडशांशा निपथयोर्नीलवन्नगयोरपि । एवं चतुरशीत्याऽंशैर्वर्षभूधरविस्तृतिः ॥ ५० ॥
अत एव न वक्ष्यन्ते, भागाश्चतुरशीतिजाः । वर्षाद्रिमानेऽस्मिन् पुष्करार्द्धेऽपि योजनोपरि ॥ ५१ ॥ क्षेत्राण्ये-
तानि दधति, चक्रारकान्तराकृतिम् । क्षारान्धिदिशि संकीर्णान्यन्यतो विस्तृतानि यत् ॥ ५२ ॥ जम्बूद्वी-
पक्षारवादिर्मध्यमनाभिमनोहरे । वर्षाचलेपुकाराद्रिचतुर्दशारकाञ्चिते ॥ ५३ ॥ अस्मिन् महाद्वीपचक्रे, कालो-
दापः प्रथिस्थिरे । अरकान्तरयन्नाति, क्षेत्राणीति चतुर्दश ॥ ५४ ॥ क्षेत्राणामिह पर्यन्त, एषां कालोदसन्धिधौ ।

मृतं च लवणाम्भोधिसमीपे परिभाषितम् ॥ ५५ ॥ ज्ञेयाः क्षेत्रप्रकरणे, सामान्येनोदिता लवाः । द्वादशद्विश-
 तधुण्णयोजनोत्था बुधैरिह ॥ ५६ ॥ तत्रेह याम्येपुकारहिमवत्पर्वतान्तरे । पूर्वार्द्धे प्रथमं भाति, क्षेत्रं भरत-
 नामकम् ॥ ५७ ॥ चतुर्दशानि पदपट्टिशतानि विस्तृतं मुखे । एकस्य योजनस्यांशाश्चैकोनत्रिंशकं शतम्
 ॥ ५८ ॥ योजनानां सहस्राणि, मध्ये द्वादश विस्तृतम् । सैकाशीतिं पञ्चशतीं, तथा पट्टित्रिंशतं लवान् ॥ ५९ ॥
 अष्टादश सहस्राणि, योजनानां शतानि च । पञ्चैव सप्तचत्वारिंशयोजनाधिकान्यथ ॥ ६० ॥ पञ्चपञ्चाशदधि-
 कमंशानां नियतं शतम् । एतावद्भरतक्षेत्रं, पर्यन्ते विस्तृतं मतम् ॥ ६१ ॥ त्रैराशिकादिना भाव्यो, विस्तारो-
 ऽन्यत्र तु स्वयम् । तादृक्क्षेत्राकृत्यमावाह्यात्र त्रयाधनुरादिकम् ॥ ६२ ॥ मध्यभागेऽस्य चैताढ्य, उच्चत्वपृथुता-
 दिभिः । जम्बूद्वीपस्य भरतचैताढ्य इव सर्वथा ॥ ६३ ॥ आयामतः किन्तु चतुर्लक्षयोजनसंमितः । युक्तश्चो-
 भयतः पञ्चपञ्चाशता महापुरैः ॥ ६४ ॥ उत्तरार्द्धमध्यखण्डे, हिमवद्गिरिसन्निधौ । जम्बूद्वीपर्यभङ्गदुतुल्योऽत्र
 वृषभाचलः ॥ ६५ ॥ शेषा सर्वापि व्ययस्या, पट्टखण्डभवनादिका । जम्बूद्वीपभरतवद्, ज्ञेयाऽन्नाप्यविशेषिता
 ॥ ६६ ॥ तथाऽत्र भरतादीनां, तैर्जम्बूद्वीपगैः सह । द्रव्यक्षेत्रकालभावपर्यायाः स्युः समाः क्रमात् ॥ ६७ ॥
 परोऽस्माद् हिमवानद्भिः, पश्चाद्व्यपानेकविंशतिम् । शतांस्ततो लवान् द्वाविंशतिं चतुरशीतिजान् ॥ ६८ ॥ मनु
 जम्बूद्वीपैर्मवतो माने द्विगुणिते सति यथोक्ता योजनोपरि एकोनविंशतिजाः पञ्च भागा भवन्ति, अत्र च
 चतुरशीतिजा द्वाविंशतिरुक्तास्ततः कथमस्य ततो द्वैगुण्यं न व्याहन्यते १, अत्रोच्यते—एषां भागानां द्वैवि-

ल्येऽपि विशेषः कोऽपि नास्ति, यतो याचवेकोनविंशतिजैः पञ्चभिर्भागैर्भवति तावदेव चतुरशीतिजैर्द्वाविं-
 शत्यापि भवति, उभयत्रापि किञ्चिदधिकयोजनचतुर्थाभागस्यैव जायमानत्वादिति, एवमग्रेऽपि भाव्यं । पद्माह-
 दाभिर्गानोऽस्य, मस्तकेऽस्ति महाह्रदः । योजनानां द्वे सहस्रे, दीर्घः सहस्रविस्तृतः ॥ ६९ ॥ दशयोजनरूपो-
 ऽस्योद्वेगोऽजयलयादि च । जम्बूद्वीपपश्चाह्रदः, इवेहापि विभाव्यताम् ॥ ७० ॥ एवं येऽन्ये वर्षधराचलेषु कुरुषु
 द्रवाः । तथा नदीनां कुण्डानि, द्वीपाः कुण्डगताश्च ये ॥ ७१ ॥ अविशेषेण ते सर्वेऽप्युद्वेगोच्छ्रयमानतः ।
 जम्बूद्वीपस्यायितराद्वीपकुण्डह्रदैः समाः ॥ ७२ ॥ ततस्तदुद्विद्धतादि, तथाऽजयलयादि च । अनुच्यमा-
 नमप्यत्र, न्ययं शेषं यथाऽऽस्पदम् ॥ ७३ ॥ चिष्कम्भायामतस्त्वेते, सर्वेऽपि द्विगुणास्ततः । व्यासोद्वेगाभ्यां च
 नद्यो, व्यासैर्यनमुलान्यपि ॥ ७४ ॥ तथाहः—“यासहरकुरुषु दहा नर्पण कुण्डाई तेषु जे दीवा । उद्वेष्टस्सेहतुल्ला
 यिकर्गंभायामओ दुगुणा ॥ ७५ ॥ सयाओचि नईओ विक्लंभोपेहदुगुणमाणाओ । सीयासीओयाणं वणाणि
 दुगुणाणि विक्लंभे ॥ ७६ ॥” एवं च-गद्रासिन्धुरक्तचतीरक्तेत्याख्यास्पृशामिह । पद्मविंशशतसंज्ञानां, नदी-
 नां ह्रदनिर्गमे ॥ ७७ ॥ अर्द्धार्दानि योजनानि, चिष्कम्भो यावदश स्मृतः । पर्यन्ते च पञ्चविंशं, योजनानां
 दशं भवेत् ॥ ७८ ॥ आसां तापयन्ति कुण्डानि, विस्तृतान्यापयन्ति च । विंशं हि योजनशतं, द्वीपाः पौड-
 रायोजनाः ॥ ७९ ॥ स्वर्णकूला रूपकूला, रोहिता रोहितांशिका । इत्यष्टादौ विस्तृताः स्युः, पञ्चविंशतियोजनीम्
 ॥ ८० ॥ अन्ते च सान्द्रां द्विशतीं, सर्वत्रेतावदेव च । चतुर्विंशतिरप्यन्तर्नद्यः स्युरिह विस्तृताः ॥ ८१ ॥ गत्वा-

रिशा द्विशत्यासां, कुण्डेष्वायतिविस्तृती । द्वात्रिंशद्योजनान्यासां, द्वीपा आयतविस्तृताः ॥ ८२ ॥ नारकान्ता-
 नरकान्ता, हरिकान्ताभिधा नदी । हरिसलिलेल्पानां, सरितां मूलविस्तृतिः ॥ ८३ ॥ पञ्चाशद्योजनान्यासां,
 पर्यन्तविस्तृतिः पुनः । योजनानां पञ्च शतान्युक्तानि तत्त्ववेदिभिः ॥ ८४ ॥ आसां कुण्डायतिव्यासावशी-
 तियुक् चतुःशती । चतुष्पष्टिर्योजनानि, द्वीपाधायतविस्तृताः ॥ ८५ ॥ शीताशीतोदाभिधानां, निम्नगानां
 चतस्रणाम् । आद्यान्तयोः क्रमाद्व्यासां, शतं सहस्रमेव च ॥ ८६ ॥ सपष्टिर्नवशत्यासां, कुण्डेष्वायतिवि-
 स्तृती । अष्टाविंशं शतं चासां, द्वीपा आयतविस्तृताः ॥ ८७ ॥ पद्मत्रिंशं शतमष्टौ च, पुनरष्टौ चतुष्टयम् ।
 चतुर्विधानामित्यासामाद्यन्तोद्विद्धता क्रमात् ॥ ८८ ॥ गव्यूतं योजने सार्द्धे, द्वौ क्रोशौ पञ्चयोजनी । योजनं
 दश चैतानि, योजने द्वे च विंशतिः ॥ ८९ ॥ अन्तर्नदीनां सर्वासामपि प्रारभ्य मूलतः । पर्यन्तं यावद्वुद्धेध-
 स्तुल्यः स्यात्पञ्चयोजनी ॥ ९० ॥ स्वकीयमूलविस्तृत्या, जिहिकाविस्तृतिः समा । मूलोद्वेधसमध्यासां, सर्वासं
 जिहिकोच्छ्रयः ॥ ९१ ॥ उक्तशेषं तु स्वरूपं, सकलं वेदिकादिकम् । पृतास्वल्पमुसंधेयं, जम्बूद्वीपनवीगतम्
 ॥ ९२ ॥ पूर्वोभिमुख्याः पूर्वोर्द्धे, कालोदे यान्ति निम्नगाः । क्षारोदमपरोन्मुख्योऽपराद्धं तु विपर्ययः ॥ ९३ ॥
 आंसामित्युक्तो विशेषः, प्रसङ्गाद्वाघवाय च । तत्र तत्र नाममात्रं, स्थानाशौन्याय वक्ष्यते ॥ ९४ ॥ अथ
 प्रकृतं-अथैतस्मात्पद्महृदाक्षयस्तिष्ठो विनिर्गताः । गङ्गासिन्धुरोहितांशाः, पूर्वापरोत्तराध्वभिः ॥ ९५ ॥ तत्र
 गङ्गा च सिन्धुश्च, पूर्वपश्चिमयोर्दिशोः । निर्गत्य स्वदिशोर्गत्वा, यथाहं पर्वतोपरि ॥ ९६ ॥ स्वस्वावर्त्तनकूटाभ्यां,

नियन्त्य दक्षिणाद्युले । कुण्डे निपत्य विशतः, कालक्षारीदधी क्रमात् ॥ ९७ ॥ रोहितांशा तूत्तरस्यां, योज-
नाभि नगोपरि । द्विपञ्चाशां पञ्चशतीं, त्रिपञ्चाशद्व्यधिकाम् ॥ ९८ ॥ अतिक्रम्य निजे कुण्डे, निपत्य योज-
नान्तरा । शब्दापातिगिरेः प्रत्यङ्, मधुत्ता लवणेऽविशत् ॥ ९९ ॥ अथास्माद्धिमबच्छेलादुत्तरस्यां व्यवस्थि-
तम् । क्षेत्रं हैमयताभिरुपमाकृत्या भरतोपमम् ॥ १०० ॥ पद्मविंशतिं सहस्राणि, योजनानां चतुःशतीम् ।
अष्टपञ्चाशां लयान् द्वात्रिंशत् विस्तृतं मुखे ॥ १ ॥ पञ्चाशतं सहस्राणि, चतुर्विंशं शतत्रयम् । चतुश्चत्वारिंश-
मंशशतं मध्ये च विस्तृतम् ॥ २ ॥ योजनानां सहस्राणि, चतुःससतिमन्ततः । नवत्यद्वयं शतं पणवत्याद्वयं
च शतं लवान् ॥ ३ ॥ मध्येऽस्य शब्दापातीति, दृष्टवैताद्वयपर्वतः । सहस्रयोजनोत्तुङ्गः, सहस्रं विस्तृतायतः
॥ ४ ॥ अयं जम्बूद्वीपशब्दापातिना सर्वथा समः । तद्वत्सप्तान्येऽपि दृष्टवैताद्वया इह तत्समाः ॥ ५ ॥ अद्रि-
रस्यान्ते च महाहिमयान् योजनानि सः । एकविंशानि चतुरशीतिशतान्यथांशकान् ॥ ६ ॥ पूर्वोक्तमानांश्च-
तुरो, विस्तीर्णस्तस्य चोपरि । पर्वोः परिष्कृतो भाति, महापद्माभिधो इदः ॥ ७ ॥ योजनानां सहस्राणि,
यत्वार्येऽयमायतः । विष्कम्भतो योजनानां, सहस्रद्वितयं भवेत् ॥ ८ ॥ दक्षिणस्यामुदीच्यां च, नद्यो द्वे
निर्गते ततः । रोहिता हरिकान्ता च, पर्वतोपर्युभे अवि ॥ ९ ॥ योजनानां शतान् द्वात्रिंशतं गत्वा
दशोत्तरान् । चतुश्चत्वारिंशतं च, भागान् जिह्विकाया गिरेः ॥ १० ॥ पततः स्वस्वकुण्डेऽप्य, कालोदं याति
रोहिता । क्षिपा गृत्वा हेमवतं, चैताद्व्यायोजनान्तरा ॥ ११ ॥ हरिकान्ता च चैताद्व्यायोजनद्वितयान्तरा ।

हरिवर्षं विभजंती, प्रयाति लवणोदधौ ॥ १२ ॥ अथोदीच्यां क्षेत्रमस्माद्धरिवर्षं विराजते । सश्रीकमध्यं यद्ग-
 न्धापातिवैताळमभूतम् ॥ १३ ॥ त्रयस्त्रिंशाष्टपञ्चाशच्छताढ्यां लक्षयोजनीम् । पट्पञ्चाशमंशशतं, विस्तीर्ण-
 मिदमानने ॥ १४ ॥ द्वे लक्षे द्वादशशतीं, मध्येऽष्टानवर्ति तथा । योजनानामंशशतं, द्विपञ्चाशं च विस्तृतम्
 ॥ १५ ॥ योजनानां पणवत्या, सहस्रकैः समन्वितम् । लक्षद्वयं सप्तशतीं, त्रिपष्ट्याऽभ्यधिकां तथा ॥ १६ ॥
 अष्टचत्वारिंशमंशशतं पर्यन्तविस्तृतम् । शेषाऽस्य जम्बूद्वीपस्थहरिवर्षसमा स्थितिः ॥ १७ ॥ क्षेत्रस्यास्य च
 पर्यन्ते, निपधो नाम भूधरः । त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि, योजनानां शतानि पट् ॥ १८ ॥ स्याद्विस्तीर्णः स चतुर-
 शीतीन्यंशाश्च षोडश । तिगिञ्छिनामा वर्षस्ति, महाह्रदोऽस्य चोपरि ॥ १९ ॥ सहस्राणि योजनानामष्टावा-
 यामतः स च । विष्कम्भतस्तु चत्वारि, सहस्राणि भवेदसौ ॥ २० ॥ दक्षिणस्यामुदीच्यां च, ह्रदादस्मान्नि-
 रीयतुः । वाहिन्यौ हरिसलिलाशीतोद्रे ते नगोपरि ॥ २१ ॥ योजनानां सहस्राणि, चतुर्दश शतानि च ।
 अष्टौ द्विचत्वारिंशानि, परिक्रम्याष्ट चांशकान् ॥ २२ ॥ स्वस्वजिह्विकया स्वस्वकुण्डे निपततस्ततः । हरिः
 स्वष्टतैवैताढ्यायोजनद्वितयान्तरा ॥ २३ ॥ हरिवर्षाभिधं वर्षं, द्विधा विदधती सती । कालोदाब्धौ निपतति,
 रमेवाच्युतवक्षसि ॥ २४ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । शीतोदा च देवकुरुभद्रसालविभेदिनी । चतुर्भिर्योजनैर्मैरोदू-
 रस्या पश्चिमोन्मुग्धी ॥ २५ ॥ प्रत्यग्विदेहविजयसीमाकरणकोविदा । गोत्रवृद्धे च मध्यस्था, याल्यन्ते लवणो-
 दधिम् ॥ २६ ॥ शीताप्येवं नीलवतो, निर्गता केसरिद्विदात् । कुण्डोत्थितोत्तरकुरुभद्रसालप्रभेदिनी ॥ २७ ॥

चतुर्भिर्योजनैर्मरोर्दूरस्था पूर्वतोमुखी । प्राग्निवदेहान् विभजंती, याति कालोदवारिधौ ॥ २८ ॥ वाच्योदीच्यां
रम्यकान्ता, तथैवैरवतादिका । क्षेत्रत्रयी शिखर्याद्या, नीलान्ता च नगत्रयी ॥ २९ ॥ यथेयं हरिवर्षान्ता,
त्रिवर्षी भरतादिका । उक्ता हिमवदाद्या च, निपघान्ता नगत्रयी ॥ ३० ॥ तद्वन्निघा क्षेत्रमानमादिमध्यान्त-
गोचरम् । तावदायामविस्तारा, ह्रदा वर्षधरोपरि ॥ ३१ ॥ तावदेवातिक्रमणं, नदीनां पर्वतोपरि । सैवाकृति-
र्नाममात्रे, विशेषः सोऽभिधीयते ॥ ३२ ॥ ऐरावतमुदीच्येपुकारात्स्वखगिरोर्दिशि । शिलरी पर्वतोऽन्तेऽस्य,
पुण्डरीकह्रदाश्रितः ॥ ३३ ॥ अस्माद्रक्ता रक्तवती, खर्णकूला विनिर्ययुः । रक्तरवतमध्येन, याति कालोदवा-
रिधिम् ॥ ३४ ॥ लवणाब्धौ प्रविशति, तथैव रक्तवत्यथ । खर्णकूला तु कालोदं, हैरण्यवतमध्यगा ॥ ३५ ॥
परं शिखरिणः क्षेत्रं, हैरण्यवतनामकम् । विकटापातिना वृत्तवैताल्येन सुशोभितम् ॥ ३६ ॥ ततो रुक्मी
नाम महापुण्डरीकह्रदाश्रितः । गिरिस्ततो रूप्यकूलानरकान्ते विनिर्गते ॥ ३७ ॥ हैरण्यवतमध्येन, क्षारोदं
रूप्यकूलिका । कालोदं नरकान्ता च, याति रम्यकमध्यतः ॥ ३८ ॥ ततः परं रुक्मिगिरेः, क्षेत्रं राजति
रम्यकम् । मध्ये माल्यवता वृत्तवैताल्येन विभूषितम् ॥ ३९ ॥ ततोऽपि परतो भाति, नीलवाघ्राम पर्वतः ।
महाह्रदः केसरीति, तस्योपरि विराजते ॥ ४० ॥ शीता च नारीकान्ता च, ततो नद्यौ निरीयतुः । नारीकान्ता
रम्यकान्तव्यूढेति लवणोदधिम् ॥ ४१ ॥ शीता नदी तु पूर्वोत्तरीत्या कालोदवारिधौ । व्रजति प्राग्निवदेहस्यविज-
यव्रजसीमकृत् ॥ ४२ ॥ योजनं द्वे च विकटापातिमाल्यवतोर्भवेत् । चत्वारि मेरोः स्वक्षेत्रनदीभ्यामन्तरं क्रमात्

॥ ४३ ॥ अथास्ति मध्ये नगयोर्नीलवन्निपथाख्ययोः । क्षेत्रं महाविदेहाख्यं, मन्दरालङ्कृतान्तरम् ॥ ४४ ॥ त्रयो-
विंशत्या सहस्रैर्योजनानां त्रिभिः शतैः । चतुस्त्रिंशैः समधिका, लक्षाश्चतस्र एव च ॥ ४५ ॥ द्वादशद्विशत-
शुण्णयोजनस्य लवाः पुनः । द्वे शते विस्तीर्णमेतल्लवणाम्भोधिसन्निधौ ॥ ४६ ॥ तत् लक्षानि मध्येऽष्टावेकप-
श्चाशतं शतान् । चतुर्नवत्याढ्यानंशशतं चतुरशीतियुक् ॥ ४७ ॥ अन्ते चैकादश लक्षाः, सप्ताशीतिं सहस्र-
कान् । चतुष्पश्चाशान् लवानां, साष्टपष्टिशतं ततम् ॥ ४८ ॥ जातं चतुर्धेतदपि, जम्बूद्वीपविदेहवत् । देवकु-
रुत्तरकुरुपूर्वापरविदेहकैः ॥ ४९ ॥ स्युर्देवकुरवोऽपाच्यामुदीच्यां कुरवः पराः । मेरोः प्राच्यां प्राग्विदेहाः,
प्रतीच्यामपरे पुनः ॥ ५० ॥ शीताशीतोद्दानदीभ्यां, विदेहास्ते द्वियाकृताः । प्राग्बदेव चतुर्ध्वंशेष्वष्टाष्ट
विजया इह ॥ ५१ ॥ तथैवोदकुम्भान्यसीमकृन्माल्यवद्भिरेः । आगन्धमादनं सृष्ट्या, क्रमस्तैरेव नामभिः ॥ ५२ ॥
चतुर्ध्वंशेष्वन्तरेषु, वक्षस्कारास्तथैव च । चत्वारश्चत्वार एव, तिस्रस्त्रिंशोऽन्तरापगाः ॥ ५३ ॥ विजयेष्वेषु
धैताख्या, नदीकुण्डर्पभाद्रयः । पट्ट खण्डा राजधान्यश्च, तन्नामानस्तथा स्थिताः ॥ ५४ ॥ तथैव चत्वारोऽ-
प्यंशाः, पर्यन्ते वनराजिताः । केवलं परिमाणानां, विशेषः सोऽभिधीयते ॥ ५५ ॥ वक्षस्कारयनमुखान्तर्न-
दीमेरुकाननैः । विष्कम्भतः संकलितैः, स्याद्राशिर्विजयान् विना ॥ ५६ ॥ लक्षद्वयं पट्टचत्वारिंशत्सहस्राः
शतत्रयम् । पट्टचत्वारिंशतोपेतं, योजनानामनेन च ॥ ५७ ॥ चतुर्लक्षात्मके द्वीपविष्कम्भे राशिनोज्झते ।
हृते पोटशभिर्मानं, लभ्यं विजयविस्तृतैः ॥ ५८ ॥ योजनानां सहस्राणि, नव ग्याह्या च पट्टशती । पट्ट पोट-

शांशाः प्रत्येकं, ज्ञेया विजयविस्तृतिः ॥ ६९ ॥ एवमिष्टान्यविष्कम्भवर्जितद्वीपविस्तृतेः । स्वस्वसह्याविभ-
क्ताया, लभ्यतेऽभीष्टविस्तृतिः ॥ ६० ॥ तत्र च-विनाऽद्वीन् विजयादीनां, व्याससङ्कलना त्वियम् । तिस्रो
लक्षा द्विनवतिः, सहस्रा योजनात्मकाः ॥ ६१ ॥ अनेन वर्जिते द्वीपविष्कम्भे विहृतेऽष्टभिः । वक्षस्काराद्वि-
विष्कम्भो, लभ्यः सहस्रयोजनः ॥ ६२ ॥ अन्तर्नदीर्विना शेषव्याससङ्कलना भवेत् । लक्षास्तिस्रोऽष्टनवतिः,
सहस्राः पञ्चशत्यपि ॥ ६३ ॥ अनेन वर्जिते द्वीपविष्कम्भे पद्मिराहते । सार्द्धे द्वे योजनशते, व्यासोऽन्त-
सरितामयम् ॥ ६४ ॥ विदेहानां यत्र यावान्, स्याद्व्यासोऽन्तमुखादिषु । तस्मिन् सहस्रोऽरुशीताशीतोदान्य-
तरोऽङ्गिते ॥ ६५ ॥ शोपेऽङ्गिते तत्र तत्र, तावान् भाव्यो विवेकिभिः । विजयान्तर्नदीवक्षस्कारायामः स्वयं
धिया ॥ ६६ ॥ द्वयोरप्यर्द्धयोरस्मिन्, द्वीपे वनमुखानि च । वक्षस्कारक्षितिभृतो, विजयाश्चान्तरापगाः ॥ ६७ ॥
लवणोददिशि ह्रस्वाः, क्षेत्रसांकीर्ण्यतः स्मृताः । दीर्घाः कालोदककुम्भि, क्षेत्रबाहुत्यतः क्रमात् ॥ ६८ ॥ अष्टा-
नां वनमुखानां, कले द्वे विस्तृतिर्लघुः । गुरुश्चतुश्चत्वारिंशाष्टपंचाशच्छती भवेत् ॥ ६९ ॥ तत्र द्वयोर्द्वयोः पूर्वा-
पराद्धे वर्त्तिनोस्तयोः । क्षाराब्ध्यासन्नयोः शीताशीतोदासीन्नि सा लघुः ॥ ७० ॥ गुरुस्तु नीलनिषधान्तयोरे-
तच्च युक्तिमत् । अमीषां वलयाकारं, क्षारान्धि स्पृशतां बहिः ॥ ७१ ॥ अपरेषां तु कालोदकलयाभ्यन्तरस्पृ-
शाम् । लघ्वी निषधनीलान्ते, शुर्वी सा सरिदन्तिके ॥ ७२ ॥ तथोक्तं वीरंजयक्षेत्रसमासवृत्तौ-“तथा वनमु-
खानां विस्तारो द्विगुण उक्तः, परं लवणोदधिदिशि वनमुखपृथुत्वं विपरीतं संभाव्यते, यथा नद्यन्ते कलाद्वयं,

गिर्यन्ते चतुश्चत्वारिंशदधिकान्यष्टपञ्चाशच्छतानि पृथुत्व"मिति संप्रदाय इति । बृहत्क्षेत्रसमासवृत्तौ तु
 एषां जघन्यं मानं नीलवन्निपधान्ते, शीताशीतोदोषान्ते चोत्कृष्टमुक्तं, न च कश्चिद्विशेषोऽभिहितः । अथ
 देवोत्तरकुक्षेत्रसीमाविधायिनः । गजदन्ताकृतीन् शैलान्, चतुरश्रतुरो भुवे ॥ ७३ ॥ तत्र देवकुरूणां यः,
 प्रत्यग्विद्युत्प्रभो गिरिः । तथोत्तरकुरूणां च, प्रत्यग्वो मन्धमादनः ॥ ७४ ॥ द्वावप्यायामत इमौ, पट्टपञ्चा-
 शत्सहस्रकाः । लक्षास्तिस्त्रो योजनानां, सप्तविंशं शतद्वयम् ॥ ७५ ॥ युग्मम् । अथ देवकुरूणां प्रागिरिः
 सौमनसोऽस्ति यः । तथोत्तरकुरूणां प्राक्, पर्वतो माल्यवांश्च यः ॥ ७६ ॥ एतावायामतः पञ्च, लक्षा एको-
 नसप्ततिः । सहस्राणि योजनानां, द्विशत्येकोनयष्टियुक् ॥ ७७ ॥ युग्मम् । इदं प्रमाणं पूर्वार्द्धे, भावनीयं विच-
 क्षणैः । परार्द्धे क्षेत्रविस्तारव्यत्यासेन विपर्ययः ॥ ७८ ॥ पूर्वार्द्धे हि भवेत्क्षेत्रं, प्राच्यां विस्तीर्णमन्यतः ।
 संकीर्णमपरार्द्धे तु, प्रत्यक् पृथ्वन्यतोऽन्यथा ॥ ७९ ॥ ततः पूर्वार्द्धे यदुक्तं, मानं प्राचीनशैल्योः । सौमनसमा-
 ल्यवतोस्तत्प्राचीनयोरिह ॥ ८० ॥ ज्ञेयं विद्युत्प्रभमन्धमादनद्वयोः परार्द्धके । यत्प्राचीनयोस्तत्र, मानं
 तत्प्राच्ययोरिह ॥ ८१ ॥ एते चत्वारोऽपि शैलाः, स्वस्ववर्षधरान्तिके । सहस्रयोजनव्यासास्तनवो मेरुसन्निधौ
 ॥ ८२ ॥ शेषवर्णविभागादि, कूटवक्तव्यतादि च । जम्बूद्वीपगजदन्तगिरिवचिन्त्यतामिह ॥ ८३ ॥ अथ स्वस्व-
 प्राचीनप्राचीनगजदन्तयोः । आयाममानयोर्गोत्रे, घनुमानं कुरूद्वये ॥ ८४ ॥ न च लक्षा योजनानां, सहस्राः

१ कालोदध्यासन्नभागपेक्षया एतदभिधाने न क्षतिः, लवणदिशि न विषक्षाऽप्येति ।

पञ्चविंशतिः । तथा शतानि चत्वारि, षडशीत्यधिकानि च ॥ ८५ ॥ भद्रसालायतिर्द्विधा, मेरुविष्कम्भसं-
युता । गजदन्तद्वयव्यासहीना ज्या कुरुपु स्फुटा ॥ ८६ ॥ त्रयोविंशत्या सहस्रैरधिकं लक्षयोर्द्वयम् । योजना-
नामष्टपञ्चाशताधिकं तथा शतम् ॥ ८७ ॥ विदेहमध्यविष्कम्भे, मेरुविष्कम्भवर्जिते । अर्द्धाकृते च प्रत्येकं,
लभ्यते कुरुविस्तृतिः ॥ ८८ ॥ सा चेयं-त्रिलक्षीसप्तनवतिः, सहस्राण्यष्टशत्यपि । सप्तनवतियोजनानां
द्विनवतिर्लघाः ॥ ८९ ॥ अथापाच्यामुदीच्यां च, नीलघन्निपचाद्रितः । प्रत्येकं यमकाद्री स्तो, जम्बूद्वीपकु-
र्विव ॥ ९० ॥ जम्बूद्वीपयमकवस्वरूपमेतयोरपि । सहस्रयोजनोचत्वविस्तारायामशालिनोः ॥ ९१ ॥ क्रमा-
त्ततो ह्रदाः पञ्च, तन्नामानस्तथा स्थिताः । तटद्वये दश दश, काञ्चनाचलचारवः ॥ ९२ ॥ ह्रदाः पञ्चाप्यमी
तादृग्नामभिः सेविताः सुरैः । तद्वत्पद्माञ्चितास्तेभ्यो, द्विगुणायतविस्तृताः ॥ ९३ ॥ तटद्वये दश दश, ये
चात्र काञ्चनाद्रयः । सश्रीकास्तेऽपि मानेन, तैर्जम्बूद्वीपगैः समाः ॥ ९४ ॥ किंतु संयद्धमूलस्तेऽमी तु व्यव-
हिता मिथः । योजनानां शतैनैकादशेन नद्यर्माशिना ॥ ९५ ॥ तच्चैवं-एषां दशानां पृथुत्वे, सहस्रं मिलिते भवेत् ।
तत्सहस्रद्वयोदेकह्रदायामाद्वियोज्यते ॥ ९६ ॥ शेषं स्थितं सहस्रं यन्नवभिस्तद्विभज्यते । अन्तरैः काञ्चनाद्री-
णामेवं यथोक्तमन्तरम् ॥ ९७ ॥ जम्बूद्वीपे तु ह्रदानां, सहस्रायामभावतः । न किञ्चित्काञ्चनाद्रीणां, व्यव-
धानं परस्परम् ॥ ९८ ॥ यमकाद्रिह्रदायामवर्जितात्सप्तसप्तिर्हृतात् । लभ्यन्ते कुरुविष्कम्भात्सप्तान्तराणि तानि
च ॥ ९९ ॥ यमकाञ्चोर्नीलचतस्ताभ्यामाद्यह्रदस्य च । क्रमाच्चतुर्णां ह्रदानां, क्षेत्रान्तस्यान्तिमह्रदात् ॥ २०० ॥

सहस्राः पञ्चपञ्चाशद्योजनानां शतद्वयम् । एकसप्तत्याऽधिकं तद्भवेदेकमन्तरम् ॥ १ ॥ आसूत्तरासु कुरुषु, नीलवद्विरिसन्निधौ । राजते धातकीवृक्षो, जम्बूवृक्ष इवापरः ॥ २ ॥ माने स्वरूपे त्वनयोर्विशेषोऽस्ति न कश्चन । किंतु तस्यानाहतवक्त्रस्य देवः सुदर्शनः ॥ ३ ॥ उदरीचीनासु कुरुषु, पश्चाद्धेऽप्येवमीदृशः । स्यान्महाघातकी वृक्षः, प्रियदर्शनदैवतः ॥ ४ ॥ उत्तरासां कुरूणां यत्स्वरूपमिह वर्णितम् । तदेव देवकुरुषु, विज्ञेयमर्द्धयोर्द्धयोः ॥ ५ ॥ किंत्वासु नीलवत्स्थाने, यत्कन्यो. निपधाचलः । गिरी चित्रविचित्रारूपो, वाक्यौ च यमकास्पदे ॥ ६ ॥ पूर्वापराद्धयोर्वेवकुरुषु स्तो यथाऽऽस्पदम् । प्राग्वच्छालमलिनौ वेणुदेवाभिघसुराश्रयौ ॥ ७ ॥ तथोक्तं स्यानाङ्ग-द्वितीयस्थानकयुक्तौ—‘दो देवकुरुमहादुम’सि द्वौ कूटशालमलिष्टृक्षवित्थः, द्वौ तद्व्रासिदेवौ वेणुदेवाचित्थः । शेषं तु हृदनामादि, यदत्र नोपदर्शितम् । तज्जम्बूद्वीपवद् ज्ञेयं, विशेषो ह्यत्र ददर्शते ॥ ८ ॥ मध्येऽत्र मेरुश्च-तुरशीर्ति तुङ्गः सहस्रकान् । योजनानां सहस्रं चावगाहो वसुधांतरे ॥ ९ ॥ शतानि पञ्चनवर्ति, मूले भूमिगते पृथुः । चतुर्नवतिमेव क्षमातले शतानि विस्तृतः ॥ १० ॥ यत्रोत्तीर्य योजनादौ, व्यासोऽस्य ज्ञातुमिष्यते । तस्मिन् दशहते लब्धे, सहस्राखे च तत्र सः ॥ ११ ॥ तथाहि—शिरोऽग्राच्चतुरशीतिः, सहस्राणामतिक्रमे । न्यासे जिज्ञासित पृथान्, सहस्रान् दशभिर्भजेत् ॥ १२ ॥ लब्धान्येवं च चतुरशीतिः शतानि तान्यथ । सह-स्रादृशानि द्वयोक्तो, विष्कम्भोऽस्य भुवस्तले ॥ १३ ॥ मूलाद्यदोर्द्धगमने, विष्कम्भो ज्ञातुमिष्यते । तदा याच-यातमूर्द्धं, तत्संख्यां दशभिर्भजेत् ॥ १४ ॥ लब्धे च मूलविष्कम्भाच्छोधिते यत्तु तिष्ठति । तत्र तावत्प्र-

माणोऽस्य, विष्कम्भो लभ्यते गिरिः ॥ १५ ॥ यथोद्धं चतुरशीतौ, सहस्रेषु सुवस्तलात् । गतेषु चतुरशीतिं, सहस्रान् दशभिर्भजेत् ॥ १६ ॥ लब्धानि चतुरशीतिः, शतानि तानि शोधयेत् । भूतलव्यासतः शोपा, साहस्री-मूर्ध्नि विस्तृतिः ॥ १७ ॥ आम्नायोऽयं कर्णगत्या, मेरुनिम्नोन्नतत्वयोः । ज्ञेयोऽविवक्षणात्प्राग्वन्मेख-
लायुग्मजातयोः ॥ १८ ॥ अयं अयत्ययमपि, चतुर्भिश्चारुकाननैः । दन्तैरैरावत् इव, दैत्यारिश्च बाहुभिः ॥ १९ ॥ तत्र भूमौ भद्रसालवनं तरुलताघनम् । तरुणित्रासितं ध्वान्तमिवैतत्पादमाश्रितम् ॥ २० ॥ प्राच्यां प्रतीच्यां प्रत्येकं, तदीर्घं लक्षयोजनीम् । सहस्रान् सप्तसैकोनाशीतीन्यष्ट शतानि च ॥ २१ ॥ प्राच्येऽथवा प्रतीचीने, दैर्घ्येऽष्टाशीतिभाजिते । यल्लब्धं सोऽस्य विष्कम्भो, दक्षिणोत्तरयोः स च ॥ २२ ॥ योजनानां पञ्चविंशाः, शता द्वादश कीर्त्तिताः । एकोनसप्ततिश्चांशा, अष्टाशीतिसमुद्भवाः ॥ २३ ॥ अष्टाशीत्या गुणि-
ताधाभेतस्यां पुनराप्यते । प्राच्यां प्रतीच्यां चायामो, यः प्रागस्य निरूपितः ॥ २४ ॥ एवं प्रमाणविस्तारायाम-
मेतद् वनं पुनः । गजदन्तमन्दराद्रिनिर्वाहभिरष्टधा कृतम् ॥ २५ ॥ तच्च जम्बूद्वीपभद्रसालवद्भाव्यतां बुधैः ।
तथैवैतदक्षयमाणवनकूटादिकस्थितिः ॥ २६ ॥ अथोत्क्रम्य योजनानां, शतानि पञ्च भूतलात् । कट्यां नन्दन-
चन्मेरो, राजते नन्दनं वनम् ॥ २७ ॥ तच्च चक्रवालतया, शतानि पञ्च विस्तृतम् । अनल्पकल्पफलदलताम-
ण्डपमण्डितम् ॥ २८ ॥ बहिर्विष्कम्भोऽत्र मेरोरुक्ताम्नायेन लभ्यते । योजनानां सहस्राणि, नच द्व्यद्धं शत-
त्रयम् ॥ २९ ॥ तथाहि—उत्क्रान्तायाः पञ्चशत्या, दशभिर्भजने सति । लब्धपञ्चाशतोऽधःस्थव्यासान्त्यग्रे

भवेदयम् ॥ ३० ॥ वहिर्व्यासात्पञ्चशत्यास्त्यागे चोभयंतः पृथक् । अन्तर्व्यासोऽष्टौ सहस्रास्त्रिशत्या साद्ध-
 याऽधिकाः ॥ ३१ ॥ सहस्राणि पञ्चपञ्चाशतं पञ्चशतीं तथा । अतिक्रम्य योजनानामूर्द्ध्वं नन्दनकाननात् ॥ ३२ ॥
 अत्रान्तरे सौमनसं, स्यात्पञ्चशतविस्तृतम् । चक्रवालतया मेरोर्मैवेकमिवामलम् ॥ ३३ ॥ बहिर्विष्कम्भोऽत्र
 गिर्युरुभिर्गदितो मम । योजनानां सहस्राणि, त्रीण्येवाष्टौ शतानि च ॥ ३४ ॥ तथाहि—पट्टपञ्चाशत्सह-
 स्राणि, यान्यतीतानि भूतलात् । एषां दशभभागः स्यात्पट्टपञ्चाशच्छतात्मकः ॥ ३५ ॥ असौ भूतलविष्क-
 म्भात्पूर्वोक्तादपनीयते । तत्पुनर्यथोदितान्येवमष्टाविंशच्छतानि वै ॥ ३६ ॥ सहस्रापरमे, वास्मात्स्यादन्तर्गिरि-
 विस्तृतिः । द्वे सहस्रे योजनानां, शतैरष्टभिरन्ये ॥ ३७ ॥ अथैतस्माद्गुणदूर्द्ध्वमुत्क्रान्तैर्मैरुमूर्द्ध्वानि । अष्टाविं-
 शत्या सहस्रैर्योजनैः पण्डकं वनम् ॥ ३८ ॥ चक्रवालतया तच्च, विस्तीर्णं वर्णितं जिनैः । चतुर्नवत्याऽभ्यधिकां,
 योजनानां चतुःशतीम् ॥ ३९ ॥ तच्चैवं—मैरुमस्तकविष्कम्भात्सहस्रयोजनोन्मितात् । मध्यस्थचूलिकाव्यासो,
 द्वादशयोजनात्मकः ॥ ४० ॥ शोधयते तच्छेषमूर्द्धोकृतं पण्डकविस्तृतिः । शेषा शिलादिस्थितिर्या, सा जम्बू-
 दीपमेरुवत् ॥ ४१ ॥ तथैवास्य मरकतमयी शिरसि चूलिका । नानारत्ननिर्मितेन, शोभिता जिनसद्मना ॥ ४२ ॥
 एवं यवन्पदपद्म, कूटचैत्यादि नोदितम् । जम्बूद्वीपमेरुवत्तद्वत्कव्यं सुधिया धिया ॥ ४३ ॥ एवं यथाऽस्य
 द्वीपस्य, पूर्वार्द्धमिह वर्णितम् । पश्चिमार्द्धमपि तथा, विशेषमविशेषितम् ॥ ४४ ॥ गजदन्तप्रमाणादौ, विशेषो
 यस्तु कथन । स तु तत्तत्प्रकरणे, नामग्राहं निरूपितः ॥ ४५ ॥ किंच-विजये पुष्कलाचल्यां, चम्राख्ये विजये

तथा । वत्से च नलिनावल्यां, विहरन्त्यधुना जिनाः ॥ ४६ ॥ प्राचीनेऽर्द्धे सुजातोऽर्हन्, स्वयंप्रभर्षभाननौ ।
 श्रीमाननन्तवीर्यश्च, पश्चिमार्द्धे तु तेऽस्वमी ॥ ४७ ॥ सूरप्रभो जिनः श्रीमान्, विशालो जगदीश्वरः । जग-
 त्पूज्यो वज्रधरश्चन्द्राननः प्रभुः क्रमात् ॥ ४८ ॥ एवं चात्र—अग्रं दधाते द्वौ मेरु, द्वीपस्यास्य कराविव । उद-
 स्तौ पृथुतादर्पान्नभसो निजिघृक्षया ॥ ४९ ॥ यद्वोद्वण्डकरो बद्धकच्छौ च नन्दनच्छलात् । स्पृद्धया संमुखिनौ
 द्वौ, महामल्ल्याविवोत्थितौ ॥ ५० ॥ स्यापयत्येकधाऽऽत्मानं, मेर्वेकाङ्गुलिसंज्ञया । जम्बूद्वीपेऽयमेताभ्यां, द्विधा तं
 स्यापयन्निव ॥ ५१ ॥ अनलंभूषणुनोत्थातुं, द्वीपेनानेन वार्द्धकात् । धृतौ दण्डाविवोद्वण्डौ, मेरु द्वाविह राजतः
 ॥ ५२ ॥ वर्षाद्रयो द्वादशाष्टपट्टिवैताढ्यभूधराः । दीर्घा अष्टौ च घृत्तास्ते, काञ्चनाद्रिचतुःशती ॥ ५३ ॥ वक्ष-
 स्काराद्रयो द्वात्रिंशदष्टौ गजदन्तकाः । द्वौ चित्रौ द्वौ धिचित्रौ च, चत्वारो यमकाचलाः ॥ ५४ ॥ इषुकारद्वयं
 चैवं, सर्वाग्नेणात्र भूभृताम् । चत्वारिंशा पञ्चशती, चत्वारश्च महाद्रुमाः ॥ ५५ ॥ चतुर्दशात्र वर्षाणि, चतस्रः
 कुरवोऽपि च । पट् कर्मभूमयोऽकर्मभूमयो द्वादश स्मृताः ॥ ५६ ॥ दीर्घवैताढ्येषु कूटाः, प्रागवन्नव नवोद्विताः ।
 सप्तोशपङ्कजोनोच्चा, द्वादशा पट्टशतीति ते ॥ ५७ ॥ रुक्मिममहाहिमवन्तः, कूटैरष्टभिरष्टभिः । सप्तभिश्च
 सौमनसौ, तथा च गन्धमादनौ ॥ ५८ ॥ मेर्वोद्वं नन्दनवने, निषधौ नीलवद्विरी । विद्युत्प्रभौ माल्यवन्तौ,
 नवकूटाः समेऽप्यमी ॥ ५९ ॥ हिमवन्तौ शिखरिणौ, तैरेकादशभिर्धुतौ । वक्षस्कारगिरीणां च, प्रत्येकं तच्चतु-
 ष्यम् ॥ ६० ॥ त्रयः शताः स्युर्दोर्विशाः, कूटान्येतानि तत्र च । पौडशा त्रिशती प्रोक्तहिमवद्भिरिकूटवत्

॥ ६१ ॥ हरिकूटौ द्वयोर्विद्युत्प्रभयोर्धौ हरिस्सहौ । मात्स्यवतोर्वलकूटौ, मेरुनन्दनयोश्च यौ ॥ ६२ ॥ एते पडपि
 साहस्रान्नैषानामिति मानतः । चतुस्त्रिंशद्रिकूटानामेवं नवशती भवेत् ॥ ६३ ॥ सहेपुकारकूटैर्द्वाचत्वारिंशा
 शता नन । तत्रेपुकारकूटानां, मानं तु नोपलभ्यते ॥ ६४ ॥ चतुःपटौ विजयेषु, भरतैरवतेषु च । स्युरष्टपष्टि-
 द्युपमकूटा नैकभायतः ॥ ६५ ॥ धातम्यादिषु चतुष्के, द्वयोश्च भद्रसालयोः । अष्टाष्टेति च सर्वात्रे, भूकूटाः
 योऽनुशं शतम् ॥ ६६ ॥ एतेषां परकुशुचिते, पर्यतत्वेऽपि चस्तुतः । कूटत्वव्यवहारस्तु, पूर्वोच्चार्यानुरोधतः ॥ ६७ ॥
 महाद्रदा द्वादशैव, विंशतिश्च कुरुद्रदाः । श्रीह्रीद्युतिकीर्त्तिषुद्विलक्ष्मीनां च द्वयं द्वयम् ॥ ६८ ॥ सहस्रा द्वाद-
 शैकोनत्रिंशल्लक्षश्च कीर्त्तिताः । तरङ्गिणीनामेतस्मिन्, द्वीपे मतान्तरे पुनः ॥ ६९ ॥ पञ्चत्रिंशल्लक्षानि चतु-
 रशीतिः सहस्रकाश्चैव । इह संभवन्ति सरितां तत्त्वं तु विदन्ति तत्त्वज्ञाः ॥ ७० ॥ (आर्या) विदेहयुग्मे
 प्रत्येकं, स्युः कुण्डान्यष्टससतिः । द्वे द्वे च शेषवर्षेषु, शतमेवमशीतियुक् ॥ ७१ ॥ एतेऽद्रयो द्ववाः कूटाः,
 कुण्डान्येताङ्गधापगाः । स्युर्वेदिकावनोपेतास्तत्त्वरूपं तु पूर्ववत् ॥ ७२ ॥ एषां गाम्मोदीन्वयर्षसरिच्छैलादिव-
 र्तिनाम् । धिजपस्वर्गिवत्प्रौढसमुद्दीनां सुधाशुजाम् ॥ ७३ ॥ दक्षिणस्यामुद्दीन्वां च, जम्बूद्वीपस्यमेरुतः ।
 अन्यस्मिन् भ्रातकीखण्डे, राजघान्यो जिनैः स्मृताः ॥ ७४ ॥ श्रेण्यश्चतस्रः प्रत्येकं, वेतास्थेऽपि मीलिताः ।
 श्रेण्यो भवन्ति द्वीपेऽस्मिन्, विशती सद्विंससतिः ॥ ७५ ॥ दशोत्तरं पुरशतं, प्रतिवैताल्यमित्यतः । तेषां
 सदृशाः सप्त स्युः, साशीतिश्च चतुःशती ॥ ७६ ॥ जघन्यतोऽष्टेह जिना भवेयुर्लक्षतस्तस्ते पुनरष्टपष्टिः । जघ-

न्यतः केशवचक्रिरामा, अष्टावथोत्कृष्टपदे तु पट्टिः ॥ ७७ ॥ (उपजातिः) । सद्वादशा स्युर्निघयोऽत्र पट्ट-
शती, प्रक (प्रोत्क) पतस्तान्युपभोगभाञ्जि तु । द्विविंशतिः पञ्च शतानि च शुचं, द्वासप्ततिस्तानि जघन्यत-
स्तथा ॥ ७८ ॥ (इन्द्रवंशा) विंशानि चत्वारि शतानि पञ्चैकाक्षानि रत्नानि पृथग् भवेयुः । उत्कर्षतस्तानि
जघन्यतश्च, पञ्चाशदाद्या ननु पट्टिरेव ॥ ७९ ॥ (इन्द्रवज्रा) द्वादशोष्णमहसः सुधांशवो, द्वादश ग्रहसह-
स्रमन्वितम् । पट्टयुतार्द्धशतकेन (१०५६) भाति पट्टविंशता समधिकं शतत्रयम् ॥ ८० ॥ (स्थोद्धता) त्रिभिः
सहस्रैरधिकानि लक्षाण्यष्टौ तथा सप्त शतानि चात्र । स्युः कोटिकोऽयः किल तारकाणां, तमोऽङ्कुरोन्मूलन-
कारकाणाम् ॥ ८१ ॥ (उपजातिः) द्वीपोऽयमेवं गदितस्वरूपः, कालोदनाग्नोदधिना परीतः । विभाति दीप-
प्रधिनेव चक्रमिवेमसेनायलयेन भूषः ॥ ८२ ॥ (उप०) कालो महाकाल इतीह देवौ, प्राच्यप्रतीच्यार्द्धघृताधि-
कारौ । तद्वतः श्यामतमोदकश्च, तदेव कालोद इति प्रसिद्धः ॥ ८३ ॥ (उप०) लक्षाण्यष्टौ विस्तृतौ योज-
नानामुद्विद्धोऽयं योजनानां सहस्रम् । आदावन्ते मध्यदेशे समानोद्वेधः सर्वत्रापि पूर्णहृदाभः ॥ ८४ ॥
(शालिनी) न चूला न वेला न च क्षोभितासिन्, न पातालकुम्भादिका वा व्यवस्था । सदम्भोदमुक्तोदक-
स्यादुनीरः, प्रसन्नश्च साधोर्भनोवद्गमीरः ॥ ८५ ॥ (मुजंगप्रयातं) लक्षाण्यथैकनवतिः परिधिः सहस्राः, स्यात्
सप्ततिः पट्टिह पञ्चयुताः शताश्च । द्वारैश्चतुर्भिरयमप्यभितो विभाति, पूर्वोदिदिक्षु विजयादिभिरुत्तरैः ॥ ८६ ॥
(वसन्ततिलका) लक्षा द्वाविंशतिश्च द्विनवतिरपरि स्युः सहस्राणि नूनं, पट्टचत्वारिंशदाद्या जिनपतिग-

दिता पट्टशती योजनानाम् । पादोनं योजनं चान्तरमिह निखिलद्वारुणु तुल्यप्रमाणं, (३२९२६४६ क्रो ३) कालोदे
 द्वारपानां विजयवहुदिता राजधान्योऽपरस्मिन् ॥ ८७ ॥ (स्रग्धरा) प्राक्प्रतीच्योर्दिशोर्द्वादश द्वादश, द्वाद-
 शेभ्यः सहस्रेभ्य एवान्तरे । सन्ति कालोदघौ घातकीखण्डतोऽत्रान्तरीपा असुष्यामृतोष्णत्वपाम् ॥ ८८ ॥
 (मौक्तिकद्राम) पुटकरद्वीपतोऽप्येयमग्राम्बुधौ, सायता प्राक्प्रतीच्योः सुधोष्णत्वपाम् । नेत्रवेदैर्मिता (४२)
 नेत्रवेदैर्मिता (४२), एतदब्धिस्पृशामन्तरीपाः स्थिताः ॥ ८९ ॥ (मौक्ति०) अन्तरीपा अमी गौतमद्वीपचक्राव-
 नीपाः स्वरूपप्रमाणादिभिः । वेदिकाकाननालङ्कृताः सर्वतः, क्रोशयुग्मोच्छ्रिता वारिधेर्वारिताः ॥ ९० ॥ (मौक्ति०)
 अभ्यान्मोधायसिन्नमृतकचपस्तिग्मकिरणा, द्विचत्वारिंशत्स्युर्ग्रहसहस्रत्रयमथ । शतैः पङ्क्तियुक्तं पङ्क्ति-
 कन-
 चल्या समधिकैः, सहस्रं पदसप्तत्यधिकशतयुक्तं चात्र भगणः ॥ ९१ ॥ (शिवरिणी) पञ्चाशदूना नियतं सह-
 स्रास्त्रयोदशेभाक्षि (२८) मितश्च लक्षाः । सुस्तारकाणामिह कोटिकोट्यः (२८१२ ९५० शू १४), कालोदघौ
 तीर्थकरोपदिष्टाः ॥ ९२ ॥ (उपजातिः) विश्वाश्रयदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीचाचेन्द्रान्तिपद्मजश्रीतनयोऽतनिष्ट
 यिनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, द्वाविंशो मधुरः समासिमग-
 मत्सर्गो निसर्गोऽव्यलः ॥ ९३ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे घातकीचर्णको द्वाविंशतितमः सर्गः समाप्तः ॥ ग्रन्थाग्रं ३१४ ॥

॥ अथ त्रयोविंशतितमः सर्गः प्रारभ्यते ॥

यक्ष्येऽथ पुष्करवरद्वीपं कैकयदेशवत् । विशेषितार्द्धमावेष्ट्य, स्थितं कालोदवारिधिम् ॥ १ ॥ वक्ष्यमाणस्वरूपं
पैर्यञ्जोभितश्चारुपुष्करैः । ततोऽयं पुष्करवर, इति प्रसिद्धिमीयिवान् ॥ २ ॥ चक्रवालतयैतस्य, विस्तारो वर्णि-
तः श्रुते । योजनानां षोडशैव, लक्षा न्यक्षार्थवेदिभिः ॥ ३ ॥ द्वीपस्यास्य मध्यदेशे, शैलोऽस्ति मानुपोत्तरः ।
अन्विताङ्ग्यो नरक्षेत्रसीमाकारितयोत्तरः ॥ ४ ॥ उभयोः पार्श्वयोश्चारुवेदिकावनमण्डितः । योजनानामेक-
विंशान्, शतान् सप्तदशोच्छ्रितः ॥ ५ ॥ चतुःशतीं योजनानां, त्रिंशां क्रोशाधिकां सुवि । मग्नो मूले सहस्रं
च, द्वाविंशं किल विस्तृतः ॥ ६ ॥ त्रयोविंशानि मध्येऽयं, शतानि सप्त विस्तृतः । चतुर्विंशानि चत्वारि,
शतान्युपरिविस्तृतः ॥ ७ ॥ यथेष्टस्थानविष्कम्भज्ञानोपायस्तु साम्यतः । भाव्यो वेलन्धरावासगोस्तूपादिगि-
रिष्विय ॥ ८ ॥ अग्रेतनं पादयुग्मं, यथोत्तम्य निषीदति । पुताभ्यां केसरी पादद्वयं संकोच्य पश्चिमम् ॥ ९ ॥
ततः शिरःप्रदेशे स, विभाति भृशमुन्नतः । तथा पाश्चात्यभागे च, निम्नो निम्नतरः क्रमात् ॥ १० ॥ तद्वदेष
गिरिः सिंहोपवेशनाकृतिस्ततः । यद्वा यवार्द्धसंस्थानसंस्थितोऽयं तथैव हि ॥ ११ ॥ समभित्तिः सर्वतुङ्गो,
जम्बूद्वीपस्य दिश्ययम् । प्रदेशान्या पश्चात्तु, निम्नो निम्नतरः क्रमात् ॥ १२ ॥ अत्रायं संप्रदायः—द्वे सहस्रे
चतुश्चत्वारिंशे मूले सुविस्तृतम् । शतान्यष्टाष्टचत्वारिंशानि मूर्ध्नि च विस्तृतम् ॥ १३ ॥ एकविंशान् शतान्

॥ २७५ ॥

दिशमिहैकैकः, कृटे भाति जिनालयः । दिशां चतसृणां रत्नकिरीट इव भासुरः ॥ २५ ॥ तथोक्तं चिरं जयक्षेत्रसमाससूत्रे—“चतसुवि उमुयारेसुं इक्षिद्धं नरनगंमि. चत्तारि । कूडोवरि जिणभवणा कुलगिरिजिणभवणपरिमाणा ॥ २६ ॥” इति । साक्षान्न यद्यपि प्रोक्तः, सिद्धान्तेऽत्र जिनालयः । तथाप्यागमवाग्लिङ्गादनुमानात्प्रतीयते ॥ २७ ॥ यतो विद्याचारणपरित्यगतिनिदर्शने । विश्रामोऽत्र गिरौ प्रोक्तश्चैत्यवन्दनपूर्वकः ॥ २८ ॥ तथाह पञ्चमाह—“विज्ञाचारणस्स णं भंते ! तिरियं केवतिए गतिविसए पन्नत्ते ? गो० ! से णं इओ एगेणं उप्पाणं माणुसुत्तरे पघए समोसरणं करेइ, माणु० २ सा तहिं चेइयाइ वंदति” । एतच्चासिन् विना चैत्यं, कथमौचित्यमश्नुति ? । ततोऽत्र जिनचैत्यानि, युक्तमृचुर्महर्षयः ॥ २९ ॥ एवं शाश्वतचैत्यानां, मान्यत्वं यो न मन्यते । सोऽप्यनेनैव वाक्येनोत्थातुं नेष्टे पराहतः ॥ ३० ॥ यश्चात्र चैत्यशब्दार्थं, विपर्यस्यति वातकी । तस्याप्येतचारणपरिणमस्यावां कयमौपघम् ॥ ३१ ॥ नहीदृशास्तपःशक्तिलब्धैतादृशलब्धयः । विना जिनादीन् वन्दन्ते, सम्यक्त्वग्रंशभीलुकाः ॥ ३२ ॥ अथ प्रकृतं—अनेन पुष्करवल्लीपो द्वेधा व्यधीयत । भित्तयेव गृहमस्याद्वयं निर्दिश्यते ततः ॥ ३३ ॥ अभ्यन्तरं पुष्कराद्ध, बाह्यं तदद्वमेव च । अर्वाचीनमान्तराद्ध, बाह्यमद्व ततः परम् ॥ ३४ ॥ मानुषोत्तरशैलस्तु, बाह्याद्धक्षेत्रोपधकः । इत्यान्तराद्ध पूर्णाष्टलक्षयोजनसंमितम् ॥ ३५ ॥ तथानुज्ञानचन्दनमलयगिरयो मलयगिरयः—“अयं च मानुषोत्तरपर्वतो बाह्यपुष्करवराद्धभूमौ प्रतिपत्तव्य” इति गृहक्षेत्रसमासशृत्तौ । कोटिरैका द्विचत्वारिंशलक्षानि सहस्रकाः । चतुर्विंशच्छतान्यष्टौ, त्रयोविंशानि

चोपरि ॥ ३६ ॥ एतावद्योजनमितो, मानुपोत्तरभूभृतः । स्यान्मध्ये परिधिर्मौलौ, त्वस्यायं परिधिर्भवेत् ॥ ३७ ॥
 कोटिरैकादश लक्षानि, द्विचत्वारिंशदेव च । द्वात्रिंशच्च सहस्राणि, द्वात्रिंशच्च शता नव ॥ ३८ ॥ पृथगुक्तौ
 परिक्षेपौ, यो मध्येऽस्य तथोपरि । चहिर्भागापेक्षया तौ, पार्श्वेऽस्याभ्यन्तरे पुनः ॥ ३९ ॥ समानभित्तिकतया,
 मूले मध्ये तथोपरि । तुल्य एव परिक्षेपः, सर्वत्राप्यवसीयताम् ॥ ४० ॥ एका कोटिर्द्विचत्वारिंशल्लक्षानि सह-
 स्रकाः । पद्मत्रिंशच्च शताः सप्त, त्रयोदशसमन्विताः ॥ ४१ ॥ इति बृहत्क्षेत्रसमासबृहत्प्रमाणेन, जीवाभि-
 गमसूत्रे 'सप्त चोदसुत्तरे जोअणसए' इत्युक्तं । एतावन्ति योजनानि, दृष्टानि जिननायकैः । मानुपोत्तरशौ-
 लस्य, द्वाणस्य परियेर्मितौ ॥ ४२ ॥ द्विचत्वारिंशता लक्षैरेककोटिसमन्विता । त्रिंशत्सहस्राश्चैकोनपञ्चाशा
 द्विंशती तथा ॥ ४३ ॥ मानुपोत्तरशौलस्यैतावान् परिधिरान्तरः । एव एवाभ्यन्तरस्य, पुष्करार्द्धस्य चान्तिमः
 ॥ ४४ ॥ नृक्षेत्रस्यापि परिधिरेव एवावसानिकः । अथास्य पुष्करार्द्धस्य, मध्यमः परिधिस्त्वयम् ॥ ४५ ॥ एका
 फोटी योजनानां, लक्षाः सप्तदशोपरि । सर्वविंशत्यन्विता नि, चत्वार्येव शतानि च ॥ ४६ ॥ कालोदस्यान्त्यप-
 रिधिर्यः पूर्वमिह दर्शितः । स एव पुष्करार्द्धस्य, भवेत्परिधिरान्तरः ॥ ४७ ॥ द्विघेदमिपुकाराभ्यां, घातकी-
 स्त्रणवत्कृतम् । अभ्यन्तरे पुष्करार्द्धे, तस्यैवद्भ्यामपागुदक ॥ ४८ ॥ घातकीस्त्रण्डेपुकारसधर्माणाविमाचपि ।
 चतुष्कृदायन्यकृदस्थितोऽसुहृजिनालयौ ॥ ४९ ॥ एकेनान्तेन कालोदं, परेण मानुपोत्तरम् । स्पष्टवन्तौ योज-

१ किंचिदधिकस्य योजनभागस्य व्ययहारेण योजनतया विवक्षणाद् चतुर्दशोचरसप्तशती अत्राख्याता स्यात् ॥

नानां, लक्षाण्यष्टायताविति ॥ ५० ॥ एवमभ्यन्तरं पुष्करार्द्धं निर्दिश्यते द्विधा । पूर्वार्द्धं पश्चिमार्द्धं च, प्रत्येकं मेरुणाऽध्वितम् ॥ ५१ ॥ पूर्वोपरार्द्धयोरत्र, कालोदयेदिकान्ततः । पुरतः पुनरर्वाकं च, मानुषोत्तरपथेतात् ॥ ५२ ॥ सहस्राध्वनवर्ति, प्रत्येकं लक्षकत्रयम् । योजनानामतीत्यास्ति, कुण्डमेकैकमश्रुतम् ॥ ५३ ॥ अभस्ते विस्तृते स्तोफ-
मुपर्युपर्यनुक्रमात् । विस्तीर्णं विस्तीर्णतरे, जायमाने शरावयत् ॥ ५४ ॥ भुयस्तले द्वे सहस्रे, विस्तीर्णे योजनान्यथ ।
उद्विद्धे दश शुद्धाग्नेवीचीनिचयचारुणी ॥ ५५ ॥ ह्योरप्यर्द्धयोरत्रैकैकमन्दरनिश्रया । पद् पद् वर्षभराः सप्त,
सप्त क्षेत्राणि पूर्ययत् ॥ ५६ ॥ धातकीखण्डस्यवर्षधरद्विगुणविस्तृताः । भयन्त्यत्र वर्षभराः, उद्यत्वेन तु तैः
समाः ॥ ५७ ॥ एवमत्रेपुकाराभ्यां, सह वर्षमहीभृताम् । विष्कम्भसंकलनया, नगरुणं भवेद्वियत् ॥ ५८ ॥
तिन्नो लक्षा योजनानां, पञ्चपञ्चाशदेव च । सहस्राणि चतुरशीत्यधिकानि शतानि पट्क ॥ ५९ ॥ आश्रमध्या-
न्यपरिधौ, प्राग्यदेतेन वर्जिते । द्वादश द्विशतक्षुण्णे, कल्प्यन्ते प्राग्यदंशकाः ॥ ६० ॥ वर्षवर्षधरभागकल्पना
त्यत्र धातकीखण्डयद् श्रेया । द्वादशद्विशततोत्थास्ते, चेऽत्रांशा योजनोपरि । क्षेत्राणामब्धिपविश्याद्विरन्तश्च
नृगिरेर्विशि ॥ ६१ ॥ तत्र याम्येपुकारस्योभयतोऽप्यर्द्धयोर्द्वयोः । एकैकमस्ति भरतं, सहस्रवर्णगिरेर्विशि ॥ ६२ ॥
सहस्राण्येकचत्वारिंशच्छतान् पञ्च विस्तृतम् । सैकोनाशीतीन् मुखेऽंशशतं च, सचिससतिः ॥ ६३ ॥ त्रिपञ्चा-
शत्सहस्राणि, द्वादशा पञ्चशालयि । शतं नयनचत्वार्यमंशाथः सध्यविस्तृतिः ॥ ६४ ॥ पञ्चपट्टि सहस्राणि,
योजनानां चतुःशतीम् ॥ पट्टचत्वारिंशां त्रयोऽथ, प्रपोक्षशान्तविस्तृतः ॥ ६५ ॥ मध्यभोगेऽस्य धेताज्योः

लक्षाण्यष्टौ स चायतः । धातकीखण्डयेताख्यवच्छेपं त्विह भाव्यताम् ॥ ६६ ॥ अन्येऽपि दीर्घवैताख्याः, स्युः
मसपष्टिरीदृशाः । भरतैरयत्तक्षेत्रचिवेद्विजयोद्भवाः ॥ ६७ ॥ उत्तरार्द्धमध्यखण्डे, गाढसैन्धवकुण्डयोः ॥ मध्ये
वृषभरूढोऽस्ति, जम्बूद्वीपपभाद्रिवत् ॥ ६८ ॥ पर्यन्तेऽस्य ततः शैलो, हिमवान्नाम वर्त्तते ॥ आयामतोऽष्टौ
लक्षाणि, चिप्कम्मतो भवेदियान् ॥ ६९ ॥ योजनानां द्विचत्वारिंशच्छता दशसंयुताः । चतुश्चत्वारिंशदंशा-
श्चतुरशीतिनिर्मिताः ॥ ७० ॥ तस्योपरि पद्महृद्, प्रागवत्पद्मालिमण्डितः । सहस्रांश्चतुरो दीर्घः, सहस्रहृद-
विस्तृतः ॥ ७१ ॥ गङ्गासिन्धुरोहितांशास्ततो नद्यो विनिर्ययुः । प्राच्यां प्रतीच्यामुदीच्यां, क्रमात्तत्रादिमे
उमे ॥ ७२ ॥ इदोद्गमे योजनानि, चिस्तीर्णे पञ्चविंशतिम् । उद्विद्धे च योजनार्द्धं, समुद्रसंगमे पुनः ॥ ७३ ॥
चिस्तीर्णे ह्ये शते सार्द्धे, उद्विद्धे पञ्चयोजनीम् । तत्र सिन्धुः प्राच्यपुष्करार्द्धात्कालोदमङ्गति ॥ ७४ ॥ गङ्गा तु
प्राप्य पूर्वस्यां, मानुषोत्तरमध्वरम् । सुमतिर्दुष्टसंसर्गादिव तत्र विलीयते ॥ ७५ ॥ पश्चिमाद्धर्तुपुनर्गङ्गा, याति
कालोदयारिधौ । सिन्धुर्नरोत्तरनगपादमूले विलीयते ॥ ७६ ॥ एवं नरोत्तरनगाभिमुखाः सरितोऽखिलाः ।
विलीयन्त इह ततः, परं तासामभावतः ॥ ७७ ॥ गङ्गासिन्धुप्रपाताख्ये, कुण्डे विष्कम्भतो मते । चत्वारिंश-
त्समधिकं, योजनानां शतद्वयम् ॥ ७८ ॥ तदन्तर्वर्त्तिनौ द्वीपौ, प्रज्ञसौ विस्तृतायतौ । द्वात्रिंशद्योजनी मूलप्र-
वाद् इव जिह्विते ॥ ७९ ॥ गङ्गासिन्धुरक्तवतीरक्ताखेतद्विरूपणम् । पद्मत्रिंशत्तसृष्टासु, सर्वमप्यविशेषितम्
॥ ८० ॥ रोहितांशा योजनानि, पञ्चाशन्नदनिर्गमे । चिस्तीर्णक्रयोजनं चोद्विद्धोदीच्यां नगोपदि ॥ ८१ ॥ एका-

सहस्राण्ययायतो भवेत् । योजनानां सहस्राणि, चत्वारि चैव विस्तृतः ॥ ९७ ॥ दक्षिणस्यामुंदीच्यां च, नद्यो
 दे निर्गते इतः । रोहिता हरिकान्ता च, ते उभे पर्वतोपरि ॥ ९८ ॥ चतुःपट्टिं शतान्येकविंशान्यंशचतुष्टयम् ।
 अतीत्य स्वस्वकुण्डान्तर्निपत्य निर्गते ततः ॥ ९९ ॥ पूर्वार्द्धाद् हैमवतगा, नराद्रिं याति रोहिता । अपराद्धां च
 सा याति, कालोदनामचारिधिम् ॥ १०० ॥ हरिकान्ता पुनर्याति, कालोदं हरिवर्पगा । पूर्वार्द्धादपराद्धां च,
 याति सा मानुषोत्तरम् ॥ १ ॥ नद्योर्हरिसलिलयोर्हरिकान्ताख्ययोरपि । तयोर्नारीकान्तयोश्च, तथैव नरका-
 न्तयोः ॥ २ ॥ इत्यष्टानामापगानां, विष्कम्भो ह्रदनिर्गमे । भवेच्छतं योजनानामुण्डत्वं योजनद्वयम् ॥ ३ ॥
 पर्वन्ते च योजनानां सहस्रमिह विस्तृतिः । उण्डत्वं च योजनानां, विंशतिः परिकीर्तितम् ॥ ४ ॥
 विष्कम्भायामतः कुण्डान्येतासां जगदुर्जिनाः । पष्ट्याख्यानि योजनानां, शतानीह नव श्रुते ॥ ५ ॥ अष्टाविंशं
 शतं द्वीपाश्चेतासां विस्तृतायताः । जिहिका विस्तृतोद्विद्धाश्चासां मूलप्रवाहवत् ॥ ६ ॥ शैलास्ततः परं क्षेत्रं,
 हरिवर्पं यिराजते । तद्गन्धापातिवैताल्येनाश्रितं विस्तृतं मुखे ॥ ७ ॥ लक्षाणि पट्टं योजनानां, पञ्चपट्टिं सहस्र-
 कान् । द्वे शते सप्तसप्तत्याऽधिके द्वादश चांशकान् ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥ अष्टौ लक्षाः सहस्राणि, पट्टपञ्चाशच्छत-
 द्वयम् । सप्तोत्तरं योजनानां, मध्येऽशांश्चतुरस्ततम् ॥ ९ ॥ सहस्रैः सप्तचत्वारिंशताख्या दशलक्षिकाः । पट्ट-
 त्रिंशं च योजनानां, शतमंशशतययम् ॥ १० ॥ अष्टाढ्यं विस्तीर्णमन्ते, स्वरूपमपरं पुनः । जम्बूद्वीपहरिचर्पवदि-
 द्वापि विभाव्यताम् ॥ ११ ॥ इतः परश्च निपद्य, पर्वतः सर्वतः स्फुरन् । ह्रदेनालङ्कृतो मूर्ध्नि, सदजेन तिग्नि-

दश योजनानां, शतान् पञ्चसमन्यितान् । अंशान् द्वाविंशतिं गत्वा, कुण्डं प्राप्याथ पूर्ववत् ॥ ८२ ॥ क्षेत्रं
हेमपतं द्वेधा, स्वप्रवाहेण कुर्वती । कालोदं याति पूर्वार्द्धे, परार्द्धं मानुषोत्तरम् ॥ ८३ ॥ त्रिभिर्विंशोपकम् ।
अस्याः कुण्डं योजनानामशीत्याद्या चतुःशती । विष्कम्भायामतो मूलप्रवाहवच्च जिहिका ॥ ८४ ॥ अस्याः
कुण्डान्तर्गतश्च, द्वीपो भवति यः स तु । चतुःपट्टियोजनानि, विष्कम्भायामतो मतः ॥ ८५ ॥ रूप्यकूले
स्वर्णकूले, रोहिते रोहितांशिके । अष्टाप्येतास्तुल्यरूपाः, स्वरूपपरिवारतः ॥ ८६ ॥ अथोत्तरं हिमवतः, क्षेत्रं
हेमवतं स्थितम् । वृत्तवैताल्येन शब्दापातिनाऽलङ्कृतान्तरम् ॥ ८७ ॥ मुखे लक्षं योजनानां, पट्टपट्टिं च सहस्र-
कान् । एकोनविंशं त्रिशतीं, पट्टपञ्चाशद्व्यंस्ततम् ॥ ८८ ॥ लक्षद्वयं योजनानां, सहस्राणि चतुर्विंश । एकप-
ञ्चाशानि ततं, मध्येऽंशान् पट्टियुक्तं शतम् ॥ ८९ ॥ अन्ते शतान् सचतुरशीतीन् सप्त सहस्रकान् । एकपट्टिं
विलक्ष्य च, द्वापञ्चाशद्व्यंस्ततम् ॥ ९० ॥ जम्बूद्वीपस्याधिपृत्तवैताल्यः सदृशा यथा । घातकीखण्डस्यधृत्तवै-
ताल्याः सर्वथा तथा ॥ ९१ ॥ अत्रापि वृत्ता वैताल्याः, पूर्वोक्तैः सदृशाः समे । शब्दापातिप्रभृतयः, प्रले-
तव्या मनस्विभिः ॥ ९२ ॥ ग्राम्यां चतुर्भिर्गट्टाभिर्योजनैरन्तरं क्रमात् । स्वापगाभ्यां शब्दगन्धापातिमेरुमही-
भृताम् ॥ ९३ ॥ विकटापातिनोर्माल्यवतोस्तथान्तरं क्रमात् । स्वस्वक्षेत्रापागाभ्यां द्वे, योजने तत्तुष्टयम् ॥ ९४ ॥
अस्योत्तरस्यां च महाहिमवान् वर्त्तते गिरिः । लक्षाण्यष्टायतो मौलौ, महापद्मद्वयद्वितः ॥ ९५ ॥ योजनानां
सहस्राणि, षोडशाष्टौ शतानि च । द्विचत्वारिंशद्व्यानि, कलाथाष्टैप विस्तृतः ॥ ९६ ॥ महापद्मद्वयस्त्वष्टौ,

पुंडरीकहृदवान् रुक्मिणपर्वतः ॥ २८ ॥ एतद्गवा रूप्यकूला, हरिण्यवतगामिनी । रम्यकान्तनरकान्ता, प्रयात्येत-
 त्समुद्गवा ॥ २९ ॥ ततोऽर्वांग रम्यकक्षेत्रं, माल्यवद्वृत्तभूधरम् । केसरिहृदवक्षीलवक्षामा पर्वतस्ततः ॥ ३० ॥
 प्रयत्नते विदेहान्तः, शीतैतद्वगसंम्भवा । नारीकान्ता रम्यकान्तः, प्रसर्पत्येतदुद्गता ॥ ३१ ॥ एषु क्षेत्रेषु पूर्वा-
 र्द्धाग्रयो योः पूर्वसंमुखाः । ता मानुषोत्तरं यान्ति, कालोदं पश्चिमासुखाः ॥ ३२ ॥ पश्चिमाद्धोत्तु कालोदं,
 प्रयान्ति पूर्वसंमुखाः । पश्चिमाभिमुखस्तास्तु, प्रयान्ति मानुषोत्तरम् ॥ ३३ ॥ मध्ये क्षेत्रं विदेहाख्यं, नील-
 वस्त्रिपथागयोः । एकैकं मेरुणोपेतं, भाति पूर्वापरार्द्धयोः ॥ ३४ ॥ अष्टाचत्वारिंशदंशान्, लक्षाः पञ्चविंशतिं
 सुते । योजनान्येकपाष्टिं सहस्रान् साष्टशतं ततम् ॥ ३५ ॥ २६६११०८५.४८ । तथा लक्षाथतुल्लिंशद्योज-
 नानां समन्विताः । चतुर्विंशत्या सहस्रैरष्टाविंशं शताष्टकम् ॥ ३६ ॥ षोडशांशाश्च विस्तीर्णं, मध्ये तस्य च
 विस्तृतिः । लक्षाण्यथैकचत्वारिंशदष्टाशीतिरेव च ॥ ३७ ॥ सहस्राणि सप्तचत्वारिंशा पञ्चशती तथा । योज-
 नानामंशशतं, पण्णचत्या समन्वितम् ॥ ३८ ॥ सहस्राणि योजनानामेकोनविंशतिस्तथा । सचतुर्नवतिः सप्त-
 शती क्रोशस्तथोपरि ॥ ३९ ॥ विष्कम्भः प्रतिविजयं, प्रत्येकमर्द्धयोर्द्वयोः । योजनानां द्वे सहस्रे, वक्षस्काराद्वि-
 विस्तृतिः ॥ ४० ॥ प्रत्येकमन्तर्नद्यश्च, शतानि पञ्च विस्तृताः । स्वरूपं सर्वमन्नान्यद्भूतकीखण्डवद्भवेत् ॥ ४१ ॥
 अष्टानां वनमुखानां, विस्तृतिः स्याद्दुधीयसी । एकोनविंशतिमवाञ्चत्वारो योजनांशकाः ॥ ४२ ॥ एकादश
 सहस्राणि, योजनानां शतानि षट् । साष्टाशीतीनि चैतेषां, विस्तृतिः स्याद्द्वीयसी ॥ ४३ ॥ उपचर्पधरं गुर्वो,

ज्जिना ॥ १२ ॥ सप्तपष्टिं सहस्राणि, साष्टपष्टिं शतत्रयम् । योजनानां लवान् द्वात्रिंशतं स्यादेष विस्तृतः ॥ १३ ॥ तिगिञ्छिस्तु योजनानां, सहस्राण्यष्ट विस्तृतः । सहस्राणि षोडशैष, भवेदायामतः पुनः ॥ १४ ॥ एत-
स्माद्धरिसलिला, शीतोदेति निरीयतुः । दक्षिणस्यामुदीच्यां च, पर्वतोपर्यम् उभे ॥ १५ ॥ एकोनत्रिंशतं गत्वा,
सहस्रान् पट् शतानि च । योजनानां सचतुरशीतीन् षोडश चांशकान् ॥ १६ ॥ पततः स्वस्वकुण्डान्तर्हरिव-
पान्तराध्वना । पूर्वार्द्धाद्धरिसलिला, प्राप्नोति मानुषोत्तरम् ॥ १७ ॥ पश्चिमाद्धगता सा तु, कालोदमुपसर्पति ।
सर्वासां दिग्विनिमय, एवं पूर्वापरार्द्धयोः ॥ १८ ॥ पूर्वार्द्धशीतोदा प्रत्यग्विदेहार्द्धविभेदिनी । कालोदमन्या-
र्द्धस्या तु, प्राप्नोति मानुषोत्तरम् ॥ १९ ॥ एताश्चतस्रो विस्तीर्णा, द्वे शते ह्रदनिर्गमे । चत्वार्युण्डा योजनानि,
प्रान्ते दशगुणास्ततः ॥ २० ॥ विस्तीर्णान्यायतान्यासां, कुण्डानि च चतसृणाम् । सविंशानि योजनानां,
शतान्येकोनविंशतिम् ॥ २१ ॥ एतत्कुण्डान्तर्गताश्च, द्वीपाः प्रोक्ता महर्षिभिः । पट्पञ्चाशे योजनानां, द्वे
शते विस्तृतायताः ॥ २२ ॥ सर्वे कुण्डगता द्वीपाः, क्रोशदयोच्छ्रिता इति । तैर्जम्बूद्वीपगैस्तुल्या, उच्छ्रयेण
नगा इव ॥ २३ ॥ यथेदमर्द्धं व्याख्यातं, याम्यं पूर्वापरार्द्धयोः ॥ तथा ज्ञेयमुदीच्याद्धमपि मानस्वरूपतः ॥ २४ ॥
किन्तुद्वीच्येपुकाराद्रेः, परतः पार्श्वयोर्द्वयोः । स्यादैकैकमैरवतक्षेत्रं भरतसन्निभम् ॥ २५ ॥ पुण्डरीकह्रदोपेतस्त-
तश्च शिखरी गिरिः । तस्माद्रक्ता रक्तवती, खर्णकूला विनिर्ययुः ॥ २६ ॥ तत्रादिमे द्वे सरितो, क्षेत्रमैरवतं
गते । जगाम हैरण्यवतं, खर्णकूला तु वाहिनी ॥ २७ ॥ ततश्च हैरण्यवतं, चिकटापातिनाऽङ्कितम् । ततो महा-

पुंउरीकहृद्वान् रुक्मिणपर्यतः ॥ २८ ॥ एतद्भवा रूप्यकूला, हरण्यवतगामिनी । रम्यकान्तनरकान्ता, प्रयात्येत-
 त्समुज्जवा ॥ २९ ॥ ततोऽर्वाङ् रम्यकक्षेत्रं, मात्प्यवदृत्तभूधरम् । केसरिहृदवद्वीलवन्नामा पर्यतस्ततः ॥ ३० ॥
 प्रयत्नं विदेहान्तः, शीतैतन्नगसंम्भवा । नारीकान्ता रम्यकान्तः, प्रसर्पत्येतदुद्गता ॥ ३१ ॥ एषु क्षेत्रेषु पूर्वा-
 र्द्धाग्रयो योः पूर्वसंमुखाः । ता मानुषोत्तरं यान्ति, कालोऽं पश्चिमासुखाः ॥ ३२ ॥ पश्चिमाद्धौतु कालोऽं,
 प्रयान्ति पूर्वसंमुखाः । पश्चिमाभिमुखास्तास्तु, प्रयान्ति मानुषोत्तरम् ॥ ३३ ॥ मध्ये क्षेत्रं विदेहाख्यं, नील-
 वक्षिपधानयोः । एकैकं मेरुणोपेतं, भाति पूर्वापरार्द्धयोः ॥ ३४ ॥ अष्टाचत्वारिंशदंशान्, लक्षाः पञ्चविंशतिं
 मुते । योजनान्येकपट्टिं सहस्रान् साष्टशतं ततम् ॥ ३५ ॥ २६६११०८५ ४८ । तथा लक्षाश्चतुस्त्रिंशद्योज-
 नानां समन्यिताः । चतुर्विंशत्या सहस्रैरष्टाविंशं शताष्टकम् ॥ ३६ ॥ षोडशांशाश्च चिस्तीर्णं, मध्ये तस्य च
 विस्तृतिः । लक्षाण्यथैकचत्वारिंशदष्टाशीतिरेव च ॥ ३७ ॥ सहस्राणि सप्तचत्वारिंशा पञ्चशती तथा । योज-
 नानामंशशतं, पण्ययत्या समन्वितम् ॥ ३८ ॥ सहस्राणि योजनानामेकोनविंशतिस्तथा । सचतुर्नवतिः सप्त-
 शती क्रोशस्तथोपरि ॥ ३९ ॥ विष्कम्भः प्रतिविजयं, प्रत्येकमर्द्धयोर्द्वयोः । योजनानां द्वे सहस्रे, वक्षस्काराद्रि-
 विस्तृतिः ॥ ४० ॥ प्रत्येकमन्तर्नयश्च, शतानि पञ्च विस्तृताः । स्वरूपं सर्वमत्रान्यद्भातकीखण्डचङ्गवेत् ॥ ४१ ॥
 अष्टानां वनमुखानां, विस्तृतिः स्याद्धवीयसी । एकोनविंशतिभवाश्चत्वारो योजनानांशकाः ॥ ४२ ॥ एकादश
 सहस्राणि, योजनानां शतानि षट् । साष्टाशीतीनि चैतेषां, विस्तृतिः स्याद्गरीयसी ॥ ४३ ॥ उपचर्पेधरं गुर्वी,

लघ्वी च सरिदन्तिके । तेषां चतुर्णां कालोदवहिर्भागस्पृशां भवेत् ॥ ४४ ॥ चतुर्णां तु नरनगासन्नानां विस्त-
तिर्गुरुः । शीताशीतोदान्तिकेऽन्या, नीलवन्निपधान्तिके ॥ ४५ ॥ पूर्वापरं भद्रसालवनायामः समन्वितः ।
मेरुयिदकम्भेण सह, गर्भभागात्मको भवेत् ॥ ४६ ॥ बल्यारिंशत्सहस्राणि, लक्षाश्चतस्र एव च । योजनानां
नवशती, निर्दिष्टा षोडशोत्तरा ॥ ४७ ॥ षोडशानां विजयानां, व्याससंकलना त्वियम् । तिस्रो लक्षा योज-
नानां, सहस्राणि च षोडश ॥ ४८ ॥ सप्तशल्यष्टोत्तराऽथ, चक्षस्कारमहीभृताम् । अष्टानां तत्संकलना, स्युः
सहस्राणि षोडश ॥ ४९ ॥ पण्णामन्तर्नदीनां तु, व्याससङ्कलना भवेत् । सहस्राणि त्रीणि वनमुलयोग्यभयो-
स्त्वियम् ॥ ५० ॥ पद्मसप्ततिस्पृक् त्रिशती, सहस्राख्यक्षि (२३) संमिताः । द्वीपव्यासोऽष्ट लक्षाणि, सर्वसं-
लने भवेत् ॥ ५१ ॥ अत्रापीष्टान्यविदकम्भवर्जितद्वीपविस्तृतैः । सखसहस्राविभक्ताया, लभ्यतेऽभीष्टविस्तृतिः
॥ ५२ ॥ भावना धातकीरण्डवत् । महाविदेहविष्कम्भे, यथेष्टस्थानगोचरे । शीताशीतोदान्यतरव्यासही-
नेऽर्द्धिते सति ॥ ५३ ॥ विजयांतर्नदीचक्षस्कारान्तिमवनायतिः । ज्ञायते सा तत्र तत्र, स्थाने भाव्या स्वयं
दुषैः ॥ ५४ ॥ अथ देवकुरूणां यः, प्राच्यां सौमनसो गिरिः । तथोत्तरकुरूणां यः, पूर्वस्यां मालघषानिमौ
॥ ५५ ॥ त्रिचत्वारिंशत्सहस्रान्, लक्षा विंशतिमायतौ । एकोनविंशां द्विशतीं, योजनानामुभावपि ॥ ५६ ॥
देवोत्तरकुरुभ्यश्च, प्रतीच्यां यो व्ययस्थितौ । विद्युत्प्रभगिरिर्गन्धमादनश्चायताबुधौ ॥ ५७ ॥ योजनानां षोड-
शैव, लक्षाः पद्मविंशतिं तथा । सहस्राणि शतमेकं, संपूर्णं षोडशोत्तरम् ॥ ५८ ॥ इदं मानं पुटकराज्यप्राचीनार्थ-

व्यपेक्षया । पश्चिमादं विपर्यासो, घातकीखडवत् स तु ॥ ५९ ॥ अष्टाप्येते गजदन्ता, नीलवन्निपधान्तिके ।
 सहस्रद्वयविस्तीर्णाः, स्रक्षमाश्च मन्दरान्तिके ॥ ६० ॥ विदेहमध्यविष्कम्भान्मेरुव्यासे विशोधिते । शोषेऽर्द्धिते च
 विष्कम्भः, प्रत्येतव्यः कुरुद्वये ॥ ६१ ॥ लक्षाः सप्तदश सप्त, सहस्राणि शतानि च । चतुर्दशानि सप्तैव, योजनानां
 लघाष्टकम् ॥ ६२ ॥ मेरुयुक्तभद्रसालायामात्प्रागुपदर्शितात् । गजदन्तद्वयहीनाच्छेषं जीवा कुरुद्वये ॥ ६३ ॥
 लक्षाश्चतस्रः पट्टत्रिंशत्, सहस्राणि शतानि च । नैव पोडशाढ्यानि, योजनानीति तन्मितिः ॥ ६४ ॥ आयाममा-
 नयोः प्राच्यमतीक्ष्यगजदन्तयोः । योगे भवेद्वनुःपृष्ठं, कुरुय इदं तु तत् ॥ ६५ ॥ लक्षाः पट्टत्रिंशदेकोनसप्तसन्तिश्च
 सहस्रकाः । शतत्रयं योजनानां, पञ्चत्रिंशत्समन्वितम् ॥ ६६ ॥ घातकीखण्डविविहाप्यग्रतो नीलवर्जिरेः ।
 यमकावुदङ्गुरु, सहस्रं विस्तृतायतौ ॥ ६७ ॥ ततः परं द्वदः पञ्च, स्युर्दक्षिणोत्तरायताः । सहस्रांश्चतुरो दीर्घा, द्वे
 सहस्रे च विस्तृताः ॥ ६८ ॥ नीलवतो यमकयोस्ताभ्यामाद्यद्वयं च । मिथो द्वदानां क्षेत्रान्तसीमश्च पञ्चमह-
 दात् ॥ ६९ ॥ सप्ताप्येतान्यन्तराणि, तुल्यान्यैकैकं पुनः । लक्षद्वयं योजनानां, चत्वारिंशत्सहस्रकाः ॥ ७० ॥
 शतानि नव चैकोनपटीनि योजनस्य च । सप्तक्षुण्णस्यैकभागस्तत्रोपपत्तिरुच्यते ॥ ७१ ॥ दैर्घ्यं द्वदानां पञ्चानां,
 यत्सहस्राणि विशतिः । सहस्रयमकव्यासयुक्तं तत्कुर्विस्तृतेः ॥ ७२ ॥ विशोध्यतेऽथ यच्छेषं, तत्सप्तभिर्विभज्यते ।
 सप्तानां व्यवधानानामेवं मानं यथोदितम् ॥ ७३ ॥ उदङ्गुरु पूर्वार्द्धे, पद्मनामा महातरुः । पश्चिमादं महा-
 पद्मस्तौ जम्बूद्विषसोदरौ ॥ ७४ ॥ पद्मनाम्नो भूमिरुहः, पद्मनामा सुरः पतिः । महापद्मस्य तु स्वामी, पुण्डरीकः

सुरोत्तमः ॥ ७६ ॥ स्युर्देवकुरवोऽप्येवं, कित्वत्र निपधात्परौ । विचित्रचित्रावचलौ, ततः पञ्च द्वादशः क्रमात् ॥ ७६ ॥ पूर्वार्द्धे चापराद्धे च, स्यातां शाल्मलित्वाविह । जम्बूद्वक्षसघर्माणावेतावपि स्वरूपतः ॥ ७७ ॥ पुष्करार्द्धेऽथ यौ मेरुः, स्यातां पूर्वोपराद्धयोः । घातकीखण्डस्य मेरुसमानौ तौ तु सर्वथा ॥ ७८ ॥ कित्वेतयोर्भद्र-
सालवनघोरायतिर्भवेत् । लक्षद्वयं पञ्चदश, सहस्राणि शतानि तु ॥ ७९ ॥ अष्टपञ्चाशानि सप्त, पूर्वपञ्च-
मयोर्द्विशोः । प्रत्येकं दक्षिणोर्दीर्घः, स्याद्द्वयासस्त्वयमेतयोः ॥ ८० ॥ द्विसहस्रैकपञ्चाशा, योजनानां चतुःशती ।
अष्टाशीत्या योजनस्य, भक्तस्यांशाश्च ससतिः ॥ ८१ ॥ उपपत्तिस्त्वत्र प्राग्वत् । शेषा त्वत्र नन्दनादियन-
यक्तव्यताऽखिला । घातकीखण्डमेरुभ्यां, पुनरुक्तेति नोच्यते ॥ ८२ ॥ जाम्बूद्वीपो महामेरुश्चतुर्भिर्मेरुभिः
श्रियम् । धत्ते तीर्थंकर इव, चतुर्भिः परमेष्ठिभिः ॥ ८३ ॥ प्रागुक्ताख्येषु पूर्वार्द्धे, विजयेष्वधुना जिनाः ।
चन्द्रयाहुर्भुजङ्गश्चेश्वरो नेमिप्रभोऽपि च ॥ ८४ ॥ पश्चिमाद्धे तु तेज्वेच, वीरसेनो जिनेश्वरः । महाभद्रदेव-
यशोऽजितवीर्या इति क्रमात् ॥ ८५ ॥ द्वीपार्धेऽसिन्नगादीनां, संग्रहः सर्वसंख्यया । घातकीखण्डवद् द्वेयोऽवि-
शेषोऽपान्नोदितः पृथक् ॥ ८६ ॥ द्विससतिः शशभृतस्तावन्त एव भास्कराः । पद्म सहस्राणि पद्मत्रिंशा, त्रिंश-
त्यत्र महाग्रहाः ॥ ८७ ॥ नक्षत्राणां सहस्रे द्वे, प्रज्ञसे पौडशोत्तरे । प्रमाणमथ ताराणां, पुष्करार्द्धे निरूप्यते
॥ ८८ ॥ अष्टचत्वारिंशदिह, लक्षा द्वाविंशतिस्तथा । सहस्राणि द्वे शते च, स्युस्ताराः कोटिकोटयः ॥ ८९ ॥
एवं च-लक्षाण्यष्टौ पुष्करार्द्धे, तावान्कालोदवारिधिः । चत्वारि घातकीखण्डौ, द्वे लक्षे लचनोदधिः ॥ ९० ॥

एवं द्वाविंशतिर्लक्षाण्येकतः परतोऽपि च । मध्ये जम्बूद्वीप एकं, लक्षमायतविस्तृतः ॥ ९१ ॥ पञ्चचत्वारिं-
 शोदेवं, लक्षाण्यायतविस्तृतम् । नरक्षेत्रं परिक्षेपो, श्रेयोऽस्य पुष्करार्द्धवत् ॥ ९२ ॥ एतावतो नरक्षेत्रात्,
 परतो न भयेषुणाम् । गभोधानं जन्ममृत्यु, संमूर्च्छिमनरोद्भवः ॥ ९३ ॥ आसन्नप्रसवां कश्चित्स्रियं नयति
 नेतसुरः । नरक्षेत्रात्परं नासौ, प्रसूते तत्र कर्हिचित् ॥ ९४ ॥ यदि कण्ठगतप्राणो, मनुष्यक्षेत्रतः परम् ।
 मनुष्यो नीगते नासौ, श्रियते तत्र कर्हिचित् ॥ ९५ ॥ अथावदयं भाविजन्मक्षीणायुष्को च तौ यदि । तदा
 सुरस्य तरेतुर्भेदाऽन्यस्य कथ्यचित् ॥ ९६ ॥ मनस्तथैव येनैनामासन्नप्रसवां स्त्रियम् । तं वा कण्ठगतप्राणं,
 नरक्षेत्रे पुनर्नयेत् ॥ ९७ ॥ गुग्मम् । पयं नातः परमहर्निशादिसमयस्थितिः । न बावराग्निर्न नदी, न विद्यु-
 र्गर्जनीरवाः ॥ ९८ ॥ नार्हद्वाया न निभयो, नाग्ने नैव चाकराः । नेन्दुपृष्ठिक्षयो नोपरागोऽर्केन्द्वोर्न वा गतिः
 ॥ ९९ ॥ तथातुः—“अरिहंतसमयपायरञ्जनी यिज्जू पलाहगा यणिआ । आगरनइनिहिउवराग निगमे बुद्धि-
 अणणं च ॥ २०० ॥” एतत्सर्वमर्थतो जीवाभिगमसूत्रे नतुर्थप्रतिपत्तौ । क्षेत्रेषु पञ्चचत्वारिंशतीह भरताविषु ।
 अगर्भाविषु पदपञ्चाशलेव संभवेषुणाम् ॥ १॥ बाहुल्याब्जन्म मृत्युश्च, चार्द्धिचर्पधराविषु । शेषेषु तु नृणां जन्म,
 प्राणेण गोपपातो ॥ २ ॥ गुग्मम् । मृत्युस्तु संहरणतो, पिणालन्धियलेन वा । गतानां तत्र तलायुः क्षयात्संभवति
 कथित् ॥ ३ ॥ अर्येतानिन्नरक्षेत्रे, चर्पक्षेत्रादिसंभ्रतः । क्रियते सुलबोधाय, तदर्थोऽयं लुपक्रमः ॥ ४ ॥ अध्यद्धौ
 प्राणिदधीनी, प्रायेण च पयोनिधी । भरतान्यैरवतानि, विदेहाः पञ्च पञ्च च ॥ ५ ॥ एवं पञ्चदश कर्मभूमयोऽत्र

प्रकीर्त्तिताः । देवोत्तराख्याः कुरवो, हरण्यचतरम्यके ॥ ६ ॥ हेमवतं हरिवर्षं, पञ्च पञ्च पृथक् पृथक् । सर्वा-
प्यपि त्रिशदेवं, भवंत्यकर्मभूमयः ॥ ७ ॥ अन्तर्द्वीपाश्च पट्टपञ्चाशदेवं युग्मिभूमयः । पट्टशीतिर्नरस्थानान्ये-
वमेकोत्तरं शतम् ॥ ८ ॥ तथाऽऽन-मेरवः पञ्च, विंशतिर्गजदन्तकाः । वक्षस्काराद्रयोऽशीतिः, सहस्रं काञ्चना-
चलाः ॥ ९ ॥ विचित्राः पञ्च चित्राश्च, पञ्चाथ यमकाचलाः । दश त्रिंशद्वर्षधरा, द्वापुकारचतुष्टयम् ॥ १० ॥
विंशतिर्दृष्टावैताल्याः, शतं दीर्घाः ससप्ततिः । एकोनपञ्चाशान्यद्रिशतान्येवं त्रयोदश ॥ ११ ॥ अष्टौ दाढाः
पार्यताः सुतुः, कूटास्त्रिह चतुर्विधाः । वैताढ्यशेषाद्रिसहस्रांकभूकूटभेदतः ॥ १२ ॥ तत्र च-सार्द्धं सहस्रं वैता-
ढ्यकूटानां त्रिशताऽधिकम् । शेषात्रिकूटानामष्टशती पडधिका भवेत् ॥ १३ ॥ सहस्राङ्काः पञ्चदशेत्येवं
कूटानि भूयताम् । सर्वत्रैणैरुपपञ्चाशे, द्वे सहस्रे शतत्रयम् ॥ १४ ॥ भद्रसालवने मेरोर्यानि दिक्षु विदिक्षु च ।
तानि दिग्गजकूटानि, चत्वारिंशद्भवेदिह ॥ १५ ॥ द्रूणां दशानामष्टाष्ट, यानि दिक्षु विदिक्षु च । कूटानि
तान्यशीतिः सुतुर्दक्षेत्रे सर्वसंख्यया ॥ १६ ॥ शतं दृपभकूटानां, सप्तत्याऽधिकमाहितम् । भवन्येवं भूमिकूटा,
नयत्याद्यं शतत्रयम् ॥ १७ ॥ महापृक्षा दश तत्र, पञ्च शाल्मलिसंज्ञकाः । शेषा जम्बूधर्मातकी च, पद्म-
धान्यौ महापरी ॥ १८ ॥ महाद्वद्वात्रिशदिह, पञ्चाशच्च कुरूहदाः । भवत्यशीतिरित्येवं, हृदानां सर्व-
संख्यया ॥ १९ ॥ भरतादिक्षेत्रमहानदीकुण्डानि सप्ततिः । विदेहविजयस्थानि, तानि विंशं शतत्रयम् ॥ २० ॥
पट्टिरन्तर्नदीनां सुतुरित्येवं सर्वसंख्यया । चतुःशतीह कुण्डानां, पञ्चाशदधिका भवेत् ॥ २१ ॥ भरतादि-

क्षेत्रगता, महानद्योऽत्र ससतिः । विदेहविजयस्थानां, तासां विशं शतत्रयम् ॥ २२ ॥ अन्तर्नेद्यः पाष्टीरातं,
 परिच्छदलुपामिह । पञ्चाशत् मुख्यसरितां, सर्वोत्रेण चतुःशती ॥ २३ ॥ सा चैवं-गंगासिन्धुरक्तचतीरक्ताः
 प्रत्येकमीरिताः । पञ्चाशीतिस्तथा शीताशीतोदारूप्यकूलिकाः ॥ २४ ॥ स्वर्णकूला नरकान्ता, नारीकान्ता च
 रोहिता । रोहितांशा हरिकान्ता, हर्षादिसलिलापि च ॥ २५ ॥ द्वादशान्तरनद्यश्च, पञ्च पञ्चाखिला इमाः ।
 परिच्छदापगाहत्वासां, शेयाः पूर्वोक्तया दिशा ॥ २६ ॥ एवं द्विसप्ततिलक्षा, अशीतिश्च सहस्रकाः । भवंति
 मनुजक्षेत्रे, नयोऽन्यस्मिन् मते पुनः ॥ २७ ॥ एकोननवतिलक्षाः, सहस्राः पष्टिरेव च । एतचान्तरापगानां,
 द्वादशान्तरनद्यश्च, पञ्च पञ्चाखिला इमाः ॥ २८ ॥ इदं न नदीसर्पाम् जम्बूद्वीपगतमहानदीतुल्यपरिवाराणां धातकीखण्डपुष्क-
 रार्जुगत्तमएतद्वीनां संभायनयोक्तं, धातकीखण्डपुष्करार्जुमहानदीनां परिवारे जम्बूद्वीपचार्त्तिमहानदी-
 परिवारापेक्षया द्वैगुण्यविधिशेषस्तु दृष्टक्षेत्रविचारादिषु कापि न दृष्ट इति नोक्त इति श्रेयं । उत्कर्षतो
 जिना अत्र, सुगुः सप्तलभिकं शतम् । ते द्वितीयाहृतः काले, विहरन्तोऽभवन्निह ॥ २९ ॥ केवलज्ञानिनामेव-
 गुरुर्गोप्तप कोटयः । नय कोटिसहस्राणि, तथोत्कर्षेण साधवः ॥ ३० ॥ जघन्यतो विंशतिः सुभर्गवन्तोऽधु-
 नानि ते । विदेहेष्वेव बत्वारयत्वारो विहरन्ति हि ॥ ३१ ॥ ते चामी-सीमंथरं १ स्तौमि युगंधरं
 १७, पाण्डु ३ सुपाण्डु ४ च सुजातदेवम् ५ । सयंप्रभं ६ श्रीघृपमाननाख्य ७ मनन्तवीर्यं ८ च
 १७, पाण्डु ३ सुपाण्डु ४ च सुजातदेवम् ५ । सयंप्रभं ६ श्रीघृपमाननाख्य ७ मनन्तवीर्यं ८ च
 १७, पाण्डु ३ सुपाण्डु ४ च सुजातदेवम् ५ । सयंप्रभं ६ श्रीघृपमाननाख्य ७ मनन्तवीर्यं ८ च

सुजह १४ नेमिप्रम १५ तीर्थनाथावधेश्वरं १६ श्रीजिनवीरसेनम् १७ ॥ ३३ ॥ (उप.) स्तवीमि च महाभद्रं
१८, श्रीदेवयशसं १९ तथा । अर्हन्तमजितवीर्यं २०, वन्दे विंशतिसहस्रताम् ॥ ३४ ॥ पञ्चस्वपि विदेहेषु, पूर्वा-
पराद्वयोः किल । एकैकस्य विहरतः, संभवाज्जगदीशितुः ॥ ३५ ॥ दशैव विहरन्तः स्युर्जघन्येन जिनेश्वराः ।
इत्थं तुः सूरयः केचित्, तत्त्वं वेत्ति त्रिकालचित् ॥ ३६ ॥ तथोक्तं प्रवचनसारोद्धारसूत्रे-‘सत्तरिसंयमुक्कोसं
जहन्न पीसा प दस य विहरन्ति’ इति, उक्ताज्जघन्यादूनास्तु, विहरन्तो भवन्ति न । ततोऽन्येऽपि यथा-
स्यानं, स्युर्गार्हस्थ्यायवस्ययां ॥ ३७ ॥ कोटद्वयं केवलीनो, द्वे च कोटिसहस्रके । साधवः स्युर्जघन्येन, न्यूना
इतो भवन्ति न ॥ ३८ ॥ यद्येकः केवली तेभ्यः, सिद्धयेत्साधुर्दिवं व्रजेत् । तदाऽवश्यं भवेदन्यः, केवली
प्रव्रजेत्परः ॥ ३९ ॥ चक्रिशाहिंशीरिणां च, शतं पञ्चाशताधिकम् । उत्कर्षतो जघन्येन, ते भवन्तीह विंशतिः
॥ ४० ॥ तथोक्तं प्रवचनसारोद्दारे-“उक्कोसेणं चक्री सयं दिवहं च कम्मभूमिसुं । वीसं जहन्नभावे केसवसे-
णावि एमेय ॥ ४१ ॥” जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या अप्ययमेवाभिप्रायः, श्रीसमवायांगे तु-“धायईसंडे णं वीवे अड-
सट्ठिं चक्रिजिजया य अडसट्ठिं रागहाणीओ, तत्थ णं उक्कोसपण्ण अडसट्ठिं अरहता समुप्पज्जिसु वा ३, एवं
चक्रयदी समुप्पज्जिसु वा ३, एवं घलदेवा वासुदेवा समु०, पुक्खारदीवह्णेणं अडसट्ठिं विजया, एवं अरिहंता

१ अनापत्तिदं, यत् एवं सति प्रगूतानो जिनानामेकस्मिन् क्षेत्रे संभवापत्तिः, य पिलहरिपृच्छेक्षुकाणां विरुद्धाग्राहंदादि द्वयस्याप्येकक्षेत्रे सन्नावाः
न तैर्ष धीर्यसत्तापि क्षेत्रं सप्तान् निर्माणान् परतः, दीरप्रभे पद्मद्रुमुत्तायाः कटुकमतिनिधिततया भणनाच्च, विद्वत्पण्डितेन खण्डाच्च पच ।

समु० जाय धातुवेद्या," इत्युक्तमिति ज्ञेयं । स्यान्निधीनां पञ्चदशशती त्रिंशदाऽत्र सत्ताया । जघन्यतश्चाक्रभाग्य,
 तेषां शतमशीतियुक् ॥ ४२ ॥ उत्कर्षतश्चाक्रभोग्यनिधीनां पुनरेकदा । पञ्चशताधिकानीह, स्युः शतानि
 त्रयोदश ॥ ४३ ॥ उत्कर्षतोऽत्र रत्नानां, स्युः शतान्येकविंशतिः । जघन्यतः पुनस्तेषां, द्विशत्यशीतिसंयुता
 ॥ ४४ ॥ पद्याक्षेकाक्षरत्नानां, चत्वारिंशं शतं भवेत् । जघन्येनोत्कर्षतश्च, सपञ्चाशं सहस्रकम् ॥ ४५ ॥ शतं
 सप्तत्या समेतं, चक्रिजेतव्यभूमयः । भरताद्या वृक्षक्षेत्री, विजयाः पष्टियुक् शतम् ॥ ४६ ॥ आभियोगिक-
 विद्याभृच्छ्रेणीनां स्र्यसंख्यया । साशीतीनि पट् शतानि, विद्याभृतां पुराणि च ॥ ४७ ॥ अष्टावश सहस्राणि,
 शतानि सप्त चोपरि । अंयोद्या विराजधान्यः, शतं सप्तिसंयुतम् ॥ ४८ ॥ द्वे पङ्क्ती एह चन्द्राणां, द्वे च पङ्क्ती
 विपरात्ताम् । गङ्गैकान्तरिता पर्वं, चतस्र एह पङ्क्तयः ॥ ४९ ॥ प्रतिपङ्क्तिं च पट्पष्टिसंख्याकाः शशिभा-
 रहराः । खूनीश्रेण्या स्थिता जम्बूग्रीपेन्द्रविभिः समम् ॥ ५० ॥ एवं पङ्क्तपञ्चतस्रोऽपि, पर्यटन्ति दिवा-
 निशम् । गुगयन्त्य इयाशेषंयशकं कालतस्करम् ॥ ५१ ॥ द्वात्रिंशं शतमित्येवं, नरक्षेत्रे हिमांशवः ।
 द्वात्रिंशं शतमर्काश, शोभन्तेऽदभतेजसः ॥ ५२ ॥ नक्षत्राणां पङ्क्तयश्च, पट्पञ्चाशद्वयेदिह । प्रतिपङ्क्तिं
 च पट्पष्टिः, पट्पष्टिः द्युगृह्यपि ॥ ५३ ॥ जम्बूग्रीपस्यतत्तत्रैः, पङ्क्त्या चरन्त्यमून्यपि । जम्बुद्वीपग्रहैः
 पङ्क्त्या, चरन्त्येवं महा अपि ॥ ५४ ॥ ग्रहाणां पङ्क्तयश्चात्र, पट्सप्तत्यधिकं शतम् । प्रतिपङ्क्तिं च पट्पष्टिः, पट्-

१ त्रिकालाणेश्वरेण, प्राणं लोकपालोपेक्षमिति न विवक्ष्यता, गूढागम एव विवेकेषु चक्रिकाटसंभविष्यातुदेवगुणलोकैः ।

पट्टिः स्युर्गृहा अपि ॥ ५५ ॥ एवं च-भानां शतानि पट्टत्रिंशत्, पणवत्यधिकान्यथ । एकादश ग्रहसहस्राः
शताः षोडशाश्च पट्ट ॥ ५६ ॥ स्युस्ताराः कोटिकोट्योऽत्राष्टाशीत्या लक्षकर्मिताः । सहस्रैरपि चत्वारिं-
शता शतैश्च सप्तभिः ॥ ५७ ॥

अथात्र यानि चैत्यानि, शाश्वतान्यथ तेषु याः । अर्हतां प्रतिमा चन्द्रे, ताः संख्याय श्रुतोदिताः ॥ ५८ ॥
शतान्त्रयोदशैकोनपञ्चाशा ये पुरोदिताः । गिरीणां तेषु ये पञ्च, मेरवः प्राग्निरूपिताः ॥ ५९ ॥ मेरौ मेरौ कान-
नेषु, चतुर्षु दिक्चतुष्टये । चैलमेकैकमेकं च, मूर्ध्नि सप्तदशेति च ॥ ६० ॥ प्रतिमाः प्रतिचैत्यं च, विंशं शतमिहो-
दिताः । त्रिद्वारेषु हि चैत्येषु, भवन्तीयत्य एव ताः ॥ ६१ ॥ प्रतिद्वारं शाश्वतेषु, यचैत्येष्वखिलेष्वपि । स्युः पट्ट
पट्ट स्थानानि तथा, लोकः स्थान्मुखमण्डपः ॥ ६२ ॥ ततो रत्नमण्डपः स्यात्पीठं मणिमयं ततः । स्तूपस्तदुपरि
चतुःप्रतिमालङ्घृतोऽभितः ॥ ६३ ॥ ततोऽशोकतरोः पीठं, पीठं केतोस्ततः परम् । ततोऽप्यग्रे भवेद्वापी, स्वर्वा-
पीयामलोदका ॥ ६४ ॥ एवं त्रयाणां द्वाराणां, प्रतिमा द्वादशाभवन् । अष्टोत्तरं शतं गर्भगृहे विंशं शतं ततः
॥ ६५ ॥ चतुर्द्वाराणां च तेषामर्चा द्वारेषु षोडश । गर्भालये साष्टशतं, चतुर्विंशं शतं ततः ॥ ६६ ॥ नन्दीश्वरे
द्विपञ्चाशत्कुण्डले रुचकेऽपि च । चत्वारि चत्वारि पट्टिरित्येवं सर्वसंख्यया ॥ ६७ ॥ चतुर्द्वाराणि चैत्यानि,
शोपाणि तु जगत्रये । त्रिद्वाराण्येव चैत्यानि, विज्ञेयान्यखिलान्यपि ॥ ६८ ॥ युग्मम् । ज्योतिष्कभचनाधी-
शब्दन्तरायसथेषु च । सभार्चाभिस्सहस्रेषु स्यात्साशीति प्रतिमाशतम् ॥ ६९ ॥ तत्रैवं-उपपाताभिषेकाख्ये,

अलङ्कारसभापि च । न्यवसायमुधर्माख्ये, भान्ति पञ्चाप्यमूः सभाः ॥७०॥ द्वारैस्त्रिभिस्त्रिभिर्द्वारे, द्वारेऽर्चाभि-
 श्रतसृभिः । भान्तिस्तूपः प्रतिसभं, द्वादश द्वादशेति ताः ॥ ७१ ॥ पष्टिः पञ्चानां सभानामिति प्रतिमुंरालयम् ।
 प्राग्वद्विशं शतं चैत्ये, इत्यशीतियुतं शतम् ॥७२॥ एवमाद्वादशखर्गं, साशीतिप्रतिमाशतम् । ग्रैवेयकादिषु शतं,
 विंशं चानुत्तरायधि ॥ ७३ ॥ अथ प्रकृतं-पञ्चानामिति मेखणां, पञ्चाशीतिर्जिनालयाः । जिनार्चानां सहस्राणि,
 दशोपरि शतद्वयम् ॥ ७४ ॥ शेषेषु सर्वगिरिषु, स्यादैकैको जिनालयः । सहस्रं ते चतुश्चत्वारिंशैस्त्रिभिः शतै-
 र्युतम् ॥ ७५ ॥ सहस्रैरेकपष्ट्याढ्यं, लक्षमेकं शतद्वयम् । अशीत्याभ्यधिकं चात्र, जिनार्चाः प्रणिदध्महे ॥ ७६ ॥
 यानि दिग्गजकूटानि, चत्वारिंशदिहोचिरे । तेष्वैकं चैत्यमष्टचत्वारिंशच्छतानि च ॥७७॥ अर्चोस्तत्र नमस्कृत्यो,
 भवेद्यैत्यमैककम् । दशस्यपि कुंरुवर्चाशतानि द्वादशात्र च ॥ ७८ ॥ जम्बूप्रभृतयो येऽत्र, महापृक्षा दशोदिताः ।
 शतं सप्तदशं तेषु, प्रत्येकं स्युर्जिनालयाः ॥ ७९ ॥ एकस्तत्र मुख्यपृक्षे, शतमष्टाधिकं पुनः । अष्टाधिके पृक्षशते,
 तत्परिक्षेपवर्त्तिनि ॥ ८० ॥ तद्विग्न्यदिग्वर्त्तिकूटेष्वैकैक इति मीलितः । एकादशशती ससत्यालया दृक्ष-
 जिनालयाः ॥ ८१ ॥ लक्षमेकं सहस्राणि, चत्वारिंशदथोपरि । चतुःशतीं जिनार्चानां, पृक्षेषु दशसु स्तुवे
 ॥ ८२ ॥ चतुःशतीह कुण्डानां, या पञ्चाशा निरूपिता । तत्र प्रासाद एकैकः, प्रतिमास्तत्र चार्हताम् ॥ ८३ ॥
 चतुष्पञ्चाशात्सहस्रमिता नमस्करोम्यहम् । प्राक्तनैस्त्वत्र कुण्डानां, साशीतिस्त्रिशतीरिता ॥ ८४ ॥ पृथग्म-
 हानदीचैत्यसप्ततिश्च मया पुनः । महानदीष्वपि कुण्डेष्वेवं प्रासादसंभवः ॥ ८५ ॥ इत्थं संभाव्य पञ्चाशा,

चतुःशती यदीरिता । कुण्डचैत्यानां तदत्र, नदीचैत्यविवक्षया ॥ ८६ ॥ यदि चान्यत्र कुण्डेभ्यो, नदीपु चैत्य-
संभवः । तदा दृढोक्तिरेवास्तु, प्रमाणं नाग्रहो मम ॥ ८७ ॥ अशीतिर्हृदचैत्यानि, प्रत्येकमेकयोगतः । अर्चा
नव सहस्राणि, तेषु वन्दे शतानि पट् ॥ ८८ ॥ एवं मनुष्यक्षेत्रेऽसिंश्चैत्यानां सर्वसंख्यया । शतानि सैको-
नाशीतीन्येकात्रिंशद्भवन्ति हि ॥ ८९ ॥ लक्षास्तित्थो जिनाचार्यानां, तथैकाशीतिमेषु च । सहस्राणि नमस्यामि,
साशीतिं च चतुःशतीम् ॥ ९० ॥ नरक्षेत्रास्तु परतश्चत्वारि मानुषोत्तरे । नन्दीश्वरेऽष्टपष्टिश्च, रुचके कुण्डलेऽपि च
॥ ९१ ॥ चत्वारि चत्वारि चैत्यान्यशीतिरेवमत्र च । सहस्राणि नवार्चानां, चत्वारिंशाष्टशस्यपि ॥ ९२ ॥ एवं च तिर्य-
ग्लोकेऽसिंश्चैत्यानां सर्वसंख्यया । सहस्राणि त्रीणि शतद्वयी चैकोनपष्टियुक् ॥ ९३ ॥ सहस्राण्येकनवति,
लक्षास्तिस्रः शतत्रयम् । विंशमत्र जिनाचार्यानां, तिर्यग्लोके नमाम्यहम् ॥ ९४ ॥ ज्योतिष्काणां व्यन्तराणा-
मसंख्येयेष्वसंख्यशः । विमानेषु नगरेषु, चैत्यान्यर्चाश्च संस्तुवे ॥ ९५ ॥ अधोलोकेऽपि भवनाधीशानां सप्त
कोटयः । लक्षा द्विसप्ततिश्चोक्ता, भवनानां पुराऽत्र याः ॥ ९६ ॥ प्रत्येकं चैत्यमेकैकं, तन्नेति सप्त कोटयः ।
लक्षा द्विसप्ततिश्चाधोलोके चैत्यानि संख्यया ॥ ९७ ॥ त्रयोदश कोटिशतान्येकोननवतिं तथा । कोटीः पष्टि-
च लक्षाणि, तत्रार्चानां सराम्यहम् ॥ ९८ ॥ ऊर्ध्वलोकेऽपि सौधमार्त्तप्रभृत्यनुत्तरावधि । विमानसंख्या चतुर-
शीतिर्लक्षाणि वक्ष्यते ॥ ९९ ॥ सहस्राः सप्तनवतिस्त्रयोविंशतिरेव च । तावत्येवात्र चैत्यानि, प्रत्येकमेक-
योगतः ॥ १०० ॥ एकं कोटिशतं पूर्णं, द्विपञ्चाशच्च कोटयः । लक्षैश्चतुर्नवत्याद्यः सहस्रैरपि संयुताः ॥ १ ॥

चतुश्चत्वारिंशतैव, पष्ट्याष्टैः सप्तभिः शतैः । अर्चयामो जिनाचार्यान्मूर्द्धलोके सुरार्चिताः ॥ २ ॥ लक्षाणि
 सप्तपञ्चाशदित्येवमष्ट कोटयः । त्रैलोक्ये नित्यचैत्यानां, सद्भ्यशीति शतद्वयम् ॥ ३ ॥ कोटीशतानीह पञ्च-
 दशोपरि च कोटयः । द्विचत्वारिंशदेवाष्टपञ्चाशद्विंशसंयुताः ॥ ४ ॥ सहस्राणि च पद्मत्रिंशत्साशीतीनि
 जगन्त्रये । नौमि नित्यजिनाचार्यानां, करधै सफलं जनुः ॥ ५ ॥ उत्सेषाहुलनिष्पन्नसहस्तमिताः खलु ।
 शाश्वत्यः प्रतिमा जैन्य, ऊर्ध्वार्धोलोकयोर्मिताः ॥ ६ ॥ तिर्यग्लोके तु निखिलास्ताः पञ्चभिर्धनुःशतैः । मिता
 निरूपितास्तत्त्वपरिच्छेदपयोधिभिः ॥ ७ ॥ तथाहुः—“उत्सेहमंगुलेण अहजहुमसेंसत्तरयणीओ । तिरिलोए
 पणधणुसय सासयपडिमा पणिवयामि ॥ ८ ॥” राजप्रभ्रीयोपाङ्गदृत्तौ सूर्याभविमाने तु—‘जिणुस्सेहपमाण-
 मेत्ताओ संपलियंकनिसत्ताओ’ अस्य व्याख्याने जिनोत्सेधप्रमाणमात्राः, जिनोत्सेध उत्कर्षतः पञ्च धनुःश-
 तानि, जघन्यतः सप्त हस्ताः, इह तु पञ्च धनुःशतानि संभाव्यन्ते इत्युक्तमिति ज्ञेयं । वैमानिकविमानेषु,
 द्वीपे नन्दीश्वरेऽपि च । कुण्डले रुचकद्वीपे, प्रासादा ये स्थिरहताम् ॥ ९ ॥ योजनानां शतं दीर्घाः, पञ्चाशतं
 च विस्तृताः । उत्तुङ्गाः कथिताः प्राज्ञैर्योजनानां द्विसप्ततिम् ॥ १० ॥ देवकुरुत्तरकुरुसुमेरुकाननेषु च । वक्ष-
 स्कारभूधरेषु, गजदन्ताचलेष्वपि ॥ ११ ॥ इषुकाराद्रिषु वर्षधरेषु मानुषोत्तरे । असुराणां निवासेषु, ये

१ शिष्यते—विशिष्यते इति शेषा—उत्कृष्टा न तया अशेषा इति व्याख्याने न विरोधः, तिर्यग्लोके तु एक एव पक्षः पञ्च-
 धनुःशतात्मकः ।

प्रागुक्ता जिनालयाः ॥ १२ ॥ पञ्चाशतं योजनानि, दीर्घास्तद्वद्विस्तृताः । पट्टत्रिंशतं योजनानि, ते चोचुद्गाः प्रकीर्त्तिताः ॥ १३ ॥ नागादीनां निरुयानां, नवानां भवनेषु ये । जिनालया योजनानां, दीर्घास्ते पञ्चविंशतिम् ॥ १४ ॥ तानि द्वादश सार्द्धानि, पृथवोऽष्टादशोच्छ्रिताः । त्रिधाप्येतदद्धमाना, व्यन्तराणां जिनालयाः ॥ १५ ॥ ज्योतिष्कगतचैल्यानां, न मानमुपलभ्यते । प्रायः काप्यागमे तस्मादस्माभिरपि नोदितम् ॥ १६ ॥ येऽथ मेरूचलिरासु, तथैव यमकाद्रिषु । काञ्चनाद्रिदीर्घवृत्तचैताद्वेषु हृदेषु च ॥ १७ ॥ तथा दिग्गजकुन्देषु, जम्ब्यादिषु द्रुमेषु च । प्रागुक्तेषु च कुण्डेषु, निरूपिता जिनालयाः ॥ १८ ॥ क्रोशाद्वपुशुलाः क्रोशदीर्घाश्चापशतानि च । चत्वारिंशानि ते सर्वे, चतुर्दश समुच्छ्रिताः ॥ १९ ॥ चैल्यानि यानि रचितानि जिनेश्वराणामन्यान्यपीह भरतप्रमुखैर्जगत्याम् । तेष्वार्हतीः प्रतिकृतीः प्रणमामि भक्त्या, त्रैकालिकीस्त्रिकरणमलतां विधाय ॥ २० ॥ (वसन्ततिलका) विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रातिपद्राजश्रीतनयोऽतनिष्ठ विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्सत्त्वप्रदीपोपमे, सर्गोऽन्यक्षिमितः समाप्तिमममत्पीयूषसारोपमः ॥ २१ ॥

॥ इति श्रीलोकप्रकाशे मानुषोत्तारनगनरक्षेत्रनिरूपणो नाम

त्रयोविंशतितमः सर्गः समाप्तः ॥ ग्रन्थाग्रं ३४८ ॥

॥ अथ चतुर्विंशतितमः सर्गः प्रारभ्यते ॥

परस्मिन् पुंस्काराद्धेऽथ, मानुषोत्तरशैलतः । परतः स्थिरचन्द्रार्कव्यवस्था प्रतिपाद्यते ॥ १ ॥ द्वीपार्णवेषु सर्वेषु, मानुषोत्तरतः परम् । ज्योतिष्काः पञ्चधापि स्युः, स्थिराश्चन्द्रार्थमावयः ॥ २ ॥ स्थिरत्वाद्देव नक्षत्रयोगोऽप्येषामवस्थितः । चन्द्राः सदाऽभिजिद्युक्ताः, सूर्याः पुण्यसमन्विताः ॥ ३ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमसूत्रे-
“बहिष्याउ माणुसनगस्त चंदासूराणऽवद्विधा जोगा । चंदा अभीइजुत्ता सूरा पुण ह्येति पुदसेहि ॥ ४ ॥”
गिरिकूटावस्थितानामेतेषामन्तरं द्विधा । तद्रवीन्द्रोरेकमन्यविन्द्रोस्तथाऽर्कयोर्निधः ॥ ५ ॥ योजनानां सहस्राणि, पञ्चाशत्तत्र चादिमम् । द्वितीयं तु योजनानां, लक्षं साधिकमन्तरम् ॥ ६ ॥ इदमर्थतो जीवाभिगमसूत्रचन्द्रप्रज्ञसित्सूत्रादिषु । साधिकत्वं तु पूर्वोक्तं, चन्द्रार्कोन्तरमीलने । तन्मध्यवर्तिसूर्येन्दुविभ्यविक्रमभयोगतः ॥ ७ ॥ तथोक्तं-‘ससिससि रविरपि साहिय जोअणलक्खेण अंतरं होइ’ इति । शशिनाऽन्तरितो भानुर्मानुनाऽन्तरितः शशी । राकानिशान्तवचिन्नान्तरास्ते चन्द्रिकातयैः ॥ ८ ॥ तत एव चित्रलेदयाः, शैल्योऽप्यादन्तरान्तरा । चाग्निमनो वाक्यसंदर्भा, इवानुनयकाङ्क्षिणः ॥ ९ ॥ चन्द्रास्तत्र सुखलेदया, नाल्यन्तं शीतलत्वपः । मनुष्यलोके शीतर्तुभाविपीयूषभानुवत् ॥ १० ॥ भानवोऽपि मन्दलेदया, न त्वतीवोष्ण-

कान्तयः । नरक्षेत्रे निवाधर्तुभाविनिर्गमांश्चुबिम्बवत् ॥ ११ ॥ एषां प्रकाश्यक्षेत्राणि, विष्कम्भालक्ष्यक्षमेककम् ।
योजनानामनेकानि, लक्षाण्यायामतः पुनः ॥ १२ ॥ पक्षेष्टकाकृतीन्येवं, चतुरस्राणि यद्भवेत् । पक्षेष्टका चतु-
ष्कोणा, यहायामाऽरूपविस्तृतिः ॥ १३ ॥ तथाहुर्जम्बूद्वीपमज्ञसिद्धेत्रे—“वहिया गं भंते ! माणुसुत्तरस्स पव-
यस्स जे चंदिम जाव तारारूवा तं चेव जेयव पाणत्तं गो विमाणोववणगा गो चारट्टिइया गो गहरइया,
पकिट्टगसंठाणसंठिपहिं जोअणसयसाहस्सिपहिं तावखित्तोहिं जाव ओभासंति.” इत्थमेतज्जीवाभिगम-
सूत्रघृत्योरपि, जम्बूद्वीपमज्ञसिद्धस्तौ त्वेतदेवं भावितं, तथाहि—“इयमत्र भावना—मानुषोत्तरपर्वतायोजन-
लक्षाद्वीतिक्रमे करणविभावनेत्तकरणानुसारेण प्रथमा चन्द्रसूर्यपङ्क्तिः, ततो योजनलक्षातिक्रमे द्वितीया पङ्क्तिः,
तेन प्रथमपङ्क्तिगतचन्द्रसूर्याणामेतावांस्तापक्षेत्रस्यापामः विस्तारश्च एकसूर्यावपरसूर्यो लक्षयोजनानातिक्रमे
तेन लक्षयोजनप्रमाणः, इयं च भावना प्रथमपङ्क्त्यपेक्षया बोद्धव्या, एवमग्रेऽपि मान्यमित्यादि.” एवं द्यात्र
पूर्वोक्तं द्विविधमन्तरं कथं संगच्छते ? तथाऽऽतपक्षेत्रं भिन्नमतेन अन्तरं च भिन्नमतेन, तदपि कथं युक्त-
मित्यादि बहुश्रुतेभ्यो भावनीयं । अस्मिन्नर्द्धे संख्ययाऽर्काश्चन्द्राश्च स्युर्द्विसप्ततिः । द्वीपे संपूर्णेऽत्र चतुश्चत्वा-
रिंशं शतं हि ते ॥ १४ ॥ तथाहि—कालोदवाद्धरारभ्य, संख्यां शीतोष्णरोचिषाम् ॥ निश्चेतुमेतत्करणं, पूर्वोचार्यैः
प्ररूपितम् ॥ १५ ॥ विवक्षितद्वीपवाद्धौ, ये स्युः शीतोष्णरोचिषः । त्रिमास्ते प्राक्तनैर्जम्बूद्वीपादिद्वीपवाद्धिनीः

१ दक्षिणदिशो रविरख्योश्चाम्परं लक्षं परस्परं चार्धलक्षं यदुक्तं तत्रासंगतं, पङ्क्त्योश्च लक्षान्वरितत्वात्तत्रासंगतान्वरयोर्भिन्नमवलम्बं ।

॥ १६ ॥ सूर्येन्दुभिर्मौलिताः सूर्यावन्तः शशिभास्कराः । अनन्तरानन्तरे स्युद्धीरे तावन्त एव ते ॥ १७ ॥
 चतुश्चत्वारिंशमेवं, प्रातं स्युः पुष्करेऽखिले । द्वयोस्तद्वर्द्धयोस्तस्माद्, द्विसप्ततिर्द्विसप्ततिः ॥ १८ ॥ एवं शेषेष्वपि
 द्वीपवार्द्धिष्विवस्वताम् । अनेनैव करणेन, कार्यः संख्याविनिश्चयः ॥ १९ ॥ पतो मूलसंग्रहण्यां, तथा
 क्षेत्रसमासके । सर्वद्वीपोदधिगतोऽन्दुसंख्याभिधायकम् ॥ २० ॥ करणं होतदेवोक्तं, लिनभद्रगणीश्वरैः । न
 चोक्तमपरं किञ्चित्कठणावकणालयैः ॥ २१ ॥ तथा च मूलसंग्रहणीदीकायां हरिभद्रस्तूरिः—“एवंऽणंतराणं-
 तरे त्विसे पुष्करदीवे चोपालं चंद्रसयं हवद्, एवं शेषेष्वप्यनुनोपायेन चन्द्रादिसंख्या विज्ञेयेति.” युक्ता येयं
 व्याख्या, चन्द्रप्रज्ञसौ सूर्यप्रज्ञसौ जीवाभिगमे च सकलपुष्करवरद्वीपमाश्रित्येत्यमेव चन्द्रादिसंख्याभिधानात्,
 तथाहि तद्वृथं—“पुष्करवरदीवे णं भते ! दीवे केचय्या चंदा पभासंति वा पभासंति वा पभासिस्संति
 वा ? गो० ! चोपालं चंद्रसयं पभासंति वा पभासिस्संति वा, चोपालं सूरियाण सयं तर्विस्तु वा
 तर्धंति वा तविस्संति वा.” इत्यादि. तथा तस्मिन्नेवार्थे सूर्यप्रज्ञसौ संग्रहणीमाथाः—“चोपालं चंद्रसयं चोपालं
 चैव सूरियाण सयं । पुष्करवरंमि दीवे चरंति एए पभासंता ॥ २२ ॥ चत्तारि सहस्साहं बत्तीसं चैव होंति
 नक्खत्ता । छव सया थावत्तर महागहा थारस सहस्सा ॥ २३ ॥ छवउइ सयसहस्सा चोयालीसं भवे सहस्साहं ।
 चत्तारि च सयाहं तारागणकोखिकोडीणं ॥ २४ ॥” ज्योतिष्करणवृत्तेऽप्याहुः—“घायइसंडण्पभिई उविट्ठा तिगु-
 णिया भवे चंदा । आइल्लचंडसहिया ते हुंति अणंतरं परओ ॥ २५ ॥ आइचाणंमि भवे एमेव विही अणेण

कायपा। दीयेसु समुद्देशु अपमेव परंपरा जाण ॥ २६ ॥” अनन्तरं नरक्षेत्रात्सूर्यचंद्राः कथं स्थिताः ? । तदागमेपु
 गदितं; सांप्रतं नोपलभ्यते ॥ २७ ॥ केवलं चन्द्रसूर्याणां, यत्प्राक्कथितमन्तरम् । तदेव सांप्रतं चन्द्रप्रज्ञप्त्या-
 दियु दृश्यते ॥ २८ ॥ तथोक्तं चन्द्रप्रज्ञासिद्धौ जीवाभिगमसूत्रे च—“चंदाओ सूरस्स य सूरा चंदस्स
 अंतरं होइ । पत्तास सहस्साहं जोअणाणं अणूणाहं ॥ २९ ॥ सूरस्स य सूरस्स य ससिणो ससिणो य अंतरं
 दिट्ठं । यत्तिपाउ माणुसनगस्स जोयणाणं सयसहस्सं ॥ ३० ॥ सूरंतरिया चंदा चंदंतरिया य विणयरा वित्ता ।
 चितंतरलेसागा सुहलेसा मंदलेसा य ॥ ३१ ॥” ततश्च—एषां संभाव्यते चन्द्रप्रज्ञप्त्याद्यनुसारतः । सूची-
 श्रेण्या स्थितिर्नैव, श्रेण्या परिरयाव्यया ॥ ३२ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमवृत्तौ सूर्यसूर्यान्तरसूत्रव्याख्यान-
 “पुतचैयमन्तरपरिमाणं सूचीश्रेण्या प्रतिपत्ताव्यं, न वलयाकारश्रेण्ये”ति, संग्रहणीलघुवृत्तेरप्ययमेवाभिप्रायः,
 यथागमं भायनीयमन्यथा वा बहुश्रुतैः । श्रेयसेऽभिनिवेशोऽर्थे, न ह्यागमाविनिश्चिते ॥ २५ ॥ (स्यापना) चन्द्रा-
 र्कपङ्क्तिपथे, नरक्षेत्राद्बहिः किल । मतान्तराणि दृश्यन्ते, भूयांसि तत्र कानिचित् ॥ २६ ॥ अनुग्रहार्थं
 शिष्याणां, दर्शयन्ते प्रथमं त्विदम् । दिगंघराणां तत्कर्मप्रकृत्यादिषु दर्शनात् ॥ २७ ॥ युग्मं ॥ लक्षाद्वर्तितक्रमे
 मर्च्योत्तरशैलावनन्तरम् । वृत्ताक्षेत्रस्य चिक्कम्भः, संपद्यते इयानिह ॥ २८ ॥ पट्टचत्वारिंशता लक्षैर्मितोऽस्य
 परिधिः पुनः । कोट्येका पञ्चचत्वारिंशता लक्षैः समन्विता ॥ २९ ॥ पट्टचत्वारिंशत्सहस्राः, शतैश्चतुर्भि-
 रन्यिताः । सप्तसप्तत्यभ्यधिका, योजनानामुदीरिताः ॥ ३० ॥ प्रतियोजनलक्षं चैकैकसूर्येन्दुभायतः । प्रत्येकमा-

चरुपां पञ्चचत्वारिंशं शतं तयोः ॥ ३१ ॥ पूर्वोक्तपरिधौ कोटिलक्षेभ्यश्चाधिकस्य तु । विभक्तस्य नवत्याष्ट्यद्वि-
 शत्या शशिभास्करीः ॥ ३२ ॥ लब्धे क्षिप्ते चन्द्रसूर्यान्तरेषु स्यात्तदन्तरम् । लक्षाद्धै किञ्चिदधिकपट्टियुक्तशता-
 धिकम् ॥ ३३ ॥ लक्षान्तरे द्वितीयैवं, पङ्क्तिलोकान्तसीमया । योजनलक्षान्तरालाः, स्युः सर्वा अपि पङ्क्तयः
 ॥ ३४ ॥ तथा—यावद्वृक्षप्रमाणो यो, द्वीपो चाऽप्यथवाऽम्बुधिः । स्युस्तावत्यः परिरयश्रेण्यस्तत्रेन्दुभास्वताम् ॥ ३५ ॥
 वृद्धिः पङ्क्तौ द्वितीयस्यामायपङ्क्तेरनन्तरम् । पण्णां प्रत्येकमर्काणामिन्दूनां च निरूपिता ॥ ३६ ॥ तृतीयस्यां तु
 सप्तानां, वृद्धिः पण्णां ततो द्वयोः । पुनः पङ्क्तौ तृतीयस्यां, सप्तानां वृद्धिरेव हि ॥ ३७ ॥ तथाहि—पङ्क्तयोर्द्वयो-
 र्योजनानां, लक्षमन्तरमेकतः । परतोऽप्यन्तरं तावत्ततो लक्षद्वयाधिके ॥ ३८ ॥ विष्कम्भे पूर्वविष्कम्भात्, प्रति-
 पङ्क्ति विचर्द्धते । लक्षद्वयं योजनानां, तस्यायं परिधिर्भवेत् ॥ ३९ ॥ लक्षाणि पङ्क्तयः योजनानां, द्वात्रिंशच्च सह-
 स्रकाः । पञ्चपञ्चाशदाख्यानि, चत्वार्येव शतानि च ॥ ४० ॥ पूर्वपूर्वपङ्क्तिगतपरिधिष्वस्य योजनात् । अग्रा-
 ग्र्यपङ्क्तिपरिधिः, सर्वत्र क्षेत्र एव वै ॥ ४१ ॥ अथैतस्यादिमपङ्क्तिपरिधौ क्षेत्रतः किल । द्वितीयपङ्क्तिसंबन्धी,
 परिधिः स भवेदियान् ॥ ४२ ॥ एकपञ्चाशता लक्षैरेका कोटी समन्विता । अष्टसप्तत्या सहस्रैर्द्वात्रिंशैर्नवभिः
 शतैः ॥ ४३ ॥ पदेव लक्षाः पूर्वस्मात्परिधेरधिकास्ततः । पण्णां वृद्धिः प्रतिलक्षमेकैकाकंदुष्टद्वितः ॥ ४४ ॥ एवं
 पङ्क्तौ द्वितीयस्यां, संमिता लक्षसंख्यया । प्रत्येकमेकपञ्चाशं, शतमिन्दुदिवाकराः ॥ ४५ ॥ द्वितीयपङ्क्तिप-
 रिधौ, ततः क्षेत्राद्भूयोगतः । तृतीयपङ्क्तिपरिधेरितावानिह जायते ॥ ४६ ॥ एका कोट्यष्टपञ्चाशद्वृक्षाण्येकाद-

शायि च । सहस्राणि त्रिशती च, संसाशीतिसमन्विताः ॥ ४७ ॥ पूर्वसाम्पत्तिरधिः सप्त, लक्षा जाता इहा-
 धिकाः । वृद्धिस्ततस्तृतीयस्यां, ससानामिन्दुभास्वताम् ॥ ४८ ॥ तुर्यापञ्चम्योस्तु पङ्क्तयोः, पण्णां पण्णां ततः
 परम् । वृद्धिः पष्ठ्यां तु ससानां, पण्णां पण्णां ततो द्वयोः ॥ ४९ ॥ लोकान्तं यावदाधिक्यमेवमिन्दुविवस्व-
 ताम् । दान्यमेवं पुष्करोत्तराद्धेऽष्टास्वपि पङ्क्तियु ॥ ५० ॥ सप्तत्रिंशदधिकानि, शतान्येव त्रयोदश । प्रत्येक-
 मिन्दुसूर्याणां, भवन्ति सर्वसंख्यया ॥ ५१ ॥ एतदर्थसंग्राहिकाश्च पूर्वाचार्यकृता एव इमा गाथाः—“माणुसनगाओ
 परओ लक्षब्दे होइ खेत्तविक्रवंभो । छायालीसं लक्ष्वा परिही तस्सेगकोडी उ ॥ ५२ ॥ पणयालीसं लक्ष्वा
 छायालीसं च जोअणसहस्सा । चवरो सपाइं तह सत्तहत्तरी जोअणाणं तु ॥ ५३ ॥ साहिअजोअणलक्षब्देगं-
 तरठिय ससीण सूर्राणं । पंतीए पढमाए पणयालसयं तु पत्तेयं ॥ ५४ ॥ तत्परओ पंतीओ जोअणलक्षब्दंतराओ
 सपाओ । जो जइलक्ष्वा दिवोदहि तत्थ तावइय पंतीओ ॥ ५५ ॥ बुद्धी दुइयगंपतीओ छणह तइयाए होइ
 सत्तण्हं । तत्परओ दुइ पंती छगबुद्धी तइय सगबुद्धी ॥ ५६ ॥ मतान्तरं करणचिभावनायामिदं स्मृतम् । लक्षाद्धो-
 तिक्रमे पङ्क्तिरायमन्यात्तराचलात् ॥ ५७ ॥ द्विसप्ततिः शशभृतां, द्विसप्ततिश्च भास्वताम् । चतुश्चत्वारिंशमा-
 यपङ्क्तावेवं शतं भवेत् ॥ ५८ ॥ यावद्योजनलक्षाणि, द्वीपः पाथोनिधिश्च यः । पङ्क्तयस्तत्र तावत्यो, मतेऽत्रापि
 समं ह्यदः ॥ ५९ ॥ भान्यिन्द्रोः समुदितयोस्ततः शेषास्तु पङ्क्तिषु । चतुष्कस्य चतुष्कस्य, वृद्धिलोकान्तसी-
 मया ॥ ६० ॥ एवं च पङ्क्तावष्टम्यां, द्वीपाद्धेऽत्रेन्दुभास्वताम् । संजातं समुदितानां, द्विसप्तत्यधिकं शतम्

॥ ६१ ॥ एवं च पुष्कराद्वेदसिन्, समुदितेन्दुभास्वताम् । शतानि द्वादश चतुःषष्टिश्च सर्वसंख्यया ॥ ६२ ॥
तत्तत्पङ्क्तिस्थपरिधौ, स्वस्वभान्विन्दुभाजिते । लब्धमन्तरमेकैन्द्वोर्द्विग्नमिन्द्रोस्तथाऽर्कयोः ॥ ६३ ॥ यथाऽऽद्यपङ्क्ति-
संयन्धिपूर्वोक्तपरिधौ किल । चतुश्चत्वारिंशशताऽर्कभक्ते भवेदिदम् ॥ ६४ ॥ लक्षमेकं सहस्रं च, स्फुटं सप्त-
दशोत्तरम् । चतुश्चत्वारिंशशतभक्तस्य योजनस्य च ॥ ६५ ॥ एकोनत्रिंशदंशाश्चा- (१०१०१७ १५४)
कैन्द्वोरेतन्मिथोऽन्तरम् । अस्मिंश्च द्विगुणेऽन्योऽन्यं, भान्वोरिन्द्रोश्च तद्भवेत् (२०२०३४ ७६) ॥ ६६ ॥ द्वैगु-
ण्यायात्र भागानां, द्वाभ्यां खल्वपवर्त्यते । छेदकात् छेदके तष्टे, ह्यंशराशिर्भवेन्महान् ॥ ६७ ॥ मतेऽस्मिंश्च
प्रतिदीपं, वाद्वीन्दुतिग्मरोचिषाम् । संख्याभिघायि करणं, न प्रोक्तं विस्तृतेर्भिषा ॥ ६८ ॥ तदर्थमिस्तु करण-
चिभावना विभाव्यताम् । पूर्वसंग्रहणीटीका, कृता वा मलयर्षिभिः ॥ ६९ ॥ एतन्मतसंग्राहिके च गाथे इमे—
“चोपालस्यं पद्ममिहयाए पंतीओ चउत्तरियाए युहीए ॥ ७० ॥ वाचत्तरि चंदाणं
पायत्तरि स्वरियाण पंतीओ । पहमाए अंतरं पुण चंदा चंदस्स लक्खहुगं ॥ ७१ ॥” अत्र ‘लक्खहुगं’ति लक्षद्विकं
विशत्या शतैश्चतुस्त्रिंशैर्योजनस्य द्विसप्ततितमैरेकोनत्रिंशद्गात्रैरधिकं बोद्धव्यं । अग्निः परिरयाख्यैव, मतयोरेत-
योर्द्वयोः । न तु सूचीश्रेणिरत्र, वेत्ति तत्त्वं तु केवली ॥ ७२ ॥ योगशास्त्रचतुर्थप्रकाशवृत्तावप्युक्तं—“मानुषो-
त्तरात्परतः पञ्चाशता योजनसहस्रैः परस्परमन्तरिताश्चन्द्रान्तरिताः सूर्याः सूर्यान्तरिताश्चन्द्रा मनुष्यक्षेत्री-
यचन्द्रसूर्यप्रमाणाद् यथोत्तरं क्षेत्रपरिघेर्दृष्ट्या संख्येया वर्द्धमानाः शुभलेष्टया ग्रहनक्षत्रतारापरिवारा घंटाकारा

अमर्त्या आगमंभूरयणाद्वस्योजनान्तरिताभिः पंक्तिभिस्तिष्ठन्ती"ति, तथा परिशिष्टपर्वण्यपि श्रीहेम-
चन्द्रसूरिभिः परिरयश्रेणिरेवोपमिता, तथाहि राजगृहप्रवर्णने—“तत्र राजतसौवर्णैः, प्राकारः कपिशो-
र्वैः । आति चन्द्रांशुमद्विभ्यैर्मर्षोत्तर इवाचलः ॥ १ ॥” इति श्रीपरिरयश्रेणिः ॥ स्थापना

परतः पुटकुरयीपातुलकुरोवः पयोनिधिः । समन्ततो द्वीपमेनमयगुण प्रतिष्ठितः ॥ ६६ ॥ अतिपथ्यमति-
हरचण्डं, जालं लघु मनोरमम् । स्फुटरफटिकरत्नाभमस्य वारि सुधोपमम् ॥ ६७ ॥ सदा सपरिवारान्धां, भासु-
रान्धां मंदोजसा । श्रीधरश्रीप्रभाभिरुपदेयताभ्यामहर्निशम् ॥ ६८ ॥ इन्द्रकोभ्यां पुष्करवद्विभाल्यस्योदकं
गतः । पुटकुरोवस्तत गप, भुवि ह्यातः पयोनिधिः ॥ ६९ ॥ अस्य योजनलक्षाणि, द्वात्रिंशच्चक्रवालतः ।
विस्तारः परिरित्तयस्य, भाव्यो व्यासानुसारतः ॥ ७० ॥ परतः पुष्कराग्नभोधेर्द्वीपोऽस्ति वारुणीवरः । सद्वा-
रुणीय याज्यादौ, जलमस्येत्तसौ तथा ॥ ७१ ॥ देवो यावत्र वरुणवरुणप्रभसंक्षितौ । तत्स्थामिकत्वाद्भरुणचरोऽ-
न्नेप निगमते ॥ ७२ ॥ ननुःपष्टिर्गोजनानां, लक्षाणि नैप विस्तृतः । चक्रवालतया ज्ञेयः, परिधिस्त्वस्य पूर्व-
पत् ॥ ७३ ॥ वारुणीयरोवनामा, द्वीपावस्मात्परोऽम्बुधिः । मवकारिवराखादोदकप्राग्भारभासुरः ॥ ७४ ॥
तुजातपरमद्रव्यसम्मिश्रमविरारसात् । अतिस्वादूदकयोगात्, ह्यातोऽयं तादृशभिधः ॥ ७५ ॥ वारुणिवा-
न्यक्तान्तस्यामिकयोगतोऽध्या । स्याद्भारुणचरोवाह्यो, वरुणोदोऽप्ययं भवेत् ॥ ७६ ॥ तृक्ता योजनकोट्यष्टा-
पिंशत्ता लक्षकैः सह । नक्रवालतयेतस्य, विस्तारो निश्चितो दुरैः ॥ ७७ ॥ अथ क्षीरचरो क्षीपः, परतोऽस्ता-

त्वयोनिषः । क्षीरोपमं जलं चाप्यादिषु यस्येत्यसौ तथा ७८ ॥ पुण्डरीकपुष्पदन्तौ, यद्वा क्षीरोज्ज्वलौ सुरौ ।
 अत्रेति तत्सामिकत्वात्, त्वयातः क्षीरवराभिघः ॥ ७९ ॥ विष्कम्भोऽस्य योजनानां, द्वे कोट्यौ चक्रवालतः ।
 पद्मपञ्चाशदक्षयुक्ते, परिधिश्चिन्त्यतां स्वयम् ॥ ८० ॥ ततः क्षीरवरद्वीपात्परं क्षीरोदवारिधिः । कर्पूरधरुडि-
 ण्डीरविण्डुदम्बरपाण्डुरः ॥ ८१ ॥ त्रिभागावर्त्तितचतुर्भागसच्छर्करान्वितम् । स्वादनीयं दीपनीयं, मदनीयं चपुष्म-
 ताम् ॥ ८२ ॥ बृंहणीयं च सर्वोद्गन्निद्रयाह्लादकरं परम् । वर्णगन्धरसरशसंपन्नमतिपेशलम् ॥ ८३ ॥ ईदृग् यच्च-
 क्रिगोक्षीरं, तस्मादपि मनोहरम् । अस्य स्वादूवंकमिति, क्षीरोदः प्रथितोऽम्बुधिः ॥ ८४ ॥ तथा च जीवाभिगम-
 मूत्रे—“लुण्ठमच्छंढिओचवेष्ट रण्णोचाउरंतचक्रयद्विस्से”त्यादि । क्षीरोज्ज्वलाद्भविमलप्रभदेवयोः । संबन्धि-
 सलिलं हास्येत्यपि क्षीरोदवारिधिः ॥ ८५ ॥ जिनजन्मादिषु कृतार्थोदकत्वादिवोह्यसन् । समीरलहरीसंगरङ्गत्क-
 क्षोलकैतयात् ॥ ८६ ॥ गुरुश्रीकीर्त्तिविजयशोभिस्तुलितो बुधैः । इत्युद्धृतानुतानन्वाद्, द्विगुणश्चैतवानिव ॥ ८७ ॥
 जिनसाम्प्रार्थकलशैरलङ्कृततटग्रयः । गुरुः शुश्रूषुभिः शिष्यैरिय स्वच्छामृतार्थिभिः ॥ ८८ ॥ दिव्यकुम्भे-
 प्याहरत्सु, प्रणम्य शिरसोदकम् । लोलकक्षोलनिनदैरनुज्ञां वितरन्निव ॥ ८९ ॥ समन्ततस्तदोद्भिन्नचलद्बुद्बुद-
 दन्तुरः । ताटङ्क इय मेदिन्याः, स्फुरन्मौक्तिकपङ्क्तिः ॥ ९० ॥ लोलकक्षोलसंघट्टोच्छलच्छीकरकैतवात् ।
 सिद्धाग्रभोगतान् मुक्ताकणैरवकिरन्निव ॥ ९१ ॥ धृतो निर्णिज्य विधिनातपाय स्थिरभास्वताम् । शोभतेऽसौ
 मधपलोकनिचोलक इयोज्ज्वलः ॥ ९२ ॥ सप्तभिः कुलकं ॥ अस्य द्वादशलक्षाल्या, विष्कम्भः पञ्च कोटयः ।

योजनानां परिधिस्तु, स्वयं भाव्यो मनीषिभिः ॥ ९३ ॥ परतोऽस्मात्पयोराशेर्द्वीपो घृतवराभिधः । घृत-
तुल्यं जलं वाप्यादिषु यस्येत्यसौ तथा ॥ ९४ ॥ घृतवर्णं च कनककनकप्रमनामकौ । स्वामिनाविह तयोगात्,
द्वयातो घृतवराभिधः ॥ ९५ ॥ चतुर्विंशतिलक्षाद्या, दश योजनकोटयः । व्यासोऽस्य परिधिज्ञेयः, स्वयं
व्यासानुसारतः ॥ ९६ ॥ नवमर्गेऽपि । द्वीपादस्मात्परो वार्द्धिर्घृतोदाख्यो विराजते । हैयङ्गवीनसुरभिस्वा-
दुनीरमनोरमः ॥ ९७ ॥ अयं कान्तसुकान्ताभ्यां, स्वामिभ्यां परिपालितः । वाणिजाभ्यां घृतकुतूरी-
व साधारणी द्वयोः ॥ ९८ ॥ चिक्कम्भोऽस्य योजनानां, विंशतिः किल कोटयः । अष्टचत्वारिंशताऽऽख्या,
लक्षैर्दक्षैर्निरूपिताः ॥ ९९ ॥ द्वीपः क्षोद्वराभिख्यः, परोऽस्मात्तोयराक्षितः । निर्जरो स्वामिनावस्य,
स्तः सुप्रममहाप्रभौ ॥ १०० ॥ क्षोदो नाम क्षोद्वरसः, स इक्षुरस उच्यते । तद्रूपमुदकं वाप्यादिषु यस्येत्यसौ
तथा ॥ १ ॥ चत्वारिंशत्कोटयोऽस्य, विक्कम्भः कथितो जिनैः । पणवत्याऽन्विता लक्षैः, सुरलक्षनिवेधितैः
॥ २ ॥ ततः परं तु क्षोदोदाभिधानः खलु वारिधिः । वर्ततेऽत्यंतमधुरधुरन्धरपयोधरः ॥ ३ ॥ त्वगेलाकेसरै-
स्तुल्यं, त्रिसुगन्धि त्रिजातकम् । मरिचैश्च समायुक्तं, चतुर्जातकमुच्यते ॥ ४ ॥ ततश्च—चतुर्जातकसम्मिश्रा-
त्रिभागावार्जितादपि । अतिस्वादुचारिश्चुरसादप्येष तोयधिः ॥ ५ ॥ एवं च लघणाम्भोधिः, कालोदः
पुष्करोदभिः । स्वयंमूर्त्योर्द्वीपावर्द्धिर्घृतक्षीरपयोनिधी ॥ ६ ॥ एतान् विहाय सप्तान्धीन्, सर्वेऽप्यन्ये पयोधयः ।
तादृगिधुरसोत्कृष्टश्चादृकमनोरमाः ॥ ७ ॥ एकाशीतिः कोटयोऽथ, लक्षा द्विनवतिस्तथा । पयोधिरस्य बलय-

विष्णुः परिकीर्तितः ॥ ८ ॥ अथ नन्दीश्वरो वीर्यः, क्षोदोदाम्भोनिधेः परः । प्ररूपितो विष्टपेष्टेरष्टमः
 कष्टमर्षिभिः ॥ ९ ॥ मधुरेश्वरसखादूदकेषु वीर्यिकाविषु । जलाश्रयेषु कुल्लाजमकरन्दसुगन्धिषु ॥ १० ॥ स्फुर-
 त्पुष्पफलोद्गामाभिरामद्रुमशालिषु । अत्रोत्पातपर्वतेषु, सर्वरत्नमयेषु च ॥ ११ ॥ आसते शेरते खैरं, क्रीडन्ति
 ज्यन्तरामराः । व्यन्तरीभिः सह प्राक्यपुण्यानां सुज्ञते फलम् ॥ १२ ॥ इहलमाधिपत्यं द्वौ, कैलासहरिवा-
 त्नौ । प्रजाः समृद्धौ देवौ नोः, सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ १३ ॥ एवं नन्या समृद्ध्याऽसाधीश्वरः स्फातिमानिति ।
 नन्दीश्वर इति उपातो, द्वीपोऽयं सार्धकाभिधः ॥ १४ ॥ त्रिपट्या कोटिभिर्युक्तमेकं कोटिदातं किल । लक्षे-
 श्वतुरशीत्याद्यमेतद्वलयविस्तृतिः ॥ १५ ॥ द्वीपस्यास्य बहुमध्ये, शोभन्ते दिक्चतुष्टये । जालाञ्जनरत्नमयाश्व-
 त्पारोऽञ्जनपर्वताः ॥ १६ ॥ पूर्वस्यां देवरमणो, निल्योद्योतस्वयंप्रभौ । क्रमावपाकप्रतीच्यां चोदीच्यां च रमणी-
 यकः ॥ १७ ॥ वर्णशोभां वर्णयामः, किमेतेषां स्फुरद्गुचाम् ? । नाद्यैव ये स्वमौज्वल्यं, प्रथयन्ति यथास्थितम्
 ॥ १८ ॥ स्फुरद्गुचलसन्नयारितेजोभिरास्तृतैः । तेऽमुं द्वीपं सृजन्तीव, कस्तूरीद्रवमण्डितम् ॥ १९ ॥ स्वच्छ-
 गोपुच्छसंस्थानस्थिता रजोमलोज्जिताः । अन्नङ्गुपोचुङ्कशृङ्गा, मृष्टाः श्लक्ष्णाः प्रभाखराः ॥ २० ॥ सहस्रांश्चतुर-
 वीर्यं, भूतलासे समुच्छ्रिताः । सहस्रं च योजनानामवगाढा भुवोऽन्तरे ॥ २१ ॥ योजनानां सहस्राणि, पृथवो
 भूतले वश । योजनानां सहस्रं च, विस्तीर्णास्ते शिरस्तले ॥ २२ ॥ मतान्तरे ज्ञातान्येते, चतुर्णवर्तिमानताः ।
 सुर्भूतले योजनानां, सहस्रं मूर्ध्नि विस्तृताः ॥ २३ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ तथोक्तं स्थानाद्भृत्तौ-इहाञ्जनका

मूले दश योजनसहस्राणि विष्कम्भेणेत्युक्तं, द्वीपसागरप्रज्ञसिंघहृण्यां तूक्तं—“नव चेव सहस्राहं
नरारि य होति जोअणसयाहं । अंजणगपयाणं धरणियले होइ विक्खंभो ॥ ६ ॥” इति, तदिदं मता-
न्तरमित्यस्येयं, एवमन्यत्रापि, मतान्तरयीजानि तु केवललग्न्यानीति । यस्मिन्मते सहस्राणि, भूतले
दश विस्तृताः । दृढिक्षयो मते तस्मिन्, योजनं योजनं प्रति ॥ २३ ॥ अष्टाविंशान्नितयमुपर्यारोहणे
क्षयः । तावत्येवोपरितलादृद्धिः स्यादवरोहणे ॥ २४ ॥ भावना त्वेवं—महीतलगतव्यासात्, सहस्रदशकात्म-
कात् । सहस्राण्यपचीयन्ते, नवोपरितलावधि ॥ २५ ॥ ततो नव सहस्राणि, भाज्यानि नाप्यन्ते परम् । सहस्रै-
श्चतुरशीत्या, भागो भाज्यस्य लाघवात् ॥ २६ ॥ ततश्च—भाज्यभाजकयो राशयोः ९००० × ८४००० कृते
गुन्यापवर्त्तने । भाज्यो नवात्मा चतुरशीत्यात्मा स्याच्च भाजकः ९ × ८४ ॥ २७ ॥ उभावप्यपवर्त्त्यन्ते, ततोऽ-
शच्छतैकौ त्रिभिः । योजनानां शत्रयं लब्धमष्टाविंशतिजं ततः ॥ २८ ॥ यद्वा-अष्टाविंशतिगुणितो भाज्यो
राशिरुचात्मको भवति । द्वे लक्षे द्वापञ्चाशता सहस्रैर्युते तेऽंशाः ॥ २९ ॥ तेषां सहस्रैश्चतुरशीत्या भागे हूते
सति । लब्धं विभागत्रितयमष्टाविंशतिसंभवम् ॥ ३० ॥ चतुःशताधिकनवसहस्रयोजनात्मकात् । मतान्तरे
स्तु दुव्यासात्सहस्रोरुशिरोऽवधि ॥ ३१ ॥ मध्ये शतानि चतुरशीतिः क्षीयन्त इत्यतः । भज्यन्ते तानि चतुर-
शीत्या किल सहस्रैः ॥ ३२ ॥ भागाप्राप्ता च चतुरशीत्या शतैस्तयोर्द्वयोः । कृतेऽपवर्त्तने लभ्यो, योजना-
नो दशोक्तयः ॥ ३३ ॥ यथा प्राग्वद्भाज्यराशिर्दशाप्तः स्याद्व्यात्मकः । सहस्राश्चतुरशीतिस्तेषां भागे च

दृश्यते ॥ ३४ ॥ वृक्षमो योजनस्यांशो, भाज्यभाजकसाम्यतः । क्षयवृद्धौ मानमेतत्, स्यावारोहचरोहयोः ॥ ३५ ॥
 एकत्रिंशत्सहस्राणि, योजनानां शतानि पद । त्रयोविंशानि परिधिर्भवत्येषां महीतले ॥ ३६ ॥ योज-
 नानां सप्तस्राणि, त्रीणि द्वापष्ट्रियुक् शतम् । साधिकं मूर्ध्नि परिधिः, प्रशस्तः परमर्षिभिः ॥ ३७ ॥
 अणोपासजनाप्रीणां, प्रलोकं च चतुर्विंशि । गते लक्षे योजनानां, लक्षमापतविस्तृताः ॥ ३८ ॥ पुष्करिण्यश्वतस्रः
 युक्तद्विजा पशुयोजनीम् । निर्मत्स्यलच्छसलिलोलुहसत्कल्लोलवेष्टिताः ॥ ४० ॥ जीवाभिगमस्तूग्रधृत्तौ प्रवचन-
 सारोत्तरदृशौ च एता वृषयोजनोद्दिष्टा उक्ताः, नन्दीश्वरस्तोत्रे नन्दीश्वरकल्पे च सहस्रयोजनोद्दिष्टा
 उक्ताः, स्थानाज्ञसूत्रेऽपि—‘ताओ णं गंताओ पुक्खरणीओ एगं जोअणसयसहस्सं आयामेणं पत्तासं जोअण-
 सारस्ताइं पिरुलंभेणं एस जोअणसगाइं उपोहेणं’ इत्युक्तमिति श्रेयं । चतुर्विंशं त्रिसोपानप्रतिरूपकचन्द्रपुराः ।
 चतुर्विंशं च प्रलोकं, रम्पासो रत्नगोरणेः ॥ ४१ ॥ वलच्छतदलत्रेणिगलन्मरन्दलेपतः । अन्योऽन्यमितरञ्चान्ति-
 भ्रमस्तूतपद्मनाः ॥ ४२ ॥ अनरालैर्मरालासैर्गुणालैर्लेखितान्तराः । आमुक्तज्यक्तस्तृणारहारैरिव मनोहराः ॥ ४३ ॥
 तोपानापतरतराः त्रीनिपुणरघ्वनिपोगितैः । मरालैर्मगुरघ्वानैर्मुदोषवीणिता इव ॥ ४४ ॥ क्रीडदिव्याङ्गनोत्तुङ्ग-
 पशोर्जागरत्नालनोर्दिप्तैः । आत्तरङ्गैः सत्तरङ्गरियाद्दीकृतताण्डुयाः ॥ ४५ ॥ अर्द्धचार्चिर्नोद्युक्तलातस्रः स्त्रीस्तन-
 दपुष्पैः । तत्ततूरीगन्धपुष्पैः, पोगन्ते निश्रिता इव ॥ ४६ ॥ पद्भिः कुलकं ॥ नन्दिपेणा तथाऽमोघा, गोस्तूपा

१ भागवतपिच्छमागनेक्ष्म पुच्छरिलीनो दत्तसबोद्धेययोग्यतेति अभ्याहार्यो यक्षशब्दात् शतशब्दः, ततो न विरोधः केवामपि ।

न सुदर्शना । स्युर्वाप्यो देवरमणात्पूर्वादिदिक्चतुष्टये ॥ ४७ ॥ नन्दोत्तरा तथा नन्दा, सुनन्दा नन्दिवर्द्धना ।
पुष्करिण्यतस्तत्राः स्युर्निलोयोताश्चतुर्दिशम् ॥ ४८ ॥ भद्रा विशाला कुमुदा, चतुर्थी पुण्डरीकिणी । स्वयंप्रभगिरेः
पूर्वादिषु दिक्ष्विति चायिकाः ॥ ४९ ॥ विजया वैजयन्ती च, जयन्ती चापराजिता । वाप्यः प्राच्यादिषु दिक्षु,
रमणीयाक्षनागिरेः ॥ ५० ॥ अयं नन्दीश्वरस्तबन्दीश्वरकल्पाभिप्रायेण षोडशानामपि पुष्करिणीनां नामक्रमः,
स्यानाङ्गीवाभिगमाभिप्रायेण त्वेवं—नन्दोत्तरा तथा नन्दा, चानन्दा नन्दिवर्द्धना । चतुर्दिशं पुष्करिण्यः,
पौरस्त्यस्याक्षनागिरेः ॥ ५१ ॥ भद्रा विशाला कुमुदा, चतुर्थी पुण्डरीकिणी । चतुर्दिशं पुष्करिण्यो, दाक्षि-
णात्याक्षनागिरेः ॥ ५२ ॥ नन्दिपेणा तथाऽमोघा, गोस्तूपा च सुदर्शना । चतुर्दिशं पुष्करिण्यः, प्रतीचीना-
क्षनागिरेः ॥ ५३ ॥ उदीच्ये तूभयोरपि मतयोस्तुल्यमेव ॥ एकैकस्याः पुष्करिण्या, व्यतीत्य दिक्चतुष्टये ।
योजनानां पञ्च शतान्येकैकमस्ति काननम् ॥ ५४ ॥ अस्त्वशोकवनं प्राच्यां, सप्तपर्णवनं ततः । चास्यां प्रत्यक्ष
चम्पकानामथाम्राणामुदग्र वनम् ॥ ५५ ॥ योजनानां लक्षमेकमायतान्यखिलान्यपि । शतानि पञ्च पृथुलान्यङ्गु-
तान्यश्रुतत्रिया ॥ ५६ ॥ सच्छायैः शुभनोरम्यैर्महास्कन्धैः समुन्नतैः । विमानि तरुभिस्तानि, कुलानीव नरोत्तमैः
॥ ५७ ॥ सौरभ्याकृष्टमधुषा, लीलान्तितपल्लवाः । उद्बुद्धकुसुमास्तेषु, लताः पण्याङ्गना इव ॥ ५८ ॥ तेषां कुञ्जेषु
निशिघ्रपरिच्छदात्रिभित्तिषु । न विशन्तीशगेहेषु, चौरा इव करा रवेः ॥ ५९ ॥ षोडशानामप्यमृषां, चापि-
कानां किलोदरे । स्यादेकैको दधिमुखः, स्फारस्फटिकरत्नजः ॥ ६० ॥ मुखं शिखरमेतेषां, यतो वधिवदुज्जव-

नानां शतं दीर्घौ, पञ्चाशसानि विरक्तौ । योजनानि षोडशोच्चौ, त्रिभिर्द्वारैर्मनोरमौ ॥ ८७ ॥ तथोक्तं जीवा-
भिगमदृष्टौ—“सुखमण्डपानां प्रत्येकं प्रत्येकं त्रिविधं-तिस्रषु दिक्षु, एकैकस्यां दिशि एकैकभावेन त्रीणि
द्वाराणि,” जीवाभिगमसूत्रादर्शं तु ‘तेसि णं सुहमंडवाणं चउद्धिसिं चत्तारि द्वारा पणत्ता’ इति हेइयते ।
प्रेक्षामण्डपमध्ये च, द्वावलविनिर्मितः । एकैकोऽक्षाटकस्तस्य, मध्येऽस्ति मणिपीठिका ॥ ८८ ॥ योजनान्यष्ट
मिह्नीणीर्णयता चत्वारि नोच्छ्रिता । उपर्यस्याथेन्द्रयोग्यं, सिंहासनमनुत्तरम् ॥ ८९ ॥ सिंहासनस्य तस्योर्ध्व,
दुर्गं विजयनामरुम् । यितानरूपं तद्रत्नयस्त्रमत्यन्तनिर्मलम् ॥ ९० ॥ मुक्तादामालम्बनाय, मध्येऽस्य वाञ्छि-
कोऽङ्कुशः । तस्मिन्मुक्तादामकुम्भप्रमाणमौक्तिकाश्रितम् ॥ ९१ ॥ तच्च स्वाद्धौचत्वमानैर्मुक्तादामभिरश्रितम् ।
पतुर्दिशमर्कुम्भप्रमाणमौक्तिकान्यतैः ॥ ९२ ॥ तथा चाह स्यानाङ्गे—“तेसु णं वहरामएसु अङ्कुसेसु चत्तारि
कुम्भिका मुक्तादामा प०, ते णं कुम्भिका मुक्तादामा पत्तेयं पत्तेयं तदद्दुचत्तप्पमाणमित्तेहिं चउहिं अद्धकुम्भि-
कोहिं मुक्तादामेहिं सयतो समंता संपरिखत्ता,” एतद्दीक्षापि—“कुम्भो मुक्ताफलानां परिमाणतया विद्यते येषु
तानि कुम्भिकानि मुक्तादामानि-मुक्तामालाः, कुम्भप्रमाणं च-‘दो असती पसई, दो पसइउ सेतिया, चत्तारि
नेत्तिगभो कुलथो, चत्तारि कुलवा पत्थो, चत्तारि पत्था आढयं, चत्तारि आढया दोणो, सट्ठी आढयाइं जहन्नो
‘दो, गत्तीइ मज्झिमो, सयमुक्कोसो’त्ति ‘तदद्ध’त्ति तेषामेव मुक्तादामाभ्युच्चत्वस्य प्रमाणं येषां तानि तद-

१ श्रीभागिणे एतस्य पृष्ठेऽत्र निम्नलिप्ता आदर्शः इति स्पष्टं व्याख्याविलोककानां.

द्वौ गत्यप्रमाणानि तान्येव तन्मात्राणि तैः, 'अद्वकुंभिकैर्हि'ति मुक्ताफलाद्वकुम्भवद्विरिति । ततः प्रेक्षामण्डपाग्रे, प्रत्येकं मणिपीठिका । उच्छ्रिता योजनान्यष्टौ, षोडशायतविस्तृता ॥ ९३ ॥ चैत्यस्तूपस्तदुपरि, स योजनानि षोडश । आयतो विरतस्तुङ्गः, सातिरेकाणि षोडश ॥ ९४ ॥ मणिपीठिकाश्चतस्रः, स्तूपस्यास्य चतुर्दिशम् । योजनान्यष्ट विस्तीर्णायताश्चत्वारि चोच्छ्रिताः ॥ ९५ ॥ इति जीवाभिगमवृत्तौ । तासांमुपरि च स्तूपाभि-
मुदयाः श्रीमदहताम् । जयन्ति प्रतिमाश्चन्मरीचिनिचयाश्चिताः ॥ ९६ ॥ चैत्यरतूपोत्परा तस्माद्विभाति मणिपीठिका । चिद्रुम्भायामतः स्तूपपीठिकासन्निभैव सा ॥ ९७ ॥ उपर्यस्याः पीठिकायाश्चैत्यवृक्षो विराजते । चिजयाराजधान्युक्तचैत्यवृक्षसहोदरः ॥ ९८ ॥ वीक्ष्य चैत्यश्रियं रम्यां, विश्वलक्ष्मीविजित्वरीम् । मरुपलशिरोन्याजावाश्चर्यं व्यञ्जयन्निव ॥ ९९ ॥ योजनान्यष्ट विस्तीर्णायता चत्वारि मेदुरा । तदग्रे पीठिका तस्यां, मेहन्द्रध्वज उज्ज्वलः ॥ १०० ॥ तुङ्गः पट्टिं योजनानि, विस्तीर्णैश्चैकयोजनम् । एतावदेव चोद्विद्धः, शुद्धरत्नविनिर्मितः ॥ १ ॥ ततो नन्दापुष्करिणी, योजनान्यायता शतम् । पञ्चाशं विस्तृता सा च, दशोद्विद्धा प्रकीर्तिता ॥ २ ॥ द्विसप्ततिं योजनानामुद्विद्धा लुब्धपद्मदैः । अजैरत्यन्तसुरभि-
रन्दैर्यासितोदकाः ॥ ३ ॥ युग्मम् ॥ अशोकसप्तपर्णाख्यचम्पकाव्रनैः क्रमात् । पूर्वोदिषु मनोज्ञेयं, कक्रुप्सु चतसृष्वपि ॥ ४ ॥ तथोक्तं स्थानाद्—“पुष्पेण असोगवणं दाहिणओ ह्योह सत्तचणवणं । अचरेण चंपगवणं नूअयणं उत्तरे पासे ॥ ५ ॥” द्वौ मण्डपौ स्तूप एकश्चैत्यवृक्षो महाध्वजः । चापी चनालया वस्तूनि, प्रतिद्वार-

ममूनि पट् ॥६॥ प्रतिप्रासादमेवं च, चत्वारो मुखमण्डपाः । अग्रङ्कपोतुङ्गशृङ्गाश्रित्वारो रङ्गमण्डपाः ॥७॥ स्तूपा-
 श्रत्वारस्तथैव, चैत्यवृक्षेन्द्रकेतवः । चतस्रः पुष्करिण्यश्च, तद्वनानि च पौडश ॥ ८ ॥ प्रासादानामथो मध्ये—
 ऽस्त्यैकैका मणिपीठिका । विष्कम्भायामतः सा च, योजनानीह पौडश ॥ ९ ॥ अष्टोच्छ्रिता तदुपरि, स्याद् देव-
 चन्द्रकः स च । ततायतः पीठिकावत्तुङ्गोऽधिकानि पौडश ॥ १० ॥ चतुर्विंशं तत्र भान्ति, रत्नसिंहासन-
 स्थिताः । अर्हतां प्रतिमा नित्याः, प्रत्येकं सप्तविंशतिः ॥ ११ ॥ प्रतिप्रासादमित्येवं, तासामष्टोत्तरं शतम् ।
 द्वारस्थाः पौडशेत्येवं, चतुर्विंशं शतं स्तुवे ॥ १२ ॥ ऋपभो वर्द्धमानश्च, चन्द्राननजिनेश्वरः । वारिपेणश्चेति
 नाप्ता, पर्यङ्कासनसंस्थिताः ॥ १३ ॥ द्वे द्वे च नागप्रतिमे, जिनार्चपुरतः स्थिते । द्वे द्वे च यक्षभूतार्चै, आज्ञा-
 भृत्प्रतिमे अपि ॥ १४ ॥ विनयेन संमुखीनघटिताञ्जलिसंपुटे । भक्त्या पर्युपासमाने, स्थिते किञ्चिन्नते इव ॥ १५ ॥
 युग्मम् ॥ एकैका चामरधरप्रतिमा पार्श्वयोर्द्वयोः । पृष्ठतश्च छत्रधरप्रतिमैकाऽत्र निश्चिता ॥ १६ ॥ तथोक्तमा-
 वश्यकचूर्णौ—“जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ, दो दो जक्खपडिमाओ, दो दो भूअपडिमाओ,
 दो दो कुण्डधरपडिमाओ” इत्यादि, दामानि धूपघट्योऽष्टौ, मङ्गलानि ध्वजास्तथा । भान्ति पौडश कुम्भादी-
 न्येव्यलङ्करणानि च ॥ १७ ॥ घण्टा बन्दनमालाश्च, भृङ्गराश्चात्मदर्शकाः । सुप्रतिष्ठकचङ्गेयदृष्टत्रैः पटलैर्कयुताः
 ॥ १८ ॥ युग्मम् ॥ स्वर्णवर्णचारुरजोवालुकाभिर्मनोरमाः । भूमयस्तेषु राजन्ते, मूर्त्तः शोभालवैरिव ॥ १९ ॥
 अप कैश्चित्कृतस्नानैः, सद्धानैर्धृतधौतिकैः । अन्तर्वहिश्चावदातैः, शरत्कालह्रदैरिव ॥ २० ॥ कैश्चित्कृतोत्त-

रासङ्गेर्मुखकोशाश्रुताननैः । तत्कालनष्टान्तःपापपरावृत्तिभयादिव ॥ २१ ॥ मर्द्यगङ्गिथन्दनेन, कैश्चित्कर्पूर-
 क्रुद्धमे । मोहप्रतापयशसी, चूर्णपद्मिरियोजिते ॥ २२ ॥ कैश्चिद् वुस्त्रणनिर्यासोद्भासिकचोलकच्छलात् । हृग-
 मान्तं भक्तिरागं, वयद्भिः प्रकटं बहिः ॥ २३ ॥ कैश्चिन्नानावर्णपुष्पोत्तमवामोपवम्भतः । अगङ्गिरश्रुतश्रेयः-
 श्रेणीसिन्धुं करे कृतम् ॥ २४ ॥ वन्दमानैः पर्युपासमानैः पूजापरायणैः । मासाढास्तोऽभितो भ्रान्ति, सुरासुर-
 ननन्धरैः ॥ २५ ॥ वसिष्ठः कुलकं ॥

अर्हत्कल्याणकमहचिकीर्षयाऽऽगताः सुराः । इह चित्रस्य संक्षिप्तयाना यान्ति यथेप्सितम् ॥ २६ ॥ ततः
 प्रत्यावर्त्तमानाः, कृतकृत्या इहागताः । रचयन्त्यष्ट दिवसान्, यावदुत्सयमुच्यते ॥ २७ ॥ प्रतिवर्षं पर्युपणाच-
 तुर्मासकपर्यन्तम् । इहाष्टौ दिवसान् यावदुत्सवं कुर्यते सुराः ॥ २८ ॥ तथोक्तं जीयाभिगमसूत्रे—‘ततश्च पञ्चद्वे-
 भयणवद्दवाणमन्तरजोद्भवसंवेमाणि या देवा चउमासिपापाद्यिचपसु संयच्छरिणसु पा अण्येसु यल्लुसु जिण-
 जम्भणविकलमणणाणुण्यसिपरिणिष्ठाणमादिपसु देवकल्लेसु प यावत् अहाहिताओ महामत्तिमाओ कारेमाणा
 पालेमाणा सुदंसुदेणं विहरंति’ तत्रापि नियतस्थलस्थानेषु सुरनायकाः । उत्सयान्सपरीयाराः, कुर्यन्ति भक्ति-
 भासुराः ॥ २८ ॥ तथाह नन्दीश्वरकल्पः—‘प्राच्येऽश्वनगिरो शक्रः, कुरुतेऽष्टादिकोटसयम् । प्रतिमानां प्राश्वतीनां,
 चतुर्गिरे जिनालये ॥ २९ ॥ तस्य चाग्नेश्चतुर्विंशत्यमराचापीचिवर्त्तिषु । रक्षादिकेषु वभिमुत्तर्जतेषु चतुर्ध्वनि ॥ ३० ॥
 चैत्येष्वर्हत्प्रतिमानां, प्राश्वतीनां यथायिचि । चत्वारः शक्रविक्रपालाः, कुर्यतेऽष्टादिकोटसयम् ॥ ३१ ॥ ईशाने-

न्रस्त्योत्तराहेऽञ्जनाद्रौ विदधाति तम् । तल्लोकपालास्तद्वापीदध्यायत्रिषु कुर्वते ॥ ३२ ॥ चमरेन्द्रो दाक्षिणात्या-
 ञ्जनाद्रायुत्सवं सृजेत् । तद्वाप्यन्तर्दधिमुखेण्वस्य दिक्पतयः पुनः ॥ ३३ ॥ पश्चिमेऽञ्जनशैले तु, पलीन्द्रः कुरुते
 महम् । तद्विकपालास्तु तद्वाप्यन्तर्भागदधिमुखाद्रिषु ॥ ३४ ॥” एतत्सर्वमर्थतो जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्ध्येऽपि । तत्र
 गापन्ति गन्धर्या, मधुरेर्नादविभ्रमैः । समानतालविविधातोषनिर्घोषयन्धुरैः ॥ ३५ ॥ मृदङ्गवेणुवीणादितूर्याणि
 संगतैः स्वरैः । फौशलं दर्शयन्तीव, तस्यां विबुधपर्वदि ॥ ३६ ॥ नृत्यदेवनर्त्तकीनां, रणन्तो मणिनूपुराः । चदन्तीव
 निर्दयांतिपतैर्मृद्वहिपीडनम् ॥ ३७ ॥ तासां तिर्यग् अमन्तीनामुच्छलन्तः स्तनोपरि । सुरताहारा रसावेशान्,
 नृत्यन्तीचाप्यचेतनाः ॥ ३८ ॥ धिद्धिद्धिधिमिधिमिधेर्धेर्धेतिनिखंनः । तासां मुखोद्गताश्चेतः, सुखयन्ति सुधा-
 मुजाम् ॥ ३९ ॥ पूर्वं हासामहासाभ्यां, स्वर्णकृत् स्वपतीकृतः । कुत्रिमैर्विभ्रमैर्विप्रलोभ्य यः स्त्रीषु लम्पटः
 ॥ ४० ॥ सोऽत्र कण्ठाभिराकुर्वन्निपतन्तं घलाद्गले । मृदङ्गं भङ्गुरग्रीवो, विलक्षोऽहासयत्सुरान् ॥ ४१ ॥ अभ्युत-
 त्रिदशीन्मृतमागजन्मसुखदा कृतः । नागिलेनाससम्पकृत्यः, प्राप्तेनामरपर्वदि ॥ ४२ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ जङ्घा-
 यिष्याचारणानां, समुदायो महात्मनाम् । इह चैन्यनमस्यार्थं, श्रद्धोत्कर्षादुपेयुषाम् ॥ ४३ ॥ ददात्युपदिशन् धर्मं,
 पुगपज्ञापशालिनाम् । सज्जद्गमस्थाचरं योस्तीर्थयोः सेवनाफलम् ॥ ४४ ॥ द्वीपस्य मध्यभागेऽस्य, चतुर्के विदिशां
 स्थिताः । चत्वारोऽन्ये रतिकरा, गिरयः सर्वरत्नजाः ॥ ४५ ॥ योजनानां सहस्राणि, ते दशायतयिस्तृताः ।
 सहस्रमेकमुज्ज्वा, आकृत्या द्वाहरीनिभाः ॥ ४६ ॥ सार्द्धं ये योजनशते, भूमन्नाः परिवेषतः । एकत्रिंशत्स-

हस्त्राणि, त्रयोविंश च पट्शती ॥ ४७ ॥ तेभ्यो लक्षं योजनानामतिक्रम्य चतुर्दिशम् । जम्बूद्वीपसमा राज-
धान्यः प्रत्येकमीरिताः ॥ ४८ ॥ तत्र दक्षिणपूर्वस्यां, स्थिताद्रतिकराचलात् । प्राच्यां पद्मानामदेव्याः, प्रज्ञप्ता
सुमनाः पुरी ॥ ४९ ॥ शिवादेव्या दक्षिणस्यां, पुरी सौमनसाभिधा । अर्चिर्माली प्रतीच्यां स्याच्छचीदेव्या
महापुरी ॥ ५० ॥ उत्तरस्यां मञ्जुनाम्न्या, राजधानी मनोरमा । दक्षिणपश्चिमायां च, स्थिताद्रतिकरादथ ॥ ५१ ॥
पूर्वस्याममलादेव्या, भूता नाम महापुरी । भूतावतंसका याम्यामप्सरोऽभिधमर्तुका ॥ ५२ ॥ प्रतीच्यां नव-
मिकाया, गोस्तूपाख्या महापुरी । स्यादुत्तरस्यां रोहिण्या, राजधानी सुदर्शना ॥ ५३ ॥ अष्टाप्येवं राजधान्योऽ-
नयोर्दिशां चतुष्टये । अष्टानां मुख्यदेवीनां, वज्रपाणेः सुरेशितुः ॥ ५४ ॥ अथ चोत्तरपूर्वस्यां, योऽसौ रतिक-
राचलः । कृष्णादेव्यास्ततः प्राच्यां, पुरी नन्दोत्तराभिधा ॥ ५५ ॥ दक्षिणस्यां कृष्णराज्या, देव्या नन्दाभि-
धा पुरी । पश्चिमायां तु रामायाः, पुर्युत्तरकुराभिधा ॥ ५६ ॥ उदग्रामरक्षितायाः, पुरी देवकुराभिधा । योऽप्यु-
त्तरपश्चिमायां, शैलो रतिकरस्ततः ॥ ५७ ॥ वसुदेव्या राजधानी, प्राच्यां रत्नाभिधां भवेत् । याम्यां तु चसु-
गुप्ताया, रलोचयाभिधा पुरी ॥ ५८ ॥ प्रतीच्यां वसुमित्रायाः, सर्वरत्नाभिधा पुरी । वसुन्धरायाश्चोदीच्यां,
नगरी रत्नसंचया ॥ ५९ ॥ एता ईशानेन्द्रदेवीराजधान्योऽष्ट पूर्ववत् । एकैकार्द्वैत्यलब्धसुपमाः षोडशाप्यम्बूः ॥
॥ ६० ॥ इत्यर्थतः स्थानाङ्गादिषु । मतान्तरे तत्तराशासंबद्धौ यावुमौ गिरी । तयोः प्रत्येकमष्टासु, दिक्ष्वीशान-
सुरेशितुः ॥ ६१ ॥ महिषीणां राजधान्योऽष्टानामष्टाष्ट निश्चिताः । एवं च याम्यदिकसंबद्धयो रतिकरागयोः ॥ ६२ ॥

प्रलेकमष्टासु दिक्षु, वज्रपाणेर्विडौजसः । इन्द्राणीनां राजधान्योऽष्टानामष्टाष्ट निश्चिताः ॥ ६३ ॥ तथोक्तं
 जिनप्रभसूरिकृते नन्दीश्वरकल्पे—“तत्र द्वयो रतिकराचलयोर्दक्षिणस्थयोः । शक्रस्येशानस्य पुनरुत्तरस्थि-
 तयोः पृथक् ॥ ६४ ॥ अष्टानां महादेवीनां, राजधान्योऽष्ट दिक्षु ताः । लक्षायाया लक्षमाना, जिनायतनभू-
 चिताः ॥ ६५ ॥ सुजाता च सौमनसा, चार्चिमाली प्रभाकरा । पद्मा शिवा शक्यंजने, भूता भूतावतंसिका
 ॥ ६६ ॥ गोस्तुपासुवर्दाने अप्यमलाप्सरसौ तथा । रोहिणी नवमी चाथ, रत्ना रत्नोचयापि च ॥ ६७ ॥ सर्व-
 रत्ना रत्नसंचया वसुर्वसुमित्रिका । वसुभागापि च वसुन्धरानन्दोत्तरे अपि ॥ ६८ ॥ नन्दोत्तरकुरुर्देवकुरुः
 कृष्णा ततोऽपि च । कृष्णराजीरामारामरक्षिताः प्राक्क्रमादभूः ॥ ६९ ॥ इत्यादि । स्थापना । पौडशैवं राज-
 भानीचैल्यानि प्राक्तने मते । मतान्तरे पुनर्द्वात्रिंशदेतानीति निर्णयः ॥ ७० ॥ तथाह नन्दीश्वरस्तोत्रकारः—
 इअ धीसं यावत्तं च जिणहरे गिरिसिहरेसु संधुणिमो । इंदानिरायहाणिसु वत्तीसं सोलस व वंदे ॥ ७१ ॥”
 एतत्तम्यमप्यर्थतो नन्दीश्वरस्तोत्रं सर्वं सूत्रतोऽपि योगशास्त्रवृत्तावप्यस्ति । दीपोत्सवामावास्याया, आरभ्य
 प्रत्यमादिनम् । अपोपणं चितन्याना, वर्षं यावन्निरन्तरम् ॥ ७२ ॥ भक्त्या श्रीजिनचैल्यानां, कुर्वन्तो वन्दना-
 र्चनम् । नन्दीश्वरस्तुतिस्तोत्रपाठपाधितमानसाः ॥ ७३ ॥ भक्त्या नन्दीश्वरदीपमेवमारथयन्ति ये । तेऽजय-
 न्त्यार्जयोपेताः, श्रेयसीं आयसीं श्रियम् ॥ ७४ ॥

१ इत्योर्वैमानिरेन्द्रयोः पौडशेन्द्राण्यः ज्योतिष्वव्यन्तरेन्द्राण्योऽपि चाधत्य इत्येकैरुपक्षोभयपक्षयोश्च विवक्षायां न विरोधः ।

इत्थं व्यावर्णितरूपं, द्वीपं नन्दीश्वराभिधम् । तिष्ठत्यावेष्ट्य परितो, नन्दीश्वरोदवारिधिः ॥ ७५ ॥
 सुमनःसुमनोभद्रौ, सुरौ समृद्धिमत्तया । नन्दीश्वरौ तत्संबन्धि, जलमस्येत्यसौ तथा ॥ ७६ ॥ लग्नं नन्दीश्वरे
 द्वीपे, जलं चास्येत्यसौ तथा । असौ नन्दीश्वरद्वीपद्वार्द्धिगुणविस्तृतः ॥ ७७ ॥ एनमावेष्ट्य परितः, स्थितो
 द्वीपोऽरुणाभिधः । नन्दीश्वरबन्धेर्द्विगुणविष्कम्भोऽसौ निरूपितः ॥ ७८ ॥ असौ निजाधीश्वरयोरशोकवीतशो-
 कयोः । सुरयोः प्रभया रक्तकान्तित्वादरुणाभिधः ॥ ७९ ॥ यदैतत्पर्वतादीनां, सद्गज्रजजन्मनाम् । प्रसरद्भिः
 प्रभाजालैररुणत्वात्तथाभिधः ॥ ८० ॥ अरुणोदाभिधो वार्द्धिरेनमावृत्य तिष्ठति । विस्तारतोऽरुणद्वीपद्विगुणः
 परतोऽप्यसौ ॥ ८१ ॥ सुभद्रसुमनोभद्राभिधयोरेतदीशयोः । भूयणाभाभिररुणं, जलं यस्येत्यसौ तथा ॥ ८२ ॥
 यद्वाऽरुणद्वीपपरिक्षेप्यमुष्योदकं स्फुरत् । ततोऽरुणोदाभिधानः, प्रसिद्धोऽयं पयोनिधिः ॥ ८३ ॥ एवमन्ये-
 ष्वपि ज्ञेयाः, निःशेषद्वीपवार्द्धिषु । व्यासद्वैगुण्यनामाधौ, स्वामिनश्च स्वयं श्रुतात् ॥ ८४ ॥ ततोऽरुणवरो
 द्वीपस्तमप्याश्रित्य तिष्ठति । पारावारोऽरुणवरो, महाभोगीव सेवधिम् ॥ ८५ ॥ एनं द्वीपोऽरुणवरावभासः
 परिपेयते । आलिङ्ग्यरुणवरावभासस्तं च वारिधिः ॥ ८६ ॥ ततश्च कुण्डलद्वीपो, मेदिन्या इव कुण्डलम् ।
 अयं त्रिप्रत्यवतारोपेक्षया द्वादशो भवेत् ॥ ८७ ॥ स्थानाद्भूतृतीयस्थानवृत्तौ च अरुणादीनां त्रिप्रत्यवतारमना-
 श्रित्यायमेकादशोऽभिहितः, तथाहि—“जंबूदीवो १ घायह २ पुक्खरदीवो ३ अ चारुणिवरो ४ य । खीरव-
 रोचि य दीवो ५ घयवरदीवो य ६ खोदवरो ७ ॥ ८८ ॥ नन्दीसरो ज ८ अरुणो ९ अरुणोवाओ य १० कुंडल-

यरो य ११ । तह संख १२ रुअंग १३ भुअवर १४ कुस १५ कुंचवरो य तो १६ दीयो ॥ ८९ ॥” इति क्रमोपेक्ष-
 यैकादशे कुण्डलद्वीपे” इत्युक्तं, एवं भगवतीशतकचतुर्थोद्देशकवृत्तावप्ययमेकादशोऽभिहित इति, तत्त्वं यद्ब्रु-
 श्रुता विदन्ति ॥ अस्मिंश्च कुण्डलगिरिर्मानुषोत्तरवत्स्थितः । योजनानां द्विचत्वारिंशतं तुल्लः सहस्रकान् ॥ ९० ॥
 सहस्रमेकं भूमग्नौ, मूले मध्ये तथोपरि । चिस्तीर्णोऽयं भवेच्छैलो, मानुषोत्तरशैलवत् ॥ ९१ ॥ चतुर्दिशं चतु-
 र्वारश्चत्वारोऽत्र जिनालयाः । चतुर्गतिभचारण्यभ्रान्ताङ्गिविश्रमा इव ॥ ९२ ॥ सर्वमेयां स्वरूपं तु, नन्द्रीश्व-
 राङ्गिचैत्यवत् । पार्श्वेऽध्याभ्यन्तरेऽस्याद्रेर्दक्षिणोत्तरयोर्दिशोः ॥ ९३ ॥ चत्वारश्चत्वार एव, प्रत्येकं सन्ति भूधराः ।
 सोमयमवैश्रमण्यरुणप्रभसंज्ञकाः ॥ ९४ ॥ अष्टाप्येते रतिकरपर्वताकृतयो मताः । उद्धेधोचत्वविष्कम्भैरुषाम-
 रामणीयकाः ॥ ९५ ॥ एकैकस्याथ तस्याद्रे, राजधान्यश्चतुर्दिशम् । जम्बूद्वीप इव द्वात्रिंशदेता विस्तृतायताः
 ॥ ९६ ॥ सोमा सोमप्रभा शिवप्राकारा नलिनापि च । राजधान्यो गिरेः सोमप्रभात्प्राच्यादिषु स्थिताः ॥ ९७ ॥
 विशालाऽतिविशाला च, शय्याप्रभा तथाऽमृता । यमप्रभगिरेरेता, राजधान्यश्चतुर्दिशम् ॥ ९८ ॥ भवत्यचल-
 नद्धाख्या, समफला कुबेरिका । धनप्रभा वैश्रमणप्रभशैलाचतुर्दिशम् ॥ ९९ ॥ वरुणप्रभशैलाच्च, वरुणा वरु-
 णप्रभा । पुर्यपाच्यादिषु दिक्षु, कुमुदा पुण्डरीकिणी ॥ १०० ॥ दक्षिणस्यां च या एता, नगर्यः षोडशोदिताः ।
 चतुर्णां लोकपालानां, ताः सौधर्मेन्द्रसेविनाम् ॥ १ ॥ उत्तरस्यां पुनरिमा, याः षोडश निरूपिताः । चतुर्णां
 लोकपालानां, ता ईशानेन्द्रसेविनाम् ॥ २ ॥ तथोक्तं द्वीपसागरप्रज्ञसिसंग्रहण्यां—“कुण्डलनगरस अब्भंतर-

पासे ढुंति रायहाणीओ । सोलस दक्खिणपासे सोलस पुण उत्तरे पासे ॥ १ ॥” इत्यादि भगवतीतृतीयशता-
ष्टमोद्देशकवृत्तौ । एवं च परितो भाति, कुण्डलोदः पयोनिधिः । तं कुण्डलवरो द्वीपः, परिक्षिप्याभितः
स्थितः ॥ ३ ॥ स्यात्कुण्डलचरोदाब्धिस्ततो द्वीपः स्थितोऽभितः । कुण्डलवरावभासस्तन्नामाग्रे पयोनिधिः ॥४॥
अग्रे शङ्खभियो द्वीपः, शङ्खवार्द्धिपरिष्कृतः । ततः शङ्खवरो द्वीपस्ततः शङ्खवरोऽम्बुधिः ॥ ५ ॥ द्वीपस्ततः
शङ्खवरावभास इति विश्रुतः । स चिष्वगञ्चितः शङ्खवरावभासवार्धिना ॥ ६ ॥ ततोऽग्रे रुचकद्वीप, एष चाष्टा-
दशो भवेत् । त्रिप्रत्यवतारमतेऽन्यथा द्वीपस्त्रयोदशः ॥ ७ ॥ अरुणादीनां द्वीपसमुद्राणां त्रिप्रत्यवतारश्च
जीवाभिगमसूत्रदृष्ट्यादौ सविस्तरं स्पष्टं एव, जीवाभिगमचूर्णावपि-“अरुणादीया दीवसमुद्रा तिपडोयारा
यावत्सूर्यवरावभास’ इत्युक्तमिति ज्ञेयं, संग्रहणीलघुदृश्यभिप्रायेण त्वयं रुचकद्वीपोऽनिश्चितसंख्याकोऽपि,
जंबूधातय इ पुक्खरेत्यादि संग्रहणीगाथायां ‘रुगवायस्ति’ पदेनारुणादीनां त्रिप्रत्यवतारस्य सूचितत्वात्, कुण्डल-
वरावभासात्परं संख्याक्रमेणानभिधानाच्च, तथा च तद्ग्रन्थः-“एतानि च जम्बूद्वीपादारभ्य क्रमेण द्वीपानां
नामानि, अत ऊर्ध्वं तु शङ्खादिनामानि यथा कथंचित्, परं तान्यपि त्रिप्रत्यवताराणी”त्यादि, जम्बूद्वीप-
प्रज्ञप्तिवृत्तौ तु एकेनादेशेन एकादशे द्वितीयादेशेन त्रयोदशे तृतीयादेशेन एकविंशे रुचकद्वीपे इत्युक्तमिति
ज्ञेयं, जीवसमासवृत्तौ तु ईक्षुरससमुद्रादनन्तरं नन्दीश्वरो द्वीपः ८ अरुणवरः ९ अरुणावासः १० कुण्डलवरः
११ शंखवरः १२ रुचकवरः १३ इति, अनुयोगद्वारचूर्ण्यभिप्रायेण त्रयोदशो रुचकवरः, अनुयोगद्वारसूत्रे

त्वहरणावासशङ्खधरद्वीपौ लिखितौ न दृश्येते, अतस्तदभिप्रायेणैकादशो रुचकवरः, परमार्थं तु योगिनो विद-
न्तीति । तथा जीवसमासवृत्त्यभिप्रायेण जम्बूद्वीपादयो रुचकवरपर्यन्ता द्वीपसमुद्रा नैरन्तर्पणावस्थिता नामतः
प्रतिपादिताः, अत ऊर्ध्वं तु सुजंगवरकुशवरग्नौचरा असह्येयतमा असह्येयतमा इति ध्येयं । द्वीपस्यास्य
बहुमते, वर्त्तते बलयाकृतिः । पर्यतो रुचकाभिरुचयः, स्फारो हार इवोल्लसत् ॥८॥ योजनानां सहस्राणि, चतुरशी-
तिमुच्छ्रितः । मूले दश सहस्राणि, द्वाविंशानि स विस्तृतः ॥९॥ मध्ये सप्त सहस्राणि, त्रयोविंशानि विस्तृतः ।
चतुर्विंशान् चतुरः, सहस्रान् मूर्ध्नि विस्तृतः ॥ १० ॥ एवं महापर्वताः स्युः, कुण्डलाकृतयस्त्रयः । मन्थोत्तरः
कुण्डलश्च, तथाऽयं रुचकाचलः ॥ ११ ॥ तथोक्तं स्थानाङ्गे—“ततो मंडलियपधता पं०, तं०-माणुसुत्तरे कुण्डलवरे
रुअगवरे” तुर्ये सहस्रे मूर्ध्न्यस्य, मध्ये चतसृणां दिशाम् । अस्ति प्रत्येकमेकैकं, सुन्दरं सिद्धमन्दिरम् ॥ १३ ॥
तानि चत्वारि चैत्यानि, नन्दीश्वराद्रिचैत्यवत् । स्वरूपतश्चतसृणां, तिलकानीव दिक्त्रिधाम् ॥ १४ ॥ चैत्यस्य
तस्यैकैकस्य, प्रत्येकं पार्श्वयोर्द्वयोः । सन्ति चत्वारि चत्वारि, कूटान्यत्रङ्कयानि चै ॥ १५ ॥ विदिक्षु तस्यैव
मूर्ध्नि, स्याद्यतुर्थे सहस्रे । एकैकं कूटं मुत्तुङ्गममधुरिअयाऽञ्चितम् ॥ १६ ॥ पदत्रिंशत्त्रयेषु कूटेषु, तावत्यो दिक्कु-
मारिकाः । वर्त्तन्ति ताश्चतस्रस्तु, द्वीपस्याभ्यन्तरार्द्धके ॥ १७ ॥ तथोक्तं पद्याङ्गे मलयध्वयनवृत्तौ—“मस्मिन्नमरुअ-

१ श्रीमद्भिरभयदेवसूरिभिः त्रिप्रलयवतारताया अविवाशा यथा सूचिता कुण्डलस्थाने तथाऽत्र गङ्गे न विरोधः कोऽपि, अनुयोग-
सूत्रे तु गाथाध्वन्यानुलोभ्येन ‘परमाणु’ इति गाथायां उच्छङ्कणस्य दिक्कादीनामिवापह्णं, द्वादशता तु न कथंचित्सिद्धिः ।

गवत्पथा' इत्यत्र रुचकद्वीपस्याभ्यन्तरार्द्धवासिन्य" इति, एवमावश्यकवृत्त्यादिष्वपि, जम्बूद्वीपमज्ञसिधृत्तौ तु चतुर्विंशत्यधिकचतुःसहस्रप्रमाणे रुचकगिरिविस्तारे द्वितीयसहस्रे चतुर्दिग्वर्त्तिषु कूटेषु पूर्वोदिदिक्क्रमेण चतस्रो वसन्ती"त्युक्तमिति ज्ञेयं, अयं च रुचकद्वीपो, रुचकाब्धिपरिष्कृतः । द्वीपोऽग्रे रुचकवरस्तादृक्प्रपाथो-
धि संयुतः ॥ १८ ॥ ततोऽग्रे रुचकवरावभासद्वीप इष्यते । परिष्कृतोऽसौ रुचकवरावभासवार्द्धिना ॥ १९ ॥ एव-
मन्धिः सूर्यवरावभासोऽन्ते ततः परम् । देवद्वीपः स्थितो देववार्द्धिश्चावेष्ट्य तं स्थितः ॥ २० ॥ नागद्वीपस्तम-
भितो, नागाब्धिश्च ततः परम् । यक्षद्वीपस्तदग्रे च, यक्षोदवारिधिस्ततः ॥ २१ ॥ भूताभिधस्ततो द्वीपस्ततो
भूतोदवारिधिः । स्वयंभूरमणद्वीपः, स्वयंभूरमणाम्बुधिः ॥ २२ ॥ अन्ते स्थितः सर्वगुरुः, क्रोडीकृत्याखिला-
नपि । पितामह इवोत्सङ्गक्रीडत्युग्रपरम्परः ॥ २३ ॥ आसेवितोऽसौ जलधिर्जगत्या, दृढः पतिः सत्कुलभार्य-
मेव । यलीपिनद्धः पलितावदातस्तरङ्गलेखाब्धिकफच्छलेन ॥ २४ ॥ लोकं परीत्यायमलोकमाप्तमिवोत्सुको
लोलतरोर्मिचक्रैः । तस्यौ च रुद्धः प्रियया जगत्या, लोकस्थितिच्छेदकलङ्कभीतेः ॥ २५ ॥ (इन्द्रवज्रा) तस्याः
पुरतलविलया घलया घनाब्धिमुख्या मिथः समुदिता उदिता दिताधैः । ये रक्षयन्ति परितोऽलमलोकसद्गादू,
रत्नप्रभां कुलवधूं स्यविरा इवोच्चैः ॥ २६ ॥ (वसन्त०) विश्वाश्रयदकीर्त्तिकीर्त्ति० सर्गः पूर्त्तिमियाय संप्रति
चतुर्विंशो निसर्गोज्ज्वलः ॥ २७ ॥ इति श्रीलोकप्रकाशे चतुर्विंशतितमः सर्गः । ग्रंथाग्रं ४२७

१ यद्विर्धेर्दिनीनां चतुर्थे सहस्रे अभ्यन्तरवासिनीनां तु द्वितीये सहस्रेऽवस्थानं स्यात् तदा न विरोधः ।

अथ लोकप्रकाशे पञ्चविंशः सर्गः ।

॥ अथैतस्मिन्नेव तिर्यग्लोके सदा प्रतिष्ठितम् । वक्ष्ये चराचरं ज्योतिश्चक्रं गुरूपदेशतः ॥ १ ॥ मेरुमध्याष्टमेदेश-
स्वरूपात् समभूतलात् । सप्तोत्पत्य योजनानां, शतानि नवतिं तथा ॥ २ ॥ ज्योतिश्चक्रोपक्रमः स्यादतीत्योद्ध-
ततः परम् । दशाढ्यं योजनशतमेति सम्पूर्णतामिदम् ॥ ३ ॥ एकादशैकविंशानि, योजनानां शतान्यथ ।
ज्योतिश्चक्रं भ्रमत्यर्चाकू, चक्रवालेन मेरुतः ॥ ४ ॥ तिष्ठत्यलोकतश्चार्वाग, ज्योतिश्चक्रं स्थिरात्मकम् । एकादशै-
र्घोजनानां, नन्येकादशभिः शतैः ॥ ५ ॥ एवं तत् सर्वतो मेरोर्न्यूनार्द्धरश्चुविस्तृतम् । दशाढ्यं योजनशतं, स्यात्
सर्वत्रापि मेदुरम् ॥ ६ ॥ अन्यान्यकाष्ठाश्रयणादाधृत्ताभिर्निरन्तरम् । घटीकाभिर्हरन्तीभिर्जनजीवातुजीवनम्
॥ ७ ॥ लब्धात्मलाभां दिवसनिशामालां सुविभ्रतम् । कुर्वन्तं फलनिष्पत्तिं, विष्वक् क्षेत्रानुसारिणीम् ॥ ८ ॥
नानारकस्थितियुतं, नरक्षेत्रोरूकूपके । कालारघटं भ्रमयन्त्यर्कचन्द्राविधूर्वहाः ॥ ९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
ज्योतिश्चक्रस्यास्य तारापटलं, स्यादधस्तनम् । योजनानां सप्तशत्या, सनवत्या समक्षितेः ॥ १० ॥ योजनैर्दश-
भिस्तस्मादूर्ध्वं स्यात्सूरमण्डलम् । अष्टभिर्योजनशतैरेतच्च समभूतलात् ॥ ११ ॥ अशीत्या योजनैः सूरमण्ड-
लाबन्द्रमण्डलम् । अष्टशत्या योजनानां, साशीत्येदं समक्षितेः ॥ १२ ॥ नवत्या च योजनैस्तसाराधृन्दाध-
स्तनात् । विंशत्या योजनैश्चन्द्रात्ताराधृन्दं तथोर्ध्वगम् ॥ १३ ॥ नवभिर्योजनशतैः, समक्षितेरधस्तनात् । तारा-

घृन्दादशोपेतशतेन च भवेदिदम् ॥ १४ ॥ अत्र सङ्ग्रहणीवृत्त्यादावयं विशेषः—चत्वारि योजनानीन्दोर्गत्वा नक्षत्रमण्डलम् । चतुर्भिर्योजनैस्तस्मादुधानां पटलं स्थितम् ॥ १५ ॥ त्रिभिश्च योजनैः शुक्रमण्डलं बुधमण्डलात् । योजनैस्त्रिभिरतस्मात्, स्याद्वाचस्पतिमण्डलम् ॥ १६ ॥ गुरुणां पटलाद्भौममण्डलं योजनैस्त्रिभिः । त्रिभिश्च योजनैर्भौमात्, स्याच्छनैश्चरमण्डलम् ॥ १७ ॥ विंशत्या योजनैरेतत्, स्थितं शशङ्कमण्डलात् । नवभिर्योजनशतैः, स्थितं च समभूतलात् ॥ १८ ॥ तथाऽऽह सङ्ग्रहणी—“तारविचंदरिक्त्वा बुहसुक्का जीवमंगलसणीया । सगसयनउदस असीद् चउ चउ कमसो तिआ चउसु ॥ १९ ॥” जम्बूद्वीपप्रज्ञसिधुत्तावपि—शतानि सप्त गत्वोर्ध्वं, योजनानां शुवस्तलात् । नवतिं च स्थितास्ताराः, सर्वाधस्तान्नभस्तले ॥ २० ॥ तारकापटलाद्गत्वा, योजनानि दशोपरि । सूरणां पटलं तस्मादशीतिं शीतरोचिपाम् ॥ २१ ॥ चत्वारि तु ततो गत्वा, नक्षत्रपटलं स्थितम् । गत्वा ततोऽपि चत्वारि, बुधानां पटलं भवेत् ॥ २२ ॥ शुक्राणां च गुरुणां च, भौमानां मन्दसंज्ञिनाम् । त्रीणि त्रीणि च गत्वोर्ध्वं, क्रमेण पटलं स्थितम् ॥ २३ ॥ इति ॥ गन्धहस्ती त्वाह—“सूर्याणामधस्तान्मङ्गलाश्चरन्ती”ति, हरिभद्रसूरिः पुनरधस्तने भरण्यादिकं नक्षत्रमुपरितने च स्वात्यादिकमस्तीत्याह, तथा च तदीका—“सत्तहि नउएहिं उण्णि हेट्टिल्लो होइ तलोत्ति, भरणिमाइ जोइसपयो भवतीत्यर्थः, तथोपरितलः स्वात्युत्तरो ज्योतिषां प्रतर इति, तत्त्वं पुनः केवलिनो विदन्तीति सङ्ग्रहणीवृत्तौ, योगशास्त्रचतुर्थप्रकाशवृत्ता-

१ पूर्वं पटलशब्देन स्थितेरुक्तत्वाद् अत्र सूर्यचारापेक्षेणोक्तं पाठेन तारकादीनां चारोऽविवक्षित इति न विरोधः ।

चपि, अत्र सर्वोपरि किल स्वातिनक्षत्रं सर्वेषामग्नौ भरणिनक्षत्रं सर्ववक्षिणो मूलः सर्वोत्तराश्विनीचिरित्युक्त-
 मिति ज्ञेयम् ॥ नक्षत्रपटले सर्वान्तराष्ट्रमभिजिज्ञेयेत् । यगप्यभिजिदावीनि, द्वादशान्तरमण्डले ॥ २४ ॥
 नरन्ति नारगुक्षणि, मेरोर्दिशि तथाप्यधः । योपैकाक्षानक्षत्रापेक्षयाऽन्तः प्रवर्त्तते ॥ २५ ॥ तद्वन्मूलं सर्व-
 बाह्यं, गद्यप्यष्टममण्डले । बहिःशरणगुह्यनि स्युर्गुणशीर्षादिकानि पट्ट ॥ २६ ॥ तथाप्यपरयाह्यक्षीपेक्षयाऽम्भो-
 निपेदिशि । कृत्तिगृह्णिस्ताररति, ततस्तादृशमीरितम् ॥ २७ ॥ ज्योतिश्चक्रदशोपेतशतयोजनमेदुरे । नक्षत्र-
 पटलांशो गभगुर्गोजनमेदुरः ॥ २८ ॥ तस्योपरितले स्वातिर्भरणी स्यादधस्तले । एवं नक्षत्रपटलं, चिह्नैश्चतुर्भि-
 रङ्कितम् ॥ २९ ॥ इवमर्थतो जम्बूद्वीपप्रशसिद्युत्तौ । चरज्योतिश्चक्रगता, अपि प्रोक्ता ध्रुवा स्थिराः । तत्पार्श्ववर्तिन-
 स्तारास्तानेयानुधमन्ति न ॥ ३० ॥ ज्योतिश्चक्रे नरन्यस्मिन्, ज्योतिष्काः पञ्चधा सुराः । विमानैः स्वैश्चन्द्र-
 सूर्यमहानक्षत्रतारकाः ॥ ३१ ॥ पञ्चानामप्यर्थेतेषां, विमानान्यनुकुर्वते । संस्थानेन कपित्थस्य, फलमुत्तानमद्धितम्
 ॥ ३२ ॥ ननु ज्योतिर्विमानानि, कपित्थाद्धीकृतीनि चेत् । सूर्यचन्द्रविमानानां, स्थूलानामपि तादृशम् ॥ ३३ ॥
 पाणमस्तु दूरतगा, मस्तकोपरिपत्तिनाम् । वर्तुलत्नप्रतिभासोऽधोवर्त्तिषु जनेष्वयम् ॥ ३४ ॥ यत्कपित्थफला-
 ऽप्याप्यूर्ध्वं दूरं कृतस्थितेः । परभागादर्शनतो, वर्तुलत्वमवेक्ष्यते ॥ ३५ ॥ किन्तूदयास्तसमये, तिर्यक् चक्रमणे
 न तथा तानि दृश्यन्ते, तिर्यक्क्षेत्रस्थितान्यपि ? ॥ ३६ ॥ अत्रोच्यते—सामस्येन कपित्थाद्धफलाका-
 ऽप्याप्यपि न । किन्त्यमीषां विमानानां, पीठानि तादृशान्यथ ॥ ३७ ॥ प्रासादाथैतदुपरि, तथा कथंचन

स्थिताः । यथा पीठैः सहाकारो, भूम्ना चतुलतां श्रयेत् ॥ ३८ ॥ एकान्ततः समवृत्ततया तु दूरभावतः । चन्द्रादि-
मण्डलाकारो, जनानां प्रतिभासते ॥ ३९ ॥ तथाहुः विशेषणवतीकाराः—“अद्वकविट्टागारा उदयत्थमणम्मि
कह न दीसंति । ससिसूराण विमाणहं तिरियखेत्तट्टियाहं च ॥ १ ॥ उत्ताणद्वकविट्टागारं पीढं तदुवरि पासाओ ।
वट्टालेखेण तओ समवट्ठं दूरभावाओ ॥ २ ॥ विशेषथात्र प्रज्ञापनासूत्रे—“जे य गहा जोइसम्मि चारं चरंति
केज अगतिरितिया अट्टावीसतिविहाणद्वखत्तदेवगणा(त्ते) णाणासंठाणसंठिया य,” जीवाभिगमवृत्तावपि—तथा
ये ग्रहा ज्योतिश्चक्रे चारं चरन्ति केतवो ये च बाह्यद्वीपसमुद्रेष्वगतिरतिका ये चाष्टार्यिंशतिदेयनक्षत्रगणास्ते
सर्वेऽपि नानाविधसंस्थानसंस्थिताः, चक्षब्दांस्तप्तपनीयवर्णाश्च ॥ एकस्य योजनस्यांशानेकपट्टिसमुद्भवान् ।
पट्टपञ्चाशत्तमिन्दोः स्याद्विमानं विस्तृतायतम् ॥ ४० ॥ अंशानेतादृशानष्टार्यिंशतिं तत् समुच्छ्रितम् । सर्वे
ज्योतिर्धिमाना हि, निजव्यासार्द्धमुच्छ्रिताः ॥ ४१ ॥ अष्टचत्वारिंशतं प्रागुक्तांशान् विस्तृतायतम् । विवस्वन्म-
ण्डलं भागाँश्चतुर्विंशतिमुच्छ्रितम् ॥ ४२ ॥ विशेषतस्तु—चतुर्दश शतान्यष्टपट्टिः क्रोशास्तथोपरि । धनुःशता
सप्तदश, चतुर्युक्ताः करत्रयम् ॥ ४३ ॥ अङ्गुलाः पञ्चदश च, चत्वारः साधिका यवाः । ततायतं चन्द्रविम्बमु-
त्सेधाङ्गुलमानतः ॥ ४४ ॥ शतानि द्वादशैकोनपट्टिः क्रोशास्तथोपरि । चापा द्वात्रिंशत्रिहस्ती, त्रयोऽङ्गुलाश्च
साधिकाः ॥ ४५ ॥ ततायतं सूर्यविम्बमुत्सेधाङ्गुलमानतः । परिक्षेपस्तु विज्ञेयः, स्वयमेवानयोर्द्वयोः ॥ ४६ ॥
प्रमाणङ्गुलजक्रोशद्वयमायतविस्तृताः । स्युर्ग्रहाणां विमानास्ते, क्रोशमेकं समुच्छ्रिताः ॥ ४७ ॥ नक्षत्राणां

विमानाश्च, क्रोशमायतविस्तृताः । क्रोशाद्धशुच्छिताः प्रोक्ताः, प्रमाणाहुलमानतः ॥ ४८ ॥ प्रमाणाहुलजे-
 प्वाससहस्रायतविस्तृताः । ताराविमानाः स्युः पञ्चशतचापसमुच्छिताः ॥ ४९ ॥ एतच्च तारादेवानामुत्कृष्ट-
 स्थितिशालिनाम् । परीमाणं विमानानां, जघन्यायुर्जुषां पुनः ॥ ५० ॥ विमाना धनुषां पञ्च, शतान्यायतवि-
 स्तृताः । तेषामर्द्धतृतीयानि, शतानि पुनरुच्छिताः ॥ ५१ ॥ तथा च तत्त्वार्थमाख्यम्—“सर्वोत्कृष्टायास्ताराया
 अर्द्धक्रोशो जघन्यायाः पञ्च धनुःशतानि, विष्कम्भाद्धयाहल्याश्च भवन्ति सर्वे,” नरक्षेत्रानु परतो, मानमेपां
 यथाक्रमम् । एतद्वर्द्धप्रमाणेन, विज्ञेयं स्यायिनां सदा ॥ ५२ ॥ तथोक्तम्—“नरखेत्ताउ बर्हि पुण अद्धपमाणा
 ठिया निधं” योगशास्त्रे चतुर्थप्रकाशदृत्तौ तु—“मानुषोत्तरात्परतश्चन्द्रसूर्या मनुष्यक्षेत्रीयचन्द्रसूर्यप्रमाणा”
 इत्युक्तमिति ज्ञेयम्, निरालम्बान्यनाधाराण्यविश्रामाणि यद्यपि । चन्द्रादीनां विमानानि, चरन्ति स्वयमेव
 हि ॥ ५३ ॥ तथापीदृक्षाभियोग्यनामकर्मानुभावतः । स्फारितस्कन्धशिरसः, सिंहाद्याकारधारिणः
 ॥ ५४ ॥ अपरेषु सजातीयहीनजातीयनाकिषु । निजस्फातिप्रकटनादत्यन्तं प्रीतचेतसः ॥ ५५ ॥ स्थित्वा
 स्थित्वाऽथो वहन्ते, निर्जरा आभियोगिकाः । तदेककर्माधिकृताः, सर्वदाऽखिन्नमानसाः ॥ ५६ ॥ त्रिभिर्वि-
 शेषकम् ॥ प्रत्यक्षं वीक्ष्यमाणत्वाच्चैतन्नोपपद्यते । अस्मिन्मनुष्यलोकेऽपि, केचिद्यथाऽऽभियोगिकाः ॥ ५७ ॥
 तादृक्कर्मानुभावेनानुभवन्तोऽपि दासताम् । सजातीयेतरैर्पूषैर्दर्शयन्तः स्वैर्भवम् ॥ ५८ ॥ ख्यातस्य नेतुरस्य

१ धेनवानामपेक्ष्य चन्द्रसूर्यमानार्थमेतत्, न त्वत्र विमानाणामाद्यतिदेश इति ।

श्लोकप्रकाशे
२५ सर्गे
न्योतिष्काः
३५३ ॥

सः, संमता इति सम्मदात् । रथादिलग्रा धावन्तः, सेवन्ते स्वमधीभ्वरम् ॥ ५९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ नीचो-
त्तमानि कृत्यानि, प्रोक्तानि स्वामिना मनाक् । धावन्तः पञ्चपा एकपदे कुर्वन्ति हर्षिताः ॥ ६० ॥ तथाह तत्त्वा-
र्थभाष्यम्-“अमूनि च ज्योतिष्कविमानानि लोकस्थित्या प्रसक्तावस्थितगतीन्यपि ऋद्धिविशेषदर्शनार्थ-
माभियोग्यनामकस्मोदयाच्च नित्यं गतिरतयो देवा वहन्ती”ति । तत्रापीन्दुविमानस्य, पूर्वस्यां सुभगाग्रिमाः ।
गोक्षीरफेनशीतांशुदधिशङ्खतलोच्चलाः ॥ ६१ ॥ तीक्ष्णवृत्तस्थिरस्थलदंष्ट्राङ्कुरवराननाः । रक्तोत्पलदलका-
रलोला ललिततालवः ॥ ६२ ॥ क्षौद्रपिण्डपिंगलाक्षाः, पूर्णोत्स्कन्धवन्धुराः । सल्लक्षणस्वच्छसदाः, पुच्छातुच्छ-
श्रियोद्भवाः ॥ ६३ ॥ तपनीयमयमौढचित्रयोक्रकयन्त्रिताः । सलीलगतयः स्फारबलवीर्यपराक्रमाः ॥ ६४ ॥
सिंहनादैः कृताह्लादैः, प्ररयन्तो दिशो दश । चतुःसहस्रप्रमिता, वहन्ति सिंहनिर्जराः ॥ ६५ ॥ पञ्चभिः कुल-
कम् ॥ दक्षिणस्यां स्थूलवक्षमयं कुम्भस्थलोदुराः । खरं कुण्डलितोदण्डशुण्डामण्डलमण्डिताः ॥ ६६ ॥ तपनी-
यमयभ्रोत्राशलाश्चल्पचञ्चवः । सुवर्णखचितप्रान्तसदन्तमुशालद्वयाः ॥ ६७ ॥ भूरिसिन्दूरशिरसश्चलचामर-
यः । सुवर्णकिङ्किणीकीर्णमणित्रैवेयको ग्रभाः ॥ ६८ ॥ रूप्यरञ्जुलसदृघण्टायुगलध्वनिमञ्जुलाः । वैडूर्यद-
दण्डांशुतीव्रवक्षमयाङ्कुशाः ॥ ६९ ॥ पुनः पुनः परावृत्तपुच्छपुष्टा महोन्नताः । कूर्माकारक्रमा चल्युगतयः
परयिक्रमाः ॥ ७० ॥ विमानानि शशाङ्कानां, वहन्ति गजनिर्जराः । घनवन्मञ्जुगर्जन्तश्चतुःसहस्रसस्मिताः
॥ ७१ ॥ पद्भिः कुलकम् ॥ प्रतीच्यां सुभगाः श्वेता, दृष्यत्कुदसुन्दराः । अयोधनघनस्थूलतनयः पूर्णलक्षणाः

वहिज्योति-
ष्कर्णानं सिं-
हगजवाह-
नवर्णनं च

२०

२५
॥३०३॥
२७

॥ ७२ ॥ अत्यन्तकमनीयौष्टाः, फट्रेपन्नप्रिताननाः । सुलिग्धलोमद्युतयः, पीनवृत्तकर्दीतदाः ॥ ७३ ॥ सुपाश्व्या
मांसलस्कन्धाः, प्रलम्बपुच्छपेशलाः । तुल्यातितीक्ष्णशृङ्गाया, नानागतिविशारदाः ॥ ७४ ॥ तपनीयोद्भूतजि-
ह्वातालवो वज्रजित्खुराः । स्फाटिकस्फारदशना, गम्भीरोर्जितगर्जिताः ॥ ७५ ॥ सौवर्णभूषणा रत्नकिङ्किणी-
मालभारिणः । चतुःसहस्रसङ्ख्यास्तान्युद्ग्रहन्ति धृपामराः ॥ ७६ ॥ पञ्चभिः कुलकम् ॥ उदीच्यां सुप्रभाः श्वेताः,
युवानः पीवरोन्नताः । मल्लिकापुष्पशुभ्राक्षाः, साक्षात्तार्थ्याग्रजा इव ॥ ७७ ॥ अभ्यस्तनानागमना, जयनाः
पवना इव । धायनोल्लङ्घनक्रीडाकूर्ध्नादित्तश्रमाः ॥ ७८ ॥ लक्षणोपेतसर्वाङ्गाः, शस्त्रविस्तीर्णक्रेसराः । व्यञ्ज-
यन्तश्चलत्पुच्छचामरेणाश्वराजताम् ॥ ७९ ॥ तपनीयखुराजिह्वातालवः स्यासकादिभिः । रम्या रत्नमयैर्वक्त्र-
लाटादिविभूषणैः ॥ ८० ॥ हरिमेलकगुच्छेन, मूर्ध्नि निर्मितशेखराः । हर्षहेपितहेलाभिः, पूरयन्तोऽभितोऽम्बरम्
॥ ८१ ॥ चत्वार्येव सहस्राणि, हयरूपभृतः सुराः । सुधांशूनां विमानानि, वहन्ति सुदिताः सदा ॥ ८२ ॥ प्रङ्घिः
कुलकम् ॥ सूर्योदयाद्वृत्ता प्राची, यथाऽन्यदेहिनां तथा । ज्योतिष्काणां निश्चितैचं, न सम्भवति यद्यपि ॥ ८३ ॥
चन्द्रादीनां तथाऽप्येषां, या दिग्गन्तुमभीप्सता । सा प्राची स्यान्निमित्तज्ञैः, क्षुतादौ कल्प्यते यथा ॥ ८४ ॥
ततस्तदनुसारेण, दिशोऽन्या दक्षिणादिकाः । विमानवाहिनामेव, सूक्तः प्राग्दिग्गचिनिश्चयः ॥ ८५ ॥ पौडशैवं
सहस्राणि, कृतसिंहादिमूर्त्तयः । विमानान्यमृतांशूनां, वहन्ति त्रिदशाः सदा ॥ ८६ ॥ अनेनैव दिक्कर्मण,
विमानान् भास्यतामपि । वहन्त्येतावन्त एव, सिंहाद्याकृतयः सुराः ॥ ८७ ॥ वहन्ति च विमानानि, ग्रहाणां

तादृशाः सुराः । दे द्वे सहस्रे प्रत्याशं, सहस्राण्यष्ट तेऽखिलाः ॥ ८८ ॥ उद्वहन्ति च नक्षत्रविमानांस्तादृशाः
सुराः । स्थिताः प्रत्याशमेकैकं, सहस्रप्रमिताः सदा ॥ ८९ ॥ समुद्वहन्ति प्रत्याशं, पञ्चपञ्चशताः स्थिताः । तार-
काणां विमानानि, सिंहाद्याकृतयोऽमराः ॥ ९० ॥ सर्वेभ्यो मन्दगतयः, शशाङ्काः शीघ्रगास्ततः । तिग्मत्विपो
ग्रहास्तेभ्यः, ख्याताः सत्वरगामिनः ॥ ९१ ॥ विशेषस्त्वेष तत्रापि, सर्वाल्यगतयो बुधाः । तेभ्यः शुक्राः शीघ्र-
तरास्तेभ्योऽपि क्षितिस्त्वनवः ॥ ९२ ॥ प्रकृष्टगतयस्तेभ्यः, सुराचार्यास्ततोऽपि हि । ख्याताः शनैश्चराः क्षिप्रगत-
यस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ९३ ॥ तेभ्यस्त्वरितयायीनि, नक्षत्राणि ततोऽपि च । तारकाः क्षिप्रगतयो, निर्दिष्टाः स्पष्ट-
दृष्टिभिः ॥ ९४ ॥ सर्वेभ्योऽप्येवमल्पिष्ठगतयोऽमृतभानवः । सर्वेभ्यः क्षिप्रगतयस्तारकाः परिकीर्त्तिताः ॥ ९५ ॥
जम्बूद्वीपेऽथ ताराणामेषां द्वेधा मिथोऽन्तरम् । निर्व्याघातिकमित्येकं, परं व्याघातसम्भवम् ॥ ९६ ॥ तत्र
मध्यस्थशैलादिव्यवधायकनिर्मितम् । व्याघातिकमन्तरं स्याद्वितीयं तु स्वभावजम् ॥ ९७ ॥ स्याद् द्विवैकैकमप्ये-
तज्जघन्योत्कृष्टभेदतः । एवं चतुर्विधं ताराविमानानां मिथोऽन्तरम् ॥ ९८ ॥ तत्र च-शतानि पञ्च धनुषां,
स्वाभाविकं जघन्यतः । उत्कर्षतो द्वे गव्यूते, जगत्स्वाभाव्यतस्तथा ॥ ९९ ॥ जघन्यतो योजनानां, संपदृपष्टि
शतद्वयम् । व्याघातिकमन्तरं स्याद्भावना तत्र दृश्यते ॥ १०० ॥ चत्वारि योजनशतान्युत्तुङ्गो निपधाचलः ।
कूटान्यस्योपरि पञ्चशततुङ्गानि तानि च ॥ १०१ ॥ विष्कम्भायामतः पञ्च, योजनानां शतान्यधः । मध्यदेशे पुनः
पञ्चससत्याढ्यं शतत्रयम् ॥ १०२ ॥ उपर्यर्द्धतृतीयानि, शतान्यथ स्वभावतः । विमुञ्च्यः योजनान्यष्टाष्टैतेषां

पार्श्वयोर्द्वयोः ॥ १०३ ॥ परिभ्रमन्ति ताराणां, विमानानि भवेत्ततः । तेषां प्राशुदितं व्याघातिकं जघन्यम-
 न्तरम् ॥ १०४ ॥ योजनानां सहस्राणि, द्वादश द्वे शते तथा । द्विचत्वारिंशदधिके, ज्येष्ठं व्याघातिकान्तरम् ॥ १०५ ॥
 एतत्ताराविमानानां, स्यान्मेरौ व्यवधायके । यद्योजनसहस्राणि, दशासौ विस्तृतायतः ॥ १०६ ॥ एकादश
 शतान्येकविंशान्यस्माच्च दूरतः । अमन्युभयतस्तारास्ततः स्यादुक्तमन्तरम् ॥ १०७ ॥ यद्यप्यूर्ध्वं सनवतेः, सप्तशत्या
 व्यतिक्रमे । मेरौ यथोक्तौ न व्यासायामौ सम्भवतो यतः ॥ १०८ ॥ नवैकादशजा अंशा, योजनान्येकसप्ततिः ।
 इयद्भूतिष्ठविष्कम्भायाभादत्रास्य हीयते ॥ १०९ ॥ परमुक्तमिदं खलपोनताया अविचक्षया । अन्यथा प्रत्यवस्थानं,
 श्रेयं चाऽस्य बहुश्रुतात् ॥ ११० ॥ एवं जम्बूद्वीप एव, विशेषं तारकान्तरम् । लवणाब्धिप्रभृतिषु, त्वेतदुक्तं
 न हृदयते ॥ १११ ॥ तथोक्तं सङ्ग्रहणीसूत्रे—“तारस्य य तारस्य य जम्बूद्वीपमि अंतरं गुरुयं ।” जम्बूद्वीपप्रश-
 सिस्तूत्रेऽपि—“जम्बूद्वीपे नं दीपे ताराए २ केयइए अथाहाए अंतरे पणसे १” इत्यादि । अमी विमानाः सर्वेऽपि,
 समन्ततः प्रसृत्वरैः । अत्युज्ज्वलाः प्रभापूरैर्दूरीकृततमोऽङ्कुराः ॥ ११२ ॥ आश्चर्यकृन्नृत्तरत्नखर्णविच्छिस्ति-
 शालिनः । वातोद्धूतवैजयन्तीपताकाकान्तमौलयः ॥ ११३ ॥ छत्रातिच्छत्रकोपेताः, खर्णरत्नयिनिर्मितैः । स्तूपि-
 काशिखरैः शस्ताः, सुखस्पर्शाः समन्ततः ॥ ११४ ॥ विफल्वरैः शतपत्रैः, पुण्डरीकैश्च पुण्ड्रकैः । रत्नादेचन्द्रै-
 रम्याश्च, विविधैर्मणिदामभिः ॥ ११५ ॥ अन्तर्बहिस्तपनीयवालुकामस्तदोद्भटाः । रत्नस्तम्भशतोदञ्चन्मरीचि-

१ सामान्येन ज्योतिषां. मेरोत्वाया एकविंशत्यधिकैकादशशतमिता, ताराणां किञ्चिद्दूरोऽवस्थानाद्देमन्तरं स्यात् ।

नरुचरयः ॥ ११६ ॥ तत्र स्वस्थिमानेषु, स्वस्वोत्पादास्पदेषु च । उत्पद्यन्ते ज्योतिषिकाः, स्वस्वपुण्यानुसारतः ॥ ११७ ॥
 ज्योतिश्चक्राधिपौ तत्र, महान्तौ शशिभास्करो । सामानिकसहस्राणां चतुर्णामात्मरक्षिणाम् ॥ ११८ ॥ षोड-
 शानां सहस्राणां, पर्पदां तिसृणामपि । सेनापतीनां सप्तानां, सैन्यानामपि तावताम् ॥ ११९ ॥ तथा सपरिवाराणां,
 महिषीणां चतसृणाम् । ज्योतिर्विमानकोटीनामीशाने पुण्यशालिनौ ॥ १२० ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ सभायामभ्य-
 न्तरायामेतयोः सन्ति नाकिनाम् । अष्टौ सहस्राणि पत्योपमाद्धस्थितिशालिनाम् ॥ १२१ ॥ निर्जराणां सह-
 स्राणि, दश मध्यमपर्पदि । न्यूनपत्योपमाद्धायुःशालिनां गुणमालिनाम् ॥ १२२ ॥ द्वादशश्च सहस्राणि, देवानां
 वाद्यपर्पदि । सातिरेकपत्ययतुर्विभागस्थितिधारिणाम् ॥ १२३ ॥ देवीनां शतमेकैकं, पर्पदस्त्वस्ति तिसृष्वपि ।
 तासां स्थितिः क्रमात्पत्योपमत्तुर्ध्वलचोऽधिकः ॥ १२४ ॥ एष एव परिपूर्णो, देशन्यूनोऽयमेव च । इयं च
 जीवाभिगमातिदिष्टाऽसां स्थितिः किल ॥ १२५ ॥ जम्बूद्वीपप्रज्ञसिद्ध्यसङ्ग्रहण्याद्यभिप्रायेण तु चन्द्रसूर्यवि-
 मानेषु जघन्यतोऽपि पत्योपमचतुर्थभाग एव स्थितिः किल उक्तेति ज्ञेयम् ॥ तुभ्या तुदिता पर्वाभिधा एता भव-
 न्त्यथ । सूर्येन्द्रोः सामानिकानां, स्त्रीणामपि सभा इमाः ॥ १२६ ॥ ननु पर्पदत्रयं सर्वसुरेन्द्राणां निरूप्यते ।
 विशेषस्तत्र क इवान्तर्मध्यवाह्यपर्पदाम् ! ॥ १२७ ॥ अत्र द्रुमः-शीघ्रमभ्यन्तरा पर्पदाहृतोऽपैति नान्यथा । प्रभोरा-
 कारणरूपं, गौरवं सा यतोऽर्हति ॥ १२८ ॥ मध्यमा पर्पदाहृताऽनाहृताऽप्युपसर्पति । सा मध्यमप्रतिपत्तिविषयो
 यदधीशितुः ॥ १२९ ॥ अनाहृतैव वाह्यातु, पर्पदायाति सत्वरम् । कदापि नायकाह्वानगौरवं सा हि नाहति

॥ १३० ॥ यद्वोत्पन्ने कार्यजाते, प्रागालोचयति प्रभुः । यथा स्फीतधिया संसत्, साऽभ्यन्तरा सगौरवा ॥ १३१ ॥
निर्णीतमेतदस्माभिः, कृते चास्मिन्नयं गुणः । एतच्च नैव कर्त्तव्यं, दोषोऽस्मिन् विहिते ह्ययम् ॥ १३२ ॥ इत्थमा-
लोचितं पूर्वं, यथा सह प्रपञ्चयेत् । गुणदोषोद्भावनात्सा, मध्यमा नातिगौरवा ॥ १३३ ॥ आलोचनागौरवात्तु,
वाह्या बाह्या भवेत्सभा । कर्त्तव्यमेतशुष्माभिरित्याज्ञामेव साऽर्हति ॥ १३४ ॥ च्युते चन्द्रेऽथवा भानौ, याचन्नो-
त्पद्यतेऽपरः । तावदिन्द्रविरहिते, काले तत्स्थानकस्थितिम् ॥ १३५ ॥ सामानिकाः ससुदिताश्चत्वारः पञ्च चोत्तमाः ।
पालयन्ति राज्यमिव, शून्यं प्रधानपूरुषाः ॥ १३६ ॥ इन्द्रशून्यश्च कालः स्याज्जन्यः समयावधिः । उत्कर्षतश्च
पणमासानित्युक्तं सर्वदर्शिभिः ॥ १३७ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमसूत्रे जम्बूद्वीपप्रज्ञसिसूत्रेऽपि—“तेसि णं भंते ।
देवाणं इंद्रे सुए से कहमियाणि पकरेंति ?” इत्यादि । ज्योतिष्काः पञ्चधाऽप्येते, देवाश्चन्द्रार्यमादयः ।
विशिष्टवस्त्राभरणकिरणोज्ज्वलभूषणाः ॥ १३८ ॥ नानानूत्रनशास्त्रमौलिमण्डितमौलयः । सौन्दर्यलक्ष्मीकलिता,
द्योतन्ते ललितद्युतः ॥ १३९ ॥ तत्र चन्द्रमसः सर्वे, प्रभामण्डलसन्निभम् । मुकुटाग्रे दधत्यङ्गं, सचन्द्रमण्ड-
लाकृतिम् ॥ १४० ॥ सूर्यास्तु चिह्नं दधति, मुकुटाग्रप्रतिष्ठितम् । विचखन्मण्डलाकारं, प्रभाया इव मण्डलम्
॥ १४१ ॥ एवं स्वस्वमण्डलानुकारिचिह्नाद्यमौलयः । शीतोग्रभानुवज्जेष्या, ग्रहनक्षत्रतारकाः ॥ १४२ ॥ तथा च
तत्त्वार्थभाष्यम्—“मुकुटेषु शिरोमुकुटोऽपगृहिभिः प्रभामण्डलकल्पैरुज्ज्वलैः सूर्यचन्द्रग्रहनक्षत्रतारामण्डलैर्यथास्वं
चिह्नैर्विराजमाना द्युतिमन्तो ज्योतिष्का भवन्ती”ति, अत्र शिरोमुकुटोऽपगृहिभिरिति मुकुटाग्रभागवर्त्तिभिरिति ।

अन्धान्तरे पुनरुक्तमेते चन्द्रार्थमादयः । खनामाङ्कप्रकटितं, मुकुटं सृष्टिं चित्रति ॥ १४३ ॥ तयोक्तं जीवाभि-
गमवृत्तौ—“सर्वेऽपि प्रत्येकं नामाङ्केन प्रकटितं चिह्नं मुकुटे येषां ते तथा, किमुक्तं भवति ?—चन्द्रस्य मुकुटे चन्द्रम-
ण्डलं लाट्टछनं खनामाङ्कप्रकटितं, सूर्यस्य सूर्यमण्डलं, ग्रहस्य ग्रहमण्डलं” मित्यादि, प्रज्ञापनायामपि, ‘पत्तेयना-
मंफपायडियचिधमडडा’ इति । उक्तसखणवर्णाङ्का, सर्वे ज्योतिषिकामराः । पञ्चवर्णाः पुनरमी, तारकाः परिकी-
र्तिताः ॥ १४४ ॥ सर्वेभ्योऽल्पपद्वयस्तारास्तेभ्यो नक्षत्रनिर्जराः । महर्द्विका ग्रहास्तेभ्यो, भवन्ति प्रसुरद्वयः ॥ १४५ ॥
ग्रहेभ्योऽपि विचखन्तो, महर्द्विकास्ततोऽपि च । ज्योतिश्चक्रस्य राजानो, राजानोऽधिककस्तद्वयः ॥ १४६ ॥
चतस्रोऽग्रमहिष्यः स्युः, शीतांशोस्ताश्च नामतः । चन्द्रप्रभा च ज्योत्स्नाभाऽप्यर्धिमाला प्रभङ्कुरा ॥ १४७ ॥
सान्प्रतं तु—एताः पूर्वमेवेऽरक्षुपुर्या बृद्धकुमारिकाः । चन्द्रप्रभादिखाख्यानुरूपारूप्यपितृकाः स्मृताः ॥ १४८ ॥
चन्द्रश्रीप्रभृतिखाख्यातुल्याख्यमातृकाः क्रमात् । पुष्पचूलार्थकाशिष्याः, श्रीपार्श्वार्त् प्राप्तसंयमाः ॥ १४९ ॥
किञ्चिद्विराध्य चारित्रमप्रतिफम्य पाक्षिकीम् । कृत्वा संलेखनां मृत्वा, विमाने चन्द्रनामनि ॥ १५० ॥ चन्द्राग्र-
महिषीत्येनोत्पन्नाः सिंहासनेषु च । भान्ति खाख्यासमाख्येषु, भर्तृस्थित्यर्द्धजीविताः ॥ १५१ ॥ सूर्याग्रमहि-
षीणामप्येवं चरितमूल्यान् । किन्तु ता मयुरापर्यामभूवन् पूर्वजन्मनि ॥ १५२ ॥ एकैकस्याः पट्टदेव्याः, परि-
वारः पृथक् पृथक् । चत्वार्येव सहस्राणि, देवीनामुत्कटस्त्रियाम् ॥ १५३ ॥ एवमुक्तप्रकारेण, सपूर्वापरमीलने ।
स्युः पत्नीनां सहस्राणि, पोटशानुष्णरोचिषः ॥ १५४ ॥ तथैकैकाऽग्रमहिषी, प्रागुक्ता शीतरोचिषः । भर्तृस्तथा-

विधामिच्छामुपलभ्य रतक्षणे ॥ १५५ ॥ विलासहासललितान्, सलीलादग्रविभ्रमान् । देवीसहस्रांश्चतुरः, स्वात्म-
तुल्यान् विकुर्वयेत् ॥ १५६ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमसूत्रे—“पञ्च णं ताओ एगमेगा देवी अन्नाइं चत्तारि देवीसह-
स्साइं परिवारं विउवित्तए” इति । यत्तु जम्बूद्वीपप्रज्ञसिसूत्रे “पञ्च णं ताओ एगमेगा देवी अन्नं देविसहस्रं विउवि-
त्ताए” इति उक्तं तदिदं मतान्तरं ज्ञेयम् ॥ तदेतच्चन्द्रदेवस्यान्तःपुरं परिकीर्तितम् । सिद्धान्तभाषया चैतत्तुटिकं
परिभाषितम् ॥ १५७ ॥ उक्तञ्च जीवाभिगमचूर्णौ—“त्रुटिकमन्तःपुरमपदिश्यते” इति । ज्योतिर्लोकन्द्रस्य सूर्यस्याप्येव-
मन्तःपुरस्थितिः । तावान् देवीपरिवारो, विकुर्वणाऽपि तावती ॥ १५८ ॥ नाम्नाऽर्काग्रमहिष्यस्तु, प्रोक्तास्तीर्थ-
करैरिमाः । सूर्यप्रभा चातपानाऽथार्थिर्मालिः प्रभङ्कुरा ॥ १५९ ॥ अनेनान्तःपुरपरिच्छेदेनेन्दुदिवाकरो । नित्यं
परिप्लुतौ स्वस्वविमानान्तर्यथासुखम् ॥ १६० ॥ सुधर्मायां संसदीन्दुसूर्यसिंहासने स्थितौ । हृद्यतोद्यनादभिभ्र-
र्गतिः स्फूर्तिश्च नाटकैः ॥ १६१ ॥ सुज्ञानौ दिव्यविषयोपभोगान् भाग्यभासुरौ । न जानीतो व्यतीतानि, संवत्स-
रशतान्यपि ॥ १६२ ॥ न शक्नुतः सुधर्मायां, परं कर्तुं रतिक्रियाम् । तन्नासन्नजिनसक्थ्याशातनाभयभीरुतौ
॥ १६३ ॥ सन्ति ह्यत्र माणवकचैत्यस्तम्भे स्वयम्भुवाम् । यात्रिकेषु समुद्गेषु, सक्थीनि शिवमीयुपाम् ॥ १६४ ॥
तानि चेन्द्रोश्च भानोश्च, परेषामपि नाकिनाम् । बन्दनीयानि पूज्यानि, स्तुत्यानि जिनचैत्यवत् ॥ १६५ ॥ एवं
ग्रहाणां नक्षत्रतारकाणामपि स्फुटम् । चतस्रोऽग्रमहिष्यः स्युः, तासां नामान्यमूनि च ॥ १६६ ॥ विजया वैज-

१ स्वतन्त्रतया चेद्विकुर्वणं स्वकार्ये तदा सहस्रं, प्रभोरिच्छां चानुसृत्य पूर्वोक्तमानमिति ।

यन्ती च, जयन्ती चापराजिता । भवन्यमीषां सर्वेषामप्येतरेव नामभिः ॥ १६७ ॥ अथ चन्द्रविमानेऽस्मिन्, जघन्या नाकिनां स्थितिः । पल्योपमस्य तुर्यांशः, उत्कृष्टाऽथ निरूप्यते ॥ १६८ ॥ एकं पल्योपमं वर्षलक्षेणैकेन साधिकम् । जघन्याऽर्द्धविमानेऽपि, स्थितिश्चन्द्रविमानवत् ॥ १६९ ॥ उत्कृष्टाब्दसहस्रेणाधिकं पल्योपमं भवेत् । यद्यपि स्थितिरर्केन्द्रोः, कनीयसी न सम्भवेत् ॥ १७० ॥ तथाप्येषु विमानेषु, त्रिविधाः सन्ति नाकिनः । विमान-नायकाश्चन्द्रादयस्तत्सदृशाः परे ॥ १७१ ॥ परिवारसुराश्चान्ये, स्युरात्मरक्षकादयः । तत्राधीश्वरतत्तुल्यापेक्षया परमा स्थितिः ॥ १७२ ॥ जघन्यात्मरक्षकादिपरिच्छदव्यपेक्षया । एवं ग्रहविमानादिष्वपि भाव्यं स्थितिद्वयम् ॥ १७३ ॥ चान्द्रे विमाने देवीनां, स्थितिरुक्ता गरीयसी । पल्योपमार्द्धं पञ्चाशत्संवत्सरसहस्रयुक् ॥ १७४ ॥ स्थितिः सूर्यविमानेषु, देवीनां परमा भवेत् । अर्द्धं पल्योपमस्याब्दशतैः पञ्चभिरन्वितम् ॥ १७५ ॥ सूर्यचन्द्रविमानेषु, स्थितिरासां जघन्यतः । पल्योपमचतुर्थांशः, प्रज्ञसो ज्ञानिपुङ्गवैः ॥ १७६ ॥ ग्रहाणां च विमानेषु, देवानामल्पिका स्थितिः । पल्योपमस्य तुर्यांशो, गुर्वी पल्योपमं मतम् ॥ १७७ ॥ स्थितिर्देवीनां तु पल्योपमतुर्गुणो लघुः । तेऽपूत्कृष्टा तु निर्दिष्टा, पल्याद्धं जगदीश्वरैः ॥ १७८ ॥ नक्षत्राणां विमानेषु, जघन्या नाकिनां स्थितिः । पल्योपमचतुर्थांशः, पल्योपमार्द्धमुत्तरा ॥ १७९ ॥ तेषु पल्यस्य तुर्यांशो, देवीनां स्थितिरल्पिका । उत्कृष्टा तु भवेत्तासां, स एव खलु साधिकः ॥ १८० ॥ स्थितिस्ताराविमानेषु, देवानां स्याद्धवीयसी । पल्योपमस्याष्टमोऽंशस्तुर्योऽंशस्तु गरीयसी ॥ १८१ ॥ स्थितिर्देवीनां तु तेषु, लघ्वी दृष्टा जिनेश्वरैः । पल्यस्यैवाष्टमो भागो, गुर्वी स एव साधिकः

॥१८२॥ एषु सूर्याश्चेन्द्रश्च, सर्वस्तोका मिथः समाः । तेभ्यो भानि ग्रहास्तेभ्यस्ताराः सहस्रगुणाः क्रमात् ॥१८३॥
 एते चन्द्रादयः प्रायः, प्राणिनां प्रसवक्षणे । तत्तत्कार्योपक्रमे वा, वर्षमासाद्युपक्रमे ॥ १८४ ॥ अनुकूलाः सुखं
 कुर्युस्तच्चद्रादिमुपागताः । प्रतिकूलाः पुनः पीडां, प्रथयन्ति प्रथीयसीम् ॥१८५॥ ननु दुःखसुखानि स्युः, कर्मोपा-
 तानि देहिनाम् । ततः किमेभिश्चन्द्राद्यैरनुकूलैस्तेतैः ? ॥१८६॥ आनुकूल्यं प्रातिकूल्यमागता अप्यमी किमु । शुभा-
 शुभानि कर्मोणि, व्यतीत्य कर्तुमीशते ? ॥१८७॥ ततो मुधाऽऽस्तामपरे, निर्ग्रन्था निःस्पृहा अपि । ज्योतिःशा-
 खानुसारेण, सुहृत्क्षेपणतत्पराः ॥१८८॥ प्रवाजनादिकृत्येषु, प्रवर्तन्ते शुभाशयाः । स्वामी मेघकुमारादिदीक्षणे
 तत् किमैक्षत ? ॥ १८९ ॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥ अत्रोच्यतेऽपरिचितं श्रुतोपनिषदामयम् । अनाघातगुरुर-
 म्पराणां वाक्यविप्लवः ॥ १९० ॥ श्रूयतामत्र सिद्धान्तरहस्यामृतशीतलम् । अनुत्तरसुराराध्यपारम्पर्यासमुत्तरम्
 ॥ १९१ ॥ विपाकहेतवः पञ्च, स्युः शुभाशुभकर्मणाम् । द्रव्यं क्षेत्रं च कालश्च, भावो भवश्च पञ्चमः ॥ १९२ ॥
 तथोक्तम्—“उदयवलयखओचसमोचसमा जं च कम्बुणो भणिया । दधं खेत्तं कालं भावं च भवं च संपप्य ॥१९३॥”
 यथा विपच्यते सातं, द्रव्यं सकचन्दनादिकम् । गृहारामादिकं क्षेत्रमनुकूलगृहादिकम् ॥ १९४ ॥ वर्षोवसन्तादिकं
 वा, कालं भावं सुखावहम् । वर्णगन्धादिकं प्राप्य, भवं देवनरादिकम् ॥ १९५ ॥ युगम् ॥ विपच्यतेऽसातमपि,
 द्रव्यं खड्गविपादिकम् । क्षेत्रं कारादिकं कालं, प्रतिकूलगृहादिकम् ॥ १९६ ॥ भावमप्रशस्तवर्णगन्धस्पर्शरसा-
 दिकम् । भवं च तिर्यङ्गनरकादिकं प्राप्येति दृश्यते ॥१९७॥ शुभानां कर्मणां तत्र, द्रव्यक्षेत्रादयः शुभाः । विपा-

कहेतयः प्रायोऽशुभानां च ततोऽन्यथा ॥ १९८ ॥ ततो येषां यदा जन्मनक्षत्रादिविरोधभाक् । चारश्चन्द्रार्थ-
मादीनां, ज्योतिःशास्त्रोदितो भवेत् ॥ १९९ ॥ प्रायस्तेषां तदा कर्माण्यशुभानि तयाविधाम् । लब्ध्वा विपाक-
सामग्रीं, विपच्यन्ते तथा तथा ॥ २०० ॥ विपाकानि च तान्येवं, दुःखं दद्युर्महीस्पृशाम् । आधिव्याधिद्रव्यहा-
निकलहोत्पादनादिभिः ॥ २०१ ॥ यदा तु येषां जन्मक्षार्चानुकूलो भवेद्यम् । ग्रहचारस्तदा तेषां, शुभं कर्म
विपच्यते ॥ २०२ ॥ तथा विपकं तद्वत्तेऽङ्गिनां घनाङ्गनादिजम् । आरोग्यतुष्टिपृष्टसमागमादिजं सुखम् ॥ २०३ ॥
एवं कार्याविलम्बेऽपि, तत्तद्भावागता ग्रहाः । सुखदुःखपरीपाके, प्राणिनां यान्ति हेतुताम् ॥ २०४ ॥ तथाऽऽह भ-
गवान् जीवाभिगमः—“रयणियरदिणयराणं नवखत्ताणं महगहाणं च । चारविसेसेण भवे सुहृदुक्खविही
मणुस्साणं ॥ १” अत एव महीयांसो, विवेकोल्लवलेचेतसः । प्रयोजने खल्पमपि, रचयन्ति शुभक्षणे ॥ २०५ ॥
ज्योतिःशास्त्रानुसारेण, कार्यं प्रवाजनादिकम् । शुभे सुहृत्ते कुर्वन्ति, तत एवर्पयोऽपि हि ॥ २०६ ॥ इत्थमेवा-
वर्त्तताऽऽज्ञा, स्वामिनामर्हतामपि । अधिकृत्य शुभं कृत्यं, पाठप्रवाजनादिकम् ॥ २०७ ॥ सुक्षेत्रे शुभतिथ्यादौ,
पूर्वोत्तरादिसम्मुखम् । प्रवाजनवतारोपादिकं कार्यं विचक्षणैः ॥ २०८ ॥ तथोक्तं पञ्चवस्तुके—“एस जिणाणं आणा
खेत्ताईया उ कम्पुणो भणिआ । उदयाइकारणं जं तम्हा सवत्थ जइयद्धं ॥ १ ॥” अर्हदाद्याः सातिशयज्ञाना ये तु
महाशयाः । ते तु ज्ञानवलेनैव, ज्ञात्वा कार्यगतायन्ति ॥ २०९ ॥ अविघ्नां वा सविघ्नां वा, प्रवर्त्तन्ते यथा शुभम् । नापे-
क्षन्तेऽन्यजनवन्मुहूर्त्तादिनिरीक्षणम् ॥ २१० ॥ तद्वदिचिन्त्यापरेषां तु, तथा नौचित्यमञ्चति । मत्तेभस्पद्वयाऽवीना-

मिवाधातो महादुपु ॥ २११ ॥ इदमर्थतो जीवाभिगमवृत्तौ ॥ धरं ज्योतिश्चक्रमेवं, नरक्षेत्रावधि स्मृतम् । ततः परं चालोकान्तं, ज्योतिश्चक्रमवस्थितम् ॥ २१२ ॥ स्थापना । यत्र सन्ति नियताः सुधांशवस्तत्र भूरचलचारुचन्द्रिका । यत्र तीव्ररुचयः सनातनास्तत्र चातपवितानचित्रिताः ॥ २१३ ॥ (रथोद्धता) विभ्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीपांचकेन्द्रान्तिपद्मजश्रीतनयोऽतनिष्ठ विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं यत्कल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे, सम्पूर्णः खलु पञ्चविंशतितमः सर्गो निसर्गोज्ज्वलः ॥ २१४ ॥ इति श्रीलोकप्रकाशे ज्योतिश्चक्रवर्णनो नाम पञ्चविंशतितमः सर्गः ॥ अं० २५६ ॥

अथ ऊर्ध्वलोकनिरूपणामयः षड्विंशः सर्गः ।

जीयात् शङ्खेन्धरः स्वामी, गोस्वामीव नभोभुवि । गावो यस्योर्ध्वलोकोऽपि, चेरुः क्षुण्णतमोऽङ्कुराः ॥ १ ॥ वैमानिकसुरावासशोभासंसारभासुरम् । खरूपमूर्ध्वलोकस्य, यथाश्रुतमथ श्रुये ॥ २ ॥ योजनानां नवशत्या, रुचकोर्ध्वमतिक्रमे । तिर्यग्लोकान्तः स एव, चोर्ध्वलोकादिरिष्यते ॥ ३ ॥ ततो न्यूनससरज्जुप्रमाणः कथितः स च । ईपत्प्राग्भारोर्ध्वभागे, सिद्धक्षेत्रावधिर्मतः ॥ ४ ॥ तथोर्ध्वं च रुचकाचरज्जोरन्ते प्रतिष्ठितौ । सौधमंशाननामानौ, देवलोकौ स्फुरद्गुची ॥ ५ ॥ समश्रेण्या स्थितावर्द्धचन्द्रसंस्थानसंस्थितौ । चिन्त्येते चेत्समुदितौ, तदा पूर्णेन्दुसंस्थितौ ॥ ६ ॥ मेरोर्दक्षिणतस्तत्र, सौधमालयः सुरालयः । ईशानदेवलोकश्च, मेरोरुत्तरतो भवेत् ॥ ७ ॥

प्राक्प्रत्यगायताचेताबुदग्दक्षिणविस्तृतौ । योजनानां कोटिकोट्योऽसंख्ययां विस्तृतायतौ ॥ ८ ॥ निकायभूमि-
काकाराः, प्रस्तदाः स्युस्त्रयोदश । प्रायः परस्परं तुल्यविमानाद्यन्तयोस्तयोः ॥ ९ ॥ प्रत्येकमनयोर्यद्यप्येते सन्ति
त्रयोदश । तथापि होक्वलयस्थित्या यदनयोः स्थितिः ॥ १० ॥ तत्तयोः संयुदितयोस्त्रयोदश विवक्षिताः । अन्ये-
ष्वप्येकवलयस्थितेष्वेवं विभान्यताम् ॥ ११ ॥ त्रयोदशानामप्येषां, मध्य एकैकमिन्द्रकम् । विमानं मौस्तिकमिव,
प्रतरस्वस्तिकोपरि ॥ १२ ॥ उह १ चन्द्रं २ चं रजतं ३, वज्रं ४ वीर्यमथापरम् ५ । वरुणं ६ च तथाऽऽनन्दं ७,
ब्रह्म ८ काञ्चनसंज्ञकम् ९ ॥ १३ ॥ रुचिरं १० चन्द्रसंज्ञं ११ चारुणं १२ दिशाभिधानकम् १३ । त्रयोदशेन्द्रका
एते, सौधर्मेशाननाकयोः ॥ १४ ॥ सनत्कुमारमाहेन्द्रत्यर्गयोः समसंस्थयोः । द्वादश प्रस्तदाः पट्ट ते, ब्रह्मलोके
च केचले ॥ १५ ॥ लान्तके प्रस्तदाः पञ्च, शुक्रं चत्वार एव ते । सहस्रारेऽपि चत्वारः, समथ्रेणिस्थयोस्ततः ॥ १६ ॥
किलानतप्राणतयोरारणान्युतयोरपि । चत्वारश्चत्वार एव, प्रस्तदाः परिकीर्तिताः ॥ १७ ॥ नव त्रैवेयकाणां ते,
पञ्चस्यनुत्तरेषु च । एको द्वापष्टिरिलेयमूर्ध्वलोके भवन्त्यमी ॥ १८ ॥ सौधर्मेशानयोस्तत्र, प्रथमप्रस्तदस्थितात् ।
उटुनाम्नो विमानेन्द्राच्चतुर्विंशं विनिर्गताः ॥ १९ ॥ पङ्क्तिरेकैका विमानैर्द्वारपट्या शोभिता ततः । द्वितीयादि-
प्रस्तदेषु, ताश्चतस्रोऽपि पङ्क्तयः ॥ २० ॥ एकैकेन विमानेन, हीना यावदनुत्तरम् । एवं विमानमेकैकं, दिक्षु तन्ना-
वतिष्ठते ॥ २१ ॥ पाङ्क्तयानां विमानानामाद्यप्रतर्यर्चिनाम् । तिर्यग्लोकावनुवादेन, स्थानमेवं स्मृतं श्रुते ॥ २२ ॥
देववीरे तदैकैकं, नागद्वीपे द्वयं द्वयम् । ततश्चत्वारि चत्वारि, यक्षद्वीपे जिना जगुः ॥ २३ ॥ अष्टाष्टौ भूतपाथोद्यौ,

तानि षोडश षोडश । स्वयंभूरमणदीपे, स्वयंभूवारिधौ ततः ॥ २४ ॥ एकत्रिंशदेकत्रिंशदग्रिमप्रतरेषु च । स्युर्वि-
 मानानि पाङ्क्त्यान्यधःस्यैः पङ्क्तौः सह ॥ २५ ॥ स्थितान्यूर्ध्वसमश्रेण्या, चरमैकैकहानितः । द्वितीयप्रस्तटस्येति,
 स्वयंभूरमणाग्न्युधौ ॥ २६ ॥ त्रिंशत्त्रिंशद्विमानानि, प्रतरेऽनुत्तरे त्वतः । भवेद्विमानमेकैकं, देवद्वीपे चतुर्विंशम्
 ॥ २७ ॥ एवं पङ्क्तिविमानानामन्तरं नियमान्निमधः । असंख्येयानीरितानि, योजनानि जिनेश्वरैः ॥ २८ ॥ पुष्पावः
 कीर्णानां त्वेषां, संख्येययोजनात्मकम् । केषांचित्केषांचिदसंख्येययोजनसंमितम् ॥ २९ ॥ विमानमिन्द्रकं यत्तु,
 प्रतरेष्वखिलेष्वपि । मेरोरूर्ध्वसमश्रेण्या, तदुपर्युपरिस्थितम् ॥ ३० ॥ प्रतरेषु च सर्वेषु, स्युर्विमानाः किलेन्द्रकाः ।
 दृत्तास्तेभ्योऽनन्तरं च, संस्थिता ये चतुर्विंशम् ॥ ३१ ॥ ते त्रिकोणाः प्रतिपङ्क्ति, त्रिकोणानन्तरं पुनः । चतुरस्रा
 विमानाः स्युस्तेभ्यः पुनरनन्तरम् ॥ ३२ ॥ दृत्ता विमानास्तेभ्योऽपि, पुनरुच्यस्यास्ततः पुनः । चतुरस्राः पुनर्दृत्ताः
 पङ्क्तिरेवं समाप्यते ॥ ३३ ॥ दृत्ताश्चतुरस्रा, अग्रिमप्रतरेष्वपि । ज्ञेयाः क्रमेणानैवानुत्तरप्रतरावधि ॥ ३४ ॥
 यदुक्तं—“सर्वेषु पथ्यदेशु मज्जे वटं अणंतरं तंसं । तयणंतर चउरंसं पुणोवि वटं तओ तंसं ॥ ३५ ॥” अथस्तनम-
 स्तरेषु, ये ये दृत्तादयः स्थिताः । तेषामूर्ध्वसमश्रेण्या, सर्वेषु प्रतरेष्वपि ॥ ३६ ॥ दृत्तास्यस्यचतुरस्रा, विमानाः
 संस्थिताः समे । तत एवानुत्तराख्ये, प्रस्तटे स्युश्चतुर्विंशम् ॥ ३७ ॥ विमानानि त्रिकोणानि, दृत्तान्मध्यस्थिते-
 न्द्रकात् । त्रिकोणान्येव सर्वासु, यद्भवन्तीह पङ्क्तौ ॥ ३८ ॥ यदाह—“वटं वटस्सुवारिं तंसं तंसस्स उपपरिं होइ ।
 चउरंसे चउरंसं वटं च विमाणसेढीओ ॥ ३९ ॥” द्वापष्टि १ रेकपष्टिश्च २, पष्टि ३ रेकोनपष्टकिः ४ । तथाऽष्ट ५ सप्त ६

पद ७ पञ्च ८ चतु ९ छि १० द्वे ११ ककाधिकाः १२ ॥ ४० ॥ पञ्चाशदथ पञ्चाशः १३ त्सौधर्मेशानयोः क्रमात् । प्रतरेषु विमानानां, पङ्क्तौ पङ्क्तौ मितिर्मता ॥ ४१ ॥ सखपङ्क्तिविमानानि, विभक्तानि त्रिभिस्त्रिभिः । व्यस्त्राणि चतुरस्त्राणि, वृत्तानि स्युर्यथाक्रमम् ॥ ४२ ॥ त्रिभिर्विभागे शेषं चेदेकमुद्धरितं भवेत् । क्षेप्यं व्यस्त्रेऽथ शेषे द्वे, ते व्यस्त्रचतुरस्त्रयोः ॥ ४३ ॥ प्रतिपङ्क्त्यत्र वक्ष्यन्ते, वृत्तत्रिचतुरस्त्रकाः । चतुर्गुणास्ते प्रतरे, प्रतरे सर्वसंख्यया ॥ ४४ ॥ व्यस्त्राणि चतुरस्त्राणि, प्रतिपङ्क्तयेकविंशतिः । प्रथमप्रस्तटे वृत्तविमानानि च विंशतिः ॥ ४५ ॥ प्रथम-प्रतरे पङ्क्तिविमानाः सर्वसंख्यया । अष्टाचत्वारिंशतैवमधिकं शतयोर्द्वयम् ॥ ४६ ॥ द्वितीयप्रतरे पङ्क्तौ, पङ्क्तौ व्यस्त्रा विमानकाः । एकविंशतिरन्ये च, विंशतिर्विंशतिः पृथक् ॥ ४७ ॥ चतुश्चत्वारिंशमेवं, विमानानां शत-द्वयम् । द्वितीयप्रतरे पङ्क्तिगतानां सर्वसंख्यया ॥ ४८ ॥ तार्त्तरीयके प्रस्तटे तु, चतसृष्वपि पङ्क्तिषु । वृत्तव्यस्त्रच-तुरस्त्रा, विमाना विंशतिः पृथक् ॥ ४९ ॥ चत्वारिंशत्समधिके, द्वे शते सर्वसंख्यया । प्रतरे च तुरीयेऽपि, निखि-लास्त्रपि पङ्क्तिषु ॥ ५० ॥ एकोनविंशतिर्वृत्तास्यस्त्राश्च चतुरस्त्रकाः । विंशतिर्विंशतिः सर्वे, ते पट्त्रिंशं शतद्वयम् ॥ ५१ ॥ पञ्चमे च प्रतिपङ्क्ति, त्रिकोणाः किल विंशतिः । चतुरस्त्राश्च वृत्ताश्च, पृथगेकोनविंशतिः ॥ ५२ ॥ शत-द्वयं च द्वात्रिंशमस्मिन्ते सर्वसंख्यया । पष्ठे च प्रतिपङ्क्त्येते, त्रयेऽप्येकोनविंशतिः ॥ ५३ ॥ अष्टाविंशे द्वे शते चासिद्धमी सर्वसंख्यया । पङ्क्तौ पङ्क्तौ सममे तु, वृत्ता अष्टादश स्मृताः ॥ ५४ ॥ एकोनविंशतिस्यस्त्राश्चतुरस्त्राश्च तत्र च । सर्वाग्नेण विमानानां, चतुर्विंशं शतद्वयम् ॥ ५५ ॥ प्रतिपङ्क्त्यष्टमे व्यस्त्राः, प्रोक्ता एकोनविंशतिः ।

वृत्ताश्च चतुरस्राष्टादशाष्टादश स्फुटम् ॥ ५६ ॥ विंशं शतद्वयं सर्वसंख्ययाऽत्र भवन्ति ते । नवमे प्रतिप-
 ल्क्येते, त्रिधाप्यष्टादशोदिताः ॥ ५७ ॥ अस्मिन् सर्वसंख्यया तु, द्वे शते षोडशाधिके । दशमे प्रतिपल्लयष्टादश
 त्रिचतुरस्रकाः ॥ ५८ ॥ वृत्ताः सप्तदशोत्पेयं, विमानाः पङ्क्तिवर्त्तिनः । द्विशती द्वादशोपेता, सर्वोत्प्रेण भवन्त्यमी ॥ ५९ ॥
 एकादशोऽथ प्रतरे, त्र्यस्रा अष्टादशोदिताः । चतुरस्राः सप्तदश, वृत्तास्तावन्त एव च ॥ ६० ॥ द्विशत्यष्टाधिका
 सर्वसंख्यया द्वादशोऽथ च । पङ्क्तौ पङ्क्तौ सप्तदशप्रमितास्त्रिविधा अपि ॥ ६१ ॥ द्विशती चतुरधिका, स्युस्तत्र
 सर्वसंख्यया । त्रयोदशे प्रस्तटेऽथ, वृत्ता भवन्ति षोडश ॥ ६२ ॥ त्रिचतुष्कोणकाः सप्तदश सर्वे शतद्वयम् ।
 सौधर्मेशानयोरेवं, स्वर्गयोः सर्वसंख्यया ॥ ६३ ॥ द्विपञ्चाशदधिकानि, शतानि नव वृत्तकाः । त्रिकोणानां नव
 शतान्यष्टाशीत्यधिकानि च ॥ ६४ ॥ चतुष्कोणा द्विसप्तत्याऽधिका नवशतीति च । सह संकलिता एते, त्रयोद-
 शभिरिन्द्रकैः ॥ ६५ ॥ सर्वसंख्या पङ्क्तिगतविमानानां भवेदिह । द्वौ सहस्रौ नवशताधिकौ सप्तत्रिंशती ॥ ६६ ॥
 चतस्रणां च पूर्वोक्तपङ्क्तीनामन्तरेऽपि । सर्वेष्वपि प्रस्तटेषु, प्राचीमेकां दिशं विना ॥ ६७ ॥ पुष्पावकीर्णकाः
 सन्ति, विमाना विलसद्गुहः । सौधर्मेशानयुगले, भवन्ति सर्वसंख्यया ॥ ६८ ॥ एकोनपट्टिलक्षानि, ते सप्तनव-
 तिस्रथा । सहस्राणि तदुपरि, केवला पञ्चसप्ततिः ॥ ६९ ॥ निर्व्यवस्थाः स्थिता एते, चिकीर्णपुष्पपुञ्जवत् ।
 इतस्ततस्ततः पुष्पावकीर्णा इति विश्रुताः ॥ ७० ॥ प्रतिप्रतरमेतेषां, पङ्क्तिप्रासविमानवत् । संख्या पुष्पावकी-
 र्णानां, न पृथक् कापि लभ्यते ॥ ७१ ॥ पङ्क्तिपुष्पावकीर्णाश्च, सर्वे संकलिताः पुनः । सौधर्मेशानयोः पट्टिल-

क्षाणि स्युर्विमानकाः ॥ ७२ ॥ द्वात्रिंशत्तत्र लक्षाणि, सौधर्मस्य भवन्त्यमी । लक्षाण्यष्टाविंशतिश्च, स्युरीशान-
नत्रिचिष्टे ॥ ७३ ॥ अथैतयोर्धवासवयोः, संवन्धीनि पृथक् पृथक् । पाङ्क्त्यानि विमानानि, प्रोक्तान्येवं पुरा-
तनैः ॥ ७४ ॥ तथाहुस्तपागच्छपतयः श्रीरत्नशेखरसूरयः आद्विविधवृत्तौ—“दक्षिणस्यां विमाना ये, सौधर्म-
शस्य तेऽखिलाः । उत्तरस्यां तु ते सर्वेऽपीशानेन्द्रस्य सत्तया ॥ ७५ ॥ पूर्वस्यामपरस्यां च, वृत्ताः सर्वे विमा-
नकाः । त्रयोदशापीन्द्रकाश्च, स्युः सौधर्मसुरेशितुः ॥ ७६ ॥ पूर्वापरदिशोऽप्यस्त्राश्चतुरस्त्राश्च ते पुनः । सौध-
र्माधिपतेरर्द्धा, अर्द्धा ईशानचक्रिणः ॥ ७७ ॥” संग्रहणीवृत्तावपि—“जे दाहिणेण इंदा दाहिणओ आवली
भये तेसि । जे पुण उत्तर इंदा उत्तरओ आवली तेसि ॥ ७८ ॥ पुवेण पच्छिमेण य सामन्ना आवली भवे
तेसि । जे पुण वट्टविमाणा मज्झिह्वा दाहिणिह्माणं ॥ ७९ ॥ पुवेण पच्छिमेण य जे वट्टा तेऽवि दाहिणिह्माणं ।
तंसचउरंसगा पुण सामन्ना हुंति हुणंहि ॥ ८० ॥” प्रत्येकं त्वय सौधर्मशानयोर्देवलोकयोः । वृत्तादीनां पङ्क्ति-
गानां, संक्षेपं गदिता श्रुते ॥ ८१ ॥ सप्तविंशा सप्तशती, वृत्तानां प्रथमे भवेत् । त्रिकोणानामथ चतुर्नव-
ल्याद्या चतुःशती ॥ ८२ ॥ चतुष्कोणानां च चतुःशत्येव पञ्चशीतियुक् । शतान्येवं सप्तदश, सप्तोत्तराणि
पङ्क्तिगाः ॥ ८३ ॥ लक्षाण्येकात्रिंशदशदधानयतिश्च सहस्रकाः । द्वे शते त्रिनवत्याहो, इह पुष्पावकीर्णकाः
॥ ८४ ॥ एषां योगे तु पूर्वोक्ता, लक्षा द्वात्रिंशदेव ते । ईशानेऽप्यथ वृत्तानामष्टत्रिंशं शतद्वयम् ॥ ८५ ॥
त्रिचतुष्कोणसंख्या तु, सौधर्मवद्भवेदिह । अष्टादशोत्तराण्येवं, शतानि द्वादशाखिलाः ॥ ८६ ॥ पुष्पावकीर्ण-

कानां तु, लक्षणां सप्तविंशतिः । सहस्राण्यष्टनवतिद्विर्विंशतिः सप्तशत्यपि ॥ ८७ ॥ लक्ष्मण्यष्टाविंशतिर्या,
 सर्वसंख्या पुरोदिता । एषां योगेन सा प्राज्ञैर्भावनीया बहुश्रुतैः ॥ ८८ ॥ तत्रापि—सौधमेन्द्रविमानेभ्य,
 ईशानस्य सुरेशितुः । विमाना उच्छ्रिताः किञ्चित्प्रमाणतो गुणैरपि ॥ ८९ ॥ यत्तु पञ्चशतोच्चैः, प्रासादानां द्वयोरपि ।
 स्थूलन्यायास्तदुदितं, ततस्तन्न विरुध्यते ॥ ९० ॥ चस्तुतः सौधमर्गतप्रासादेभ्यः समुन्नताः । ईशानदेवलोकस्य,
 प्रासादाः सुन्दरा अपि ॥ ९१ ॥ यथा कर्तले कश्चिन्नित्तः । देशस्तथा विमानानामेतयोर्निम्नतो-
 न्नती ॥ ९२ ॥ तथाऽऽहुः—“सप्तस्त नं भन्ते ! देविंदस्स देवरणो विमानेहिंतो ईसाणस्स देविंदस्स देवरणो
 विमाना ईसिं उचयरा ईसिं उन्नययरा” इत्यादि भगवतीशतक ३१ उ० दृ० । इदमेव मनसि विचिंत्य तत्तत्पार्थ-
 भाष्यकारैरुक्तं—“सौधमस्य कल्पस्योपरि ऐशानः कल्पः, ऐशानस्योपरि सनत्कुमारः, सनत्कुमारस्योपरि
 माहेन्द्र इत्येवमासर्वार्थसिद्धा” इति । वृत्ताः स्युर्वलयाकारारुपस्थाः शृङ्गादकोपमाः । भवन्त्यक्षादकाकाराश्च-
 तुरस्त्रां विमानकाः ॥ ९३ ॥ ये तु पुण्यावकीर्णाल्या, विमानका भवन्ति ते । नन्यावर्त्तानुकृतयः, केचिदन्येऽ-
 सिसंस्थिताः ॥ ९४ ॥ अपरे स्वस्तिकाकाराः, श्रीवत्साकृतयः परे । पद्माकाराः केचिदेवं, नानाकाराः स्थिता
 इति ॥ ९५ ॥ प्राकारेण परिक्षिप्ता, वृत्ताः पङ्क्तिविमानकाः । द्वारेणैकेन महता, मण्डिताः पिण्डितश्रिया ॥ ९६ ॥
 त्र्यस्रानां तु विमानानां, यस्यां वृत्तविमानकाः । तस्यां दिशि वेदिका स्यात्प्राकारः शेषदिक्षु च ॥ ९७ ॥ मुण्ड-

प्राकाररूपैव, वेदिका तु भवेद्विह । द्वाराणि च त्रिकोणेषु, त्रीण्येवेति निर्णयितम् ॥ १८ ॥ चतुर्दिशं वेदिकाभि-
श्चतुरग्रास्तु चारयः । स्फारद्वैरिधतुभिश्च, चतुर्दिशमलङ्कृताः ॥ १९ ॥

रत्नं किञ्चन द्रुमः, सौधमंशाननाकयोः । विमानानामथो जीवाभिगमादिश्रुतोदितम् ॥ १०० ॥ विमाना-
नामत्र पृथ्वी, घनोद्ग्रधिप्रतिष्ठिता । स्थानीभूतोदकरूपः, ख्यात एव घनोदधिः ॥ १०१ ॥ जगत्स्वभावादेवासौ,
स्पन्दते न हि कर्हिचित् । विमाना अपि तत्रस्था, न जीर्यन्ति कदाचन ॥ १०२ ॥ घनोदधिः स चाकाश, एवा-
धारयिर्जितः । निरालम्बः स्थितश्चित्रं, स्वभावाज्ज्योतिषादिवत् ॥ १०३ ॥ महानगरकल्पानि, विमानानि भव-
न्त्यथ । प्राकाराश्च तदुपरि, घनखण्डपरिष्कृताः ॥ १०४ ॥ प्राकारास्ते योजनानां, समुत्तुङ्गाः शतत्रयम् । शतं
तद्वद् तत्पादं, मूलमध्योर्ध्वविस्तृताः ॥ १०५ ॥ चतुर्द्वारसहस्राढ्या, द्वारैर्भक्तमुच्छ्रितम् । योजनानां पञ्चशतीं,
साद्वै दे न शते ततम् ॥ १०६ ॥ चक्र १ मृग २ गरुड ३ क्ष ४ च्छत्र ५ लसत्पिच्छ ६ शकुनि ७ सिंह ८ घृपाः
९ । अपि च चतुर्द्वन्तगजाः १० आलेख्यैरेभिरतिरम्याः ॥ १०७ ॥ प्रत्येकं शतमष्टाधिकमेते केतवो विराजन्ते ।
साक्षीतिसहस्रं ते, सर्वेऽप्यत्र प्रतिदारम् ॥ १०८ ॥ (आर्ये) शेषं द्वारवर्णनं च, श्रीसूर्याभविमानवत् । राजप्रभ्री-
यतो शेषं, नात्रोक्तं विस्तृतेर्भयात् ॥ १०९ ॥ विस्तृतांनि योजनार्द्धमायतान्येकयोजनम् । प्राकारकपिशीर्षाणि,
नानामणिमयानि च ॥ ११० ॥ प्रासादास्तेषु देवानां, सन्ति रत्नविनिर्मिताः । तत्रैतयोस्ताधिपयोर्विमानानां
चसुन्धरा ॥ १११ ॥ योजनानां शताः सप्तविंशतिः पिण्डतो भवेत् । प्रासादाश्च तदुपरि, प्रोक्ताः पञ्चशतोन्नताः

॥ १२ ॥ इदमुच्यमानं तु, मूलप्रासादगोचरम् । प्रासादपरिपाठ्यस्तु, तदूर्ध्वार्द्धमिता मताः ॥ १३ ॥ एवं च पृथ्वीपिण्डेन, सह द्वात्रिंशद्वेय हि । शतानि तुङ्गत्वमिह, प्रासादशिखरावधि ॥ १४ ॥ एवं सर्वत्र भूपीठप्रासादौ-
 न्नत्ययोजनात् । द्वात्रिंशद्योजनशता, विमानोचत्वमूह्यताम् ॥ १५ ॥ भूपीठस्य च बाह्व्यं, प्रासादानां च
 तुङ्गता । पृथक् पृथक् यथास्थानं, सर्वस्वर्गेषु वक्ष्यते ॥ १६ ॥ विष्कम्भायामन्तरत्वन, विमानाः कथिता द्विधा ।
 संख्येयैर्योजनैः, केचिदसंख्येयैर्मिताः परे ॥ १७ ॥ व्यासायामपरिक्षेपाः, संख्येयैर्योजनैर्मिताः । आद्यानाम-
 परेषां तेऽसंख्येयैर्योजनैर्मिताः ॥ १८ ॥ स्वर्गयोरेनयोस्तत्र, प्रथमप्रतरेऽस्ति यत् । उडुनामैन्द्रकं व्यासायामन्तरत्वन-
 स्तितम् ॥ १९ ॥ योजनानां पञ्चचत्वारिंशद्विधाः सर्वतः । परिधिस्त्वस्य मनुजक्षेत्रस्येव विभाव्यतां ॥ २० ॥ एवं च—
 सिद्धक्षेत्रमुडुनामैन्द्रकं नृक्षेत्रमेव च । सीमन्तो नरकावासश्चत्वारः सदृशा इमे ॥ २१ ॥ व्यासायामपरिक्षेपैरुपरि
 संस्थिताः । दृष्टाः केचलिभिर्ज्ञानदृष्टिदृष्टविष्टैः ॥ २२ ॥ अन्येषां तु विमानानां, केषांचिन्नाकयोरिह । व्यासायाम-
 परिक्षेपमानमेवं निरूपितम् ॥ २३ ॥ जम्बूद्वीपं प्रोक्तरूपं, यया गलैरुर्विंशतिम् । वारान् प्रदक्षिणीकुर्यात्सुरश्च-
 द्युटिकात्रयात् ॥ २४ ॥ यणमासान् यावदुत्कर्षात्, तथा गत्या प्रसर्पति । कानिचित्स विमानानि, व्यतिव्रजति चान-
 या ॥ २५ ॥ अथापरप्रकारेण, विमानमानमुच्यते । सौधर्मादिषु नाकेषु, यथोक्तं पूर्वसूरिभिः ॥ २६ ॥ कर्क-
 संक्रान्तिघटे यदुदयास्तान्तरं रवेः । योजनानां सदृशाणि, चतुर्नवतिरीरितम् ॥ २७ ॥ पद्मविंशा च पञ्चशती
 (१४५२६ फ. ४२।६०), एकस्य योजनस्य च । पट्टिभागा द्विचत्वारिंशद्विंशतिगुणीकृते ॥ २८ ॥ लक्षद्वयं योज-

लोकप्रकाशे
॥ २६ उर्ध्व-
लोकसर्गे
॥ ३१३ ॥

नानां, त्र्यशीतिश्च सहस्रकाः । सार्शीतयः शताः पञ्च, पष्ट्यंशाः षट् सुरक्रमः (२८३५८० क ६।६०) ॥ २९ ॥
सूर्योदयास्तान्तरेऽथ, प्रागुक्ते पञ्चभिर्हते । पूर्वोदितात्कमात्प्रौढः, क्रमो दिव्यो भवेत्परः ॥ ३० ॥ स चार्यं—चतु-
र्लक्षी योजनानां, विसप्ततिः सहस्रकाः । षट्शती च त्रयस्त्रिंश, पष्ट्यंशास्त्रिंशदेव च ॥ ३१ ॥ (४७२६३३
क. ३०।६०) उदयास्तान्तरे भानोः, सप्तभिर्गुणिते भवेत् । दिव्यः क्रमस्तृतीयोऽयं, प्रौढः पूर्वोदितव्रयात् ॥ ३२ ॥
षट् लक्षाण्येकपष्टिञ्च, सहस्राणि शतानि षट् । षट्शतीतिर्योजनानां, चतुःपञ्चाशदंशकाः ॥ ३३ ॥ (६६१६८६
क. ५४।६०) अर्कोदयास्तान्तरेऽथ, नवभिर्गुणिते सति । एष दिव्यः क्रमस्तुर्यः, स्यान्महान् प्राक्तनव्रयात् ॥ ३४ ॥
अर्घ्योद्वान्पष्टलक्षाणि, योजनानां शतानि च । सप्तैव चत्वारिंशानि, कलाश्चाष्टादशोपरि (८५०७४० क. १८।६०)
॥ ३५ ॥ चण्डा चपला जवना, वेगा चेति यथोत्तरम् । चतस्रो दिव्यगतयः, त्रीन्निघ्नतराः स्मृताः ॥ ३६ ॥
केचिद्वेगाभियानां तु, तुरीयां मन्यते गतिम् । नाम्ना जवनतरिकामभिज्ञां च स्वरूपतः ॥ ३७ ॥ कस्याप्यथ
विमानस्य, पारं प्राप्तुमुपस्थिताः । शास्त्रस्येव प्राप्तरूपाश्चत्वारो युगपत्सुराः ॥ ३८ ॥ एकस्तस्य विमानस्य,
मिनोति तत्र विस्तृतिम् । आचक्रमेणाथगत्या, पण्मासान् यावदथमम् ॥ ३९ ॥ द्वितीयः पुनरायामं, तस्य
मातुमुपस्थितः । क्रमैर्द्वितीयजातीयैर्गत्याऽपि चपलाख्यया ॥ ४० ॥ तृतीयो मध्यपरिधिं, मिमीते मतिमान्
सुरः । क्रमैस्तृतीयजातीयैर्गच्छन् गत्या तुरीयया ॥ ४१ ॥ तुर्यस्तु वाद्यपरिधिं, मिमीपुरन्तिमैः क्रमैः । विमान-
तमभितो आग्यामीति गत्या तुरीयया ॥ ४२ ॥ सिन्धवन्त एव पण्मासान्, येषां पारं न ते गताः । सौधर्मादिषु

विमानानां-
मायामादि-
मानं

२०

२५

॥ ३१३ ॥

२८

सन्त्येयं विद्याः केचिद्विमानकाः ॥ ४३ ॥ अथ प्रकारान्तरेण, परिमाणं निरूप्यते । सौधर्मोदिविमानानामनुस-
 रात्रयायभि ॥ ४४ ॥ क्रमैः प्रथमजातीयैराद्यस्वर्गचतुष्टये । चिह्नं चण्डया गत्याऽऽयामं चपलया पुनः ॥ ४५ ॥
 जयनयाऽन्तः परिधिं, यालं गत्या च वेगया । मिनुयान्निर्जरः कश्चिद्विमानमतिकौतुकी ॥ ४६ ॥ अच्युतान्तेपु
 नाष्टासु, व्यासादीन्मिनुयात्क्रमात् । क्रमैर्द्वितीयजातीयैराद्यादिगतिभिर्युतैः ॥ ४७ ॥ प्रवेयकेषु नवसु,
 विष्णुभाषीस्मिनोति सः । क्रमैस्तृतीयजातीयैश्चतुर्गतिर्युतैः क्रमात् ॥ ४८ ॥ विजयादिविमानेषु, चतुर्वर्षेपि
 मिनोत्यसौ । विष्णुभाषादिक्रमैस्तुर्ध्वतुर्गतिर्युतैः ॥ ४९ ॥ विमानमेकमप्येव, मासैः पङ्क्तिरपि स्फुटम् ।
 पूर्णं न गाहते सन्ति, विमानानीदृशान्यपि ॥ ५० ॥ जीवाभिगमसूत्रे तु, भेदांश्चण्डादिकान् गतेः । व्यासादि
 नात्रियश्चिन्त्या, विमानमानमीरितम् ॥ ५१ ॥ तथाहि—स्वस्तिकं १ स्वस्तिकायत्तं २, स्वस्तिकप्रभमित्यपि ३ ।
 तुयं स्वस्तिकान्तादयं ४, परं स्वस्तिकवर्णक्रमम् ५ ॥ ५२ ॥ पष्टं स्वस्तिकलेख्याख्यं ६, सप्तमं स्वस्तिकद्वयजम् ७ ।
 अष्टमं स्वस्तिकसितं ८, स्वस्तिकरुदमित्यथ ९ ॥ ५३ ॥ ततः स्वस्तिकशिष्टाख्यं १०, विमानं दशमं भवेत् ।
 एकाग्रं स्वस्तिकोत्तरायतंसक्रमीरितं ११ ॥ ५४ ॥ पङ्क्तिमासैः क्रमैराद्यैर्मिन्वानो नावगाहते । एषां मध्ये विमा-
 नानां, किञ्चित्कश्चित्तु गाहते ॥ ५५ ॥ अर्चि १ स्थावर्चिरायत्तं २ मर्चिःप्रभ ३ मयापरम् । अर्चिःक्रान्त ४ मर्चि-
 र्गर्भ ५ मर्चिर्द्वयं ६ तथापरम् ॥ ५६ ॥ अर्चिर्ध्वज ७ मर्चिःसित ८ मर्चिःकृष्टं ९ ततः परम् । अर्चिःशिष्ट १०-
 मर्चिःरुतरायतंसक्रमन्तिमम् ११ ॥ ५७ ॥ किञ्चिद्विमानेष्वेतेषु, मिन्वद्यैवावगाहते । क्रमैर्द्वितीयैः पणमास्या,

किंचित्तुनर्विगाहते ॥ ५८ ॥ कामं कामावर्त्तमेव, कामप्रभमथापरम् । कामकान्तं कामवर्णं, कामलेङ्ग्यं ततः
परम् ॥ ५९ ॥ कामध्वजं कामसीतं, कामकूटं भवेत्परम् । कामशिष्टं तथा कामोत्तरावतंसकाभिधम् ॥ ६० ॥
किंचिद्वेषां विमानानां, मध्ये मित्वन् विगाहते । क्रमैस्तृतीयैः पण्मास्या, किंचित्तु नावगाहते ॥ ६१ ॥ विजयं
येज्यन्तं च, जयन्तमपराजितम् । विमानं किंचित्पुष्पेषु, मित्वन्नैवावगाहते ॥ ६२ ॥ पङ्क्तिर्मासैः क्रमैस्तुयैः,
सत्पातुर्यः स निर्जरः । मानमेवं विमानानामुक्तं वैमानिकार्चितैः ॥ ६३ ॥ युग्मं ॥ तथा च तद्ग्रन्थः—“अतिथिं न
भते । विमानाहं सोतिथ्याहं जाय सोत्थोत्तरवडिसयाहं ? इति अतिथि, ते न भते । विमाना केमहालया
प० ? गो० । जायह्यं च न स्वरिण उदेह जायह्यं च न स्वरिण अत्यमेह एवह्याहं तित्ति उयासंतराहं अत्ये-
गह्यस्म देयस्त एगे विक्रमे सिया, से न देवे ताण उक्किहाण तुरियाण जाय दिवाण देवगतीए विह्वयमाणे २
जाय एगाहं पा दुगाहं चा उम्मेसेणं छम्मासे वीह्वयण्जा, अत्येगह्यं विमाणं विह्वयण्जा, अत्येगह्यं विमाणं
नो विह्वयण्जा,” इत्यादि । कस्मिन्नमी देवलोकं, विमानाः स्वस्तिकादयः । विजयादीन् विना सम्यगेतन्न ज्ञाय-
तेऽधुना ॥ ६४ ॥ ननु वण्डादिगतिभिः, पण्मास्या तादृशैः क्रमैः । न केषांचिद्विमानानां, पारं यान्ति सुरा-
यदि ॥ ६५ ॥ तद् द्रुतं जिनजन्मादिकल्याणकोत्सवार्थिनः । तस्मिन्नेव क्षणे तत्तत्स्थानमायान्त्यमी कथम् ?
॥ ६६ ॥ (युग्मम्) अत्रोच्यते—गतिक्रमाविमावुक्तौ, पत्योपमादिपल्यवत् । विमानमानज्ञानाय, कल्पितौ न

१ केपांतिण समयायात्रोक्किल्लनुसारेण स्यात् निर्जयः, परं न यथात्रविलेचयुत्तेजः ।

किंचित्पुनर्विगाहते ॥ ६८ ॥ कामं कामायत्समेवं, कामप्रभमथापरम् । कामकान्तं कामवर्णं, कामलेइयं ततः
परम् ॥ ६९ ॥ कामध्यजं कामसीतं, कामहृदं भवेत्परम् । कामक्षिष्टं तथा कामोत्तरावतंसकामिधम् ॥ ७० ॥
रुचिष्येषां विमानानां, मध्ये मिन्यन् विगाहते । क्रमैस्तृतीयैः पण्मास्या, किंचित्तु नावगाहते ॥ ७१ ॥ विजयं
पेजपन्तं च, जयन्तमपराजितम् । विमानं किंचिदप्येषु, मिन्यन्नैवावगाहते ॥ ७२ ॥ पङ्क्तिर्मसिः क्रमैस्तृतीयैः
सप्ततुर्यैः स निर्जरः । मानमेवं विमानानामुक्तं वैमानिकार्चितैः ॥ ७३ ॥ युग्मं ॥ तथा च तदुग्रं यः—“अतिथि नं
भते । विमानाहं सोत्थिष्याहं जाय सोत्थोत्तरवद्विसयाहं ?, हन्ता अतिथि, ते नं भते ! विमाना केमहालया
य १, नो० ! जायइयं च नं सूरिप उदेह जायइअं च नं सूरिप अत्थमेह पचइयाहं निन्नि उधासंतराहं अत्थे-
गइयस्स देवस्स पणे विक्कमे सिया, से नं देवे ताए उक्किणए तुरियाए जाव दिवाए देवगतीए विहवयमाणे २
जाय एगाहं या इयाहं या उक्कोसेणं छम्मासे चीईयण्णा, अत्थेगइयं विमाणं विहवइयं, अत्थेगइयं विमाणं
नो विहवइयं,” इत्यादि । कस्मिन्नमी देवल्लोके, विमानाः स्वस्तिक्कादप्येः । विजयादीन् विना सस्यतेतन्न शाय-
तेऽपुना ॥ ७४ ॥ ननु गण्डादिगतिभिः, पण्मास्या तादृशैः क्रमैः । न केपांचिद्विमानानां, पारं यान्ति सुरा
पदि ॥ ७५ ॥ तद् द्रुतं जिनजन्मादिकल्याणकोत्सवार्थिनः । तस्मिन्नेव क्षणे तत्तत्स्थानमायान्त्वमी कथम् ?
॥ ७६ ॥ (युग्मम्) अग्नोचपते—गतिः क्रमाविमानुक्तौ, पत्त्योपमादिपत्त्ययत् । विमानमानज्ञानाय, कल्पितो न

१ केपांचिग एगवायाप्नोक्किलयतुपाणेण स्वात् निर्णयः, वदे न यथाशक्तिलेकहृत्तेयः ।

तु धास्तथौ ॥ ६७ ॥ धास्तवी तु गतिर्दिव्या, दिव्यः क्रमश्च वास्तवः । अत्यन्तसत्त्वरतरो, तथा भवस्वभावतः ॥ ६८ ॥ ततश्च जिनजन्मादिप्रमोदप्रचयोत्सुकाः । सुरा अभिन्यसामर्थ्यादत्यन्तं शीघ्रगामिनः ॥ ६९ ॥ अच्युतादिकल्पेभ्योऽभ्युपेत्य प्रौढभक्तयः । स्वं स्वं कृतार्थयत्नार्हत्कल्याणकोत्सवादिभिः ॥ ७० ॥ इदृशानि विमानानि, महान्यायद्वितीययोः । स्वर्गयोः पञ्चवर्णानि, विराजन्ते प्रभाभरैः ॥ ७१ ॥ जात्याञ्जनमयानीव, स्युर्मंचकानि कानिचित् । इन्द्रनीलरत्नमयानीव नीलांनि कानिचित् ॥ ७२ ॥ पद्मरागमयानीव, रक्तवर्णानि कान्यपि । स्वर्णपीतरत्नमयानीव पीतानि कानिचित् ॥ ७३ ॥ कानिचिच्छुक्लवर्णानि, ह्रस्वानि स्फटिकैरिव । सर्वाणि निलोच्योतानि, भासुराणि प्रभाभरैः ॥ ७४ ॥ यथा निरञ्जनभसि, मध्याह्नेऽनाद्युत्तस्यले । इह प्रकाशः स्यात्तेषु, ततः स्फुटतरः सदा ॥ ७५ ॥ तमःकणेन न कदाप्येषु स्यातुं प्रभूयते । संशयेनेव चेतस्तु, केवलज्ञानशालिनाम् ॥ ७६ ॥ अहोरात्रव्यवस्थापि, न भवेत्तेषु कर्हिचित् । दुरवस्थेव गेहेषु, जाग्रत्पुण्यौघशालिनाम् ॥ ७७ ॥ व्ययहारस्त्वहोरात्रादिकोऽत्रलव्यव्यपेक्षया । तत एव च तद्व्यां, गतं कालं विदन्ति नै ॥ ७८ ॥ चन्दनागुरुचन्द्रैणमवकदमीरजन्मनाम् । यूर्धिकाचम्पकादीनां, पुरुषाणां च समन्ततः ॥ ७९ ॥ यथा विकी-

१ गतनुमानेन विमानमानशापनार्यैवत्, वास्तव्यदेवगतेस्तु मानस्य विमानमानवत् स्नेयैव, न तु निश्चितता, २ चेतो ज्ञानमत्र, तेन केपलिनां नोसंक्षिन्नोभसंशित्वेऽपि न विरोधः । ३ नारकाणामपि सूर्योदेरुदयाद्यभावात्, नृलोकवद्दिःस्थानां तिष्ठामपि, परं तेषां न गतस्य फालस्याज्ञानं, ततः सुखप्राप्त्यर्थमेव गतकालस्याज्ञानतायाः कारणमुचिन्नं, व्यन्तराणामपि 'तर्हि देवा वंतरिये'त्यादिना तथोक्तेः ।

र्गमाणानां, सौरभ्यमिय जृम्भते । घ्राणाघ्राणकरं पीयमानमुत्कुल्लनासिकैः ॥ ८० ॥ ततोऽपीष्टतरस्तेषां, विमानानां न्यभायतः । स्वाभाविकः परिमलः, पुष्पाति परमां मुदम् ॥ ८१ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ रूतवूरनवनीत-
शिरीषकुसुमादितः । तेपामतिमृदुः स्पर्शः, स्वाभाविकः सनातनः ॥ ८२ ॥

चतुर्विंशं विमानेभ्यस्तेभ्यः पञ्चशतोत्तराः । चत्वारो यनखण्डाः स्युर्नानावृक्षालिमण्डिताः ॥ ८३ ॥ प्राच्या-
मशोरुविपिनं, याम्यां ससच्छदाभिधम् । प्रतीच्यां चम्पकयनमुदगाव्रवणं तथा ॥ ८४ ॥ प्रत्येकं यनखण्डास्ते,
प्राकारेण विभूयिताः । पञ्चवर्णमणितृणचरेण्यसमभूमयः ॥ ८५ ॥ सरस्यो चापिकाश्चेपु, पुष्करिण्यश्च दीर्घिकाः ।
रूप्यकूलास्तपनीयतलाः सौवर्णवालुकाः ॥ ८६ ॥ जाल्यासयधृतक्षीरक्षोदस्वादूदकाञ्चिताः । क्रीडदप्सरसां
पश्यतैः, पुनरुक्तीकृतान्बुजाः ॥ ८७ ॥ चतुर्विंशं त्रिसोपानप्रतिरूपकराजिताः । विभान्ति तोरणैश्छात्रातिच्छत्रैश्च
त्यजेरपि ॥ ८८ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ तासु तासु पुष्करिण्यादिषु भान्ति पदे पदे । क्रीडाहार्ण मण्डपाः शैला,
विक्रिणान्दोलका अपि ॥ ८९ ॥ वैमानिका यत्र देवा, देव्यश्च सुखमासते । प्रार्यः सदा भवधारणीयाङ्गनार-
मन्ति च ॥ ९० ॥ तत्र क्रीडामण्डपादौ, हंसासनादिकान्यथ । आसनानि भान्ति तेषां, भेदा द्वादश ते
त्यमी ॥ ९१ ॥ हंसे १ कोचे २ गरुडे ३ ओणय ४ पणप य ५ दीह ६ भस्त्रे य ७ । पक्ष्मली ८ मयरे ९ पडमे
१० सीह ११ विमामोत्यि १२ घारसमे ॥ ९२ ॥ यनखण्डेषु तेज्वेयं, राजन्ते जातिमण्डपाः । यृथिकामहि-

१ पनरण्यादिषु भवधारणीयेन देवानां स्थितिरित्येवंविधपण्डोहेतराभावात् विकटलेपस्यापि चाभावात् प्राय इत्युक्तिः ।

कानागवल्लीद्राक्षादिमण्डपाः ॥ ९३ ॥ आस्थानप्रेक्षणलानालङ्कारादिगृहाण्यपि । शोभन्ते मोहनगृहाः, सुरतार्थं
सुधाशुजाम् ॥ ९४ ॥ शिलापट्टा विभान्त्येषु, मण्डपेषु गृहेषु च । हंसश्रौञ्चादिसंस्थाना, नानारत्नविनिर्मिताः
॥ ९५ ॥ तेषु वैमानिका देवा, देव्यश्च सुखमासते । तिष्ठन्ति शेरते स्वैरं, विलसन्ति हसन्ति च ॥ ९६ ॥
सुकृतानां प्राक्कृतानां, भूयसां सुजते फलम् । शमयन्त इव प्राच्यतपःसंयमजं श्रमम् ॥ ९७ ॥

मध्येचनमयैकैकः, प्रासादस्तत्र तिष्ठति । चनाधिकारी प्रत्येकं, सुरो चनसमाभिधः ॥ ९८ ॥ एवमेषां विमानां,
बहिर्भागो निरूपितः । अन्तर्भागो विमानानां, यथाऽऽम्नायमथोच्यते ॥ ९९ ॥ मध्यदेशे विमानानामुप-
कार्पा विराजते । एषा च राजप्रासादायतंसकस्य वीठिका ॥ १०० ॥ उक्तं च—“गृहस्थानां स्मृता राज्ञा-
मुपकार्योपकारिके”ति, परितस्तां पद्मवरवेदिका स्याद्वनाश्रिता । गवाक्षजालाकृतिना, रत्नजालेन राजिता ॥
॥ १ ॥ तथासी किङ्किणीजालैर्मणिमुक्तादिजालकैः । घण्टाजालैः स्वर्णजालैः, परिक्षिप्ताऽज्जालकैः ॥ २ ॥
चतुर्विंशं त्रिसोपानप्रतिरूपकमश्रुला । ध्वजतोरणसच्छायातिच्छायाद्वानि तान्यपि ॥ ३ ॥ मध्येऽस्या उप-
कार्योपा, विमानं स्वामिनो नयान् । योजनानां शतान् पञ्चोत्तुङ्गः प्रासादशेखरः ॥ ४ ॥ मूलप्रासादात्सम-
न्तात्, स्युः प्रासादायतंसकाः । चत्वारो द्वे शते सार्द्धं, योजनानां समुच्छ्रिताः ॥ ५ ॥ तेषां चतुर्णां प्रत्येकं,
चत्वारो ये चतुर्विंशम् । प्रासादास्ते योजनानां, शतं सपादमुच्छ्रिताः ॥ ६ ॥ प्रत्येकमेपां चत्वारः, प्रासादा ये
चतुर्विंशम् । द्वापट्टि ते योजनानामद्वयर्द्धां स्युः समुच्छ्रिताः ॥ ७ ॥ एषामपि परीवारप्रासादास्ते चतुर्विंशम् ।

योजनानां स्युः सपादामेकत्रिंशतमुच्छ्रिताः ॥ ८ ॥ तेषामपि परीवारप्रासादाः स्युः समुच्छ्रिताः । योजनानि पञ्चदश, सार्द्धं श्लोकाद्वयं तथा ॥ ९ ॥ सर्वेऽप्यमी स्युः प्रासादा, निजोचत्वाद्विस्तृताः । एवं च पञ्च प्रासादपरिपाठ्यः प्रकीर्त्तिताः ॥ १० ॥ एकैकस्यां च दिक्षयेकचत्वारिंशं शतत्रयम् । त्रयोदश शताः पञ्चपष्ट्याढ्याः सर्वसंख्यया ॥ ११ ॥ राजप्रभृतीयदीकाया, अभिप्रायोऽयमीरितः । तत्सूत्रे तु तिस्र एव, परिपाठ्यः प्ररूपिताः ॥ १२ ॥ पञ्चाशीतिरमी सूत्रमते तु सर्वसंख्यया । सूत्रदृष्ट्योर्विसंवादे, निदानं वेद तत्त्ववित् ॥ १३ ॥ पञ्चमाद्वे द्वितीयस्य, शतस्योद्देशकेऽष्टमे । दृत्तौ चतस्रः प्रासादपरिपाठ्यः प्ररूपिताः ॥ १४ ॥ एवं चात्र मतत्रयं । विचारसप्तौ च महेन्द्रसूरिभिरेवद्युक्तं—“ओआरिअलयणमी, पहुणो पणसीइ हुंति पासाया । तिसय इगचत्त कत्थइ कत्थइ पणसट्ठी तेरसयं ॥ १५ ॥ पणसीइ इगवीसा पणसी पुण एगचत्त तिसईए । तेरससय पणसट्ठी तिसई इगचत्त पइककुहं ॥ १६ ॥” “विमानेषु प्रथमं प्राकारस्तस्य सर्वमध्ये उपरिकालयनं पीठिकेत्यर्थः, तस्यां सर्वमध्ये प्रभोः पञ्चाशीतिः प्रासादाः, कुत्रापि विमानस्योपरिकालयने एकचत्वारिंशदधिकानि त्रीणि शतानि प्रासादाः, कुत्रापि पञ्चपष्ट्याधिकानि त्रयोदश शतानि प्रासादाः, एवं भेदत्रयमेवेति” विचारसप्ततिकावचरौ । एवं च-अन्यस्वर्गेऽपि मूलप्रासादोन्नत्यपेक्षया । अर्द्धाद्धमानः प्रासादपरिचारो विभाव्य-

१ आदर्शानां वैचित्र्यात् भेदे नासंभवः, एवं भवने प्रासादपङ्क्तिविषयोऽपि भेदस्तत्र एव सुसंभवः, अनुयोगनवमांगाद्योपागादिदृष्ट्यवलो-
ककानां नात्र विप्रं । यद्वा विचारसप्तौ कत्थइ कत्थइत्युद्धेलात् विविधेषु विमानेषु विविधा प्रासादपरिपाटी ।

ताम् ॥ १७ ॥ अमी समग्राः प्रासादाः वैदूर्यस्तम्भशोभिताः । उत्तुङ्गतोरणा रत्नपीठिकायन्धवन्धुराः ॥ १८ ॥
 विमानस्वामिसंभोगपरत्नसिंहासनाश्रिताः । यथाहं तत्परीवारसुरभद्रासन्नैरपि ॥ १९ ॥ एवं सामानिकादीना-
 मपि संपत्तिशालिनाम् । रम्या भवन्ति प्रासादाः, स्वर्णरत्नविनिर्मिताः ॥ २० ॥ पौरस्थानीयदेवानामन्येषाम-
 ग्नेकशः । स्वस्वपुण्यानुसारेण, प्रासादाः सन्ति शोभनाः ॥ २१ ॥ तत एव विमानास्ते, शृङ्गाटकैरलङ्कृताः ।
 त्रिकैश्चतुष्कैरपि च, चत्वारैश्च चतुष्पथैः ॥ २२ ॥ चतुर्मुखैरपि महापथैः समन्ततोऽश्रिताः । प्राकारादालकचर-
 णरत्नाद्वारतोरणैः ॥ २३ ॥ पूर्वोक्तमूलप्रासादाव्यैशान्यां भवेदिह । सभा सुधर्मा तिस्रषु, दिक्षु द्वारैस्त्रिभि-
 र्मुक्ता ॥ २४ ॥ प्राच्यां याम्यामुदीच्यां च, भान्ति द्वाराणि तान्यपि । अष्टभिर्मल्लैश्चैत्रैर्विराजन्ते ध्वजा-
 दिभिः ॥ २५ ॥ नन्तिद्वारमथैकैको, विभाति मुखमण्डपः । त्रिभिर्द्वारैर्युतः सोऽपि, सभावद्रम्यभूतलः ॥ २६ ॥
 प्रतिद्वारमथ चतुर्द्वयानां पुरः स्फुरन् । प्रेक्षागृहमण्डपः स्याद्दिद्वारः सोऽपि पूर्ववत् ॥ २७ ॥ प्रेक्षागृहमण्ड-
 पानां, नष्टे चत्वारः । सिंहासनान्विता तत्र, प्रत्येकं मणिपीठिका ॥ २८ ॥ प्रतिद्वारं तथा प्रेक्षागृहमण्ड-
 पाः पुरः । नष्टे चैतन्तुरपुक्ताश्चतस्रो मणिपीठिकाः ॥ २९ ॥ प्रतिद्वारमथैतेभ्यः, स्तूपेभ्यः सुश्रुतुर्दिशम् ।
 पीठिका पीठिका चतुर्गन्निबुलप्रतिमाश्रिता ॥ ३० ॥ तेषां च चैत्यस्तूपानां, पुरतो मणिपीठिका । प्रतिद्वारं
 प्रेक्षागृहमण्डपानां नानादुनान्विनः ॥ ३१ ॥ चैत्यवृक्षेभ्यश्च तेभ्यः, पुरतो मणिपीठिका, प्रतिद्वारं भवेत्तत्र, मह-
 मण्डपः । अग्नितः ॥ ३२ ॥ पञ्चवर्णह्रस्वेत्तुत्तह्रस्वालङ्कृतः स च । छात्रातिच्छत्रकलितस्तुप्तो गगनमुल्लिखन्

॥ ३३ ॥ तस्यां सौधर्म्यां सभायां, स्युर्मनोगुलिकाभिधाः । सहस्राण्यष्टचत्वारिंशद्रत्नमयपीठिकाः ॥ ३४ ॥
प्राक्प्रतीच्योः सहस्राणि, तत्र षोडश षोडश । अष्टाष्ट च सहस्राणि, दक्षिणोत्तरयोर्दिशोः ॥ ३५ ॥ स्वर्ण-
रूप्यमयास्तासु, फलका नागदन्तकैः । माल्यदामाश्रितैर्युक्ताः, स्युर्गोमानसिका अपि ॥ ३६ ॥ तथैव-तावल्य
पृथ, शय्यारूपास्तिलमा इह । फलका नागदन्ताढ्या, षड्यो धूपस्य तेषु च ॥ ३७ ॥ तस्याः सौधर्म्याः सभाया,
मध्ये च मणिपीठिका । उपर्यस्या माणवकश्चैत्यस्तम्भो भवेन्महान् ॥ ३८ ॥ तुङ्गः पट्टिं योजनानि, विस्तृतश्चै-
क्योजनम् । एकं योजनमुद्विद्धः, शुद्धरत्नप्रभोद्भूतः ॥ ३९ ॥ उपर्यधो योजनानि, द्वादश द्वादश धुयम् । वर्ज-
यित्वा मध्यदेशे, रैरूप्यफलकाश्रितः ॥ ४० ॥ फलकास्ते वज्रमयनागदन्तैरलङ्कृताः । तेषु सिक्कयकविन्यस्ता,
यज्रजाताः समुद्रकाः ॥ ४१ ॥ एतेषु चार्हतस्वधीनि, निक्षिपन्त्यसकृत्सुराः । प्राच्यानि च विलीयन्ते
कालस्य परिपाकतः ॥ ४२ ॥ विमानस्वामिनामेतान्यन्येषामपि नाकिनाम् । दैवतं मङ्गलं चैत्यमिव पूज्यानि
भक्तितः ॥ ४३ ॥ एतत्प्रक्षालनजलाभिषेकेण क्षणादपि । क्लेशावेशादिका दोषा, विलीयन्ते सुधाभुजाम् ॥
४४ ॥ एषामाद्यातनाभीताः, सभायामिह निर्जराः । न सेवन्ते निधुवनक्रीडां व्रीडां गता इव ॥ ४५ ॥ चैत्य-
स्तम्भादितः प्राच्यां, स्याद्रत्नपीठिकाऽत्र च । विमानस्वामिनः सिंहासनं परिच्छदान्वितम् ॥ ४६ ॥ तस्यैव
चैत्यस्तम्भस्य, प्रतीच्यां मणिपीठिका । विमानस्वामिनो योग्यं, शयनीयं भवेदिह ॥ ४७ ॥ चैत्यस्तम्भपीठि-
काऽत्र, षोडशाऽऽपतविरुता । अष्टोद्या योजनान्यर्द्धमानास्तिब्रोऽपरास्ततः ॥ ४८ ॥ शयनीयादथैशान्यां, महती

मणिपीठिका । क्षुद्रो महेन्द्रध्वजोऽस्यां, चैत्यस्तम्भोक्तमानभृत् ॥ ४९ ॥ ध्वजादेतस्मात्प्रतीच्यां, विमानस्वामिनो भवेत् । चोपालाख्यः प्रहरणकोशः शस्त्रशताश्रितः ॥ ५० ॥ मानमस्या वक्ष्यमाणसभाऽर्हदेशमनामपि । तद्द्वारमण्डपस्तूपवृक्षादीनां च तीर्थैः ॥ ५१ ॥ नन्दीश्वरबीपगतचैत्यवत् सकलं स्मृतम् । पीठिकादौ विशेषस्तु, प्रोक्तोऽत्राग्रेऽपि वक्ष्यते ॥ ५२ ॥ एवं सभा सुधर्मख्या, लेशतो वर्णिता मया । वैमानिकविमानेषु, सिद्धान्तोक्तानुसारतः ॥ ५३ ॥ तस्याः सौधर्म्याः सभाया, अर्थशान्यां भवेदिह । अर्हदायतनं नित्यमत्यन्तविततद्युति । ॥ ५४ ॥ भवेत्सर्वं सुधर्मोद्युतिह द्वारत्रयादिकम् । विशेषं तत्स्वरूपं च, पूर्वोक्तमनुवर्तते ॥ ५५ ॥ दायदभ्यन्तरे भागे, स्युर्मनोगुलिकाः शुभाः । तथैव गोमानसिकांस्ततश्चैतद्विशिष्यते ॥ ५६ ॥ तस्य सिद्धायतनस्य, मध्यतो मणिपीठिका । उपर्यस्या भवत्येको, देवच्छन्दक उद्भटः ॥ ५७ ॥ अष्टोत्तरशतं तत्र, प्रतिभाः शाश्वतार्हताम् । वैमानिका देवदेव्यो, भक्तिः पूजयन्ति याः ॥ ५८ ॥ घण्टाकलशशृङ्गारदर्पणाः सुप्रतिष्ठकाः । स्वार्ण्यो मनोगुलिकाश्च, चित्ररत्नकरण्डकाः ॥ ५९ ॥ पादयो वातकरकाश्च, गजाश्वनरकण्ठकाः । महोरगकिंपुरुषपुष्पकिन्नरकण्ठकाः ॥ ६० ॥ पुष्पमात्यचूर्णगंधवस्त्राभरणपूरिताः । चक्षुर्यः सिद्धार्थलोमहस्तकैरपि ता भृताः ॥ ६१ ॥ पुष्पादीनां पटलानि, च्छत्रचामरकेतवः । तैलकोष्ठशतपत्रतर्गरैलासमुद्भवाः ॥ ६२ ॥ हंसपादहरितालमनःशिलाञ्जनैर्भृताः । समुद्रकाश्च घण्टाद्यास्तत्राष्टाख्यं शतं समे ॥ ६३ ॥ अष्टोत्तरशतं धूपकुडुच्छकाश्च रत्नजाः । भवन्ति सिद्धायतने, श्रीजिनप्रतिमाग्रतः ॥ ६४ ॥ अथैतस्माज्जिनगृहादेशान्यां महती भवेत् ।

उपपातसभा साऽपि, सुधर्मव स्वरूपतः ॥ ६५ ॥ चत्वारि योजनान्यत्रोच्छ्रिताऽष्टौ च ततायता । पीठिकाऽस्यां विमानेशोपपातशयनीयकम् ॥ ६६ ॥ अथैशान्यामुपपातसभायाः स्यान्महाह्रदः । शतं दीर्घस्तदूर्ध्वोर्ध्वदेशोण्डो योजनानि सः ॥ ६७ ॥ ह्रदादस्मादथैशान्यामभिपेक्षमा भवेत् । त्रिद्वारा स्यात् सापि सर्वात्मना तुल्या सुधर्मया ॥ ६८ ॥ विभ्रति मध्यदेशेऽस्या, महती मणिपीठिका । विमानेशाभिपेकार्हं, तत्र सिंहासनं स्फुरत् ॥ ६९ ॥ सन्ति तत्परिवारार्हन्परिभद्रासनान्यपि । विमानेशाभिपेकार्थस्तत्र सर्वोऽप्युपस्करः ॥ ७० ॥ अमुष्या अप्यथैशान्यां, सुधर्मासहशी भवेत् । अलङ्कारसभा मध्यदेशेऽस्या मणिपीठिका ॥ ७१ ॥ तस्यां च सपरी-
वारं, रत्नसिंहासनं भवेत् । विमानस्वामिनः सर्वोऽलङ्कारोपस्करोऽपि च ॥ ७२ ॥ अलङ्कारसभाया अप्यै-
शान्यां शोभना भवेत् । व्यवसायसभा सर्वात्मना तुल्या सुधर्मया ॥ ७३ ॥ तस्यां रत्नपीठिकायां, रत्नसिंहा-
सनं भवेत् । सत्पुस्तकं चाङ्कुरलमयपत्रैरलङ्कृतम् ॥ ७४ ॥ रिष्टरत्नमये तस्य, दृष्टके शिष्टकान्तिनी । रूप्योत्पन्न-
द्वयरकप्रोता च पत्रसंततिः ॥ ७५ ॥ ग्रन्थिर्द्वयरकस्यादौ, नानामणिमयो भवेत् । न निर्गच्छन्ति पत्राणि,
दृढं रुद्धानि येन वै ॥ ७६ ॥ मपीभाजनमेतस्य, वर्यवैडूर्यरत्नजम् । तथा मपीभाजनस्य, शृङ्खला तपनीयजा ॥
॥ ७७ ॥ मपीपात्राच्छादनं च, वरिष्ठरिष्टरत्नजम् । लेखनी स्याद्वज्रमयी, मपी रिष्टमयी भवेत् ॥ ७८ ॥ रिष्ट-
रत्नमया वर्णाः, सुवाचाः पीनवर्चुलाः । धार्मिको व्यवसायश्च, लिखितस्तत्र तिष्ठति ॥ ७९ ॥ व्यवसायसभा-
याश्चैशान्यामत्यन्तशोभना । नन्दा पुष्करिणी फुल्लान्भोजकिञ्चल्कपित्ररा ॥ ८० ॥ उपपातसभावत् स्यात्,

समास्तुक्तासु पीठिकाः । पूर्वोक्तद्वयन्नन्दापुष्करिण्यपि मानतः ॥ ८१ ॥ अस्या नन्दापुष्करिण्या, ऐशान्या-
मतिनिर्मलम् । पल्लिपीठं रत्नमयं, दीप्यते दीप्रतेजसा ॥ ८२ ॥ वैमानिकविमानानि, किञ्चिदेवं स्वरूपतः ।
वर्णितानि विशेयं तु, शेषं जानन्ति तीर्थपाः ॥ ८३ ॥

एतेषु स्वर्चिमानेषु, योपपातसम्भोदिता । तत्रोपपातशय्या या, देववृष्णसमाधृता ॥ ८४ ॥ सूत्रिः श्रीहीरविज-
यश्रीकीर्तिविजयादिवत् । शुद्धं धर्मं समाराध्य, साधितार्थाः समाधिना ॥ ८५ ॥ साधवः आचक्रास्तास्यां, विमा-
नेन्द्रतया क्षणात् । उत्पद्यन्तेऽद्भुतासंख्यभागमावाचगाहनाः ॥ ८६ ॥ युग्मं ॥ ततश्चान्तमुद्गर्जनं, पञ्चपर्यासि-
द्यालिनः । क्वालिंश्चाद्रूपतरुणा, इय भोगप्रभूणवः ॥ ८७ ॥ समन्ततो जय जय नन्द नन्देतिवादिभिः । देवान्न-
नानां निकरैः, सत्सहस्रवलीकृताः ॥ ८८ ॥ स्वाम्युत्पत्तिप्रमुदितैः, सुरैः सामानिकादिभिः । अष्टाङ्गस्तृष्टभूपी-
ठैर्नम्यन्ते भक्तिपूर्वकम् ॥ ८९ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ पञ्च पर्यासपस्तेषामुक्तास्तीर्थकरैरिति । यद्वापाचित्तापर्याप्त्योः
समासौ स्तोकमन्तरम् ॥ ९० ॥ तदुक्तं राजप्रश्रीपधृत्तौ—“इदं भाषामनःपर्याप्तोः समासिकालान्तरस्य प्रायः
शेषपर्यासिसमासिकालान्तरापेक्षया स्तोकत्यादेकत्वेन विवक्षणमिति ‘पञ्चविहाए पञ्चस्तीए पञ्चस्तिभायं गच्छ-
इ’त्युक्तं । एषामुत्पन्नमात्राणां, देहा वस्त्रविवर्जिताः । स्वामाधिकस्काररूपा, अलङ्कारोज्ज्वला अपि ॥ ९१ ॥ ततोऽने-
नैव देहेनाभिप्रेकरणादनु । पक्ष्यमाणप्रकारेणालङ्कारान् दधति ध्रुवम् ॥ ९२ ॥ विरूप्यन्ते पुनर्ये तु, सुरैरुत्तारवै-

१ वैक्रिये इन्द्रियादिपर्याप्तीनां समाप्त्यन्तरस्य सम्यक्त्वामिन्यमेतत्, अत एवागम्यदेवैः हेतुविशेषो न निरदेशि । अत्रभित्तन्धितभाषाऽभावेनैक्यं ।

क्रियाः । ते स्युः समसमुत्पन्नवस्त्रालङ्कारभासुराः ॥ १३ ॥ तथोक्तं जीवाभिगमसूत्रे—“सोहम्मीसाणदेवा केरिसया
विभूमाए ५० १, गो० । इविहा पणत्ता, तं०-वेउवियसरीरा य अवेउवियसरीरा य, तत्थ णं जे ते वेउविय-
सरीरा ते धारविराइयवब्बा जाव वस दिसाओ उज्जोएमाणा” इत्यादि. ‘तत्थ णं जे ते अवेउवियसरीरा ते णं
आभरणयसणरहिया पगत्तिस्था विभूसाए पणत्ता” तल शय्यानिविष्टानां, तेषां चेतस्यं भवेत् । अभिप्रायः
रुकुटः सुसोत्थितानामिव धीमताम् ॥ १४ ॥ कर्त्तव्यं प्राक्षिमस्त्राभिः, किं कर्त्तव्यं ततः परम् । किं वा हितं सुखं
श्रेयः, पारम्पर्यशुभासिकृत् ॥ १५ ॥ ततः स्वस्वामिनामेवमभिप्रायं मनोगतम् । ज्ञात्वा सामानिका देवा, वदन्ति
चिनयानताः ॥ १६ ॥ जिज्ञानां प्रतिमाः स्वामिन्निह सन्ति जिनालये । अष्टोत्तरशतं चैत्यस्तम्भेऽस्थीनि
तथाऽर्पिताम् ॥ १७ ॥ पूजयन्ति तास्तानि चात्र, युष्माकं चान्यनाकिनाम् । प्राक् च पश्चाच्च कार्यं च, एतन्निःश्रेय-
सायहम् ॥ १८ ॥ इह लोके परलोके, हितावासिर्भविष्यति । युष्माकमर्हत्प्रतिमापूजनस्तवनादिभिः ॥ १९ ॥
याक्यानि तेषामाकर्ण्येत्युत्थाय शयनीयतः । निर्यान्ति पूर्वद्वारेणोपपातमन्दिरात्ततः ॥ ३० ॥ हृदं पूर्वोक्तमागत्य,
तत्र कृत्या प्रदक्षिणाम् । प्रविशन्ति च पौरस्त्यतस्त्रिसोपानकाध्वना ॥ १ ॥ तत्राचान्ताः शुचीभूताः, सद्यो-
निर्मितमज्जनाः । द्ववाग्निर्गत्याभिपेक्सभामागत्य लीलया ॥ २ ॥ प्रदक्षिणीकृत्य पूर्वद्वारा विशन्ति तामपि । तत्र
सिंहासने पूर्वाभिमुख्यास्ते किलासते ॥ ३ ॥ ततः सामानिकास्तेषां माभियोगिकनिर्जरात् । आकार्यज्ञापयन्त्येवं,
सायधाना भवन्तु भोः ॥ ४ ॥ अस्य नः स्वामिनो योग्यां, गत्वाऽनर्घ्यां महीयसीम् । इन्द्राभिपेक्सामग्रीमिहानयत

सत्वरम् ॥ ५ ॥ ततस्तेऽपि प्रमुदिताः, प्रतिपद्य तथा वचः । ऐशान्यामेत्य कुर्वन्ति, समुद्घातं च वैक्रियम् ॥ ६ ॥
द्विस्तं कृत्वा च सौचर्णान्, रौप्यान् रत्नविनिर्मितान् । सुवर्णरूप्यजान् स्वर्णरत्नजान् रूप्यरत्नजान् ॥ ७ ॥ स्वर्णरू-
प्यरत्नमपांस्तथा मृत्त्वामयानपि । सहस्रमष्टाभ्यधिकं, प्रत्येकं कलशानमून ॥ ८ ॥ भृङ्गारादर्शकस्थालपात्रिकासु-
प्रतिष्ठकान् । करण्डकान् रत्नमयान्, चङ्गेरीलोमहस्तकान् ॥ ९ ॥ छत्राणि चामराण्येवं, तैलादीनां समुद्भूतान् ।
सहस्रमष्टाभिर्युक्तं, तथा धूपकदुच्छकान् ॥ १० ॥ एतत्सर्वं विकुर्व्याथ, सहजान् विकृतांश्च तान् । गृहीत्वा
कलशादींस्तै, निर्गल्य स्वधिमानतः ॥ ११ ॥ गत्वा च पुष्करक्षीरांबुध्योः पद्मद्वयादिषु । गद्गादिकास्थापगास्तु, तीर्थेषु
मागधादिषु ॥ १२ ॥ तत्रत्यानि पयोमृत्लापुष्पमाल्याम्बुजान्यथ । सहस्रशतपत्राणि, सिद्धार्थान् सकलौषधीः
॥ १३ ॥ भद्रशालसौमनसादिभ्योऽपि निखिलसुजान् । फलप्रसूनसिद्धार्थान्, गोक्षीर्पचन्दनानि च ॥ १४ ॥
समादायाथ संभूय, ते सर्वेऽप्याभियोगिकाः । विमानस्वामिनामग्रे, दौकन्ते नतिपूर्वकम् ॥ १५ ॥ सामानिकादयः
सर्वे, ततो विमानवासिनः । देवा देव्यश्च कलशैः, स्वाभाविकैर्विकुर्वितैः ॥ १६ ॥ अभिपिञ्चन्ति तानिन्द्राभि-
पेकेण गरीयसा । पुष्पैः सर्वसुक्तैः सर्वौषधीभिरर्चयन्ति च ॥ १७ ॥ युग्मम् ॥ तेषामिन्द्राभिपेकेऽथ, वर्तमाने मुदा
तदा । सुराः सुगन्धान्मुष्ट्या, केचित्प्रशान्तरेणुकम् ॥ १८ ॥ केचित्संमृष्टोपलिसशुच्यध्वापणवीथिकम् ।
मन्त्रातिमन्त्रमृत्केचित्, केऽपि नानोच्छिन्नध्वजम् ॥ १९ ॥ आयद्धतोरणं लम्बिपुष्पदामोचयं परे । द्वान्पर्यस्तचन्दनघटं,
दत्तकुङ्कुमहस्तकम् ॥ २० ॥ केचित्पञ्चवर्णपुष्पोपचारचारुमृतलम् । दग्धकृष्णागुरुधूपधूमैरन्यैः सुगन्धितम् ॥ २१ ॥

तत्तद्विमानं कुर्वन्ति, परे नृत्यन्ति निर्जराः । हसन्ति केचिद्वायन्ति, तूर्याणि वादयन्ति च ॥ २२ ॥ केचिद्वर्पन्ति
 रजतस्वर्णरत्नवराम्बरैः । चञ्च्रेः पुष्पैर्माल्यगन्धैर्वसिश्चाभरणैः परे ॥ २३ ॥ केचिद्गर्जन्ति हेपन्ते, भूमिमास्फोटयन्ति
 च । सिंहनादं विदधते, विद्युद्दृष्ट्यादिं कुर्वते ॥ २४ ॥ हृक्कारैरथ वृत्कारैर्वल्गनोच्छलनादिभिः । स्वाम्युत्पत्तिप्रमुदिता-
 श्चेष्टन्ते बहुधा सुराः ॥ २५ ॥ अष्टभिः कुलकं ॥ अभिपिच्योत्सवेवं, सुराः स्तुवन्ति तानिति । चिरं जीव जिरं नन्द,
 चिरं पालय नः प्रभो ॥ २६ ॥ विषक्षपक्षमजितं, जय दिव्येन तेजसा । जितानां सुहृदां मध्ये, तिष्ठ कष्टविवर्जितः
 ॥ २७ ॥ सुरेन्द्र इव देवानां, ताराणामिव चन्द्रमाः । नराणां चक्रवर्त्तीव, गरुत्मानिव पक्षिणाम् ॥ २८ ॥ विमा-
 नस्यास्य देवानां, देवीनामपि भूरिशः । पत्योपमसांगरोपमानि पालय वैभवम् ॥ २९ ॥ इत्येवमभिपिक्तास्तेऽभि-
 पेकभवनात्ततः । निर्गत्य पूर्वद्वारेण, यान्त्यलङ्कारमन्दिरम् ॥ ३० ॥ प्रदक्षिणीकृत्य पूर्वद्वारेण प्रविशन्ति तत् ।
 सिंहवासने निपीदन्ति, तत्र ते पूर्वदिग्मुखाः ॥ ३१ ॥ ततः सामानिका देवा, वस्त्रभूपासमुद्गकान् । शाम्बतान्
 द्वौकयन्त्युच्यद्वरदिमकृताश्रुतान् ॥ ३२ ॥ ततस्ते प्रथमं चारुवस्त्ररुक्षितविग्रहाः । सुवर्णखचितं देवदूष्यं परिदधत्यथ
 ॥ ३३ ॥ हारमेकावर्लि रत्नावलीमपि । केयूरकटकस्फाराद्भद्रकुण्डलमुद्रिकाः ॥ ३४ ॥ ततोऽलङ्कृतसर्वाङ्गा,
 मौलिभ्राजिष्णुमौलयः । चारुचन्दनकुसाङ्गरागास्तिलकशालिनः ॥ ३५ ॥ 'सर्केशचस्त्राभरणैरलङ्कारैश्चतुर्विधैः ।
 संपूर्णप्रतिकर्माण, उत्तिष्ठत्यासनात्ततः ॥ ३६ ॥ अलङ्कारगृहात्पूर्वद्वारा निर्गत्य पूर्ववत् । न्यवसायसभां प्राच्य-
 द्वारेण प्रविशन्त्यमी ॥ ३७ ॥ तत्र सिंहवासने स्थित्वा, सामानिकोपदौकितम् । पुस्तकं वाचयित्वाऽस्मात्, स्थितिं

जानन्ति धार्मिकीम् ॥ ३८ ॥ सिंहासनादयोत्थाय, व्यवसायनिकेतनात् । निर्गल्य प्राग्विशा नन्दापुष्करिण्यां
 विशन्ति च ॥ ३९ ॥ तत्राचान्ताः शुचीभूता, घृतहस्तक्रमाः क्रमात् । रोष्यं भृङ्गारमम्भोभिः, प्रपूर्य दधतः
 करे ॥ ४० ॥ नानापद्मानुपादाय, पुष्करिण्या निरीय च । सिद्धायतनमायान्ति, सिद्धायतनवोदयाः ॥ ४१ ॥
 ततस्ताननुगच्छन्ति, देवाः सामानिकादयः । देवपूजार्हपुष्पादिवस्तुसंपूर्णपाणयः ॥ ४२ ॥ अथाप्सरोगीतमि-
 श्रातोऽपनादभृताभ्यराः । महासमृद्ध्या सिद्धानां, सद्ने प्रविशन्ति ते ॥ ४३ ॥ देवच्छन्दकमागल्य, श्रीजिना-
 र्चावलोकने । प्रणमय शिरः सुदुः, नमन्त्यञ्जलिपूर्वकम् ॥ ४४ ॥ ततो लोमहस्तकेन, प्रमार्ज्य श्रीमदर्हताम् ।
 अर्चाः सुगन्धिभिर्नीरेः, लपयन्ति यथाविधि ॥ ४५ ॥ तत्र यद्यपि कुन्ध्वाविजन्तवो न तथाप्यसौ । प्रमार्जनादि-
 यतनापूर्विकैर्वाहृतक्रिया ॥ ४६ ॥ यद्वा पूर्वभवेऽभ्यस्तं, सप्रमार्जनमर्चनम् । जिनार्चानां ततोऽभ्यासादत्राप्येवं
 सुजन्यमी ॥ ४७ ॥ गोशीर्षचन्दनेनाथ, प्रत्यङ्गं पूजयन्ति ताः । प्रत्येकमासां परिधापयन्ति वस्त्रयोर्युगम् ॥ ४८ ॥
 पुष्पमाल्यैर्गन्धचूर्णैर्वस्त्रैरामरणैरपि । पूजयित्वा लम्बयन्ति, पुष्पदामान्यनेकशः ॥ ४९ ॥ ततः करतलक्षिप्तैः,
 पञ्चयर्णैर्मणीवकैः । चित्रोपचाररुचिरं, रचयन्ति भुवस्तलम् ॥ ५० ॥ पुरतोऽथ जिनार्चानामच्छै रजततण्डुलैः ।
 लिखित्वा मङ्गलान्पद्यौ, पूजयन्ति जगद्गुरुन् ॥ ५१ ॥ ततश्चान्द्रप्रभं चञ्चवैर्दण्डमण्डितम् । करं कृत्वा मणिस्व-

१ यद्गुह्यं प्रमार्जनं, विलम्ब्य चान्तरान्तरा, ततो नायं सम्यग्धेतुः सर्वेषां प्राग्भवे जिनमूर्तिपूजासंभवाभावाच्च, कल्पः स पूजाया
 २ नेन यथार्थं, २ तत्र कच्छादिवस्त्रचिह्नाभावात् युक्तमिदं, अधुना तु प्रतिमानागेव तथाविधानात् न वस्त्रपरिधापनम् ।

र्णचित्रं धूपकटुच्छकम् ॥ ५२ ॥ दक्षमानकुन्दुरुष्कटुष्णगुरुतुरुष्ककैः । धूपं दत्त्वा जिनेन्द्राणां, प्रक्रमन्ते स्तुति-
क्रियाम् ॥ ५३ ॥ धूपं दत्त्वा जिनेन्द्राणामित्युक्तं यदिहागमे । साक्षाज्जिनप्रतिमयोस्तदभेदविवक्षया ॥ ५४ ॥
सत्यस्येवं न मन्यन्ते, येऽर्चामर्चयां जगत्पतेः । तान् धावतो मुद्रिताक्षानानयामः कथं पथम् ? ॥ ५५ ॥ नमस्ते
समस्तप्रशस्तार्द्धिधाने, क्रमाश्वेपिनमेन्द्रकोटीरदाज्ञे । भवापारपाथोधिपारप्रदाय, प्रदायाद्भिनां संपदां निर्मदाय
॥ ५६ ॥ सुजङ्गम० । इत्याद्यष्टोत्तरशतं, श्लोकानस्तोकधीयनाः । कुर्वन्त्यदोषान् प्रौढार्थकलितान् ललितान् पदैः
॥ ५७ ॥ नमस्कारैः सुधासारसारैः स्तुत्वा जिनानिति । शक्रस्तयादिकां चैलचन्दनां रचयन्त्यमी ॥ ५८ ॥ वन्दित्वाऽथ
नमस्कृत्य, ततः पुनरपि प्रभून् । चैलस्यास्य मध्यदेशं, प्रमृज्याभ्युक्ष्य चाम्बुभिः ॥ ५९ ॥ धृताकल्पं कल्पयन्त-
श्चांरुचन्दनहस्तकैः । पुष्पपुञ्जोपचारेण, धूपैश्चाम्बुचर्चयन्त्यमी ॥ ६० ॥ चैलस्याथ दाक्षिणात्यं, द्वारमेत्यात्र संस्थिताः ।
द्वारशाखापुत्रिकाश्च, व्यालरूपाणि पूर्ववत् ॥ ६१ ॥ प्रमार्जनाभ्युक्षणाभ्यां, पुष्पमालपविभूषणैः । अगदामभि-
धार्ययन्ति, धूपधूपमान् किरन्ति च ॥ ६२ ॥ ततश्च दक्षिणद्वारस्योपले सुखमण्डपम् । प्राग्यत्तस्य मध्यदेशे,
कुर्वन्ति हस्तादिकम् ॥ ६३ ॥ ततश्चास्य मण्डपस्य, पूर्वद्वारेऽपि पूर्ववत् । द्वारशाखाथर्चयन्ति, स्तम्भांश्च दक्षि-
णोत्तरान् ॥ ६४ ॥ शेषद्वारद्वयेऽप्येवं, ततः प्रेक्षणमण्डपे । मध्यं द्वारद्वयं सिंहासनं समणिपीठिकम् ॥ ६५ ॥
निर्गत्य दक्षिणद्वारा, ततः प्रेक्षणमण्डपात् । दाक्षिणात्यं महाचैलस्तूपमभ्यर्चयन्ति ते ॥ ६६ ॥ तस्माद्यतुर्दिशं
यास्तु, प्रतिमाः श्रीमदर्हताम् । तासामालोके प्रणामं, कुर्वन्ति पश्चिमादितः ॥ ६७ ॥ ताः पूर्ववत्प्रपूज्याष्टौ,

मङ्गलानि प्रकल्प्य च । साद्योत्तरशत-लोकां, कुर्वन्ति चैत्यवन्दनाम् ॥ ६८ ॥ दाक्षिणात्यचैत्यपृक्षमहेन्द्रध्वजपूजनम् ।
 कृत्वा नन्दापुष्करिणीं, दाक्षिणात्यां व्रजन्ति ते ॥ ६९ ॥ तसोरणत्रिसोपानप्रतिरूपकपुत्रिकाः । व्यालरूपाण्य-
 र्चयन्ति, पुष्पधूपादिकैरथ ॥ ७० ॥ चैत्यं प्रदक्षिणीकृत्योत्तराह्वारसंस्थिताम् । नन्दापुष्करिणीमेव, कुर्वन्ति प्राग्व-
 दर्चनम् ॥ ७१ ॥ उदीच्याद् केतुचैत्यद्वस्तूपांस्तत्प्रतिमाः क्रमात् । उदक्प्रेक्षामण्डपं चार्चयन्ति सुखमण्डपम्
 ॥ ७२ ॥ ततो द्वारमौत्तराहं, प्राच्यं द्वारं ततः क्रमात् । प्राच्यान्मुखमण्डपादीन्, प्रपूजयन्ति फाम्पयत् ॥ ७३ ॥
 ततः समां सुधर्मां ते, प्रविश्य पूर्वया दिशा । यत्र माणवकश्चैत्यस्तम्भस्तन्नाम्युपेत्य च ॥ ७४ ॥ आलोकै तीर्थकृ-
 त्सपथनां, मणता लोमहस्तकैः । प्रमार्जितादावदते, तानि वज्रसमुद्भवात् ॥ ७५ ॥ ततो लोमहस्तकेन, प्रमृज्यो-
 वकचारया । प्रक्षाल्याभ्यर्च्य पुष्पाद्यैर्निक्षिपन्ति समुद्गरे ॥ ७६ ॥ समुद्गकं यथास्थानमथलम्ब्यार्चयन्ति च ।
 पुष्पमाल्यगन्धवस्त्रैश्चैत्यस्तम्भं ततोऽत्र च ॥ ७७ ॥ कृत्वा सिंहासनस्यार्चां, मणिपीठिकया सह । क्षुल्लिकेन्द्रध्व-
 जस्यार्चां, कुर्वन्ते ते सुमादिभिः ॥ ७८ ॥ कोशं प्रहरणस्याथ, समेत्य संप्रमृज्य च । स्वभादीनि प्रहरणान्यभ्य-
 र्चयन्ति पूर्वयत् ॥ ७९ ॥ सुधर्मामध्यदेशेऽथ, प्रकल्प्य हस्तकादिकम् । देवशार्द्यां पूजयन्ति, मणिपीठिकया सह
 ॥ ८० ॥ ततश्चैते सुधर्मातो, निर्यान्तो याम्भया दिशा । सिद्धायतनवद् द्वारत्रयमर्चन्ति पूर्वयत् ॥ ८१ ॥ एवं
 ब्रह्मं सभाधान्पां, स्वस्थोपस्करसंयुताः । व्यवसायसर्भा चान्ते, पूजयित्वा सपुस्तकाम् ॥ ८२ ॥ व्यधसायस-
 भाचर्चिप्राच्यपुष्करिणीतटात् । कुर्वन्ते बलिपीठे ते, गत्वा बलिधिसर्जनम् ॥ ८३ ॥ स्त्रीयस्त्रीयविमानानां,

शृङ्गाटकत्रिकादिषु । उद्यानादौ चार्चनिकां, कारयन्त्याभियोगिकैः ॥ ८४ ॥ अथैवं कृतकृत्यास्ते, ऐशानकोणसं-
स्थिताम् । नन्दापुष्करिणीमेत्य, तस्याः कृत्वा प्रदक्षिणाम् ॥ ८५ ॥ प्रक्षाल्य हस्तपादादि, विलसन्ति यथारुचि ।
सभां सुधर्मामेत्य प्रागमुखाः सिंहासने स्थिताः ॥ ८६ ॥ एवमत्रासुत्र लोके, हितावहं जिनाचनम् । इति तत्रा-
लोकमात्रात्प्रणमन्ति पुनः पुनः ॥ ८७ ॥ न नमन्ति न वा तानि स्तुवन्ति च मनागपि । लोकस्थित्या धर्म-
बुद्ध्या, कृतयोर्ह्यन्तरं महत् ॥ ८८ ॥ स्तुवन्ति नव्यैः काव्यैश्च, तथा शक्रस्तवादिभिः । शेषाणि तु स्थिति-
कृते, पूजयन्ति सुमादिभिः ॥ ८९ ॥ सत्यप्येवं स्थितिमेव, ये वदन्ति जिनाचनम् । कथं ते लुप्तनयना, बोध्या
रैताग्रयोर्भिदाम् ॥ ९० ॥ राजप्रश्नीयसूत्रे यत्सूर्याभस्य सुपर्वणः । विमानवर्णनं तस्योत्पत्तिरीतिश्च दर्शिता
॥ ९१ ॥ मया तदनुसारेण, वैमानिकसुपर्वणाम् । विमानवर्णनोत्पत्ती, सामान्यतो निरूपिते ॥ ९२ ॥ विशेष-
मुक्तशेषं तु, जानन्त्यशेषवेदिनः । गीतार्था निहतानर्था, यदा तद्वाक्यपारगाः ॥ ९३ ॥ देव्यो देवाः परेऽप्येवं,
तत्तद्विमानवासिनः । जायन्ते स्वस्वशय्यायां, स्वस्वपुण्यानुसारतः ॥ ९४ ॥

धेयमुक्ता विमानानां, स्थितिस्तत्स्वामिनामपि । अच्युतस्वर्गपर्यन्तं, सा सर्वाऽप्यनुवर्त्तते ॥ ९५ ॥ परतस्त्व-
हमिन्द्राणां, न स्वामिसेवकादिका । स्थितिः काचित्सुमनसां, कल्पातीता हि ते यतः ॥ ९६ ॥ ते प्रागजन्मो-
पात्तशस्तनामकर्मणुभावतः । न्यक्षसल्लक्षणोपेतसर्वाङ्गोपाङ्गशोभिताः ॥ ९७ ॥ जालस्वर्णवर्णदेहा, आद्यसं-
स्थानसंस्थिताः । अत्यन्तसुन्दराकाराः, सारपुद्गलयोनयः ॥ ९८ ॥ असृग्मांसवसामेदःपुरीषमूत्रचर्मभिः ।

अन्नास्थिदमश्नुनखररोमोद्गमैश्च वर्जिताः ॥९९॥ कुन्देन्दुभ्रुवैतदशानाः, प्रवालजित्वराधराः । घनाञ्जनश्यामकेश-
पाशपेशलमौलयः ॥१००॥ तथोक्तमौपपातिके—“पंडुरससिसकलविमलनिम्मलसंखगोखीरफेणदगरयमुणालिया-
धवलदंतसेढी, तथा—अंजणघणकसिणजिद्धरमणीयजिद्धकेसा” इत्यादि, संग्रहण्यां तु ‘केसद्विमंस्तुनहरोमरहिद्या’
इत्युक्तमिति ज्ञेयं । अत्यन्तस्वच्छचपुपः, सुगन्धिमुखमारुताः । अप्रस्वेदारजोलेपोज्झिताः जाल्यसुवर्णवत् ॥१०१॥
सर्वोत्कृष्टवर्णगन्धरसस्पशार्दशोभनाः । सौभाग्यादिगुणग्रामाभिरामोद्गमविग्रहाः ॥ १ ॥ मृगकासररूपादि-
चिह्नश्रीभरभूषितम् । नूतनरत्नमुकुटं, दधते मूर्ध्नि बन्धुरम् ॥ २ ॥ तथा च प्रज्ञापनास्तूत्रे—“ते नं मिग १ महिस-
२ वराह ३ सीह ४ छगल ५ दहुर ६ हय ७ गयवह ८ भुयग ९ खग्ग १० वसभंक ११ चिडिम १२ पापडिय-
विधमडडा” इति, अत्र ते इति सौधर्मादयोऽच्युतान्ताः क्रमेण देवाः, खड्गो-गण्डकनामा आटव्यश्चतुष्पद-
विशेषः; यद्वाह शाश्वतः—‘खड्गो गण्डकगृंगासिबुद्धभेदेषु गण्डके” इति, चिडिमस्तु मृगविशेषो लक्ष्यते, तथा
च देशीशाखं—“चिडिमो सिस्तुमयगंडेसु” औपपातिके त्वेवं चिह्नविभागो दृश्यते—सोहम्म १ ईसाण २ सण-
कुमार ३ माहिद ४ वंभ ५ लंतग ६ महासुक्क ७ सहस्सार ८ आणयपाणय ९ आरणअचुय १० वई पालय १-
पुष्कय २ सोमणस ३ सिरिचच्छ ४ नंदियावत्त ५ कामगम ६ पीहगम ७ मणोरम ८ विमल ९ सवओभह १०-
नामथिल्लेहि विमाणेहि ओइन्ना चंदगा जिणंदं मिग १ महिस २ वराह ३ छगल ४ दहुर ५ हय ६ गयवह ७ भुयग-
१ औपपातिके आगतसुराणामुत्तरवैक्रियवर्णनं संग्रहण्यां तु स्वाभाविकस्थितेरिति न निब्रता ।

८ खग ९ वसभं १० क्विडिमपायधियचिंघमलडा” इति, अत्र मृगादयोऽङ्का-लान्छनानि विटपेपु-विस्तारेपु-
येपां मुकुटानां तानि तथा, तानि प्रकटितचिह्नानि रत्नादिदीप्त्या प्रकाशितमृगानि मुकुटानि येपां ते
तथा इति, तत्त्वं तु सर्वविदो विदन्ति ॥ विवक्षवस्त्वमी अर्द्धमागध्या रम्यवर्णया । भाषन्ते चतुरखान्तचमत्का-
रकिरा गिरा ॥ ४ ॥ तथाहुः—‘गो० । देवानं अद्धमागहाए भासाए भासंति’ भगवतीपञ्चमशतकचतुर्थोद्देशके ।
लोके तु ‘संस्कृतं स्वर्गिणां भाषेय्यादि । प्रत्येकमङ्गोपाङ्गेषु, रत्नाभरणमासुराः । अस्पृष्टकासम्भासादिविविधव्याधि-
वेदनाः ॥ ५ ॥ पुण्यनैपुण्यलावण्याः, सदावस्थायियौचनाः । अभङ्गकामरागाद्रौ, दिव्याङ्गनाकटाक्षिताः ॥ ६ ॥
दिव्याङ्गरागसुरभीकृतसर्वाङ्गशोभनाः । कामकेलिकलाभ्यासचिलासहासवेदिनः ॥ ७ ॥ खभावतो निर्निमेष-
विशेषललितेक्षणाः । अम्लानपुरुषपदामानः, खैरं गगनगामिनः ॥ ८ ॥ मनश्चिन्तितमात्रेण, सर्वाभीष्टार्थ-
साधकाः । वचनातिगसामर्थ्याग्निग्रहानुग्रहक्षमाः ॥ ९ ॥ प्रयोजनविशेषेण, प्राप्ता अपि सुवस्तलम् । तिष्ठन्ति

१ आद्ये पक्षे चिह्नानि द्वादश अन्ये दशेति भेदः, परं आद्ये ‘वसभं’ इत्यत्रैवांशवद्दर्शनात् विडिमस्याङ्कार्थताऽयोग्या, न च
द्वादश वैसानिकातामिन्द्रा इति ‘सिंह’ शब्दोऽपपाठः २ अर्धमागधी भाषा अष्टादशदेश्यभाषामिश्रेति आधालागोपासनं बोद्धुं शक्या
सर्वविषयवासिनां च पूर्वसंगतिकानां सुबोधा, प्रज्ञदेशभाषापि शिलादिपुल्लिखिता दृश्यते, भाष्यकृद्भिरपि नानादेशीया भाषास्तथाविधा
एव दर्शिताः, ३ कस्यांदिद् भाषायां संस्कारकरणात् संस्कृतत्वं, तेन तेन मूलभाषा भवितुमर्हति, प्राकृता तु स्वाभाविकी, प्रकृतिः संस्कृतं,
तत्र भवं प्राकृतमिति तु संस्कृतभवतयाऽभिप्रेतायाः लक्षणाख्यानं, व्याकरणसूत्रपेक्षया वैतत्, यत् आख्यायते तत्र ‘शेषं संस्कृतयदिति ।

ते व्यवहिताश्चतुर्भिरङ्गुलैर्मुचः ॥ १० ॥ वायुत्तरेशानदिक्षु, सेव्याः सामानिकैः सुरैः । अग्निग्राम्यान्नेर्ऋतीषु,
 पर्पङ्गिस्तिष्ठभिर्युताः ॥ ११ ॥ पुरोऽग्रमहिषीभिश्च, पृष्ठतोऽग्नीकनायकैः । सेव्याः समन्ताद्विविधायुधाढ्यैश्चा-
 त्मरक्षकैः ॥ १२ ॥ सुखैर्दिव्यगन्धर्वैर्गोतासु पदपङ्क्तिषु । दत्तोपयोगाः सत्तालमूर्च्छनाग्रामचावरुषु ॥ १३ ॥
 अप्सरोभिः प्रयुक्तेषु, नाट्येषु दत्तचक्षुषः । अज्ञातानेहसः सौख्यैः, समयं गमयन्त्यमी ॥ १४ ॥ एकादशभिः
 कुलकं । काधलीलाभिलाषे तु, विस्मज्य देवपर्पदम् । सुधर्मायाः समायाश्च, निर्गल्यान्तःपुरैः सह ॥ १५ ॥
 गत्वोत्तरूपप्रासादोद्यानादिष्वस्पर्धेषु ते । मनोऽनुकूलाः सर्वोद्गुणभगा दिव्यकामिनीः ॥ १६ ॥ रम्यालङ्कार-
 नेपथ्या, रूपयौवनशालिनीः । कटाक्षविशिलैर्नर्मोक्तिभिर्द्विगुणितस्पृहाः ॥ १७ ॥ भर्तृचित्तानुसारेणानेकरू-
 पाणि कुर्वतीः । प्रतिरूपैः स्वयमपि, प्रेमतो बहुभिः कृतैः ॥ १८ ॥ हठात्प्रत्यङ्गमालिङ्ग्य, वक्त्रमुन्नम्य शुम्बनैः ।
 ससीत्कारं सुधाधारमधुराधरलण्डनैः ॥ १९ ॥ निःशङ्कमङ्गमारोप्य, निर्दयं स्तनमर्दनैः । मज्जन्तो मैथुनरसे,
 मनुष्यमिथुनादिवत् ॥ २० ॥ इत्थं सर्वाङ्गीणकायैकेशोत्थां स्पर्शनिर्धृतिम् । आसादयन्तस्तृप्यन्ति, क्षिप्रपुंवे-
 द्येदनाः ॥ २१ ॥ सप्तभिः कुलकं ॥ रतामृतास्वादलोलाः, कदाचिन्मदनोन्मदाः । सुगन्धावत्कम्पनैर्भीतिरुतैर्दू-
 रापसर्पणैः ॥ २२ ॥ कदाचिचारुमध्यावहलज्जाललितचेष्टितैः । कदाचित्प्रोढमहिला, इव वैयालवलिङ्गतैः ॥ २३ ॥
 कदाचिद्रोपसोपात्रैः, परुषैः पुरुषायितैः । प्रत्यारुपप्रतिवचःप्रतिशुम्बनचलग्नैः ॥ २४ ॥ पारापतादिशब्दैश्च,
 द्विगुणामुन्मुदिष्णुताम् । जनयन्त्यश्चिरं भर्तुर्देव्योऽपि सुरतोत्सवैः ॥ २५ ॥ शुक्रस्य वैक्रियस्याङ्गे, संचाराद-

खिले सुखम् । आसादयन्त्यस्तृप्यन्ति, क्षिप्रस्त्रीवेदवेदनाः ॥ २६ ॥ पञ्चभिः कुलकं ॥ ते शुक्रपुद्गला मुख्य-
मानदिव्यमृगीहयाम् । चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वालग्निद्रियतयाऽसकृत् ॥ २७ ॥ द्रुतं परिणमन्त्येते, रूपलावण्य-
चैभयम् । परभागं प्रापयन्ति, सौभाग्यं यौवनं तथा ॥ २८ ॥ तथा च प्रज्ञापना—“अतिथिं णं भंते ! तेसिं
देवाणं सुकपुगगलाः १, हंता, ते णं भंते ! तासिं अच्छराणं कीसत्ताए सुज्जो सुज्जो परिणमन्ति १ गो० ! सोहं-
दियत्ताए जाय फासिंदियत्ताए इट्ठत्ताए फंतत्ताए मणुत्तत्ताए मणामत्ताए सुभत्ताए सोहगख्वंजोद्वयगुण-
लावणत्ताए एयासिं सुज्जो परिणमन्ति” एवं केचित्सुरास्तीव्रमदनोन्मत्तचेतसः । खनायिकोपभोगेनातृसाः
क्रुसापराशयाः ॥ २९ ॥ ययैचातुर्यसौन्दर्यपुण्याः पण्याद्वन्ता इव । निजानुरक्ता अपरिगृहीता भुञ्जते सुखीः
॥ ३० ॥ तथा धुन्मत्तता द्वेषा, देवानामपि चर्णिता । एका यक्षावेशमवा, मोहनीयोदयात् परा ॥ ३१ ॥ अल्प-
खिक्कं तत्र देवं, कष्टो देवो महर्द्धिकः । दुष्टपुद्गलनिक्षेपात्, कुर्यात् परवशं क्षणात् ॥ ३२ ॥ ततश्च ग्रहिलात्माऽसौ,
यथा तथा विचेष्टते । त्रितीया द्विविधा तत्र, मिध्यात्वात्प्रथमा भवेत् ॥ ३३ ॥ अतस्त्वं मन्यते तत्त्वं, तद्वं
यातस्यमेतया । नारिचमोहनीयोत्था, परा तथाऽपि चेष्टते ॥ ३४ ॥ भृताविष्ट इवोत्कृष्टमन्मथादिव्यथार्थितः ।
यक्षावेशोत्था सुमोचा, दुर्मोचा मोहनीयजा ॥ ३५ ॥ तथाष्टुः—“असुरकुमारणं भंते ! कइविहे उम्माए
प० १, गो० दुविहे प०, एवं जहेव णेरतियाणं, णवरं देवे वा से महिद्धियतराए असुमे पुगगले पक्खिवेज्जा, से
णं तेसिं असुभाणं पुगगलणं पक्खिवणत्ताए जक्खाएसं उम्मायं पाउणिज्जा, मोहणिज्जस्स वा, सेसं तं वेव,

चाणमंतरजोतिसवेमाणियाणं जहा असुरकुमाराणं," भगवतीसूत्रे । पश्यतैवं शक्तियुक्ता, विवेकिनोऽपि नाकिनः । हन्तानेन चिडम्ब्यन्ते, सत्यं सर्वङ्कपः स्मरः ॥ ३६ ॥ योऽखर्वयत्सर्वगर्वसर्वस्वमार्धदुर्वहः । किमपूर्वमखर्वोऽयं, निर्वपुर्यत्सुपर्वजित् ॥ ३७ ॥ भवनव्यन्तरज्योतिष्कायकल्पद्वयावधि । विडम्ब्यनैवं कामस्य, ज्ञेया नातः परं तथा ॥ ३८ ॥ अथो यथोक्तकालेन, यद्याहारार्थिनः सुराः । तदा संकल्पमात्रेणोपस्थिताः सारपुद्गलाः ॥ ३९ ॥ सर्वगात्रेन्द्रियाह्लादप्रदाः परिणमन्ति हि । सर्वाद्विमाहारतया, शुभकर्मानुभावतः ॥ ४० ॥ प्राप्नुयन्तः परां तृप्तिमाहारेणामुना सुराः । बिन्दते परमानन्दं, स्वादीयोभोजनादिव ॥ ४१ ॥ अत एवाभिधीयन्ते, ते मनोभक्षिणः सुराः । प्रज्ञापनादिसूत्रेषु, पूर्वपिसंप्रदायतः ॥ ४२ ॥ तथाहुः—“मणोभक्खिणो ते देवगणा पणत्ता समणाडसो !” । आहार्यपुद्गलांस्तांश्च, विशुद्धावधिलोचनाः । अनुत्तरसुरा एव, पश्यन्ति न पुनः परे ॥ ४३ ॥ सहस्राणि दशाब्दानां, येषामायुर्जघन्यतः । भवनेशव्यन्तरास्तेऽहोरात्रसमतिक्रमे ॥ ४४ ॥ इच्छन्ति पुनराहारं, तथा स्तोकैश्च ससभिः । उच्छ्वसन्ति शेषकाले, नोच्छवासो न मनोऽशनम् ॥ ४५ ॥ दशभ्योऽब्दसहस्रेभ्यो, वर्द्धमानैः क्षणादिभिः । किंचिदूनसागरान्तं, याचयेपां स्थितिर्भवेत् ॥ ४६ ॥ तेषां दिनपृथक्त्वैः स्यादृद्धिभाग् भोजनान्तरम् । मुहूर्त्तानां पृथक्त्वैश्च, श्वासोच्छ्वासान्तरं क्रमात् ॥ ४७ ॥ पृथक्त्वं तु द्विप्रभृतिनवपर्यन्तमुच्यते । पूर्णान्मोधिस्थितीनां तु, ततः सागरसंख्यया ॥ ४८ ॥ आहारोऽब्दसहस्रैः स्यात्पक्षैरुच्छ्वास एव च । एवं च स्वर्गयोराद्यद्वितीययोः सुधाभुजः ॥ ४९ ॥ जघन्यजीविनो घस्यपृथक्त्वेनैव भुञ्जते । मुहूर्त्तानां

पृथक्त्वेन, श्वासोच्छ्वासं च कुर्वते ॥ ५० ॥ द्वाभ्यां चर्पसहस्राभ्यामश्रन्त्युत्कृष्टजीविनः । मासेन चोच्छ्वस-
न्त्येवं, भाव्या मध्यमजीविनः ॥ ५१ ॥ एवमेते कृताहाराः, पुनरप्यप्सरोजनैः । उपक्रान्ते नाटकादौ, प्रवर्त्त-
यन्ति मानसम् ॥ ५२ ॥ कदाचिच्च जलक्रीडां, कदाचिच्च सुहृद्भोगीसुखान्यनुभवन्त्यमी
॥ ५३ ॥ कदाचिद्यान्ति सुहृदां, वेदमसु प्रेमनिर्भराः । तेऽपि तानुपसर्पन्ति, कृत्वाऽभ्युत्थानमादरात् ॥ ५४ ॥
आसनं ददते हस्ते, धृतोपवेशयन्ति च । योजिताञ्जलयः सत्कारयन्त्यम्बरभूषणैः ॥ ५५ ॥ एवमागच्छन्तां
प्रत्युद्गमनं पर्युपासनम् । स्थितानां गच्छन्तां चानुगमनं रचयन्त्यमी ॥ ५६ ॥ तथोक्तं—“अत्रि णं भंते !
असुरकुमाराणं सक्कारेति वा जाय पडिसंसाहणया ? जाय वेमाणियाणं” ततो विनीतैस्तैर्मित्रदेवैः सह कदा-
चन । तेपामेव विमानेषु, क्रीडन्तः सुखमासते ॥ ५७ ॥ एकैकसिन्नाट्यकामक्रीडागोष्ठ्यादिशर्मणि । याल्य-
विज्ञातव्याशु, कालो भूयान्निमेषवत् ॥ ५८ ॥ तथाह ह्रुदितगाथा—“दो वाससहस्ताइं उहुं अमराण होइ
धिसयसुहं । पणसयपणसयहीणं जोइसवणभवणवासीणं ॥ ५९ ॥” एवं तत्तच्चिद्युनसंगीतप्रेक्षणादिभिः ।
सदाप्यसंपूर्णकार्यो, न तेऽत्रागन्तुमीशते ॥ ६० ॥ किंच—तत्तद्विमानाभरणदेवाङ्गनादिवस्तुषु । संक्रान्तनव्य-
प्रेमाणो, नैतेऽत्रागन्तुमीशते ॥ ६१ ॥ कदाचिदुत्सहन्ते चेत्पूर्वजन्मोपकारिणः । मातापितृस्निग्धयन्धुगुरुशि-
ष्यप्रियाऽङ्गजान् ॥ ६२ ॥ द्रष्टुं दर्शयितुं स्वीयदिव्यसंपत्तिवैभवम् । तदागल्यार्गलायन्तेऽनर्गलाः स्वर्गयोपिताः
॥ ६३ ॥ किमेतदायकवले, मक्षिकापतनोपमम् । आरब्धं क्षणमप्येकं, त्वां विना प्राणिमः कथम् ? ॥ ६४ ॥

अद्यापि तादृशः स्नेहस्तासु पूर्वप्रियासु चेत् । तदाऽस्मान् कृत्रिमप्रेम्णा, कदर्थयसि नाथ किम् ? ॥ ६५ ॥ अथ
यास्यथ तत्राद्यमिदमादिममङ्गलं । इदृशं यथेच्छं गच्छन्तु, किं रुध्याः करिणः करैः ? ॥ ६६ ॥ इत्यादिप्रेमसंदर्भग-
र्भितैस्तद्वचोगुणैः । नियन्त्रितास्तादाक्षिण्यात्, तत्रैते ददते मनः ॥ ६७ ॥ तत्ताण्डवसमास्या तु, पूर्वसंवन्धिनां
नृणाम् । भया भवन्ति भूयांसः, प्रायः स्वल्पायुषामिह ॥ ६८ ॥ किंच प्राग्भवयन्धूनां, तादृक्पुण्याद्यभावात् ।
नागन्तुमीशते तेऽत्रापादाचार्याद्यशिष्यवत् ॥ ६९ ॥ तथोक्तं स्थानाङ्गे-“तिहिं ठाणेहिं अहुणोवचन्ने देवे देवलो-
नेसु इच्छेज्जा माणुसं लोणं हवमागच्छित्तए, णो चेव णं संचाएति हवमागच्छित्तए, अहुणोवचन्ने देवे देवलोए
दिधेसु कामभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोवचण्णे, से णं माणुस्सए कामभोए नो आढाति नो परि० नो अहं
बंधइ नो नियाणं पक्क० नो ठित्तिपगण्यं क० १ अहुणोवचन्ने देवे देवलोएसु दिधेसु कामभोएसु मुच्छिए गिद्धे
गढिए अज्झोवचन्ने० तस्स णं माणुस्सए पेम्मे वोच्छिन्ने भवइ, दिधे पेम्मे संकंते भवइ २ अहुणोवचन्ने देवे देवलोएसु
दिधेसु कामभोगेसु मुच्छिए जाव अज्झो० तस्स णं एवं भवइ इयपिह गच्छं, मुहुत्ता गच्छं, तेणं कालेणं अस्पा-
डया मणुया कालधम्मणा संजुत्ता भवंति ३” इत्यादि । तथाऽस्य नरलोकस्य, दुर्गन्धोऽपि प्रसर्पति । नानामृतकवि-
पमूत्राद्यशुचिप्रभवो महान् ॥ ७० ॥ तत्राप्यजितदेवादिकालेऽतिप्रचुरा नराः । तथा भवन्ति तिर्यञ्चः, क्षेत्रेषु
निखिलेष्वपि ॥ ७१ ॥ तदा सूत्रपुरीपादिबाहुल्यात्पूतिपुद्गलाः । ऊर्ध्वं यान्तो वासयन्ति, पुद्गलानपरापरान्
॥७२॥ योजनानां शतान्येवं, पञ्च यावत्परैः परैः । दूष्यन्ते पुद्गला जीवा, इवोत्सृज्यप्ररूपकैः ॥७३॥ यदा तु नर-

तिर्यञ्चो, नरक्षेत्रे स्युरल्पकाः । तदा पूतिपुद्गलानामल्पत्वादूर्ध्वगामिनाम् ॥ ७४ ॥ चतुःशतीं योजनानां,
यायत्तैरपरापरैः । ब्रजद्विरूर्ध्वं भाव्यन्ते, प्रोक्तयुक्त्यैव पुद्गलाः ॥ ७५ ॥ एवं परं योजनेभ्यो, नवभ्यो गन्ध-
पुद्गलाः । कथं स्युर्ग्राणविषया, नैषा शङ्काऽपि संभवेत् ॥ ७६ ॥ उक्तं च—“वत्तारि पंच जोअणसयाइं गंधो
य मणुअलोअस्स । उहुं चयइ जेणं नहु देवा तेण आवंति ॥ १ ॥” उपदेशमालाकर्णिकायां तु—“उर्ध्वगत्या
शतान्यष्टौ, सहस्रमपि फर्हिचित् । मर्त्यानां याति दुर्गन्धस्तेनेहायान्ति नामराः ॥ १’ ॥” इत्युक्तमिति ज्ञेयं-
तथा च-मलमूत्रश्लेष्मपूर्णं, मक्षिकाकोटिसंक्रष्टं । समन्ततोऽतिचपलकृमिकीटशतावेष्टं ॥ ७७ ॥ पुरीपसदने
स्थित्या, मिश्रफलपेन केनचित् । पट्टि मित्र ! क्षणं तिष्ठ, किञ्चिद्वन्मूल्यनेकशः ॥ ७८ ॥ आहूयेत जनः कश्चित्,
सयाः स्नातः कृताशनः । कृतचन्दनकर्पूरकस्तूर्यादिविलेपनः ॥ ७९ ॥ जानन्नपि स तत्रेष्टं, यथा गन्तुं न शक्नु-
यात् । तद्दुर्गन्धपरामृतिसंकोचितविकृणिकः ॥ ८० ॥ तथा भूयः स्मरन्तोऽपि, नृक्षेत्रे पूर्वयान्धवान् । दुर्गन्धा-
भिभवाद्भद्र, न तेऽभ्यागन्तुमीशते ॥ ८१ ॥ पञ्चभिः कुलकं ॥ सत्यव्येवमतिप्रौढपुण्यप्राग्भारशालिनाम् ।
श्रीमतामर्हतां तेषु, कल्याणकेषु पञ्चसु ॥ ८२ ॥ माकृताभ्युत्थपर्णभकर्णकम्प्रनिजासनाः । स्वश्रद्धातिशयात्के-
चिद्देवेन्द्रशासनादपरं ॥ ८३ ॥ मित्रानुवर्तनात्केचित्पद्मीप्रेरणया परे । स्थितिहेतोः परे देवदेवीसंपातकौतुकात्
॥ ८४ ॥ क्षणादेवातिदुर्गन्धमपि लोकं नृणामिमम् । अर्हत्पुण्यगुणाकृष्टा, दैवायान्त्युत्सुकाः स्वयम् ॥ ८५ ॥

१ अथोद्योक्तिकमध्यप्रामाण्येक्षया तथाविधोपद्रवप्रचुरकालोपेक्षया याऽपवादतो वैक्तव्यं स्यात् ।

त्रिभिर्विशेषकं ॥ महात्मनां महर्षीणां, यद्वोत्कृष्टतपस्विनाम् । माहात्म्यमुद्रावयितुमिहायान्ति सुधाभुजः ॥ ८६ ॥ अश्रद्धाना यदिवा, साधुश्रद्धादिसद्गुणान् । सम्यग्दृग्वर्णितांस्तेऽत्रायान्ति तांस्तान् परीक्षितुम् ॥ ८७ ॥ यद्वा तादृक्पुण्यशालिशालिभद्रादिवद्भूशम् । पुत्रादीनां प्रेमघात्रां, स्नेहोद्रेकैर्वशीकृताः ॥ ८८ ॥ गोभद्रादिवदागल्य, नित्यं नयनैरिह । दिव्यभोगसंविभागैः, स्नेहं सफलयन्ति ते ॥ ८९ ॥ यद्वा प्रागुक्तवचनसरणाद्विस्तृतादराः । खान् बोधयितुमायान्त्यापाढाचार्यान्त्यशिष्यवत् ॥ ९० ॥ एवं पूर्वभवलेहकर्मणेन वशीकृताः । नरकेष्वपि गच्छन्ति, केचिद्वैमानिकामराः ॥ ९१ ॥ तथाहि द्वारकाब्रह्मभङ्गे जराङ्गजेपुणा । मृत्वाऽन्तिमो वासुदेवस्तृतीयं नरकं गतः ॥ ९२ ॥ रामोऽथ मोहात् पणमासान्, व्यूढभ्रातृकलेवरः । शिलातलाग्भोजवापाद्विभिर्वैधेन बोधितः ॥ ९३ ॥ आतुर्देहस्य संस्कारं, कृत्वा संवेगमागतः । प्रव्रज्य नेमिप्रहितचारणश्रमणान्तिके ॥ ९४ ॥ पारणाय ब्रजन् क्वापि, स्वरूपव्यग्रया खिया । दृष्ट्वा घटभ्रमात्कूपे, क्षिप्यमाणं निजान्नजम् ॥ ९५ ॥ वन एव मया स्थेयमित्यभिग्रहवान्मुनिः । तुङ्गिकाद्रौ तपः कुर्वन्, वन्यसत्त्वान्निबोधयन् ॥ ९६ ॥ दत्ताहारो रथकृता, हरिणेनानुमोदितः । तरुशाखाहतस्तार्भ्यां, सह ब्रह्मसुरोऽभवत् ॥ ९७ ॥ पञ्चभिः कुलकैः । बलदेवसुरः सोऽथ, प्रयुक्तावधिलोचनः । आतरं नरके दृष्ट्वोत्सुकस्तत्र द्रुतं गतः ॥ ९८ ॥ तमुद्धिधीर्पुनरकादवोचत् केशवः सुरम् । आतरेवं भृशं पीड्ये, सूतपातं पतत्तनुः ॥ ९९ ॥ मया कृतानि कर्माणि, भोक्तव्यानि मयैव हि । वचः किमन्यथा तत्स्याद्यन्नेमिस्वामिनोदितम् ॥ १०० ॥

गच्छ पन्थो ! ततस्तुभ्यं, भद्रं स्तात्कहिंचित्सरेः । प्रथयेर्महिमानं नो, दुर्यशो यस्त्रिवर्त्तते ॥ १ ॥ ततः स बान्ध-
यप्रेम्णा, विमाने श्रीघरं हरिम् । पीताम्बरं चक्रपाणिं, चिकृत्य हलभृद्युतम् ॥ २ ॥ क्षारिकेयमनेनैव, कृताऽनेनैव
संहता । फर्त्तुं हर्त्तुं हरिरेव, क्षमोऽसौ जगदीश्वरः ॥ ३ ॥ तस्माद्भुक्तिं च मुक्तिं च, प्रेषुभिः सेव्यतामयम् ।
आगत्य भरतक्षेत्रे, सर्वत्रेत्युदयोपयत् ॥ ४ ॥ एवं सर्वत्र विस्तार्य, महिमानं महीतले । यथास्थानं सुरोऽयासी-
न्भ्रातृदुःलेन दुःखितः ॥ ५ ॥ इत्थमेव च सीताया, जीवोऽच्युतसुरेश्वरः । गत्वाऽऽशु देवप्रेम्णा, चतुर्थीं नरका-
यनीम् ॥ ६ ॥ युद्धयमानौ मिथः पूर्ववैराद्भ्रमणरावणौ । युद्धावयत्तयद्धर्मयचनैः प्रतियोगयन् ॥ ७ ॥ पञ्चमाङ्गेऽपि
ससम्प्रा, अधस्तापेयकर्तृकम् । ऊचेऽब्दवर्षणादीनि, तत्ताप्येषां गतिः स्मृता ॥ ८ ॥ तथाहुः—“अत्थि णं भन्ते !
इमीसे रयणप्पहाण अहे उराला यलाहया संसेयंति संमुच्छंति वासं वासंति, ? हंता अत्थि, निच्चिवि पकरंति
देवोऽयि असुरोऽयि नागोऽयि, एवं दोचाण पुढवीण भा०, नवरं देवोऽयि प०, असु-
रोयि प०, नो नागो, एवं चउत्थीणयि, नवरं देवो एको प०, नो असु० नो नाओ, एवं हेट्टिह्लासु सपासु देवो एको
प०, नो नाओत्ति, नागकुमारस्य तृतीयपृथिव्या अधोगमनं नास्तीत्यत एवानुमीयते ‘नो असुरो नो नाओ’त्ति
इहाप्पत एव वननाचतुर्ध्यादीनामधोऽसुरकुमारनागकुमारयोगमनं नास्तीत्यनुमीयते” भगवतीसूत्रवृत्तौ पष्ठश-
तकसप्तमोपेशके, तत्पार्थपृत्तौ तु “धेषां ह्ये सागरोपमे जघन्या स्थितिस्ते किल देवाः सप्तमधरां प्रयान्ति, ते च
सनत्कुमारकल्पात्प्रभृति लभ्यन्ते, शक्तिभात्रं चैतद्वर्ण्यते, न पुनः कदाचिदप्यगमन्, तिर्यगसंख्येयानि योजन-

कोटीनां कोटिसहस्राणि, 'ततः पर'मित्यादि, सागरोपमद्वयादधो जघन्या स्थितिर्पेषां न्यूना न्यूनतमा चेति, ते चैकैकहीनां सुवमनुप्राप्नुवन्ति यावत्तृतीयां पृथिवी, तां च तृतीयां पूर्वसंगतिकाद्यर्थं गता गमिष्यन्ति, परतस्तु सत्यामपि शक्तौ न गतपूर्वा नापि गमिष्यन्ति औदासीन्यात्-माध्यस्थ्यद्, उपर्युपरि न गतिरतयो देवा जिनाभिवन्दनादीन् मुक्त्वे"ति, पञ्चसंग्रहे तु—"सहस्रारंतिअदेवा नारयनेहेण जंति तइयभुवं । निज्जंति अशुअं जा अशुअदेवेण इपरसुरा ॥ १ ॥ एतद्दीकायामपि श्रीमलयगिरिविरचितायां—आनतादयो देवाः पुनरल्पलेहादिभावात् लेहादिप्रयोजनेनापि नरकं न गच्छंतीति सहस्रारंतग्रहण"मिति । एवं सिद्धा-दि साहाय्यादिनोर्ध्वं यावदच्युतम् । यान्त्यायान्ति च कल्पस्थाः, परतस्तु न जातुचित् ॥ १ ॥ केचित्त्वल्प-र्द्धिका देवा, पापघत्वारि पञ्च वा । देवावासानतिक्रम्य, स्वशक्त्या परतस्ततः ॥ १० ॥ गन्तुं न शक्नुव-न्त्यन्यसाहाय्यात् शक्नुवन्त्यपि । महर्द्धिकानां मध्येऽपि, नैवामी गन्तुमीशते ॥ ११ ॥ अल्पर्द्धिकानां मध्ये तु, सुखं यान्ति महर्द्धिकाः । समर्द्धिकानां मध्ये चेधियासन्ति समर्द्धिकाः ॥ १२ ॥ तदां विमोह्य महिकाद्यन्धका-रविक्रुर्वणात् । अपश्यत इमान् देवानतिक्रामन्ति नान्यथा ॥ १३ ॥ तथोक्तं—"आतिह्वीणं भंते ! देवे जाव चत्तारि पंच देवायासंतरां विइधंते, तेण परं परिह्वीणं," इत्यादि, भगवतीदशमशतकतृतीयोद्देशके । सौधर्मेशानयोर्देवलोकयोरथ नाकिनः । उत्कृष्टस्थितयः शक्रशक्रसामानिकादयः ॥ १४ ॥ रत्नप्रभायाः सर्वाधो-भागं यावदधो दिशि । स्वयोगं मूर्तिमद्रूपं, पश्यन्त्यवधिचक्षुषा ॥ १५ ॥ तिर्यग्दिशि त्वसंख्येयान्, पश्यन्ति

द्वीपवारिणीन् । ऊर्ध्वं स्वस्वविमानानां, चूलिकाग्रध्वजावधि ॥ १६ ॥ अनुत्तरान्ताः सर्वेऽप्यसंख्येयान् द्वीपवा-
रिणीन् । तिर्यक् प्रपश्यन्त्यधिकाधिकाद् किंतु यथोत्तरम् ॥ १७ ॥ वैमानिकानां यदधोऽवधिर्भूम्ना विजृम्भते ।
भवनेशव्यन्तराणामूर्ध्वं भूम्ना प्रसर्पति ॥ १८ ॥ ज्योतिषां नारकाणां तु, तिर्यग् भृशं प्रसर्पति । नृतिरश्चाम-
नियतदिक्रो नानाविधोऽवधिः ॥ १९ ॥ स्वयंभूरमणाम्भौधौ, यथा मत्स्या जगद्भूतैः । भवन्ति सर्वैराकारैर्नृतिर्य-
गवधिस्तथा ॥ २० ॥ मत्स्यास्तु बलयाम्भारा, न भवेयुरयं पुनः । संभवेद्वलयाकारोऽप्यसौ नानाकृतिस्ततः
॥ २१ ॥ तथोक्तं संग्रहणीवृत्तौ—“नाणागारो तिरि ए मणु ए मच्छा स्वयंभूरमणेव । तत्थ बलयं निस्सिद्धं तस्स
पुण तयंपि होज्जाहि ॥ २२ ॥” वैमानिकानां सर्वेषां, जघन्योऽवधिगोचरः । अङ्गुलासंख्येयभागमानो ज्ञेयो
मनस्विभिः ॥ २३ ॥ ननु सर्वजघन्योऽसौ, नृतिर्यक्षेव संभवेत् । सर्वोत्कृष्टो नरेष्वेव, राङ्गान्तोऽयं व्यवस्थितः
॥ २४ ॥ तथोक्तं—“उफोसो मणु एसुं मणुस्सतेरिच्छि एसु अ जहन्नो”ति, कथं वैमानिकानां तत्, प्रोक्तः सर्व-
जघन्यरुः । अङ्गुलासंख्येयभागमात्रोऽधात्र निरूप्यते ॥ २५ ॥ केषांचिदिह देवानां, उत्पत्तौ तादृशोऽवधिः ।
भवेत्प्राग्भवसंयन्धी, सं जघन्योऽत्र दर्शितः ॥ २६ ॥ आगमे तु नैव पारभविकत्वाद्विवक्षितः । तथा च भगवा-
नाह, क्षमाश्रमणपुंगवः ॥ २७ ॥ “वेमाणियाणमंगुलभागमसंखं जहन्नओ होइ । उववाए परभवजो होइ
तो पच्छा ॥ २८ ॥” मृदङ्गाकृतितिलेवं, वैमानिकावधिर्भवेत् । ऊर्ध्वायतो मृदङ्गो हि, विस्तीर्णोऽधः कृशो मुखे ॥ २९ ॥
स्थितिमानमथ दैधं, जघन्योत्कृष्टभेदतः । सौधर्मशानदेवानां, प्रतिप्रतरमुच्यते ॥ ३० ॥ एकस्य सागरस्यांशाः,

प्रकल्प्यन्ते त्रयोदश । प्रथमप्रतरे भागौ, तादृशौ द्वौ परा स्थितिः ॥ ३१ ॥ द्वितीयप्रतरे भागाश्चत्वारस्तादृशाः स्थितिः । तृतीये पट् चतुर्थेऽष्टौ, पञ्चमे च लवा दश ॥ ३२ ॥ पष्ठे द्वादश भागास्ते, सप्तमे सागरोपमम् । एकं त्रयोदशेनैकभागेनाभ्यधिका स्थितिः ॥ ३३ ॥ त्रिभिस्त्रयोदशैर्भागैरधिकं सागरोपमम् । अष्टमे प्रतरे ज्ञेयं, नवमे पञ्चभिश्च तैः ॥ ३४ ॥ दशमे सप्तभिर्भागैरधिकं सागरोपमम् । एकादशे च नवभिर्द्वादशे प्रतरे पुनः ॥ ३५ ॥ एकादशभिर्द्वादशैः, साधिकं सागरोपमम् । त्रयोदशे च प्रतरे, पूर्णे द्वे सागरोपमे ॥ ३६ ॥ त्रयोदशत्वंपि तथा, प्रतरेषु जघन्यतः । स्थितिः पत्योपममेकं, नास्माद्धीना भवेदिह ॥ ३७ ॥ कल्पेषु शेषेष्वप्येवं, या या यत्र जघन्यतः । एकरूपैव सा सर्वप्रतरेषु भवस्थितिः ॥ ३८ ॥ नत्वाथप्रतरोत्कृष्टा, प्रतरे ह्युत्तरोत्तरे । जघन्यतः स्थितिश्चिन्त्या, नरकप्रस्तदादिवत् ॥ ३९ ॥ एवमीशानेऽपि भाव्या, स्थितिः सौधर्मवद्बुधैः । वाच्या किन्त्वधिका किञ्चिजघन्या परमापि च ॥ ४० ॥ अधिकत्वं तु सामान्यान्निरूपितमपि श्रुते । पत्योपमस्यासंख्येयभागेनापुर्महर्षयः ॥ ४१ ॥ संग्रहणीष्टृन्यभिप्रायोऽसौ ॥

सप्तहस्तमितं देहमिह स्वाभाविकं भवेत् । अहुलासंख्येयभागमानमेतज्जघन्यतः ॥ ४२ ॥ कृत्रिमं वैक्रियं तत्तु, लक्षयोजनसंमितम् । इदमहुलसंख्येयभागमालं जघन्यतः ॥ ४३ ॥ जघन्यं द्वैधमप्येतत्प्रारम्भसमये भवेत् । कृत्रिमं वैक्रियं त्वेतत्तुल्यमेवाच्युतावधि ॥ ४४ ॥ ग्रैवेयकानुत्तरेषु, विमानेषु तु नाकिनाम् । तादृक्प्रयोजनाभावाद्वास्त्येवोत्तरवैक्रियम् ॥ ४५ ॥

लेदयाऽत्र तेजोलेदयैव, भवेद्भवस्वभावतः । द्रव्यतो भावतस्त्वेषां, विवर्तन्ते पटप्यमूः ॥ ४३ ॥ गर्भजा नरतिर्यश्च, एवोत्पद्यन्त एतयोः । स्वर्गयोर्नापरैस्तत्या, देवा गच्छन्ति पञ्चसु ॥ ४७ ॥ गर्भजेषु वृतिर्यक्षु २, संगपातायुष्कशालिषु । पर्यासवादरक्षोणीरेपाथोऽवनस्पतिष्वपि ॥ ४८ ॥ द्वेधा भवन्ति देव्योऽत्र, काश्चित्कुल्लाहना इव । समर्तुकास्तदन्पास्तु, स्वतन्त्रा गणिका इव ॥ ४९ ॥ आद्ये परिगृहीतानां, स्थितिरुत्कर्षतो भवेत् । पल्योपमानि ससैव, पल्योपमं जघन्यतः ॥ ५० ॥ तासामीशाननाके तु, नवपल्योपमात्मिका । गरीयसी लघु पल्योपमं समधिकं स्थितिः ॥ ५१ ॥ साधारणीनां सौधर्मे, विमानाः सुरयोपिताम् । पट् लक्ष्याणि द्वितीये तु, लक्षाद्यातश्च एव ते ॥ ५२ ॥ साधारणसुरक्षीणां, सौधर्मे स्याद्गुरुः स्थितिः । पल्योपमानि पञ्चाशत्, पल्योपमं जघन्यतः ॥ ५३ ॥ आसामीशाने तु पञ्चपञ्चाशत्परमा स्थितिः । पल्योपमानि हीना तु, पल्यं किंचन साधिकम् ॥ ५४ ॥ यासां सौधर्मेऽथ साधारणदिव्यमृगीदृशम् । स्थितिः पल्योपममेकं, ताः स्तोक्रद्युतिचैमवाः ॥ ५५ ॥ सौगर्मनाकिनामेव, तादृक्पण्याद्गनादिवत् । भोग्या नतूपरितनखर्गिणां प्रायशः खलु ॥ ५६ ॥ यासां त्वेकादि-समयाधिरूपल्योपमादिका । स्थितिः क्रमाद्गुह्यमाना, दशपल्योपमावधि ॥ ५७ ॥ सनत्कुमारदेवानां, भोग्यास्ता नोर्ध्ववर्त्तिनाम् । दशग्न्यश्च परं पल्योपमेभ्यः समयादिभिः ॥ ५८ ॥ स्थितिः समधिका यावत्पल्योपमानि विंशतिः । यासां ता व्रष्ट्रदेवानां, भोग्या नोपरिवर्त्तिनाम् ॥ ५९ ॥ समयाद्यधिका पल्योपमेभ्यो विंशतेः परम् । यासां स्थितिः स्यादेवीनां, त्रिंशत्पल्योपमावधिः ॥ ६० ॥ शुक्रदेवोपभोग्यास्तास्त्रिंशत्पल्योपमोपरि । समया-

अवधेः त-
नोर्मानं ले-
द्या अपरि-
गृहीताश्च

२०

२५

॥ ३२९ ॥

२८

द्यधिका चत्वारिंशत्पल्योपमावधिः ॥ ६१ ॥ यासां स्थितिस्ता भोग्याः स्युरानतस्वर्गवासिनाम् । पल्योपमेभ्य-
 श्चत्वारिंशत्तश्च समयादिभिः ॥ ६२ ॥ वर्द्धमाना क्रमात्पञ्चाशत्पल्यावधिका स्थितिः । यासां ताः परिभोग्याः
 स्युरारणस्वर्गवर्त्तिनाम् ॥ ६३ ॥ ईशानेऽप्येवमधिकपल्योपमस्थितिरष्टशः । देव्यस्तद्वासिनामेव, देवानां यान्ति
 भोग्यताम् ॥ ६४ ॥ ततः समधिकात्पल्योपमाद्य समयादिभिः । वर्द्धमाना स्थितिः पञ्चदशपल्योपमावधिः
 ॥ ६५ ॥ यासां माहेन्द्रदेवानां, भोग्यास्ताः सुरयोपितः । पल्योपमेभ्योऽथ पञ्चदशभ्यः समनन्तरम् ॥ ६६ ॥
 समयाद्यधिका पल्योपमानि पञ्चविंशतिम् । यावद्यासां स्थितिर्भोग्यास्ता लान्तकसुधासुजाम् ॥ ६७ ॥
 पल्योपमेभ्योऽथ पञ्चविंशतिः समनन्तरम् । समयाद्यधिका पञ्चत्रिंशत्पल्योपमावधिः ॥ ६८ ॥ यासां
 स्थितिः सहस्रारदेवभोग्या भवन्ति ताः । ततः परं पञ्चचत्वारिंशत्पल्योपमावधिः ॥ ६९ ॥ स्थितिर्यासां तास्तु
 भोग्याः, प्राणतस्वर्गसन्ननाम् । ततोऽग्रे पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमावधिः स्थितिः ॥ ७० ॥ यासां ता अच्यु-
 तस्वर्गदेवानां यान्ति भोग्यताम् । नाधस्तनानां निःस्वानां, समृद्धा गणिका इव ॥ ७१ ॥ विमानसे-
 ल्यानिपमो, विशेषश्च स्थितेरपि । प्रतिप्रतरमासां नो, जानीमोऽसंभ्रदायतः ॥ ७२ ॥ किंतु संभाव्यत एवम-
 धिकाधिकजीविताः । ऊर्ध्वोर्ध्वप्रतरे यावच्चरमे परमायुषः ॥ ७३ ॥ आहारोच्छ्वाससमयदेहमानादिकं किल ।
 अशेषमुक्तं शेषं च, भाव्यमासां सुपर्ववत् ॥ ७४ ॥ तथा—भवनव्यन्तरज्योतिष्कादिदेवव्यपेक्षया । वैमा-
 निकानां सौख्यानि, बहून्युग्रशुभोदयात् ॥ ७५ ॥ तत्रैवं-चतुर्विधानां देवानां, स्युः पुण्यकर्मपुद्गलाः । उत्कृ-

ष्टोत्कृष्टतरकोत्कृष्टतमानुभागकाः ॥ ७६ ॥ आयुःकर्मसहचरा, अनन्तानन्तका अथ । तन्मध्याद्यावता कर्म-
विभागान् व्यंतरामराः ॥ ७७ ॥ अनन्तानपि तुच्छानुभागानन्दशतेन वै । जरयन्ति मितस्नेहभोज्यवत्
धुषिता जनाः ॥ ७८ ॥ कर्माद्यांस्तावत् एव, जरयन्त्यसुरान् चिना । नव नागादयो वर्षशताभ्यां स्निग्धभो-
ज्यवत् ॥ ७९ ॥ असुरास्तावतः कर्माणून् चत्सरशतैस्त्रिभिः । वत्सराणां चतुःशत्या, ग्रहनक्षत्रतारकाः ॥ ८० ॥
पद्मभिश्च वर्षशतैर्निशाकरदिव्यकराः । गर्केनानन्दसहस्रेण, सौधर्मशाननाकिनः ॥ ८१ ॥ द्वाभ्यां वर्षसहस्राभ्यां,
तृतीयतुर्पनाकगाः । त्रिभिः सहस्रैर्वर्षाणां, ब्रह्मदान्तकवासिनः ॥ ८२ ॥ चतुःसहस्राब्दैः शुक्रसहस्रारमवाः
सुराः । वर्षपञ्चसहस्रा चानतादिस्वथतुष्कगाः ॥ ८३ ॥ अघोग्रैवेयका वर्षलक्षेण मध्यमास्तु ते । द्वाभ्यां
पत्सरलक्षाभ्यां, लक्षैस्त्रिभिस्तदूर्ध्वगाः ॥ ८४ ॥ चतुर्भिश्च वर्षलक्षैर्विजयादिचिमानगाः । पञ्चभिर्वर्षलक्षैश्च,
सर्पार्धसिद्धनाकिनः ॥ ८५ ॥ तुल्यप्रवेद्या अप्येवं, क्रमोत्कृष्टानुभागतः । कर्माद्याः स्युश्चिरक्षेप्याः, स्निग्धच-
त्रपादिभोज्यवत् ॥ ८६ ॥ तथा च सूत्रं—“अत्थि णं भंते । देवाणं अणंते कम्मंसे जे जहण्णेणं एक्केण वा
दोहिं तिहिं वा उप्पोसेणं पंचहिं वाससण्हिं न्वचयंति, ? हंता अत्थि’ इत्यादि भगवतीअष्टादशशतकसप्तमो-
द्देशक ॥ ततोऽमीयां शुभोत्कृष्टानुभागकर्मयोगतः । चिरस्थायीनि सौख्यानि, पुष्टान्यच्छिद्रुराणि च ॥ ८७ ॥
एवं स्वप्नसित्यवधि, देवा देव्यो यथाकृतम् । प्रायः सुखं कदाचित्तु, दुःखमप्युपभुञ्जते ॥ ८८ ॥ उक्तं च—
“भयणचदयाणमंतरजोइसिपवेमाणिया णंतसाणं वेदणं वेदिति, आहच अस्सायं” भगवतीसूत्रे पष्ठशतक-

दशमोद्देशके ॥ तत्त्वार्थचतुर्थध्यायटीकायामप्युक्तं—“यदा नाम केनचिन्निमित्तोनाशुभवेदना देवानां प्रादुरस्ति तदाऽन्तर्मुहूर्तमेव स्यात्, ततः परं नानुव्रणाति. सद्देवनापि संततं पाणमासिकी भवति, ततः परं विच्छिद्यतेऽन्तर्मुहूर्तः, ततः पुनरनुवर्त्तते” इति । तथा हि तुल्यस्थितिषु, निर्जरेषु परस्परम् । प्रागुत्पन्नाः सुराः पश्चादुत्पन्नेभ्योऽल्पतेजसः ॥ ८९ ॥ पश्चादुत्पन्नाश्च पूर्वोत्पन्नेभ्योऽधिकतेजसः । इत्थं कथंचित्स्यात्तोषां, जरा कान्त्यादिहानितः ॥ ९० ॥ ततस्तेजस्विनो वीक्ष्य, नवोत्पन्नान् परान् सुरान् । वृद्धा यून् इवोदीक्ष्य, ते खिद्यन्तेऽपि केचन ॥ ९१ ॥ युद्धादिषु मिथस्तेषां, प्रतिपक्ष्यादिनिर्मिता । शस्त्रादिघातजा जातु, देहपीडाऽपि संभवेत् ॥ ९२ ॥ तथा प्रियादीष्टयस्तुविनाशविप्रयोगजः । शोको मनःखेदरूपो, मरुतामपि संभवेत् ॥ ९३ ॥ यदाहुः—“जे नं जीवा सारीरं वेदणं वेदंति तेसि नं जीवाणं जरा, जे नं जीवा माणसं वेदणं वेदंति तेसि नं जीवाणं सोगे, से तेणट्ठेण जाव सोगेऽवि, एवं जाव वेमाणियाणं” भगवतीपोडशशतकद्वितीयोद्देशके । तथा प्राक् प्रौढपुण्यासां, केऽपि दृष्ट्वा परश्चिप्रम् । मतसरेणाभिभूयन्ते, निष्पुण्याः सुखलिप्सवः ॥ ९४ ॥ उक्तं च—“ईसाविसाय०” । किंच माल्यमलानिकल्पवृक्षप्रकम्पनादिभिः । चिह्नैर्जानन्ति तेऽभीभिः, पण्मासान्तर्गतां मृतिम् ॥ ९५ ॥ तथाहि—“माल्यमलानिः कल्पवृक्षप्रकम्पः, श्रीहीनाशो वाससां चोपरागः । दैन्यं तन्द्रा कामरागाद्भङ्गो, दृष्टेऽशो वेपथुश्चारतिश्च ॥ ९६ ॥” स्थानाद्भस्त्रेऽप्युक्तं—“तिहिं ठाणेहिं देवे चतिस्सामिति जाणह, विमाणाहं निष्पभाहं पासित्ता १ कप्परुक्खगं मिलायमाणं पासित्ता २ अप्पणो तेयलेस्सं परिहायमाणं जाणित्ता ३” इत्यादि ॥

तां समृद्धिं विमानाथामासन्नं च्यवनं ततः । गर्भोत्पत्त्यादिदुःखं च, तत्राहारादिवैशसम् ॥ ९७ ॥ चित्तो चिन्तयतां
तेषां, पदुःखमुपजायते । तज्ज्ञानन्ति जिना एव, तन्मनो वा परे तु न ॥ ९८ ॥ उक्तं च—“तं सुरविमाणविभवं,
नित्यं च देवलोपाओ । अइयलियं चिय जंनवि फुट्ठइ सयसक्करं हियं ॥ ९९ ॥” तथा—विपाकोदयरूपा
च, चक्षुर्निमीलनादिभिः । न्यक्तैश्चिह्नैर्भवेद्यक्ता, तेषां निद्रा न यद्यपि ॥ १०० ॥ प्रदेशोदयतस्त्वेषां, स्यात्तथा-
प्यन्यथा कथम् । दर्शनावरणीयस्य, सतोऽप्यनुदयो भवेत् ॥ १ ॥ क्षयश्चोपशमश्चास्य, देवानां क्वापि नोदितः ।
श्रुतेऽप्येषां कर्मघन्यहेतुत्वेनयमीरिता ॥ २ ॥ तथाहुः—“जीवे जं भंते ! निद्रायमाणे वा पयलायमाणे वा कति
कम्मपगखीओ पंगइ ? गो० ! सत्तविहंयण वा, अट्टविहंयण वा, एवं जाव वेमाणिए, एवं जीवे जं भंते ! हसमाणे
ना उस्सुपायमाणे वा कति क० वं० ? गो० ! सत्तविहंयण वा, अट्टविहंयण वा, एवं जाव वेमाणिए” भगवतीसूत्रे
पञ्चमशतकचतुर्थोद्देशके, इह च पृथिव्यादीनां हासः प्राग्भविकतत्परिणामादयसेय” इत्येतदुक्तौ । एवं स्वभावतो
निद्रासम्भावेऽपि सुगामुजाम् । येयं तन्द्रा मृतेश्चिह्नं, सा तु भिन्नैव भाव्यते ॥ ३ ॥ किंच—पद्मजीवकायार-
म्भेषु, रता मिथ्याख्यमोहिताः । यागादिभिर्जीर्वाहसोपहारैर्मुदिताशयाः ॥ ४ ॥ शरीरासनशय्यादिभाण्डो-
पकरणेष्वपि । विमानदेवदेवीषु, हर्म्यक्रीडावनादिषु ॥ ५ ॥ पूर्वप्रेम्णा स्वीकृतेषु, नृतिर्यथैवपि मूर्च्छिताः ।
सगित्ताचित्तभिश्चेतुः, मत्स्यः परिग्रहेऽप्येति ॥ ६ ॥ तथाहुः—“असुरकुमारा पुढविकायं समारभंति जाव
तत्सकायं समारभंति, सरीरा परिगगदिआ भवंति, कम्मा प० भ०, भयणा प० भ०, देया देवीओ मणूसीओ

तिरिक्त्वजोगिआ तिरिक्त्वजोगिणीओ प० भ०, आसणसयणभंडमत्तोयगरणा परि० भ०, सचिच्चाचिच्चामी-
 सयाइं दयाइं प० भ०, वाणमंतरा जोतिसैवमाणिया जहा भवणवासी तहा णेयपा” । एवं मिथादृशो यान्ति,
 सारम्भाः सपरिग्रहाः । च्युत्योपार्जितपाप्मान, एकेन्द्रियादिदुर्गतिम् ॥ ७ ॥ सम्यग्दृशः पुनस्तत्त्वत्रितये कृत-
 निश्चयाः । जिनादिसेवया यद्वा, पूर्वोधीतश्रुतस्मृतैः ॥ ८ ॥ विचारयन्तस्तत्त्वानि, सिद्धान्तोक्तानि चेतसा ।
 शुद्धोपदेशैः सम्यक्त्वं, प्रापयन्तः परानपि ॥ ९ ॥ उत्सवेषु महोत्साहा, अर्दत्कल्याणकादिषु । जिनोपदेशान्
 शृण्वन्तः, सेवमाना जिनेश्वरान् ॥ १० ॥ महर्षीणां नृणां सम्यग्दृशामथ तपस्विनाम् । हितकामाः कृच्छ्रमग्न-
 संघसाहाय्यकारिणः ॥ ११ ॥ दृष्ट्वापि भावितात्मानं, कुर्वन्तो चन्दनादिकम् । तन्मध्येन न गच्छन्ति, स्तब्धमि-
 ध्यास्वित्देवयत् ॥ १२ ॥ तथाहुः—“तत्थ जे अमायिसम्मदिट्ठिजवणणए देवे से णं अणगारं भावियप्पाणं
 पासति, पासिच्चा णं वंद्धति णमंसति जाव पज्जुयासति, से णं अणगारस्स भावियप्पणो मज्झंमज्झेणं णो विती-
 वएज्जा” भगवतीसूत्रे श्रु. १४ उ. ३ । एवमर्जितपुण्यास्ते, महर्द्धिभरशालिषु । प्रत्यायान्ति कुलेषूपेष्वासन्नभव-
 सिद्धिकाः ॥ १३ ॥ पट्ठिः कुलकं ॥ तत्रापि सुभगाः सर्वोत्कृष्टरूपा जनप्रियाः । भोगान् भुङ्क्त्वाऽऽत्ताचारिन्नाः,
 क्रमाद्यान्ति परां गतिम् ॥ १४ ॥ नन्वेवमुदिताः सूत्रे, अधर्मे संस्थिताः सुराः । कथं तदेव भावार्थो, न तेन विघ-
 टिष्यन्ते ? ॥ १५ ॥ तथाहि—“जीवा णं भंते ! किं धम्ममे ठिया अधम्ममे ठिया धम्माधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया,
 अधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया, अधम्ममे ठिया,

मणु० जहा जीवा, चाणमंतर० जोइ० वेमा० जहा णेरइया," भगवतीसूत्रे सप्तदशशतकद्वितीयोद्देशके १७-२।
अत्रोच्यते-एषामुक्तमिदं देशसर्वविरत्यभावतः । तथैवात्रोद्देशकादौ, सूत्रेऽपि प्रकटीकृतम् ॥ १६ ॥ "से
पूणं संजयविरयपडिहपचक्खायापावकम्मे धम्मे ठिए असंजय० अधम्मे ठिए संजयासंजए धम्माधम्मे
ठिए" सर्वथा संवराभावापेक्षं नत्वेतदीरितम् । संवरद्वाररूपस्य, सम्यक्त्वस्यैषु संभवात् ॥ १७ ॥ सम्यक्त्व
मपि मिथ्यात्वनिरोधात्संवरः स्फुटः । संवरंभवत एवेदं, श्रुते पञ्चसु पठ्यते ॥ १८ ॥ तथाहुः स्थानाङ्गे समवा-
याङ्गे भगवत्यां च-पंच संवरद्वारा प०, तं०-सम्मतं विरती अपमादो अकसाहत्तं अजोगित्तं" एको द्वित्रादि-
संख्येया, असंख्या अपि कर्हिचित् । उत्पद्यन्ते न्यवन्तेऽमी, एकस्मिन् समये सह ॥ १९ ॥ उत्पत्तेश्च्यवन-
स्यापि, विरहो यदि भाव्यते । सौधर्मेशानयोर्देवलोकयोरमृताशिनम् ॥ २० ॥ स चतुर्विंशतिं यावन्मुहूर्त्तान्
परमो भवेत् । जघन्यतस्तु समयं, यावदुक्तो जिनेश्वरः ॥ २१ ॥

इन्द्रयोरथ सौधर्मेशानस्वर्गाधिकारिणोः । स्वरूपमुच्यते किञ्चिन्मत्वा गुरूपदेशतः ॥ २२ ॥ तत्रादिमे
देवलोकै, प्रतरे च त्रयोदशे । मेरोर्दक्षिणतः पञ्च, स्युर्विमानावतंसकाः ॥ २३ ॥ प्रथमं दिशि पूर्वस्यां, तत्रा-
शोकावतंसकं । दक्षिणस्यां सप्तपर्णावतंसकमिति स्मृतम् ॥ २४ ॥ पश्चिमायां चम्पकावतंसकाख्यं निरूपितम् ।
उत्तरस्यां तथा चूतावतंसकमुदीरितम् ॥ २५ ॥ तेषां चतुर्णां मध्येऽथ, स्यात्सौधर्मावतंसकम् । महाविमानं
यत्राऽऽस्ते, स्वयं शक्रः सुरेश्वरः ॥ २६ ॥ एतद्योजनलक्षाणि, सार्द्धानि द्वादशापतम् । विस्तीर्णं च परिक्षेपो,

योजनानां भवेद्विह ॥ २७ ॥ लक्ष्माण्येकोनचत्वारिंशद् द्विपञ्चाशदेव च । सहस्राण्यष्टशाल्यष्टांचत्वारिंशत्सम-
 न्विता ॥ २८ ॥ समन्ततोऽस्य प्राकारो, वनखण्डाश्चतुर्दिशम् । प्रासादशेखरो मध्ये, प्रासादपङ्क्तिर्वेष्टितः
 ॥ २९ ॥ प्रासादात्तत् पेशान्यामुपपातादिकाः सभाः । एवं प्रागुक्तमाख्येयं, सर्वं विमानवर्णनम् ॥ ३० ॥
 अत्रोपपातसद्ने, शल्यायां सुकृताश्रिताः । उत्पद्यन्ते शक्रतया, क्रमोऽत्र प्राक् प्रपञ्चितः ॥ ३१ ॥ यथा हि
 साप्रतीनोऽसौ, सौधर्मनाकनायकः । प्रागासीत्कार्तिकः श्रेष्ठी, पृथिवीभूषणे पुरे ॥ ३२ ॥ तेन आद्वप्रति-
 मानां, शतं तत्रानुशीलितम् । ततः शतक्रतुरिति, लोके प्रसिद्धिमीयमान् ॥ ३३ ॥ स चैकदा गैरिकेन,
 मासोपवासभोजिना । दृढार्हतत्वरुष्टेन, नुन्नस्य धमापतेर्गिरा ॥ ३४ ॥ गैरिकं भोजयामास, पारणायां नृपा-
 लये । ततः स द्रुष्टो धृष्टोऽसीत्यंगुल्या नासिकां स्पृशन् ॥ ३५ ॥ जहास श्रेष्ठिनं सोऽपि, गृहे गत्वा चिर-
 त्तधीः । जग्राहाष्टसहस्रेण, वणिक्पुत्रैः समं व्रतम् ॥ ३६ ॥ अधीतद्वादशाङ्गीको, द्वादशाब्दानि संयमम् । पाल-
 यित्वाऽनशनेन, मृत्या देवेश्वरोऽभवत् ॥ ३७ ॥ चतुर्भिः कलापकं । गैरिकस्तापसः सोऽपि, कृत्वा घालतपो मृतः ।
 अभूद्वैराघणसुरः, सौधर्मन्द्रस्य बाहनम् ॥ ३८ ॥ अयं तावत्कल्पवृत्त्याद्यभिप्रायः, भगवतीसुत्राभिप्रायस्त्वयं—
 हस्तिनागपुरे श्रेष्ठी, कार्तिकोऽभून्महर्षिकः । सहस्राव्रवणे तत्रागतोऽहन्मुनिमुग्रतः ॥ ३९ ॥ कार्तिका-
 द्यास्तत्र पौरा, जिनं वन्दितुमैयकः । प्रबुद्धः कार्तिकः श्रुत्वा, जिनोपदेशमञ्जसा ॥ ४० ॥ गृहे गत्वा ज्ञाति-
 मित्रस्वजनान् भोजनादिभिः । संतोष्य ज्येष्ठतनुये, कुटुम्बभारमक्षिपत् ॥ ४१ ॥ स्वस्वज्येष्ठमुने न्यस्त-

गृहभारैः समन्ततः । अष्टाधिकसहस्रेणानुगतो नैगमोत्तमैः ॥ ४२ ॥ सहस्रपुरुषोद्वाह्यामारुह्य शिविकां महैः ।
मुनिसुव्रतपादान्ते, स प्रव्रज्यामुपाददे ॥ ४३ ॥ अधीत्य द्वादशाङ्गानि, द्वादशाब्दानि संयमम् । धृत्वा मासमुपो-
ष्यान्ते, सौधर्मनायकोऽभवत् ॥ ४४ ॥ तथा च सूत्रं—“इहेव जंबुद्वीवे भारहे वासे हत्थिणाडरे नामं नयरे होत्था”
इत्यादि” भगवतीसूत्रे श० १८ उ० २ । एवमुत्पन्नः स शक्रः, प्राग्वत्कृत्वा जिनाचर्चनम् । सुब्रह्मास्ते सुधर्मायां,
पूर्वासुखो महासने ॥ ४५ ॥ तिस्रोऽस्य पर्पदस्तत्राभ्यन्तरा समिताभिधा । तस्यां देवसहस्राणि, द्वादशेति जिना
जगुः ॥ ४६ ॥ देवीशक्तानि ससास्यां, मध्या चंडाभिधा सभा । चतुर्दश सहस्राणि, देवानामिह पर्पदि ॥ ४७ ॥
पट्टशक्तानि च देवीनां, वाह्या जाताभिधा सभा । स्युः षोडश सहस्राणि, पर्पदीह सुधासुजाम् ॥ ४८ ॥
शक्तानि पञ्च देवीनां, यथाक्रममथोच्यते । आयुःप्रमाणमेतासां, तिसृणामपि पर्पदाम् ॥ ४९ ॥ अन्तःपर्पदि
देवानां, पञ्चपल्योपमात्मिका । स्थितिस्तथात्र देवीनां, पल्योपमत्रयं भवेत् ॥ ५० ॥ पल्योपमानि चत्वारि,
स्थितिः । एकं पल्योपमं चात्र, देवीनां कथिता स्थितिः ॥ ५१ ॥ याद्यप्यर्पदि देवानां, पल्योपमत्रयं
किनाम् । लोकपालानां तथाग्रमहिषीणामपि द्रुवम् ॥ ५२ ॥ अस्यैवं सामानिकानां, त्रायस्त्रिंशक्तना-
अच्युतान्तेन्द्रसामानिकादीनामेवमेव ताः ॥ ५३ ॥ भवन्ति पर्पदस्त्रिंशः, समिताया यथाक्रमम् ।
निकाः सुराः । ते चेन्द्रत्वं विना शेषैः, कान्त्यायुर्वैभवादिभिः ॥ ५४ ॥ इति स्थानाङ्गसूत्रे ॥ सहस्राण्यस्य चतुरशीतिः सामा-
निकाः सुराः । ते चेन्द्रत्वं विना शेषैः, कान्त्यायुर्वैभवादिभिः ॥ ५५ ॥ समानाः सुरनाथेन, सामानिकास्ततः

श्रुताः । अमात्यपितृगुर्वादिचत्सन्मान्या धिडौजसः ॥ ५६ ॥ स्वामित्वेन प्रतिपत्तो, एतेऽपि सुरनायकम् । भवन्ति
 चत्सलाः सर्वकार्येषु यान्धवा इव ॥ ५७ ॥ त्रायस्त्रिंशत्स्त्रिंशद्देवाः स्युर्मन्त्रिसन्निभाः । सदा राज्यभारचिन्ता-
 कर्तारः शक्रसंमताः ॥ ५८ ॥ पुरोहिता इव हिताः, शान्तिकपौष्टिकादिकम् । कुर्वन्तोऽवसरे शक्रं, प्रीणयन्ति
 महाधिपः ॥ ५९ ॥ दोगुन्दकापरह्वाना, महासौख्याञ्चिता अमी । निदर्शनतयोन्यन्ते, श्रुतेऽतिसुखशालिनाम्
 ॥ ६० ॥ तथोक्तं ऋगापुत्रीयाध्ययने—“नन्दणे सो ऽ पासाए, कीलए सह इत्थिए । देवो दोगुंदगो चेष, निच्चं
 मुइयमाणसो ॥ ६१ ॥—त्रायस्त्रिंशा देवा भोगपरायणा दोगुंदका इति भण्यन्ते” इत्युत्तराध्ययनायचूर्णौ ।
 साम्प्रतीनास्त्वमी जम्बूद्वीपेऽस्मिन्नेव भारते । पालकसन्निवेशस्यास्त्रयस्त्रिंशन्महर्द्धिकाः ॥ ६२ ॥ अभूयन्
 गृहपतयः, सहायास्ते परस्परम् । उग्राचारक्रियासाराः, संसारमयभीरवः ॥ ६३ ॥ प्रपाल्याब्दानि भूयांसि,
 त्रायकाचारमुत्तमम् । आलोच्यतप्रतिक्रान्तातिचाराश्चतुराशयाः ॥ ६४ ॥ मासमेकमनशनं, कृत्वा मृत्वा
 समाधिना । त्रायस्त्रिंशाः समभवन्मान्या घृन्दारकेशितुः ॥ ६५ ॥ न चैवमेतेभ्य एव, त्रायस्त्रिंशा इति प्रथा ।
 नामधेयं नित्यमेतदव्युच्छित्तिनयाश्रयात् ॥ ६६ ॥ शतानि मन्त्रिणः पञ्च, संत्ययेऽपीन्द्रसंमताः । येषाम-
 क्षिसहस्रेण, सहस्राक्षः स गीयते ॥ ६७ ॥ तथोक्तं कल्पसूत्रवृत्तौ—“सहस्रसक्ले”ति मन्त्रिपञ्चशत्या लोचनानि
 इन्द्रसंपन्धीन्येवेति सहस्राक्षः” । तथा सहस्राणि चतुरशीतिरात्मरक्षकाः । अमी चात्मानमिन्द्रस्य, रक्षन्ती-
 त्यात्मरक्षकाः ॥ ६८ ॥ एते त्वपायाभावेऽपि, प्रीत्युत्पत्त्यै सुरेशितुः । तथास्थितेश्च निचितकवचाः परितः

स्यिताः ॥ ६९ ॥ धनुरादिप्रहरणग्रहणव्यग्रपाणयः । तूणीरखड्गफलककुन्तादिभिरलङ्कृताः ॥ ७० ॥ एकाग्र-
चेतसः स्वामिवदन्यस्तदृष्टयः । श्रेणीभूताः शक्रसेवां, कुर्वते किङ्करा इव ॥ ७१ ॥ तथा सप्तास्य सैन्यानि, तत्र
तादृक्प्रयोजनात् । नृत्यज्जात्योत्तुङ्गचङ्कुरङ्गाकारधारिणाम् ॥ ७२ ॥ शूराणां युद्धसन्नद्धशस्त्रावरणशालिनाम् ।
निर्जराणां निष्करम्बं, हयसैन्यमिति स्मृतम् ॥ ७३ ॥ एवं गजानां कटकं, रथानामपि भास्वताम् । विविधायुध-
पूर्णानामश्वरूपमरुद्युजाम् ॥ ७४ ॥ तथा दृपभदेवानां, सैन्यमुच्छृङ्खिलां युधे । उद्भटानां पदातीनां, सैन्यमुग्र-
मुजोष्मणाम् ॥ ७५ ॥ एतानि पञ्च सैन्यानि, गतदैत्यानि वज्रिणम् । सेवन्ते युद्धसज्जानि, नियोगेच्छूनि
सन्निधौ ॥ ७६ ॥ शुद्धाङ्गनृत्यवैदग्ध्यशालिनां गुणमालिनाम् । नटानां देवदेवीनां, पष्टं सैन्यं भजत्यमुम् ॥ ७७ ॥
स्वरमार्युर्वर्याणां, सैन्यमातोद्यभारिणाम् । गन्धर्वदेवदेवीनां, सप्तमं सेवते हरिम् ॥ ७८ ॥ एतत्सैन्यद्वयं
चातिचतुरं गीतताण्डवे । अविश्रमं प्रयुज्जानमुपभोगाय वज्रिणः ॥ ७९ ॥ सप्तानामप्यथैतेषां, सैन्यानां सप्त
नायकाः । सदा सन्निहिताः शक्रं, विनयात् पर्युपासते ॥ ८० ॥ ते चैवं नामतो वायु १ रैरावणश्च २ माठरः
३ । स्यादमर्द्धि ४ हरिनैगमेपी ५ श्वेतश्च ६ तुम्बरः ७ ॥ ८१ ॥ सप्तपि सेनापतयः, स्युरेतैरेव नामभिः । तृती-
यस्य पञ्चमस्य, सप्तमस्य सुरेशितुः ॥ ८२ ॥ अङ्गीकृत्य द्वादशेन्द्रानानतारणयोरपि । एतन्नामान एवामी,
स्यानाङ्गे कथिता जिनैः ॥ ८३ ॥ पादालेशस्तत्र हरिनैगमेपीति विश्रुतः । शक्रदूतोऽतिचतुरो, नियुक्तः सर्व-
कर्मसु ॥ ८४ ॥ योऽसौ कार्यविशेषेण, देवराजानुशासनात् । कृत्वा मङ्गशु त्वचद्वेदं, रोमरन्ध्रैर्नत्वाङ्कुरैः

॥ ८५ ॥ संहर्तुमीष्टे स्त्रीगर्भं, न च तासां मनागपि । पीडा भवेन्न गर्भस्याप्यसुखं किंचिदुद्भवेत् ॥ ८६ ॥
तत्र गर्भाशयाद्गर्भाशये योनौ च योनितः । योनेर्गर्भाशये गर्भाशयाद्योनाविति क्रमात् ॥ ८७ ॥ आकर्षणामो-
चनाभ्यां, चतुर्भङ्ग्यत्र संभवेत् । तृतीयेनैव भङ्गेन, गर्भं हरति नापरैः ॥ ८८ ॥ इदं चार्थतः पञ्चमाङ्गे ॥ पत्ति-
सैन्यपतेरस्य, कच्छाः सप्त प्रकीर्तिताः । कच्छाशब्देन च स्वाशयशर्वसिसुरव्रजः ॥ ८९ ॥ ईशानायच्युता-
न्तानामेवं सर्वपिडौजसाम् । पत्तिसैन्यपतेः कच्छाः, सप्त सप्त भवन्ति हि ॥ ९० ॥ देवास्तत्रायकच्छायां,
खेन्द्रसामानिकैः समाः । द्वितीयाद्याः पडन्याश्च, द्विग्रा द्विग्रा यथोत्तरम् ॥ ९१ ॥ यथा सौधमेन्द्रहरिर्नैगमे-
पिचमूपतेः । स्यादायकच्छा चतुरशीतिदेवसहस्रिका ॥ ९२ ॥ तथा यानविमानाधिकारी पालकनिर्जरः ।
सदा शक्रनियोगेच्छुरास्ते विरचिताञ्जलिः ॥ ९३ ॥ यदेन्द्रो जिनजन्माद्युत्सवेषु गन्तुमिच्छति । तदा वादयते
घण्टां, सुघोषां नैगमेपिणा ॥ ९४ ॥ यादितायाममुष्यां च, घण्टाः सर्वविमानगाः । शब्दायन्ते समं यश्चप्र-
योगप्रेरिता इव ॥ ९५ ॥ ततः पालकदेवेन, रचिते पालकाभिधे । समासीनो महायानविमाने सपरिच्छदः
॥ ९६ ॥ औत्तराहेण निर्याणमार्गेणावतरत्यधः । पृथ्वी नन्दीश्वरद्वीप, आग्नेयकोणसंस्थिते ॥ ९७ ॥ शैले रति-
फराभिख्ये, विमानं संक्षिपेत्ततः । कृतकार्यः स्वर्गमेति, विहिताष्टाहिकोत्सवः ॥ ९८ ॥ तथोक्तं—“तत्र
दक्षिणो निर्याणमार्ग उक्तः, इह तु उत्तरो वाच्यः, तथा तत्र नन्दीश्वरद्वीपे उत्तरपूर्वो रतिकरपर्वत ईशानेन्द्र-
स्यायतारारोक्तः, इह तु दक्षिणपूर्वोऽसौ वाच्यः” इति भगवतीसूत्रवृत्तौ शतक १६ द्वितीयोद्देशके, तत्रेति

ईशानेन्द्राधिकारे, इहेति सौधमेन्द्राधिकारे ॥ स्वर्गेषु विपमेण्वेषा, स्थितिः स्यादशमेऽपि च । घण्टापत्तीशना-
मादिः, समेष्वीशाननाकवत् ॥ ९९ ॥ तथा देवा महामेधाः, सन्त्यस्य वशवर्तिनः । येषां स्वामितया शक्तो,
मघयानिति गीयते ॥ ७०० ॥ तथोचुः—‘मघवं’ति मघा-महामेधा वशे सन्त्यस्य मघवान्,” कल्पसूत्रवृत्तौ,
तथा हि मेघा द्विविधा, एके चर्पतुर्भायिनः । स्वाभाविकास्तदपरे, स्युर्देवतानुभावजाः ॥ १ ॥ तत्र शक्तो यदा
गृष्टि, कर्तुमिच्छेद्विजेच्छया । आज्ञापयति गीर्वाणांस्तदाऽभ्यन्तरपार्षदान् ॥ २ ॥ ते मध्यपार्षदांस्तेऽपि, बाह्यांस्ते
याज्ञयाह्वयान् । तेऽप्याभियोगिकांस्तेऽपि, युवते वृष्टिकायिकान् ॥ ३ ॥ ततस्ते कुर्वते वृष्टिं, हृष्टाः शक्रानु-
शिष्टितः । एवमन्येऽपि कुर्वन्ति, सुराश्चतुर्विधा अपि ॥ ४ ॥ जन्मदीक्षाज्ञानमुक्तिमहेषु श्रीमद्वर्हेतान् ।
भक्त्युद्रेकावतिशयोद्भावनाय प्रमोदतः ॥ ५ ॥ तथोक्तम्—‘जाहेणं भन्ते ! संकेदेर्विदे देवराए बुट्टिकायं काउकामे
भवइ से कहमिदार्णि पकरेइ ?’ इत्यादि भगवतीसूत्रे १४—२। छित्त्वा भित्त्वा कुद्वयित्वा, चूर्णयित्वाऽथवा
स्वयम् । कमण्डल्यां शिरः पुंसः, कस्याप्येव यदि क्षिपेत् ॥ ६ ॥ तथापि किञ्चिदप्यस्य, बाधा न स्यात्तथा-
विधा । भगवत्यां शक्रशक्तिरुक्ता चतुर्दशे शते ॥ ७ ॥ सदा सन्निहितस्तस्यैरावणो बाहनं सुरः । व्यक्तो
नानाशक्तियुक्तो, भक्त्युद्युक्तः सुरेशितुः ॥ ८ ॥ दशार्णनृपवोधाय, यिषासोरिव वज्रिणः । आज्ञां प्राप्या-
नेकल्पसमृद्धिं कर्तुमीश्वरः ॥ ९ ॥ यदा यदा स चेन्द्रस्य, क्वचिज्जिगमिषा भवेत् । तदा तदा हस्तिरूपं,
कृत्वेशमुपतिष्ठते ॥ १० ॥ दद्यात्सौ करे वज्रममोघशक्तिशालि यत् । निरीक्ष्यैव विपक्षाणां, क्षणात्क्षुभ्यति

मानसम् ॥११॥ प्रयुक्तं द्विपतो हन्तुमिन्द्रेण कुपितेन यत् । ज्वालास्फुलिङ्गानभितो, विकिरङ्गीपणांकृति ॥१२॥
 कुर्येद् दृष्टिप्रतीयातमुत्फुल्लकिंशुकोपमम् । निहन्त्येवानुगम्येनं, गतं दूरेऽपि साध्वसात् ॥ १३ ॥ यथाऽनेनैव
 प्राक्तेन, तन्मुक्तं समरोपरि । ततो नंद्वा गतस्यास्य, श्रीमद्वीरपदान्तरे ॥ १४ ॥ शृष्टे पतद्गृहीतं च, जिनाचज्ञा-
 विपाऽमुना । चतुर्भिरद्भुतैर्वीरपादाद्व्यवहितं रयात् ॥ १५ ॥ नन्वध्वन्येव वज्रेण, कथमेव न ताडितः ? । वज्र-
 पथमेन्द्रोऽपि, नाग्राहि यज्जिना कथम् ? ॥ १६ ॥ नरादिभिस्त्वथः क्षितं, यस्त्वादातुं न वाक्यते । सुरैः किं
 दास्यते येन, यज्जमग्राहि यज्जिना ? ॥ १७ ॥ अत्रोच्यते—अधोनिपतने शीघ्रगतयोऽसुरनाकिनः । ऊर्ध्व-
 मुत्पतने मन्दगतयश्च स्वभायतः ॥ १८ ॥ वैमानिकाः पुनरथःपतने मन्दगामिनः । ऊर्ध्वमुत्पतने शीघ्रगतयश्च
 स्वभायतः ॥ १९ ॥ यज्जमन्त्यूर्ध्वगमने, शीघ्रं मन्दमयोगमे । असुरेन्द्राद्वज्जिनास्तु, मन्दगामि द्विघाप्यदः ॥ २० ॥
 पापहर्त्रेण शक्र एकसमयेनोर्ध्वमुत्पतेत् । वज्रं द्वाभ्यां तावदेव, चमरः समयेस्त्रिभिः ॥ २१ ॥ अधः पुनर्यो-
 पदेकसमयेनासुरेश्वरः । तावद् द्वाभ्यां हरिर्यज्ञं, त्रिभिर्निपतति क्षणैः ॥ २२ ॥ निमग्नं ततो मार्गं, नाश-
 क्यतासुरमभुः । वज्रेणाधो निपतता, स्वतस्त्रिगुणवज्जिगः ॥ २३ ॥ नाग्राहि शक्रेणाप्येव, स्वतो द्विगुणवे-
 गयान् । यस्य रततो मन्दगति, पुतं पृष्ठानुयाचिना ॥ २४ ॥ सुराः सुखेन गृहीरन्नथः क्षितं हि पुद्गलम् ।
 यत्तसी सत्वरः पूर्वं, पथान्मन्दगतिर्भवेत् ॥ २५ ॥ पूर्वं पथादपि सुरो, महर्द्धिकस्तु सत्वरः । नरादप्यस्तु
 तदनु, नागः पतितुमीशते ॥ २६ ॥ एवं च-अन्येषामपि देवानां, यदा विमानवासिनाम् । युद्धं स्यादसुरैः

साद्धं, भवप्रत्ययवैरतः ॥ २७ ॥ तदा चैमानिका देवाः, काष्ठपर्णतृणादिकम् । शर्कराकणमप्येकमामृशान्ति
क्रेण यत् ॥ २८ ॥ अचिन्त्यपुण्यात्तत्तेषां, प्राप्य प्रहरणात्मताम् । सुभ्रूमचक्रिणः स्थालमिव प्रहरति द्विपः
॥ २९ ॥ तदेतेषां प्रहरणेण्यसत्त्वपि न हि क्षतिः । असुराणां तु नैतादृक्, शक्तिः पुण्यापकर्षतः ॥ ३० ॥
नित्यान्येते ततोऽग्राणि, वैक्रियाणि च विभ्रति । ससयाः सुभटमन्यास्तथाविधनरादिवत् ॥ ३१ ॥ तथाहुः—
'देवासुराणं मते ! संगामे किं न तेषां देवाणं पहरणत्ताए परिणमति ? गो० । जं णं देवा तणं वा कट्ठं
वे'त्यादि भगवतीसूत्रे १८-७ ।

विकुर्वणाशक्तिरपि, वर्ततेऽस्य गरीयसी । जम्बूद्वीपद्वयं पूर्णं, यदसौ स्वविकुर्वितैः ॥ ३२ ॥ चैमानिकैर्दे-
वदेवीपृन्दैः सांकीर्ण्यतोऽभितः । ईष्टे पूरयितुं तिर्यगसंख्यान् द्वीपयारिधीन् ॥ ३३ ॥ तथाहुः—“सक्के णं देवेदे
देयराणा जाव केवत्तियं च णं पम्बू विउवित्ताए ? एवं जहेव चमरस्स, नवरं दो केवलकण्णे जंबुद्वीवे दीये, अय-
सेसं तं चेव” भगवतीसूत्रे, अयं भावः—जम्बूद्वीपावधिक्षेत्रं, यावच्छक्रविमानतः । तावद् द्विगुणितं भर्तुमीष्टे
रूपेर्विकुर्वितैः ॥ ३४ ॥ तथा च देवेन्द्रस्तवे चमरेन्द्रमाश्रित्य—“जाव य जंबुद्वीवो जाव य चमरस्स चमर चंचा
ओ । असुरेहि असुरकन्नाहि अत्थि विसओ भरेउं जे ॥१॥” न पञ्चमाद्भुत्तौ तु, सूत्रमेतत्स्फुटीकृतम् । तिर्यक्-
क्षेत्रस्यात्र पृथगुक्तत्वान्नाव्यते स्त्विति ॥ ३५ ॥ तदत्र तत्त्वं बहुश्रुता विदन्ति । सामानिकानामेतस्य, त्रायस्त्रि-
शकनाकिनाम् । कर्तुं वैक्रियरूपाणि, शक्तिरेवं प्ररूपिता ॥ ३६ ॥ लोकपालाग्रपत्नीनामपि वैक्रियगोचरा ।

तुल्यैव शक्तिस्तिर्यक् तु, संख्येया द्वीपवार्द्धयः ॥३७॥ शक्तेर्विषय एवायं, न त्वेवं कोऽपि कर्हिचित् । चक्रे विकु-
 र्धणां नो वा, करोति न करिष्यति ॥ ३८ ॥ शक्रस्याग्रमहिष्यस्तु, भवन्त्यष्टौ गुणोत्तमाः । रूपलावण्यशा-
 लिन्यः, प्रोक्तास्ता नामतस्त्विमाः ॥ ३९ ॥ पद्मा १ शिवा २ ब्रह्म ३ धातू ४ रमलाख्या ५ तथाऽऽप्सराः ६ ।
 ततो नयमिका ७ रोहिण्यभिधा ८ स्याद्विहाष्टमी ॥ ४० ॥ साम्प्रतीनानामासां पूर्वभवस्त्वेवं-द्वे आचस्ती-
 निवासिन्यौ, हस्तिनागपुरालये । द्वे द्वे काम्पिल्यपुरगे, द्वे साकेतपुरालये ॥ ४१ ॥ एताः पद्माख्यपितृका,
 विजयाभिभ्रमातृकाः । दृष्टकुमार्योऽष्टाप्यात्तप्रव्रज्याः पार्श्वसन्निधौ ॥ ४२ ॥ पुण्यचूलार्थिकाशिष्याः, पक्ष
 संलियय सुव्रताः । मृत्योत्पन्ना विमानेषु, पद्मायतंसकादिषु ॥ ४३ ॥ जाताः शक्रमहिष्योऽष्टौ, सप्तपल्पोपमा-
 युपः । सिंहासनेषु क्रीडन्ति, पद्माख्यादिषु सोत्सवम् ॥ ४४ ॥ एकैकस्यास्तथैतस्याः, परिवारे सुराङ्गनाः ।
 द्यतुल्यरूपालङ्काराः, सहस्राण्येव षोडश ॥ ४५ ॥ षोडशैताः सहस्राणि, विकुर्वन्ति नवा अपि । एवं च
 सपरीवाराः, पत्न्यो भवन्ति वज्रिणः ॥ ४६ ॥ अष्टाविंशत्या सहस्रैरधिकं लक्षमेव ताः । सुक्ते तावन्ति
 रूपाणि, कृत्वेन्द्रोऽप्येकहेलया ॥ ४७ ॥ तथाहुः-‘सप्तस्त नं भंते ! देविदस्त पुच्छा, अजो ! अष्ट अगमहि-
 सीओ ५०’ इत्यादि भगवतीसूत्रे १०-५ । यदा शक्रः सहैताभिः, कामक्रीडां चिकीर्षति । चारु चक्राकारमेकं,
 तदा स्थानं विकुर्वेत् ॥ ४८ ॥ पञ्चवर्णतृणमणिरमणीयमहीतलम् । व्यासायामपरिक्षेपैर्जम्बूद्वीपोपमं च तत्
 ॥ ४९ ॥ मध्यदेशेऽस्य रचयत्येकं प्रासादशेखरम् । योजनानां पञ्च शतान्पुञ्चं तदर्द्धविस्तृतम् ॥ ५० ॥ तस्य

प्रासादस्य नानामणिरत्नमयी मही । ऊर्ध्वभागोऽप्यस्य पद्मलतादिभक्तिकोभितः ॥ ५१ ॥ तस्य प्रासादस्य
मध्ये, रचयेन्मणिपीठिकाम् । धोजनान्यष्ट चिस्तीर्णायतां चत्वारि मेढुराम् ॥ ५२ ॥ तस्या मणीपीठिकार्या,
उप्यंकां मनोहराम् । चिदुर्वैदिव्यशय्यां, कोमलास्तरणस्तृताम् ॥ ५३ ॥ रत्नश्रेणिनिर्मितोरुप्रतिपादकृतो-
न्नतिम् । गायामियोद्यत्तुवर्णचतुष्पादां सुखावहाम् ॥ ५४ ॥ युग्मं ॥ ततः सपरिवाराभिः, प्राणप्रियाभिरष्टभिः ।
गन्धर्वनाट्यानीकाभ्यां, चानुयातः सुरेश्वरः ॥ ५५ ॥ तत्रोपेत्यानेकरूपो, गाढमालिङ्ग्य ताः प्रियाः । विव्यान्
पञ्चविधान् कामभोगान् मुक्ते यथासुखम् ॥ ५६ ॥ तथाच सूत्रं-‘जाहे नं भंते ! सक्के देविदे देवरायो दिवाइं
भोगभोगाइं सुंजिउकामे भवइं से कहमिदणिं पकरेइं, गो० ! ताहे चेव नं से सक्के दे० एगं महं नेमिपंडि-
रूवगं विउषती’त्यादि’ भगवतीसूत्रे १४-६ ॥ चत्वारोऽस्य लोकरूपाश्चतुर्दिगधिकारिणः । तेषामपि विमानां वि-
स्वरूपं किञ्चिदुच्यते ॥ ५७ ॥ विमानं तत्र शक्रस्य, यत्सौधमावतंसकम् । तस्मात् प्राच्यामसंख्येयधोजनानाम-
तिश्रमे ॥ ५८ ॥ तत्र सोममहाराजविमानमतिनिर्मलम् । संध्याप्रभाख्यं देवेन्द्रविमानाभं समन्ततः ॥ ५९ ॥
तत्रोपपातशय्यायामुपपातसमान्तरे । उत्पद्यते सोमराजः, शोपं सर्वं तु पूर्ववत् ॥ ६० ॥ अधोभागे विमानस्य,
सोमराजस्य राजते । जम्बूद्वीपसमा तिर्यग्लोके सोमाभिधा पुरी ॥ ६१ ॥ प्रासादपरिपाट्योऽत्र, चतस्रः शोप-
मुक्तवत् । वैमानिकविमानार्द्धमानमत्रोद्यतादिकम् ॥ ६२ ॥ शोपाणां लोकपालानामभ्येवं स्वस्यसंज्ञया । तिर्य-
ग्लोके राजधान्यः, स्वविमानतले भंताः ॥ ६३ ॥ सुधर्माद्याः सभास्त्वत्र, न सन्तीति जिना जगुः । नैपां

विमानोत्पन्नानामिहेताभिः प्रयोजनम् ॥ ६४ ॥ रोहिणी मदनं चित्रा, सोमा चेत्यभिधानतः । चतस्रोऽग्र-
 महिष्योऽस्य, स्युः सहस्रपरिच्छदाः ॥ ६५ ॥ देवीसहस्रं प्रत्येकं, चिकुर्वितुमपि क्षमाः । पत्नीसहस्राश्चत्वारं-
 स्तदेवं सोमभूयताम् ॥ ६६ ॥ लोकत्वा सुधर्मा मन्यन्नाहृतसकथां शातनां मयात् । सहैताभिः पञ्चविधान्, कामं-
 भोगान् भुनक्त्यसौ ॥ ६७ ॥ शेषाणां लोकपालानामप्येतैरेव नामभिः । चतस्रोऽधर्महिष्यः स्युरियत्परि-
 च्छदान्विताः ॥ ६८ ॥ सामानिकादयो येऽस्य, ये चैषामपि संपत्ताः । तथा चिकुर्वकुमाराभिकुमारालयाः
 सयोजिताः ॥ ६९ ॥ मरुत्कुमाराः सूर्येन्दुग्रहनक्षत्रतारकाः । सोमाज्ञावर्तिनः सर्वे, ये चान्येऽपि तथाविधाः
 ॥ ७० ॥ ग्रहाणां वण्डमुसलशृङ्गाटकादिसंस्थितिः । गर्जितं ग्रहसंचारी, गन्धर्वनगराणि खे ॥ ७१ ॥ उलका-
 पाताभ्रयुक्षा विगवाहा रजांसि धूम्रिकाः । सूर्यद्रधनुरेकन्दूपरागपरिवेष्टकाः ॥ ७२ ॥ प्राचीनाविमहायातां,
 ग्रामाविदहनां विकाः । जम्बूद्वीपदक्षिणाद्धे, ये चोत्पातास्तथाविधाः ॥ ७३ ॥ जनप्रणयनादीनां, क्षयास्ते
 सोमभूयताम् । तत्संविनां वा देवानां, नाविज्ञाता न चाश्रुताः ॥ ७४ ॥ विकांलकोऽङ्गारकश्च, लोहिताक्षः
 शनैश्चरः । चन्द्रसूर्यशुक्रबुधवृहस्पतिचिघ्रनुदाः ॥ ७५ ॥ भवन्त्यपत्यस्थानीयाः, सोमस्यैते वंशाणि हि । विका-
 लकादयः सर्वे, ग्रहा एव पुरोदिताः ॥ ७६ ॥ पत्योपमदृतीयांशयुक्तपत्योपमस्थितिः । सोमराजः सुखं सुक्ले,
 दिव्यनाद्यादिलालितः ॥ ७७ ॥ दक्षिणस्यां च सौधर्मावतसकविमानतः । विमानं वंरशिष्टाह्वयमस्ति पूर्वोक्त-
 मानयुक् ॥ ७८ ॥ यमस्तत्र महाराजो, राजते राजतेजसा । धर्मराजं इति ख्यातो, निर्ग्रहामुग्रहक्षमः ॥ ७९ ॥

मामानिकादयो येऽस्य, तेषामपि च सेवकाः । ये प्रेतव्यन्तरा ये च, तेषामप्यनुजीचिनः ॥ ८० ॥ तथाऽसुर-
कुमाराश्च, सर्वे नरकपालकाः । कान्दर्पिकाद्यास्ते सर्वे, यमाज्ञावशवर्तिनः ॥ ८१ ॥ जम्बूद्वीपदक्षिणार्द्धे,
दुमराः कलहाश्च ये । अत्यन्तोष्णमसंप्रामा, महापुरुषमृत्यवः ॥ ८२ ॥ देशद्रुद्रग्रामकुलरोगाः शीर्षादिवेदनाः ।
यक्षमृतोपद्रवाश्च, ज्वरा एकाहिकादयः ॥ ८३ ॥ कासश्वासाजीर्णपाण्डुशूलार्शः प्रमुखा रुजः । देशग्रामवंश-
मारिगोत्रप्राणिभयनक्षयाः ॥ ८४ ॥ इत्यादयो महोत्पाता, येऽनार्याः कष्टकारिणः । यमस्य तत्सेविनां चा,
नाविज्ञाता भवन्ति ते ॥ ८५ ॥ अग्न्यादयो ये पूर्वोक्ताः, परमाधार्मिकाः सुराः । भवन्त्यपत्यस्यानीया, यमरा-
जस्य ते प्रियाः ॥ ८६ ॥ अत एव मृतः प्राणी, यमदूतैर्यमान्तिकम् । नीयते ऋसमित्यादि, लोकैस्त-
स्यानपेक्षिभिः ॥ ८७ ॥ तथाहुः—“महिषो याहनं तस्य, दक्षिणा दिग् रविः पिता । दण्डः प्रहरणं तस्य,
भूमोर्णा तस्य यद्गन्धमा ॥ ८८ ॥ पुरो पुनः संयमिनी, प्रतीहारस्तु वैध्यतः । दासौ चण्डमहाचण्डौ, चित्रगुप्तस्तु
लेनकः ॥ ८९ ॥ इत्यादि । तृतीयभागाभ्यधिकपत्योपमस्थितिर्यमः । महाराजः सुखं भुङ्क्ते, दिव्यस्त्रीचर्गसंगतः
॥ ९० ॥ प्रतीच्यामथ सौधमर्चयंतं सकविमानतः । स्वयंज्वलाभिधं स्फूर्जद्विमानमुक्तमानयत् ॥ ९१ ॥ वरुण-
स्तत्र तरुणप्रतापाकौ विराजते । सामानिकादयो येऽस्य, येऽप्येषामनुजीचिनः ॥ ९२ ॥ स्तमितोदधिनगाख्याः,
कुमारास्तस्मिन्नयोऽपि च । अन्येऽपि तादृशाः सर्वे, वरुणाज्ञानुसारिणः ॥ ९३ ॥ जम्बूद्वीपदक्षिणार्द्धे, सन्मन्दा-
ल्यातिपृष्ठयः । तदाकादिजलभरा, जलोद्भेदा जलोद्वहाः ॥ ९४ ॥ देशग्रामादिवाहाश्च, जलोद्भूता जलक्षयाः ।

नाशाता वरुणस्यैते, सर्वे तत्सेविनामपि ॥ ९५ ॥ अयं पाथः पतिरिति, विख्यातः त्वूलदर्शिनम् । पश्चिमाशा-
 पतिः पाशापाणिर्जलधिमन्दिरः ॥ ९६ ॥ कर्कोटकः कर्षमकोऽञ्जनश्च शङ्खपालकः । पुण्ड्रः पलाशमोदश्च, जयो
 दधिमुखस्तथा ॥ ९७ ॥ अयंपुलः काकरिकः, सर्वेऽप्येते सुधाभुजः । वरुणस्याधीश्वरस्य, भवन्यपत्यवत्प्रियाः ॥ ९८ ॥
 अनुबेलन्धरं नागावासः कर्कोटकाचलः । ऐशान्यां लवणाब्धौ तत्स्वामी कर्कोटकः सुरः ॥ ९९ ॥ विद्युत्प्रभाद्रिराग्नेय्यां,
 तस्य कर्षमकः पतिः । अञ्जनस्तु लोकपालो, बेलं यस्य सुरेशितुः ॥ १०० ॥ धरणेन्द्रलो कपालस्तुर्योऽत्र शङ्खपालकः
 पुंदायास्तु सुराः शेषा, न प्रतीता विशेपतः ॥ १ ॥ देशोनंपत्यद्वितयस्थितिरेप मनोरमान् । वरुणाख्यो महा-
 राजो, मुङ्क्ते भोगाननेकया ॥ २ ॥ उदीच्यामथ सौधमार्चतंसकादतिक्रमे । असंख्येययोजनानां, विमानं वल्गु-
 नामकम् ॥ ३ ॥ देवस्तत्र वैश्रमणो, विभाति सपरिच्छदः । यः सौधमसुरेन्द्रस्य, कोशाध्यक्ष इति श्रुतः ॥ ४ ॥
 अस्य सामानिकाया ये, तेषां भृत्याश्च ये सुराः । सुपर्णद्वीपदिग्गगकुमारा व्यन्तरा अपि ॥ ५ ॥ सर्वेऽप्येते
 सदेवीका, ये नान्येऽपि तथाविधाः । भवन्ति ते वैश्रमणानुशासनवशीकृताः ॥ ६ ॥ सीसकायस्त्रपुताग्रै-
 रक्षरजताकराः । वज्राकरा वसुधाराः, स्वर्णरत्नादिदृष्टयः ॥ ७ ॥ पत्रपुष्पबीजफलमाल्यचूर्णादिदृष्टयः । वस्त्रा-
 भरणसद्गन्धभाजनक्षीरघृष्टयः ॥ ८ ॥ तथा सुकालदुष्कालौ, वस्त्रलपार्चमहार्घता । सुभिक्षदुर्भिक्षगुडचूत-
 घान्यादिसंग्रहाः ॥ ९ ॥ क्रयाश्च विक्रयाश्चैव, चिरत्नरत्नसंचयाः । प्रह्मीणखामिकादीनि, निधानानि च भूतले ॥
 ॥ १० ॥ नेत्याद्यविदितं जम्बूद्वीपयाम्पार्द्धगोचरम् । धनवस्य विभोर्पद्मा, नाकिनां तन्निवेविणाम् ॥ ११ ॥ पूर्णे-

माणिशालिभद्राः, सुमनोभद्र इत्यपि । चक्ररक्षः पुण्यरक्षः, शर्वोर्णश्च तितः परम् ॥ १२ ॥ सर्वयक्षाः सर्व-
कामः, समृद्धोऽमोघ इत्यपि । असङ्ख्यापत्यसमा, एते वैश्रमर्णेशितुः ॥ १३ ॥ अंसौ कुर्वोत्तुङ्गगेहां, स्वर्ण-
प्राकारशोभिताम् । प्रददाद्यादिदेवाय, चिनीतां स्वःपतैर्गिरां ॥ १४ ॥ कृष्णांघ्रि द्वारिकामेव, कृत्वा शक्रोद्धया
वदौ । जिनजन्मादियु स्वर्णं, रत्नौघैश्चाभिवर्षति ॥ १५ ॥ समृद्धश्च वंदन्यश्च, लोकेऽनेनोपमीयते । सिद्धान्तेऽपि
दानशूरतया गणधरैः स्मृतः ॥ १६ ॥ तथाहुः—“लमासूरा अरिहंता, तैवसूरा अणगांरा । दाणसूरा वैस-
मणा, जुद्धसूरा चासुदेवा ॥” एष वैश्रमणः पूर्णपत्न्योपमद्वयस्थितिः । सुखान्यनुभवत्युग्रपुण्यप्रणिभार-
भासुरः ॥ १७ ॥ तथोक्तं—“सोमजमाणे सतिमाणं पलितं वरुणरसं हुंशि देसूणा । वैसमणे वो पलिंओ एसं
ठिइ लोमपालाणं ॥ १८ ॥” नतुर्णामप्यमीपां येऽपत्यप्रांयाः सुधाभुजं । ते पत्न्यलीचिनः सर्वे, विना अशि-
दियाकरो ॥ १९ ॥ एवं सामानिकैश्चायन्निशपार्षदमन्त्रिभिः । पत्नीभिरलंकिपालैश्च, सेनैः सेनाधिपैः सुरैः ॥
२० ॥ अन्यैरपि घनैर्देवीदेवैः सौधमवासिभिः । सेयितो दक्षिणाद्वस्य, लोकस्य परमेश्वरः ॥ २१ ॥ यथा-
स्थानं परित्तितमौलिमालायलङ्कृतः । शरत्काल इव खच्छाम्बरोऽर्कन्द्वच्छकुण्डलः ॥ २२ ॥ पूर्णसागरयुग्मभ्यु-
रासो लैरं सुन्वाम्बुजौ । ममो भग्नश्रमः स्वःस्त्रीनाथनादं प्रमोदितः ॥ २३ ॥ आश्चर्यमीदृशैर्धन्यैः सत्कीड्य-
न्तरान्तरा । जम्बूद्वीपमवधिना, निरोक्षते महामनाः ॥ २४ ॥ संघे चतुर्विधे तादृगुणयन्तं प्रशंसति । सुराणां
पर्यदि चमत्कारचञ्चलकुण्डलः ॥ २५ ॥ दर्शं दर्शं जिनाथापमुत्सृष्टासनपोदुकः । पञ्चाङ्गस्यष्टभूषीठा, स्तोति

शक्रस्तथादिभिः ॥ २६ ॥ छांश्चस्थे वर्द्धमानं यः, प्रौढभक्तिर्व्यजिज्ञपत् । द्वांदशोन्वी तव स्वामिन् !, वैधावृत्त्य
 करोम्यहम् ॥ २७ ॥ प्रत्युक्तश्च भगवता, नैदमिन्द्र ! भवेत् क्वचित् । यदर्हन्निन्द्रसांहाय्यात्, कोऽपि कैवल्यमा-
 मुयात् ॥ २८ ॥ यो दशार्णेशयोधाय, ऋद्धिं चिकृत्य तादृशीम् । नत्वादहन्तं तृपेमपि, क्षमयामांस रायतमम् ॥
 ॥ २९ ॥ ब्राह्मणीभूय यः कल्किरूपं हत्वा तदङ्गजम् । वत्सं राज्येऽभिषिच्यीहृच्छांसनं भ्रांसयिष्यति ॥ ३० ॥
 जिनोपसर्गे यः सद्गमकामरुते स्वयम् । निषिद्धो नाटकाद्युग्रं, पणमासांश्च शोकमन्वभूत् ॥ ३१ ॥ अष्टप्रतिज्ञं
 तं निर्वासयामास त्रिचिष्टपात् । क्षणं मुमोच योऽहन्तं, न चित्तात्परमार्हतः ॥ ३२ ॥ यः पल्लकविमानाधि-
 रुद्धो राजगृहे पुरे । श्रीवीरं समवयुतं, वन्दिष्येति व्यजिज्ञपत् ॥ ३३ ॥ अर्धग्रहाः कति विभो !, मर्गवीणाह
 पञ्च ते । स्वामिना स्वीक्रियते यस्सोऽवग्रह इति स्मृतः ॥ ३४ ॥ देवैन्द्रायग्रहस्तत्र, प्रथमः स्यात्स चेन्द्रयोः ।
 सौधमेशानयोर्लोकदक्षिणादौत्तरार्द्धयोः ॥ ३५ ॥ द्वितीयश्चक्रिणः क्षेत्रेऽखिलेऽपि भरतादिके । तृतीयो
 मण्डलेशस्य, स च तन्मण्डलाधधिः ॥ ३६ ॥ तुरीयस्तु गृहपतेः, स च तद्गृहलक्षणः । पञ्चमः साधर्मिकस्य,
 पञ्चक्रोशाधधिः स च ॥ ३७ ॥ तथोक्तं भगवतीवृत्तौ १६ शतं ६ उद्देशके—“साहस्मिन्गगहे”ति समानेन
 यमंण चरन्तीति साधर्मिकाः—साध्वपेक्षया साधवा एतंपामवग्रहः—तदोभाष्यं पञ्चक्रोशपरिमाणं क्षेत्रं, ऋतु-
 मन्द्रे मासमेकं, वर्षासु चतुरो मासान् यावदिति साधर्मिकावग्रहः । आस्पदस्वामिनामेपां, पञ्चनामप्यवग्रहम् ।
 मानन्ते साधवस्तेषामपि पुण्यमनुज्ञया ॥ ३८ ॥ शुत्वेति मुदितस्वान्तः, शचीकान्तः प्रभुं नमन् । ऊचे येऽसि-

न्मम क्षेत्रे, विहरन्ति मुनीश्वराः ॥ ३९ ॥ तेषामवग्रहमहमनुजानामि भावतः । इत्थुक्त्वाऽस्मिन् गते स्वर्गं प्रभुं पप्रच्छ गौतमः ॥ ४० ॥ सत्यवादी सत्यमाह, शक्रोऽयमथवाऽन्यथा । जिनेनापि तदा सत्यवादीत्येव प्रशंसितः ॥ ४१ ॥ एवं योऽनेकधा धर्ममाराध्येतः स्थितिक्षये । विदेहेषूपच्य चैकावतारो मुक्तिमाप्स्यति ॥ ४२ ॥ अस्मिंश्च्युते च स्थानेऽस्य, पुनरुत्पत्स्यतेऽपरः । एवमन्येऽपि शक्राद्या, यथास्थानं सुरासुराः ॥ ४३ ॥

ईशानदेवलोकास्य, प्रतरेऽथ त्रयोदशे । मेरोरुत्तरतः पञ्च, स्युर्विमानावतंसकाः ॥ ४४ ॥ अङ्कावतंसकं प्राच्यां, विमानमस्ति दास्तभम् । दक्षिणस्यां स्फटिकावतंसकाख्यं निरूपितम् ॥ ४५ ॥ अपरस्यां तथा रत्नावतंसकमिति स्मृतम् । उत्तरस्यां जातरूपावतंसकाभिधं भवेत् ॥ ४६ ॥ मध्ये चैषामथेशानावतंसकाभिधं महत् । विमानं मानतः सौधर्मावतंसकसन्निभम् ॥ ४७ ॥ तत्रोपपातशय्यायामुपपातसभास्थितिः । ईशानेन्द्र-तया प्रौढपुण्य उत्पद्यतेऽसुमान् ॥ ४८ ॥ साम्प्रतीनस्त्वसौ जम्बूद्वीपे क्षेत्रे च भारते । तान्नल्लिप्त्यां पुरि मौर्य-पुत्रोऽभूत्तामलिर्धनी ॥ ४९ ॥ स चैकदा रात्रिशेषे, जाग्रच्चित्ते व्यचिन्तयत् । नन्विद्यं यन्मया लब्धा, समृद्धिः सर्वतोमुखी ॥ ५० ॥ तत्प्राच्यप्राज्यपुण्यानां, फलमत्र न संशयः । प्रागेव संचितं भुञ्जे, हन्त नृलमनर्ज-यन् ॥ ५१ ॥ क्षीणेऽस्मिन् किं करिष्ये तद्भवान्तरसुखावहम् । किंचित्पुण्यमर्जयाभि, गार्हस्थ्ये तु भवेन्न तत् ॥ ५२ ॥ विचिन्त्येति विचारज्ञः, प्रातः प्रीत्या कुटुम्बकम् । आकार्यं ज्ञातिमित्रादीनुपचर्याशनदिभिः ॥ ५३ ॥ कुटुम्बभारमारोप्य, ज्येष्ठपुत्रे विरक्तहृत् । तानापृच्छ्य दारुमयं, गृहीत्वैकं पतद्ग्रहम् ॥ ५४ ॥

प्राणामया प्रवव्राज, प्रव्रज्ययाऽथ तत्र सः । यत्र थं प्राणिनं पश्येदाकाकमासुरेश्वरम् ॥ ५५ ॥ तत्र तं प्रणमन्
 पष्ठतपा आतापनामपि । कुर्याणो भान्वभिमुखः, पष्ठस्य पारणाविने ॥ ५६ ॥ आतापनाश्रुवः प्रत्युत्तीर्य पुण्यां
 कुलान्यदन् । उचनीचमध्यमानि, भिक्षार्थमपराह्वके ॥ ५७ ॥ नादत्ते स्तूपशाकादि, किंतु केवलमोदनैः । पूर्णे
 पतद्ग्रहे भिक्षाचर्यायाः स निवर्त्तते ॥ ५८ ॥ एकर्विशतिकृत्वस्तं, प्रक्षाल्योदनममृचुभिः । तादृशीरसमाहार्ये,
 पष्ठं करोत्यनन्तरम् ॥ ५९ ॥ एवं वर्षसहस्राणि, पष्टिं तपोऽतिदुष्करम् । कुर्वन् कशीयाक्षिमांसो, व्यक्तला-
 युशिरोऽभवत् ॥ ६० ॥ ततश्चिन्तयति सौप, यावदस्ति तनौ मम । शक्तिस्तावदनशनं, कृत्वा स्वार्थं समर्थये ॥
 ॥ ६१ ॥ ध्यायन्नयं ताम्रलिप्तां, गार्हस्थ्यव्रतसंगतान् । आण्डछव लोकानेकान्ते, त्यक्त्वा पतद्ग्रहादिकम् ॥ ६२ ॥
 ऐशान्यां मण्डलं पुर्या, आलिख्यानशनं दधौ । पादपोषणं मृत्युमनाकांक्षंश्च तिष्ठति ॥ ६३ ॥ तदा च बलिच-
 श्चाऽऽसीव्राजधानीन्ब्रवर्जिता । तत्रत्याश्वासुरा देवदेव्यो निरीक्ष्य तामलिम् ॥ ६४ ॥ इन्द्रार्थिनः समुदितास्त-
 त्रैत्येति व्यजिज्ञपन् । ह्रिदयामहे वयं स्वामिन्निर्नाथा विधवा इव ॥ ६५ ॥ इन्द्राधीना स्थितिः सर्वो, सीदत्य-
 स्माकमित्यतः । कृत्वा निदानमधिपा, यूयमेव भवन्तु नः ॥ ६६ ॥ इत्यादि निगदन्तस्ते, स्थित्वा तामलिसं-
 मुखम् । नानानाट्यादिदिव्यार्द्धि, दर्शयन्ति मुहुर्मुहुः ॥ ६७ ॥ देवाद्गता अपि प्राणप्रियप्रेमदृशैकशः । त्यक्त्वा
 कठिनतां कान्त !, निभालय निभालय ॥ ६८ ॥ मनाग् मनोऽस्मासु कुर्यास्तपस्विन्नधुना यदि । भवेम तव
 किंरूपस्तपःकीलो भयावधि ॥ ६९ ॥ तामलित्तु तदचोभिर्मरुद्भिरिव भूधरः । निश्चलस्तस्थिवांस्तूष्णीं, ततस्तो-

ऽगुर्यास्पदम् ॥ ७० ॥ ईशानैऽपि तदा देवाश्च्युतर्नाथास्तदर्थिनः । इन्द्रोपपातशल्यायामसंकुद्वदतै हृशम् ॥
॥ ७१ ॥ पाटि यर्पसहस्राणि, कृत्वा बालतपोऽद्भुतम् । मांसयुग्ममनशनं, घृत्वा भृत्वा समधिना ॥ ७२ ॥ तत्रो-
पपातशल्यायां, तस्मिन् काले स तामलिः । ईशानेन्द्रतयोत्पन्नो, घातं तयार्थासिभागभूत ॥ ७३ ॥ बलिचञ्चासु-
रास्तावद्, ज्ञालैतत्कुपिता भृशम् । तामलेयत्र सृतकं, तत्रांगल्यातिरोपतः ॥ ७४ ॥ शुम्भेन बद्धा वामाहि, निष्ठी-
वन्नो मुखेऽसकृत् । ताम्रलिह्यां भ्रमयन्तो, सृतकं तत्रिकादिषु ॥ ७५ ॥ एवमुद्धोपयामासुस्तामलिस्तापसाधमः ॥
धूर्तो मूर्तो दग्ध इव, पश्यतैवं विडम्ब्यतै ॥ ७६ ॥ ईशानेन्द्रतयोत्पन्नोऽप्यसौ नः किं करिष्यति ? । पुरतोऽ-
स्माकमीशानः, किमसौ तापसद्युवः ? ॥ ७७ ॥ असुरैः क्रियमाणां स्वस्वामिदेहकंदर्थनाम् । इदृशानंसुरा रुष्टाः,
स्वामिने तदजिज्ञपन् ॥ ७८ ॥ ईशानेन्द्रोऽप्युपपातशल्यावस्थित एव ताम् । बलिचञ्चारीजघीर्षी, हृशाऽपश्य-
त्सरोपया ॥ ७९ ॥ तस्य दिव्यप्रभावेण, बलिचञ्चाभितोऽभवत् । कीर्णाङ्गरेव तस्यायःशिलाभयीव दुस्सहो ॥
॥ ८० ॥ असुरास्तेऽथ दव्ययुवयार्त्ताः स्वातुमक्षमाः । मीना इव स्थले दीनोः, कृष्णात्कण्ठगतासवः ॥ ८१ ॥
इतस्ततः प्रधावन्तः, कान्दिशीकाः सुरेश्वरम् । संभूय क्षमयामासुरष्टाङ्गैस्सृष्टमूर्तलाः ॥ ८२ ॥ स्वामिचञ्चाने-
तोऽस्माभिरपराद्धोऽसि दुर्दृशैः । नैवं पुनः करिष्यामः, क्षमस्व संस्तवानुगाः ॥ ८३ ॥ पुनः पुनर्विलपती, हृष्टे-
तोन् करुणस्वरम् । तां शक्तिं संजहारेन्द्रो, दयार्द्रस्तेऽप्यधुः सुखम् ॥ ८४ ॥ एवं तामलिना बालतपसेन्द्रत्वम-
र्जितम् । सम्यगन्वैकावतारत्वे, प्राप्य तीर्णा भवार्णवः ॥ ८५ ॥ जैनक्रियापेक्षपेद, दयप्यत्पन्तरं फलम् ।

सम्यग्दृष्टिर्हि तपसा, लभेत मुक्तिमीदृशा ॥ ८६ ॥ तथाहुः—“साष्टे वासंसहस्रा तिसत्तलुत्तो द्रष्टुं धौरेण ।
अणुचिन्नं तामलिणा अण्णाणतवत्ति अल्पफलो ॥ ८७ ॥” जन्तुप्रवादीदपि—“तामलित्तणइ तवेण, जिणमइ
सिज्झइ सत्त जण । अन्नाणह दोसेण, तामलि ईसाणइ भयो ॥ ८८ ॥” तथाप्यस्य निष्फलत्वं, घेत्तुं शक्यं न
सर्वथा । सज्जोनाज्ञानतपसोः, फले कुंतोऽन्यथाऽन्तरम् ? ॥ ८९ ॥ उक्ते—“जं अक्खणी कम्म खवेइ बहुयाहि
वासंकोडीहि । तं नाणी तिहि गुत्तो खवेइ ऊसांसमित्तेणं ॥ ९० ॥” सति मिथ्यादृशोमैव, सर्वथा निष्फलो
क्रियाम् । असंफलां वा मनवानास्तन्वते बालचेष्टितम् ॥ ९१ ॥ तत्तद्वेशाननाथोऽयं, प्रागर्थजिनार्चनादिकम् ।
कुत्वा सुधमोसदसि, सिंहासनमंशिअयत्तं ॥ ९२ ॥ द्वायस्त्रिंशस्त्वस्य चम्पायास्तब्ध्याः सुहृदः प्रियाः । त्रय-
स्त्रिंशन्निमथो यावज्जीवमुग्रार्हतक्रियाः ॥ ९३ ॥ आराध्यानेकवर्षाणि, धर्ममन्ते प्रपद्ये च । द्वौ मासौ प्रायमी-
शाने, त्रायस्त्रिंशकतां दयुः ॥ ९४ ॥ सहस्राणि भवन्यस्याशीतिः सामानिकाः सुराः । दिशां चतुर्के प्रत्येकं,
तावन्तं आत्मरक्षकाः ॥ ९५ ॥ दशं देवंसहस्राणि, स्युरग्यन्तरपर्यदि । शतानि नव देवीनामिहोक्तानि जिने-
श्वरैः ॥ ९६ ॥ मध्यमायां सहस्राणि, स्युर्द्वादशं सुधांसुजांम् । उदितानि शतान्यष्टौ, देवीनामिह वर्षदि ॥ ९७ ॥
चतुर्दशं सहस्राणि, सुराणां बाणसंसदि । शतानि सप्त देवीनामथायुरुच्यते क्रमात् ॥ ९८ ॥ सप्तपत्न्योपमा-
न्यायुरन्तःपर्यदि नाकिनाम् । पत्न्योपमानि पञ्चाशद्देवीनां कथितां स्थितिः ॥ ९९ ॥ मध्यायां देवदेवीनां, पद्म-
चत्वारि क्रमात् स्थितिः । पञ्च त्रीणि च बाधायां, पत्न्योपमान्यनुक्रमात् ॥ १०० ॥ कुल्लोचनं च कुल्लोचनी च,

रामा च रामरक्षिता । वसुश्च वसुगुप्ता च, वसुमित्रा वसुन्धरा ॥ १ ॥ सांप्रतीनानामासां प्राग्भवस्त्वेवं—
पूर्वं कासीनिवासिन्यौ, द्वे द्वे राजगृहालये । द्वे आवस्तिनिवासिन्यौ, द्वे कौशान्यां कृतस्थिती ॥ २ ॥
रामाख्यपितृका वृद्धकन्या धर्माख्यमातृकाः । श्रीपार्श्वपुष्पचूलान्तेवासिन्योऽष्टापि सुव्रताः ॥ ३ ॥ अन्ते
न पक्षं संलिख्य, कृष्णावतंसकादिषु । समुत्पन्ना विमानेषु, नवपल्योपमायुपः ॥ ४ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥
पञ्चाशत् इत्येवमिन्द्राणां सर्वसंख्यया । इन्द्राण्यो द्वे शते सप्तत्यधिके सन्ति ताः समाः ॥ ५ ॥
पचूलार्पिकाशिष्याः, श्रीपार्श्वार्पितसंपमाः । कृतार्द्धमासानशना, दिव्यां श्रियमशिश्रियन् ॥ ६ ॥ इत्यर्थतो
तत् द्वितीयश्चुतः । अष्टाष्टयग्रमहिष्योऽस्य, सौधर्मेन्द्राङ्गना इव । वसुनेत्रसहस्राढ्यं, लक्षं स्युः सपरिच्छदाः ॥
॥ ७ ॥ सौधर्मेन्द्रवदेवोऽपि, स्थानं चक्राकृति स्फुरत् । विकुर्व्य भोगानेताभिः, सह भुङ्क्ते यथासुखम् ॥ ८ ॥
सैन्यानि पूर्ववत्सप्त, सप्तास्य सैन्यनायकाः । महाबायुः १ पुष्पवन्तो २, महामाठर ३ एव च ॥ ९ ॥ महादाम-
न्या ४, यथा लघुपराक्रमः ५ । महाश्वेतो ६ नारदश्च ७, नामतस्ते यथाक्रमम् ॥ १० ॥ तुर्यस्येन्द्रस्य
मस्य च । द्वादशस्यापि सेनान्यः, स्युरेतरेव नामभिः ॥ ११ ॥ पादात्याधिपतिर्योऽस्य, नाम्ना
स्तैर् पूर्वोक्तहरिनैगमैपि जैत्रपराक्रमः ॥ १२ ॥ अनेन नन्दिद्वयोपाया, घण्टायास्ताडने कृते । युग-
, घण्टाः सर्वविमानगाः ॥ १३ ॥ अस्य यानविमानं च, प्रज्ञप्तं पुष्पकाभिघम् । पुष्पकाख्यः सुर-
—स्तद्विकुर्वणे ॥ १४ ॥ तथोक्तं स्थानाङ्गेऽष्टमे स्थानके—“एतेसु णं अट्सु कप्पेसु अट्ट इंदा प०,

तं० सक्के जाव सहस्सारे, एतेसि णं अट्ठण्हमिंदाणं अट्ठ परियाणिग्या विमाणा प०, तं०-पालए १ पुष्फए २ सोमणसे ३ सिरिवच्छे ४ णंदियावत्से ५ कामकमे ६ पीतीमणे ७ विमले ८" इति । दाक्षिणात्येन नियोगमार्गे-
णावतरत्यथः । अयं नन्दीश्वरखरीपैशान्यां रतिकराचले ॥ १५ ॥ प्रागुक्तवज्राम्यधिकशक्तिवैभवशोभनम् ।
शूलमस्य करे साक्षाच्छूलं प्रतीपचेतसाम् ॥ १६ ॥ ऐरावणाधिकस्फातिर्दृष्टोऽस्य वाहनं सुरः । स च प्रभौ जिग-
मिपौ, दृष्टीभूयोपतिष्ठते ॥ १७ ॥ तमस्कायाभिधा देवाः, सन्त्यस्य वशवर्तिनः । द्विविधं हि तमः स्वाभा-
विकं दिव्यानुभावजम् ॥ १८ ॥ तत्रेशानस्वर्गपतिश्चिकीर्षुस्तमसां भरम् । पार्यदादिक्रममात्प्राग्वद्, ज्ञापयत्याभि-
योगिकान् ॥ १९ ॥ तमस्कायिकदेवांस्तेऽप्यादिशन्त्याभियोगिकाः । तमस्कायं ततश्चाविष्कुर्धन्त्येतेऽधिपा-
ज्ञया ॥ २० ॥ चतुर्विधाः परेऽप्येवं, विकुर्वन्ति सुरास्तमः । क्रीडारतिद्विपन्मोहगोप्यगुह्यादिहेतुभिः ॥ २१ ॥
विकुर्वन्नाशस्तिरपि, स्यादस्य वज्रपाणिवत् । सर्वत्र सातिरेकत्वं, किंतु भाव्यं विवेकिभिः ॥ २२ ॥ चत्वारोऽस्य
लोकपालास्तत्रेशानावतंसकात् । असंख्येयसहस्राणां, योजनानामतिक्रमे ॥ २३ ॥ प्राच्यां विमानं सुमनोऽभि-
धानं सोमदिक्रपतेः । विमानं सर्वतोभद्रं, याम्यां यमहरितपतेः ॥ २४ ॥ अपरस्यां च वरुणविमानं बलगुणाम-
कम् । विमानं वैश्रमणस्योत्तरस्यां स्यात्सुवल्युकम् ॥ २५ ॥ सौधर्मेशानवचैवं, स्वर्गेषु निखिलेष्वपि । खेन्द्रा-
पतंसकाह्लोकपालावासाश्चतुर्दिशम् ॥ २६ ॥ उक्तं च—“कप्पस्स अंतपयरे नियकप्पवडिंसया विमाणाओ ।
इंदनिवासा तेसिं चउद्धिसिं लोगपालाणं ॥ २७ ॥” अग्रेतनानामप्योजयुजामेवं विडौजसाम् । तृतीयतुर्ग-

रामा च रामरक्षिता । वसुश्च वसुगुप्ता च, वसुमित्रा वसुन्धरा ॥ १ ॥ सांप्रतीनानामासां प्राग्भवस्त्वेवं—
पूर्वं कासीनियसिन्यौ, द्वे द्वे राजगृहालये । द्वे आवस्तिनिवासिन्यौ, द्वे कौशाम्ब्यां कृतस्थिती ॥ २ ॥
रामाख्यपितृका घृद्धकन्या घर्माख्यमातृकाः । श्रीपार्श्वेषुष्यचूलान्तेवासिन्योऽष्टापि सुव्रताः ॥ ३ ॥ अन्ते
च पक्षं संलिख्य, कृष्णावतंसकादिषु । समुत्पन्ना विमानेषु, नवपल्योपमायुपः ॥ ४ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥
पट्पयाशत इत्येवमिन्द्राणां सर्वसंख्यया । इन्द्राण्यौ द्वे शते ससत्त्वधिके सन्ति ताः समाः ॥ ५ ॥
पुष्पचूलार्थिकाशिष्याः, श्रीपार्श्वार्थोपितसंयमाः । कृतार्द्धमासानशना, दिव्यां श्रियमशिश्रियन् ॥ ६ ॥ इत्यर्थतो
ज्ञातं द्वितीयश्रुतं । अष्टाप्यग्रमहिष्योऽस्य, सौधर्मेन्द्राङ्गना इव । वसुनेत्रसहस्राङ्गं, लक्षं स्युः सपरिच्छदाः ॥
७ ॥ सौधर्मेन्द्रवदेवोऽपि, स्थानं चक्राकृति स्फुरत् । विक्रुर्व्य भोगानेताभिः, सह सुक्ले यथासुखम् ॥ ८ ॥
सैन्यानि पूर्ववदसप्त, सप्तास्य सैन्यनायकाः । महाबाहुः १ पुष्पदन्तो २, महामाठर ३ एव च ॥ ९ ॥ महादाम-
र्द्दिनामा ४ च, तथा लघुपराक्रमः ५ । महाश्वेतो ६ नारदश्च ७, नामतस्ते यथाक्रमम् ॥ १० ॥ तुर्यस्येन्द्रस्य
पष्ठस्याष्टमस्य दशमस्य च । द्वादशस्यापि सेनान्यः, स्युरेतैरेव नामभिः ॥ ११ ॥ पादाल्याधिपतिर्योऽस्य, नाम्ना
लघुपराक्रमः । स पूर्वोक्तहरिनैगमैपि जैत्रपराक्रमः ॥ १२ ॥ अनेन नन्दिद्योपाया, घण्टायास्ताडने कृते । युग-
पन्मुलारायन्ते, घण्टाः सर्वविमानगाः ॥ १३ ॥ अस्य यानविमानं च, प्रज्ञप्तं पुष्पकांभिधम् । पुष्पकाख्यः सुर-
श्चास्य, नियुक्तस्तद्विकुर्वणे ॥ १४ ॥ तथोक्तं स्थानाङ्गेऽष्टमे स्थानके—“एतेषु णं अष्टसु कल्पेसु अष्ट इदा प०,

तं० सक्के जाव सहस्सारे, एतेसि णं अट्ठण्हमिंदणं अट्ठ परियाणिआ विमाणा प०, तं०-पालए १ पुप्फए २ सोमणसे ३ सिरिवच्छे ४ णंदियावत्ते ५ कामकमे ६ पीतीमणे ७ विमले ८" इति । दाक्षिणात्येन नियोगमार्गेणावतरत्यधः । अयं नन्दीश्वरद्वीपशान्यां रतिकराचले ॥ १५ ॥ प्रागुक्तवज्राभ्यधिकशक्तियैभवशोभनम् । शूलमस्य करे साक्षाच्छूलं प्रतीपचेतसाम् ॥ १६ ॥ ऐरावणाधिकस्फातिवृषोऽस्य वाहनं सुरः । स च प्रभौ जिगमिपौ, धृषीमूयोपतिष्ठते ॥ १७ ॥ तमस्कायाभिघा देवाः, सन्त्यस्य वशवर्त्तिनः । द्विविधं हि तमः स्वाभाविकं विव्यानुभावजम् ॥ १८ ॥ तत्रेशानस्वर्गपतिश्चिकीर्षुस्तमसां भरम् । पार्षदादिक्रमात्प्राग्वद्, ज्ञापयत्याभियोगिकात् ॥ १९ ॥ तमस्कायिकदेवांस्तेऽप्यादिशन्त्याभियोगिकाः । तमस्कायं ततश्चाविष्कुर्वन्त्येतेऽधिपाज्ञाया ॥ २० ॥ चतुर्विधाः परेऽप्येवं, विष्कुर्वन्ति सुरास्तमः । क्रीडारतिद्विपन्मोहगोप्यगुह्यादिहेतुभिः ॥ २१ ॥ विष्कुर्वणाशक्तिरपि, स्यादस्य वज्रपाणिवत् । सर्वत्र सातिरेकत्वं, किंतु भाव्यं विवेकिभिः ॥ २२ ॥ चत्वारोऽस्य लोकपालास्तत्रेशानावतंसकात् । असंख्येयसहस्राणां, योजनानामतिक्रमे ॥ २३ ॥ प्राच्यां विमानं सुमनोऽभिधानं सोमदिक्रपतेः । विमानं सर्वतोभद्रं, याम्प्यां यमहरित्पतेः ॥ २४ ॥ अपरस्यां च वरुणविमानं बलगुणामकम् । विमानं वैश्रमणस्योत्तरस्यां स्यात्सुबल्युकम् ॥ २५ ॥ सौधर्मेशानवच्चैवं, स्वर्गेषु निखिलेष्वपि । खेन्द्राचतंसकाह्लोकपालावासाश्चतुर्विधम् ॥ २६ ॥ उक्तं—“कण्डस्स अंतपथरे नियकण्डडिंसया विमाणाओ । इंदनिवासा तेसिं चडडिंसिं लोगपालाणं ॥ २७ ॥” अग्रेतनानामप्योजयुजामेवं विडौजसाम् । तृतीयतुर्थ-

गोर्वाच्यो, न्यत्यपो लोकपालयोः ॥ २८ ॥ यथा तृतीयेन्द्रस्यैते, क्रमात्सौधमराजवत् । चतुर्थेन्द्रस्य चेशाने,
सुरेन्द्रस्येव ते क्रमात् ॥ २९ विमानानां चतुर्णामप्येषामधो विवर्तिनि । तिर्यग्लोके राजधान्यश्चतस्रः प्राग्व-
दाहिताः ॥ ३० ॥ सौधमेशानेन्द्रलोकपालानां यास्तु वर्णिताः । नगर्यः कुण्डलद्वीपे, द्वात्रिंशत्तास्त्वितः पराः
॥ ३१ ॥ स्थितिश्च सोमयमयोः, पत्योपमद्वयं भवेत् । पत्योपमस्य चैकेन, तृतीयांशेन वर्जितम् ॥ ३२ ॥
पूर्णं चैत्रमणस्याय, स्थितिः पत्योपमद्वयम् । तृतीयांशाधिकं पत्यद्वयं च चरुणस्य सा ॥ ३३ ॥ पृथ्वी
राज्ञी च रयणी, विद्युचेत्यभिधानतः । चतुर्णामप्यमीषां स्युश्चतस्रः प्राणवल्लभाः ॥ ३४ ॥ पृथामपत्यस्थानी-
यदेववक्तव्यतादिकम् । सर्वमप्यनुसंधेयं, सुधिया पूर्ववर्णितम् ॥ ३५ ॥ किंत्वमीषामौत्तराहा, वक्ष्याः
स्युरसुरादयः । उदीच्यामेव निखिलोऽधिकारः पूर्ववर्णितः ॥ ३६ ॥ तथाहुः—“ब्रह्म विमानेषु चत्वारि
उद्देशा अपरिसेसा, नवरं छितीण गाणत्तं-आदिदुनि तिभागूणा पलिया धणयस्स होति वो चैव । दो सति-
भागा चरुणे पलियमहावचदेवाणं ॥ ३७ ॥ भग०” तथा-स्थितेरल्पत्वेऽप्यमीषामाज्ञैश्वर्यं भवेन्महत् । लोकेऽ-
ल्पविभवत्वेऽपि, नृपाधिकारिणामिव ॥ ३८ ॥ उक्ता दशाधिपतयः, सौधमेशानयोर्यतः । सूत्रे तत्र सुरेन्द्रौ
द्वौ, लोऽरुपालास्तथाऽष्ट च ॥ ३९ ॥ तथाहुः—“सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु कइ देवा आहेवचं जाव
विहरंति ? गो० ! दस देवा जाव विहरंति” इत्यादि भगवतीसूत्रे । एवमीशानदेवेन्द्रः, सामानिकादिभिर्वृतः ।
विमानायासलक्षणाभिहाष्टाविंशतेः प्रभुः ॥ ४० ॥ उत्तरार्द्धलोकेनेता, कान्त्या विद्योतयन् दिशः । असं-

लयदेवीदेवानामीशानस्वर्गवासिनाम् ॥ ४१ ॥ आधिपत्यमनुभवत्युदात्तपुण्यवैभवः । प्रतापनिरतुलः शूलपा-
 णिर्धृपभवाहनः ॥ ४२ ॥ त्रिभिर्विशेषकं । अहो माहात्म्यमस्योचैर्यत्सौधर्मेश्वरोऽपि हि । आहतः पार्श्वमभ्येतुं,
 क्षमते न त्वनादृतः ॥ ४३ ॥ एवमालापसंलापौ, कर्तुं संमुखमीक्षितुम् । अनेन सह सौधर्माधीशोऽनीशो ह्यना-
 दृतः ॥ ४४ ॥ ईशानेन्द्रस्तु सौधर्माधिपतेरन्तिकं सुखम् । यातीक्षते जल्पति च, नात्यानुज्ञामपेक्षते ॥ ४५ ॥
 पयस्तुत्पन्नेषु नानाकार्येषु च परस्परम् । संभूय गोष्ठीमप्येतौ, कुर्वते प्रश्रयाश्रयौ ॥ ४६ ॥ गच्छेत्कदाचिदी-
 शाननाथोऽपि प्रथमान्तिकम् । सौधर्मेन्द्रोऽप्यनुज्ञाप्य, पायादेतस्य सन्निधौ ॥ ४७ ॥ ओ दक्षिणाद्वैलोक्येन्द्र !,
 सौधर्मेन्द्र ! हितावहम् । कार्यमेतदिति गिरा, वदेदीशाननायकः ॥ ४८ ॥ उत्तराद्वैलोक्येन्द्रो ईशानसुरेश्वर ! ।
 सत्यमित्यादिकृत्यौघानुभौ विमृशतो मिथः ॥ ४९ ॥ तथाहुः—‘पभू णं भंते ! सक्के देविंदे देवराया ईसाणस्स
 देविंदस्स देवरणो अंतिअं पाउब्भवित्ताए ? , हुंता पभू !’ इत्यादि भगवतीसूत्रे ३, १ । साधारणविमानादि-
 हेतोर्जात्येनयोर्द्वयोः । उत्पद्यते विवादोऽपि, मिथो निर्जराजयोः ॥ ५० ॥ आध्मातताम्रवत्क्रोधात्ताम्रानन-
 विलोचनौ । कल्पान्तचह्निनपनाविवाशक्यनिरीक्षणौ ॥ ५१ ॥ चण्डरूपौ तदा चैतौ, कोऽन्यो वक्तुमपीश्वरः ? ।
 योऽत्र युक्तमयुक्तं वा, निर्णीय शमयेत्कलिम् ॥ ५२ ॥ ततः क्षणान्तरादीपच्छान्तौ विचिन्त्य चेतसा ।
 सनत्कुमारं देवेन्द्रं, स्मरतस्तापुभावपि ॥ ५३ ॥ सोऽपि ताभ्यां स्वर्गमाणो, विज्ञायावधिना द्रुतम् । तत्रागत्य
 न्याय्यकार्यमाज्ञाप्य शमयेत्कलिम् ॥ ५४ ॥ ततः सनत्कुमारेन्द्रयोर्धितौ त्यक्तविग्रहौ । तदज्ञां विभ्रतो

मोलौ, तौ मिथः प्रीतमानसौ ॥ ५५ ॥ तथाहुः—‘अत्थि णं भंते ! सक्कीसाणाणं देविदाणं देवराह्णं विवादा समुप्पज्जंति, ? हंता अत्थीत्यादि’ भगवतीसूत्रे ३, १ । कद्राचिच तथा कुद्धौ, युद्धसब्बौ परस्परम् । सामानिकादयो देवा, उभयोरपि संयताः ॥ ५६ ॥ अहं दंष्ट्राक्षालनाम्बुसेकात्तौ गतमत्सरो । निर्माय निर्मायतया, बोधयन्ति नयस्थितिम् ॥ ५७ ॥ पश्यतातितमां रागद्वेषयोर्दुर्विलङ्घ्यताम् । यदेताभ्यां विडम्ब्येते, तादृशाव-
स्पधीश्वरौ ॥ ५८ ॥ एचमीशानदेवेन्द्रोऽनुभवन्नपि वैभवम् । अर्हन्तमर्हद्धर्मं च, चित्तान्न त्यजति क्षणम् ॥ ५९ ॥
उत्तरार्द्धजिनेन्द्राणां, कल्याणकेषु पञ्चसु । करोत्यग्रेसरीश्वर्य, सहोत्साहं महोत्सावान् ॥ ६० ॥ जिनेन्द्रपादान्
भजते, भरतैरयतादिषु । नन्दीश्वरे च प्रत्यब्दं, करोत्यष्टाहिकोत्सवान् ॥ ६१ ॥ असकृद्धारतां भावपूजामपि
करोति सः । अष्टोत्तरं नदनदीशतं विकृत्य नर्त्तयन् ॥ ६२ ॥ देवपर्वत्समक्षं च, चमत्कारातिरेकतः । प्रशंसति
नरस्यापि, धर्मदाढ्यादिकं गुणम् ॥ ६३ ॥ आराध्यानेकधा धर्मं, सम्यक्त्वायेवमुत्तमम् । समाप्यायुः सातिरेकं
सागरोपमयोर्द्ध्वयम् ॥ ६४ ॥ इतश्च्युतवैशानराजो, महाविदेहश्वमियु । उत्पद्य प्राप्तचारित्र्यो, भावी मुक्तिवधूधवः
॥ ६५ ॥ इत्थं मया प्रयुसुलौ प्रथमद्वितीयौ, स्वर्गावनर्गलशुभाचरणाधिगम्यौ । साधीश्वरौ श्रुतवतां यचनानु-
साराध्यावर्णितौ विभवशालिसुरालिपूणौ । (इन्द्रवज्रा) ॥ ६६ ॥ विभ्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिसिचिजयश्रीवाचकैर्द्रांतिप-
द्राजश्रीतनयोऽतनिष्ट विनयः श्रीतिजपालात्मजः । काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्सत्त्वप्रदीपोपमे, पद्मविंशो
मधुरः समासिमगमत्सर्गो निसर्गोज्ज्वलः ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीलोकप्रकाशो पद्मविंशः सर्गः समाप्तः ॥ अं. १०८४ ॥

॥ अथ सप्तविंशतितमः सर्गः प्रारभ्यते ॥

सौधर्मेशाननामानावुक्तौ स्वर्गां समर्तृकौ । स्वरूपमुच्यते किञ्चित्तीयतुर्ययोरथ ॥ १ ॥ सौधर्मेशानना-
काम्यां, दूरसूध्वं व्यवस्थितौ । धोजनानामसंख्येयकोदाक्तोदिव्यतिक्रमे ॥ २ ॥ सनत्कुमारमाहेन्द्रौ, स्वर्गां
निसर्गसुन्दरौ । सौधर्मेशाननयदिमावप्येकचलयस्थितौ ॥ ३ ॥ संस्थानमर्द्धचन्द्राभं, प्रत्येकमनयोर्मवेत् । उभौ
पुनः समुदितौ, पूर्णचन्द्राकृती मतौ ॥ ४ ॥ तत्रापि सौधर्मस्योर्ध्वं, समपक्षं समानदिक् । सनत्कुमार ईशान—
स्योर्ध्वं माहेन्द्र एव च ॥ ५ ॥ प्रतरा द्वादश प्राग्वद्, द्वयोः संगतयोरिव । प्रतिप्रतरमेकैकं, भवेद्विमानमिन्द्र-
कम् ॥ ६ ॥ वैदूर्यं १ रुचिकं २ चैव, रुचिकं ३ च ततः परम् । अङ्गं ४ च स्फटिकं ५ चैव, तपनीयाख्य ६ मेव
च ॥ ७ ॥ मेघ ७ मध्यं च ८ हारिद्रं ९, नलिनं १० लोहिताक्षकम् ११ । चज्रं १२ चेति प्रतरेषु, द्वादशस्विन्द्रकाः
क्रमात् ॥ ८ ॥ चतस्रः पङ्क्तयो विक्षु, प्रतिप्रतरमिन्द्रकात् । अन्तरेषु विना प्राचीं, प्राग्वत्पुष्पाचकीर्णकाः ॥ ९ ॥
पक्षोत्पन्नाशदष्टसप्तपञ्चकाधिका । चतुस्त्रिद्व्येकाधिका च, चत्वारिंशत्ततः परं ॥ १० ॥ चत्वारिंशद-
धेकोत्पन्नात्रिंशदिमानकाः । अष्टात्रिंशत्प्रतिपङ्क्तिः, प्रतरेषु क्रमादिव ॥ ११ ॥ प्रथमप्रतरे सप्तदश त्र्यस्रा
दिमानकाः । प्रतिपङ्क्तिः चतुष्कोणा, धृत्ताः षोडश षोडश ॥ १२ ॥ सर्वे पङ्क्तिविमानाश्च, पणवत्सधिकं शतम् ।

द्वितीयप्रतरे त्रैधा, अपि षोडश षोडश ॥ १३ ॥ सर्वे च ते संकलिता, द्विनवत्यधिकं शतम् । तार्त्तीयके प्रति-
पङ्क्तिः, वृत्ताः पञ्चदशोदिताः ॥ १४ ॥ षोडश त्रिचतुष्कोणाः, सर्वेऽष्टाशीतियुक् शतम् । तुर्वे अस्या षोडशान्ये,
द्वैधाः पञ्चदशाखिलाः ॥ १५ ॥ शतं चतुरशीत्याख्यं, पञ्चमे प्रतरे पुनः । त्रैधा अपि पञ्चदश, सर्वेऽशीत्यधिकं शतम्
॥ १६ ॥ पञ्चदश पञ्चदश, पष्ठे त्रिचतुरस्रकाः । वृत्ताश्चतुर्दशैवं च, पट्सप्ततियुतं शतम् ॥ १७ ॥ सप्तमे प्रतरे
न्यत्नाः, प्रोक्ताः पञ्चदशोत्तमैः । वृत्ताश्च चतुरस्राश्च, चतुर्दश चतुर्दश ॥ १८ ॥ विसप्तत्या समधिकं, शतं सर्वेऽष्टमे
पुनः । चतुर्दशैव त्रैधापि, सर्वेऽष्टपष्टियुक् शतम् ॥ १९ ॥ नवमे त्रिचतुष्कोणाश्चतुर्दश चतुर्दश । वृत्ताश्चयो-
दशैवं च, चतुःपष्टियुतं शतम् ॥ २० ॥ द्वादशाश्चतुर्दशान्ये च, द्वैधा अपि त्रयोदश । पष्ट्याधिकं शतं सर्वे,
दशमे प्रतरे पुनः ॥ २१ ॥ एकादशे त्रिधाप्येते, त्रयोदश त्रयोदश । सर्वे पुनः संकलिताः, पट्पञ्चाशद्युतं
शतम् ॥ २२ ॥ द्वादशे त्रिचतुष्कोणास्त्रयोदश त्रयोदश । वृत्ताश्च द्वादशैवं च, द्विपञ्चाशं शतं समे ॥ २३ ॥
एवं च पङ्क्तिवृत्तानां, सार्थीतिरिह पट्दशती । पङ्क्तिभ्यस्त्राणां च सप्त, शतानि द्वादशोपरि ॥ २४ ॥ स्यात्पङ्क्ति-
चतुरस्राणां, सप्तपण्यतिपट्दशती । द्वादशानामिन्द्रकाणां, क्षेपेऽत्र सर्वसंख्यया ॥ २५ ॥ पाङ्क्त्यानि विमानानि,
स्युः शतान्येकविंशतिः । भवन्यन्यानि पुष्पावकीर्णानि तानि संख्यया ॥ २६ ॥ सहस्राः सप्तनवतिलक्षाय-
कोनविंशतिः । शतानि नव सर्वाग्रादिमानलक्षविंशतिः ॥ २७ ॥ तत्र द्वादश लक्षाणि, सप्तत्कुमारचक्रिणः ।
लक्षाण्यष्ट विमानानां, माहेन्द्राधीश्वरस्य च ॥ २८ ॥ सप्तत्कुमारमाहेन्द्रसुरेन्द्रयोः पृथक् पृथक् । सौधर्मे-

शानवद्धृत्तादिषु स्वामित्वमुद्यताम् ॥ २९ ॥ संख्या सनत्कुमारे च, वृत्तानां पङ्क्तिवर्तिनाम् । द्वाविंशत्यधिका पञ्चशती
 प्राच्यैर्निरूपिता ॥ ३० ॥ त्रिकोणानां सर्वसंख्या, पट्टपञ्चाशं शतत्रयम् । चतुष्कोणानां तथाष्टचत्वारिंशं शतत्रयम्
 ॥ ३१ ॥ पट्टविंशा द्वादशशती, पाङ्क्त्यानां भवेदिह । लक्षाण्येकादशैवाष्टनवतिश्च सहस्रकाः ॥ ३२ ॥ सप्ततुःसप्ततिः
 सप्तशती पुष्पावकीर्णकाः । एवं द्वादश लक्षाणि, तृतीयस्य सुरेशितुः ॥ ३३ ॥ तुषं वृत्तविमानानां, सप्तत्याऽभ्यधिकं
 शतम् । पट्टपञ्चाशत्समधिकं, त्रिकोणानां शतत्रयम् ॥ ३४ ॥ चतुष्कोणानां तथाष्टचत्वारिंशं शतत्रयम् ।
 शतान्यष्ट चतुःसप्तत्याल्लानि सर्वसंख्यया ॥ ३५ ॥ सप्त लक्षाण्यथ नवनवतिश्च सहस्रकाः । पट्टविंशं च
 शतं पुष्पावकीर्णा इह निश्चिताः ॥ ३६ ॥ तृपां योगेऽष्टलक्षाणि, माहेन्द्रस्य सुरेशितुः । विमानानीशित-
 व्यानि, भाव्यानि भव्यधीधनैः ॥ ३७ ॥ अमी विमानाः सर्वेऽपि, घनयातप्रतिष्ठिताः । इयामं विना चतु-
 र्वर्णा, मणिरत्नविनिर्मिताः ॥ ३८ ॥ घनवातोऽतिनिश्चितो, निश्चलो यातसंघः । जगत्स्थामाव्यतस्तत्र, विमानाः
 शब्ददास्थिताः ॥ ३९ ॥ पट्टविंशतिः शतान्येषु, पृथ्वीपिण्डो निरूपितः । शतानि पट्टयोजनानां, प्रासादाः
 सुरिहोच्छ्रिताः ॥ ४० ॥ सौधमंशाननिष्ठानां, विमानानामपेक्षया । अत्युत्कृष्टवर्णगन्धरसस्पृशो अमी मताः
 ॥ ४१ ॥ सौधमंशानवच्छेषं, स्वरूपं भाव्यताभिह । विष्कम्भायामपरिधिमानं तु प्राक् प्रदर्शितम् ॥ ४२ ॥
 अथैतेषु विमानेषु, पूर्वपुण्यानुसारतः । उत्पद्यन्ते सुरास्तत्र, रीतिस्तु प्राक् प्रपञ्चिता ॥ ४३ ॥ पद्मेकेसर-
 वद्गौरास्तेऽथ सर्वाङ्गभूषणाः । वराहचिह्नमुकुटाः, सनत्कुमारनाकिनः ॥ ४४ ॥ सिंहचिह्नभारिचारुकिरीटरम्प-

लोकप्रकाशे
तृतीयाया
देवलोकः
॥३४६॥

मौल्यः । देवा विशिष्टद्युतयो, माहेन्द्रस्वर्गवासिनः ॥ ४५ ॥ जघन्यतोऽपि पाथोधिद्वितयस्थितयः सुराः । सनत्कुमारेऽधोत्कर्षात्, सप्तसागरजीविनः ॥ ४६ ॥ माहेन्द्रे तु जघन्येन, साधिकाब्धिद्वयायुपः । उत्कर्षतः पुनः सातिरेकसमार्णवायुपः ॥ ४७ ॥ एकस्य सागरस्यांशाः, कल्पन्ते द्वादशोदशाः । स्वर्गयोरेतयोर्भागा, ज्ञेयाः स्थितिनिरूपणे ॥ ४८ ॥ प्रथमप्रतरे तत्रोत्कृष्टा जलनिधिद्वयम् । स्थितिः पञ्चलवोपेतं, द्वितीयप्रतरे पुनः ॥ ४९ ॥ दशभागपिकं यद्विदयं स्थितिर्गरीयसी । त्रिभिर्भागेः समधिकास्तृतीये सागरास्त्रयः ॥ ५० ॥ चतुर्थे प्रतरे साष्ठभागं चारानिधिचयम् । पञ्चमे सैकभागं च, चारानिधिचतुष्टयम् ॥ ५१ ॥ पद्मगाभ्यधिकं षष्ठे, तदेव सप्तमे पुनः । न्यूनमेकेन भागेन, सागरोपमपञ्चकम् ॥ ५२ ॥ एतदेव चतुर्भागभ्यधिकं प्रतरेऽष्टमे । नवमे नवभागद्वयमेतत्पयोधिपञ्चकम् ॥ ५३ ॥ साधिका दशमे द्वाभ्यां, भगभ्यां पद् पयोधयः । एकादशेऽप्येत एव, साधिकाः सप्तत्रिंशद्वैः ॥ ५४ ॥ प्रतरे द्वादशे व्याघ्र, देवानां परमा स्थितिः । अर्णवाः सप्त सर्वत्र, जघन्या त्वम्बुधिद्वयम् ॥ ५५ ॥ सनत्कुमारे निर्दिष्टा, येन ज्येष्ठतरा स्थितिः । माहेन्द्रेऽपि सैव किंतु, ज्ञेया सर्वत्र साधिका ॥ ५६ ॥ अग्रापि सातिरेकत्वं, सामान्योक्तमपि श्रुते । पत्न्योपमस्यासंग्रहेयमागेनेति विभाष्यताम् ॥ ५७ ॥ देहेष्टत्वं सुराणां स्यादिह स्थित्यनुसारतः । द्विसागरायुपस्तत्र, सप्तहस्तोच्चमूचनाः ॥ ५८ ॥ त्रिपाथोधिजीविनां तु, कराः पद् तनुतुङ्गता । एकादशविभक्तस्य, चत्वारोऽंशाः करस्य च ॥ ५९ ॥ त्रयो भागाः कराः पद् च, चतुर्जलपिजीविनाम् । द्वौ भागौ पद् करास्तुङ्गौ, देहः पञ्चार्णवायुपाम् ॥ ६० ॥ एको मार्गः पद् कराश्च, पद्सा-

तृतीयतुयं-
योः देवानां
स्थितिः दे-
होच्छ्वासादि

त्कुमारमाहेन्द्रवर्गयोरमृताशिनाम् । उक्तं स्वरूपमनयोः, स्वामिनोस्तदयोच्यते ॥ ७७ ॥ प्रतरे द्वादशे तत्र,
सनत्कुमारताविषे । सौधर्मवदशोकाद्याः, प्राच्यादिष्ववतंसकाः ॥ ७८ ॥ मध्ये सनत्कुमारावतंसकः पूर्वव-
द्भवेत् । तत्रोपपातशय्यायामुपपातसभास्थितिः ॥ ७९ ॥ उत्पद्यते बलु सनत्कुमारेन्द्रतया कृती । कृतपुण्यः
करोत्युक्तरीत्याऽर्द्धचर्यादिकम् ॥ ८० ॥ ततः सिंहासनासीनश्चाङ्गद्वारभासुरः । सामानिकैर्द्विसप्तत्या, सहस्रैः
परितो वृतः ॥ ८१ ॥ पञ्चपल्योपमाद्व्यार्द्धपञ्चमाम्भोधिजीविभिः । अन्तःपर्यङ्गतैर्देवसहस्रैरष्टमिवृतः ॥ ८२ ॥
चतुःपल्याधिकसार्द्धचतुःसागरजीविभिः । मध्यपर्यङ्गतैर्देवसहस्रैर्दशमिवृतः ॥ ८३ ॥ त्रिपल्यान्यधिकाध्यर्द्ध-
चतुरर्णवजीविभिः । सहस्रैश्च द्वादशभिर्जुष्टो याद्यसभासदाम् ॥ ८४ ॥ त्रायस्त्रिंशैर्मन्त्रिभिश्च, लोकपालैश्च
पूरयत् । आश्रितः सप्तभिः सैन्यैः, सैन्याधिपैश्च सप्तभिः ॥ ८५ ॥ द्विसप्तत्या सहस्रैश्च, पृथक् पृथक् चतुर्दि-
शाम् । संयितः सज्जकवचैः, शस्त्रोग्रैरात्मरक्षकैः ॥ ८६ ॥ विमानावासलक्षाणां, द्वादशानामधीश्वरः । तदा-
सिनां च देवानामसंख्यानां महौजसाम् ॥ ८७ ॥ सदैश्वर्यमनुभवत्युदात्तपुण्यवैभवः । दिव्यशक्तिसंप्रयुक्त-
पटुनाटकदत्तहक् ॥ ८८ ॥ अष्टभिः कुलकं । अस्य यानविमानं च, भवेत्सौमनसाभिधम् । देवः सौमनसा-
न्यश्च, नियुक्तस्तद्विकुर्वणे ॥ ८९ ॥ निजवैक्रियलब्ध्या तु, देवरूपैर्विकुर्वितैः । जम्बूद्वीपांश्चतुरोऽयं, पूर्णान्
प्ररमितुं क्षमः ॥ ९० ॥ तिर्यक् पुनरसंख्येयान्, भक्तुं द्वीपान्बुधीन् क्षमः । सौधर्मेशानाधिराजापेक्षया
किल भूगसः ॥ ९१ ॥ भोगेच्छुस्तु सुवर्मायां, जिनास्थ्याशातनाभिषा । जम्बूद्वीपसमं स्थानं, चक्राकृति

विक्रवयेत् ॥ ९२ ॥ मध्ये रत्नपीठिकाख्यं, प्रासादं रचयत्ययम् । पद्मयोजनशतोलुप्तम्, रत्नचन्द्रोदयाञ्चितम् ॥ ९३ ॥ तत्र सिंहासनं रतपीठिकायां सृजत्यसौ । न शक्रेक्षानवच्छयां, संभोगाभावतस्तथा ॥ ९४ ॥
 सामानिकादिकाशोपरिधारसमन्वितः । लज्जनीयरताभावात्तत्रोपैत्यथ वासवः ॥ ९५ ॥ सौधर्मस्वर्गवांसिन्यस्त-
 द्योग्यास्त्रिदशाङ्गनाः । तत्रायायान्ति सहेताभिर्भुङ्क्ते वैपयिकं सुखम् ॥ ९६ ॥ माहेन्द्रेन्द्रादयोऽप्येवं, देवेन्द्रा अन्युता-
 यधि । चक्राकृतित्यानकादि, विकृत्य सुव्रते सुखम् ॥ ९७ ॥ तत्र चक्राकृतित्याने, प्रासादांस्तु सृजन्त्यमी ।
 स्वस्थविमानप्रासादोलुप्तान् सिंहासनाञ्चितान् ॥ ९८ ॥ एवमैश्वर्ययुक्तोऽपि, विरक्त इव धार्मिकः । महोपका-
 रिणं प्राज्ञ, इय धर्ममविसरन् ॥ ९९ ॥ बहूनां साधुसाध्वीनां, जिनधर्मदृढात्मनाम् । आधिकाणां आविकाणां,
 सम्यक्स्थयादिद्वित्रस्तृशाम् ॥ १०० ॥ हितकामः सुखकामो, निःश्रेयसाभिलाषुकः । गुणग्राही गुणवतां, गुण-
 वान् गुणिपूजकः ॥ १ ॥ समत्कुमाराधिपतिर्भव्यः सुलभयोधिकः । महाविदेहपूतपथ, भवे भादिनि सेत्स्यति ॥ २ ॥
 माहेन्द्रदेवलोकेऽपि, प्रतरे द्वादशे स्थिताः । पञ्चावतंसका अङ्गादय ईशाननाकवत् ॥ ३ ॥ मध्यस्थि-
 तेऽथ माहेन्द्रावतंसकविमानके । उत्पथोत्पातशय्यायां, प्राग्वत्कृतजिनार्चनः ॥ ४ ॥ सिंहासनसमासीनः,
 पीनश्रीभोग्यभासुरः । सामानिकानां ससत्या, सहस्रैः परितो वृतः ॥ ५ ॥ सप्तपट्पञ्चपल्यादयां, सार्द्धार्णव-
 चतुष्टयीम् । यथाक्रमं चक्रमाद्यैर्दघद्भिः स्थितिमायुपः ॥ ६ ॥ षड्विरान्तरपार्षदैरष्टाभिर्मध्यपार्षदैः । दशभिः
 बाह्यपार्षदैः, सेव्यः सुरसहस्रकैः ॥ ७ ॥ चतुर्भिश्च लोकपालैः, सप्तभिः सैन्यनायकैः । सैन्यैश्च सप्तभिः

सेवाचतुरैरदुशीलितः ॥ ८ ॥ प्राच्यादिदिक्षु प्रत्येकमुपगङ्गायुधपाणिभिः । जुष्टः सहस्रैः सप्तत्या, निर्जैरात्म-
रक्षकैः ॥ ९ ॥ जम्बूद्वीपान् सातिरेकान्, चतुरश्रं विकुर्वितैः । रूपैर्भर्तुं क्षमस्तिर्यगसंख्यवीपवारिधीन् ॥ १० ॥
धिमानायासलक्षाणामिहाष्टानामधीश्वरः । देवानां भूयसामेवं, माहेन्द्रस्यर्गधासिनाम् ॥ ११ ॥ ईशानोऽसौ
चिजयते, दिव्यनाटकदसाहस्र । माहेन्द्रेन्द्रः सातिरेकसप्तसागरजीवितः ॥ १२ ॥ नवभिः कुलकं ॥ अस्य
यानचिमानं च, श्रीचत्सार्ण्यं प्रकीर्तितम् । श्रीवत्सनामो देवश्च, नियुक्तस्तद्विकुर्वणे ॥ १३ ॥

सनत्कुमारमाहेन्द्रस्यर्गभ्यामूर्ध्वमुल्लसन् । असंख्यकोटाकोटीनां, योजनानामतिक्रमे ॥ १४ ॥ सनत्कुमार-
माहेन्द्रोपरिस्थितः समानदिक् । ब्रह्मलोकाभिधः स्वर्गो, भाति पूर्णेन्दुसंस्थितः ॥ १५ ॥ पण्डित्र प्रतराः प्रागव-
त्प्रतिप्रतरमिन्द्रकम् । अक्षनं ? यरमालं च ३, रिष्टं ३ च देयसंज्ञकम् ४ ॥ १६ ॥ सोमं च ५ मङ्गलं ६ चैव,
क्रमावेभ्यश्चतुर्विंशम् । विमानपङ्क्तयः प्रागवत्तत्र गुरुपावकीर्णकाः ॥ १७ ॥ संसर्पदृष्ययुक्तत्रिंशत्, चतुस्त्रिंश-
धिका च सा । प्रतिपङ्क्ति विमानाः स्युः, प्रतरेषु क्रमाविह ॥ १८ ॥ प्रथमप्रतरे तत्र, प्रतिपङ्क्ति विमानकाः ।
त्रयोदश त्रिकोणाः स्युर्द्वादश द्वादशापरे ॥ १९ ॥ अष्टचत्वारिंशमेवं, पङ्क्तयानां शतं मतम् । त्रैधा अपि
द्वितीयेऽस्मिन्, द्वादश द्वादशोद्विताः ॥ २० ॥ सर्वे शतं चतुश्चत्वारिंशं धाथ तृतीयके । धृत्ता एकादश द्वैधा,
द्वादश द्वादशापरे ॥ २१ ॥ चत्वारिंशं शतं सर्वे, प्रतरेऽप्य तुरीयके । धृत्ता द्वादश त्रिचैकादश त्रिचतुरस्रकाः
॥ २२ ॥ सर्वे शतं च षट्त्रिंशं, पञ्चमे प्रतरे पुनः । एकादशमितात्रैधा, द्वात्रिंशं च शतं सप्तमे ॥ २३ ॥

पष्ठेऽथ प्रतरे दृत्ताः, प्रतिपङ्क्तिं दशापरे । विद्याप्येकादश प्रथमष्टाविंशं शतं समे ॥ २४ ॥ बहुःसप्ततियुक्ते द्वे,
 शते च पङ्क्तिवृत्तकाः । भवन्त्येवमिन्द्रकाणां, पण्णां संयोजनादिह ॥ २५ ॥ पङ्क्तित्रयस्याथ चतुरशीतियुक्तं शत-
 द्वयम् । द्वे शते पङ्क्तिचतुरथकाः पदसप्ततिसृष्टी ॥ २६ ॥ चतुर्विंशष्टशलेयं, पङ्क्तिपाः सर्वसंख्यया । निर्दिष्टाः
 पञ्चमस्वर्गे, पञ्चमज्ञानचारुभिः ॥ २७ ॥ लक्षास्तिथः सहस्राणां, नवतिथ नयाधिका । शतमेकं सपद-
 पष्टिरत्र पुष्पावकीर्णकाः ॥ २८ ॥ विमानानां च लक्षणि, चत्वारि सर्वसंख्यया । निर्दिष्टा ब्रह्मलोकेऽमी,
 घनवाते प्रतिष्ठिताः ॥ २९ ॥ प्रासादानामुच्यतेषु, शतानि सप्त निश्चितम् । पृथ्वीपिण्डो योजनानां, शतानि
 पञ्चविंशतिः ॥ ३० ॥ भवन्ति वर्णतन्त्राभी, शुक्रपीतारुणप्रभाः । ज्ञेयं शेषमशेषं तु, स्वरूपस्युक्तया विज्ञा ॥
 ॥ ३१ ॥ उत्पद्यन्तेऽभीषु देवतया सुकृतशालिनः । कृतार्हदर्चनाः प्राग्वद्विरूपसौख्यानि भुञ्जते ॥ ३२ ॥ मधु-
 कपुष्पवर्णाङ्गाः, प्रभामागमारभासुराः । छागचिह्नाद्यद्यष्टकुटाः, पद्मलेदपाञ्चिताशयाः ॥ ३३ ॥ तथाह जीर्णमि-
 गमः—“यमलोगलंगता देवा अल्लमहूयपुष्पवन्नाभा” मत्तु संघदृष्ट्या—एते यद्येकेसरगीरा उक्ताः” तदपक्रमधुक-
 पुष्पपद्मेकेसरयोर्वर्णे न विशेष” इति तद्भूताविति ध्येयं । जघन्यतोऽप्यमी सप्तसागरस्थितयः सुराः । उत्कर्षतः
 पुनः पूर्णवशात्मनोनिधिजीविनः ॥ ३४ ॥ प्रथममन्तरे त्वत्र, नाकिनां परमा स्थितिः । सार्द्धाः सप्तार्णवास्तो च,
 विंतीमेऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥ ३५ ॥ तृतीयेऽष्टान्वयः सार्द्धाश्चतुर्धे च नवैव ते । पञ्चमे नव सार्द्धाश्च, पष्ठे पूर्णा
 दशावन्धयः ॥ ३६ ॥ सर्वत्रापि जघन्या तु, सधैव जलराशयः । तथा सप्तार्णवायुल्का, येऽत्र ते पद्मकरोच्छ्रिताः

रुद्रादे
तृतीयाया
देवलोकाः
॥३४९॥

॥ ३७ ॥ अष्टाक्षरारायुषां तु, देहमानं भवेदिह । कराः पञ्चैकादशांशौ, पद्मिरभ्यधिका अथ ॥ ३८ ॥
नयान्निज्जीवितं पञ्च, कराः पञ्चलयाधिकाः । दृष्टार्णवायुषां पञ्च, कराश्चतुर्लयाधिकाः ॥ ३९ ॥ स्यादेतेषां
निजनिजस्थितिसगरसंमितैः । शुक्तिर्वर्षाणां सहस्रैः, पक्षैश्चतुर्षा इरितः ॥ ४० ॥ एषां कामाभिलाषे तु,
देव्योऽभ्यायान्ति चिन्तिताः । सौधर्मस्वर्गवास्तव्यास्तयोक्त्याः कान्तिभासुराः ॥ ४१ ॥ तद्वाजधानीस्थानीयं,
मनोभवमहीपतेः । विव्यमुन्मादजनकं, स्वरूपं स्वर्गयोपिताम् ॥ ४२ ॥ विलोकयन्तस्तेऽक्षामकामाभिरामया
दृशा । प्रतीच्छन्तः फटाक्षांश्च, तासामाकृतकोमलान् ॥ ४३ ॥ एवं पश्यन्त एवामी, तृष्यन्ति सुरतैरिव । प्राशु-
रतापेक्षया स्वरूपकामोद्रेकाः सुधाशुजः ॥ ४४ ॥ देव्योऽपि ताः परिणतैस्तादृगिदव्यानुभावनः । दूरादपि
निजाद्ग्रेयु, तृष्यन्ति शुक्रपुङ्गवैः ॥ ४५ ॥ सेवासैन विना ये स्युः, पञ्चसंहननाश्रिताः । गर्भजास्ते नृतिर्यञ्च,
उत्पथ्यतेऽत्र ताविये ॥ ४६ ॥ नृतिरश्चोरेव गर्भजयोश्च्युत्प्लोद्भवन्त्यमी । व्ययमानोत्पद्यमानसंख्या त्वन्नापि पूर्व-
यत् ॥ ४७ ॥ अन्नोत्पत्तिव्ययनयोरन्तरं परमं यदि । द्वाविंशतिर्दिनान्यद्वर्धधिकान्येव भवेत्सदा ॥ ४८ ॥
चसुमत्यास्तृतीयायाः, पश्यन्त्यपस्तलायधि । इहत्या निर्जराः स्वच्छतमेनावधिचक्षुषा ॥ ४९ ॥ अत्रापि प्रतरे
पष्ठे, ब्रह्मलोकायतंसकः । अशोकाद्ययतंसानां, मध्ये सौधर्मवद्भवेत् ॥ ५० ॥ तत्र च ब्रह्मलोकेन्द्रो, देवराजो
चिराजते । सामानिकसुरैः पथ्या, सहस्रैः सेवितोऽभितः ॥ ५१ ॥ पञ्चपत्योपमोपेतसार्द्धोऽष्टसागरायुषाम् ।

दृष्टादिसं-
ख्या वर्ण-
कामोत्प-
त्त्यादि

२०

२५
॥३४९॥
२७

॥ ३७ ॥ अष्टाकृपारायुषां तु, देहमानं भवेद्विद । कराः पञ्चकादशांघीः, पङ्क्तिरभ्यधिका अथ ॥ ३८ ॥
नयाधिजीविनां पञ्च, कराः पञ्चलयाधिकाः । द्वापार्णयायुषां पञ्च, कराश्चतुर्लयाधिकाः ॥ ३९ ॥ स्यादेतेषां
निजनिजस्थितिसागरसंमितैः । सुक्तिर्वर्षाणां सहस्रैः, पक्षैरुच्छ्वास ईरितः ॥ ४० ॥ एषां कामाभिलषं तु,
वेद्योऽभ्यायान्ति चिन्तिताः । सौधर्मस्वर्गवास्तव्यास्तथोग्याः कान्तिभासुराः ॥ ४१ ॥ तन्नाजयानीस्थानीयं,
मनोभयमहीयते । विद्यममुन्मादजनकं, खलुषं स्वर्गयोपिताम् ॥ ४२ ॥ धिलोकपयन्तस्तेऽक्षामकामाभिरामया
दद्या । प्रसीदन्तः कदाक्षांश्च, तासामाकृतकोमलात् ॥ ४३ ॥ एवं पश्यन्त पवामी, तृप्यन्ति सुरतैरिव । प्रागु-
क्तापेक्षया खलपकामोद्रेकाः सुधाभुजाः ॥ ४४ ॥ देव्योऽपि ताः परिणतैस्तादृभिद्वन्द्वानुभावतः । कुरादपि
निजाश्रेणु, तृप्यन्ति ह्युक्रमुन्नतैः ॥ ४५ ॥ सेवार्त्तान विना ये स्युः, पञ्चसंहननाश्रिताः । गर्भजास्ते नृतिर्यश्च,
उत्पद्यतेऽत्र ताविधे ॥ ४६ ॥ नृतिरथोरेव गर्भजायोऽभ्युत्थोऽभवन्त्वमी । व्ययमानोत्पद्यमानसंख्या खद्यापि पूर्व-
पत् ॥ ४७ ॥ अद्योत्पत्तिच्यवनयोरन्तरं परमं पदि । द्वाविंशतिर्दिनान्यर्द्धाधिकान्येव भवेत्तदा ॥ ४८ ॥
पशुमत्यास्तृतीयायाः, पश्यन्त्यथस्तालापयि । दृष्ट्या निर्जराः खच्छन्तमेनापधिपशुया ॥ ४९ ॥ अद्यापि प्रतरे
पठे, प्रललोकापतंसकाः । अद्योकापयतंसानां, मध्ये सौधर्मयन्त्रयेत् ॥ ५० ॥ तत्र च प्रललोकेन्द्रो, वेधराजो

स्वनिवासाय, भीमदुर्गां महाम्भसि ॥ ६७ ॥ योजनानां सप्तदश, क्षातान्यथैकविंशतिम् । यावदूर्ध्वं सम-
भित्त्वाकार एवायमुन्नतः ॥ ६८ ॥ ततश्च विस्तरस्तिर्यक्क्रमादसंख्यविस्तृतिः । निक्षिप्य कुक्षौ चतुरः,
सौधमार्दींश्चिचिष्टपान् ॥ ६९ ॥ ततोऽप्यूर्ध्वं ब्रह्मलोके, तृतीयप्रस्तदावधि । उन्नत्य निष्ठितः श्रान्त, इवायि-
श्रममुत्पतन् ॥ ७० ॥ अधश्चायं समभित्त्वाकारत्वाद्वलयाकृतिः । क्षारावबुधं तुलयत्यूर्ध्वं कुर्कुटपक्षरम् ॥ ७१ ॥
आवेरारभ्योर्ध्वमयं, संख्येययोजनावधिम् । संख्येयानि योजनानि, विस्तारतः प्रकीर्तितः ॥ ७२ ॥ ततः
परमसंख्येययोजनान्येष विस्तृतः । परिक्षेपेण सर्वत्राप्येपोऽसंख्येययोजनः ॥ ७३ ॥ यद्यप्यधस्तमस्कायः, संख्ये-
यविस्तृतिः स्वयम् । तथाप्यस्य कुक्षिगतासंख्यद्वीपपयोनिधेः ॥ ७४ ॥ परिक्षेपस्त्वसंख्येययोजनात्मैव संभ-
वेत् । क्षेत्रस्यासंख्यमानस्य, परिक्षेपो ह्यसंख्यकः ॥ ७५ ॥ अन्तर्बोह्यपरिक्षेपविशेषस्त्वह नोदितः । उभयो-
रपि तुल्यरूपतयाऽसंख्येयमाततः ॥ ७६ ॥ इत्थमस्य महीयस्तामाहुः सिद्धान्तपारगाः । महर्षिकः कोऽपि
‘बो, यो जम्बूद्वीपमज्ञसा ॥ ७७ ॥ तिसृणां चपुटिकानां, मध्य पदैकविंशतिम् । वारान् प्रदक्षिणीकृत्यागच्छे-
त्या ययाऽथ सः ॥ ७८ ॥ तथैव गत्या काचित्कं, तमस्कायं व्यतिव्रजेत् । मासैः पङ्क्तिरपि काचित्कं तु नैव
व्यतिव्रजेत् ॥ ७९ ॥ तत्र संख्येयविस्तारं, व्यतिव्रजेत् चापरम् । एवं महीयसि तमस्कायेऽथाब्दाः सविद्युतः ॥ ८० ॥
प्रादुर्भवन्ति वर्षन्ति, गर्जन्ति विद्युतोऽपि च । द्योतन्ते चिलसंज्ञेचासुरनागचिनिर्मिताः ॥ ८१ ॥ तथाहुः—
‘अतिथिं नं भजे ! तमुक्त्वा ए उराला घलाहया संसेयन्ति संमुच्छन्ति घासं घासन्ति, ? हंता अस्थि’ इत्यादि

स्वनिवासाय, भीमदुर्गां महामभसि ॥ ६७ ॥ योजनानां सप्तदश, क्षतान्यथैकविंशतिम् । यावदूर्ध्वं सम-
भिरपाकार पृथापमुन्नतः ॥ ६८ ॥ सतश्च विस्तरंस्तिर्यक् क्रमादसंख्यविरतृतिः । निक्षिप्य कुक्षौ चतुरभ्य,
सौधमार्दींश्चिविष्टपान् ॥ ६९ ॥ ततोऽप्यूर्ध्वं ब्रह्मलोके, तृतीयमस्तदावधि । उन्नत्य निष्ठितः श्रान्तः, इवावि-
श्रमस्तपनन् ॥ ७० ॥ अथश्चायं समभिरपाकारस्वाद्वलयाकृतिः । क्षरावबुधं तुल्यतप्यूर्ध्वं कुर्कुटपञ्जरम् ॥ ७१ ॥
आदेरारभ्योर्ध्वमयं, संख्येययोजनावधिम । संख्येयानि योजनानि, विस्तारतः प्रकीर्तितः ॥ ७२ ॥ ततः
परमसंख्येययोजनान्येव विस्तृतः । परिक्षेपेण सर्वत्राप्येवोऽसंख्येययोजनः ॥ ७३ ॥ यद्यप्यधस्तमस्कायः, संख्ये-
यविरतृतिः स्वयम् । तथाप्यस्य कुक्षिगतासंख्यद्वीपपयोनिधेः ॥ ७४ ॥ परिक्षेपरत्नसंख्येययोजनात्मैव संम-
वेत् । क्षेत्रस्यासंख्यमानस्य, परिक्षेपो ह्यसंख्यकः ॥ ७५ ॥ अन्तर्बोह्यपरिक्षेपविशेषस्त्वह नोदितः । उभयो-
रपि तुल्यरूपतयाऽसंख्येयमागतः ॥ ७६ ॥ इत्थमस्य महीपस्तामाहुः सिद्धान्तपारगाः । महर्द्विकः कोऽपि
देवो, यो जन्बुद्वीपमञ्जसा ॥ ७७ ॥ तिसृणां चत्पुटिकानां, मध्य एवैकविंशतिम् । वारान् प्रदक्षिणीकृत्यागच्छे-
द्भ्रया यथाऽथ सः ॥ ७८ ॥ तथैव गत्या काचित्कं, तमस्कभ्रं व्यतिव्रजेत् । मासैः पङ्क्तिरपि काचित्कं तु नैव
व्यतिव्रजेत् ॥ ७९ ॥ तत्र संख्येयविस्तारं, व्यतिव्रजेन्न चापरम् । एवं महीयसि तमस्कभ्रेऽथाब्दाः सविद्युतः ॥ ८० ॥
मादुर्भवंति वर्षन्ति, गर्जन्ति चिद्यतोऽपि च । द्योतन्ते विलसद्देवासुरनागचिनिर्मिताः ॥ ८१ ॥ तथाहुः—
'अतिथि पां मते ! तमुक्त्वा च उराला यलाहया संसेधन्ति संमुच्छन्ति वासं वासन्ति, ? हंता अतिथि' इत्यादि

भगवतीसूत्रे ६-५ । यद्यप्यत्र नरक्षेत्रादहिर्नाहीकृतं श्रुते । घनगर्जितवृक्ष्यादि, तथापि स्वात्सुरोक्तवम् ॥ ८९ ॥
 यथानरः स्वभावेन, लक्षितुं मानुषोत्तरम् । नेशा विद्यालब्धिदेवानुभावाल्लङ्घनस्यपि ॥ ८३ ॥ अत्रोक्ता विद्युतो
 याश्च, आस्वरास्तेऽपि पुद्गलाः । दिव्यानुभावजा ज्ञेया, वादराग्रेभवावतः ॥ ८४ ॥ तथाहुः—“इह न वादरास्ते-
 जस्कायिका मन्तव्याः, इहैव तेषां निषेत्स्वमानत्वात्, किंतु देवप्रभावजनिता आस्वराः पुद्गला” इति भग-
 वतीहृत्ता । तथा नात्र तमस्काये, देशाग्रामपुरादिकम् । नाप्यत्र चन्द्रचण्डांहुमहानक्षत्रतारकाः ॥ ८५ ॥ येऽप्य-
 दासराचन्द्रार्ककिरणस्तेऽपि तामसैः । मलीमसर असत्प्राया, हुर्जने सदगुणा इव ॥ ८६ ॥ अत एवातिकृष्णोऽ-
 यमगायश्च भयङ्करः । रौम्रातिरेकात्पुलकोद्भेदमालोकितः सृजेत् ॥ ८७ ॥ आस्तामन्यः सुरोऽप्येनं, पर्यत्तादौ
 प्रकल्पते । ततः स्वसीम्बुष षीधगतिरेनमतिवजेत् ॥ ८८ ॥ तम १ यैव तमस्कायोऽन्धकारः ३ स महा-
 दिकः ४ । लोकांशकारः ५ स्याल्लोकतमिषं ६ देवपूर्वकाः ॥ ८९ ॥ अन्धकार ७ स्तमिषं ८ चारण्यं ९ च
 व्यूह १० एव च । परिषश्च ११ प्रतिक्षोभो १२ऽकणोदो वारिधिल्लथा १३ ॥ ९० ॥ इयोदशास्य नामानि,
 कथितानि जिनैः श्रुते । तत्र लोकेऽद्वितीयत्वाल्लोकान्धकार उच्यते ॥ ९१ ॥ न हि प्रकाशो देवानामप्यत्र प्रथते
 मनाक । देवान्धकारोऽयं देवतमिषं च तदुच्यते ॥ ९२ ॥ बलवद्देवभयतो, नश्यतां नाकिनामपि । अरण्यवच्छ-
 रण्योऽयं, देवारण्यं तदुच्यते ॥ ९३ ॥ दुर्भेदत्वाद्व्यूह इव, प्रतिक्षोभो भयावहः । भर्ति रुन्धन् परिषवत्, देव-
 व्यूहादिरुच्यते ॥ ९४ ॥ अकणोदान्भोधिजलधिकारत्वात्तायाभिधः । एवमन्वर्धता नालामन्येयासपि भाव्य-

ताम् ॥ ९५ ॥ यत्र रिष्टप्रस्तटेऽयं, तमस्कायश्च निष्ठितः । तस्येन्द्रकविमानस्य, सिंधारूपस्य चतुर्दिशम् ॥ ९६ ॥
जीवपुद्गलसत्पृथ्वीपरिणामस्वरूपिके । द्वे द्वे च कृष्णराज्यौ स्तो, जाल्वाञ्जनघनहृती ॥ ९७ ॥ तथाहि दिशि
पूर्वस्यां, द्वे दक्षिणोत्तरायते । पूर्वपश्चिमविस्तीर्णौ, कृष्णराज्यौ प्रकीर्तिते ॥ ९८ ॥ स्यातामपाच्यामप्येवं, ते द्वे
पूर्वापरायते । दक्षिणोत्तरविस्तीर्णौ, कृष्णराज्यौ यथोदिते ॥ ९९ ॥ प्रतीच्यामपि पूर्ववत्ते दक्षिणोत्तरायते ।
उदीच्यां च दक्षिणावत्ते द्वे पूर्वापरायते ॥ १०० ॥ प्राच्यां प्रतीच्यां या वाह्या, पद्मकोणा सा भवेत्तिकल । दक्षि-
णस्यासुदीच्यां च, बाह्या या सा त्रिकोणिका ॥ १ ॥ अभ्यन्तराश्चतुःकोणाः, सर्वा अभ्येवमासु च । द्वे पद्मकोणे
द्वे त्रिकोणे, चतस्रश्चतुरस्रिकाः ॥ २ ॥ पौरसत्याभ्यन्तरा तत्र, कृष्णराजौ स्पृशाल्यसौ । निजान्तेन कृष्णराजौ,
दाक्षिणात्यां पहिःस्थिताम् ॥ ३ ॥ दक्षिणाभ्यन्तरा चैवं, बाह्यां पश्चिमदिग्गताम् । एवं बाह्यामौत्तराह्णं, पश्चि-
माभ्यन्तरा स्पृशेत् ॥ ४ ॥ उदीच्याभ्यन्तरा बाह्या, प्राचीनिष्ठां स्पृशाल्यतः । अद्यापि कृष्णराज्यः स्पृरक्षपाट-
कसंस्थिताः ॥ ५ ॥ स्यादासनविशेषो यः, प्रेक्षास्थाने निषेदुषाम् । स चाक्षपाटकस्तददासां संस्थानमीरितम् ॥ ६ ॥
एता विष्कम्भतोऽष्टापि, संख्येययोजनात्मिकाः । परिक्षेपायामतश्चासंख्येययोजनात्मिकाः ॥ ७ ॥ तमस्काय-
मानयोऽयसुरो यः प्राग् निरूपितः । स एव च तथा गत्या, मासाद्धेन व्यतिव्रजेत् ॥ ८ ॥ काञ्चिदत्र कृष्णराजौ,
काञ्चिन्नैव व्यतिव्रजेत् । महत्त्वमासामित्येवं, वर्णयन्ति बहुश्रुताः ॥ ९ ॥ तमस्कायवदत्रापि, गृहग्रामाद्यसंभवः ।
नाप्यत्र चन्द्रसूर्याद्या, न तेषां किरणा अपि ॥ १० ॥ अत्रान्भोददृष्टिविशुद्धार्जितादि च पूर्ववत् । परं तदेव-

जनितं, न नागासुरकर्तृकम् ॥ ११ ॥ असुरनागकुमारणां तन्नागमनासंभवादिति भगवतीवृत्तौ ॥ कृष्णराजी-
 मेघराजी, मघा माघवतीति च । स्याद्वातपरिघो वातप्रतिक्षोभस्तथैव च ॥ १२ ॥ स्याद्देवपरिघो देवप्रतिक्षो-
 भोऽपि नामतः । अंसां नामान्यष्ट तेषामन्वर्थोऽथ विभाव्यते ॥ १३ ॥ कृष्णशुद्धलराजीति, कृष्णराजीयमु-
 च्यते । कृष्णाब्दरेखातुल्यत्वान्मेघराजीति च स्मृता ॥ १४ ॥ मघाया माघवत्याश्च, स्वर्णेत्याख्यया तथा ।
 वातोऽथ वात्या तद्वद्वा, तस्मिन्ना भीषणापि च ॥ १५ ॥ ततोऽसौ वातपरिघस्तत्प्रतिक्षोभ इत्यपि । स्याद्देव-
 परिघो देवप्रतिक्षोभश्च पूर्ववत् ॥ १६ ॥ अथासां कृष्णराजीनामन्तरेषु किलाष्टसु । लोकान्तिकविमानानि,
 निर्दिष्टान्यष्ट पारसौः ॥ १७ ॥ तन्नाभ्यन्तरयोः प्राचोदीच्ययोरन्तरे तयोः । विमानमार्चः प्रथमं, चक्रास्ति प्रभु-
 रप्रथमम् ॥ १८ ॥ अन्तरे प्राच्ययोरैव, बाह्याभ्यन्तरयोरथ । द्वितीयमार्चिर्मालीति, विमानं परिकीर्त्तितम् ॥ १९ ॥
 तृतीयमभ्यन्तरयोरन्तरे प्राच्ययान्ययोः । वैरोचनाभिषं प्रोक्तं, विमानं मानयोत्तमैः ॥ २० ॥ बाह्याभ्यन्तर-
 योरैवान्तरेऽथ द्वाक्षिणात्ययोः । प्रभंकराभिषं तुष्यं, विमानमुदितं जिनेः ॥ २१ ॥ अभ्यन्तरद्वाक्षिणात्यप्रती-
 च्ययोरथान्तरे । विमानमुक्तं चन्द्रार्भं, पञ्चमं परमेष्ठिभिः ॥ २२ ॥ स्यात्प्रतीचीनयोरेवं, बाह्याभ्यन्तरयोस्तयोः ।
 विमानमन्तरे षष्ठं, सूर्यभिषिति नामतः ॥ २३ ॥ षष्ठिमोदीच्ययोरभ्यन्तरयोरन्तरेऽथ च । विमानमुक्तं ह्युक्ताभं,
 सप्तमं जिनसत्तमैः ॥ २४ ॥ बाह्याभ्यन्तरयोरौत्तराहयोरन्तरेऽथ च । विमानं सुप्रतिष्ठाभमष्टमं परिकीर्त्तितम्
 ॥ २५ ॥ सर्वसां कृष्णराजीनां, मध्यभागो तु तीर्थयैः । विमानं नवमं रिद्धाभिधानमिह वर्णितम् ॥ २६ ॥

ब्रह्मलोकान्तभाविताह्योकांतिकान्मसून्पथ । लोकान्तिकानां देवानां, संवन्धीनि ततस्तथा ॥ २७ ॥ नवाप्येते
विमानाः स्युर्धनवायुप्रतिष्ठिताः । वर्णादिभिश्च पूर्वोक्तब्रह्मलोकविमानवत् ॥ २८ ॥ संस्थानं नैकधाऽमीषाम-
पाङ्गेयतया खलु । एभ्यो लोकान्तः सहस्रैर्जानानामसंख्यकैः ॥ २९ ॥ एतेष्वथ विमानेषु, निवसन्ति यथा-
क्रमम् । सारस्वतास्तथाऽऽदिस्था, बहुषो वरुणा अपि ॥ ३० ॥ गर्दतोपाश्च तुपिता, अव्याघाधास्तथाऽपरे ।
आग्नेया अपर रिष्टाश्च, लोकान्तिकसुधाशुजः ॥ ३१ ॥ अज्राग्नेयाः संज्ञान्तरतो मकतोऽप्यभिधीयन्ते ॥ स्वत एवा-
बहुद्धानामनुत्तरचिदात्मनाम् । विज्ञाय दीक्षावसरं, दिस्त्वनारं दानमाब्दिकम् ॥ ३२ ॥ प्रवज्यासमयादर्वाक,
संवत्सरेण तत्क्षणम् । श्रीमतामर्हतां पादान्तिकमेव तथास्थितेः ॥ ३३ ॥ विमानयानाहुर्दीर्घ, स्रोत्साहाः
सपरिच्छदाः । सारस्वतप्रभृतयः, सर्वे लोकान्तिकाः सुराः ॥ ३४ ॥ विज्ञा विज्ञपयन्त्येवं, जय नन्द ! जगद्गुरोः ।
त्रैलोक्यमंधो ! अनावन् !, धर्मतीर्थं प्रवर्त्तय ॥ ३५ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ यदेतत्सर्वलोकानां, सर्वलोके भविष्यति ।
सुक्तिराजपथीभूतं, निःश्रेयसकरं परम् ॥ ३६ ॥ इह सारस्वतादित्यद्वये समुदितेऽपि हि । सप्तदेवाः सप्त देवदातानि
स्यात्परिच्छदः ॥ ३७ ॥ एवं वह्निरुणयोः, परिवारश्चतुर्दश । देवास्तथाऽन्यानि देवसहस्राणि चतुर्दश ॥ ३८ ॥
गर्दतोपतुषितयोर्द्वयोः संगतयोरपि । सप्त देवाः सप्त देवसहस्राणि परिच्छदः ॥ ३९ ॥ अन्यावाधाग्नेयपरिष्ठदेवानां
च सुरा नव । शक्तानि नव देवानां, परिवारः प्रकीर्त्तितः ॥ ४० ॥ अन्यावाधाश्चैषु देवाः, पुरुषस्याक्षिपक्षमणि ।
दिव्यं क्षात्रं शतप्रकारं, प्राहुर्बुर्वन्ति ताण्डवम् ॥ ४१ ॥ तथापि पुरुषस्यास्य, बाधा काऽपि न जायते । एवंरूपा

दास्तिरेपां, पञ्चमाद्वैप्रकीर्तिता ॥४२॥ भ० १४, ८। लोकान्तिकविमानेषु, देवानामष्ट चार्द्धपः। स्थितिकका जिनेरेते, पुण्यपातमानः शुभाशयाः ॥ ४३ ॥ एकापताराः सिद्धयन्ति, भवे भाविनि निश्चितम् । अष्टापतारा अप्येते, निरु-
पिता मत्तान्तरे ॥ ४४ ॥ तन्मतद्वयं देवं-लोकान्ते-लोकामलक्षणे सिद्धिस्थाने भवा लोकान्तिकाः, भाविनि
भूतपदुपचारन्यापेन एव व्यपदेष्टाः, अन्यथा ते कृष्णराजीमध्वार्त्तिनः, लोकान्ते भावित्वं तेषाम-
नन्तरभवे एव सिद्धिगमना” इति स्थानाद्गृह्यतां १ स्वानके “श्रीब्रह्मलोके प्रतरे तृतीये, लोकान्तिकास्तत्र
पतन्ति देवाः । एकापताराः परमापुरष्टौ, भवन्ति तेषामपि सागराणि ॥ १ ॥” इति श्रेणिकपरिब्रजे । “अद्वैत-
सागरादं परमाडं दृष्ट्वा स्वदेवाणं । एगापयारिणो बलु देवा लोगंतिषा नेपा ॥ १ ॥” इति प्रवचन-
सारोद्घारे, तत्पार्थवीकायामपि—लोकान्ते भवा लोकान्तिकाः, अथ प्रस्तुतवाद्ब्रह्मलोक एव परिगृह्यते,
तदन्तनिवासिनो लोकास्तिकाः, सर्वब्रह्मलोकदेवानां लोकान्तिकप्रसङ्ग इति चेत्, लोकान्तोपश्लेषात्, जरा-
मरणादिज्वालाकीर्णं वा लोकस्तदन्तवर्तित्वाद्भोकास्तिकाः कर्मक्षयाभ्यासीभावावेति, लब्धिलोके तु-सप्त-
दशुभा चटकपञ्चाशदुपसमगजिणगणद्वारं । निश्चयेण तन्भवसिवा सप्तदशभवेहि लोगंती ॥ १ ॥”

अथोर्ध्वं ब्रह्मलोकस्य, समपक्षं समानदिक् । योजनानामसंख्येयकोटाकोटिव्यतिक्रमे ॥ ४५ ॥ विभाति
लान्तकः स्वर्गः, पञ्चप्रतरमेकैकेन्द्रकेण विराजितः ॥ ४६ ॥ प्रथमप्रतरे तत्र, बलभद्राख्य-
मिन्द्रवक्त्रम् । पञ्च गद्या स्वस्तिकं च, नन्याचर्त्तमिति क्रमात् ॥ ४७ ॥ प्रतिप्रतरमेतेभ्यः, पृच्छोऽपि चतुर्दिक्षाम् ।

प्राग्वदत्र विना प्राचीं, प्रोक्ताः गुरुपावकीर्णकाः ॥ ४८ ॥ एकत्रिंशदथ त्रिंशदेकोनत्रिंशदेव च । तथाऽष्टा-
विंशतिः सप्तविंशतिश्च यथाक्रमम् ॥ ४९ ॥ पञ्चस्वेषु प्रतरेषु, प्रतिपङ्क्तिं विमानकाः । एकैकस्यामयो पङ्क्तौ,
प्रथमप्रतरे स्मृताः ॥ ५० ॥ द्वयस्या एकादशान्ये च, द्वैषा दश दशेति च । चतुर्विंशं ज्ञातं सर्वे, पङ्क्तिस्थायिवि
मानकाः ॥ ५१ ॥ धृत्वाक्यपद्याश्चतुरक्षा, द्वितीयप्रतरे दश । प्रतिपङ्क्त्यत्र सर्वे च, विंशं ज्ञातमुदीरिताः ॥ ५२ ॥
तृतीये द्विचतुःकोणा, दश धृत्वा नवेति च । सर्वे विमानाः पङ्क्त्या, भवन्ति योऽष्टं ज्ञातम् ॥ ५३ ॥ धृत्वाश्च
चतुरक्षाश्च, तुर्ये नव नव स्मृताः । दश द्विकोणाः सर्वे च, पङ्क्त्या द्वादशं ज्ञातम् ॥ ५४ ॥ पञ्चमे च नव नव,
द्विचतुःकोणपुत्तकाः । षट्षोत्तरं ज्ञातं सर्वे, चात्र पङ्क्तिविमानकाः ॥ ५५ ॥ एवं पञ्चन्द्रक्षेपे, सर्वेऽत्र पङ्क्ति-
पुत्तकाः । विमानाश्चिन्नपद्याढ्यं, ज्ञातं लान्तकताविये ॥ ५६ ॥ पङ्क्तिपद्याणां ज्ञाते द्वे, द्विनवत्यधिकं ज्ञातम् ।
स्यात्पङ्क्तिचतुरक्षाणामेवं च सर्वसंख्यया ॥ ५७ ॥ पञ्चाशीत्याभ्यधिकानि, ज्ञातानि पञ्चपङ्क्तिगाः । सहस्राण्ये-
कोनपञ्चादाष्टत्वारि ज्ञातानि च ॥ ५८ ॥ युक्तानि पञ्चदशाभिरिह गुरुपावकीर्णकाः । विमानानां सहस्राणि,
पञ्चाष्टात्सर्वसंख्यया ॥ ५९ ॥ विंशायसि निरालम्बे, प्रतिष्ठितो घनोदधिः । घनवातोऽस्मिन्निहामी, स्युर्विमानाः
प्रतिष्ठिताः ॥ ६० ॥ वर्णोच्चत्वाद्विमानं च, स्यादेषां ब्रह्मलोकवत् । देवास्त्वत्र शुक्लवर्णाः, शुक्लेदया महर्द्धिकाः ॥
॥ ६१ ॥ इतः प्रभृति देवाः स्युः, सर्वेऽप्यनुत्तरावधि । शुक्लेदया शुक्लवर्णाः, किन्तुत्कृष्टा यथोत्तरम् ॥ ६२ ॥
प्रथमप्रतरे तत्र, स्थितिर्ज्येष्ठा सुधाशुजाम् । पञ्चभागीकृतस्यान्धेष्वलारोऽंशा दद्यान्धयः ॥ ६३ ॥ द्वितीयप्रतरे

भागाक्षय एकादशान्वयः । द्वाभ्यां भागाभ्यां समेतास्तृतीये द्वादशान्वयः ॥६४॥ चतुर्थे त्रैकभागाद्याख्यो-
 दश पयोधयः । पञ्चमे प्रतरे पूर्णाश्चतुर्दशैव वार्द्धयः ॥ ६५ ॥ जयन्येन तु सर्वत्र, दशैव मकरा-
 कराः । सखस्थित्यनुसारेण, देहमानमथ भुवे ॥ ६६ ॥ एकादशोद्भवैर्भार्गोश्चतुर्भिरधिकाः कराः । पञ्चदेहमा-
 नमत्र, दशरत्नाकरायुषाम् ॥ ६७ ॥ त्रिभागाद्याः कराः पञ्चैकादशाण्यवजीविनाम् । हस्ताः पञ्च लघ्वौ द्वौ च,
 द्वादशान्नमोधिजीविनाम् ॥ ६८ ॥ सैकभागाः कराः पञ्च, त्रयोदशाण्यवजायुषाम् । चतुर्दशाधिस्थितीनां,
 पूर्णाः पञ्च करास्तनुः ॥ ६९ ॥ ईशानसर्वासिनीभिर्देवीभिर्विषयेच्छ्वः । चिन्तामात्रोपस्थिताभी, रमन्ते ब्रह्म-
 देवयत् ॥ ७० ॥ न्ययमानोत्पद्यमानसंख्या गत्यागती अपि । अवधिज्ञानविषयः, स्यादत्र ब्रह्मलोकवत् ॥७१॥
 अत्रोत्पत्तिव्यवनयोरन्तरं परमं भवेत् । दिनानि पञ्चचत्वारिंशत् क्षणश्च जघन्यतः ॥ ७२ ॥ पञ्चमे प्रतरे चान्न,
 स्याह्लान्तकावतंसकः । अह्नावतंसकादीनां, मध्ये ईशाननाकवत् ॥७३॥ लान्तकस्तत्र देवेन्द्रः, पुण्यसारो विराजते ।
 सामानिकामरैः पञ्चाशता सेव्यः सहस्रकैः ॥ ७४ ॥ द्वाभ्यां देवसहस्राभ्यां, सेव्योऽभ्यन्तरपर्वदि । मध्य-
 मायां चतुर्भेस्तैः, पट्टिश्च पात्यपर्वदि ॥ ७५ ॥ युग्मम् ॥ सप्तपदपञ्चभिः पत्योपमैः समधिका स्थितिः ।
 द्वादशैवान्धुनिधयस्तिष्ठणां पर्वदां क्रमात् ॥ ७६ ॥ आत्मरक्षकदेवानां, पञ्चाशता सहस्रकैः । एकैकस्यां
 दिशि सेव्यो, दण्डाद्यायुधपाणिभिः ॥ ७७ ॥ प्राग्वदन्यैरपि मन्त्रिजायस्त्रिंशकवाहवैः । सेन्यैः सैन्याधिपै-
 र्भ्योपासैः पालितशासनः ॥ ७८ ॥ जिनार्चनादिकं धर्मं, कुर्वाणः परमार्हतः । दिव्यनाट्यदत्तचेताश्चतुर्दशा-

विषजीवितः ॥ ७९ ॥ सातिरेकानष्ट जन्मदीपान् पूरयितुं क्षमः । रूपैर्विकृतिस्तिर्यगसंख्यद्वीपतो-
यधीन् ॥ ८० ॥ स विमानसहस्राणां, पञ्चाशतोऽप्यधीश्वरः । सात्त्वज्यं शास्ति देवानां, ज्ञानतकस्वर्गवा-
सिनाम् ॥ ८१ ॥ पञ्चभिः कुलकं ॥ अस्य यानविमानं च, भवेत्कामगमाभिधम् । देवः कामगमाभिधयो,
नियुक्तस्तद्विकृतेषु ॥ ८२ ॥

विमानिकाः क्लिष्टपिकास्त्रिधा भवन्ति तत्राथा । त्रयोदशाविष्यन्मभोधित्रिपत्योपमजीवितः ॥ ८३ ॥ तत्र
त्रय—वसन्ति ज्ञानतकस्याधक्योदशाविषजीवितः । अधः सनत्कुमारस्य, व्यन्मभोधिजीवितः पुनः ॥ ८४ ॥
त्रिपत्यस्थितप्रस्ते च, सौधमंशानपोरधः । स्थानमेवं क्लिष्टपिकसुराणां त्रिविधं स्मृतम् ॥ ८५ ॥ नन्वजाधः-
ष्टादेन किमभिधीयते ? अधस्तनं प्रस्तटं, तस्मादध्यधोदेशो वा ? अन्यच्च द्वात्रिंशद्विष्यन्विमानमध्ये साधारण-
देवीनामिवैतेषां कतिचिद्विमानानि सन्ति, विमानैकदेशे वा विमानाद्विचित्रा तिष्ठन्ति ते इति, अत्रोच्यते—
अत्राधः शब्दस्तस्यानवाचको देशो, यतोऽत्राधः शब्दः प्रथमप्रस्तटार्थो न घटते तृतीयपटकत्पस्तकक्लिष्ट-
पिकान्तराणां, तत्प्रथमप्रस्तटयोस्त्रिसागरोपमत्रयोदशासागरोपमस्थितोरसंभवात्, तथा तद्विमानानां संख्या
शास्त्रे नोपलभ्यते, तथा देवलोकगतद्वात्रिंशद्विष्यन्विमानसंख्यामध्ये तद्विमानगणनं न संभाव्यते इति, तत्त्वं
सर्वविद्वेद्यमिति वृद्धाः ॥ अमी च चण्डालप्राया, निन्धकमार्थिकारिणः । अरुण्यत्वादन्यदेवैर्विकृतास्तज्जना-
दिभिः ॥ ८६ ॥ देवल्लोके विमानेषु, स्वाध्यासुहृत्पर्वदादिषु । कौतुकादिसंगतेषु, देवानां निकरेषु च ॥ ८७ ॥

अष्टाहिकाद्युत्सवेषु, जिनजन्मोत्सवादिषु । अप्राप्नुवन्तः स्थानं ते, खं शोचन्ति विषादिनः ॥ ८८ ॥
 आचार्योपाध्यायगच्छसंघप्रतीपवर्त्तिनः । येऽवर्णवादिनस्तेषामयशःकारिणोऽपि च ॥ ८९ ॥ असन्नावोद्भाव-
 नाभिर्मिश्रपातवाभिनिवेशकैः । व्युद्ग्राहयन्तः स्वात्मानं, परं तदुभयं तथा ॥ ९० ॥ प्रतिपालयापि चारित्र-
 पर्यायं वत्सरान् पट्टन् । तेऽनालोच्यप्रतिक्रम्य, तत्कर्माशर्मकारणम् ॥ ९१ ॥ त्रयाणां कित्विपिकानां, मध्ये
 भवन्ति कुत्रचित् । तादृशव्रतपर्यायापेक्षया स्थितिशालिनः ॥ ९२ ॥ पृथग्भ्युत्वा देवनरतिर्यग्राकजन्मसु ।
 चतुरः पञ्च वा पारान्, भ्रान्त्वा सिद्ध्यन्ति केचन ॥ ९३ ॥ केचित्पुनरर्हदादिनिबिडाशाननाकुतः । कुतानन्त-
 भवा भीमं, भ्रान्तयन्ति भवसागरम् ॥ ९४ ॥ तथाहुः—“देवकिपिसिपा णं भंते । ताओ देवलोगाओ” इत्यादि ।
 जामेयोऽपि च जामाता, यथा वीरजगद्दुरोः । जमालिः कित्विपिकेपूत्पन्नो लान्तकवासिषु ॥ ९५ ॥ स हि
 क्षत्रियकुण्डस्य, क्षत्रियस्ताण्डवादिषु । ममः श्रुत्वा महावीरमागतं वन्दितुं गतः ॥ ९६ ॥ श्रुत्वोपदेशं संवि-
 प्रोऽनुज्ञाप्य पितरौ व्रतम् । जग्राह पञ्चभिः पुंसां, शतैः सह महामहैः ॥ ९७ ॥ अधीतैकादशाह्नीकस्तयैवार्ह-
 दनुज्ञया । सेव्यः साधुपञ्चशाला, चकारानेकधा तपः ॥ ९८ ॥ प्रपच्छ चैकदाऽर्हन्तं, विजिहीर्षुः द्रुपन् जिनात् ।
 तूष्णीं तस्यो प्रभुरपि, जानंस्तन्नावयैशसम् ॥ ९९ ॥ अननुज्ञात एवैष, उपेक्ष्य जगदीश्वरम् । विहरन्
 सहितः शिल्पैः, आवर्त्ती नगरीं ययौ ॥ १०० ॥ तत्र तस्यान्यदा प्रान्ताप्यशनेन ज्वरोऽभवत् । शिष्यान्
 शिष्यापिषुः संस्तारकहृष्ये समादिशत् ॥ १ ॥ तस्मास्तरन्ति ते यावत्तावदेषोऽतिपीडितः । ऊच्ये संस्तारको

हन्त, कृतोऽथ कियतेऽथवा ? ॥ २ ॥ द्रगोप क्रियते स्वामिन् । श्रुत्वेति शिष्यभाषितम् । मिथ्याविपर्यस्तम-
तिरिति चेतस्यचिन्तयत् ॥ ३ ॥ प्रत्यक्षं क्रियमाणोऽयमकृतो यन्न युज्यते । क्रियमाणं कृतमिति, तत्किमाहा-
न्तिमो जिनः ? ॥ ४ ॥ ध्यात्वेति सर्वानाह्वय, शिष्यानेपोऽब्रवीदिति । कृतमेव कृतं वस्तु, क्रियमाणं न
तत्तथा ॥ ५ ॥ क्रियमाणं कृतं किञ्चिन्न वेदायक्षणदिषु । सर्वमन्त्यक्षणे तर्हि, तत्कर्तुं शक्यते कथम् ? ॥ ६ ॥
देहातः कृतमेवेति, क्रियमाणं क्षणे क्षणे । जीर्यमाणं जीर्णमेव, चलच्चलितमेव च ॥ ७ ॥ युग्मम् । इत्यादियु-
क्तिभिः शिष्यैर्वाधितोऽपि कदाग्रही । कैश्चिद्वर्माधिभिरत्यक्तः, कैश्चित्स एव चाहतः ॥ ८ ॥ मैस्त्वरुहो
महावीरं, चरपायां पुरि संस्थितम् । अभ्युपेत्य गुरुकृत्योहुक्ताः स्वार्थमसाधयन् ॥ ९ ॥ क्रमाद्विमुक्तो रोगेण-
द्रव्यतो न तु भावतः । जमालिरपि चरपायामुपवीरमुपागतः ॥ १० ॥ कदाग्रहग्रहग्रस्तः, प्रशस्तधिपणावलः ।
इत्याललाप भगवन् । भवच्छिष्याः परे यथा ॥ ११ ॥ छद्मस्या न तथैवाहं, किंतु जातोऽस्मि केवली । इति
शुवाणं भगवानिन्द्रभूतिस्त्वमब्रवीत् ॥ १२ ॥ ज्ञानं केवलिनः शक्यं, नावरीतुं पटादिभिः । यदि त्वं केवली
तर्हि, प्रश्नयोर्मे कुरुत्तरम् ॥ १३ ॥ जमाले ! नन्वसौ लोकः, शाश्वतोऽशाश्वतोऽथवा ? । जीवोऽप्यशाश्वतः
किं वा, शाश्वतस्तद्वद् द्रुतम् ॥ १४ ॥ जगद्गुरुप्रत्यनीकतया प्रश्नमपीदृशम् । सोऽक्षमः प्रत्ययस्यातुं, बभूव मल्लि-
नाननः ॥ १५ ॥ ततः स वीरनाथेन, प्रोक्तः किं सुहासीह भोः ? । शाश्वताशाश्वता ह्येतौ, द्रव्यपर्यायभेदतः
॥ १६ ॥ छद्मस्याः सन्ति मे शिष्या, ईदृक्प्रश्नोत्तरे क्षमाः । अनेके न तु ते त्वद्वदस्तसार्वद्व्यशंसिनः ॥ १७ ॥

अथप्राज्ञाभिन्नोक्तं, सैरं पुनरपि भ्रमन् । व्युद्ग्राहयंश्च स्वपरं, कुर्वत्तपांस्यनेकधा ॥ १८ ॥ जन्तेऽर्द्धमासिकं
 द्रुत्याऽनघ्नन् तप पातकम् । अनालोच्यप्रतिक्रम्य, सृत्वा कित्वपिकोऽभवत् ॥ १९ ॥ ततश्च्युत्वा च विवृध,
 तिर्यग्मनुजजनमसु । उत्पथ पथशः पथदशे जन्मनि सेत्स्यति ॥ २० ॥ तथाहुः—“गो० ! चत्वारि पञ्च तिरि-
 कलजोणिपमपुस्तद्वेषभयनगहणाहं संसारं अणुपरिपटिता ततो पच्छा सिद्धिर्हिति जाय अंतं काहिति”
 भागवतीसूत्रे द्वा० ९ व० ३३ ॥ अन्धान्तरे च यथस्यानन्ता अपि भवाः श्रुताः । तदा तदनुसारेण, तथा ज्ञेया
 विवेकिभिः ॥ २१ ॥ जिनं विनाऽन्यः फलत्वं, निश्चेतुं क्षमतेऽपरः । ततः प्रमाणमुभयं, श्रीवीराज्ञाऽनुसा-
 रिणाम् ॥ २२ ॥ सस्यप्येवं पञ्चमाह्वयो विलुप्य ये जडाः । एकान्तेन भवानस्यानन्ताकिञ्चिन्वर्त्तेऽधुना ॥ २३ ॥
 कदाग्रहतमद्दृष्टनयनास्ते सुधा स्वप्नम् । भवेरनन्तैर्युज्यन्ते, परानन्तभवाग्रहात् ॥ २४ ॥ एवं च—“अनन्ता-
 संख्यसंख्येयानुत्सृज्यभाषिणोऽपि हि । परिणामविशेषेण, भवान् भ्रान्त्यन्ति संसृतौ ॥ २५ ॥” तथोक्तं महानिघी-
 भद्वितीयाध्यायने—“जे णं तित्थगारादीणं मदर्ती आसायणं कुज्जा से णं अज्झवसायं पडुच्च जावणं अणंतसंसारि-
 य्त्तणं सभेज्जा,” पावच्छब्दमयादया चात्र संख्याता असंख्याता अपि भवा लभ्यन्त इति ध्येयं । उत्सृज्यभाषिणां
 ये चानन्तानेव कदाग्रहात् । भवानुत्सृज्येक्ष्यं तत्तेषां चातूलचेष्टितम् ॥ २६ ॥ अतः परं कित्वपिकजातीयानामसं-
 ख्यम् । पथाऽऽभिषेगिकादीनामच्युतस्वर्गतः परम् ॥ २७ ॥

अथोक्तं

खान्तकस्वर्गात्समपक्षं समानदिक् । योजनानामसंख्येयकोट्यतिशये ॥ २८ ॥ अस्ति

सर्गा महाशुक्रः, संपूर्णचन्द्रसंस्थितः । चत्वारः प्रतरास्तत्र, प्रतिप्रतरमिन्द्रकम् ॥ २९ ॥ आभङ्गरं गृद्धिसंज्ञं,
केतुश्च गरुलाभिधम् । चतस्रः पङ्क्तयस्त्वेभ्यः, प्राग्वत्पुण्यावकीर्णकाः ॥ ३० ॥ पङ्क्तिर्विशतिः पञ्चचतुष्टय-
धिका विंशतिः क्रमात् । प्रतरेषु चतुर्व्येषु, प्रतिपङ्क्ति विमानकाः ॥ ३१ ॥ तत्राद्याप्रतरे पङ्क्तौ, पङ्क्तावष्टैव
दृशकाः । नव च त्रिचतुःकोणाः, सर्वे चतुर्युतं ज्ञातम् ॥ ३२ ॥ द्वितीयप्रतरे त्र्यक्षा, नयाष्टाष्टापरं द्विधा ।
सर्वं ज्ञातं तृतीये च, प्रतरेऽष्टाष्ट ते त्रिधा ॥ ३३ ॥ सर्वे च ते पण्यवतिश्चतुर्थेप्रतरे पुनः । अष्टौ त्र्यक्षा-
श्चतुरक्षा, दृक्ताः सप्त विमानकाः ॥ ३४ ॥ सर्वे चात्र द्विनवतिः, पाङ्क्त्याः परिकीर्तिताः । चतुरिन्द्रकयोरोऽत्र,
सर्वे स्युः पङ्क्तिदृशकाः ॥ ३५ ॥ अष्टाविंशं ज्ञातं पङ्क्तित्र्यक्षाः पटत्रिंशकं ज्ञातम् । द्वाविंशं च ज्ञातं पङ्क्तिचतुरक्षाः
प्रकीर्तिताः ॥ ३६ ॥ एवं पङ्क्तिविमानानां, महाशुके ज्ञातव्यम् । पण्यवत्या समधिकं, शेषाः पुण्यावकीर्णकाः
॥ ३७ ॥ सहस्राण्येकोनचत्वारिंशदेव च पटशती । चतुर्युतैव सर्वे च, चत्वारिंशत्सहस्रकाः ॥ ३८ ॥ आधारतो
लान्तकवत्, द्विधाऽमी वर्णतः पुनः । द्युक्ताः पीताश्च पूर्वभ्यो, वर्णाद्युत्कर्षकालिनः ॥ ३९ ॥ दृग्धीविण्डः ज्ञातानीह,
चतुर्विंशतिरीरितः । योजनानां ज्ञातान्यष्टौ, प्रासादाः स्युः सप्तच्छ्रिताः ॥ ४० ॥ प्रथमप्रतरे चात्र, देवानां परमा
स्थितिः । पादोनानि पञ्चदश, स्युः सागरोपमाणय ॥ ४१ ॥ द्वितीयप्रतरे पञ्चदश सार्द्धानि तान्यथ । तृतीये
च सपादानि, षोडशैतानि निश्चितम् ॥ ४२ ॥ चतुर्थे च सप्तदश, बार्द्धयः परमा स्थितिः । सर्वेष्वपि जघन्या
तु, चतुर्दश पयोधयः ॥ ४३ ॥ कराः पञ्च देहमत्र, चतुर्दशाविधजीविनाम् । कराश्चत्वारकयोऽश्वाः, पञ्चदशार्ण-

प्रातकपञ्चमोद्देशके ॥ चतुर्थं प्रतरेऽत्रापि, महाशुक्रावतंसकः । सौधर्मवद्शोकाव्यवतंसकचतुष्कयुक् ॥ ६० ॥
उत्पद्यते चात्र महाशुक्रनामा सुरेश्वरः । प्राग्वत्कुत्वाऽहंदाद्यर्चामलंकुर्यान्महासनम् ॥ ६१ ॥ एकद्वयसहस्रेण,
सेव्योऽभ्यन्तरपर्वदाम् । पञ्चपर्याधिकापार्द्धपोड्याभ्योधिजीविनाम् ॥ ६२ ॥ सहस्रद्वितयेनैव, सेवितो
मध्यपर्वदाम् । चतुःपत्न्याधिकसार्द्धपञ्चदशार्णवायुषाम् ॥ ६३ ॥ चतुःसहस्रया देवानां, सेवितो द्वाष्ट्यपर्वदाम् ।
त्रिपर्योपमयुक्तसार्द्धपञ्चदशार्णवायुषाम् ॥ ६४ ॥ सामानिकानां चत्वारिंशता सेव्यः सहस्रकैः । चतुर्विंशं
च प्रत्येकं, तावन्निरङ्गरक्षकैः ॥ ६५ ॥ त्रायविंशैर्लोकपालैरनीकानीकनायकैः । अन्यैरपि महाशुक्रवासिभिः
सेवितः सुरैः ॥ ६६ ॥ जम्बूद्वीपाम् पूरयितुं क्षमः पोड्या सर्वतः । रुचैर्विकृर्वितैस्तिर्यगसंख्यद्वीपतोयधीन्
॥ ६७ ॥ सदिमानसहस्राणां, चत्वारिंशन् ईश्वरः । महाशुक्रं चास्ति ससद्वशापाधोनिधिस्थितिः ॥ ६८ ॥
ससभिः कुलकम् । अथ यानविमानं च, भवेत्प्रीतिमनोजन्मिधम् । देवः प्रीतिमनाः लयातो, नियुक्त-
स्तदिद्वर्षेणे ॥ ६९ ॥

महाशुक्रादयास्तद्वर्धं, सहस्रारः सुरालयः । योजनानामसंख्येयकोटाकोटीव्यतिक्रमे ॥ ७० ॥ चत्वारः
प्रतरास्तत्र, प्रत्येकमिन्द्रकाञ्चिताः । ब्रह्म ब्रह्महितं ब्रह्मोत्तरं च लान्तकं क्रमात् ॥ ७१ ॥ चतस्रः
पद्मपद्मैरभ्यः, प्राग्वत्तुल्यावकीर्णकाः । द्वाविंशतिस्तथा चैकविंशतिर्विंशतिः क्रमात् ॥ ७२ ॥ एकोन-
विंशतिश्चेति, प्रतरेषु चतुर्वर्षेण । एकैकपद्मौ संख्येवं, विमानानां भवेद्विद् ॥ ७३ ॥ तत्राद्यप्रतरे

द्यक्षा, अष्टान्ये सस सस च । प्रतिपङ्क्त्यथ सर्वेऽत्राष्टाशीतिः पङ्क्तिवर्त्तिनः ॥ ७४ ॥ द्वितीयप्रतरे सस
 ससैते द्विविधा अपि । सर्वे चतुरशीतिश्च, तृतीयप्रतरे पुनः ॥ ७५ ॥ धृत्ताः पद् सस ससान्येऽशीतिश्च सर्व-
 संख्यया । तुर्ये द्यक्षाः सस पद् पद्, परे पद्सप्ततिः सस ॥ ७६ ॥ चतुर्णामिन्द्रकाणां च, योगेऽत्र पङ्क्तिवृ-
 स्तकाः । अष्टोत्तरशतं पङ्क्तिवृत्ताश्च पौढशं शतम् ॥ ७७ ॥ अष्टोत्तरं शतं पङ्क्तिचतुरस्रास्ततोऽत्र च ।
 द्वात्रिंशदधिकं पङ्क्तिविमानानां शतत्रयम् ॥ ७८ ॥ पद्शतार्थयधिकाः पञ्च, सहस्राः साष्टपटयः । पुष्पा-
 वकीर्णका अद्भ, सर्वे ते पद्सहस्रकाः ॥ ७९ ॥ आधारवर्णोचत्वादि, स्यादेपां शुक्रनाकवत् । उरपथन्त एषु
 देवतया प्रागवन्महाषायाः ॥ ८० ॥ सपादा पार्द्धयः ससदद्याऽऽद्ये प्रतरे स्थितिः । द्वितीये त्वब्धयः ससदद्या
 सार्द्धाः परा स्थितिः ॥ ८१ ॥ अष्टादश च पादोनारतृतीये परमा स्थितिः । तुर्येऽष्टादश संपूर्णाः, सागराः
 स्वात्परा स्थितिः ॥ ८२ ॥ सर्वत्रापि जपन्या तु, भवेत्ससदशाब्धयः । अथ स्थित्यनुसारेण, देहमानं निरूप्यते
 ॥ ८३ ॥ चलारोऽत्र करा देह, उरुकुटस्थितिश्चालिनाम् । त एवैकादशैकांशयुजो जपन्यजीविनाम् ॥ ८४ ॥
 अष्टादशाभिरब्दानां, सहस्रैः परमायुषः । जपन्यस्थितयः ससदशाभिर्भोजनार्थिनः ॥ ८५ ॥ उच्छ्वसन्तीह
 नपश्मिर्मासैः परमजीविनः । दीनायुषोऽष्टभिः सार्द्धैः, परे तदनुसारतः ॥ ८६ ॥ भोगो मत्यागती संख्यो-
 र्णावरूपपन्नगोचरा । अवधिज्ञानविषयः, सर्वमत्रापि शुक्रवत् ॥ ८७ ॥ अत्रोत्पादच्यवनयोर्गरीषान् विरहो
 नप्यत् । प्राप्तं दिनात्तामस्तपीयान्, स पुनः समयो मतः ॥ ८८ ॥ चतुर्थप्रतरेऽत्रापि, सहस्रारवतंसकः । अङ्गावतंसका-

दीनां, चतुर्णां मध्यतः स्थितः ॥ ८९ ॥ सहस्रारस्तत्र देवराजो राजेव राजते । प्राग्वत्कृतजिनाद्यर्चो, महासिंहासने
स्थितः ॥ ९० ॥ पञ्चभिर्निर्जरशतैः, सेव्योऽभ्यन्तरपर्वदि । सप्तपत्याधिकापाद्वाष्टादशान्भोधिजीविभिः ॥
॥ ९१ ॥ एकदेवसहस्रेण, सेवितो मध्यपर्वदि । सप्तपत्यसाद्धसप्तदशतोषधिजीविना ॥ ९२ ॥ द्विसहस्रया च
देवानां, सेवितो पाष्ठापर्वदाम् । पञ्चपत्ययुतापाद्वाष्टादशान्पर्वजीविनाम् ॥ ९३ ॥ सामानिकामरैः सेव्यः,
सहस्रौष्टाघाता सदा । सहस्रौष्टिशतैर्कैकदिश्यात्मरक्षकैः सुरैः ॥ ९४ ॥ प्राग्वज्राघास्त्रिशालोकपालसैन्यतदीश्वरैः ।
देवरूपैरप्युपास्यः, सहस्रारनिवासिभिः ॥ ९५ ॥ सातिरेकान् पौडशैष, जन्मद्वीपान् विकुर्वितैः । रूपैर्भर्तु
क्षमस्तिर्यगसंख्यानं द्वीपचारिणीन् ॥ ९६ ॥ स विमानसहस्राणां, पण्णामैश्वर्यमन्वहम् । भुङ्क्ते भाग्यौजसां
भूमिरष्टादशाधिपजीवितः ॥ ९७ ॥ सप्तभिः कुलकं ॥ अस्य यानविमानं च, विदितं विमलाभिधम् । देवश्च
विमलाभिहयो, नियुक्तस्तद्विकुर्वणे ॥ ९८ ॥

ऊर्ध्वं चाथ सहस्रारादसंख्ययोजनोत्तरी । आनतपाणतौ स्वर्गौ, दक्षिणोत्तरयोः स्थितौ ॥ ९९ ॥ अनयो-
रेकफलपस्यपोरद्धाद्धंन्द्रवत् । अक्षारः प्रतरास्तत्र, प्रतिप्रतरमिन्द्रकम् ॥ १०० ॥ महाशुकसहस्रारमानतं
प्राणतं क्रमात् । एभ्यश्च पङ्क्तयः प्राग्वत्पुण्यावकीर्णकास्तथा ॥ १ ॥ अष्टादश सप्तदश, पदपञ्चाभ्यधिका दश ।
विमानान्पैकपङ्क्तौ, प्रतरेषु चतुर्विह ॥ २ ॥ प्रथमप्रतरे तत्र, प्रतिपङ्क्तिं विमानकाः । वृत्ताभ्यस्रचतुरक्षाः,
पद पद द्वासप्ततिः समे ॥ ३ ॥ द्वितीयप्रतरे वृत्ताः, पञ्च पद पद परे द्विधा । सर्वेऽष्टपट्टिः पाङ्क्त्यास्तृतीय-

तिनिर्मलाम् । बहुपर्यागां च तत्राप्यारणेभ्यः परेऽधिकाम् ॥ ४४ ॥ अथात्र मत्तरे तुष्टं, स्यात्प्राणतान्तंसकः ।
सौधर्मवदशोकाद्यवतंसकचतुल्लभ्युक्त ॥ ४५ ॥ प्राणतः स्वःपतिस्तत्रोत्पन्नोऽत्यन्तपराक्रमः । कृत्वाऽर्जुनप्रति-
मायर्चां, सिंहासने निधीदति ॥ ४६ ॥ शतैरर्द्धतृतीयैः स, सेव्योऽभ्यन्तरपर्यदाम् । पञ्चपलयाग्निकैः सोनविश-
त्यम्भोधिजीविनाम् ॥ ४७ ॥ पञ्चभिश्च देवशतैर्जुष्टो मध्यमपर्यदाम् । चतुःपलयाधिकैकोनविंशत्यर्णपञ्जी-
विभिः ॥ ४८ ॥ एकदेवसहस्रेण, सेवितो बाल्यपर्यदि । स त्रिपत्योपमैकोनविंशत्यर्णयजीयिना ॥ ४९ ॥
सामानिकानां विशल्या, सहस्रैः परितो द्रुतः । एकैकस्यां विशि द्रुतस्तावद्विरद्वरक्षकैः ॥ ५० ॥ प्रापञ्चिद्वी-
र्लोफपालैः, सेन्यैः सैन्याधिकारिभिः । आनतप्राणतस्वर्गवासिभिश्चापरैरपि ॥ ५१ ॥ अनेकैर्देवनिकरैः, समारा-
धितशासनः । द्वयोस्ताविपयोरीष्टे, स विंशत्यब्धिजीवितः ॥ ५२ ॥ पत्निः कुलकं ॥ अस्य यानविमानं न, यरनाम्ना
प्रकीर्तितम् । वराभिधानो देवश्च, नियुक्तस्तद्विष्णुर्वणे ॥ ५३ ॥ द्वाविंशदेव संपूर्णान्, अम्बुद्वीपान् विकुर्वितैः ।
रूपैर्मर्तु क्षमस्तिर्यगसंख्यान् द्वीपवारिधीन् ॥ ५४ ॥

अथानतप्राणतयोरुर्ध्वं दूरमतिक्रमे । असंख्येययोजनानामुभौ स्वर्गौ प्रतिष्ठितौ ॥ ५५ ॥ आरणाच्युतनामानौ,
सयामानौ मणीमयैः । विमानैर्योगविद्व द्यानैरिवानन्दमहोमयैः ॥ ५६ ॥ युग्मम् । चत्वारः प्रतराः प्राग्वद्, ययोः
साधारणा इह । प्रतिप्रतरमेकैकं, मध्यभागे तथेन्द्रकम् ॥ ५७ ॥ पुष्पसंज्ञमलङ्कारं, चारणं चाच्युतं क्रमात् ।
पृथ्यश्चतुर्विधं प्रारचत्पद्मपञ्च प्रकीर्णकाः ॥ ५८ ॥ चतुस्त्रिद्व्येकसंयुक्ता, दर्शतेषु क्रमादिह । प्रतिपत्तिं विमा-

इच्छामो णं अच्छराहिं सद्धिं मणपरियारणं करेत्तए, तओ णं तेहिं देवेहिं एवं मणसीकए समणे
 खिप्पामेव ताओ अच्छराओ तत्थ गयाओ चेव समाणीओ अनुत्तराहं उच्चावयाहं मणाहं पहारेमा-
 णीओ चिट्ठति, तओ णं ते देवा ताहिं अच्छराहिं सद्धिं मणपरियारणं करेत्ति, 'आरेण अच्छयाओ गमणा-
 गमणं तु देवदेवीण'मित्यादिपूर्वसंग्रहणीगतप्रक्षेपगाथायास्तु संवादो न दृश्यते, "इति लघुसंग्रहणीवृत्तौ ॥
 प्रज्ञप्ताः सर्वतः स्तोका, देवा अप्रविचारकाः । स्युः संख्येयगुणास्तेभ्यश्चेतःसुरतसेचिनः ॥ ३४ ॥ तेभ्यः
 क्रमाच्छब्दरूपरसपदसंभोगसेचिनः । यथोत्तरमसंख्येयगुणा उक्ता जिनेश्वरैः ॥ ३५ ॥ आद्यैस्त्रिभिः संहननै-
 रूपेता गर्भजा नराः । उत्पद्यन्त एष्वमीभ्यश्च्युत्वाऽप्यनन्तरे भवे ॥ ३६ ॥ गर्भजेषु नरेष्वेवोत्पद्यन्ते नापरे-
 ष्वथ । अनुत्तरान्तदेवानामेवं ज्ञेये गतागती ॥ ३७ ॥ एकेन समयेनामी, व्यवन्त उद्भवन्ति च । संख्येया
 एव नासंख्याः, संख्येयत्वाश्रुणामिह ॥ ३८ ॥ अत्रोत्पत्तिव्यवनयोर्विरहः परमो भवेत् । वर्षादवर्गोव मासाः,
 संख्येयाः प्राणतेऽपि ते ॥ ३९ ॥ अब्दादवर्गोव किंत्वानतव्यपेक्षयाधिकाः । अग्रेऽप्येवं भावनीयं, बुधैर्वर्ष-
 शतादिषु ॥ ४० ॥ संपूर्णमभविष्यच्चैर्द्वर्षवर्षशतादिकम् । तत्तदेवाकथयिष्यन्, सिद्धान्ते गणधारिणः ॥ ४१ ॥
 संख्येयानेव मासादीन्, वर्षादेरविवक्षया । केचिन्मन्यन्तेऽविशेषाद्वर्षादेरधिकानपि ॥ ४२ ॥ तथाहुः संग्रहणी-
 वृत्तौ—“विशेषव्याख्या चैषा हारिभद्रमूलटीकानुसारतः, केचित्तु सामान्येन व्याचक्षते” पञ्चमीं पृथिवीं याव-
 त्पश्यन्त्यवधिचक्षुषा । आनताः प्राणताश्चैनामेवानल्पाच्छर्पयाम् ॥ ४३ ॥ आरणाच्युतदेवा अप्येनामेवा-

लोकप्रकाशे
२७ सर्गे
आनतप्रा-
णतयोः
॥ ३५९ ॥

ज्येष्ठा, स्थितिर्द्विजतिरब्धयः ॥ २० ॥ सर्वत्रापि जयन्त्या तु, स्थितिरैकोनविंशतिः । पपोथपो देवः मानमभ्य-
स्थित्यनुसारतः ॥ २१ ॥ कराध्वत्वार एवाद्भुमष्टादशान्विधजीचिनाम् । ते त्रयोऽंशाच्चपथैकोनविंशत्यग्निजी-
चिनाम् ॥ २२ ॥ विंशत्यन्विस्थितीनां तु, देहमानं कराध्वयः । द्विभागाद्या मध्यमीयायुषां तदनुसारतः
॥ २३ ॥ अष्टादशभिरैकोनविंशत्याऽऽवसहस्रकैः । विंशत्या च यथायोगममी आहारकाङ्क्षिणः ॥ २४ ॥ नवभिः
सार्धैर्नवभिर्मार्गवासिनीः । विचिन्तयन्ति चित्तेनानतस्वर्गनिचासिनः ॥ २५ ॥ रिरंसपस्त्वमी देवाः,
सौधर्मस्वर्गवासिनीः । विचिन्तयन्ति चित्तेनानतस्वर्गनिचासिनः ॥ २६ ॥ प्राणतत्त्वर्गदेवास्तु, विचिन्तयन्ति
चेतसा । रिरंसया स्वभोगार्हो, ईशानस्वर्गवासिनीः ॥ २७ ॥ देव्योऽपि ताः कृतस्फारशृङ्गारा मदनोद्भुराः ।
विदेवशस्याः स्त्रिय इव, कान्तमभ्येतुमक्षमाः ॥ २८ ॥ स्वस्थानस्था एव चेतांस्युच्चावचानि विभ्रति । देवा अपि
तथावस्थास्ताः संकल्प्य स्वचेतसा ॥ २९ ॥ उच्चावचानि चेतांसि, कुर्वन्तो दूरतोऽपि हि । सुरतादिव नृप्यन्ति,
मन्वपुंषेदेवेदनाः ॥ ३० ॥ देव्योऽपि तास्तथा दूरादपि दिव्यानुभावतः । सर्वोद्गु परिणतैस्तुप्यन्ति शुक्र-
पुद्गलैः ॥ ३१ ॥ यत ऊर्ध्वं सहस्रारान्न देवीनां गतागते । तन्नस्था एव तेनैते, भजन्ते भोगैर्भवम् ॥ ३२ ॥
यश्च तासां सान्तराणामसंख्यैरपि योजनैः । शुक्रसंचारोऽनुभावात्, स ह्यचिन्त्यः सुधामुजाम् ॥ ३३ ॥ तथा
च मूलसंग्रहणीटीकायां हरिभद्रसूरिः—“देव्यः सत्यपरिगृहीताः सहस्रारं याचद्गच्छन्ति”, तथा च भग-
वानार्थश्यामोऽपि प्रज्ञापनायामाह—“तत्थ णं जे ते भणपरियारगा देवा तेसि इच्छामणे समुप्पज्जह,

प्रतरे पुनः ॥ ४ ॥ त्र्यस्याः पट् पञ्च पञ्चान्ये, चतुःपट्टिः समेऽप्यमी । तुर्ये त्रैधाः पञ्च पञ्च, पट्टिश्च सर्वसं-
 ख्यया ॥ ५ ॥ चतुर्भिरिन्द्रकैर्युक्ताः, सर्वेऽत्र पङ्क्तिवृत्तकाः । अष्टाङ्गीतिर्दिनवतिः, पङ्क्तिश्च स्याद्द्वयोद्वितीयाः ॥ ६ ॥
 अष्टाङ्गीतिः पङ्क्तिचतुरस्याः सर्वे च पङ्क्तिगाः । द्वे शते अष्टपट्टिश्च, शेषाः पुष्पावकीर्णकाः ॥ ७ ॥ शतं
 द्वात्रिंशदधिकं, विमानाः सर्वसंख्यया । स्वर्गद्वये समुदिते, स्युश्चत्वारि शतानि ते ॥ ८ ॥ आभाज्यत्वविभा-
 गस्तु, विमानानामिहास्ति न । यतोऽनयोरेक एव, द्वयोरपि सुरेश्वरः ॥ ९ ॥ विहायसि निरालम्बा, निरा-
 धाराः स्थिता अमी । जगत्स्वभावतः शुक्लवर्णाश्च रुचिरप्रभाः ॥ १० ॥ योजनानां नव शतान्येषु प्रासादतु-
 ङ्गता । पृथ्वीपिण्डः शतान्यत्र, त्रयोविंशतिरीरितः ॥ ११ ॥ एषां पूर्वोदितानां च, विमानानां शिरोऽग्रतः ।
 ध्वजस्तत्तदर्ण एव, स्यान्मरुच्चालाञ्चलः ॥ १२ ॥ अथ सर्वे शुक्लवर्णा, एवैतेऽनुसारावधि । किन्तूत्तरोत्तरो-
 त्कृष्टवर्णा नभःप्रतिष्ठिताः ॥ १३ ॥ उत्पन्नाः प्राग्वदेतेषु, देवाः सेवाकृतोऽर्हताम् । सुखानि भुञ्जते प्राज्यपुण्यप्रा-
 र्भारभारिणः ॥ १४ ॥ तत्र दक्षिणदिग्वर्त्तिन्यानतस्वर्गसंगते । प्रथमप्रतरेऽसीपां, स्थितिरुत्कर्षतो भवेत् ॥ १५ ॥
 अष्टादश सपादा वै, द्वितीयप्रतरेऽब्धयः । सार्द्धा अष्टादश पादन्यूना एकोनविंशतिः ॥ १६ ॥ तृतीयप्रतरे ते
 स्युस्तुर्ये चैकोनविंशतिः । सर्वत्रापि जघन्या तु, स्युरष्टादश बाह्वयः ॥ १७ ॥ प्राणतस्वर्गसंचन्धिन्यथोत्तरदिशि
 स्थिते । प्रथमप्रतरे ज्येष्ठा, स्थितिर्भवति नाकिनाम् ॥ १८ ॥ एकोनविंशतिस्तोषधस्तुर्यलयाधिकाः । एकोन-
 विंशतिः सार्द्धा, द्वितीयप्रतरेऽब्धयः ॥ १९ ॥ तृतीयप्रतरेऽब्धीनां, पादोना विंशतिः स्थितिः । तुर्ये च प्रतरे

नानि, प्रतरेषु चतुर्वर्षि ॥ ६९ ॥ अथाद्यप्रतरे पङ्क्तौ, पङ्क्तौ वृत्ता विमानकाः । चत्वारोऽन्ये पञ्च पञ्च, पट्पञ्चा-
शतसमेऽव्ययी ॥ ६० ॥ द्वितीयप्रतरे ऽपञ्चाः, पञ्चान्ये द्विविधा अपि । चत्वारश्चत्वार एव, द्विपञ्चाशतसमेऽ-
व्ययी ॥ ६१ ॥ चत्वारश्चत्वार एव, तृतीये त्रिविधा अपि । अष्टचत्वारिंशदेवं, पाङ्क्त्याः सर्वसंख्यया
॥ ६२ ॥ चतुर्थप्रतरे वृत्ताश्चपोऽन्ये द्विविधा अपि । चत्वारः स्युश्चतुश्चत्वारिंशच्च सर्वसंख्यया ॥ ६३ ॥
सर्वेऽत्र पङ्क्तिवृत्ताश्च, चतुर्भिरेन्द्रकैः सह । चतुःपटिस्तथा पङ्क्तित्रिकोणाश्च द्विसप्ततिः ॥ ६४ ॥ अष्टपटिः
पङ्क्तिचतुःकोणाः सर्वे शतद्वयम् । चतुर्युतं पणवतिश्चेह गुण्यावकीर्णकाः ॥ ६५ ॥ एवं शतानि त्रीण्यत्र,
विमानाः सर्वसंख्यया । एवमानतमाणातवद्वर्णाधारोचतादिकम् ॥ ६६ ॥ अत्र दक्षिणदिग्भागे, आरण्यसर्ग-
वर्त्तिषु । नाकिनां स्थितिरुत्कर्षात् प्रतरेषु चतुर्वर्षि ॥ ६७ ॥ सपादर्विश्रुतिः सार्द्धर्विश्रुतिश्च यथाक्रमम् ।
पादोनैकर्विश्रुतिश्च, चार्द्धीनां वैकर्विश्रुतिः ॥ ६८ ॥ अथाच्युतसर्गसंबन्धिषूदग्भागवर्त्तिषु । प्रतरेषु चतुर्वर्ष-
पूतकृष्टा सुधाभुजां स्थितिः ॥ ६९ ॥ सपादैकर्विश्रुतिश्च, सार्द्धैकर्विश्रुतिः क्रमात् । पादोनद्वार्विश्रुतिश्च,
द्वार्विश्रुतिश्च चार्द्धयः ॥ ७० ॥ सर्वज्ञाप्यारणे वारांनिधयो विश्रुतिलेखुः । अन्युते सागरा एकर्विश्रुतिः सा
निरुपिता ॥ ७१ ॥ द्वाभ्यामेकदशांश्चाभ्यां, युक्ता इह कराख्ययः । देहप्रमाणं देवानां, विश्रुत्यन्मोधिजीविनाम्
॥ ७२ ॥ त एव सैकांशा एकर्विश्रुत्युदधिजीविनाम् । त्रयः कराश्च संपूर्णा, द्वाविंशत्यर्णवायुपाम् ॥ ७३ ॥
विंशत्या वैकर्विश्रुत्या, द्वाविंशत्या सहस्रकैः । खल्वस्थित्यनुसारेण, वर्षैराहारकाङ्क्षिणः ॥ ७४ ॥ दशभिः सार्द्ध-

दशभिरेकादशभिरेव च । मासैरमी उच्युसन्ति, स्थितिसागरसंख्यया ॥७५॥ च्युताद्युत्पत्तौ च संख्या, भोगो
 गत्यागती इह । अवधिज्ञानसीमा च, सर्व प्राणतमाकवत् ॥ ७६ ॥ किंवाद्याभ्यामेव संहननाभ्यां सत्त्व-
 द्वालिनः । आरापितार्हताचारा, उत्पद्यन्तेऽथ सदुणाः ॥ ७७ ॥ च्युत्युत्पत्तिवियोगोऽन्न, संख्येया वत्सरा-
 गुरुः । आरणेऽवद्व्यतादयार्क, त एव चाच्युतेऽधिकाः ॥७८॥ अन्नापि प्रतरे तुर्येऽच्युतेऽच्युतावतंसकः । ईशा-
 नवद्भवेदकाद्यवतंसकमध्यगः ॥ ७९ ॥ तन्नाच्युतस्वर्गपतिर्वैरीचर्हि मद्रामतिः । योऽसौ दाशरथेरासीत्प्रेयसी
 पूर्वजन्मनि ॥८०॥ शुद्धाऽशुद्धेति को वेद, स्थिता रावणमन्दिरे । किमादृताऽपरीक्ष्येति, लोकापयादभीरुणा ॥८१॥
 रामेण सा सुशीलापि, सगर्भा तस्यजे वने । सतां लोकापयादो हि, मरणादपि दुस्सहः ॥८२॥ युग्मम् । चिन्तयन्ती
 सती साऽथ, विपाकं पूर्वकर्मेणाम् । अपोऽन्नान्ता परिश्रान्ता, पद्माभेतस्ततो वने ॥ ८३ ॥ पुण्डरीकपुराधीशः,
 पुण्डरीकोद्भूतस्यधाः । गजवाहनराजस्य, वधूदेव्याश्च नन्दनः ॥ ८४ ॥ महार्हतो महासत्त्वः, परनारीसहो-
 द्रः । धार्मिको नृपतिर्वज्रहस्तज समागतः ॥ ८५ ॥ स्वीकृत्य भगिनीत्वेन, तां निनाय स्वमन्दिरम् । तत्र
 तुर्ये इव, वसति सा निराकुला ॥८६॥ क्रमात्तत्पारदात् श्रुत्या, भामण्डलमदीपतिः । पुण्डरीकपुरे सीतां,
 गाय सत्वरः ॥ ८७ ॥ तत्रैव जानकी तत्र, सुधुवे दोषिमनौ सुतौ । नामतोऽनङ्गलवणं, मदनान्कुशामप्यथ
 ॥ पितुः स्वरूपमप्राप्यं, मातरं तौ महाशयौ । जातपूर्वं व्यतिक्रमवोचत् साऽपि साश्रुदृक् ॥ ८९ ॥ ततो
 तसौ मातुस्त्वागात्पितरि सकुपौ । शुद्धाय धीरौ पितरमभ्यर्पणयतां हुतम् ॥९०॥ उत्पन्नाः कोऽपि वैसीति,

विपण्णो रामलक्ष्मणौ । चतुरङ्गचमूचकैः, सज्जहेते स्म सायुधौ ॥९१॥ ततस्तौ भलिनीं तीक्ष्णनिर्जित्य रणकर्मभिः ।
 नारदावेदितौ तातं, पितृव्यं च प्रणोमतुः ॥ ९२ ॥ पुत्रौ तावप्युपालक्ष्य, पुष्टौ पुष्टौजसाद्युभौ । सुजोषपीड-
 मालिङ्ग्य, भेजाने परमां सुदम् ॥ ९३ ॥ भवतोर्जननीं क्रेति, पुष्टौ ताभ्यां च दर्शिता । गृहायाद्वयमाना च,
 सती दिव्यमपायन ॥९४॥ ततः स खानिकां रामोऽङ्गारवृणांमठीरचत् । पुरुषद्वयदधीं चायतां हस्तयानत्रयीम्
 ॥ ९५ ॥ पश्यत्सु सर्वलोकेषु, सुरासुरनरादिषु । चमत्कारात्पुलकितेयितृभूचे सा कृताञ्जलिः ॥ ९६ ॥ दृष्टो
 भ्रातर्दृष्टवानोऽ, जागरुको भवान् भुवि । पाणिग्रहणकालेऽपि, त्वमेव प्रतिभूरभूः ॥९७॥ जाग्रत्या वा स्वपत्या वा,
 मनोवाक्पायगोचरः । कदापि पतिभावो मे, राघवादपरे यदि ॥ ९८ ॥ तदा देहमिदं द्रुष्टं, दह निर्वह कौश-
 लम् । न पाप्मने ते स्त्रीहत्या, द्रुष्टनिग्रहकारिणः ॥ ९९ ॥ त्रिधा च यदि शुद्धाऽहं, तर्हि दर्शय कौतुकम् ।
 लोकानेतान् जलीभ्य, भूयस्तरङ्गरङ्गितैः ॥ १०० ॥ अत्रान्तरे च वेताढ्यस्योत्तरश्रेणिवर्तिनः । हरिविक्रमभू-
 भर्तुर्नन्दनो जयभूषणः ॥ १ ॥ जटाटशतभार्यः स्रकान्तां किरणमण्डलात् । सुसां हेमशिखारूपेन, समं
 मातुलसून्मना ॥२॥ दृष्ट्वा निर्वासयामास, दीक्षां च स्वयमाददे । विषय समभूत् सापि, विशुद्धं द्रुति राक्षसी ॥३॥
 जयभूषणसाधोश्च, तदाऽयोध्यापुराद्वहिः । तया कृतोपसर्गस्योत्पेदे केवलमुज्ज्वलम् ॥ ४ ॥ आजगमुस्तत्र
 शक्राद्यास्तदुत्सवविधित्सया । आपान्तो ददद्भुस्तं च, सीताव्यतिकरं पथि ॥ ५ ॥ ततस्तस्या महासत्याः,
 साहाय्यायादिशब्दरिः । पद्मालनीकेशं साधोः, समीपे च स्वयं पथौ ॥ ६ ॥ ततस्तस्यां खानिकायां, सा सीता

दद्याभिरेकादशाभिरेव च । मासैरमी उच्छुसन्ति, स्थितिसागरसंख्यया ॥७५॥ च्युताहुत्पत्तौ च संख्या, भोगो
गत्यागती इह । अवधिज्ञानसीमा च, सर्व प्राणतनाकवत् ॥ ७६ ॥ किंत्वायाभ्यामेव संहननाभ्यां स्रव-
द्यालिनः । आराधिताहंताचारा, उत्पद्यन्तेऽत्र सद्गुणाः ॥ ७७ ॥ च्युत्युत्पत्तिवियोगोऽत्र, संख्येया वत्सरा-
शुक्रः । आरण्येऽन्दशातादयार्क, त एव चाच्युतेऽधिकाः ॥७८॥ अत्रापि प्रतरे तुर्येऽच्युतेऽच्युतावतंसकः । ईशा-
नवद्भवेदंकाद्यवतंसकमध्यगः ॥ ७९ ॥ तत्राच्युतस्वर्गपतिर्वरीवर्त्ति महाप्रतिः । योऽसौ दाशरथेरासीत्प्रेयसी
पूर्वजन्मनि ॥८०॥ शुद्धाऽशुद्धेति को वेद, स्थितारावणमन्दिरं । किमाहताऽपरीक्ष्येति, लोकापवादभीरुणा ॥८१॥
रामेण सा सुशीलापि, सगर्भा तलजे वने । सतां लोकापवादो हि, मरणादपि दुस्सहः ॥८२॥ युगम् । चिन्तयन्ती
सती साऽथ, विपाकं पूर्वकर्मणाम् । भयोऽज्ञानता परिश्रानता, वञ्चातेतस्तनो वने ॥ ८३ ॥ पुण्डरीकपुराधीशः,
पुण्डरीकोह्यस्यद्वाः । गजवाहनराजस्य, धधुदेव्याश्च नन्दनः ॥ ८४ ॥ महार्हतो महासत्त्वः, परनारीसहो-
दरः । धार्मिको नृपतिर्वज्रहस्तश्च समानतः ॥ ८५ ॥ स्त्रीकृत्य भगिनीत्वेन, तां निनाय स्वमन्दिरम् । तत्र
भ्रातुर्गृह इव, वसति स्म निराकुला ॥८६॥ क्रमात्तन्नारदात् श्रुत्वा, आमण्डलमहीपतिः । पुण्डरीकपुरे सीतां,
समुपेयाय सत्वरः ॥ ८७ ॥ ततश्च जानकी तत्र, सुपुत्रे दोषिमनौ सुतौ । नामतोऽनङ्गलवर्णं, मदनाङ्कुशमप्यथ
॥ ८८ ॥ पित्रुः स्वरूपमप्राप्य, मातरं तौ महाशयौ । जातपूर्वं व्यतिकरमवोचत् साऽपि साश्रुदृक् ॥ ८९ ॥ ततो
निरागसो मातुस्त्वानातिपतरि सञ्जयो । युद्धाय धीरौ पितरमभ्यर्षेणयतां हुतम् ॥९०॥ उत्पन्नः क्रोऽपि वैशीति,

विपण्णो रामलक्ष्मणौ । चतुरङ्गचमूचकैः, सज्जहेते सा सायुधौ ॥ ९१ ॥ ततस्तौ बलिनौ तीक्ष्णनिर्जित्य रणकर्मभिः ।
 नारदावेदितौ तातं, पितृव्यं च प्रणेमतुः ॥ ९२ ॥ पुत्रौ तावप्युपालक्ष्य, तुष्टौ पुष्टौजसाबुधौ । भुजोपपीड-
 मालिङ्ग्य, भेजान्ते परमां मुदम् ॥ ९३ ॥ भवतोर्जननी केति, पुष्टौ ताभ्यां च दर्शिता । गृहायाह्वयमाना च,
 सती दिव्यमयाचत ॥ ९४ ॥ ततः स स्नातिकां रामोऽङ्गारपूष्णर्मरीचत् । पुरुषद्वयदर्शी चायतां हस्तशतञ्जयीम्
 ॥ ९५ ॥ पश्यतस्तु सर्वलोकेषु, सुरासुरनरादिषु । चमत्कारात्पुलकितेन्द्वित्यूचे सा कुलाञ्जलिः ॥ ९६ ॥ दंष्ट्रो
 भ्रातर्बृहन्नानो, जागरुको भवात् भुवि । पाणिग्रहणकालेऽपि, त्वमेव प्रतिभूरभूः ॥ ९७ ॥ जाग्रत्या वा स्वपत्या वा,
 मनोवाक्पायगोचरः । कदापि पतिभावो मे, राघवादपरे यदि ॥ ९८ ॥ तदा देहमिदं दुष्टं, दह निर्बह कौश-
 लम् । न पाप्मने ते स्त्रीहत्या, दुष्टनिग्रहकारिणः ॥ ९९ ॥ त्रिषा च यदि शुद्धाऽहं, तर्हि दशैव कौतुकम् ।
 लोकानेतान् जलीभूय, भूषस्तरङ्गरक्षितैः ॥ १०० ॥ अत्रान्तरे च वैताल्यस्योत्तरश्रेणिवर्तिनः । हरिविक्रमभू-
 भर्तुर्नन्दनो जयभूषणः ॥ १ ॥ ऊढाष्टशतभार्यः स्वफान्तां किरणमण्डलाम् । सुप्तां हेमशिखावयेन, समं
 मातुलस्तनूना ॥ २ ॥ इद्वा निर्वसयामास, दीक्षां च स्वयमाददे । विपद्य समभूत् सापि, विशुद्धं प्रति राक्षसी ॥ ३ ॥
 जयभूषणसाधोश्च, तदाऽयोध्यापुराद्वहिः । तया कृतोपसर्गस्योत्पेदे केवलमुज्ज्वलम् ॥ ४ ॥ आजगमुस्तत्र
 शक्राद्यास्तदुत्सवविधित्सया । आपान्तो ददृशुस्तं च, सीताञ्जतिकरं पथि ॥ ५ ॥ ततस्तस्या महासत्याः,
 साहाय्यापादिशक्ररिः । पदाल्यनीकेशं साधोः, समीपे च स्वयं ययौ ॥ ६ ॥ ततस्तस्यां स्नातिकायां, सा सीता

तिर्भयाऽविधात् । अन्वयः सुरसाहाय्यात्क्षणदप्युदकैर्भुता ॥ ७ ॥ तदुच्छलज्जलं तस्या, उद्वेलसेव तोयधेः ।
उत्प्लवयामास मञ्चांस्तुङ्गान् द्रष्टृजनाभिताम् ॥ ८ ॥ उत्पतन्त्यन्वरे विद्याधरा भीतास्ततो जलात् । चुक्रुशुर्भू-
चराधैवं, पाहि सीते । महासति ॥ ९ ॥ स्वस्थं चक्रे तदुदकं, ततः संपश्यं पाणिना । अचिन्त्याच्छीकमाहा-
तन्पाह्लोके किं किं न जायते ? ॥ १० ॥ तदाऽस्याः शीललीलाभिरनलं सलिलीकृतम् । निरीक्ष्य देवा नन्दतुर्च-
ष्टुः क्रुतुमादि च ॥ ११ ॥ जह्नुः स्वजनाः सर्वे, पौरा जयजयारवैः । तुष्टुवृत्तां सतीं दिव्यो, नव्योऽजनि-
महोत्सवः ॥ १२ ॥ इत्युन्मृष्टकलङ्कां तां, कान्तां नीत्वाऽऽत्मना सह । जगाम सपरीवारो, रामः केवलिनोऽ-
न्तिके ॥ १३ ॥ पप्रच्छ देशानन्ते च, रामः पूर्वभवाद्भिजान् । तांश्चाचख्यौ यथाभूतान्, केवली जयभूषणः
॥ १४ ॥ सीताऽपि मासधैरगया, संसारसास्त्रतोक्षिणी । दीक्षां पार्श्वे सुनेरस्य, जग्राहोत्साहतो रयात् ॥ १५ ॥
पष्टि यर्षाणि चारिष्यमाराधय विमलाशयात् । त्रयर्षिश्चादहोरार्धो, विहितानशाना ततः ॥ १६ ॥ मृत्वा समा-
धिना सर्वोऽच्युते लभेऽच्युतेन्द्रताम् । सोऽथ प्रागवज्जिनाद्यर्चा, कृत्वा सदसि तिष्ठति ॥ १७ ॥ शानेन पञ्च-
विंशेन, सेव्योऽनन्तरपर्वदि । एकर्विशाल्यधिषसप्तपस्थितिकनाकिनाम् ॥ १८ ॥ सार्द्धद्विश्चास्या देवानां,
मध्यपर्वदि सेवितः । पद्मपत्न्योपमयुक्तैकर्विचात्पुदधिजीविनाम् ॥ १९ ॥ सेव्यः पर्वदि बाह्यायां, पञ्चभिर्नो-
रिनां शतः । एकर्विशाल्यधिषपञ्चपत्न्योपममितायुषाम् ॥ २० ॥ सामानिकानां द्वाभिमः, सहस्रैः सेवितक्रमः ।
एकैकदिशि तावद्भिस्तापद्भिश्चात्मरक्षकैः ॥ २१ ॥ सैन्यः सैन्याधिपैश्चापयष्टिशकैर्लोकपालकैः । सेव्यः परैरपि

सुरैरारणाच्युतवासिभिः ॥ २२ ॥ द्वाविंशत्साधिकान् शक्तो, जन्मद्वीपान् चिकुर्वितैः । सूर्यैः पूरयितुं तिर्यक्,
 चासंख्यद्वीपवारिधीन् ॥ २३ ॥ भुङ्क्ते साम्राज्यमुभयोरारणाच्युतनाकयोः । विमानत्रिशतीनेता, द्वाविंशत्पु-
 दधिस्थितिः ॥ २४ ॥ सप्तभिः कुलकं ॥ अस्य यानविमानं स्यात्सर्वतोभद्रसंज्ञकम् । सर्वतोभद्रदेवश्च, नियुक्त-
 स्तद्विक्रयेण ॥ २५ ॥ स्थानाङ्गपञ्चमस्थाने तु आनतमाणतयोरारणाच्युतयोश्च प्रत्येकमिन्द्रा विवक्षिता दृश्यन्ते,
 तथा च तत्सूत्रं—‘जहा सकस तहा सवेसिं दाहिणिह्माणं जाव आरणस, जहा ईसाणरस तहा सवेसिं
 उत्तरिह्माणं जाव अणुपस्स’ एतद्वृत्तावपि देवेन्द्रस्तथाभिधानप्रकीर्णक इव द्वादशानामिन्द्राणां विवक्षणादा-
 रणस्येसाहुक्तमिति संभाव्यते, अन्यथा चतुर्षु द्वायेनेन्द्रावत आरणस्येसायनुपपन्नं स्यादिति, प्रज्ञापनाजीवाभि-
 गमसूत्रादौ तु दशैव वैमानिकेन्द्रा उक्ता इति प्रतीतमेव ॥ अच्युतसर्गपर्यन्तमेव वैमानिकेष्टिति । यथासं-
 भवमिन्द्राद्या, भवन्ति दशधा सुराः ॥ २६ ॥ तथाहि—इन्द्राः सामानिकास्त्रायास्त्रिंशद्विधपर्यन्तः । अतस्-
 रक्षा लोकपाला, आनीकाश्च प्रकीर्णकाः ॥ २७ ॥ आभियोगयाः क्तिन्विषिका, एवं व्यवस्थाऽन्विताः । अत
 एव च कल्पोपपन्ना वैमानिका अमी ॥ २८ ॥ एवं च भवनापीशेऽवस्थेते दशधा सुराः । भवन्त्यष्टविधा एव,
 उपोतिभक्त्यन्तरेषु तु ॥ २९ ॥ जगत्स्वाभाव्यतस्तत्र, द्वौ भेदौ भवतो न यत् । त्रायस्त्रिंशा लोकपाला, अच्यु-
 तात्परतः पुनः ॥ ३० ॥ त्रैवेयकानुत्तरेषु, स्युः सर्वेऽप्यहमिन्द्रकाः । देवा एकविधा एव, कल्पानतीता अमी
 ततः ॥ ३१ ॥ आरणाच्युतनाकाभ्यां, दूरमूर्ध्वं व्यतिक्रमे । नवत्रैवेयकाभिध्याः, प्रतरा दध्यति श्रियम् ॥ ३२ ॥

अथस्तनं मध्यमं च, तथोपरितनं त्रिकम् । त्रिधाऽमी रत्नखरन्म्याः, संपूर्णचन्द्रसंस्थिताः ॥ ३३ ॥ अनुत्तर-
मुखस्यास्य, लोकस्य पुरुषाद्भूतेः । दधते कण्ठपीठेऽमी, मणिश्रेयकश्रियम् ॥ ३४ ॥ प्रतरेषु नचखेषु, क्रमादैकै-
कमिन्द्रकं । सुदर्शनं सुप्रबुद्धं, मनोरमं ततः परम् ॥ ३५ ॥ विमानं सर्वतोभद्रं, विद्यालं सुमनोऽभिधम् ।
ततः सौमनसं प्रीतिकरमादित्यसंज्ञकम् ॥ ३६ ॥ एभ्यश्च पङ्क्तयो दिक्षु, विमानानां विनिर्गताः । पङ्क्तौ पङ्क्तौ
दश नव, विमानान्यष्ट सप्त पद ॥ ३७ ॥ पञ्च चत्वारि च त्रीणि, द्वे चैतेषु यथाक्रमम् । आद्यश्रेयके तत्र,
प्रतिपङ्क्तिं विमानकाः ॥ ३८ ॥ द्यस्त्राश्रयत्वारो द्विधाऽन्ये, त्रयस्त्रयः सप्त त्वमी । चत्वारिंशत्पङ्क्तिगता, द्विती-
यप्रतरे पुनः ॥ ३९ ॥ त्रयस्त्रयस्त्रिधाऽप्येते, पदत्रिंशत्पङ्क्तिगाः सप्त । तृतीयप्रतरे वृत्ता, द्वौ द्विधाऽन्ये त्रय-
स्त्रयः ॥ ४० ॥ द्वात्रिंशत्पङ्क्तिगाः सर्वे, चतुर्थप्रतरे पुनः । द्यस्त्रास्त्रयः परौ द्वौ, सर्वेऽष्टात्रिंशत्तिमन्ताः ॥ ४१ ॥
श्रेयके पञ्चमे च, त्रयोप्येते द्वयं द्रयम् । सर्वे चतुर्विंशतिश्च, पठे श्रेयके ततः ॥ ४२ ॥ द्वौ द्वौ स्तस्त्रिचतुःको-
णावेको वृत्तः सप्त पुनः । विंशतिः पङ्क्तिगा श्रेयके ततश्च सप्तमे ॥ ४३ ॥ एको वृत्तश्चतुःकोण, एकोऽथ
द्यस्त्रयोर्द्वयम् । षोडशैकमष्टमे च, त्रिधाप्येकैक इत्यते ॥ ४४ ॥ सर्वे द्वादश नवमश्रेयके च पङ्क्तिषु । केवलं
त्रिचतुःकोणावेकैकावष्ट तेऽखिलाः ॥ ४५ ॥ अधस्तनत्रिके चैवं, संयुक्तास्त्रिभिस्त्रिन्द्रकैः । पञ्चात्रिंशत्पङ्क्तिवृत्ता,
विमाना चर्णिता जिनेः ॥ ४६ ॥ चत्वारिंशच्च पदत्रिंशत्पङ्क्तित्रिचतुरस्रकाः । एवं पाङ्क्त्याश्च सर्वे, शतमेका-
दशोत्तरम् ॥ ४७ ॥ तत्रापि—एकचत्वारिंशदाद्यो, सप्तत्रिंशद् द्वितीयके । श्रेयके तृतीये च, त्रयस्त्रिंशत् सप्त

स्मृताः ॥ ४८ ॥ पुण्यावकीर्णकाभावादाद्यद्वेयकञ्जिके । सर्वसंख्यापि पाङ्क्त्यसंख्याया नातिरिच्यते ॥ ४९ ॥
 म्युखयोर्विशतिर्धृताः, सेन्द्रका मध्यमञ्जिके । व्यसा अष्टाविंशतिश्च, चतुरसा ज्जिनेर्मिताः ॥ ५० ॥ द्वात्रिं-
 शत्पुण्यावकीर्णाः, ससोत्तरं शतं समे । तृतीये च त्रिकेष्टता, एकादश सहेंद्रकाः ॥ ५१ ॥ व्यसाश्च चतुर-
 साश्च, पौडश द्वादश क्रमात् । पुण्यावकीर्णका एकपष्टिः शतं च मीलितः ॥ ५२ ॥ द्वेयेयकेषु नवसु, विमानाः
 सर्वसंख्याया । अष्टादशाद्या त्रिंशती, दृत्ताश्चैकोनससतिः ॥ ५३ ॥ व्यसाश्चतुरशीतिश्च, चतुरसा द्विससतिः ।
 सर्वाप्रेण ध्रितवतिश्चैषु पुण्यावकीर्णकाः ॥ ५४ ॥ द्वाविंशतिर्योजनानां, शतानि पीठपुष्टता । प्रासादाश्च दश
 शतान्यत्रोद्याः कम्पकेतवः ॥ ५५ ॥ एषु देवतयेत्पद्मा, जीयाः सुकृतशालिनः । सुखानि मुञ्जते मञ्जुतेजसः
 सततोत्सवाः ॥ ५६ ॥ सर्वेऽहमिन्द्रा अप्रेष्या, अनीशा अपुरोहिताः । तुल्यानुभावास्तुत्पन्नाभावलरूपयशःसुखाः
 ॥ ५७ ॥ स्वाभाविकाङ्गा एवामी, अकृतोत्तरवैक्रियाः । वक्त्रालङ्काररहिताः, प्रकृतिस्था चिन्मूषया ॥ ५८ ॥
 तथाहुः—“नेवेज्जगदेवाणं भन्ते । सरीरा केरिसा चिन्मूसाए पणत्ता, गो० । गोविज्जगदेवाणं एगे अयधार-
 णिज्जे सरीरे, ते णं आभरणवसणरहिया पणत्ति तथा चिन्मूसाए पणत्ता,” इति जीवाभिगमे । यथाजाता अपि
 सदा, दर्शनीया मनोरमाः । प्रसूतैरधुंतिभैर्यातयन्तो दिशो दश ॥ ५९ ॥ यास्तु सन्ति तत्र चैत्ये, प्रतिमाः
 श्रीमदहताम् । भावतस्ताः पूजयन्ति, साधुवद् द्रव्यतस्तु न ॥ ६० ॥ गीतवादित्रनाट्यादिविनोदो नात्र कर्हि-
 चित् । गमनागमनं कल्याणकादिष्वपि न कश्चित् ॥ ६१ ॥ तथोक्तं तत्त्वार्थद्वत्तो—“द्वेयेयकादयस्तु यथावस्थिता

एव कापवाहः मनोभिरभ्युत्थानाञ्जलिप्रणिपाततथागुणवचनैकाग्रभावनाभिर्भगवतोऽर्हन्तो नमस्यन्तीति ।
 सुरते तु कदाप्येषां, मनोऽपि न भवेन्मनाक् । निर्मोहानामिवर्षाणां, सदाप्यविकृतात्मनाम् ॥ ६२ ॥ न चैवं
 गीतसंगीतसुरतासादवर्जितम् । किमेतेषां सुखं नाम, स्पृहणीयं यदङ्गिनाम् ? ॥ ६३ ॥ अत्रोच्यतेऽत्यन्तमन्द-
 बुधदोदयिनो ह्यमी । तत्प्राक्तनेभ्यः सर्वेभ्योऽनन्तप्रसुखप्रालिनः ॥ ६४ ॥ तथाहि कापसेधिभ्योऽनन्तप्र-
 सुखप्रालिनः । स्युः रपर्चासेधिनस्तेभ्यस्तथैव रूपसेधिनः ॥ ६५ ॥ प्राग्दोषभोगिनस्तेभ्यस्तेभ्यश्चिन्तोपभोगिनः ।
 तेभ्योऽनन्तगुणसुखा, रतेच्छावर्जिताः सुराः ॥ ६६ ॥ यथेषां तनुमोहानां, सुखं संतुष्टचेतसाम् । वीतरगा-
 णामिषोर्धस्तद्वेषां कृतो भवेत् ॥ ६७ ॥ मोहानुदयजं सौख्यं, स्वाभाविकमतिस्थिरम् । सोपाधिकं वैष-
 पिकं, यस्तुतो दुःखमेव तत् ॥ ६८ ॥ भोज्याह्वनादयो येऽत्र, गीषन्ते सुखहेतवः । रोचन्ते न त एव क्षुत्का-
 मायास्ति धिनाऽङ्गिनाम् ॥ ६९ ॥ ततो दुःखप्रतीकाररूपा एते मतिभ्रमात् । सुखत्वेन मता लोकेर्हन्त मोह-
 पिबन्निवर्तैः ॥ ७० ॥ उक्तं च-“तृपा ह्युप्यत्यासं पिबति सलिलं खादु सुरभिः, क्षुधार्त्तः सन् शालीन्
 कयलपति मारंषाकवलितान् । प्रदीप्त कामाग्नौ दहति तनुमाश्लिष्यति वधुं, प्रतीकारो व्याधेः सुखमिति
 विषयस्यति जनः ॥ ७१ ॥” नन्वेवं यदि निर्वाणमदन्ज्वलनाः स्वतः । कथं ब्रह्मव्रतं नेते, स्वीकुर्वन्ति महा-
 धिपः ॥ ७२ ॥ अत्रोच्यते देवभवस्यभावेन कदापि हि । एषां विरल्यभिप्रायो, नाल्पीयानपि संभवत् ॥ ७३ ॥
 भवस्यभाववैचित्र्यं, चाचिन्त्यं यथावोऽपि यत् । भवन्ति देशधिरतास्त्रिजाना अप्यमी तु न ॥ ७४ ॥ आषाश्वे-

यकेऽसीपां, स्थितिरुत्कर्षतोऽन्वयः । स्युल्लयोर्विश्रान्तिर्लब्धी, द्वाविंशतिः पयोधयः ॥ ७५ ॥ कनिष्ठायाः सम-
धिकमारभ्य समयादिकम् । यावज्ज्येष्ठां समयोनां, सर्वत्र मध्यमा स्थितिः ॥ ७६ ॥ द्वौ करावष्टभिर्भाग्यु-
क्तावेकादशोद्भवैः । देहो ज्येष्ठायुषां हीनस्थितीनां तु कराख्यः ॥ ७७ ॥ त्रैवेयके द्वितीये तु चतुर्विंशति-
रन्वयः । ज्येष्ठा स्थितिः कनिष्ठा तु, त्रयोविंशतिरन्वयः ॥ ७८ ॥ द्वौ करो सप्तभिर्भाग्युक्तावेकादशोच्छ्रितैः ।
वपुर्ज्येष्ठायुषां ह्यस्त्रायुषामष्टलवाधिकौ ॥ ७९ ॥ त्रैवेयके तृतीये च, चार्द्धयः पञ्चविंशतिः । शुर्वी स्थितिर्ज-
घन्या तु, चतुर्विंशतिरेव ते ॥ ८० ॥ ज्येष्ठस्थितीनामन्नाङ्गं, द्वौ करो पङ्कलवाधिकौ । तत्कनिष्ठस्थितीनां तु,
ससांशाल्यं करद्वयम् ॥ ८१ ॥ त्रैवेयके तुरीये च, पङ्कविंशतिः पयोधयः । आयुर्ज्येष्ठं कनिष्ठं तु, पञ्चविंशति-
रन्वयः ॥ ८२ ॥ ज्येष्ठस्थितीनां द्वौ हस्तौ, देहः पञ्चलवाधिकौ । पङ्कभागान्भ्यधिकौ तौ च, तनुर्जघन्यजी-
विनाम् ॥ ८३ ॥ त्रैवेयके पञ्चमेऽथ, चार्द्धयः सप्तविंशतिः । स्थितिर्ज्येष्ठा कनिष्ठा तु, पङ्कविंशतिपयोधयः
॥ ८४ ॥ चतुर्लवाधिकौ हस्तौ, द्वावन्नाङ्गं परायुषाम् । तौ जघन्यायुषां पञ्चभागयुक्तौ प्रकीर्तितौ ॥ ८५ ॥
अष्टाविंशतिरुत्कृष्ठा, षष्ठे त्रैवेयकेऽन्वयः । स्थितिरत्र जघन्या तु, सप्तविंशतिरन्वयः ॥ ८६ ॥ ज्येष्ठस्थिती-
नामन्नाङ्गं, द्वौ करो त्रिलवाधिकौ । तौ कनिष्ठस्थितीनां तु, भागैश्चतुर्भिरन्वितौ ॥ ८७ ॥ त्रैवेयके सप्तमे स्यु-
रेकोनत्रिंशदर्णवाः । स्थितिर्गिरिष्ठा लब्धी तु, साष्टाविंशतिरन्वयः ॥ ८८ ॥ द्वौ द्विभागधिकौ हस्तौ, वपु-
र्ज्येष्ठायुषामिदं । लब्धायुषां तु तावेव, त्रिभागान्भ्यधिकौ तनुः ॥ ८९ ॥ त्रिंशदन्भोधयो ज्येष्ठा, त्रैवेयकेऽष्टमे

लोकप्रकाशे
२७ सर्गे
वैमानिके

॥ ३६५ ॥

स्थितिः । एकोनत्रिंशदंते च, स्थितिरत्र लघीयसी ॥ ९० ॥ द्वौ करावेकभागादौ, देहो ज्येष्ठायुषामिह ।
तावेव द्वौ सद्विभागौ, स्याज्जयन्यायुषां तनुः ॥ ९१ ॥ त्रैवेयकेऽथ नवम, एकोत्रिंशत्तपयोधयः । स्थितिर्गुर्वी
लधिष्ठा तु, त्रिंशदन्नभोविसंमित ॥ ९२ ॥ हस्तौ द्वावेव संपूर्णौ, वपुःकुट्टजीविनाम् । द्वौ करावेकभा-
गादौ, तनुर्जयन्यजीविनाम् ॥ ९३ ॥ स्वस्थित्यन्नभोनिधीनां, सत्यपाऽन्वसहस्रकैः । आहारकाङ्क्षिणः पक्षै-
स्तावद्विरुज्जुसन्ति च ॥ ९४ ॥ आद्यसंहननाः साधुक्रियानुष्ठानशालिनः । आयान्त्येषु नरा एव, यान्ति
च्युत्वाऽपि दृढवसी ॥ ९५ ॥ मिथ्यात्विनो येऽप्यन्नव्या, जन्ममयन्तेऽन्न देहिनः । जैनसाधुक्रियां तेऽपि, समान-
राधैव नान्यथा ॥ ९६ ॥ समये न्यवनोरपस्त्रिसंख्या चात्र यथाऽच्युते । जयवनोरपस्त्रिविरहः, परमस्तु भवे-
द्विह ॥ ९७ ॥ संख्येया वरसरयाना, आद्यत्रैवेयकत्रिके । अर्वाण्यवर्षसहस्रास्ते, मध्यमीयत्रिके पुनः ॥ ९८ ॥
लक्षाद्वर्गवत्सरानां, स्युः संख्येयाः सहस्रकाः । कोटैरवर्गवर्षलक्षाः, संख्येयाश्चरमत्रिके ॥ ९९ ॥ आद्यपङ्क्त्यै-
वैयकस्याः, पश्यन्त्यवधिवक्षुषा । पञ्चास्तमोऽभिधानायाः, पृथ्व्या अपस्तलावधि ॥ १०० ॥ अपस्तमापेक्षया च,
पश्यन्त्यूहवर्ध्वगाः सुराः । विशिष्टबहुपर्यायोपेतामेतां यथोत्तरम् ॥ १ ॥ तृतीयत्रिकगाः पश्यन्त्यधो माघ-
वतीक्षितेः । अवधिज्ञानमेतेषां, पुण्यचङ्गेरिकाकृति ॥ २ ॥ अथोऽर्ध्वनवमत्रैवेयकाहूरमतिक्रमे । स्याद्योजनैरसं-
ख्येषु, प्रतरोऽनुत्तरामिधः ॥ ३ ॥ नास्त्यन्मातुत्तरः कोऽपि, प्रधानमथवाऽधिकः । ततोऽयमद्वितीयत्वाद्विरूपा-
तोऽनुत्तराख्यथा ॥ ४ ॥ सिद्धिसिंहासनस्यैव, विमर्त्ति पादपीठताम् । चतुर्विमानमध्यस्थरुचिर्भैरवविमानकः

॥ ५ ॥ सर्वोत्कृष्टास्तत्र पञ्च, विमानाः सुरनुत्तराः । तेष्वेकमिन्द्रकं मध्ये, चत्वारश्च चतुर्दिशम् ॥ ६ ॥ प्राच्यां तत्रास्ति विजयं, विमानवरशुत्तमम् । दक्षिणस्यां वैजयन्तं, प्रतीच्यां च जयन्तकम् ॥ ७ ॥ उत्तरस्यां दिशि भवद्विमानमपराजितम् । सर्वार्थसिद्धिद्विज्जनामकम् ॥ ८ ॥ प्रथमप्रतरे प्रोक्ताः, पङ्क्तयो याश्चतुर्दिशम् । द्वापष्टिकास्ता एकैकहान्याऽत्रैकावशेषिकाः ॥ ९ ॥ मध्ये दृष्टं त्रिकोणानि, दिक्ष्वत्र प्रतरे ततः । पङ्क्तित्रिकोणाश्चत्वारः, पञ्च ते सर्वसंख्यया ॥ १० ॥ सर्वेऽप्येवमूर्ध्वलोकं, पङ्क्तिद्वत्तविमानकाः । द्व्यशीत्याऽन्यधिकानि स्युः, शतानि पञ्चविंशतिः ॥ ११ ॥ शतानि साष्टाशीतीनि, पद्मविंशतिस्त्रिकोणकाः । पद्मविंशतिः शताः पङ्क्तिचतुरकाश्चतुर्गुताः ॥ १२ ॥ चतुःसस्यभ्यधिकैः, शतैरष्टभिरन्यिताः । सहस्राः सप्तोर्ध्वलोकं, सर्वे पङ्क्तिविमानकाः ॥ १३ ॥ लक्षाश्चतुरशीतिः सुरेकोनवतिसत्था । सहस्राण्येकोनपञ्चाशं शते च प्रकीर्णकाः ॥ १४ ॥ सर्वे विमानाश्चतुरशीतिर्लक्षा इहोपरि । सहस्राः सप्तनवतिस्त्रयोविंशतिसंयुताः ॥ १५ ॥ व्यासायामपरिद्वैर्षैर्जनद्वदीपेन संमितम् । विमानं सर्वार्थसिद्धिमसंख्येयात्मकाः परे ॥ १६ ॥ त्रैवेयकवदन्नापि, देवाः सर्वेऽहमिन्द्रकाः । सर्वे मिथः समैश्वर्यरूपकान्तिमुखश्रियः ॥ १७ ॥ येष्वाकाशाप्रदेशेषु, शय्यायां प्रथमक्षणे । यथोत्पन्नास्तथोत्तानशया एव भवावधि ॥ १८ ॥ सर्वसंसारिजीविभ्यः, सर्वोत्कृष्टमुख्याद्याः । लीलयामितं कालं, गमयन्ति निमेषवत् ॥ १९ ॥ तथाहुर्विद्योपावश्यके-“विजयाहस्रवचाप जत्थोणादो भव-
क्रवजो जाय । स्नेसेऽवचिद्धर तर्हि द्रवेषु य देहस्यणेसु ॥ २० ॥” एकभिन्नद्वारिवयश्चतुर्षु विजयादिषु । स्थिति-

जयन्पोत्कृष्टा तु, त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः ॥ २१ ॥ इति प्रज्ञापनाभिप्रायः, समवायाङ्गे तु—“विजयवेजयंतजयंत-
अपराजियाणं भंते ! देवाणं केवहयं कालं ठिई प०१, गो० ! जह० वत्तीसं सागर० उक्को० तेत्तीसं साग०” ।
स्थितिः सर्वार्थसिद्धे तु, स्यादुत्कृष्टैव नाकिनाम् । त्रयस्त्रिंशद्बन्धुवयो, जयन्या त्वन्न नास्ति सा ॥ २२ ॥
तत्र मध्ये चतुःपट्टिमणप्रमाणमौक्तिकम् । द्वात्रिंशन्मणमानानि, चत्वारि परितस्त्वदः ॥ २३ ॥ अष्टौ तत्प-
रितो मुक्ताः, स्युः षोडशौताः परितो, मुक्ता अष्टमणोन्मिताः ॥ २४ ॥ द्वात्रिंश-
देताः परितस्ताश्चतुर्मणसंमिताः । ततः परं चतुःपट्टिमणद्वयमितास्ततः ॥ २५ ॥ अष्टाविंशं दातं मुक्ता,
एकैकमणसंमिताः । यथोत्तरमथावेष्ट्य, स्थिताः पङ्कथा मनोज्ञया ॥ २६ ॥ मौक्तिकानामप्येतेषां, मरुत्तरङ्गर-
ङ्घ्रितैः । परस्परैणास्फुलतां, जायते महुरध्वनिः ॥ २७ ॥ सर्वार्तिशायिमामुपै, तं च श्रोत्रमनोरमम् । चकि-
दैवेन्द्रगन्धर्वादप्यनन्तशुणाधिकम् ॥ २८ ॥ ध्वनितं शृण्वतां तेषां, देवानां लीनचेतसाम् । अप्यन्धयस्त्रय-
स्त्रिंशदतिशयान्ति निमेषवत् ॥ २९ ॥ त्रिभिर्विशेषकं । विजयादिविमानेषु, चतुर्षु नाकिनां वपुः । एकत्रिंश-
दन्बुनिधस्थितिकानां करद्वयम् ॥ ३० ॥ वपुर्द्वात्रिंशद्बन्धोधिस्थितीनां तु भवेदिह । एकैकैकादशांशेन, कर-
एकः समन्वितः ॥ ३१ ॥ एकः करस्त्रयस्त्रिंशद्बन्धोधिजीविनां तनुः । देवाः सर्वार्थसिद्धे तु, सर्वोऽप्येककरो-
च्छ्रिताः ॥ ३२ ॥ विजयादिविमानस्थाः, स्वास्थ्यन्बुधिसंख्यया । पक्षैः सहस्रैश्चाब्दानामुच्छृसन्त्याहरन्ति
च ॥ ३३ ॥ सर्वार्थे तु त्रयस्त्रिंशन्मितैर्वपसहस्रकैः । प्सान्ति सार्द्धं षोडशभिर्मार्सैरेवोच्छृसन्ति च ॥ ३४ ॥

पशुकियाभिजापस्तु, नैतेषां तत्त्वदर्शितानाम् । प्राग्भवाभ्यस्तनवमरसाद्रौकृतचेतसाम् ॥ ३५ ॥ अतिप्रतनु-
 कर्मणो, महाभगाः सुरा अर्भो । इहोत्पन्नाः पृथभक्तक्षेप्यकर्मविशेषतः ॥ ३६ ॥ यदाहुः पञ्चमार्गे—“अनु-
 तरोववाहया षं देवा षं भंते ! केवदृष्टं कस्मायस्सेषं अणुत्तरोववाहयत्वेणं उववण्णा ? गो० । जावति-
 यत्नं छट्टभक्षिण सप्तमे निगणं कर्मं निज्जरेह एवतिण्णं कस्मायस्सेषं अणुत्तरोववाहयत्ताए उववण्णा ”
 इति । पालयादिकयत्तिकानां सप्तानां छेदने भवति यावान् । कालस्त्रायति मनुजानुत्केऽपर्यासवति मृत्वा
 ॥ ३७ ॥ मोक्षाद्दोषवसाया अपि ये कर्मावशेषतो जाताः । लवसत्तमदेवास्ते जयन्ति सर्वार्थसिद्धयः
 ॥ ३८ ॥ (अर्थ) भगवतीशान्तक १४ व० ७ । आद्यसंहननाश्चैषु, स्वाराद्धोलवलसंपन्नाः । भव्याः स्वल्पभवा
 एवापान्ति यान्ति च त्वत्त्वमी ॥ ३९ ॥ कर्मभूमिसमुत्पन्ना, मानुष्योऽपि शुभाशयाः । सम्यग्दृष्ट्याः शुक्ललेह्या,
 जायन्तेऽनुत्तरेदिवह ॥ ४० ॥ तथाहुः—“केरिसिया षं भंते ! मणुस्सी उक्कोसकालदिहयं आउयकर्मं वंथति ?,
 गो० कम्मभूमीया वा’ इत्यादि प्रज्ञा० त्रयोविंशतितमे पदे । मानुषी सप्तमनरकयोऽपमानुर्न वधति, अनु-
 तारसुरायुस्तु वध्नातीत्येतद्वृत्तौ । जीवाः सर्वार्थसिद्धे तूक्कवन्त्येकभवोद्भवाः । च्युत्वा ते भाविनि भवे,
 सिद्धयन्ति निपमादितः ॥ ४१ ॥ उक्तं च—“सवट्ठाओ निपमा एणंमि भवंमि सिज्जए जीवो । विजयाह-
 र्वेषु विमानेषु, द्विरुत्पन्ना हि जन्तवः । अनन्तरभवेऽवश्यं, प्रयान्ति परमं पदम् ॥ ४३ ॥ तथोक्तं जीव्याभिग-

मधुत्तौ—“विजयादिचतुर्षु चारद्वयं सर्वार्थसिद्धमहाविमान एकवारं गमनसंभवः, तत ऊर्ध्वं मनुष्यभवासाद-
नेन नृत्तिक्रमसे”रिति । योगशास्त्रदृत्तौ तु विजयादिषु चतुर्ध्वनुत्तरविमानेषु ‘द्विचरमा’ इत्युक्तमिति श्रेयं, तत्रचा-
र्धभारयेऽपि विजयादिवचनुत्तरेषु विमानेषु देवा द्विचरमा भवन्ति, द्विचरमा इति ततश्च्युताः परं द्विर्जनित्वा
सिद्ध्यन्तीति, एतद्दीकापि—द्विचरमत्वं स्पष्टयति—ततो विजयादिभ्यश्च्युताः परमुत्कर्षेण द्विर्जनित्वा मनुष्येषु
सिद्धिमधिगच्छन्ति, विजयादिविमानाच्च्युतो मनुष्यः पुनरपि विजयादिषु देवस्ततश्च्युतो मनुष्यः स
सिद्ध्यतीति । पञ्चमकर्मग्रन्थे—‘तिरिनरयतिजोआणं नरभयजुअस्स चडपह्लतेसट्ठं ॥’ एतद्वायासूत्रदृत्त्यनु-
सारेण तु विजयादिविमानेषु द्विर्गतोऽपि संसारे कतिचिद्भवान् भ्रमन्ति, नरकतिर्यग्गतियोग्यमपि कर्म
यश्नातीति दृश्यते, तदत्र तत्र च केवलिंगमयं । सर्वार्थदेवाः संख्येया, असंख्येयाश्चतुर्षु ते । एतेष्वेकक्षणेतिपत्तिच्यु-
तिसंख्ययाऽच्युतादिवत् ॥४४॥ पत्त्योपमस्यासंख्येयो, भागः परममन्तरम् । सुरोत्पत्तिच्यवनयोर्विजयादिचतुष्टये
॥ ४५ ॥ पत्त्योपमस्यासंख्येयो, भागः परममन्तरम् । सर्वार्थसिद्धे सर्वत्र, जघन्यं समप्रोऽन्तरम् ॥४६॥ जघना-
लकापराख्यं, कन्याचोलकमुच्छिन्नम् । आकारेणानुक्रुते, एतेषामवधिर्यतः ॥ ४७ ॥ किञ्चिद्दृतां लोकनाडीं,
पदयन्त्यवधिचक्षुषा । ऊनत्वं तु स्वविमानध्वजादूर्ध्वमदर्शनात् ॥ ४८ ॥ उक्तं च तत्त्वार्थवृत्तौ—“अनुत्तरवि-

१ चारद्वयमिति द्विचरम इति वैकार्योवेव, आनन्वयेण वेद्विर्जनिर्न स्यात् तदा चतुर्विधाति भवात् यावत् संसारः न परत इति
तदप्यविरुद्धं, कर्मग्रन्थोक्तं तु सद्योतादीनां बन्धान्तरालस्योत्कर्षस्य संभवमपेक्ष्य, न तु तावता विरोधः ।

मानपञ्चकवासिनस्तु समस्तां लोकनाडीं पश्यन्ति लोकमध्यवार्त्तिनीं, न पुनर्लोकं"मिति अतं पृथावधिज्ञाना-
धारपर्यायवत्तया । क्षेत्रस्यावस्थानमुक्तं, त्रयर्द्धिज्ञातमभ्युधीन् ॥ ४९ ॥ यद्देयामुत्पत्तिदेशावगाढानां भवा-
वधि । अवधेरप्यवगाढक्षेत्रावस्थितिनिश्चयः ॥ ५० ॥ तथोक्तं विशोपावश्यके—“खेत्तस्स उडवट्ठाणं तेत्तीसं
सागरा उ कालेणं । दधे भिन्नमुहुत्तो पज्जवलंभे य सत्तट्ठ ॥ ५१ ॥”

सर्वार्थसिद्धशृङ्गादाइत्या द्वादशयोजनीम् । जालार्जुनखर्णमयी, भाति सिद्धिशिलाऽमला ॥ ५१ ॥ पञ्च-
चत्वारिंशता सा, मिता योजनलक्षकैः । विष्कम्भदायामतश्च, परितः परिधिः पुनः ॥ ५२ ॥ एका कोटी
योजनानां, सहस्रैस्त्रिंशताऽन्यता । द्विचत्वारिंशता लक्षैर्योजनानां द्विचत्वारि ॥ ५३ ॥ तथा पञ्चाशदेकोना,
योजनानां च साधिका । बाह्यत्वं मध्यभागोऽस्या, योजनान्यष्ट कीर्त्तितम् ॥ ५४ ॥ स मध्यभागो विष्कम्भा-
यामाभ्यामष्टयोजनः । ततोऽऽहुलपृथक्त्वं च, योजने योजने गते ॥ ५५ ॥ बाह्यत्वं हीयते तेन, पर्यन्तेष्वखिले-
ष्वपि । अहुलासंख्यभागानी, मक्षिकापत्रतस्तनुः ॥ ५६ ॥ तुषारहारगोक्षीरधाराधवलरोचिषः । नामान्यस्याः
प्रशस्याया, द्वादद्याहुर्जिनेभ्वराः ॥ ५७ ॥ ईष १ स्वधेपत्प्रागभारा २, तन्वी च ३ तनुतन्विका ४ । सिद्धिः ५
सिद्धालयो ६ मुक्ति ७ मुक्तालयो ८ ऽपि कथ्यते ॥ ५८ ॥ लोकाग्रं ९ तत्सतूपिका च १०; लोकाग्रप्रतिचा-
हिनी ११ । तथा सर्वप्राणभूतजीविसत्त्वमुत्त्वावहा १२ ॥ ५९ ॥ उत्तानच्छत्रसंकाशा, धृतपूणां करोदिकाम् ।
तादृशां तुल्यस्यसा, लोकान्तो योजने गते ॥ ६० ॥ ऊर्चुर्दादशयोजन्याः, केचित्सर्वार्थसिद्धितः । लोकान्त-

स्तत्र तत्त्वं तु, ज्ञेयं केवलशालिभिः ॥ ६१ ॥ योजनं चैतदुत्सेधाहुलमानेन निश्चितम् । सिद्धावगाहना यस्मा-
दुत्सेधाहुलसंमिता ॥ ६२ ॥ तथोक्तं—“यच्चेत्प्रागभारायाः पृथिव्या लोकान्तस्य चान्तरं तदुत्सेधाहुल-
निरूपयमित्यनुमीयते, यतस्तस्योपरितनक्रोशस्य पट्टमार्गे सिद्धावगाहना धनुस्त्रिभागयुक्तत्रयस्त्रिंशदधिकश-
तत्रयमानाऽभिहिता, सा चोच्छ्रयाश्रयणत एव युज्यत इति भगवतीवृत्तौ । तद्योजनोपरितनक्रोशषष्ठांशगो-
चरम् । धनुषां सदृतीयांशं, त्रयस्त्रिंशं शतत्रयम् ॥६३॥ अभिव्याप्य स्थिताः सिद्धा, अवेदा वेदनोजिह्वताः ।
चिदानन्दमयाः कर्मवर्माभावेन निर्धृताः ॥ ६४ ॥ ज्ञेयं सिद्धस्वरूपं तु, द्रव्यलोके निरूपितम् । तत एव ततो-
ज्ञेयं, ज्ञासिखीसंगमोत्सुकैः ॥ ६५ ॥ देशादमुष्मात्परतोऽस्त्यलोकः, स्वच्छक्षिकोणाकलितत्रिलोकः । सुक्तकमु-
क्ताकणकुम्भगर्भोपमः समन्तादपि रिक्त एव ॥ ६६ ॥ (उपजातिः) धर्माधर्मोद्भिन्नजीवान्यगत्यागत्याद्यैस्तैः
स्वभावैर्विमुक्ते । स्याद्देदस्मिन् ज्ञानचातुर्यमेव, तद्वत्तेऽसौ शुद्धसिद्धात्मसान्धम् ॥ ६७ ॥ (आलिनी)
विश्वाध्वर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेन्द्रान्तिपद्राजश्रीतनयोऽतनिष्ट विनयः श्रीतेजपालात्मजः । काव्यं
यत्किंल तत्र निश्चितजगत्तन्वप्रदीपोपमे, संपूर्णः खलु सप्तविंशतितमः सर्गो निसर्गोज्ज्वलः ॥ ६६८ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीविनयविजयगणिविरचिते श्रीलोकप्रकाशे सप्तविंशतितमः सर्गः

समाप्तः ॥ अं. ७२३ । तत्समाप्तौ च समाप्तोऽयं क्षेत्रलोकः ॥ अं. ७२१५ ॥

इति धैष्ठि देवचन्द्र लालभाई-चैनपुस्तकोदारे ग्रन्थाङ्कः ७४

इति श्रीमहोपाध्यायकीर्तिविजयघिष्प-महोपाध्यायश्रीमद्विजयविजयगणिविरचिते
लोकप्रकाशे—क्षेत्रलोकः समाप्तः ।

इति श्रेष्ठि-देवचन्द लालभाई-त्रैलोक्यकोशद्वारे—अन्थाङ्कः ७४.